

**УПРАВЛІННЯ,
АДМІНІСТРУВАННЯ
ТА ПРАВО:
ПРОБЛЕМИ, ТЕНДЕНЦІЇ,
ДОСЯГНЕННЯ**

Журнал студентських наукових праць

№ 17, 2025

**Журнал студентських наукових праць
«УПРАВЛІННЯ, АДМІНІСТРУВАННЯ ТА ПРАВО: ПРОБЛЕМИ,
ТЕНДЕНЦІЇ, ДОСЯГНЕННЯ»
№ 17, 2025**

Заснований у 2021 році у Вінницькому національному аграрному університеті
під назвою «Управління, адміністрування та право: проблеми, тенденції,
досягнення» на засіданні Вченої ради університету

Засновник:

Вінницький національний аграрний університет

Редакційна колегія:

Головний редактор доктор економічних наук, професор **Лутковська С.М.**

Заступники головного редактора:

доктор економічних наук, професор **Здирко Н.Г.**;
кандидат економічних наук, доцент **Пронько Л.М.**

Члени редакційної колегії:

доктор економічних наук, професор **Вдовенко Л.О.**;
доктор економічних наук, професор **Коляденко С.В.**;
доктор економічних наук, професор **Логоша Р.В.**;
доктор педагогічних наук, доцент **Кравець Р.А.**;
кандидат економічних наук, доцент **Колесник Т.В.**;
кандидат економічних наук, доцент **Мулик Т.О.**;
кандидат економічних наук, доцент **Подольчук О.А.**;
кандидат економічних наук, доцент **Ставська Ю.В.**;
кандидат економічних наук, доцент **Хасцька О.П.**

Адреса редакції: **21008, Вінниця, вул. Сонячна, 3, тел. 0432-46-50-17**

Сайт журналу: **<https://vsau.org/pro-universitet/strukturni-pidrozdili/mizhnarodna-diyalnist>**, електронна адреса:
uap_vnau@ukr.net

©Вінницький національний аграрний університет, 2024
Journal of Student Research Papers
«MANAGEMENT, ADMINISTRATION AND LAW:
PROBLEMS, TRENDS, ACHIEVEMENTS»
№ 17, 2025

Founded in 2021 at Vinnytsia National Agrarian University under the title
"Management, Administration and Law: Problems, Trends,
Achievements" at a meeting of the Academic Council of the University

Founder:
Vinnytsia National Agrarian University

Editorial board:
Editor-in-Chief Doctor of Economics, Associate Professor Lutkovska S.
Deputy Editors-in-Chief:
Doctor of Economics Sciences, Professor **Zdyrko N.;**
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor **Pronko L.**

Members of the Editorial Board:
Doctor of Economics Sciences, Associate Professor **Vdovenko L.**
Doctor of Economics Sciences, Associate Professor **Kolyadenko S.;**
Doctor of Economics Sciences, Associate Professor **Lohosha R.;**
Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor **Kravets R.;**
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor **Kolesnik T.;**
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor **Mulyk T.;**
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor **Podolianshuk O.**
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor **Stavska Yu.;**
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor **Khaitetska O.**

Address of the Editorial Office: **3 Soniachna St. Vinnytsia, 21008, tel.**
0432-46-50-17

Web site of the Journal: **<https://vsau.org/pro-universitet/strukturni-pidrozdili/mizhnarodna-diyalnist>**, e-mail: **uap_vnau@ukr.net**

© Vinnytsia National Agrarian University, 2024

**Журнал студентських наукових праць
«УПРАВЛІННЯ, АДМІНІСТРУВАННЯ ТА ПРАВО: ПРОБЛЕМИ,
ТЕНДЕНЦІЇ, ДОСЯГНЕННЯ»**

**До друку приймаються статті за спеціальностями:
051, 071, 072, 073, 075, 076, 081, 122, 241, 242, 281**

**Журнал «УПРАВЛІННЯ, АДМІНІСТРУВАННЯ ТА ПРАВО:
ПРОБЛЕМИ, ТЕНДЕНЦІЇ, ДОСЯГНЕННЯ»
рекомендований для публікації студентських наукових праць**

Матеріали друкуються українською та англійською мовами.

Номер схвалено і рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Вінницького національного аграрного університету,
протокол № 12 від 29 квітня 2025 року

Усі права застережені. Тексти статей, таблиці, графічний матеріал, формули захищені законом про авторські права. Передрук і переклад статей дозволяється за згодою авторів. Відповідальність за зміст публікацій і достовірність наведених в них даних та іншої інформації несуть автори статей та їх наукові керівники. Висловлені у надрукованих статтях думки можуть не співпадати з точкою зору редакційної колегії і не покладають на неї ніяких зобов'язань.

Підписано до друку Формат
60x84/8.

Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. Друк. Ар. 21,8

Віддруковано у
ТОВ «Едельвейс» (м. Вінниця, вул. 600-річчя, 17)

Свідоцтво про внесення до державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 5009 від 10.11.2015

Journal of Student Research Papers
**«MANAGEMENT, ADMINISTRATION AND LAW:
PROBLEMS, TRENDS, ACHIEVEMENTS»**
Articles by specialties are accepted for publication:
051, 071, 072, 073, 075, 076, 081, 122, 241, 242, 281

**Journal «MANAGEMENT, ADMINISTRATION AND LAW:
PROBLEMS, TRENDS, ACHIEVEMENTS»**
recommended for publication of student research papers

Materials are published in Ukrainian and English.

The issue was approved and recommended for publication by the decision of the
Academic Council of Vinnytsia National Agrarian University,
Protocol № 12 від 29 April 2025

All rights reserved. Texts of articles, tables, graphic material, formulas are protected by copyright law. Reprinting and translation of articles is permitted with the consent of the authors. The authors of articles and their supervisors are responsible for the content of publications and the accuracy of the data and other information provided in them. Opinions expressed in published articles may not coincide with the point of view of the editorial board and do not impose any obligations on it.

Signed for printing
Format 60x84/8.
Offset paper. Offset printing. Mind.
Printing. Ark. 21,8

Printed at
LLC «Edelweiss» (Vinnytsia, 17, 600th Anniversary Street)

Certificate of entry into the State Register of Publishers, Manufacturers and Distributors of Publishing Products
DK No 5009 dated 10/11/2015

ЗМІСТ

НАПРЯМ 1. ОБЛІКОВО-КОНТРОЛЬНЕ ТА АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ НА МІКРО- ТА МАКРОРІВНЯХ	
К. БЛЯХАРЧУК. ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ ОПЕРАЦІЙНИХ ВИТРАТ	14
А. БОТАЄВ. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ МЕТОДІВ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	20
В. ВЕЛИЧКО. АУТСОРСИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВЕДЕННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ	25
В. ВЛАСЮК. МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОБЛІКУ ВИТРАТ, ПОВ'ЯЗАНИХ З НАДЗВИЧАЙНИМИ СИТУАЦІЯМИ	30
Ю. ГАРМІДЕР. ПРАКТИКА ОБЛІКУ ДОХОДІВ ТА ВИТРАТ ПрАТ «МХП» У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ БІЗНЕСУ	35
В. ГУМЕННА. ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК	40
М. ДЗЮБЕНКО. ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ ВИПЛАТ ПРАЦІВНИКАМ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ПІДПРИЄМСТВ	45
Д. ЗАПЛИТНЮК. ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	50
О. ЗОЗУЛЯ. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ВИРОБНИЧОЇ ПРОГРАМИ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ РИНКУ	55
Л. КОЗЛОВСЬКА. РОЗВИТОК СИСТЕМИ ОПЛАТИ ПРАЦІ В БЮДЖЕТНІЙ СФЕРІ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ	60
Д. КОШЕЛЬ. ЕЛЕКТРОННА КОМЕРЦІЯ В ЄС ТА УКРАЇНІ	65
Д. ЛУКАШЕНКО. АНАЛІЗ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ НАСЛІДКІВ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ	70
В. МЕЛЬНИК. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: АДАПТАЦІЯ ПІДПРИЄМСТВ	75
Г. НАКАЗНА. ІНВЕСТИЦІЇ ЯК СКЛАДОВА УПРАВЛІННЯ ОСОБИСТІСНИМИ ФІНАНСАМИ	80
А. ПЕРХАЛЬСЬКА. АВТОМАТИЗАЦІЯ ПОДАТКОВОГО ОБЛІКУ: ВПЛИВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	85
Ю. ПЛЕТЕНЧУК. ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ ЯК ІНСТРУМЕНТ	90

ПРОГНОЗУВАННЯ ТА СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ	
А. РЕВУЖЕНКО ІНВЕНТАРИЗАЦІЯ АКТИВІВ ТА ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	95
К. СОСНА. ФІНАНСОВЕ ШАХРАЙСТВО ТА БЕЗПЕКА	100
А. ТРИГУБЕНКО. ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ ЯК ОСНОВА КУЛЬТУРИ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ	105
О. ЧИЖ. РОЗРАХУНКИ ЗА ВИПЛАТАМИ ПРАЦІВНИКАМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ОБЛІКОВО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	110
НАПРЯМ 2. РОЗВИТОК ФІНАНСІВ, БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ І СТРАХУВАННЯ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	115
Є. БАРАБАШ. ІНСТРУМЕНТИ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ	115
П. БЕЗШТАНЬКО. РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ У СТАБІЛІЗАЦІЇ ВАЛЮТНОГО РИНКУ	120
О. БІЛОУС. ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ ПЕРЕХОДУ ДО «ЗЕЛЕНОЇ» ЕКОНОМІКИ	125
Ю. ВАНЖУЛА. ФІНАНСОВІ РИЗИКИ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ ТА МЕХАНІЗМИ ЇХ МІНІМІЗАЦІЇ	130
С. ГАБРУК. ВПЛИВ ДОЛАРИЗАЦІЇ НА ФІНАНСОВУ СИСТЕМУ ТА КРЕДИТНИЙ РИНОК	135
К. ГРАБІВСЬКА. АНАЛІЗ ВПЛИВУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА ФІНАНСОВУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ	140
А. ДОВГАЛЮК. ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ ВНУТРІШНІХ І ЗОВНІШНІХ ІНВЕСТИТОРІВ	145
Г. ІЛЛЮК. РОЗВИТОК ФІНАНСОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ, ВИКЛИКІВ ТА ПЕРСПЕКТИВ	150
В. КІЛОЧОК. МЕХАНІЗМИ ЗАЛУЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ФІНАНСОВОЇ ДОПОМОГИ ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	155
І. КУДИНА. ІНВЕСТИЦІЙНИЙ КЛІМАТ В УКРАЇНІ: ФАКТОРИ ВПЛИВУ ТА НАПРЯМИ ПОКРАЩЕННЯ	160
В. ЛАБЗЕНКО. ВПЛИВ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ НА РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ	165
А. МАРЦЕНЮК. ПАРАМЕТРИ РИНКУ АВТОСТРАХУВАННЯ, ЯКІ ВИЗНАЧАЮТЬ СТУПІНЬ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ ЙОГО УЧАСНИКІВ	171
М. МІНАЄВА. ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ ДЕРЖАВИ	176
О. МОСКАЛЮК. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ ТА ВОЄННОГО СТАНУ	181

С. ПРИМАК. МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЕОПОЛІТИЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ	186
К. РЕПЕТІЙ. ФІНАНСОВИЙ МОНИТОРИНГ У БАНКАХ: ЕФЕКТИВНІ МЕХАНІЗМИ КОНТРОЛЮ ТА ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ	191
М. СЛОБОДЯНЮК. РОЛЬ ДЕРЖАВНОГО ТА ПРИВАТНОГО ФІНАНСУВАННЯ В ТРАНСФОРМАЦІЇ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я	196
В. СУКОННІК. СТРАХОВИЙ РИНОК УКРАЇНИ У ПЕРІОД ВІЙНИ	201
Д. ЦЕРПИШ. ВПЛИВ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ НА РОЗВИТОК ФІНАНСОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ	206
Д. ЮНІЦЬКИЙ. РОЛЬ БАНКІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ АГРАРНОГО СЕКТОРА УКРАЇНИ	211
<i>НАПРЯМ 3. ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ</i>	216
Д. АНТОНОВА. МОДЕЛЮВАННЯ ПОВЕДІНКИ КОРИСТУВАЧІВ У МОБІЛЬНИХ ЗА СТОСУНКАХ З ВИКОРИСТАННЯМ DATA SCIENCE	216
Д. БОРЕЦЬКИЙ. СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ АНАЛІЗУ МЕРЕЖЕВОГО ТРАФІКУ	221
В. БУГА. ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ БІЗНЕСУ: РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ У РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА	226
В. БУРЯК. АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ДО ПОБУДОВИ СИСТЕМ КЕРУВАННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ НЕЙРОМЕРЕЖ З ПІДКРІПЛЕННЯМ	231
А. ГОТОВКО. ЧИ МОЖЕ ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЗАМІНИТИ ПРОГРАМІСТІВ? МАЙБУТНЄ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПРОГРАМУВАННІ.	236
І. ДИНИСЮК. ПІДВИЩЕННЯ ТОЧНОСТІ ПРОГНОЗУВАННЯ LLM ЗА РАХУНОК ДОНАВЧАННЯ	240
О. ЄЛІЗАРОВ. АРХІТЕКТУРА АІС ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ТОРГОВИХ ОПЕРАЦІЙ НА БІРЖІ АГРАРНИХ ТОВАРІВ	244
А. ІЛЬІНА. ВПРОВАДЖЕННЯ CRM-СИСТЕМ У МАЛОМУ БІЗНЕСІ: ПЕРЕВАГИ ТА ВИКЛИКИ	248
М. КАТЕРЕНІЮК. ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ КРИЗИ	252
І. КРИВОНОС. УПРАВЛІННЯ АНІМАЦІЄЮ ГРАФІЧНИХ ЕЛЕМЕНТІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ADOBE AFTER EFFECTS	257
А. КУДІНА. БАГАТОРІВНЕВА ТА ГЕКСАГОНАЛЬНА АРХІТЕКТУРА ПРОЄКТУВАННЯ ВЕБ-ДОДАТКІВ	262

Н. КУКАВСЬКИЙ. ВИДИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРНЕТ-РЕКЛАМИ	267
Ю. ЛАНОВЕНКО. МІКРОСЕРВІСНА ДЕКОМПОЗИЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ	272
О. МИРГОРОДСЬКИЙ. СУЧАСНИЙ СТАН РИНКУ МОБІЛЬНОГО ЗВ'ЯЗКУ: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ 5G ТЕХНОЛОГІЇ	277
О. ВЛАДИСЛАВ. ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНА СИНЕРГІЯ ЯК ОСНОВА МОДЕРНІЗАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЕКОНОМІК	282
О. ПОДОЛЬСЬКИЙ. ПОРІВНЯННЯ МЕТОДІВ НОРМАЛІЗАЦІЇ ДАНИХ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ	287
М. ПРИЛИПКО. ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ БЕЗРОБІТТЯ В СУЧАСНІЙ ЕКОНОМІЦІ	292
К. SALI. USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE TO IMPROVE CUSTOMER INTERACTIONS IN BUSINESS	297
М. СОЛОВЕЙ. ОСОБЛИВОСТІ МОДЕЛЮВАННЯ ІГРОВИХ 3D ПЕРСОНАЖІВ	302
В. СТЕБЛО. ТЕХНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ АВТОМАТИЗАЦІЇ ОБЛІКУ ОФІСНИХ ВИТРАТ ПІДПРИЄМСТВА	307
А. СТОРОЖУК. АНАЛІЗ МЕТОДІВ ОЦІНЮВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ RAG СИСТЕМ	312
Н. ТОВСТІЦЬКИЙ. АНАЛІЗ АЛГОРИТМІВ РОЗБОРУ СТРУКТУРОВАНИХ ДАНИХ	317
В. ЧЕРНІЙ. АРХІТЕКТУРА ТРАНСФОРМЕРІВ У ВЕЛИКИХ МОВНИХ МОДЕЛЯХ: ВІЗУАЛЬНЕ ПОЯСНЕННЯ ПРИНЦИПІВ РОБОТИ ДЛЯ ДОСЛІДНИКІВ У ГАЛУЗІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ	322
Д. ЩЕРБИНА. ПЕРЕВАГИ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ АНАЛІЗУ РИНКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ: ЕКОНОМІЧНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ ТА СТРАТЕГІЇ ЦІНОУТВОРЕННЯ	327
НАПРЯМ 4. ЕКОНОМІКА ТА СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ	332
Н. БІДА. РОЛЬ ЦИФРОВИХ МЕНЮ У ПІДВИЩЕННІ ПРОДАЖІВ У РЕСТОРАНАХ	332
А. ГАДЗЕЦЬКА. УГОДА ЄС ПРО БІОРІЗНОМАНІТТЯ. АДАПТАЦІЯ УКРАЇНИ ДЛЯ ЦЬОЇ УГОДИ	337
А. ГРИНЧУК. ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ТЕОРЕТИЧНИХ ПІДХОДІВ	342

Л. ДОВГАНЬ. ЗНАЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ ДЛЯ РОЗВИТКУ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ	347
Т. КАЧКОВЕЦЬКА. УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ЯК ФАКТОР ЗРОСТАННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ АГРАРНОГО СЕКТОРУ	352
І. КУЗЬ. ВПЛИВ СВІТОВИХ ПОДІЙ НА ФОНДОВИЙ РИНОК: ЯК ПЕРЕДБАЧИТИ РИЗИКИ?	357
О. ЛЕВИЦЬКА. ГАСТРОНОМІЧНА СПАДЩИНА УКРАЇНИ: ШЛЯХ ДО СВІТОВОГО ВИЗНАННЯ	361
Б. ЛУПІНА. ЗЕЛЕНА ГОСТИННІСТЬ: ВИКОРИСТАННЯ ВІДНОВЛЮВАНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ ДЛЯ ГОТЕЛЬНОГО БІЗНЕСУ	366
В. МИРОНЧУК. ТУРИЗМ ДЛЯ ЛЮДЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ В СИСТЕМІ ІНКЛЮЗИВНОГО СУСПІЛЬСТВА	371
С. МЛАДІНА. ТУРИЗМ ТА КУРОРТНО-РЕКРЕАЦІЙНА СФЕРА: ОСОБЛИВОСТІ, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	376
А. ПАЛАМАРЧУК. ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНО ОБҐРУНТОВАНОЇ СТРАТЕГІЇ ОНОВЛЕННЯ ПРОДУКЦІЇ В СИСТЕМІ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ	380
І. РЕВУЖЕНКО. ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОГО СЕКТОРА В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ	385
Д. РУДИЧ. ВПЛИВ ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ НА ДИНАМІКУ ВВП: ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ СУЧАСНИХ РЕАЛІЙ	390
І. СОЛЬВАР. РОЛЬ МАЛОГО БІЗНЕСУ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	395
Д. ТКАЧ. МИТА ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ	400
Т. ТОЛСТОВА. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОЇ СПРАВИ У НІМЕЧЧИНІ	405
М. ЧИРКА. МЕДИЧНИЙ ТУРИЗМ ТУРЕЧЧИНИ ЯК СКЛАДОВА РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ	410
НАПРЯМ 5. СУЧАСНІ ІНСТРУМЕНТИ МЕНЕДЖМЕНТУ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ. АЛЬТЕРНАТИВНА ЕНЕРГЕТИКА	415
П. СІРАШ. ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ВІЙНИ ТА СТРАТЕГІЯ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ	415
Е. ТРОФИМЧУК. ОСНОВНІ АСПЕКТИ РОБОТИ ПОЧАТКІВЦІВ У БІЗНЕС-ПЛАНУВАННІ	420

А. ПОЛЯКОВА ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ОБЛІКОВІЙ ПРАКТИЦІ МАЛОГО БІЗНЕСУ	424
Д. МУРЛИК. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ	429
М. ПОПОВА КОНТЕНТ – МАРКЕТИНГ В СУЧАСНИХ УМОВАХ УКРАЇНИ	434
О. МЕЛЬНИК. ВІРУСНИЙ МАРКЕТИНГ: ВІД СТИХІЙНОСТІ ДО СТРАТЕГІЧНОГО ВПЛИВУ	439
К. ЛИСА. ЕКОЛОГІЧНИЙ МАРКЕТИНГ: ЯК БРЕНДИ ВИКОРИСТОВУЮТЬ СОЦМЕРЕЖІ ДЛЯ ПРОСУВАННЯ СТАЛОГО СПОЖИВАННЯ	444
Н. БІЛООЧКО. КОНТЕНТ-МАРКЕТИНГ В УМОВАХ КРИЗИ: СТРАТЕГІЇ ДЛЯ ПІДТРИМКИ ТА ЗРОСТАННЯ	449
Д. ГЛУЩАК СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В АГРАРНОМУ БІЗНЕСІ	454
І. ІВАНОВА. СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ СТРАХУВАННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ	459
М. ІВАНОВА ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА У СУЧАСНИХ УМОВАХ	464
Д. НАВЕРТЮК. ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ ТВАРИНИЦТВА	469
Є. ПАВЛІЧУК. ПЕРСПЕКТИВИ ОРГАНІЧНОГО СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ	474
І. КРАСИЛЮК. РОЛЬ БІОЕНЕРГЕТИКИ У СТАЛОМУ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ ТА ЄС	479
А. КОМАР. ПЕРСПЕКТИВИ СТВОРЕННЯ СПРИЯТЛИВОГО СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ В КОЛЕКТИВІ ОРГАНУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	484
Б. КОЛІЖУК. ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ТА ТЕОРЕТИЧНИЙ БЕКГРАУНД ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ СМАРТ-СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ РЕГОНІВ І ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	488
О. СОЛЬСЬКИЙ. МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ В УКРАЇНІ	493
Б. КОЛІЖУК. ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ	498
О. ГОДА РОЛЬ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ПІДВИЩЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ	502

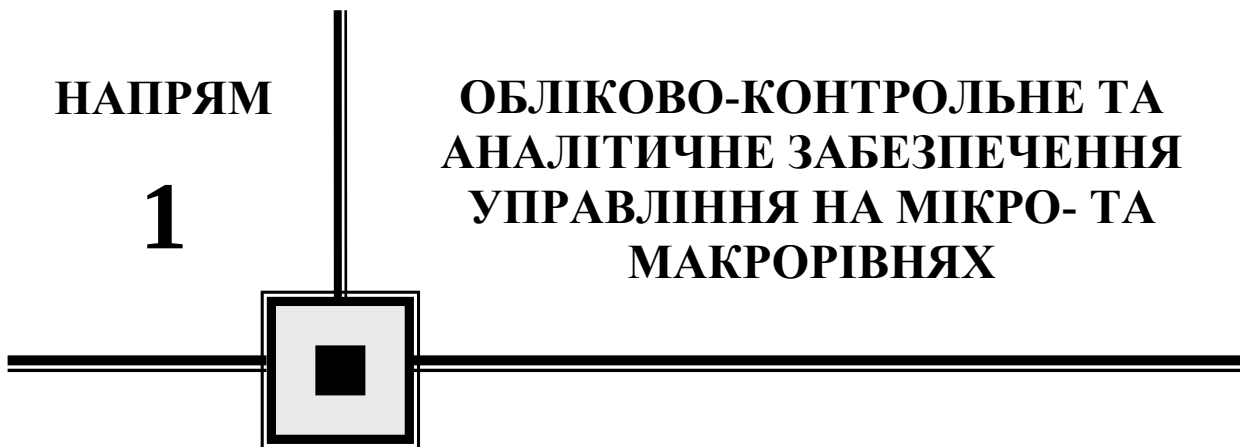
D. BULEIKO. NEUROMARKETING AS A CONCEPT OF INFLUENCE ON THE CONSUMER	506
B. KOLIZHUK. SELF-MANAGEMENT IN THE CONTEXT OF DIGITAL TRANSFORMATION OF SOCIETY: CHALLENGES AND ADAPTATION STRATEGIES	511
K. KOLIZHUK. MARKETING OF ORGANIC PRODUCTS OF AGRICULTURAL ENTERPRISES	516
A. MALIARCHUK. CREATION OF NEW PRODUCTS	521
A. TYMOSHCHUK. MODERN CONCEPTS OF MARKETING MANAGEMENT	525
O. SOLSKYI. SELF-MANAGEMENT AS THE KEY TO SUCCESS IN THE MODERN WORLD	530
В. ОЛІШЕВСЬКИЙ. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВЗАЄМОПОВ'ЯЗАНОГО РОЗВИТКУ АПК ТА СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ	535
V. PYSARSKYI. INDICATORS OF THE EFFECTIVENESS OF ELECTRONIC GOVERNANCE IN UKRAINE FROM THE VIEWPOINT OF IMPLEMENTING INTERNATIONAL EXPERIENCE	540
В. ГОНЧАРЕНКО. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ЗА ДОПОМОГОЮ ІННОВАЦІЙНИХ МОДЕЛЕЙ ВИРОБНИЦТВА	545
<i>НАПРЯМ 6. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ</i>	550
Д. ГУСАК. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЦИФРОВОЇ ДЕМОКРАТІЇ В УМОВАХ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА	550
В. МИСЮГА. БАНКІВСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА БАНКІВСЬКІ ПОСЛУГИ ПИТАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО СПІВВІДНОШЕННЯ ТА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ	555
С. ПАНЧЕНКО. ПРАВО НА ЖИТТЯ В УМОВАХ ВІЙНИ	560
Л. СРОДНЮК. ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ПРО СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЇХНІХ СІМЕЙ: СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД	564
М. ТРИЩ. ПРАВО НА УКЛАДАННЯ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ	569
М. ТРИЩ. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ІНСТИТУТУ НОТАРІАТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	574
В.УРСОЛ. ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ У ЕЛЕКТРОННИХ КОМЕРЦІЙНИХ ОПЕРАЦІЯХ: ПРАВОВІ ЗАСАДИ ТА МЕХАНІЗМИ ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ	578
О.ХИТРУК. ЕЛЕКТРОННІ КОНСУЛЬТАЦІЇ ЯК ЗАСІБ ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАДЯН ДО ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ	584
Л. ЦЮПКА. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КОНТРОЛЮ У СФЕРІ БАНКІВСЬКИХ ДІЯНЬ	589

А. БУРЛАЧЕНКО. РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ СУДОВИХ ОРГАНІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ ЛЮДИНИ	594
І. ВОЛОВОДІВСЬКИЙ. ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРИНЦИПІВ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА В ДОБУ НОВІТНІХ МІЖНАРОДНИХ КОНФЛІКТІВ	599
І.ВОЛОВОДІВСЬКИЙ. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЛІЦЕНЗУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ	602
В. ДАНЧЕВСЬКА. ДОСЛІДЖЕННЯ ФАКТОРІВ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА КРИМІНАЛЬНУ ПОВЕДІНКУ НЕПОВНОЛІТНІХ	605
А.КОВАЛЬ. ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	611
Н. БЛІК. ЗАЛИШЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ДОКУМЕНТА БЕЗ РОЗГЛЯДУ ЯК ЗАХІД РЕАГУВАННЯ НА ОБРАЗЛИВІ ВИСЛОВЛЮВАННЯ З БОКУ УЧАСНИКА СУДОВОГО ПРОЦЕСУ	616
Л. БОДНАРЧУК. НАСИЛЬНИЦЬКА ЗЛОЧИННІСТЬ ПРОТИ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ОСОБИ	621
Л.БОДНАРЧУК. ЗАХИСТ ПОРУШЕНИХ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ	626
А.БУРЛАЧЕНКО. ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ДОГОВОРІВ У СИСТЕМІ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА	631
Д.ВОДЯНИЦЬКА. ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРАВОСУДДЯ: ЕЛЕКТРОННИЙ СУД І ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ПРОЦЕСІВ	636
В.ГОНЧАРЕНКО. ЦИВІЛЬНА ПРОЦЕСУАЛЬНА ДІЄЗДАТНІСТЬ ЯК УМОВА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ПОЗОВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	640
Г.ДЕМЧУК. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СКАСУВАННЯ СВЯТКОВИХ ТА ВИХІДНИХ ДНІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	643
С. ІВАШКОВСЬКА. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОКАЗІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ	647

НАПРЯМ

1

ОБЛІКОВО-КОНТРОЛЬНЕ ТА АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ НА МІКРО- ТА МАКРОРІВНЯХ

Костянтин БЛЯХАРЧУК,*
здобувач бакалаврату,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ ОПЕРАЦІЙНИХ ВИТРАТ

Анотація. В статті розглянуто сутність та завдання організації обліку операційних витрат та їх бухгалтерську класифікацію. Визначено дві особливості організації обліку операційних витрат: організація бухгалтерської служби; організації відображення витрат у системі рахунків бухгалтерського обліку. Розглянуто способи (варіанти) обліку витрат операційної діяльності. Встановлено, що перші два способи (варіанти)) обліку витрат операційної діяльності передбачають облік витрат за функціями, а третій, який використовується суб'єктами малого підприємництва, передбачає облік витрат згідно з класифікацією за елементами.

Abstract. The article deals with the essence and tasks of organization of accounting of operating expenses and their accounting classification. Two features of the organization of operating expenses are determined: organization of accounting service; Organization of expenses in the accounting account system. The methods (options) of accounting for operating costs are considered. It is established that the first two methods (options)) of accounting of operating costs provide accounting for functions, and the third, which is used by small business entities, provides for accounting for costs according to the classification by elements.

Вступ. Організаційні аспекти бухгалтерського обліку на підприємстві є важливою складовою успішної діяльності будь-якого підприємства. Вони

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри обліку і оподаткування ВНАУ – Наталія ПРАВДЮК

забезпечують систематизацію та контроль облікових даних, що дозволяє керівництву приймати обґрунтовані управлінські рішення. Від ефективної організації бухгалтерського обліку залежить не тільки фінансова стабільність, але й можливість розвитку підприємства. У сучасних умовах глобалізації та цифровізації бізнесу значення цих аспектів стає ще актуальнішим. Розроблення чіткої системи обліку сприяє зменшенню ризиків та запобіганню фінансових помилок. Крім того, правильна організація бухгалтерського обліку дозволяє підприємству дотримуватися законодавчих вимог та уникати санкцій [1]. Система управління витратами – це комплексний об’єкт управління, що складається з окремих сегментів, кожен з яких може виступати відокремленим об’єктом управління. Метою управління витратами є оптимізація використання виробничих ресурсів [2]. Правильна організація бухгалтерського обліку операційних витрат на підприємстві є важливим фактором для забезпечення ефективного управління, оскільки вона впливає на якість прийняття управлінських рішень, забезпечення фінансової стійкості й зростання підприємства. Одним із головних завдань організації обліку витрат операційної діяльності є надання управлінському персоналу необхідної та своєчасної інформації про ці витрати у визначені строки.

Виклад основного матеріалу. Управління витратами – це процес вибору засобів впливу на витрати з метою досягнення стратегічних цілей діяльності, який на макрорівні регулюється стандартами обліку, а на мікрорівні – множиною теорій та концепцій витрат і включає множину елементів оперативного, бухгалтерського, управлінського, стратегічного обліку, моделювання, аналізу, контролю, інформаційного забезпечення обраного рівня ієрархії управління [3].

Сучасний етап розвитку економіки країни відбувається за наявності кризових умов в економіці, які обумовлені, в першу чергу, війною, яка несе руйнування ресурсів суспільства як матеріальних, так і людських, тому це вимагає жорсткого скорочення витрат і забезпечення максимальної їх віддачі. Постає завдання раціональне і ефективно використовувати наявні ресурси на всіх етапах їх руху: від закупівлі ресурсів, їх переробки в готову продукцію і реалізації її споживачу. Для цього потрібно на кожному підприємстві впроваджувати інноваційні технології виробництва, зберігання продукції та її реалізації. Тобто ефективне управління операційними витратами діяльності підприємства неможливе без організації оперативного обліку та аналізу собівартості продукції. Особлива роль відводиться обліку витрат основної операційної діяльності, тому як вони є умовою формування ціни на реалізовану продукцію і межею ефективності можливого її виробництва. Для цього потрібно створення ефективного механізму управління операційними витратами в структурі загальної стратегії механізму управління підприємством [4].

Побудова системи обліку на підприємстві повинна забезпечувати максимальну ефективність усіх облікових процедур, реалізуючи основні функції – інформаційну, аналітичну та контрольну. Організація обліку передбачає певну структуру та порядок його здійснення на підприємстві для найбільш повного

відображення бухгалтерської інформації для забезпечення потреб користувачів. У широкому розумінні під організацією обліку розуміють забезпечення роботи бухгалтерської служби в цілому, а у вузькому – забезпечення вирішення конкретного облікового завдання. Необхідність раціональної організації обліку витрат обумовлена їх важливістю у економічній діяльності підприємства, без яких неможливе взагалі будь-яке господарювання. Без витрат немає доходів, а отже, і фінансових результатів (прибутків чи збитків) [5]. Для раціональної організації обліку операційних витрат підприємства визначимо послідовність облікового процесу (рис. 1).

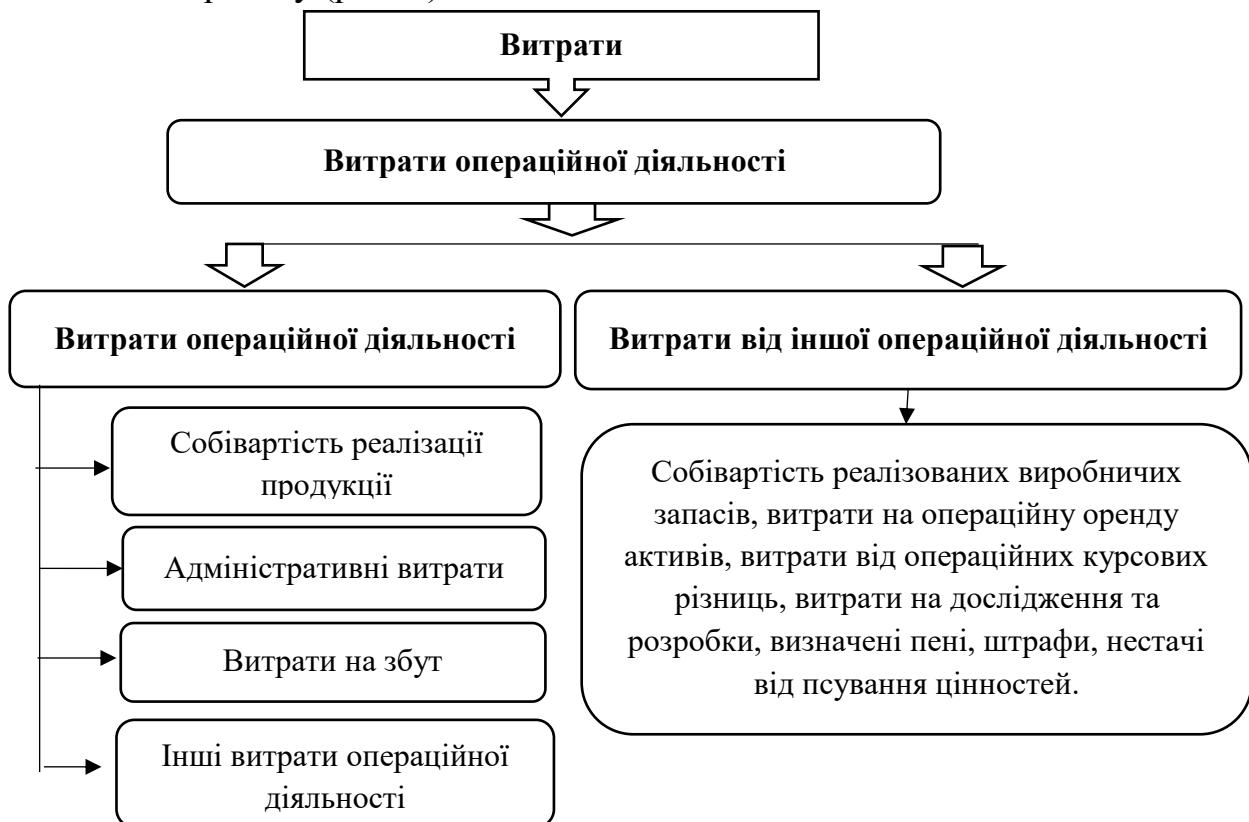

Рис 1. Бухгалтерська класифікація операційних витрат підприємства
Джерело: [5]

Як відомо, витрати – це вартісне вираження використаних та споживаних ресурсів, які необхідні для реалізації виробничо-господарської діяльності підприємства та для досягнення його мети. Разом з тим, витрати в різних умовах використання виконують різні функції і різне призначення.

Операційна діяльність – це основна діяльність підприємства відповідно його Статуту, яка пов’язана з виробництвом та реалізацією продукції, є головною метою створення підприємства.

Так, відповідно до НП(С)БО 1, витрати операційної діяльності – витрати основної діяльності підприємства, тобто витрати підприємства, які спрямовані на виробництво або реалізацію продукції, що є головною метою створення підприємства і забезпечує основну частку його доходу, а також з операціями,

котрі її забезпечують або спричинені нею [6].

Існує дві особливості організації обліку операційних витрат: організація бухгалтерської служби; організації відображення витрат у системі рахунків бухгалтерського обліку.

Щодо першої особливості організації обліку операційних витрат можна зазначити, що через проведення раціональної організації робіт можна досягти удосконалення та раціоналізацію обробки інформації, розподілу робіт між персоналом бухгалтерії, науково організувати працю. Тому під організацією бухгалтерського обліку нерідко розуміють сукупність дій зі створення цілісної системи бухгалтерського обліку, функціонування якої спрямоване на забезпечення інформаційних потреб користувачів облікової інформації, включаючи вибір форм організації та формування матеріального й інформаційного забезпечення облікового процесу. Щодо другої особливості організації обліку операційних витрат можна зазначити, що відповідно до законодавства підприємство має право обирати між трьома способами (варіантами) обліку витрат операційної діяльності (табл.1).

Таблиця 1

Варіанти обліку витрат операційної діяльності

Спосіб (варіант)	Зміст
2	3
Варіант 1.	Передбачається застосування для обліку операційних витрат звітного періоду лише рахунки класу 9 «Витрати діяльності». За дебетом рахунків класу 9 відображають суми витрат, а за кредитом – списання суми витрат у кінці звітного періоду (щомісяця) на рахунок 79 «Фінансові результати».
Варіант 2.	Передбачає застосування рахунків класів 8 «Витрати за елементами» і 9 «Витрати діяльності», які призначенні для обліку операційних витрат одночасно. При застосуванні даного варіанту за допомогою рахунків класу 8 накопичується інформація про операційні витрати за елементами, які використовуються для заповнення розділу II «Елементи операційних витрат» Звіту про фінансові результати.
Варіант 3.	Передбачає ведення обліку з використанням рахунків класу 8 «Витрати за елементами» та застосування спрощеного Плану рахунків суб'єктами малого підприємництва, а також організаціями, діяльність яких не спрямована на ведення комерційної діяльності. Цей варіант передбачає облік витрат згідно з класифікацією за елементами, а не за функціями, як це передбачалося попередніми варіантами. Суб'єктами малого підприємництва ведеться облік та подається фінансова звітність згідно з порядком, встановленим НП(С)БО 25 «Спрощена фінансова звітність».

Джерело: сформовано автором на підставі опрацьованих джерел

У Положенні про облікову політику будь-якого суб'єкта господарювання повинні передбачатися питання методичного характеру щодо бухгалтерського обліку операційних витрат [1]. Систематизуємо їх та наочно представимо за допомогою (рис 2).

На підставі опрацьованих джерел дослідження, поділяючи думки

науковців, можна зробити наступні висновки [7]:

- з точки зору витрат операційної діяльності підходи до формування облікової політики мають максимально враховувати технологічну специфіку галузі (підприємства);
- облікова політика і є інформаційним підґрунтям для побудови цінової політики та процедур бюджетування, що для виробничого підприємства є вельми важливим моментом;
- своєчасний, достовірний і повний облік всіх складових виробничої собівартості дозволяє ухвалювати обґрунтовані управлінські рішення, ефективно управляти операційними витратами і забезпечувати економію матеріальних, трудових, енергетичних і фінансових ресурсів суб'єкта господарювання;
- для організації ефективної системи управління операційними витратами суб'єкта господарювання необхідно враховувати особливості організації системи обліку на підприємстві;

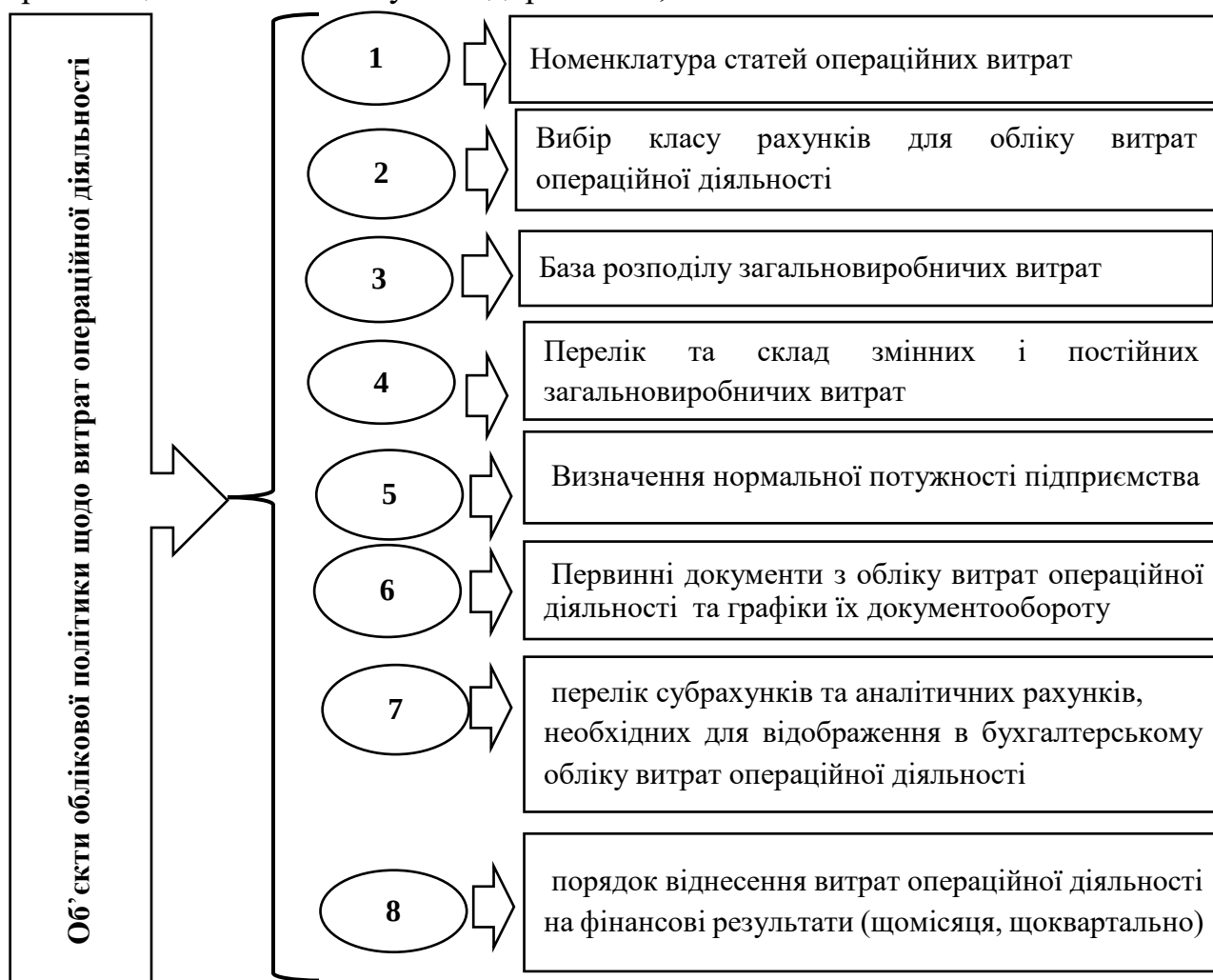

Рис 2. Об'єкти облікової політики щодо витрат операційної діяльності
Джерело: сформовано автором на підставі на підставі опрацьованих джерел

Список використаних джерел:

1. Корольок Т., Співак С., Капустяк Р. Організаційні аспекти бухгалтерського обліку на підприємстві. *Галицький економічний вісник*. № 4 (89). 2024. С.63-69
2. Здирко Н.Г., Іщенко Я.П. Організаційні основи побудови системи обліку витрат виробництва фермерських господарств. *Економіка та суспільство*. Випуск № 50. 2023. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-86>
3. Правдюк Н.Л. Облікове забезпечення тактики управління витратами. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2020. № 2 (52). С. 149-165.
4. Ощепков О.П., Магденко С.О. Аналіз впливу структури операційних витрат на фінансові результати діяльності підприємств. *Інфраструктура ринку*. Випуск 73. 2023. С.63-67
5. Совінська А. В. Організація обліку операційних витрат підприємства. URL: <http://www.vtei.com.ua/doc/2023/konf2203/3/20.pdf> (дата звернення 15.03.2025)
6. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» : Наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 № 73. Дата оновлення : 09.07.2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>(дата звернення 15.03.2025)
7. Карп'як Я.С. Організація бухгалтерського обліку витрат, доходів і фінансових результатів суб'єкта господарювання. *Вісник НУ «Львівська політехніка»*. «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку». 2014. № 794. С. 172-180

Артур БОТАЄВ*
студент 2-го курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ МЕТОДІВ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. Стаття присвячена порівняльному аналізу основних методів оцінки ефективності підприємницької діяльності, таких як фінансовий, економічний, управлінський, інноваційно-інвестиційний і комплексний підходи. У роботі детально розглянуті переваги та обмеження кожного з методів, визначено критерії, які дозволяють оцінити ефективність діяльності підприємства в умовах ринкової економіки. Висвітлено важливість інтегрованого підходу до оцінки ефективності, що поєднує кількісні та якісні показники. У результаті аналізу представлено рекомендації щодо вибору методів для підприємств різних галузей, що забезпечують точну і всебічну оцінку ефективності їх діяльності.

Abstract. The article is dedicated to the comparative analysis of the main methods of evaluating the effectiveness of entrepreneurial activity, such as financial, economic, managerial, innovation-investment, and integrated approaches. The advantages and limitations of each method are examined in detail, and the criteria for assessing the performance of enterprises in a market economy are identified. The importance of an integrated approach to performance evaluation, combining both quantitative and qualitative indicators, is highlighted. Based on the analysis, recommendations are provided for selecting methods for enterprises in different industries to ensure accurate and comprehensive performance assessment.

Вступ. Ефективність підприємницької діяльності є однією з основних категорій, яка визначає не лише поточний стан підприємства, але й його здатність адаптуватися до змінних умов ринку, забезпечувати стійке зростання та досягати конкурентних переваг. У сучасних умовах ринкової економіки для успішного функціонування підприємств важливо мати чітке уявлення про рівень їх ефективності, що дозволяє визначити можливості для оптимізації ресурсів, підвищення продуктивності та збільшення рентабельності. Для цього використовуються різноманітні методи оцінки, які можуть суттєво відрізнятися за підходами, складом показників і способами їх вимірювання. Оцінка ефективності діяльності підприємства передбачає використання фінансових,

* Науковий керівник: PhD., стар. викладач кафедри аналізу та аудиту ВНАУ – Людмила ДРИМАНОВА

економічних, управлінських та інноваційних підходів, кожен з яких має свої переваги та обмеження.

Виклад основного матеріалу. Оцінка дієвості підприємницької діяльності є вкрай важливою складовою сучасного економічного аналізу, що дає змогу визначити рівень конкурентоспроможності підприємства, обґрунтовувати управлінські рішення, оптимізувати витрати та покращувати фінансові результати. В умовах ринкової економіки питання ефективності набуває особливої значущості, адже саме ефективна діяльність гарантує стабільне зростання, рентабельність, інвестиційну привабливість і здатність адаптуватися до мінливого зовнішнього середовища. Сучасна економічна наука пропонує різноманітні підходи до аналізу ефективності, котрі відрізняються методологією оцінювання, інформаційною базою, набором показників та рівнем деталізації. Основними серед них є фінансовий, економічний, управлінський, інноваційно-інвестиційний та стратегічний підходи.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика методів оцінки ефективності підприємницької діяльності

Метод оцінки	Основна суть методу	Переваги	Недоліки	Сфера застосування
Фінансово-економічний аналіз	Оцінка ефективності за фінансовими показниками: прибуток, рентабельність, ліквідність	Простота застосування, доступність даних	Не враховує нефінансові аспекти (інновації, соціальну відповідальність)	Малі та середні підприємства, звітність
Метод експертних оцінок	Оцінка на основі думки фахівців у галузі	Гнучкість, можливість врахування специфіки галузі	Суб'єктивність, залежність від кваліфікації експертів	Стратегічне планування, інноваційні проекти
Метод економічної доданої вартості (EVA)	Визначення чистого прибутку з урахуванням вартості капіталу	Об'єктивність, орієнтація на інвесторів	Складність розрахунків, потреба у детальних даних	Великі корпорації, інвестпроекти
Бенчмаркінг	Порівняння з найкращими в галузі ("еталонами")	Можливість виявити найкращі практики	Потреба у доступі до зовнішніх даних, складність адаптації	Підвищення конкурентоспроможності, розвиток
SWOT-аналіз	Визначення сильних/слабких сторін, можливостей і загроз	Простота, системний підхід	Оцінка є якісною, не дає конкретної фінансової ефективності	Стратегічне управління, аналіз потенціалу

Джерело [2]

Кожен із них має як переваги, так і обмеження, що обумовлює необхідність проведення порівняльного аналізу з метою вибору оптимального або комплексного інструментарію. Найбільш поширеним є фінансовий підхід до оцінки ефективності, що ґрунтується на аналізі звітності підприємства. У його рамках застосовуються такі показники, як рентабельність продукції, активів, власного капіталу, коефіцієнти ліквідності, платоспроможності, фінансової стабільності, оборотності активів. Наприклад, рентабельність активів визначається як співвідношення чистого прибутку до сукупних активів підприємства і характеризує ефективність використання всього наявного майна. Перевагами фінансового аналізу є доступність даних, стандартизованість розрахунків, можливість порівняння з іншими підприємствами та галузевими нормативами. Однак цей метод має і певні недоліки: він зорієнтований здебільшого на ретроспективні дані, не враховує якісні аспекти діяльності, інноваційну активність, рівень управлінських процесів, задоволеність споживачів. Тому фінансовий аналіз доцільно доповнювати іншими методами. Економічний аналіз ефективності зосереджений на вивченні внутрішньої структури витрат і доходів, ефективності використання ресурсів, таких як праця, матеріали, основні засоби. У рамках цього підходу використовуються показники продуктивності праці, фондодідачі, матеріаломісткості, трудомісткості. Наприклад, продуктивність праці визначається як співвідношення обсягу реалізованої продукції до середньооблікової чисельності працівників.

Аналізуючи ці показники, можна виявити внутрішні резерви зростання ефективності, оптимізувати використання ресурсів, скоротити непродуктивні витрати. Перевагою економічного підходу є його орієнтація на реальні виробничі процеси, а недоліком – складність точного обліку всіх витрат і впливу зовнішніх факторів, які не завжди можна врахувати. Управлінський аналіз ефективності передбачає оцінку якості прийняття управлінських рішень, ефективності бізнес-процесів, рівня виконання поставлених цілей. Для цього застосовуються інструменти бюджетування, стратегічного планування, аналізу витрат і вигід, система ключових показників ефективності (KPI), SWOT-аналіз. Наприклад, KPI може містити такі показники, як частка своєчасно виконаних замовлень, рівень задоволеності клієнтів, середній час обробки запиту, дотримання бюджету. Перевагами цього підходу є орієнтація на майбутнє, стратегічність, гнучкість, можливість налаштування показників під конкретне підприємство. Проте складність полягає у визначенні релевантних метрик, їх кількісному вимірі та відсутності стандартизації. Крім того, важливим аспектом є інтеграція кількісних і якісних показників для досягнення більш повної картини ефективності діяльності. Використання сучасних цифрових інструментів, таких як BI-системи та аналітика великих даних, дозволяє автоматизувати процес аналізу та підвищити його точність. Ефективність управління також залежить від здатності адаптуватися до змін зовнішнього середовища, що потребує регулярного моніторингу ключових показників. Поєднання економічного та управлінського підходів дозволяє комплексно оцінити стан підприємства та

сформуванати обґрунтовану стратегію його розвитку. Інноваційний аналіз ефективності орієнтовано на оцінку здатності підприємства впроваджувати нові технології, продукти, організаційні рішення. Його показники можуть включати обсяг інвестицій у дослідження та розробки, кількість впроваджених інновацій, частку нової продукції в загальному обсязі реалізації, рівень автоматизації.

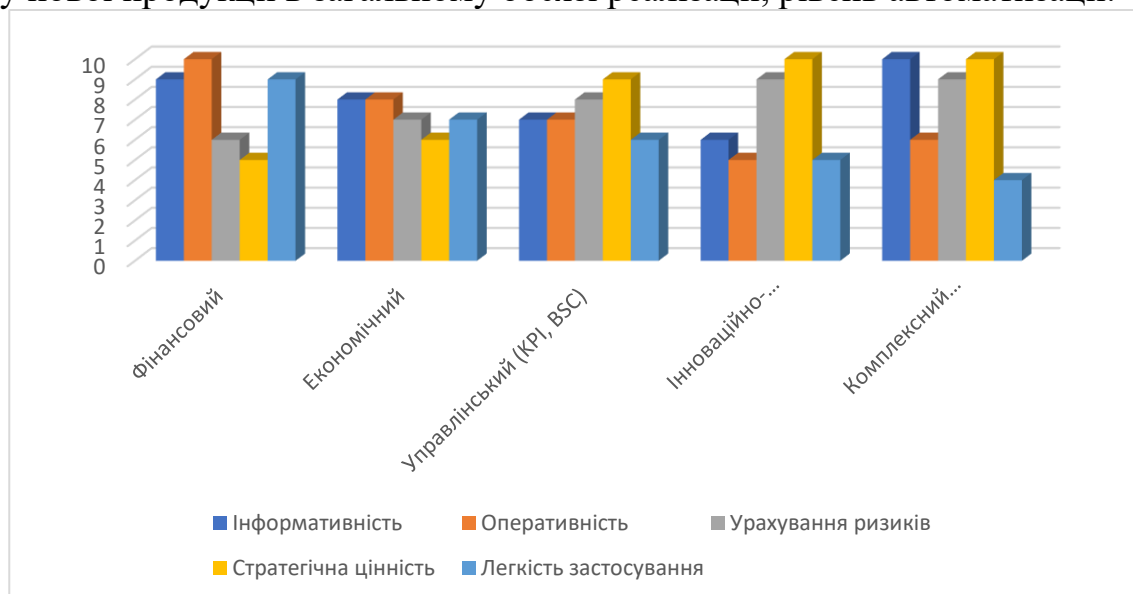

Рис. 1. Порівняльний аналіз методів оцінки ефективності підприємницької діяльності

Джерело:[3]

Цей підхід важко формалізувати, однак він критично важливий у галузях з високою динамікою змін. Інноваційна активність забезпечує довгострокову конкурентоспроможність, створення доданої вартості, можливість виходу на нові ринки. Оцінити її ефективність дозволяють як кількісні, так і якісні методи. Зі стратегічної точки зору ефективність підприємницької діяльності охоплює відповідність поточних результатів стратегічним цілям. Для систематизації аналізу ефективності діяльності підприємства пропонується використовувати досить популярну систему класифікації інновацій, запропоновану OECD.

У цьому контексті особливо актуальним є застосування інтегрованих систем оцінки, таких як Balanced Scorecard (BSC), яка передбачає оцінку ефективності за чотирма напрямками: фінанси, клієнти, внутрішні процеси, навчання та розвиток. Такий підхід забезпечує комплексне уявлення про стан підприємства, поєднуючи фінансові та нефінансові показники, дозволяє виявити причинно-наслідкові зв'язки між окремими аспектами діяльності. Одним із основних висновків порівняльного аналізу є те, що жоден із розглянутих методів не може повністю охопити всі аспекти ефективності. Тому на практиці доцільно використовувати комплексний підхід, що поєднує фінансові, економічні, управлінські та інноваційні індикатори. Такий підхід дозволяє не лише оцінити поточний стан підприємства, а й прогнозувати його розвиток, формувати стратегії, забезпечувати стійкість до зовнішніх викликів. Як приклад, можна

розробити інтегровану систему оцінювання ефективності, яка міститиме ключові показники з різних підходів: рентабельність продажів, продуктивність праці, рівень задоволеності клієнтів, індекс інноваційності, показники екологічної відповідальності. Така система дає змогу виявити сильні та слабкі сторони діяльності, порівнювати ефективність у динаміці та з конкурентами. У сучасному світі, де зростає роль цифрових технологій, автоматизації та сталого розвитку, ефективність підприємницької діяльності набуває нових вимірів. Підприємства повинні враховувати екологічні та соціальні чинники, інвестувати в цифровізацію, підвищення кваліфікації працівників, адаптивність до змін. Відповідно, методи оцінювання ефективності також мають еволюціонувати, стаючи більш гнучкими, інтегрованими, чутливими до нефінансових параметрів. Порівняльний аналіз доводить, що успішне управління ефективністю потребує не лише збору даних, а й правильного вибору методики їх аналізу, здатності до інтерпретації результатів і ухвалення на їх основі обґрунтованих рішень. Ефективність – це не лише фінансовий результат, а комплексна характеристика підприємства, яка визначає його життєздатність, здатність до розвитку та створення вартості для всіх зацікавлених сторін.

Висновок. У результаті проведеного порівняльного аналізу основних методів оцінки ефективності підприємницької діяльності можна зробити кілька важливих висновків. Кожен з розглянутих підходів має свої сильні та слабкі сторони, і жоден з них не є універсальним для всіх типів підприємств. Фінансовий аналіз є важливим інструментом для короткострокових оцінок, але не враховує інноваційні процеси та ризики. Інноваційно-інвестиційний підхід є важливим для підприємств, орієнтованих на довгостроковий розвиток, але його результати важко виміряти в короткостроковій перспективі.

Список використаних джерел:

1. Бланк І. А. Управління ефективністю підприємства : монографія. Київ : НІКА-ЦЕНТР, 2011. 512 с.
2. Савчук В. П. Економічна ефективність підприємницької діяльності. *Економіка і держава*. 2019. № 5. С. 45–48.
3. Кириленко О. П. Методичні підходи до оцінювання ефективності функціонування підприємств. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2020. № 70. С. 92–97.
4. Попович О. С. Фінансові показники ефективності підприємницької діяльності. *Бізнес Інформ*. 2018. № 1. С. 36–41.
5. Шигіна І. С. Методи оцінки ефективності підприємства в умовах ринку. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка*. 2021. Вип. 2(66). С. 114–118.
6. Друшляк Б. С. Фінансовий аналіз : підручник / Б. С. Друшляк. Київ : Центр учбової літератури, 2019. – 396 с.
7. Гуменюк В. В. Сучасні методи аналізу ефективності підприємницької діяльності. *Економічний часопис-XXI*. 2020. № 4–5(185). С. 33–38.

Вікторія ВЕЛИЧКО*
студентка 4-го курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

АУТСОРСИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВЕДЕННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

***Анотація.** В статті розкрито сутність аутсорсингу та узагальнено напрями його використання в бухгалтерській сфері. Виявлено проблему, що пов'язана з відсутністю нормативно-правового закріплення досліджуваної категорії та методичних підходів здійснення. Розкрито сутність та мету бухгалтерського аутсорсингу як однієї із форм організації бухгалтерського обліку на підприємстві. Запропоновано власне визначення бухгалтерський аутсорсинг. Опрацювання наукових публікацій дало можливість визначити фактори, які суттєво вплинули на розвиток і започаткування бухгалтерського аутсорсингу. Охарактеризовано переваги та недоліки бухгалтерського аутсорсингу.*

***Abstract.** The article reveals the essence of outsourcing and summarizes the directions of its use in the accounting sphere. The problem associated with the lack of regulatory and legal consolidation of the studied category and methodological approaches to implementation is identified. The essence and purpose of accounting outsourcing as one of the forms of accounting organization at the enterprise is clarified. The actual definition of accounting outsourcing is proposed. The study of scientific publications made it possible to determine the factors that significantly influenced the development and launch of accounting outsourcing. The advantages and disadvantages of accounting outsourcing are characterized.*

Вступ. У сучасному світі, де технології стають неодмінною складовою частиною багатьох сфер нашого життя, аутсорсинг стає все більш актуальною та важливою стратегією для різних суб'єктів господарювання. Інформаційні та комунікаційні технології впливають на розвиток усіх галузей економіки, сфери державного управління, оборони країни, безпеки держави, забезпечення правопорядку і стають частиною їх управлінських систем.

Аутсорсинг є важливим інструментом у сучасному бізнес-середовищі, що дозволяє організаціям зосередитися на своїх основних бізнес-процесах, передаючи виконання допоміжних функцій стороннім компаніям. В умовах глобалізації, швидких змін у економічному середовищі та розвитку технологій,

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, завідувач кафедри обліку і оподаткування – Олена ПОДОЛЯНЧУК

аутсорсинг став надзвичайно популярним не тільки у виробничих та сервісних секторах, а й у сфері бухгалтерії.

Виклад основного матеріалу. Термін «аутсорсинг» запозичений з англійської мови (out – зовнішній, source – джерело) і перекладається як «використання чужих ресурсів» [6].

Сутність бухгалтерського аутсорсингу полягає в тому, що бухгалтерські процеси, такі як ведення обліку та розрахунків, формування звітності, подання її до різних контролюючих і вищестоящих організацій, виконуються зовнішнім постачальником послуг. Це дозволяє підприємствам зосередитися на стратегічних питаннях розвитку, знизити витрати на штатні позиції та отримувати якісний бухгалтерський облік від професіоналів. У дослідженнях науковців цей інструментарій розглядають не просто процесами ведення бухгалтерії на договірній основі з варіантами подання звітів у фіскальні органи, а ще й складовою отримання більш якісних інформаційних потоків для багатьох бізнес-процесів підприємства, в т.ч. й безпосередньої організації роботи бухгалтерії та контролю за її ефективністю [3].

Аналіз тематичних наукових праць засвідчує [1-2; 5-6; 9-10, 1213], що аутсорсинг як інструмент ведення бухгалтерського обліку є актуальним напрямком сучасних досліджень. Останні публікації показують різні за спрямованістю аналітичні погляди на практичне використання підприємствами бухгалтерського аутсорсингу.

Дослідження нормативно-правових документів свідчить про прогалини законодавства у питаннях аутсорсингу. Лише у Національному класифікаторі України «Класифікація видів економічної діяльності» ДК009:2010 приведено визначення, що аутсорсинг є угодою, в рамках якої замовник делегує певні завдання підряднику, такі як виконання частини виробничого процесу або повний виробничий процес, надання послуг щодо підбору персоналу та допоміжних функцій [4]. Разом з тим, в Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» визначено, що суб'єкти господарювання мають можливість залучати спеціаліста з бухгалтерського обліку чи ведення на договірних засадах бухгалтерського обліку централізованою бухгалтерією або аудиторською фірмою [8]. Це означає, що бухгалтерський аутсорсинг є однією із форм організації бухгалтерського обліку на підприємстві.

Норми законодавства дають можливість стверджувати, що організація та напрямки бухгалтерського аутсорсингу в Україні потребують напрацювань та рекомендацій в напрямку організаційно-методичних засад та практичних аспектів послуг з бухгалтерського аутсорсингу. В наукових публікаціях українських вчених та дослідників також по різному розкривається зміст категорії «аутсорсинг», що пов'язано із відсутністю його нормативно-правового закріплення (рис. 1).

Об'єктивною є думка, що бухгалтерський аутсорсинг – це форма ведення бухгалтерського обліку, що передбачає передачу окремих або всіх бухгалтерських функцій і ризиків на аутсорсера, що забезпечить мінімізацію

витрат і підвищення конкурентоспроможності за встановленою ціною протягом певного періоду часу [11].

Рис. 1. Трактуювання терміну «аутсорсинг»

Джерело: сформовано за [13, с. 47]

Опрацювання наукових публікацій дає можливість визначити фактори, які суттєво вплинули на розвиток і започаткування бухгалтерського аутсорсингу (рис. 2).

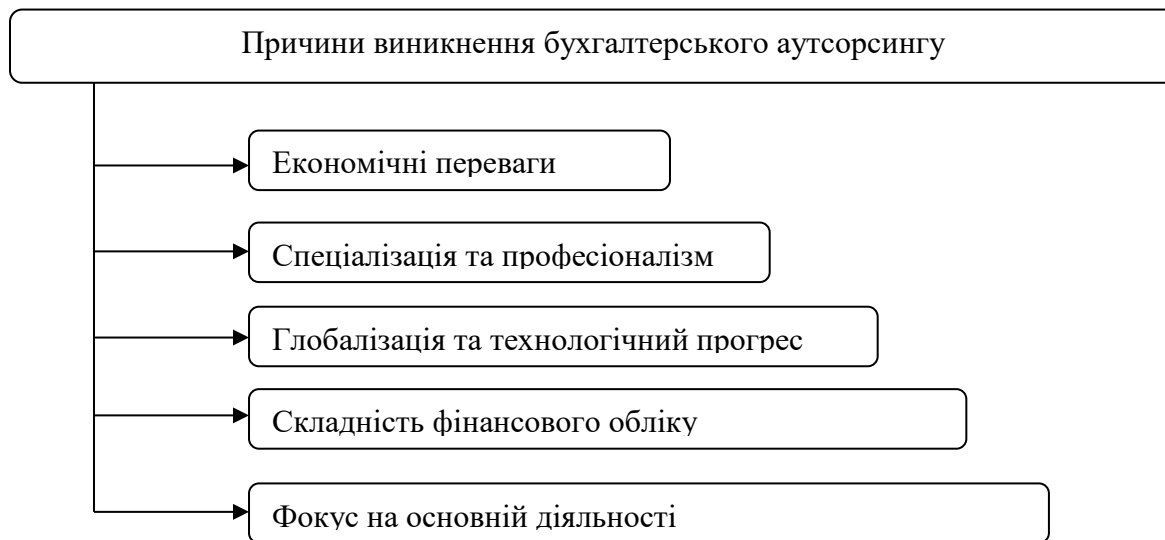

Рис. 2. Причини виникнення бухгалтерського аутсорсингу

Джерело: авторська інтерпретація [7]

Бухгалтерський аутсорсинг дає можливість суб'єктам господарювання зосередитись на своїх головних діях, не витрачаючи час і зусилля на проведення рутинних бухгалтерських операцій. Це дозволяє зосередитись на стратегічних аспектах господарської діяльності та витрачати менше часу на адміністративні завдання. Багато підприємств обирають бухгалтерський аутсорсинг з різних причин, акцентуючи увагу на основних перевагах його застосування: економія часу і ресурсів; зниження витрат; експертна підтримка; швидкий доступ до інновацій; мінімізація ризиків; використання сучасних технологій; сприяння росту прибутку підприємства [7].

Використання зовнішнього постачальника бухгалтерських послуг може бути економічно вигіднішим, ніж утримування власного відділу бухгалтерії. Підприємства, особливо невеликі та середні, можуть заощаджувати гроші на заробітній платі, фізичному офісі, програмному забезпеченні та іншому обладнанні. Бухгалтерські фірми, які надають послуги з аутсорсингу, є професіоналами в своїй галузі. Вони мають досвід і знання про бухгалтерські стандарти, податкові закони та інші вимоги. Це дозволяє підприємствам отримувати якісну та експертну підтримку з боку спеціалістів. Бухгалтерія має велике значення для ефективної роботи будь-якого підприємства. Зовнішні постачальники бухгалтерських послуг забезпечують точність і дотримання всіх необхідних правил та нормативів. Аутсорсингові компанії, що надають ці послуги, завжди стежать за новими тенденціями та технологіями. Це дає їм змогу швидко адаптуватися до оновлень інструментів та програмного забезпечення, що спрощує бухгалтерські процеси. Разом з позитивними сторонами аутсорсингу наявні і ряд недоліків, серед яких: передача даних третім особам пов'язана з ризиком порушення конфіденційності; невірна обробка або незахищений обмін інформацією можуть призвести до витоку даних та несанкціонованого доступу до важливих фінансових показників і внутрішніх відомостей підприємства.

Висновки. Аутсорсинг бухгалтерського обліку є потужним інструментом, який здатен значно підвищити ефективність ведення фінансової звітності та управлінських процесів на підприємстві. Використання аутсорсингу в сфері бухгалтерії має численні переваги, серед яких зниження витрат на утримання штатного персоналу, доступ до висококваліфікованих фахівців, зменшення ризиків помилок і штрафів, а також швидкий доступ до новітніх технологій і програмного забезпечення. Наукові дослідження та практика застосування бухгалтерського аутсорсингу підтверджує ефективність його застосування. Загалом, аутсорсинг бухгалтерії може стати ефективним інструментом для організацій, що прагнуть оптимізувати витрати та покращити об'єктивність бухгалтерського обліку. Однак для досягнення максимальних результатів важливо враховувати специфіку підприємства, його розмір, потреби та можливості, щоб адаптувати аутсорсингові послуги до конкретних умов. У разі правильного впровадження аутсорсингу він може стати важливим елементом стратегії розвитку підприємства, підвищуючи його конкурентоспроможність і фінансову стабільність.

Список використаних джерел:

1. Крисак А. І., Крисак А. Ф. Управління аутсорсингом: теоретичні аспекти. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 53. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2636/2554> (дата звернення: 01.04.2025).
2. Кудіна О.М., Войтко В.В., Тирінов А.В. Аутсорсинг бухгалтерських послуг. *Український журнал прикладної економіки*. 2020. Т. 5, №2. С. 135-141.
3. Ляхович Г.І., Павленко О.В. Переваги та недоліки бухгалтерського аутсорсингу 2017. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/06/20-1.pdf>
4. Національний класифікатор України "Класифікація видів економічної діяльності" ДК 009:2010: Наказ Держспоживстандарту України від 11.10.2010 р. №457. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb457609-10>.
5. Пилипенко С.М., Банера Н.П., Гелей Л.О. Класифікація бухгалтерського аутсорсингу та доцільність його застосування в Україні. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2021. Т. 31, №3. С. 80-84.
6. Подолянчук О.А. Аутсорсинг в системі обліку малих підприємств аграрного бізнесу. Збірник тез доповідей всеукр. наук. практ. конф. «Бухгалтерський облік, оподаткування та контроль в умовах міжнародної економічної інтеграції» (10 жовтня 2019 р.) / відп. ред. Є.В. Калюга. К.: НУБіП України, 2019. 343 с.
7. Подолянчук О.А., Величко В.А. Бухгалтерський аутсорсинг: сутність та перспективи розвитку для малого бізнесу. *Агросвіт*. 2024. №4. С. 130-139. URL: <https://nayka.com.ua/index.php/agrosvit/article/view/2982/3018>
8. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. №996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (дата звернення: 01.04.2025).
9. Ромашко О.М., Шушакова І.А., Слободян А.О. Організація бухгалтерського аутсорсингу на підприємстві. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 32. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/857/822> (дата звернення: 01.04.2025).
10. Серікова Т. М., Лагодієнко Н. В., Серіков Д. О. Сучасний стан та перспективи розвитку бухгалтерського аутсорсингу в Україні. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2021. №1. С. 308-312.
11. Шушакова І.К., Гринь А.Ю., Коломієць Д.В. Оцінка ефективності бухгалтерського аутсорсингу. *Бізнес Інформ*. 2021. №11. С. 327-334, с. 333.
12. Яремко І.Й., Гузандрова В.А. Аутсорсинг як інструмент ведення бухгалтерського обліку та його актуалізація в сучасних умовах. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 37. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1177/1134> (дата звернення: 01.04.2025).
13. Podolianchuk O. Outsourcing: semantics, types and forms. *Colloquium-journal*. 2021. №2 (89). P. 46-54.

Вікторія ВЛАСЮК,*
студентка 3 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОБЛІКУ ВИТРАТ, ПОВ'ЯЗАНИХ З НАДЗВИЧАЙНИМИ СИТУАЦІЯМИ

Анотація. У статті розглядаються особливості відображення надзвичайних ситуацій у бухгалтерському обліку, їх класифікація та вплив на фінансову звітність підприємств. Викладені основні аспекти обліку витрат, пов'язаних з ліквідацією наслідків надзвичайних подій, зокрема оцінка матеріальних збитків та понесених витрат. Аналізуються методи та критерії визначення витрат від стихійних лих, техногенних катастроф та інших надзвичайних ситуацій. Особливу увагу приділено розгляду форс-мажорних обставин, що впливають на облікові процеси. Визначено проблеми та перспективи розвитку обліку надзвичайних ситуацій в умовах сучасної економічної ситуації.

Abstract. The article examines the features of reflecting emergencies in accounting, their classification and impact on the financial statements of enterprises. The main aspects of accounting for costs associated with the elimination of the consequences of emergencies are outlined, in particular, the assessment of material damage and incurred costs. The methods and criteria for determining costs from natural disasters, man-made disasters and other emergencies are analyzed. Special attention is paid to considering force majeure circumstances that affect accounting processes. The problems and prospects for the development of accounting for emergencies in the current economic situation are identified.

Вступ. Облік надзвичайних ситуацій є критично важливим для бізнесу, оскільки подібні події здатні суттєво змінити фінансове становище та результати діяльності. Стихійні лиха, техногенні аварії та соціальні потрясіння можуть спричинити значні матеріальні втрати та вимагати значних коштів на відновлення. Отже, коректне документування та облік витрат, викликаних такими обставинами, є ключем до фінансової прозорості, ефективного управління ресурсами та відповідності законодавчим нормам, а також сприяє своєчасному залученню фінансування для відновлення активів.

Виклад основного матеріалу. У контексті наукового дослідження, визначення надзвичайних ситуацій (НС) постає як важливий елемент для подальшого аналізу їх впливу на різні сфери життєдіяльності. У даній роботі під

*Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування Яна ІЩЕНКО

НС розуміються події, що характеризуються значним негативним впливом на життя і здоров'я населення, стан навколишнього середовища та економічну стабільність держави. Етіологія НС є різноманітною та включає як природні катаклізми (наприклад, пожежі, сейсмічні явища, повені), так і техногенні інциденти (зокрема, вибухи, викиди небезпечних речовин, промислові аварії). Наслідком виникнення НС є суттєве порушення усталеного функціонування суспільства, що зумовлює необхідність оперативного впровадження комплексних заходів, спрямованих на мінімізацію та ліквідацію їх наслідків.

Положення щодо регулювання надзвичайних ситуацій НС визначаються низкою чинних нормативно-правових актів, серед яких слід виокремити наступні:

- Класифікатор надзвичайних ситуацій ДК 019:2010 – встановлює основні види НС за їх характером та кодовими позначеннями;
- Кодекс цивільного захисту України – визначає правові засади, організацію та функціонування системи цивільного захисту;
- Постанова Кабінету Міністрів України № 836 від 24 березня 2004 р. – регламентує порядок класифікації НС за рівнями.

Згідно з Класифікатором ДК 019:2010, надзвичайні ситуації розрізняються за походженням, рівнем поширення та масштабами завданих збитків. Вони поділяються на чотири основні типи, що зазначені на рис.1.

Рис. 1. Типи надзвичайних ситуацій

Джерело: сформовано автором на основі [5].

Надзвичайна ситуація техногенного характеру (ДК 019:2010, код 10000) – це порушення нормальних умов життєдіяльності населення на певній території, об'єкті чи водному просторі, спричинене транспортними катастрофами,

пожежами, вибухами, аваріями з викидом (або загрозою викиду) небезпечних хімічних, радіоактивних чи біологічних речовин. Також до цього типу належать раптове руйнування будівель, аварії в енергосистемах, життєво важливих комунікаціях, телекомунікаційних мережах, на очисних спорудах, у нафтогазовій промисловості, а також гідродинамічні аварії.

Надзвичайна ситуація природного характеру (ДК 019:2010, код 20000) – це порушення звичних умов життя та діяльності населення на певній території, об'єкті або водному просторі, спричинене небезпечними геофізичними, геологічними, метеорологічними чи гідрологічними явищами. Вона може бути наслідком деградації ґрунтів і надр, природних пожеж, змін у повітряному середовищі, спалахів інфекційних хвороб серед людей і тварин, масової загибелі дикої фауни, а також ураження сільськогосподарських культур шкідниками чи хворобами.

Надзвичайна ситуація соціального характеру (ДК 019:2010, код 30000) – це порушення нормальних умов життя та діяльності населення на певній території, об'єкті або водному просторі, спричинене протиправними діями терористичного чи антиконституційного характеру. Вона також може бути пов'язана з викраденням або зникненням зброї та небезпечних речовин, нещасними випадками з людьми та іншими подібними загрозами, що мають значний вплив на соціальну стабільність, безпеку громадян та функціонування державних інститутів. Такі ситуації можуть призводити до масових порушень громадського порядку, паніки серед населення, а також до серйозних економічних і екологічних наслідків, що потребують оперативних і скоординованих дій на рівні державних органів, правоохоронних структур та інших зацікавлених сторін для їх подолання.

Надзвичайна ситуація воєнного характеру – це порушення нормальних умов життя та діяльності населення на певній території, об'єкті або водному просторі, спричинене застосуванням звичайної або зброї масового ураження. Такі ситуації супроводжуються вторинними факторами ураження, такими як радіаційне, хімічне або біологічне забруднення, вибухи, пожежі, руйнування інфраструктури та іншими наслідками, що можуть мати тяжкі соціальні, економічні та екологічні наслідки. Ці фактори можуть призвести до значних людських втрат, порушення нормального функціонування державних органів і бізнесу, а також до серйозних кризових ситуацій на національному та міжнародному рівнях. У Класифікаторі цей тип надзвичайних ситуацій зазначений загалом без детальної класифікації та має код 40000, що охоплює широкий спектр подій, пов'язаних з військовими діями та агресією.

Основною метою діяльності будь-якого підприємства є отримання прибутку, однак на його розмір впливає безліч чинників — як об'єктивних, так і суб'єктивних. Серед них особливе місце займають надзвичайні ситуації, які для України, на жаль, стали доволі звичним явищем й суттєво впливають на всі сектори економіки, включно з сільським господарством. У бухгалтерському обліку важливо своєчасно фіксувати витрати на ліквідацію наслідків НС: ремонт,

відновлення майна, допомогу постраждалим та екстрені роботи. Залежно від масштабу події ці витрати можуть бути значними, тому їх точне відображення – критичне для фінансової стабільності. Особливу увагу приділяють оцінці матеріальних збитків, адже вона визначає як економічні втрати, так і потребу в ресурсах для відновлення. Правильне документування витрат забезпечує відповідність законодавству, прозорість обліку та ефективне управління фінансами підприємства. Типова кореспонденція рахунків, яка пов'язана з відображенням витрат та втрат внаслідок НС наведено в (табл.1).

Таблиця 1

**Типова кореспонденція рахунків з обліку витрат та втрат
внаслідок НС**

Зміст операції	Кореспонденція рахунків	
	Дебет	Кредит
Придбано матеріали для ремонту пошкодженого обладнання	20	63
Витрачено матеріали на відновлення пошкодженого майна	23	20
Отримано фінансової допомоги від держави або міжнародних організацій	30	73
Витрачено кошти на оплату робіт з ремонту та відновлення	23	63
Придбано паливо для транспортування матеріалів або евакуації	20	63
Витрачено кошти на транспортні послуги для евакуації майна	92	63
Придбано засоби безпеки для працівників	20	63
Витрачено кошти на виплату компенсацій працівникам, які постраждали внаслідок війни	92	66
Придбано товари для організації допомоги постраждалим	20	63

Джерело: власна розробка

Рахунок 99 «Надзвичайні витрати» було виключено на підставі Наказу Міністерства фінансів № 627 від 27.06.2013, що передбачав перегляд та зміну підходів до обліку витрат, пов'язаних із надзвичайними ситуаціями. Відповідно до цієї норми, всі витрати, які раніше відображались на зазначеному рахунку, було інтегровано в загальний облік підприємств, що ускладнило процес моніторингу та окремого відображення витрат, пов'язаних із надзвичайними ситуаціями. У той час, коли цей наказ був розроблений, такі ситуації, як надзвичайні природні катастрофи чи техногенні аварії, мали обмежений характер, виникали нерегулярно і потреба у їх відокремленому відображенні була сумнівною.

На сьогодні, у зв'язку зі зміною обставин у політичному просторі України через повномасштабне воєнне вторгнення, надзвичайні ситуації, нажаль, стали регулярним явищем для суб'єктів господарювання. Це дозволить забезпечити інформаційну прозорість та достовірність фінансової інформації про втрати внаслідок надзвичайних подій. Відокремлене облікове відображення витрат та

втратах від надзвичайних ситуацій є не просто технічним аспектом бухгалтерського обліку, а важливим інструментом для ефективного управління ризиками, дотримання законодавства та отримання об'єктивної інформації для прийняття управлінських рішень на різних рівнях.

Наразі облік надзвичайних витрат потребує більш детального і системного підходу. Витрати, пов'язані з наслідками війни, вимагають окремого виділення для цілей контролю, фінансового аналізу та складання звітності, адже вони значно відрізняються за своєю природою від звичайних витрат, пов'язаних з поточною діяльністю підприємства. Відсутність окремого обліку таких витрат ускладнює процес визначення реального фінансового стану підприємства та може привести до недооцінки або ігнорування значних фінансових втрат.

До виключення рахунку 99 рахунок використовувався для обліку витрат, пов'язаних з різноманітними надзвичайними подіями. Рахунок 99 мав спеціальну структуру і включав кілька субрахунків для відображення різних категорій витрат, що виникали через стихійні лиха, техногенні катастрофи, аварії та інші непередбачувані події: субрахунок 991 «Втрати від стихійного лиха»; субрахунок 992 «Втрати від техногенних катастроф і аварій»; субрахунок 993 «Інші витрати від надзвичайних подій».

Висновки. Враховуючи виключну ситуацію, в якій опинилась країна, а також велику кількість випадків, коли підприємства змушені здійснювати витрати на відновлення пошкоджених активів, компенсацію шкоди, витрати на безпеку та інші необхідні заходи у надзвичайних умовах, відновлення практики обліку на рахунку 99 «Надзвичайні витрати» є актуальним. Повернення до цієї практики дозволить чітко розмежувати витрати, які виникли у результаті надзвичайних ситуацій, і окремо відобразити їх у фінансовій звітності.

Список використаних джерел:

- 1) Положення про класифікацію надзвичайних ситуацій, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 15 липня 1998 р. №1099.
- 2) Міклуха О.Л. Облік та аналіз надзвичайних доходів і витрат: Монографія.- Рівне, НУВГП, 2005.-150 с.
- 3) Степанюк А., Небильцова В. Особливості відображення в обліку надзвичайних доходів та витрат URL: <https://dspace.nuft.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8077fc91-724b-4272-858d-cc6d2505780f/content> (дата звернення 24.03.2025)
- 4) Кодекс цивільного захисту України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text> (дата звернення 26.03.2025)
- 5) Класифікатор надзвичайних ситуацій ДК 019:2010 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va457609-10#Text> (дата звернення 20.03.2025)

Юлія ГАРМІДЕР*
студентка 3-го курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ПРАКТИКА ОБЛІКУ ДОХОДІВ ТА ВИТРАТ ПрАТ «МХП» У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ БІЗНЕСУ

***Анотація.** У статті розглядається організація обліку доходів та витрат у ПрАТ «МХП» та здійснюється порівняльний аналіз фінансових показників підприємства до та під час воєнного стану. Досліджено вплив воєнних умов на фінансову діяльність підприємства, зокрема на структуру доходів і витрат, а також на стратегії адаптації до нових економічних реалій. У роботі проаналізовано фінансові звіти підприємства за різні періоди, визначено тенденції зміни фінансових показників і запропоновано рекомендації щодо оптимізації облікових процесів та підвищення фінансової стійкості підприємства в умовах кризи. Стаття містить теоретичний аналіз бухгалтерського обліку.*

***Abstract.** The article examines the organization of income and expense accounting at «МХП» PJSC and compares the financial performance of the enterprise before and during martial law. The impact of martial law on the financial activities of the enterprise, in particular on the structure of income and expenses, as well as on the strategies for adapting to new economic realities, is investigated. The paper analyzes the financial statements of the enterprise for different periods, identifies trends in financial indicators and offers recommendations for optimizing accounting processes and increasing the financial stability of the enterprise in times of crisis. The article contains a theoretical analysis of accounting.*

Вступ. ПрАТ «МХП» є одним із лідерів агропромислового комплексу України. Дослідження його практики обліку доходів та витрат дозволяє виявити особливості ведення обліку у великих агрохолдингах, що є важливим для розвитку галузі. Облік доходів і витрат, як основних чинників формування фінансового результату – це ключовий процес для визначення прибутковості або збитковості підприємства за певний період. Доходи і витрати відображають цільове призначення підприємницької діяльності, і вони є критичними для підприємства. Така інформація важлива для його керівництва, персоналу, капіталу зацікавлених вкладників (акціонерів), кредиторів, державних органів, податкових сервісів, фондових бірж та інших. Розмір і характер прибутку (збитку) за періодами діяльності підприємства є найважливішим завершальним

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку та оподаткування ВНАУ – Яна ІЩЕНКО

показником його активності. Визначення фінансового результату означає встановлення чистого прибутку (збитку) звітного періоду.

Виклад основного матеріалу. Ефективний облік доходів та витрат є фундаментальним елементом фінансового управління підприємств. Завдяки цьому суб'єкти господарювання отримують точну фінансову інформацію та приймають, на основі неї, обґрунтовані рішення, забезпечуючи стабільний розвиток.

Для обліку доходів від реалізації продукції ПрАТ «МХП» використовує 7 клас рахунків «Доходи і результати діяльності», зокрема рахунок 70 «Доходи від реалізації» та його субрахунок 701 «Дохід від реалізації продукції». Кредитування субрахунку 701 відбувається на загальну суму доходів та непрямих податків, а дебетування відбувається під час списання чистого доходу на рахунок 79 «Фінансові результати» при закритті періоду [2].

Рахунки сьомого класу мають тимчасовий характер і використовуються для допоміжних цілей, тому наприкінці звітного періоду вони закриваються без балансових залишків. Початок нового періоду відбувається з нульовим сальдо, що дозволяє накопичувати дані про доходи для складання проміжної звітності.

Витрати операційної діяльності ПрАТ «МХП» включають різні види витрат. Перш за все, це собівартість реалізованої продукції, а також витрати пов'язані з управлінням, адміністративними витратами, зберіганням та продажем продукції. До них належать витрати на збут, такі як реклама, зарплата працівників збуту та оренда приміщень для магазинів, а також інші операційні витрати [3].

Для обліку витрат операційної діяльності ПрАТ «МХП» використовує 9 клас рахунків «Витрати діяльності», який включає рахунки: 90 «Собівартість реалізації», 91 «Загальновиробничі витрати», 92 «Адміністративні витрати», 93 «Витрати на збут» та 94 «Інші витрати операційної діяльності» [4].

ПРАТ «МХП» діє як акціонерне товариство, що забезпечує ефективне управління ресурсами та залучення інвестицій для розвитку бізнесу. Статутний капітал компанії становить 786 927 920 гривень, що свідчить про значні фінансові можливості та стабільність підприємства.

Аналіз динаміки фінансових показників на початок 2022, 2023, 2024 років (табл. 1) показує зростання нематеріальних активів з 188 750 тис. грн до 1 485 943 тис. грн, що свідчить про інвестиції в інтелектуальну власність та технології. Незавершені капітальні інвестиції також зростають, підкреслюючи активність підприємства у довгострокових проєктах. Вартість основних засобів на початок 2024 року скоротилась порівняно з рівнем 2023 року.

Власний капітал підприємства залишається від'ємним, але дефіцит зменшився з -11 923 857 тис. грн у 2022 році до -7 921 328 тис. грн у 2024 році, що свідчить про поступове зменшення збитків і покращення фінансової стабільності. Довгострокові зобов'язання суттєво скоротилися до 2 632 816 тис. грн у 2024 році, що може бути наслідком успішної реструктуризації боргів.

Проте поточні зобов'язання зросли до 51 914 180 тис. грн, що вказує на

підвищену залежність від короткострокових кредитів для підтримки ліквідності.

Таблиця 1

Динаміка основних показників балансу ПрАТ «МХП», тис. грн

Показник	Сума, станом на 1.01.2022 р.	Сума, станом на 1.01.2023 р.	Сума, станом на 1.01.2024 р.
Нематеріальні активи	188 750	999 917	1 485 943
Незавершені капітальні інвестиції	1 194 147	1 060 885	1 313 985
Основні засоби	10 132 258	12 929 329	12 129 808
Довгострокові фінансові інвестиції	2 248 375	2 275 843	6 294 734
Довгострокова фінансова заборгованість	150 411	28 270	30 713
Інші необоротні активи	179 086	333 187	384 966
Запаси	495 513	500 040	1 353 719
Дебіторська заборгованість	6 331 690	5 913 613	12 837 125
Грошові кошти та їх еквіваленти	1 554 503	1 300 000	3 529 087
Власний капітал	-11 923 857	-7 159 850	-7 921 328
Довгострокові зобов'язання	9 198 089	5 270 071	2 632 816
Поточні зобов'язання	34 947 167	34 439 110	51 914 180
Загальні зобов'язання	44 145 256	39 709 181	54 546 996

Джерело: сформовано автором[5,7,8,].

Валовий прибуток підприємства збільшився на 824 339 тис. грн або на 11,81% (табл. 2), що свідчить про збереження та покращення маржинальності бізнесу. Однак адміністративні витрати зросли на 50,10%, що пов'язано з підвищенням управлінських витрат та витрат на інфраструктуру. Витрати на збут також збільшилися на 31,27%, що пов'язано з підвищенням витрат на маркетинг та логістику для стимулювання продажів на конкурентних ринках.

Таблиця 2

**Динаміка основних фінансових показників
ПрАТ «МХП» за 2021–2023 рр**

Показник	2021 р.,	2022 р.,	2023 р.,	Відхилення +/- 2023 р. від 2021 р.	
				тис. грн	%
Чистий дохід від реалізації продукції	45 996 975	46 072 255	51 298 072	+5 301 097	+11,52%
Собівартість реалізованої продукції	38 956 241	39 095 966	43 497 444	+4 541 203	+11,65%
Валовий продукт	7 040 734	6 976 289	7 800 628	+759 894	+10,79%
Адміністративні витрати	3 083 009	2 299 167	3 451 293	+368 284	+11,94%
Витрати на збут	4 827 779	3 467 982	4 552 283	-275 496	-5,71%
Інші операційні витрати	248 316	1 483 854	966 350	+718 034	+289,13%
Фінансовий результат від операційної діяльності	-834 132	-222 478	-627 829	+206 303	+24,74%
Чистий прибуток (збиток)	-1 605 276	-423 136	-747 096	+858 180	+53,46%

Усього активів	32 221 399	32 549 331	46 625 668	+14 404 269	+44,71%

Джерело: сформовано автором[6,7,8].

У 2023 році спостерігається збільшення чистого доходу від реалізації продукції на 11,52% порівняно з попереднім роком, що свідчить про позитивну динаміку продажів і може бути результатом розширення ринків збуту та підвищення цін на продукцію. Одночасно з цим зростає собівартість реалізованої продукції на 11,65%, що майже відповідає темпам зростання доходу і вказує на стабільність виробничих витрат. З іншого боку, інші операційні витрати значно зросли, що негативно вплинуло на фінансовий результат та свідчить про необхідність оптимізації процесів, що відносяться до іншої операційної діяльності. Чистий збиток підприємства у 2023 році скоротився на 53,46% порівняно з 2021 р., проте значно зріс, порівняно з попереднім роком, що підкреслює важливість подальшої оптимізації витрат та підвищення ефективності діяльності.

Загалом, зростання доходу і валового прибутку вказує на позитивну динаміку, а скорочення інших операційних витрат також сприяє фінансовому покращенню.

Зміни фінансових показників компанії МХП за 2021 та 2024 роки були спричинені кількома основними факторами:

1. З початком повномасштабного вторгнення в Україні суттєво погіршились економічні показники більшості бізнесових структур, в т.ч. ПрАТ «МХП». Блокування портів для експорту агропромислової продукції та проблеми з енергопостачанням негативно позначились на фінансових результатах. Незважаючи на це, компанія змогла відновити експорт продукції та працювати майже на повну потужність.

2. Зміни цін на продукцію, такі як ціни на курятину та соняшникову олію, вплинули на виручку та прибутковість компанії. У 2023 році виручка компанії зросла на 11,52 % порівняно з 2021 роком, що свідчить швидше про зростання цін на продукцію, а не про певну стабілізацію ринку.

3. Зменшення витрат та витрат на збут свідчить про заходи щодо оптимізації внутрішніх процесів компанії.

4. Значне зростання інших операційних витрат у 2023 році пов'язане з необхідністю фінансування операційної діяльності та інвестицій під час кризи.

5. Негативний вплив на фінансові результати підприємства мали валютні коливання через знецінення національної валюти.

6. Складні погодні умови та низька врожайність певних культур у 2023 році негативно вплинула на фінансові результати компанії, особливо в сегменті рослинництва.

Висновки. Аналіз обліку доходів та витрат ПрАТ «МХП» показує змішані тенденції у фінансовій діяльності підприємства. З одного боку, спостерігається зростання валового прибутку та чистого доходу від реалізації продукції, що свідчить про позитивну динаміку продажів та певну стабільність у виробничих витратах. З іншого боку, збиткова діяльність підприємства підкреслює

необхідність подальшої оптимізації витрат та підвищення ефективності діяльності. Воєнні дії та економічна криза суттєво вплинули на фінансові результати підприємства, проте компанія змогла відновити експорт продукції та працювати майже на повну потужність. Зміни на ринку, такі як коливання цін на продукцію, також мали вплив на фінансові показники.

Список використаних джерел:

1. Михайленко Я.В. Організація обліку фінансових витрат підприємства *Збірник статей магістрів «Облік і оподаткування в підприємництві»* 2020.
2. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Дохід», затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 29.11.1999р. №290. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 08.04.2025)
3. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 31.12.99 № 318, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00#Text> (дата звернення: 08.04.2025)
4. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджений наказом МФУ від 30.11.99 р. № 291. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 09.04.2025)
5. Проміжний фінансовий звіт ПрАТ «МХП» за другий квартал 2024 рік URL: <https://api.next.mhp.com.ua/images/a8005/aeac4/c50b1b49833ed5e.pdf> (дата звернення: 09.04.2025)
6. Річний фінансовий звіт ПрАТ «МХП» за 2021 рік URL: <https://api.next.mhp.com.ua/images/aeac4/7693c/ee66ef92c37520.pdf> (дата звернення: 09.04.2025)
7. Річний фінансовий звіт ПрАТ «МХП» за 2022 рік URL: <https://api.next.mhp.com.ua/images/20ad4/aeac4/bfc7f1f5badd2.pdf> (дата звернення: 09.04.2025)
8. Річний фінансовий звіт ПрАТ «МХП» за 2023 рік URL: <https://api.next.mhp.com.ua/images/51d31/2ef40/69ea3acbd9a.pdf> (дата звернення: 09.04.2025)
9. Царевська Т. Облік доходів діяльності підприємства Податки & бухоблік. – 2019. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/nibu/2019/december/issue-99/article-105875.html?srsltid=AfmBOorEXXdLLkVxnc9sPHQDCLHqXwvOcXYkfr4bLLKmXJL9vgk68TdU> (дата звернення: 09.04.2025)

Вікторія ГУМЕННА*,
студентка 3-го курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК

Анотація. У статті досліджено вплив цифровізації на систему бухгалтерського обліку в умовах стрімкого розвитку цифрових технологій. Розглянуто ключові інновації, зокрема хмарні сервіси, автоматизацію облікових процесів, інтеграцію CRM-систем, використання штучного інтелекту, великих даних та блокчейну. Визначено основні переваги цифрового обліку: підвищення ефективності, точності, доступності фінансової інформації та оперативності прийняття рішень. Окрему увагу приділено викликам цифровізації, зокрема проблемам безпеки даних, інтеграції систем, необхідності підвищення кваліфікації персоналу та дотримання етичних стандартів.

Annotation. The article studies the impact of digitalization on the accounting system in the context of the rapid development of digital technologies. Key innovations are considered, including cloud services, automation of accounting processes, integration of CRM systems, the use of artificial intelligence, big data, and blockchain. The main advantages of digital accounting are identified: increasing the efficiency, accuracy, availability of financial information and efficiency of decision-making. Special attention is paid to the challenges of digitalization, in particular the problems of data security, system integration, the need for staff training and compliance with ethical standards.

Вступ. У сучасному динамічному середовищі цифрові інновації відіграють вирішальну роль у трансформації різних сфер економічної діяльності, зокрема бухгалтерського обліку. Вони стали невід'ємною частиною процесів автоматизації, обробки даних та прийняття управлінських рішень. Швидкий розвиток технологій, таких як штучний інтелект, блокчейн, хмарні обчислення та великі дані (Big Data), значно змінив традиційні підходи до ведення бухгалтерії. У зв'язку з цим виникає нагальна потреба у вивченні того, як ці цифрові інновації впливають на процеси бухгалтерського обліку, на ефективність та точність фінансової звітності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Цифрові інновації стають невід'ємною частиною сучасного бухгалтерського обліку, значно впливаючи на його розвиток і функціонування. Цифрові технології, такі як хмарні сервіси, автоматизація процесів і аналітика великих даних, змінюють традиційні підходи

¹ Науковий керівник: К.Є.Н, доцент кафедри обліку і оподаткування ВНАУ Яна ПЦЕНКО

до обробки та зберігання фінансової інформації. Вони не тільки спрощують рутинні операції, але й підвищують точність і швидкість облікових процесів, знижуючи ризики людських помилок і дозволяючи бухгалтерам зосередитися на стратегічних завданнях [5].

Автоматизація бухгалтерських операцій завдяки впровадженню спеціалізованого програмного забезпечення стала стандартом у багатьох компаніях. Це програмне забезпечення дозволяє об'єднувати різні аспекти бухгалтерського обліку в єдину систему, яка забезпечує більш інтегрований підхід до управління фінансами. Використання таких систем також сприяє підвищенню прозорості і доступності фінансової інформації, що важливо як для внутрішніх користувачів, так і для зовнішніх зацікавлених сторін [5].

Сучасні інформаційні технології об'єктивно дають змогу значно спростити збір, зберігання й передачу бухгалтерської інформації за рахунок впровадження у практику спеціальних орієнтованих для цієї сфери програмних продуктів. Перевірені на практиці інформаційні системи бухгалтерського обліку («1С: Підприємство», «ДЕБЕТ Плюс», «MASTER: Бухгалтерія» та ін.) відрізняються чітким дотриманням бухгалтерських регламентів і, відповідно, стандартизованих методів формалізації. На цьому фоні використовувані у системі бухгалтерського обліку сучасні інформаційні технології містять у собі певні проблем верифікації даних [2].

Цифровий бухгалтерський облік забезпечується таким програмним продуктом, як наприклад «BAS Бухгалтерія» чи іншими аналоговими програмами. Інтегрування програмного продукту «BAS Бухгалтерія» з CRM (Customer Relationship Management) відкриває нові можливості в управлінській й бухгалтерській сферах. Практичне застосування цього інструментарію дозволяє полегшити процедури ведення бухгалтерського і податкового обліку, що забезпечується автоматизацією деяких процесів (формування документообігу, бухгалтерських проводок, звітних форм і реєстрів). З появою можливостей перевести багато процесів в електронний формат стали розвиватися інші тренди модифікації обліку (аутсорсинг, колабораційний облік, системи блокчейн тощо). Технологія «великі дані» (Big Data) може застосовуватись в управлінському обліку, звітності, управлінні ризиками чи аналізі. За своєю суттю вона є сукупністю методів та інструментів обробки величезних масивів інформації [2].

Ведення бухгалтерської роботи з допомогою цифрових технологій забезпечує доступ до фінансової інформації суб'єкта його бухгалтером чи керівником із будь-якої точки світу за допомогою відповідних пристроїв електронної комунікації через мережу Інтернет. Такий підхід до організації ведення бухгалтерської роботи в сучасних реаліях нашої країни відкриває нові можливості для ведення фінансової складової бізнесу та контролю за господарськими операціями, своєчасним та швидким реагуванням на фінансово-економічні виклики, які виникають у ході діяльності, оскільки вся необхідна фінансова інформація відображена в електронному форматі, що дозволяє забезпечити до неї оперативний доступ [3]. Основними організаційними

перевагами цифрового обліку є його оперативність за рахунок використання хмарних технологій зберігання інформації та електронних даних по проведених операціях у розрізі контрагентів для подальшого їх використання при повторювальних операціях, тобто створення робочого середовища для подальшого цифрового обліку та звітності. Переваги ведення бухгалтерського обліку за допомогою інформаційних технологій відображено на рис. 1.

Рис. 1. Переваги організації ведення бухгалтерського обліку в цифровому форматі

Джерело: сформовано автором на основі [3].

Узагальнюючи викладені переваги переходу від традиційного паперового ведення бухгалтерського обліку до його електронного формату, можна стверджувати, що цифрові підходи сприяють підвищенню ефективності роботи бухгалтерської служби, заощадженню часу та фінансових ресурсів, підвищенню професійної кваліфікації фахівців, а також забезпечують належний контроль з боку керівництва підприємства.

Використання інформаційної складової при організації ведення бухгалтерського обліку створює ряд переваг та спрощує роботу бізнес-суб'єкта, забезпечує його функціональність, фізичну безпеку працівників, економічність та інформаційну гнучкість [3].

Однак, навіть за наявності вищезгаданих переваг від впровадження автоматизованих облікових систем, існують специфічні виклики, які потребують вирішення. Серед них [4]:

1. *Безпека даних.* Зі збільшенням залежності від цифрових платформ і хмарних систем організації стикаються з ризиком витоку даних, несанкціонованого доступу та потенційної втрати або маніпулювання конфіденційною фінансовою інформацією. Підтримка надійних заходів безпеки даних і усунення вразливостей є важливими для захисту цілісності та конфіденційності фінансових даних.

2. *Підвищення кваліфікації персоналу.* Впровадження цифрових бухгалтерських технологій вимагає розвитку компетенцій та обміну знаннями серед бухгалтерів. Для успішного використання цифрових інструментів співробітники повинні опанувати навички роботи з новими технологіями, аналізу даних та їх інтерпретації. Виявлення проблем у навичках та впровадження навчальних програм є критичними для забезпечення наявності необхідного рівня кваліфікації серед персоналу.

3. *Етичні питання.* Застосування штучного інтелекту, автоматизації та алгоритмів машинного навчання в бухгалтерській сфері викликає етичні дилеми. Виникнення упередженості, проблеми з конфіденційністю та

етичні наслідки автоматизованих процесів прийняття рішень вимагають від організацій установлення етичних стандартів та керівних принципів для регулювання використання цифрових технологій у бухгалтерському обліку.

4. *Проблеми інтеграції.* Інтеграція систем і технологій цифрового обліку з існуючою організаційною інфраструктурою, застарілими системами та робочими процесами може бути складною та трудомісткою. Забезпечення бездоганної інтеграції та сумісності з іншими системами та процесами стає важливим, щоб уникнути збоїв і максимізувати переваги цифровізації.

5. *Відповідність нормативним вимогам.* Адаптація до мінливих нормативних меж і забезпечення відповідності нормам захисту даних, стандартам фінансової звітності та галузевим вимогам створюють проблеми в епоху цифрових технологій. Організації повинні бути в курсі нормативних вимог, що розвиваються, і відповідним чином змінювати свою практику

цифрового обліку.

В епоху цифрових технологій бухгалтери переходять від функцій введення та перевірки даних до ролі стратегічних консультантів. Сьогодні їх цінують за їхній досвід в інтерпретації фінансових даних та наданні практичної інформації. Щоб досягти успіху в цій ролі, бухгалтери повинні підвищувати кваліфікацію в галузі аналізу даних і технологій, використовуючи передові інструменти для вилучення цінної інформації з даних. Ця трансформація ставить бухгалтерів на передній план, допомагаючи підприємствам долати труднощі сучасного фінансового середовища, що робить їх незамінними в епоху прийняття рішень на основі даних та технологічних інновацій [4]. Нові цифрові технології вдосконалюють професію бухгалтера, але вони не зможуть відтворити ті аспекти роботи, які потребують людського судження, етичних міркувань і взаємодії з клієнтом. Бухгалтери, що засвоюють й адаптуються до автоматизованих програм, залишатимуться важливими й цінними для роботодавців [1]. Ведення цифрового бухгалтерського обліку – це не тільки використання спеціалізованих бухгалтерських програм у внутрішньому середовищі суб'єкта господарювання та складання на підставі бухгалтерських даних звітності, а й вихід за межі зони внутрішнього використання програмного забезпечення. Майже всі державні інституції вимагають подання звітності в електронному форматі [3].

Висновки. Отже, цифрові інновації, безсумнівно, відіграють ключову роль у трансформації бухгалтерського обліку, змінюючи традиційні підходи до обробки, зберігання та аналізу фінансових даних. Впровадження автоматизованих систем, хмарних технологій, блокчейну та аналітики даних сприяє підвищенню ефективності та точності облікових процесів, забезпечуючи підприємствам конкурентні переваги в умовах сучасної економіки. Однак, для досягнення максимальної ефективності, важливо враховувати потребу в зміні організаційної культури та підготовці персоналу, а також дотримання правових та регуляторних вимог.

Список використаних джерел:

1. Коваль О.В., Томчук О.Ф. Бухгалтерський облік в умовах цифровізації. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2024. № 1 (67). С. 23-37.
2. Лемішовська О. С., Лінинська В.І. Бухгалтерський облік в умовах впровадження інформаційних технологій і систем. *Економіка та суспільство*. 2022. Випуск № 44. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-23>
3. Панасюк В., Мужевич Н. Особливості впливу цифровізації бухгалтерського обліку на бізнес-процеси підприємств. *Галицький економічний вісник*. 2024. № 4 (89). С. 42-48.
4. Плекан М. В., Курей О. А., Возняк Р. А. Переваги діджиталізації в обліку для підприємств. *Економіка та суспільство*. 2024. Випуск № 61. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-68>
5. Федун В., Люба А., Ковтонюк І. Цифрові інновації та їх вплив на бухгалтерський облік. *Економічний аналіз*. 2024. Том 34. № 2. С. 440-452.

Марія ДЗЮБЕНКО*,
студентка магістратури, 1-го курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ ВИПЛАТ ПРАЦІВНИКАМ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ПІДПРИЄМСТВ

***Анотація.** У статті розглядаються актуальні питання трансформації систем обліку та контролю виплат працівникам в умовах сучасного бізнес-середовища та технологічного прогресу. Визначено ключові фактори, що зумовлюють необхідність переходу від традиційних до інтегрованих, автоматизованих та аналітичних систем. Проаналізовано основні виклики, з якими стикаються підприємства в процесі цієї трансформації. Водночас, у статті детально розкриваються значні можливості, які відкриває модернізація систем обліку виплат. Наголошено на важливості комплексного підходу до впровадження сучасних систем для забезпечення сталого розвитку підприємств в цифровій економіці.*

***Annotation.** The article examines topical issues of the transformation of employee payment accounting and control systems in the context of the modern business environment and technological progress. The key factors driving the need to transition from traditional to integrated, automated, and analytical systems are identified. The main challenges faced by enterprises in the process of this transformation are analyzed. Simultaneously, the article details the significant opportunities offered by the modernization of payment accounting systems. The importance of a comprehensive approach to the implementation of modern systems to ensure the sustainable development of enterprises in the digital economy is emphasized.*

Вступ. У сучасному швидкоплинному бізнес-середовищі, де технологічний прогрес визначає нові стандарти ефективності та прозорості, системи обліку та контролю виплат працівникам переживають епохальну трансформацію. Традиційні, часто ручні та фрагментовані підходи до нарахування заробітної плати, премій, компенсацій та інших винагород все частіше поступаються місцем інтегрованим, автоматизованим та аналітичним рішенням. Ця еволюція є не просто технологічною модернізацією, а стратегічною необхідністю для підприємств, що прагнуть до оптимізації витрат, мінімізації ризиків, підвищення задоволеності персоналу та забезпечення

* Науковий керівник: к.е.н, доцент завідувач кафедри аналізу та аудиту ВНАУ Тетяна МУЛИК

відповідності законодавчим вимогам.

Актуальність дослідження процесів трансформації систем обліку та контролю виплат працівникам зумовлена низкою ключових факторів. По-перше, зростаюча складність схем оплати праці, включаючи гнучкі системи винагород, КРІ-орієнтовані бонуси та різноманітні соціальні пакети, вимагає більш витончених інструментів для їх точного обліку та контролю. По-друге, посилення вимог законодавства у сфері оподаткування доходів фізичних осіб, нарахування єдиного соціального внеску та інших обов'язкових платежів підвищує ризик помилок та штрафних санкцій при використанні застарілих систем. По-третє, зростаюча обізнаність та вимогливість працівників щодо прозорості та справедливості нарахування їхньої заробітної плати робить ефективну систему обліку ключовим елементом побудови трудових відносин.

Водночас, трансформація систем обліку та контролю виплат відкриває перед підприємствами значні можливості. Впровадження сучасних технологій дозволяє не лише автоматизувати рутинні операції та знизити адміністративні витрати, але й отримувати глибоку аналітику щодо структури фонду оплати праці, ефективності систем мотивації, виявляти потенційні ризики та оптимізувати процеси прийняття управлінських рішень у сфері управління персоналом [1].

Таким чином, дослідження викликів та можливостей, що супроводжують трансформацію систем обліку та контролю виплат працівникам, є вкрай важливим для розуміння сучасних тенденцій, розробки практичних рекомендацій та забезпечення сталого розвитку підприємств в умовах цифрової економіки. Вивчення цього процесу допоможе підприємствам не лише адаптуватися до нових реалій, але й максимально використати потенціал сучасних технологій для підвищення ефективності управління своїм найціннішим активом – людськими ресурсами.

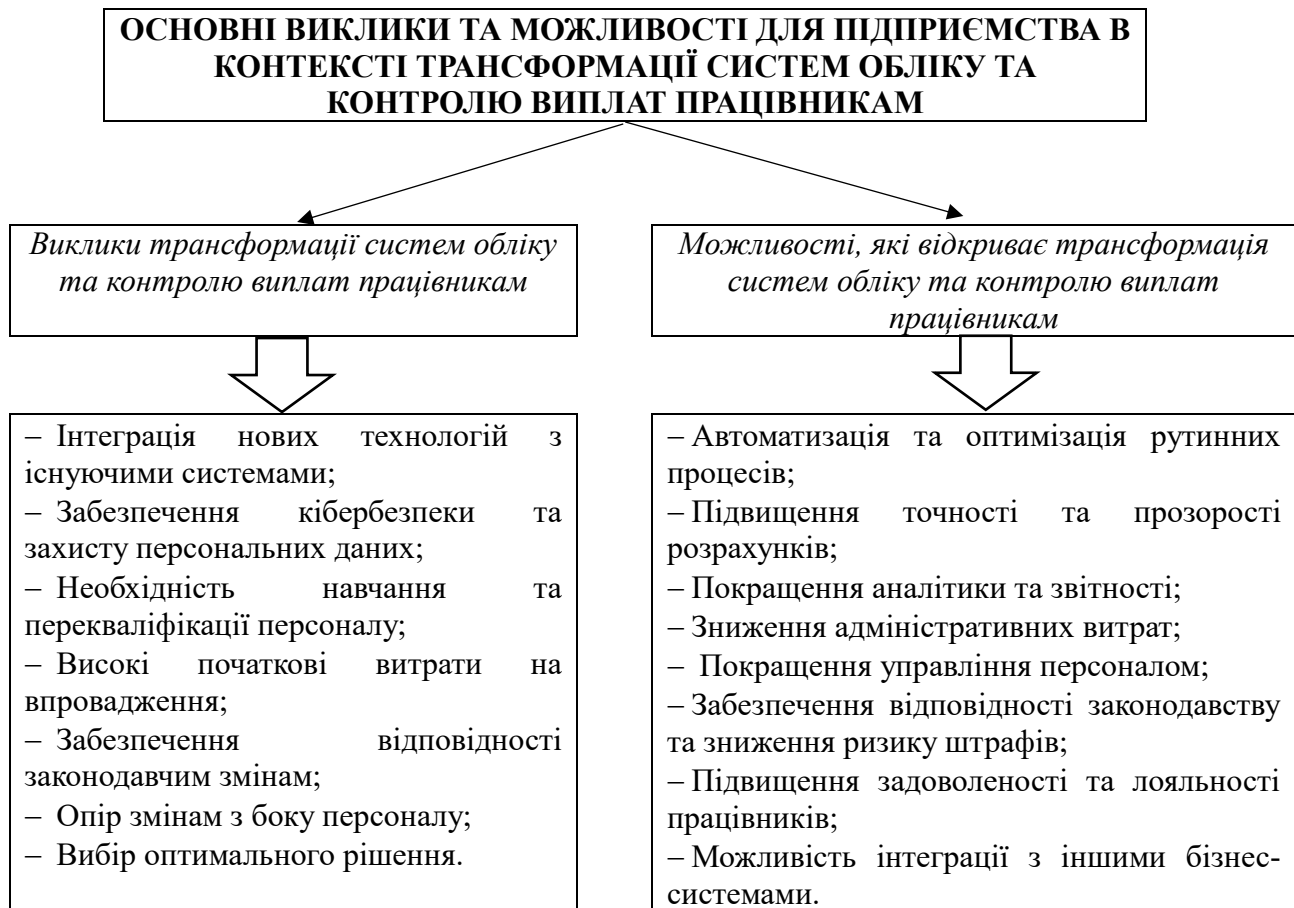
Виклад основного матеріалу дослідження. Трансформація систем обліку та контролю виплат працівникам є багатогранним процесом, зумовленим стрімким розвитком інформаційних технологій, змінами в законодавстві, зростаючими вимогами працівників та загальною тенденцією до оптимізації бізнес-процесів. Ця еволюція не обмежується простою заміною ручних розрахунків на комп'ютерні програми, а передбачає глибоку переосмислення підходів до управління фондом оплати праці, забезпечення прозорості та ефективності всіх пов'язаних процесів.

Розглянемо детально основні виклики та можливості, які постають перед підприємствами в контексті цієї трансформації (рис. 1). I. Виклики трансформації систем обліку та контролю виплат працівникам [1; 2]:

1. Інтеграція нових технологій з існуючими системами - одним з ключових викликів є плавна та ефективна інтеграція нових програмних продуктів, хмарних сервісів, систем автоматизації та штучного інтелекту з вже існуючою ІТ-інфраструктурою підприємства. Несумісність форматів даних, складність перенесення інформації, необхідність навчання персоналу роботі з

новими системами можуть призвести до збоїв у роботі, втрати даних та додаткових витрат.

2. Забезпечення кібербезпеки та захисту персональних даних - перехід на цифрові системи обліку виплат неминуче пов'язаний зі зростанням ризиків у сфері кібербезпеки. Збереження конфіденційної інформації про заробітну плату, банківські рахунки, особисті дані працівників стає критично важливим. Підприємства повинні інвестувати в надійні системи захисту від несанкціонованого доступу, кібератак та витоку даних, а також дотримуватися вимог законодавства щодо захисту персональних даних.

Джерело: власна розробка автора

1. Необхідність навчання та перекваліфікації персоналу - впровадження нових систем обліку та контролю вимагає від працівників, особливо бухгалтерів, HR-менеджерів та фахівців з оплати праці, нових знань та навичок. Організація навчання, проведення тренінгів та, можливо, залучення зовнішніх консультантів є необхідними інвестиціями для успішної адаптації персоналу до нових технологій та процесів.

2. Високі початкові витрати на впровадження - перехід на сучасні системи обліку та контролю виплат часто пов'язаний зі значними початковими витратами на придбання або розробку програмного забезпечення, встановлення обладнання, інтеграцію з існуючими системами та навчання персоналу. Підприємства повинні ретельно оцінювати потенційну окупність цих інвестицій

у довгостроковій перспективі.

3. Забезпечення відповідності законодавчим змінам - законодавство у сфері оплати праці, оподаткування доходів фізичних осіб та соціального страхування постійно змінюється. Трансформовані системи обліку та контролю повинні бути гнучкими та легко адаптуватися до нових вимог, що може потребувати регулярних оновлень програмного забезпечення та перегляду внутрішніх процедур.

4. Опір змінам з боку персоналу - впровадження нових технологій та процесів може зустріти опір з боку працівників, які звикли до старих методів роботи. Ефективна комунікація, залучення персоналу до процесу змін та переваг нових систем є важливими факторами для подолання цього опору.

5. Вибір оптимального рішення - на ринку існує велика кількість різноманітних систем обліку та контролю виплат, які відрізняються функціональністю, вартістю, рівнем інтеграції та іншими характеристиками. Підприємствам необхідно провести ретельний аналіз своїх потреб та обрати рішення, яке найкращим чином відповідає їхнім специфічним вимогам та бюджету.

II. Можливості, які відкриває трансформація систем обліку та контролю виплат працівникам [1; 2]:

– Автоматизація та оптимізація рутинних процесів - впровадження сучасних систем дозволяє автоматизувати значну частину процесів, пов'язаних з нарахуванням заробітної плати, розрахунком податків та внесків, формуванням платіжних відомостей та звітності. Це значно скорочує час, необхідний для виконання цих завдань, мінімізує ризик людських помилок та вивільняє час фахівців для виконання більш стратегічних завдань.

– Підвищення точності та прозорості розрахунків - автоматизовані системи забезпечують більш точні розрахунки виплат, враховуючи всі необхідні фактори та законодавчі норми. Прозорість процесу нарахування заробітної плати підвищує довіру працівників та зменшує кількість питань та конфліктних ситуацій.

– Покращення аналітики та звітності - сучасні системи обліку виплат надають широкі можливості для аналізу даних про фонд оплати праці, структуру витрат на персонал, ефективність систем мотивації та інші важливі показники. Це дозволяє керівництву приймати більш обґрунтовані управлінські рішення та оптимізувати витрати на персонал.

– Зниження адміністративних витрат - автоматизація процесів обліку та контролю виплат призводить до значного зниження адміністративних витрат, пов'язаних з ручною обробкою документів, друком, розсилкою платіжних відомостей та іншими операційними витратами.

– Покращення управління персоналом - інтеграція систем обліку виплат з іншими HR-системами (наприклад, обліку робочого часу, оцінки ефективності, управління талантами) дозволяє отримати цілісне уявлення про внесок кожного

працівника та ефективніше управляти людськими ресурсами.

– Забезпечення відповідності законодавству та зниження ризику штрафів - сучасні системи обліку виплат регулярно оновлюються відповідно до змін у законодавстві, що допомагає підприємствам уникнути помилок та штрафних санкцій з боку контролюючих органів.

– Підвищення задоволеності та лояльності працівників - своєчасні, точні та прозорі виплати є важливим фактором задоволеності працівників. Автоматизовані системи дозволяють забезпечити високий рівень сервісу в цій сфері, що позитивно впливає на мотивацію та лояльність персоналу.

– Можливість інтеграції з іншими бізнес-системами - сучасні системи обліку виплат часто мають можливості інтеграції з бухгалтерськими програмами, системами управління ресурсами підприємства (ERP).

Висновки. Незважаючи на певні виклики, пов'язані з впровадженням нових технологій та адаптацією бізнес-процесів, потенційні переваги від модернізації цих систем є значними та всеосяжними. Впровадження автоматизованих та інтегрованих систем обліку виплат дозволяє підприємствам: значно підвищити ефективність операційної діяльності за рахунок автоматизації рутинних завдань та мінімізації людського фактору; забезпечити високий рівень точності та прозорості у розрахунках з працівниками, що сприяє зміцненню довіри та зниженню ризику трудових спорів; отримати потужні аналітичні інструменти для оптимізації фонду оплати праці, виявлення неефективних витрат та прийняття обґрунтованих управлінських рішень у сфері управління персоналом; знизити адміністративні витрати, пов'язані з обробкою великого обсягу документів та ручними операціями; покращити управління людськими ресурсами шляхом інтеграції даних про виплати з іншими HR-системами; забезпечити належний рівень відповідності законодавчим вимогам та мінімізувати ризик штрафних санкцій; підвищити рівень задоволеності та лояльності працівників завдяки своєчасним, точним та зрозумілим виплатам.

Трансформація систем обліку та контролю виплат працівникам є стратегічно важливим напрямком розвитку для будь-якого підприємства, що прагне до підвищення своєї конкурентоздатності, оптимізації бізнес-процесів та побудови ефективних і прозорих відносин зі своїм персоналом. Успішне впровадження сучасних технологій у цій сфері вимагає комплексного підходу, врахування потенційних викликів та максимального використання відкритих можливостей.

Список використаних джерел:

1. Уманська В.Г., Бутко Н.В., Свинаренко І. В. Виплати працівникам підприємства: облік, оподаткування та контроль. *Економічний простір*. 2021. № 166. С. 110-114.

2. Оляднічук Н.В., Підлубна О.Д. Удосконалення обліку й аудиту розрахунків за виплатами працівникам. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. 2021. Т. 32 (71). № 1. С. 71-77.

Дарія ЗАПЛИТНЮК*
студентка 4-го курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. *Стаття присвячена дослідженню особливостей обліку основних засобів підприємств в умовах воєнного стану в Україні. Основні засоби є важливим економічним ресурсом, який впливає на ефективність та результативність підприємства. Необхідність оновлення об'єктів, виникає через потребу відновлення зруйнованих об'єктів основних засобів, в результаті бойових дій в Україні та потреби у налагодженні виробництва.*

Abstract. *The article is devoted to the study of the features of accounting for fixed assets of enterprises under martial law in Ukraine. Fixed assets are an important economic resource that affects the efficiency and effectiveness of the enterprise. The need to update objects arises due to the need to restore destroyed fixed assets as a result of hostilities in Ukraine and the need to establish production.*

Вступ. Необоротні активи підприємства, а саме основні засоби, є важливим економічним ресурсом, який впливає на ефективність та результативність підприємства. Необхідність оновлення об'єктів, виникає через потребу відновлення зруйнованих об'єктів основних засобів, в результаті бойових дій в Україні та потреби щодо налагодження промислового виробництва. Не зважаючи на те, що продовжуються бойові дії в Україні, 90% підприємств вітчизняного бізнесу поновили свою діяльність, у порівнянні із лютим 2022 року. Це дає можливість поступового зростання економіки нашої держави.

Українські науковці активно досліджують питання обліку основних засобів в умовах воєнного стану, зосереджуючись на адаптації бухгалтерського обліку до нових викликів. Зокрема, у статті Г.В. Пчелинської «Особливості обліку вибуття основних засобів в умовах воєнного стану в Україні» розглянуто сучасні проблеми бухгалтерського та податкового обліку вибуття основних засобів підприємства. Авторка пропонує алгоритм прийняття управлінських рішень щодо обліку вибуття основних засобів у воєнний період та вдосконалення Плану рахунків бухгалтерського обліку та форм фінансової звітності шляхом включення додаткових рахунків, статей втрат, доходів та фінансового результату від незвичайної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Основною метою функціонування

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування – Любов КОВАЛЬ.

підприємства є отримання прибутку, формування якого можливе при ефективному управлінні та при грамотній організації бухгалтерського обліку на підприємстві. Залежно від того, як правильно будуть використовуватися основні засоби, залежить ефективність всього виробництва та розмір отриманого прибутку. Це обумовлено тим, що вартість основних засобів часто становить суттєву частину загальної вартості майна підприємства, тому довгострокове використання основних засобів впливає на фінансові результати діяльності підприємства [1]. Військові дії на території України створили безпрецедентні виклики для економіки, бізнесу та державного управління. Однією з ключових проблем є облік основних засобів, які можуть зазнавати фізичних втрат, мобілізації або пошкоджень. У зв'язку з цим підприємства потребують адаптації облікових підходів до умов воєнного стану, забезпечуючи відповідність чинним нормативним актам і реаліям ведення бізнесу. Відмінною особливістю основних засобів є їх багаторазове використання у процесі виробництва, збереження первинного зовнішнього вигляду протягом тривалого періоду. Під впливом виробничого процесу та зовнішнього середовища вони зношуються поступово та переносять свою первісну вартість на витрати виробництва протягом нормативного терміну служби шляхом нарахування амортизації [2].

Найпершим і найважливішим моментом в обліку основних засобів є документальне оформлення операцій з ними. Первинні документи мають містити достатньо інформації, що характеризують об'єкт і мають бути підставою для проведення записів у бухгалтерському обліку. В той же час документи повинні слугувати юридичною підставою щодо доказовості наявності об'єктів та здійснення різного роду операцій з ними. Надходження, внутрішнє переміщення, списання, ліквідація, реалізація та інші операції з основними засобами оформляють відповідними первинними документами, перелік яких був затверджений наказом Міністерства фінансів України від 13.09.2016р. № 818 «Про затвердження типових форм з обліку та списання основних засобів суб'єктами державного сектору та порядку їх складання» (табл. 1).

Таблиця 1

Форми первинної облікової документації з обліку основних засобів

№ з/п	Назва форми	Призначення
1	2	2
1	Акт введення в експлуатацію основних засобів;	застосовується для оформлення господарських операцій із зарахування об'єктів незавершених капітальних інвестицій до складу основних засобів, які придбані, створені (виготовлені)
2	Акт приймання-передачі основних засобів;	застосовується для оформлення господарських операцій з безоплатного отримання та передачі основних засобів, крім безоплатної передачі основних засобів, які є об'єктами права державної та комунальної власності, оформлення якої здійснюється в порядку, визначеному постановою Кабінету Міністрів України від 21 вересня 1998 року № 1482 «Про передачу об'єктів права

		державної та комунальної власності»,
3	Акт внутрішнього переміщення основних засобів;	застосовується для оформлення господарських операцій з руху основних засобів в межах суб'єкта державного сектору.
4	Акт передачі на ремонт, реконструкцію	застосовується для оформлення господарських операцій з передачі основних засобів на ремонт, реконструкцію чи модернізацію.
5	Акт приймання відремонтованих, реконструйованих засобів	застосовується для оформлення господарських операцій з приймання основних засобів після ремонту, реконструкції та модернізації.
6	Акт списання основних засобів (часткової ліквідації)	застосовується для оформлення господарських операцій з вибуття основних засобів у разі повної ліквідації або вибуття частини об'єкта основних засобів при частковій ліквідації.
7	Акт списання транспортних засобів;	застосовується для оформлення господарських операцій з вибуття транспортних засобів внаслідок їх зношення, знищення в результаті аварій, стихійного лиха тощо.
8	Акт списання вилучених документів з бібліотечного фонду;	застосовується для оформлення господарських операцій зі списання вилучених з бібліотечного фонду документів, які морально застарілі, фізично зношені, непрофільні, дублетні та втрачені користувачами.
9	Інвентарна картка обліку об'єкта основних засобів	є реєстром аналітичного обліку основних засобів і відкривається на об'єкт основних засобів бухгалтерською службою в одному примірнику та заповнюється на підставі акта введення в експлуатацію основних засобів, акта приймання-передачі основних засобів, технічної та іншої супровідної документації, а також інших первинних документів.
10	Інвентарна картка групового обліку основних засобів;	може застосовуватися до бібліотечних фондів, малоцінних необоротних матеріальних активів, білизни, постільних речей, одягу, взуття, інвентарної тари, необоротних матеріальних активів спеціального призначення (на які нараховується амортизація у розмірі 50 відсотків від їх первісної вартості) та інших необоротних матеріальних активів.
11	Інвентарна картка обліку тварин і багаторічних насаджень;	застосовується для індивідуального обліку тварин і багаторічних насаджень.
12	Розрахунок амортизації основних засобів	застосовується для визначення суми амортизації об'єктів основних засобів із зазначенням періоду, за який нараховується амортизація.
13	Розрахунок амортизації інших необоротних матеріальних активів;	застосовується для визначення суми амортизації об'єктів інших необоротних матеріальних активів із зазначенням періоду, за який нараховується амортизація.
14	Акт переоцінки основних засобів.	застосовується для визначення суми дооцінки та уцінки об'єктів основних засобів відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку у державному секторі.

Джерело: сформовано автором на основі [3]

В умовах воєнного стану в Україні з'явилася низка нових викликів, пов'язаних із веденням обліку основних засобів. Деякі аспекти, які раніше мали стандартні рішення, тепер потребують перегляду та удосконалення. Серед основних невирішених проблем можна виділити наступні:

1. Втрати або пошкодження основних засобів через бойові дії: відсутність чіткої методики документального оформлення знищених чи пошкоджених основних засобів через військові дії; визначення реальної вартості втрачених активів та порядок їх списання; відшкодування збитків за рахунок страхових компаній або державних програм компенсації.

2. Проведення інвентаризації та обліку переміщених активів: неможливість проведення фізичної інвентаризації на окупованих чи зруйнованих територіях; відсутність оперативного механізму фіксації переміщення основних засобів у разі евакуації підприємства; визначення місця обліку та податкового статусу основних засобів, що тимчасово знаходяться в іншому регіоні.

3. Зміни в бухгалтерському та податковому обліку основних засобів: особливості амортизації основних засобів, які частково або повністю не використовуються через воєнні дії; можливість списання вартості зруйнованих основних засобів на витрати у податковому обліку.

4. Відновлення основних засобів після пошкодження: порядок оцінки та обліку відновлювальних робіт (модернізація, поточний ремонт); джерела фінансування відновлення (власні кошти, державна підтримка, міжнародні гранти).

5. Використання мобілізованих або реквізованих основних засобів: документальне оформлення передачі основних засобів для потреб оборони; порядок відображення амортизації основних засобів та відображення їх у звітності; порядок компенсації підприємствам за реквізовані активи.

6. Перспективи цифровізації та автоматизації обліку в умовах кризи: запровадження єдиної державної системи обліку зруйнованих та переміщених основних засобів; інтеграція з електронними базами Державної податкової служби та інших органів [4].

У зв'язку з повномасштабним вторгненням ускладнено бухгалтерський облік, який реалізується шляхом суцільного безперервного документування всіх господарських операцій. Його мета – реєстрація та узагальнення інформації про стан майна, зобов'язань та капіталу підприємства. Під час воєнного стану багато аспектів та методів бухгалтерського обліку змінилися, в тому числі облік основних засобів підприємства. Один із найважливіших активів для установ – основні засоби, внаслідок ведення військових дій були знищені, частково зруйновані об'єкти активів та інфраструктури, крім того, частина активів залишилася на тимчасово окупованих територіях; є ряд активів основних засобів, які були передані або вилучені на оборону держави. Це додатково підкреслює актуальність теми дослідження системи обліку та контролю основних засобів в реаліях сьогодення. Наразі тисячі громадян України в результаті військових дій втратили належне їм майно, але найбільше постраждав бізнес та його активи.

Велика кількість підприємств стикнулися з пошкодженням або повним знищенням об'єктів основних засобів, тож перед підприємствами постає питання, як відобразити поточну ситуацію в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності [5].

Висновки. В умовах воєнного стану облік основних засобів в Україні є складним, але водночас критично важливим завданням для підприємств. Дотримання нормативних вимог, належне документування втрат і гнучкість у підходах до управління основними засобами дозволяють мінімізувати ризики та забезпечити фінансову стійкість бізнесу.

Важливо розуміти, загальні підходи до обліку основних засобів в умовах воєнного стану можуть відрізнятися в залежності від регіону, сфери діяльності підприємства та внутрішніх процедур. Тому необхідна подальша наукова та практична робота з розробки та впровадження однорідних методологій та стандартів для забезпечення обліку та контролю основних засобів в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Колісник О.П., Приходько К.К. Облік і контроль основних засобів в умовах воєнного стану. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2023. №7. С. 3-9.

2. Бухарінова І.А., Косата І.А. Особливості організації обліку основних засобів в умовах військового стану. *Актуальні проблеми у сучасній науці*. 2023. №11. С. 24-29

3. Про затвердження типових форм з обліку та списання основних засобів суб'єктами державного сектору та порядку їх складання: наказ Міністерства фінансів України від 13.09.2016 р. №818. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1336-16#n162> (дата звернення: 11.04.2025).

4. Копчикова І.В., Кудирко О.М. Особливості обліку основних засобів в умовах воєнного стану в Україні: нормативно-правові аспекти та управлінські рішення. *Актуальні питання економічних наук*. 2025. №4. С. 16-24.

5. Черкашина Т.В. Проблемні питання обліку основних засобів в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2024. № 9. С. 29-36.

ОООлександр ЗОЗУЛЯ*
студент 2 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ВИРОБНИЧОЇ ПРОГРАМИ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ РИНКУ

Анотація. У статті визначено суть поняття виробнича програма підприємства. Проаналізовано та уточнено сутність поняття «виробнича програма». Досліджено методичні засади складання виробничої програми підприємства. Використання запропонованого методичного підходу, що містить систематизовану послідовність дій, дозволить сформувати обґрунтований та ефективний порядок складання і порядок формування виробничої програми підприємства.

Abstract. The article defines the essence of the concept of the enterprise production program. The essence of the concept of "production program" is analyzed and clarified. The methodological principles of drawing up the enterprise production program are studied. The use of the proposed methodological approach, which contains a systematized sequence of actions, will allow to form a justified and effective procedure for drawing up and forming the enterprise production program.

Вступ. Виробнича програма – визначає плановий обсяг випуску продукції, її номенклатуру, кількість та якість виробництва. Виробнича програма – система планових завдань із виробництва й доставки продукції споживачам у розгорнутій номенклатурі, асортименті, відповідної якості та у встановлені строки (терміни) згідно з договорами поставок).

Необхідний обсяг виробництва та реалізації продукції, що розраховується при плануванні виробничої програми, дозволяє отримати певний цільовий прибуток у плановому періоді.

Виклад основного матеріалу. Виробництво і реалізація продукції для забезпечення потреб населення є метою діяльності підприємств (звичайно, при одержанні певної величини прибутку). Тому планування виробництва і реалізації продукції є основним розділом тактичного або перспективного плану підприємства.

Виробнича програма – визначає плановий обсяг випуску продукції, її номенклатуру, кількість та якість виробництва [1]. Виробнича програма – система планових завдань із виробництва й доставки продукції споживачам у

* Науковий керівник: к.і.н., доцент кафедри аналізу та аудиту – Лідія ФЕДОРИШИНА.

розгорнутій номенклатурі, асортименті, відповідної якості та у встановлені строки (терміни) згідно з договорами поставок). Необхідний обсяг виробництва та реалізації продукції, що розраховується при плануванні виробничої програми, дозволяє отримати певний цільовий прибуток у плановому періоді [2].

Виробнича програма розробляється за допомогою дослідно-статистичного методу розрахунків, якщо розрахунки здійснюються з урахуванням середніх темпів зміни виробництва у передплановому періоді.

Основним критерієм оптимізації виробничої програми підприємства у сучасних умовах є підпорядкованість стратегічній меті діяльності підприємства.

В основу планування виробничої програми покладена система показників обсягу виробництва, яка включає натуральні і вартісні показники.

Натуральними показниками виробничої програми є обсяг продукції в натуральних одиницях з номенклатури і асортименту.

Номенклатура - це перелік назв окремих видів продукції, а асортимент - це різновидність виробів у межах даної номенклатури. Звичайно натуральні показники представляються у фізичних одиницях виміру (штуки, тони, метри тощо). [3]

Номенклатура виробів підприємства може бути централізованою і децентралізованою. Централізована номенклатура формується шляхом укладання державних контрактів і державних замовлень. Децентралізована номенклатура формується підприємством самостійно на основі вивчення ринкового попиту на свою продукцію та встановлення прямих контактів із споживачами шляхом укладання договорів поставок.

Значення натуральних показників виробничої програми в умовах ринку зростає, оскільки саме вони дають можливість оцінити ступінь задоволення потреб споживачів у певних товарах і врахувати якісні характеристики товарів.

Тому однією з особливостей розробки виробничої програми є пріоритетність натуральних показників виробничої програми з метою задоволення ринкових потреб.

Товарна продукція - характеризує обсяг готової продукції, напівфабрикатів, призначених для реалізації на сторону (іншим підприємствам), а також робіт і послуг промислового характеру, що виконані для інших підприємств.

Товарна продукція включає: готову продукцію; тару, виготовлену для пакування готової продукції; напівфабрикати, що реалізуються на сторону; вартість капітального та поточного ремонту; вартість робіт промислового характеру стороннім організаціям; вартість переробки давальницької сировини.

Валовий оборот підприємства - це обсяг валової продукції незалежно від того, де вона буде використана: чи в межах підприємства, чи поза ним.

Внутрізаводський оборот - це та кількість продукції підприємства, яка використовується всередині нього для подальшої переробки.[4]

Реалізована продукція - це продукція, яка відвантажена споживачеві і за яку надійшли кошти на розрахунковий рахунок підприємства постачальника або

мають надійти у зазначений термін.

Показник умовно-чистої продукції обчислюється як сума величин чистої продукції та амортизації.

Виробнича програма будь-якого підприємства повинна бути обґрунтована наявними виробничими ресурсами (виробничими фондами, трудовими та матеріальними ресурсами), а також виробничою потужністю підприємства.

Виробнича потужність підприємства - це потенційно максимально можливий річний (квартальний, місячний, добовий, змінний) обсяг випуску продукції, робіт, послуг (або видобутку, переробки сировини) необхідної якості при заданих номенклатурі й асортименті на основі прогресивних норм використання устаткування і виробничих площ з урахуванням здійснення заходів щодо прогресивної технології, передової організації праці і виробництва.

Виробнича потужність підприємства - величина змінна. Вона змінюється згодом, тобто збільшується або, навпаки, зменшується. На зміну виробничої потужності впливають багато факторів.

Перелічимо основні з них: структура основних виробничих фондів, питома вага їхньої активної частини; продуктивність технологічного устаткування (чим досконаліше машини й устаткування і вище їхня продуктивність в одиницю часу, тим більше виробнича потужність); рівень спеціалізації підприємства (підвищення рівня спеціалізації сприяє підвищенню виробничої потужності підприємства); рівень організації праці і виробництва; рівень кваліфікації кадрів основних виробничих підрозділів (залежність виявляється в тім, що чим вище кваліфікація працівників, тим менше браку, поломок, простоїв устаткування і вище його продуктивність); якість предметів праці, тобто чим вище якість сировини, матеріалів і напівфабрикатів, тим менше буде потрібно витрат праці і часу на їхню переробку і, отже, більше продукції може бути вироблено в одиницю часу роботи устаткування. Виробнича потужність підприємства визначається потужністю ведучих цехів, а потужність цеху потужністю ведучих ділянок, агрегатів, груп устаткування. Під ведучими розуміються такі цехи (ділянки) в яких зосереджена найбільша частина основного виробничого устаткування, що займає найбільшу питому вагу в загальній трудомісткості виготовлення продукції. Виробнича потужність розраховується на основі: номенклатури, структури і кількості продукції, що випускається; кількості одиниць наявного устаткування, що знаходиться в розпорядженні підприємства; діючого фонду часу роботи устаткування; трудомісткості продукції, що випускається, та її планованого зниження; прогресивних технічно обґрунтованих норм продуктивності устаткування; звітних даних про виконання норм виробітку. [5]. Виробнича потужність розраховується послідовно від нижчої ланки до вищої, тобто від продуктивності (потужності) груп технічно однорідного устаткування до потужності ділянки, від потужності ділянки до потужності цеху, від потужності цеху до потужності підприємства.

Виробнича потужність підприємства (цеху, ділянки) є категорією динамічною, що змінюється протягом планового періоду. Ці зміни обумовлені

такими факторами: зносом і, отже, списанням і вибракуванням устаткування; введенням в експлуатацію нового обладнання замість зношеного; модернізацією устаткування під час капітального ремонту, що може змінити його продуктивність; реконструкцією і технічним переозброєнням усього підприємства або окремих його виробничих підрозділів та ін. Середньорічна потужність знаходиться шляхом вирахування з наявної на початок року середньорічної потужності, що вибуває, і додатки середньорічного приросту потужності протягом року [6]. Середньорічна потужність підприємства використовується для обґрунтування плану виробництва продукції. Рівень її використання визначається коефіцієнтом використання виробничої потужності, що обчислюється розподілом планового (або фактичного) обсягу зробленої підприємством (цехом, ділянкою) продукції (робіт, послуг) або обсягу переробленої сировини за даний рік (місяць) на середньорічну планову (фактичну) або відповідно середньомісячну виробничу потужність.

При складанні балансу за звітний рік потужність на початок звітного року приймається за номенклатурою й в асортименті продукції року, що передує звітному, а потужність на кінець року за номенклатурою й в асортименті продукції звітного року.

При розробці балансу на плановий період потужність на початок періоду приймається за номенклатурою й в асортименті продукції звітного року, а потужність на кінець періоду (року) за номенклатурою й в асортименті продукції планового періоду (року).

Обсяг виробництва продукції в натуральних вимірниках встановлюють на основі обсягу поставок:

$$ОВ = ОП - З_п + З_к, \text{ натур, один.}, \quad (1.1)$$

де ОВ – обсяг виробництва продукції в натуральних одиницях;

ОП – обсяг поставок у натуральних одиницях;

$Z_п, Z_к$ – запаси продукції на складі, відповідно, на початок і на кінець планового року, натуральних одиниць.

Обсяг товарної продукції (ТП) визначають за формулою:

$$ТП = \sum_{i=1}^n N_i \times Ц_i + P, \text{ грн.}, \quad (1.2)$$

де N_i , - випуск продукції і-го виду в натуральних одиницях,

$Ц_i$, - оптова ціна підприємства одиниці виробу і-го виробу, грн.,

P - вартість робіт і послуг на сторону, грн.;

n - кількість видів продукції, що виготовляються на підприємстві.

У валову продукцію (ВП) включають всю продукцію у вартісному виразі, незалежно від ступеня її готовності, і визначають за формулою:

$$ВП = ТП - (НЗВ_п - НЗВ_к) - (I_п - I_к), \text{ грн.}, \quad (1.3)$$

де $НЗВ_п, НЗВ_к$ - вартість залишків незавершеного виробництва, відповідно, на початок і кінець планового періоду, грн.;

$I_п, I_к$ - вартість інструменту для власних потреб, відповідно, на початок і кінець планового періоду, грн.

Валовий оборот підприємства (ВО) - це обсяг валової продукції незалежно від того, де вона буде використана: чи в межах підприємства, чи поза ним. Внутрізаводський оборот (ВЗО) - це та кількість продукції підприємства, яка використовується всередині нього для подальшої переробки. Валову продукцію можна також обчислити:

$$ВП = ВО - ВЗО, \text{ грн.} \quad (1.4)$$

Якісну сторону виробничої програми характеризує показник, який відображає питому вагу продукції, що відповідає міжнародним стандартам, в загальному обсязі випуску продукції підприємством. Він може бути обчислений відношенням кількості сертифікованої продукції до загального її обсягу.

Висновок. Виробництво і реалізація продукції для забезпечення потреб населення є метою діяльності підприємств (звичайно, при одержанні певної величини прибутку). Тому планування виробництва і реалізації продукції є основним розділом тактичного або перспективного плану підприємства. Таким чином, ефективне управління виробничими системами підприємства виступає необхідною умовою його успіху, проте цього недостатньо. Необхідно відзначити, що виробнича система підприємства має вплив на ефективність та результативність діяльності у цілому. Визначено, що основними елементами виробничого процесу є праця як свідома діяльність людини, предмети та засоби праці. Сукупність взаємозалежних трудових та природних процесів, у результаті яких вихідні матеріали й сировина перетворюються на кінцеву продукцію, називається виробничим процесом. До його ключових складових належать трудовий процес, предмети праці та засоби праці. Перспективою подальших досліджень є розробка ефективної системи управління окремими операційними процесами на підприємствах та обґрунтування шляхів удосконалення операційної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Гринчучкий В.І., Сабецька Т.І. Формування виробничої програми підприємства: маркетинговий аспект // 2014. Режим доступу: dspace.wunu.edu.ua.
2. Єгупов Ю.А. Розвиток підходів до формування виробничої програми підприємства. *Інноваційна економіка*. 2016. Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua.
3. Повідайчик М.М. Особливості стратегічного планування виробничої програми підприємства легкої промисловості в умовах невизначеності. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2014. Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua.
4. Погорелов С.М., Кучинський В.А. Сучасні підходи до формування виробничої програми підприємства. *Вісник НТУ «ХПІ»*. 2009. Режим доступу: kpi.kharkov.ua (дата звернення: 03.04.2025).
5. Янчук Н. Виробнича програма підприємства. Режим доступу: library.udpu.edu.ua.

Людмила КОЗЛОВСЬКА,*
здобувач 2 курсу магістратури,
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

РОЗВИТОК СИСТЕМИ ОПЛАТИ ПРАЦІ В БЮДЖЕТНІЙ СФЕРІ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Анотація. У статті розглянуто особливості функціонування системи оплати праці в бюджетній сфері України в умовах сучасних економічних та соціальних трансформацій. Проаналізовано чинне законодавство щодо оплати праці державних службовців та підстави для його реформування. Розглянуто основні зміни законопроекту щодо впровадження класифікації посад, системи ґрейдів та посилення ролі посадового окладу. Підкреслено важливість цих змін для реформи публічного управління та інтеграції України до ЄС.

Abstract. The article examines the peculiarities of the functioning of the remuneration system in the budget sector of Ukraine in the context of modern economic and social transformations. The current legislation on the remuneration of civil servants and the grounds for its reform are analyzed. The main changes to the draft law on the introduction of job classification, a grade system and strengthening the role of official salaries are considered. The importance of these changes for the reform of public administration and Ukraine's integration into the EU is emphasized.

Вступ. Недосконалість системи оплати праці, відсутність належного врахування інтересів найманих працівників, нерівномірність та суб'єктивність у нарахуванні заробітної плати суттєво знижують мотивацію до продуктивної праці, що, своєю чергою, негативно позначається не лише на індивідуальній ефективності працівників, але й на загальних фінансово-економічних показниках діяльності установи, зменшуючи її конкурентні позиції. Протягом усього періоду незалежності України неодноразово підкреслюється критично низький рівень заробітної плати, що не виконує повноцінно свою відтворювальну функцію для переважної частини населення. Особливе занепокоєння викликає стан оплати праці у бюджетній сфері, де заробітна плата часто не відповідає ані рівню складності виконуваних завдань, ані необхідній професійній кваліфікації. В умовах, коли працівники бюджетних установ забезпечують функціонування ключових сфер, що формують людський капітал держави — освіта, охорона здоров'я, соціальна політика, — недооцінка їхньої праці може мати довгострокові негативні наслідки як для економіки, так і для соціального

* Науковий керівник: д.е.н., професор, професор кафедри обліку та оподаткування — Наталія ПРАВДЮК

розвитку України.

Виклад основного матеріалу. Згідно з положеннями Закону України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року, держава гарантує належний рівень оплати праці державних службовців з метою забезпечення професійного виконання ними посадових обов'язків. Також передбачено стимулювання результативної, ефективної, добросовісної та ініціативної діяльності працівників. Структура заробітної плати державного службовця включає: посадовий оклад; надбавку за вислугу років; надбавку за ранг державного службовця; а також премії (у разі їх встановлення) [1].

Фінансування фонду оплати праці державних службовців здійснюється за рахунок коштів державного бюджету України, а також надходжень у межах програм допомоги Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій та донорських структур. Водночас, у порівнянні з міжнародними та європейськими стандартами, рівень оплати праці в українських державних установах залишається значно нижчим [5].

Відповідно до статті 96 Кодексу законів про працю України, мінімальний посадовий оклад (тарифна ставка) працівника не може бути нижчим за розмір прожиткового мінімуму, встановленого для працездатних осіб на 1 січня відповідного календарного року. Такий підхід ґрунтується на принципі соціальної справедливості та гарантії державою мінімального рівня оплати праці, що дозволяє працівникові забезпечити базові потреби для життя [2]. Станом на 1 січня 2025 року, відповідно до затверджених показників, розмір прожиткового мінімуму для працездатної особи встановлено на рівні 3 028 гривень [3]. Отже, жоден посадовий оклад у державному чи приватному секторі не може бути нижчим за вказаний рівень, що забезпечує мінімальні соціальні стандарти у сфері оплати праці та виконує функцію державного регулювання доходів населення.

Під час формування, впровадження та функціонування системи оплати праці працівників необхідно комплексно враховувати сукупність чинників, що безпосередньо впливають на її ефективність. Зовнішнє середовище, зокрема, охоплює низку важливих складових:

(1) правове поле, яке регламентує діюче трудове законодавство, встановлює мінімальний розмір заробітної плати, нормує тривалість робочого часу, пенсійний вік та умови соціального забезпечення;

(2) економічні умови, що визначаються загальним станом національної економіки, ситуацією на ринку праці як у країні загалом, так і на регіональному рівні;

(3) соціальне середовище, яке враховує середній рівень добробуту населення, величину прожиткового мінімуму для працездатних осіб, роль професійних та громадських об'єднань, а також соціальну значущість окремих суб'єктів державного сектору;

(4) політичні обставини, включаючи державну політику у сфері праці, зайнятості та соціального захисту, а також політичну стабільність у регіонах;

5) рівень технологічного розвитку відповідної галузі, що впливає на продуктивність праці та потребу у певних категоріях працівників;

(6) соціокультурні чинники, які охоплюють національні традиції, цінності, суспільні уявлення про працю та прийнятні моделі поведінки в трудовому середовищі [4].

Усі зазначені фактори формують основу для прийняття зважених управлінських рішень щодо політики оплати праці, орієнтованої на ефективність, соціальну справедливість та мотивацію персоналу.

Діяльність державного службовця характеризується значною складністю, включає високий рівень інтелектуального та психоемоційного навантаження, передбачає велику відповідальність, обмежену фізичну активність, виконання численних завдань у стислі терміни. Така праця потребує відповідного матеріального забезпечення. У зв'язку з цим виникає об'єктивна необхідність перегляду чинної системи оплати праці державних службовців та впровадження її оновленої моделі.

Проблематика оплати праці державних службовців неодноразово ставала предметом обговорення під час проведення тематичних семінарів, конференцій та круглих столів. Зокрема, на круглому столі 13 лютого 2023 року на тему «Реформа системи оплати праці державних службовців як складова євроінтеграції» Голова Національного агентства України з питань державної служби Н. Алюшина акцентувала увагу на тому, що вдосконалення системи оплати праці держслужбовців є ключовим пріоритетом у процесі реформи публічного управління та важливим критерієм інтеграції України до Європейського Співтовариства. Вона також зазначила, що 2023 рік повинен стати вирішальним у реформуванні державної служби, підготовці до перемовин з ЄС та отриманні оцінки Єврокомісії й програми SIGMA [6].

Значним кроком у цьому напрямі є розробка законопроекту «Про внесення змін до Закону України "Про державну службу" щодо впровадження єдиних підходів в оплаті праці державних службовців на основі кваліфікації посад» (реєстраційний №8222). Цей документ має стати основою трансформаційних змін у формуванні чіткої, прозорої та справедливої системи винагороди в державному секторі. Законопроект передбачає впровадження структурованої системи заробітної плати, що обмежує розмір премій та базується на кваліфікації працівника, складності та значущості виконуваних функцій, ефективності роботи та рівні відповідальності.

11 березня 2025 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо впровадження єдиних підходів в оплаті праці державних службовців на основі класифікації посад» (законопроект №8222). Цей нормативний акт упорядковує механізм оплати праці в системі державної служби, сприяючи підвищенню його прозорості, справедливості та ефективності, а також запобігає необґрунтованим або надмірним виплатам.

Зазначений Закон є складовою комплексу реформ, спрямованих на

приведення національного законодавства у відповідність до стандартів Європейського Союзу. Його ухвалення розглядається як один із ключових етапів виконання зобов'язань, визначених у межах реалізації програми фінансової підтримки Ukraine Facility на 2024–2027 роки. Імплементация нової моделі оплати праці державних службовців, відповідно до положень цього нормативно-правового акта, покликана забезпечити формування ефективної, професійної та прозорої системи державної служби, що відповідає принципам доброго врядування та євроінтеграційним прагненням України [6].

Закону передбачає впровадження низки важливих змін, спрямованих на удосконалення системи оплати праці державних службовців [5]:

1. Запровадження європейської моделі структури заробітної плати, відповідно до якої співвідношення фіксованої та змінної частин становить 70 % посадового окладу та 30 % преміальних виплат. Такий підхід сприятиме формуванню більш справедливої та передбачуваної системи винагороди за працю.

2. Установлення граничного розміру надбавки за вислугу років на рівні 30 % від підвищеного посадового окладу, із розрахунку 2 % за кожен рік державної служби (на відміну від чинного показника 3 %). Зменшення цієї надбавки з 50 до 30 % не призведе до погіршення умов оплати, а, навпаки, дозволить встановити більш збалансовану систему мотивації.

3. Формування посадових окладів на основі класифікації посад державної служби, відповідно до Каталогу типових посад та затверджених критеріїв їх віднесення до певних категорій. Це сприятиме уніфікації підходів до визначення рівня оплати праці.

4. Запровадження щорічного моніторингу та співставлення рівнів заробітної плати типових посад державної служби з відповідними позиціями у приватному секторі. Такий аналіз проводитиметься під час формування схем посадових окладів, що відповідає практикам провідних країн світу та дозволяє державі залишатися конкурентоспроможним роботодавцем, здатним залучати і зберігати висококваліфікованих спеціалістів.

Варто також відзначити, що запровадження нової моделі є кроком до гармонізації українського законодавства у сфері державної служби із європейськими підходами, зокрема з принципами SIGMA/OECD, що є базовими для країн, які прагнуть інтегруватися до Європейського Союзу. Таким чином, оновлена система оплати праці не лише відповідає внутрішнім запитам на реформу, а й відповідає міжнародним стандартам.

Висновок. Узагальнюючи результати проведеного аналізу, слід констатувати, що чинна система оплати праці у сфері державної служби України характеризується низькою ефективністю, відсутністю справедливого підходу до винагороди праці, а також не відповідає сучасним вимогам публічного управління. Вона є морально застарілою та потребує ґрунтовного оновлення шляхом впровадження нових моделей, орієнтованих на принципи прозорості, результативності та професійної відповідальності.

На сьогодні сформовано сприятливі передумови для реалізації реформаторських ініціатив у напрямі модернізації системи оплати праці в державному секторі.

Зокрема, впровадження нової моделі на основі класифікації посад державної служби має на меті подолання існуючої несправедливості у сфері винагороди працівників. Такий підхід відповідає міжнародним стандартам, згідно з якими оплата праці повинна ґрунтуватися на об'єктивних критеріях: професійній компетентності, рівні відповідальності, складності посадових обов'язків і реальних досягненнях службовця.

Ухвалений закон, попри наявність певних недоліків, відповідає сучасним вимогам і має потенціал для задоволення запитів українського суспільства, фахівців і державних службовців. Він сприятиме інтеграції української системи оплати праці до європейських стандартів, наблизить рівень оплати праці в державному секторі до приватного сектору, підвищить ефективність роботи державних органів та забезпечить залучення висококваліфікованих кадрів.

Список використаних джерел:

1. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (дата звернення 13..04.2025 р.)

2. Кодекс законів про працю України від 06.04.2017–VIII. №2005 -VIII. *Офіційний веб-портал парламенту України*. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (дата звернення 13..04.2025 р.)

3. Про Державний бюджет України на 2025 рік: Закон України від 19.11.2024р. №4059-XI. *Офіційний веб-портал парламенту України*. URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_of_2025-770 (дата звернення 13..04.2025 р.)

4. Луценко О.Є. Інноваційні системи оплати праці в період економічної стагнації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2022. №70. С. 231 – 236.

5. Хаварівська Г.С. Нові підходи до оплати праці державного службовця в Україні. *Демократичне врядування*. 2023. №2. С. 53 – 65.

6. Національне агенство України з питань державної служби – Голова НАДС: Реформа системи оплати праці державних службовців – один із пріоритетів реформи публічного управління та вагомий індикатор членства України в ЄС. *Національне агенство України з питань державної служби*. URL:<https://nads.gov.ua/news/holova-nads-reforma-systemy-oplaty-pratsi-derzhavnykh-sluzhbovtiv-odyn-z-priorytetiv-reformy-publichnoho-upravlinnia-ta-vahomyi-indykator-chlenstva-ukrainy-v-ies> (дата звернення 13..04.2025 р.)

Даша КОШЕЛЬ*
студентка 4-го курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ЕЛЕКТРОННА КОМЕРЦІЯ В ЄС ТА УКРАЇНІ

Анотація. В статті розглянуто основні тенденції розвитку електронної комерції в Європейському Союзі та Україні, зокрема зміни, що відбуваються під впливом цифровізації, глобалізації та зростання популярності онлайн-торгівлі. Проаналізовано сучасний стан ринку електронної комерції в країнах ЄС, де спостерігається високий рівень проникнення інтернет-технологій, широке використання електронних платіжних систем та активна інтеграція цифрових маркетингових стратегій.

Abstract. The article examines the main trends in the development of e-commerce in the European Union and Ukraine, in particular, changes occurring under the influence of digitalization, globalization and the growing popularity of online shopping. The current state of the e-commerce market in EU countries is analyzed, where there is a high level of penetration of Internet technologies, widespread use of electronic payment systems and active integration of digital marketing strategies. increasing the level of competition, protecting consumer rights and developing electronic services. The role of innovative technologies, in particular blockchain, Big Data and artificial intelligence, in shaping the modern model of e-commerce is determined.

Вступ. Сучасне суспільство розвивається в умовах стрімкої цифровізації та інформатизації, які стали не лише буденними складовими життя, а й ключовими чинниками економічного зростання провідних країн світу. Така трансформація є результатом глобальних тенденцій. Основними елементами цифрової економіки сьогодні вважаються інформаційно-комунікаційні технології, електронний бізнес та e-commerce, що докорінно змінюють механізми функціонування підприємств і всієї економіки країни. Використання новітніх технологій у підприємницькій діяльності, зокрема у виробництві, дає змогу оптимізувати витрати, підвищити прибутковість, активізувати економічне зростання та, що особливо важливо в нинішніх умовах, сприяти подоланню соціально-економічних викликів, спричинених війною в Україні.

Електронна комерція поступово інтегрується в економічні системи

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку та оподаткування ВНАУ – Марина ПРАВДЮК

розвинених країн як невід’ємна складова. Вона виникла внаслідок глибоких змін у суспільстві та широкого впровадження нових технологій у всі сфери життя. Електронна комерція (e-commerce) стала ефективним засобом ведення бізнесу, що забезпечує розширення ринків збуту, автоматизацію торгових процесів і підвищення ефективності управління ресурсами. Її розвиток базується на впровадженні інноваційних рішень, зокрема штучного інтелекту, хмарних технологій, Big Data та блокчейн-систем.

Виклад основного матеріалу. Електронна комерція (e-commerce) – вид електронної комерційної діяльності з використанням інформаційних комунікаційних технологій [1]. У широкому значенні е-комерція – це просування послуг та продуктів, що відрізняється методами традиційної комунікації та базується на цифрових взаємозв’язках, онлайн транзакції, оформлення замовлень в Інтернеті, використання ІІТ для аналізу та доставка самого товару до клієнта. За даними Sellers Commerce, приблизно третина населення планети, а саме 2,71 мільярд людей здійснюють замовлення за використанням Інтернет-простору. Загалом світовий ринок електронної комерції оцінюється в 6,31 трильйона доларів [2]

Підписавши Угоду про Асоціацію, Україна взяла на себе чималі зобов’язання, серед яких: забезпечення поступової адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу (далі – ЄС), відповідно до напрямів, визначених Угодою сторін, відтак, одним із яких якраз і є електронна комерція [3]. На думку Ю. О. Шкригун, електронний бізнес доцільно розглядати як діяльність, що включає електронну комерцію та електронну торгівлю, має більш широкий функціонал і загальний вектор діяльності. Електронна комерція – вид електронної комерційної діяльності, що реалізується через електронну взаємодію економічних суб’єктів. Електронна торгівля – безпосередня підприємницька діяльність щодо продажу товарів і послуг через мережу Інтернет [4].

Електронна комерція є важливим чинником економічного розвитку країн Європейського Союзу, сприяючи цифровій трансформації бізнесу, зростанню ВВП та створенню нових робочих місць. Завдяки єдиному цифровому ринку (Digital Single Market) ЄС активно розвиває механізми регулювання e-commerce, впроваджує стандарти кібербезпеки та захисту прав споживачів. Однак, незважаючи на значний прогрес, існує низка проблем, що гальмують розвиток електронної комерції та вимагають вдосконалення організаційних і методологічних підходів. Аналіз динаміки розвитку електронної комерції в країнах ЄС показує її стійке зростання та зростаючу роль у загальній структурі продажів [5]. Оборót бізнесу від продажів через електронну комерцію у 2024 р. складає 19,1% загального обороту.

Електронна комерція в Україні демонструвала стабільне зростання до 2022 р., з річним приростом у 20–30% починаючи з 2018 р. Пандемія COVID-19 у 2020 р. прискорила перехід споживачів до онлайн-покупок, що призвело до зростання обсягів електронної комерції на 40% у порівнянні з попереднім роком [6]. Однак,

у 2022 р. через повномасштабне вторгнення Росії в Україну обсяги електронної комерції значно знизилися, зменшившись майже на 90%. Попри це, вже у квітні 2022 р. спостерігалось поступове відновлення ринку, і до лютого 2023 р. обсяги продажів майже досягли рівня лютого 2022 р. [7].

Серед сучасних тенденцій розвитку електронної комерції в Україні варто відзначити зростання мобільної комерції: 91% споживачів здійснюють онлайн-покупки зі смартфонів, а прогнозується, що у 2024 р. мобільна комерція складатиме 40,4% усіх продажів e-commerce [8].

Основними факторами, що сприяли цьому зростанню, є розвиток цифрової інфраструктури, розширення єдиного цифрового ринку ЄС, удосконалення платіжних систем і логістичних рішень, а також впровадження сучасних технологій, таких як штучний інтелект та аналіз великих даних.

Однак, попри позитивну динаміку, зберігаються певні виклики, зокрема регуляторна фрагментація між країнами-членами, питання кібербезпеки та потреба у подальшій адаптації малого та середнього бізнесу до цифрових реалій.

Для подальшого зростання електронної комерції в ЄС необхідно продовжувати гармонізацію нормативно-правової бази, покращувати інфраструктуру та впроваджувати інноваційні підходи до онлайн-продажів.

За даними Євростату, частка обороту бізнесу в країнах ЄС від продажів через електронну комерцію зросла з 13,8% у 2014 р. до 19,1% у 2024 р. Це свідчить про поступове, але стабільне зростання значення цифрових продажів у загальному обсязі комерційної діяльності підприємств.

У таблиці 1 сформовано інформацію щодо обсягів електронної комерції у світі.

Таблиця 1

Динаміка обсягів електронної комерції в світі за останні 5 років

Рік	Обсяг електронної комерції, млрд \$	Ріст порівняно з попереднім роком (%)
2020	3,46 трлн	24,8
2021	4,28 трлн	23,8
2022	5,10 трлн	19,2
2023	5,91 трлн	15,9
2024	6,45 трлн	11,1

Джерело: сформовано автором на основі [9].

Електронна комерція продовжуватиме відігравати важливу роль в економіці ЄС, однак для прискорення її розвитку необхідні комплексні заходи з боку як урядів, так і бізнесу. За даними Євростату, частка людей, які здійснюють покупки онлайн у країнах ЄС, зросла з 53,8% у 2020 р. до 60,2% у 2024 р. Це свідчить про постійне збільшення популярності електронної комерції серед споживачів.

Попри позитивну динаміку, зростання частки онлайн-покупців у 2020–

2024 рр. відбулося лише на 6,4%. Це свідчить про те, що значна частина населення все ще віддає перевагу традиційним покупкам або має обмежений доступ до електронної комерції через вікові, технічні чи регіональні бар'єри. Електронна комерція продовжує активно розвиватися в країнах ЄС, і дедалі більше людей обирають онлайн-шопінг. Водночас, щоб прискорити подальше зростання цього сегмента, необхідно зосередитися на покращенні цифрової грамотності населення, подальшому зміцненні довіри до онлайн-покупок, удосконаленні логістики та розширенні доступу до інтернет-торгівлі для віддалених регіонів.

Основними проблемами організації та розвитку електронної комерції в країнах ЄС є:

1. Фрагментація ринку та нормативних вимог. Попри наявність загальних правил ЄС, в окремих країнах зберігаються відмінності у законодавстві щодо електронної комерції, податкової політики та цифрової ідентифікації. Це ускладнює діяльність міжнародних e-commerce платформ.

2. Кібербезпека та захист персональних даних. ЄС має жорстке регулювання у сфері цифрової безпеки (GDPR, NIS2), проте кіберзагрози, шахрайство та витоки даних залишаються серйозною проблемою для бізнесу та споживачів.

3. Логістичні бар'єри та висока вартість доставки. Незважаючи на розвинену інфраструктуру, різниця в логістичних можливостях між країнами ЄС впливає на швидкість та вартість транскордонних відправлень, що створює конкурентні виклики для малих і середніх підприємств.

4. Довіра споживачів до електронної комерції. Попри розвиток цифрових платформ, частина європейських споживачів віддає перевагу традиційній торгівлі через побоювання щодо якості товарів, безпеки платежів та труднощів із поверненням товарів.

5. Вплив цифрових технологій та штучного інтелекту. Інновації, такі як big data, AI, blockchain, сприяють розвитку e-commerce, але потребують значних інвестицій та адаптації малого бізнесу до нових технологічних викликів/

Електронна комерція в Україні, як і всі інші галузі економіки, зазнала значних збитків через повномасштабну війну, що розпочала Росія 24 лютого 2021 р. Відповідно до досліджень маркетингової компанії Promodo, електронна комерція пережила спочатку шокове падіння, потім сплеск попиту на окремі категорії товарів і нарешті певну стабілізацію після масового переміщення людей, релокації складів та виробництв. Облаштування людей на новому місці або повернення їх додому поступово повертає продажі в Інтернеті до зростання [10].

Висновки. Отже, електронна комерція є доволі новим видом підприємницької діяльності, що дозволяє спростити процес придбання товарів та послуг, а також забезпечує перехід торгівлі на якісно новий рівень розвитку, що відповідає сучасним тенденціям. Українці не залишаються осторонь світових трендів й найчастіше за допомогою Інтернет-продажів купують побутову техніку, косметику, одяг, електроніку, продукти харчування та товари для дому.

Стрімке зростання обсягів електронної комерції є яскравим прикладом активного поширення цифрової економіки та цифровізації.

Імплементация європейського досвіду в електронну комерцію України сприятиме збільшенню довіри споживачів, розширенню бізнес-можливостей та інтеграції в єдиний цифровий ринок ЄС. Це дозволить зробити український e-commerce більш конкурентоспроможним та стійким до сучасних викликів. Таким чином, організація та методологія розвитку електронної комерції в країнах ЄС потребує комплексного підходу, спрямованого на усунення регуляторних бар'єрів, посилення кібербезпеки, покращення логістичної інфраструктури та впровадження сучасних цифрових технологій. Для розвитку електронної комерції в Україні варто врахувати найкращі практики країн ЄС, які дозволили їм досягти високого рівня цифрової економіки.

Список використаних джерел:

1. Синявська О. Електронна торгівля в Україні: тенденції та перспективи розвитку. *Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм»*. 2019. Вип. 2. С.136–147.
2. Sellers Commerce - <https://www.sellerscommerce.com/blog/largest-ecommerce-markets/> (дата звернення 25.03.2025)
3. Лесько Н., Кіра С. Правові засади електронної комерції в соціальних мережах. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки»*. № 3 (35), 2022. С.161-165.
4. Шкригун Ю. О. «Електронний бізнес», «електронна комерція» та «електронна торгівля»: відмінності й особливості. *Управління економікою: теорія та практика: Зб. наук. пр. ІЕП НАНУ*. 2020. С. 312–325.
5. Як змінилася електронна комерція у 2022 році – дослідження Admitad. URL: https://eba.com.ua/yak-zminylasya-elektronna-komertsiya-u-2022-rotsi-doslidzhennya-admitad/?utm_source=chatgpt.com/ (дата звернення 25.03.2025)
6. Чеченюк І. Шафранська В. Розвиток електронної комерції в Україні. URL: <https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream> (дата звернення 25.03.2025)
7. Як змінилася електронна комерція у 2022 році – дослідження Admitad. URL: https://eba.com.ua/yak-zminylasya-elektronna-komertsiya-u-2022-rotsi-doslidzhennya-admitad/?utm_source=chatgpt.com/
8. Тенденції 2024 електронної комерції в Україні. URL: https://www.proresultat.com/tendencii-2024-elektronnoi-komercii-v-ukraine?utm_source=chatgpt.com/ (дата звернення 25.03.2025)
9. Офіційний сайт Європейського Союзу. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/isoc_ec_esels__custom_12769202/ (дата звернення 25.03.2025)
10. Що відбувається з українським Ecommerce під час війни: дослідження Promodo. URL: https://promodo.ua/ukrainian-ecommerce-state-during-the-war-research/?utm_source=eSputnik-promo (дата звернення 25.03.2025)

Дар'я ЛУКАШЕНКО*
студентка 2-го курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

АНАЛІЗ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ НАСЛІДКІВ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ

Анотація. Стаття присвячена аналізу макроекономічних наслідків державного боргу. Досліджується вплив державного боргу на економічне зростання, інфляцію, процентні ставки, валютний курс та фінансову стабільність. Визначено, що в умовах високого рівня боргових зобов'язань країна стикається з серйозними економічними викликами, зокрема з підвищенням витрат на обслуговування боргу та обмеженням можливостей для розвитку інших економічних секторів. Однак при правильному управлінні борг може стати ефективним інструментом для стимулювання економіки та покращення соціальної інфраструктури. В результаті аналізу визначено, що для забезпечення стабільного економічного розвитку важливо знайти баланс між рівнем боргу та його впливом на макроекономічні показники.

Abstract. The article is dedicated to the analysis of the macroeconomic consequences of national debt. The impact of national debt on economic growth, inflation, interest rates, exchange rates, and financial stability is explored. It is determined that a high level of debt obligations poses serious economic challenges, particularly in terms of increasing debt servicing costs and limiting opportunities for the development of other economic sectors. However, with proper management, debt can become an effective tool for stimulating the economy and improving social infrastructure. The analysis concludes that finding a balance between the debt level and its impact on macroeconomic indicators is crucial for ensuring stable economic development.

Вступ. Державний борг є важливим інструментом фінансування, що дає урядам можливість забезпечувати необхідні ресурси для розвитку країни, зокрема для реалізації інфраструктурних проєктів, соціальних програм та підтримки економічного зростання. Однак, зростання державного боргу без відповідного управління може призвести до негативних наслідків для економіки. Високий рівень боргових зобов'язань може обмежити можливості держави для здійснення економічної політики, збільшити витрати на обслуговування боргу та створити загрози для фінансової стабільності. Метою цієї статті є дослідження макроекономічних наслідків державного боргу та виявлення механізмів, через

* Науковий керівник: PhD., стар. викладач кафедри аналізу та аудиту ВНАУ – Людмила ДРИМАНОВА

які борг може впливати на основні макроекономічні показники, такі як інфляція, процентні ставки, валютний курс та економічне зростання.

Виклад основного матеріалу. Державний борг є важливим економічним механізмом, який використовують уряди для покриття бюджетних дефіцитів та стимулювання економічного розвитку. Проте, незважаючи на можливі позитивні аспекти, надмірне зростання державного боргу може призвести до серйозних макроекономічних проблем. З одного боку, борг може забезпечити потрібні фінансові ресурси для розвитку інфраструктури, освіти та охорони здоров'я, сприяючи економічному зростанню. З іншого боку, високий рівень боргових зобов'язань може обмежити можливості уряду у здійсненні економічної політики, збільшити вартість обслуговування боргу та сприяти фінансовій нестабільності. В цьому контексті важливим є аналіз макроекономічних наслідків державного боргу, особливо його впливу на економічне зростання, інфляцію, відсоткові ставки, валютний курс та загальну економічну стабільність країни.

Таблиця 1

Аналіз макроекономічних наслідків державного боргу

Категорія	Позитивні наслідки	Негативні наслідки
Економічне зростання	– Фінансування стратегічних інвестицій (інфраструктура, освіта) – Стимулювання економіки в періоди спаду	– Витіснення приватних інвестицій через ефект "витіснення" – Зниження потенціалу зростання в довгостроковій перспективі
Фіскальна політика	– Можливість згладжування циклів економічної активності – Гнучкість у бюджетній політиці	– Зростання боргового навантаження на бюджет – Обмеження майбутніх фіскальних маневрів
Відсоткові ставки	– У короткостроковому періоді – незначний вплив за умов низьких ставок	– Зростання відсоткових ставок у довгостроковій перспективі через збільшення попиту на капітал
Інфляція	– Може бути інструментом контролю за дефляцією (за рахунок розширення попиту)	– Ризик інфляційного тиску за умов надмірної монетизації боргу
Зовнішньоекономічна стабільність	– Тимчасове покриття дефіциту платіжного балансу	– Зростання залежності від зовнішніх кредиторів – Девальваційний тиск на валюту
Соціальні наслідки	– Фінансування соціальних програм у кризові періоди	– Перерозподіл ресурсів на обслуговування боргу замість соціальних видатків
Міжгенераційна справедливність	– Інвестиції, що приносять вигоду майбутнім поколінням	– Перекладання боргового тягара на наступні покоління

Джерело: [2]

Одним з ключових питань є вплив державного боргу на економічне зростання. На короткий термін, борг може стимулювати економічне зростання через збільшення інвестицій, особливо в інфраструктуру, науку, технології та соціальні програми. Збільшення державних видатків може підвищити попит на товари та послуги, що стимулює виробництво та зайнятість. Проте на довготривалий період, великий державний борг може створити перешкоди для економічного розвитку. Основною проблемою є обмеження можливостей уряду проводити стабілізаційні заходи в разі економічних труднощів. Збільшення витрат на обслуговування боргу означає зменшення фінансових ресурсів для інших сфер економіки, таких як освіта, охорона здоров'я та інфраструктура. У країнах з високим боргом може виникнути ситуація, коли частина державних витрат йде на обслуговування боргу, що веде до дефіциту в інших соціальних та інвестиційних сферах. Це може призвести до уповільнення темпів економічного зростання, оскільки інвестиції в ключові галузі економіки будуть обмежені.

Вплив державного боргу на інфляцію складний та багатогранний. З одного боку, збільшення державних видатків може сприяти зростанню попиту на товари та послуги, що може підвищити ціни, особливо при обмеженій пропозиції. Високий державний борг може призвести до інфляційного тиску, особливо, якщо уряд фінансує боргові зобов'язання шляхом друку грошей. Такий підхід може спричинити зниження вартості національної валюти, що стимулюватиме зростання імпорتنих цін та загального рівня інфляції. З іншого боку, борг може використовуватися як інструмент для реалізації контрциклічної політики в умовах дефляції чи спаду. В таких випадках, збільшення державних витрат може допомогти стабілізувати ціни та уникнути економічної депресії. Важливо відзначити, що ефект від використання боргу залежить від економічного контексту, рівня заборгованості та монетарної політики центрального банку.

Зростання державного боргу може призвести до підвищення процентних ставок. Коли уряд позичає великі суми для фінансування своїх зобов'язань, це може викликати конкуренцію за капітал на фінансових ринках. Як наслідок, інші позичальники, такі як приватні підприємства та домогосподарства, можуть зіткнутися з підвищенням вартості позик, адже ставки по державних облігаціях є орієнтиром для ринкових ставок. З підвищенням процентних ставок, підприємства можуть скоротити інвестиції, оскільки більші витрати на позики можуть зробити деякі проекти економічно не вигідними. Це може негативно вплинути на темпи економічного зростання. Для домогосподарств, зростання процентних ставок означає збільшення витрат на кредити, зокрема на житлові та споживчі кредити, що може стримувати споживчий попит. Але в деяких випадках, уряд може використовувати політику низьких процентних ставок для сприяння економічному зростанню. Центральні банки можуть знижувати ставки для зменшення витрат на обслуговування державного боргу та стимулювання економічної активності, хоча ця політика має свої обмеження.

Високий рівень державного боргу може вплинути на валютний курс країни. Якщо інвестори втрачають віру в здатність уряду обслуговувати свій

борг, вони можуть почати продавати національну валюту, що призведе до її девальвації. Зменшення вартості національної валюти робить імпорт дорожчим, що може сприяти інфляції, особливо в країнах, які залежать від імпорту енергоресурсів та інших важливих товарів. Девальвація може мати змішані наслідки для економіки. З одного боку, вона може допомогти експортерам, оскільки їх продукція стає дешевшою на зовнішніх ринках, стимулюючи експорт. З іншого боку, висока інфляція, спричинена девальвацією, може обмежити купівельну спроможність населення та вплинути на соціальний добробут.

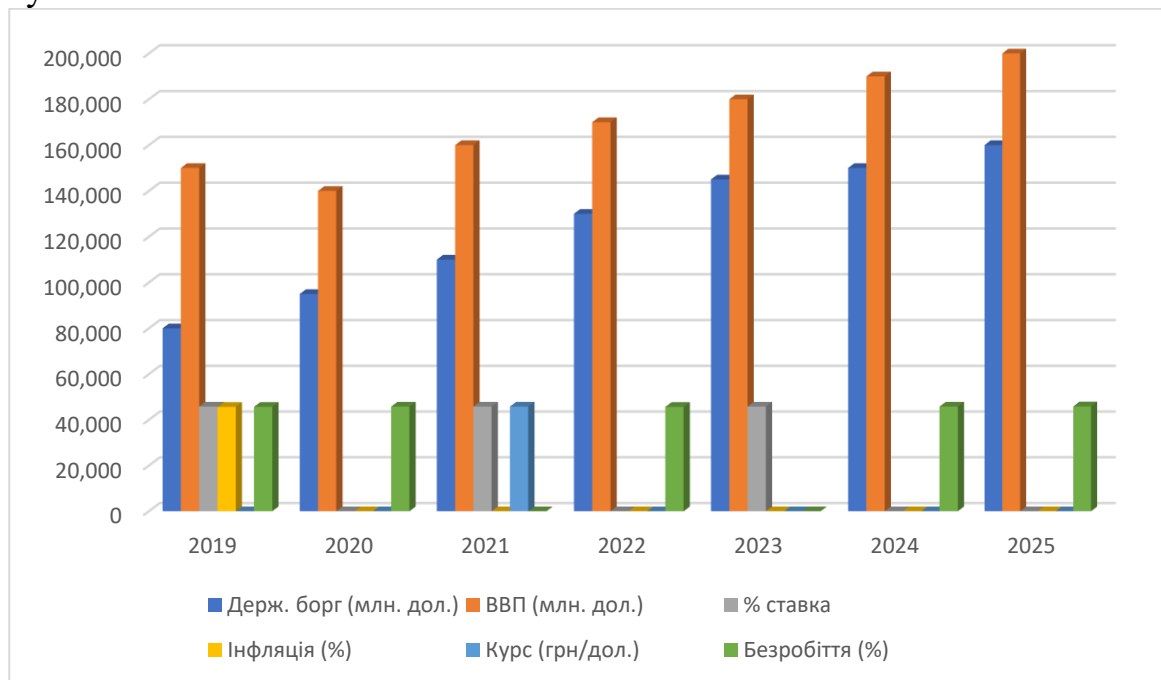

Рис.1 Аналіз того, як зростання державного боргу впливає на макроекономічні показники

Джерело:[3]

Однією з ключових проблем високого рівня державного боргу є його вплив на фінансову стабільність країни. У випадку різкого зростання боргових зобов'язань чи недостатньої здатності уряду обслуговувати борг, країна може зіткнутися з борговою кризою, що загрожує фінансовій системі. Кризова ситуація може призвести до банкрутства уряду чи необхідності реструктуризації боргу, що веде до значних економічних та соціальних наслідків. Фінансова стабільність залежить від структури боргу. Якщо більша частина боргу виражена в іноземній валюті, це створює додаткові ризики для країни в разі девальвації національної валюти. В таких випадках уряд може бути змушений звертатися до міжнародної фінансової допомоги або проводити жорсткі економічні реформи для стабілізації ситуації. Високий рівень державного боргу може мати серйозні та тривалі соціально-економічні наслідки для країни. Одним із найбільш відчутних наслідків є перерозподіл державних фінансових ресурсів: значна частина бюджету змушена спрямовуватись на обслуговування боргу. Це

автоматично обмежує можливості уряду інвестувати у ключові сфери суспільного розвитку, такі як освіта, охорона здоров'я, соціальне забезпечення, інфраструктура, культура та наука. Коли боргове навантаження зростає, уряд змушений або підвищувати податки, або скорочувати витрати. Часто вибір падає на зменшення соціальних видатків, що безпосередньо вражає найвразливіші верстви населення: пенсіонерів, безробітних, малозабезпечених, багатодітні сім'ї. Скорочення витрат на освіту може призвести до погіршення якості навчання, зниження доступності вищої освіти, дефіциту кваліфікованих кадрів у майбутньому. Зменшення фінансування медицини означає менший доступ до медичних послуг, погіршення здоров'я нації та зростання смертності. Крім того, у ситуації, коли державний борг досягає критичних рівнів, міжнародні кредитори можуть висувати вимоги щодо скорочення бюджетного дефіциту, зокрема через так звану політику жорсткої економії (austerity). Державний борг є потужним інструментом для фінансування розвитку країни та стабілізації економіки в умовах кризових ситуацій. Проте зростання боргу понад певні межі може викликати серйозні макроекономічні наслідки, зокрема уповільнення економічного зростання, підвищення інфляції, збільшення процентних ставок, девальвацію національної валюти та погіршення фінансової стабільності. Для забезпечення стабільності уряди знаходять баланс між необхідним фінансуванням та контролем за рівнем боргу, щоб уникнути негативних макроекономічних наслідків.

Висновок. Державний борг є потужним інструментом для фінансування розвитку країни, однак, зростання боргу понад певні межі може мати серйозні макроекономічні наслідки. Високий рівень державного боргу здатний обмежити економічне зростання, підвищити інфляцію, спричинити підвищення процентних ставок, девальвацію національної валюти та знизити фінансову стабільність країни. Важливо, щоб уряди здійснювали ефективне управління державним боргом, знаходячи баланс між його необхідністю та контролем за його рівнем, щоб уникнути негативних наслідків для економіки.

Список використаних джерел:

1. Мозгова В. І. Макроекономіка: підручник. Київ: КНЕУ, 2018. 544 с.
2. Лаутенбах К. М. Аналіз державного боргу: теорія та практика. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2017. 352 с.
3. Єрмоленко Л. А., Гриценко О. А. Вплив державного боргу на економічну стабільність країни. Харків: ХНЕУ, 2019. 300 с.
4. Шевченко Т. О. Державний борг та його вплив на макроекономічні показники. Київ: Наукова думка, 2020. 250 с.
5. Кравченко О. М. Ризики високого державного боргу: міжнародний досвід. Одеса: ОНУ ім. І. І. Мечникова, 2016. 285 с.
6. Межова О. І. Міжнародні фінанси: теорія та практика. Харків: ХНУ, 2015. 410 с.

Валерія МЕЛЬНИК,*
студентка 3 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: АДАПТАЦІЯ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. У статті розглянуто особливості бухгалтерського обліку підприємств в умовах воєнного стану, а також його адаптацію до нових реалій ведення бізнесу. Особливу увагу приділено функціям та принципам бухгалтерського обліку в кризових умовах, а також необхідності гнучкості в облікових процесах для забезпечення стабільності підприємства. Проаналізовано вплив воєнного стану на організацію обліку та фінансову звітність підприємств, а також на оперативність та точність облікових даних. У статті представлено таблицю, що детально висвітлює адаптацію бухгалтерського обліку підприємств до умов сьогодення, включаючи рекомендації щодо оптимізації витрат та управління ресурсами.

Abstract. The article examines the features of accounting at enterprises under martial law, as well as its adaptation to the new realities of doing business. Particular attention is paid to the functions and principles of accounting in times of crisis, as well as the need for flexibility in accounting processes to ensure the stability of the enterprise. The impact of martial law on the organization of accounting and financial reporting of enterprises, as well as on the efficiency and reliability of accounting data, is analyzed. The article provides a table that describes in detail the adaptation of accounting at enterprises to modern conditions, including recommendations for optimizing costs and managing resources.

Вступ. Війна в Україні суттєво вплинула на економіку та роботу підприємств, створивши серйозні труднощі для бізнесу. Компанії змушені пристосовувати свої фінансові та бухгалтерські процеси до нових умов, оскільки ринки залишаються нестабільними, а податкове законодавство постійно змінюється. Крім того, ведення діяльності в умовах форс-мажору вимагає швидких рішень і гнучкого підходу. Особливо критичним є вплив воєнних обставин на підсистеми бухгалтерського обліку та оподаткування підприємства.

Порушення стабільності роботи вказаних підсистем призвело до втрати інформаційно-аналітичного забезпечення прийняття управлінських рішень в екстремальних умовах, а саме: втрата контролю над активами та

* Науковий керівник: к.і.н., доцент кафедри аналізу та аудиту – Лідія ФЕДОРИШИНА

зобов'язаннями; неспроможність підготувати та подати звітність; відсутність даних для розрахунку та сплати податків та інше.

Виклад основного матеріалу. У сучасних обставинах роль бухгалтерського обліку стала ще важливішою. Підприємствам потрібно не лише правильно вести фінансову документацію, а й слідкувати за виконанням податкових зобов'язань та звітністю перед державними органами. Саме ефективна організація бухгалтерії допомагає зберігати стабільність бізнесу, уникати проблем із законом та знаходити шляхи для оптимізації витрат.

Основою бухгалтерського обліку в Україні є Закон України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" від 16 липня 1999 року, який встановлює правові основи для регулювання, організації та ведення бухгалтерії, а також складання фінансової звітності.

Суть бухгалтерського обліку визначають такі основні властивості:

1) систематичне та послідовне відображення всіх господарських операцій у процесі їх здійснення. В умовах воєнного стану це стає особливо важливим, оскільки підприємства повинні оперативно реєструвати зміни в обсягах виробництва, витратах, а також ураховувати змінені умови ведення бізнесу, пов'язані з обмеженням ресурсів і порушенням зв'язків із постачальниками чи клієнтами.

2) документальне підтвердження господарських операцій. В сучасних умовах особливо важливим є забезпечення збереження та доступу до документів, що підтверджують операції, з огляду на можливі руйнування, втрату документообігу через пошкодження або переміщення підприємств. Відновлення бухгалтерської документації за допомогою цифрових технологій і хмарних сервісів стало важливим кроком у забезпеченні безперервності обліку.

3) застосування різноманітних методів обробки облікової інформації (ведення рахунків, використання подвійного запису, складання балансів, що дозволяють забезпечити точність і повноту облікових записів).

Найважливіші функції бухгалтерського обліку зазначено на рис. 1:

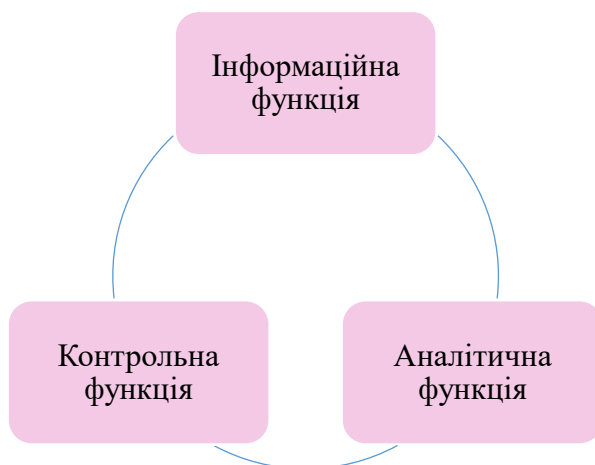

Рис. 1. Функції бухгалтерського обліку

Джерело: сформовано автором на основі [8]

Інформаційна функція бухгалтерського обліку спрямована на надання внутрішнім і зовнішнім користувачам фінансової звітності достовірних даних про фінансовий стан та господарську діяльність підприємства.

Контрольна функція бухгалтерського обліку реалізується через моніторинг збереження та ефективного використання ресурсів, виконання запланованих показників, дотримання вимог чинного законодавства, а також виконання умов договорів і контрактів.

Оціночна (аналітична) функція бухгалтерського обліку забезпечує вимірювання та оцінку ресурсів, визначення вартості та собівартості продукції, розрахунок фінансових результатів і рівня рентабельності підприємства. Вона також передбачає аналіз наявності, стану та руху ресурсів на основі первинних і зведених даних із застосуванням економіко-статистичних методів та моделювання. В умовах воєнного стану бухгалтери зіштовхуються з низкою труднощів. По-перше, значно ускладнився процес планування та прогнозування фінансових потоків. Коливання курсу валют, зростання цін на сировину та логістичні проблеми роблять традиційні методи фінансового аналізу менш ефективними. По-друге, складнощі виникають у питаннях кадрового забезпечення бухгалтерських служб. Через мобілізацію, релокацію та зміну пріоритетів частина працівників змінила місце роботи.

По-третє, з'явилися нові виклики у сфері обліку гуманітарної допомоги та міжнародних грантів. Багато підприємств отримують підтримку від міжнародних організацій, але процес оформлення такої допомоги в бухгалтерському обліку має свої особливості.

Також важливо продовжувати дотримуватись принципів обліку, оскільки вони забезпечують стабільність фінансової діяльності підприємств, навіть у складних умовах воєнного стану. Серед таких принципів:

1) принцип автономності полягає в тому, що підприємство є юридично відокремленою особою, і тому його фінансова звітність не повинна включати особисті активи та зобов'язання власників;

2) принцип безперервності означає, що підприємство має намір здійснювати діяльність без перерв, що забезпечує правильне відображення фінансових результатів на кожну звітну дату;

3) принцип доказовості вимагає, щоб усі господарські операції були документально підтверджені для забезпечення їх юридичної сили;

4) принцип грошової оцінки полягає в тому, що всі господарські операції відображаються в бухгалтерському обліку в єдиному грошовому вираженні для порівняння та узагальнення;

5) принцип собівартості вимагає, щоб витрати на сировину, матеріали та продукцію фіксувалися за фактичною собівартістю їх придбання чи виробництва;

6) принцип обачності передбачає обережне відображення витрат і доходів, щоб запобігти можливим фінансовим втратам;

7) принцип закріплення власності гарантує документальне закріплення

прав на власність суб'єктів господарювання, забезпечуючи контроль за її використанням;

8) принцип дискретності означає, що облік та звітність перериваються на певну дату для визначення фінансового стану підприємства;

9) принцип нарахування:

Таблиця 1

Адаптація бухгалтерського обліку підприємств до нових умов ведення бізнесу в умовах воєнного стану

Зміни облікових процесів у зв'язку з війною	Вплив на підприємство	Рекомендація для підприємства
Перехід на дистанційне ведення обліку та електронні системи	Зниження доступності до традиційних інструментів обліку, обмеження у зв'язку з фізичними обмеженнями	Впровадження стабільних і надійних онлайн-систем для ведення обліку, забезпечення навчання персоналу
Зміни в логістиці та постачанні товарів і ресурсів	Труднощі з постачанням товарів, збільшення вартості матеріалів і ресурсів	Пошук альтернативних постачальників, створення запасів критичних ресурсів
Зниження доступності та часті збої в комунікаціях та інтернет-зв'язку	Втрата оперативності в обміні інформацією, затримки в обробці даних	Використання офлайн-методів ведення обліку, резервування каналів зв'язку
Необхідність коригування обліку активів та зобов'язань	Втрата активів через пошкодження чи вилучення, зміни в оцінці їх вартості	Перегляд і коригування обліку активів відповідно до нових умов, регулярна інвентаризація
Зміни в управлінні персоналом і робочих процесах	Зменшення кількості працівників через мобілізацію або еміграцію	Адаптація графіків роботи, впровадження дистанційного формату роботи, мотивація залишкових працівників
Впровадження нових заходів безпеки для обліку даних і інформації	Підвищення ризику витоку або втрати даних через кібератаки або фізичні загрози	Встановлення надійних систем захисту даних, регулярне резервне копіювання
Адаптація до нових умов фінансового планування та бюджетування	Зменшення доступних ресурсів, необхідність перегляду витрат	Гнучке бюджетування, скорочення витрат на другорядні потреби.

Джерело: власна розробка

10) принцип суттєвості вимагає, щоб у бухгалтерському обліку відображалися лише ті витрати, які мають значення для визначення собівартості продукції;

11) принцип правомочності полягає в тому, що вся діяльність підприємства має відповідати його статутним положенням;

12) принцип облікової політики вимагає дотримання обраних методів обліку і оцінки протягом тривалого часу;

13) принцип реалізації передбачає визначення доходів від реалізації продукції після виконання договірних зобов'язань і переходу права власності;

З кожним роком підприємства все більше адаптуються до умов воєнного стану та переходять на більш автоматизований облік. У 2022 році, на тлі повномасштабного вторгнення РФ, українські підприємства значно активізували впровадження електронного документообігу. Це було зумовлено необхідністю забезпечення безперервності бізнес-процесів за умов втрати офісних приміщень та обмеженого доступу до фізичних документів. До прикладу, за період із лютого по жовтень 2022 року в сервісі електронного документообігу EDIN зареєструвалося 876 підприємств. Серед них 75% становили виробники та постачальники, 15% — торговельні мережі, а 10% — інші види бізнесу [8]. Також збільшилась частота використання електронного цифрового підпису та печатки, що свідчить про активний розвиток даної сфери та її ефективного використання.

Висновки. Адаптація бухгалтерського обліку підприємств до умов воєнного стану є критично важливою для забезпечення безперервності бізнес-процесів та збереження фінансової стабільності. Вона вимагає впровадження гнучких облікових систем, оптимізації витрат, посилення заходів безпеки даних та ефективного управління ресурсами. Оперативна адаптація до змінних умов і здатність швидко коригувати стратегії допомагають підприємствам не тільки вижити, а й успішно функціонувати в умовах кризи.

Список використаних джерел:

1. Іщенко Я.П., Подолянчук О.А., Коваль Н.І. Фінансовий облік 1: підручник. Вінниця: Видавництво ФОП Кушнір Ю. В. 2020. 496 с.

2. Іщенко Я. П., Подолянчук О. А., Коваль Н. І. Фінансовий облік II: підручник. Видавництво ФОП «Кушнір Ю.В.», 2021. 396 с.

3. Національне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Дохід», від 29.11.1999 р. № 290.

4. Національне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати», від 31.12.1999р. № 318.

5. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV.

6. Степова Т.Г., Татарінова Г.О., Гріщук Р.І. Облік грошових коштів: навч. посібник. Одеса: ОНЕУ, ротапринт, 2013.- 120 с.

7. Сук Л.К., Сук П.Л. Фінансовий облік: навч. посібник. К.: Знання, 2012. 647 с.

8. Електронні сервіси для українських підприємців: як не втратити бізнес під час війни. URL: <https://gordonua.com/ukr/news/money/elektronn-servsi-dlya-ukranskikh-pdprimcv-yak-ne-vtratiti-bznes-pd-chas-vyni-1632870.html>

9. Функції бухгалтерського обліку. URL: <https://studfile.net/preview/5012982/page:4/>

Ганна НАКАЗНА*,
студентка 1-го курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет,
м. Вінниця, Україна

ІНВЕСТИЦІЇ ЯК СКЛADOVA УПРАВЛІННЯ ОСОБИСТІСНИМИ ФІНАНСАМИ

Анотація. У статті досліджується роль інвестицій у процесі управління особистісними фінансами. Проаналізовано основні види інвестицій, їхні особливості, ризики та потенційні вигоди для фізичних осіб. Розглянуто основи формування інвестиційного портфеля, стратегії інвестування залежно від фінансових можливостей та рівня ризику. Окреслено практичні аспекти інвестування в Україні, зокрема сучасні інструменти та платформи для вкладення коштів. Визначено основні помилки початківців та надано рекомендації щодо ефективного управління особистими фінансами через інвестиції. Окрему увагу приділено впливу фінансової грамотності на успішність інвестування та рівень фінансової безпеки домогосподарств. Досліджено основні фактори, що впливають на прийняття інвестиційних рішень, зокрема психологічні аспекти, поведінкові фінанси та макроекономічні тенденції.

Annotation. The article explores the role of investments in the process of managing personal finances. The main types of investments, their features, risks and potential benefits for individuals are analyzed. The bases of formation of the investment portfolio, investment strategies depending on financial capabilities and level of risk are considered. The practical aspects of investing in Ukraine are outlined, in particular modern tools and platforms for investing. The main mistakes of beginners have been identified and recommendations for the effective management of personal finances through investments have been provided. Special attention is paid to the impact of financial literacy on the success of investment and the level of financial security of households. The main factors influencing investment decision-making, in particular psychological aspects, behavioral finance and macroeconomic trends, are investigated.

Вступ. Ефективне управління особистими фінансами є ключовим фактором фінансової стабільності. В умовах економічної нестабільності та інфляційних ризиків інвестування стає важливим інструментом збереження та

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування Марина ПРАВДЮК

примноження капіталу. Проте успішність інвестування залежить від фінансової грамотності, правильного вибору стратегій та управління ризиками. Метою статті є аналіз інвестицій як складової управління особистими фінансами. Основні завдання дослідження включають класифікацію інвестицій, оцінку їхніх ризиків і вигод, аналіз сучасних інвестиційних інструментів та формування рекомендацій щодо ефективного інвестування.

Виклад основного матеріалу. Особистісні фінанси охоплюють процес управління доходами, витратами, заощадженнями та інвестиціями окремої людини або домогосподарства. Раціональне управління фінансами дозволяє досягати фінансової стабільності, реалізовувати короткострокові та довгострокові цілі, створювати резервний капітал та забезпечувати майбутнє. Основними принципами управління особистими фінансами є бюджетування, контроль витрат, планування доходів, накопичення капіталу та його збереження від інфляції. Одним із найважливіших інструментів фінансового планування є інвестиції, які дозволяють не лише зберігати гроші, а й примножувати їх [1].

Інвестування є ключовим способом забезпечення фінансової стабільності в довгостроковій перспективі. Основна його мета — примноження капіталу через вкладення коштів у різні активи, які можуть приносити дохід або зростати в ціні. Інвестиції допомагають захистити гроші від інфляції, забезпечують додаткові джерела доходу та сприяють досягненню фінансової незалежності.

Процес інвестування передбачає аналіз ризиків, визначення цілей, вибір оптимального інструменту та формування інвестиційного портфеля.

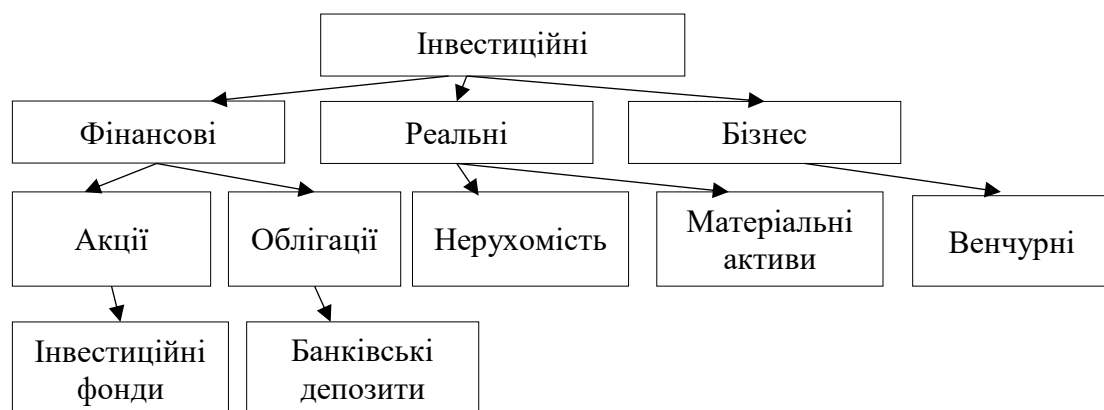

Рис. 1. Схема видів інвестицій

Джерело: сформовано автором на основі [2].

Серед основних видів інвестицій виокремлюють кілька популярних фінансових інструментів. Акції є одним із найбільш прибуткових варіантів, оскільки дозволяють отримувати дохід через дивіденди або зростання вартості цінних паперів. Проте інвестування в акції пов'язане з високим рівнем ризику. Облігації, на відміну від акцій, є більш стабільним варіантом, оскільки

забезпечують фіксований прибуток у вигляді відсоткових виплат. Це робить їх менш ризикованими, але й менш прибутковими.

Нерухомість є одним із найпопулярніших інвестиційних активів, що забезпечує стабільний прибуток через орендні платежі або зростання вартості об'єкта. Однак вкладення в нерухомість потребують значного стартового капіталу та мають низьку ліквідність. Криптовалюти стали новим трендом у світі інвестицій, адже можуть приносити значні прибутки завдяки високій волатильності. Водночас вони є ризикованими через нестабільність ринку та регуляторні обмеження.

Ще одним варіантом інвестування є банківські депозити, які хоч і не дають високих доходів, але забезпечують збереження капіталу. Інвестиційні фонди пропонують альтернативу для тих, хто не має достатніх знань у фінансовій сфері, оскільки професійні керуючі вкладають кошти в різні активи, мінімізуючи ризики. Бізнес-інвестиції є ризикованими, але можуть приносити високий прибуток у разі успішного розвитку компанії чи стартапу [2]. Для ефективного управління особистими фінансами важливо не лише заощаджувати кошти, а й грамотно інвестувати їх у різні активи. Диверсифікація інвестиційного портфеля дозволяє знизити ризики та забезпечити фінансову стабільність у майбутньому.

Вона передбачає розподіл капіталу між різними активами, щоб зменшити ризики, пов'язані з окремими інвестиціями. Ідея полягає в тому, що різні активи можуть реагувати на економічні події по-різному, тому розподіл інвестицій між різними класами активів (акції, облігації, нерухомість, валюти, золото та ін.) дозволяє знизити загальний ризик портфеля. Ключові принципи диверсифікації включають географічну диверсифікацію, яка передбачає інвестування в різні країни, секторальну диверсифікацію, що означає інвестування в різні галузі економіки, а також різноманітність типів активів і термінів інвестицій, що дозволяє збалансувати короткострокові та довгострокові інвестиції [3].

Інвестори повинні оцінювати дохідність та ризик різних видів інвестицій для вибору оптимальної стратегії. Оцінка дохідності передбачає вимірювання річної дохідності інвестицій, що зазвичай виражається у відсотках. Для акцій це може бути приріст вартості, для облігацій — купонний дохід. Ризик вимірюється через волатильність активу, що визначається через стандартне відхилення ціни, або через бета-коефіцієнт для акцій. Кореляція між активами також є важливим параметром: ідеальний портфель має низьку або від'ємну кореляцію між складовими, щоб знизити загальний ризик. Крім того, важливими є показники максимально можливих втрат, такі як Value at Risk (VaR), який визначає можливі втрати за певний період при заданому рівні довіри, наприклад, 95% або 99% [5].

Інвестиційні стратегії можуть варіюватися в залежності від рівня доходу інвестора. Для осіб з низьким доходом підходить консервативна стратегія, орієнтована на низькоризикові активи, такі як облігації, депозити або державні цінні папери. Такі інвестори можуть також здійснювати диверсифікацію в малих обсягах, інвестуючи в фондові індекси через біржові інвестиційні фонди. Для середнього доходу більше підходить балансована стратегія, що включає

поєднання акцій, облігацій і нерухомості, з поступовим збільшенням частки акцій для потенційно вищої дохідності. Такі інвестори можуть інвестувати в зростаючі активи, зокрема акції, стартапи та інноваційні технологічні компанії.

Для високого доходу характерна агресивна стратегія, де велика частка портфеля інвестується в акції та високоприбуткові (але ризикові) активи, такі як венчурні капітали або криптовалюти. Крім того, такі інвестори можуть мати портфелі з приватними інвестиціями, включаючи участь у фондових ринках та нерухомості, часткове володіння компаніями або інвестиції в альтернативні активи. Таким чином, стратегії формуються в залежності від цілей інвестора та його готовності до ризику.

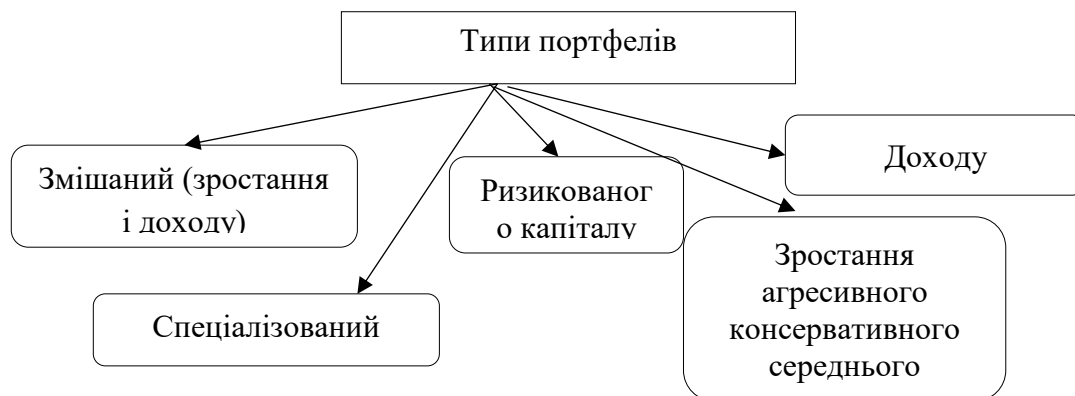

Рис. 2. Типи інвестиційних портфелів

Джерело: сформовано автором на основі [4].

Інвестування для фізичних осіб в Україні має свої особливості, зокрема через політичну та економічну нестабільність. Однак за останні роки інвестиційний ринок значно змінився завдяки реформам, які сприяють розвитку фінансової сфери. Нестабільність економіки, політичні ризики та інфляція все ще залишаються важливими факторами, які впливають на рішення інвесторів. Проте, зростає інтерес до нових інструментів, таких як криптовалюти та онлайн-торгівля, що відкриває нові можливості для інвестування. Популярність традиційних інструментів, таких як акції та облігації, зростає, а також інвестиції в нерухомість, що залишається стабільним і перспективним напрямом. З іншого боку, з'являються нові платформи для онлайн-інвестування, які дозволяють фізичним особам здійснювати операції без посередників. Окрім того, індивідуальні пенсійні рахунки, що надають податкові пільги, також стають привабливими для довгострокових інвесторів. Основні інструменти для інвестування включають акції, облігації, криптовалюти, нерухомість, а також різноманітні онлайн-платформи. Інвестування в акції та облігації на фондовому ринку є найбільш поширеним серед фізичних осіб, хоча криптовалюти також набувають популярності через потенціал для високих прибутків, попри свою волатильність. Нерухомість залишається надійним варіантом для інвестицій, з можливістю отримання доходу від оренди та зростання вартості активів. Онлайн-платформи надають зручний доступ до ринків акцій, облігацій та інших

фінансових інструментів, що дозволяє інвесторам працювати без необхідності звертатися до послуг традиційних брокерів [6].

Однак інвестування, особливо для новачків, часто супроводжується помилками, які можуть призвести до фінансових втрат. Однією з основних помилок є відсутність чіткої інвестиційної стратегії, коли початківці інвестують без розуміння своїх цілей та ризиків. Інша проблема — надмірне прагнення до високих ризиків на самому початку, що може призвести до значних втрат. Важливо також враховувати податкові наслідки від прибутку від інвестицій, оскільки податкові зобов'язання можуть значно знизити доходність. Початківці часто схильні панікувати при зниженні вартості активів, що може призвести до поспішних рішень, таких як продаж активів у найгірший момент. Для уникнення цих помилок важливо розробити чітку стратегію інвестування, диверсифікувати портфель, починати з менш ризикованих активів, і обов'язково підвищувати свою фінансову грамотність, звертаючись до професійних консультантів.

Висновки. Отже інвестування є важливою складовою особистих фінансів, яка дозволяє не лише зберігати, але й примножувати капітал. В Україні, попри економічні труднощі та нестабільність, ринок інвестицій поступово розвивається, з'являються нові можливості та інструменти для фізичних осіб. Серед найбільш доступних варіантів — акції, облігації, нерухомість, криптовалюти та онлайн-платформи, які дозволяють інвестувати навіть без спеціальної підготовки. Разом із тим, інвесторам-початківцям варто враховувати потенційні ризики та типові помилки, пов'язані з відсутністю стратегії, недостатньою фінансовою грамотністю, ігноруванням податкових аспектів та емоційними рішеннями. Ефективне інвестування потребує системного підходу, обережності, постійного навчання і здатності мислити на перспективу.

Список використаних джерел

1. Табака С.А. Управління особистими фінансами: поведінковий аспект. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2020. №1. С. 6-15.
2. Про інвестиції. Базові принципи. Види інвестицій. веб-сайт. URL: <http://про-інвестиції.укр/види-інвестицій/> (дата звернення 28.03.2025).
3. Віталій М. Що таке диверсифікація? веб-сайт. URL: <https://fondexx.com.ua/blog/scho-take-diversifikaciya> (дата звернення 26.03.2025).
4. Інвестиційний портфель банку та його класифікація. веб-сайт. URL: https://pidru4niki.com/20000315/bankivska_sprava/investitsiy_niy_portfel_banku_yogo_klasifikatsiya (дата звернення 29.03.2025).
5. Види інвестицій: куди інвестувати гроші в Україні. веб-сайт. URL: <https://www.inzhur.reit/blog/vidi-investiczij-kudi-investuvati-groshi-v-ukrayini> (дата звернення 01.04.2025).
6. Інструменти для інвестування: Світові тренди та вибір українців. веб-сайт. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/981599.html> (дата звернення 01.04.2025).

Анастасія ПЕРХАЛЬСЬКА*,
студентка групи 41-ОП,
ННІ Економіки та управління
факультет обліку, аудиту та фінансів,
Вінницький національний аграрний університет,
м. Вінниця, Україна

АВТОМАТИЗАЦІЯ ПОДАТКОВОГО ОБЛІКУ: ВПЛИВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. У статті розглянуто роль автоматизації податкового обліку у підвищенні ефективності діяльності підприємств. Аналізуються основні переваги впровадження автоматизованих систем, такі як скорочення витрат, підвищення точності обліку та зменшення людських помилок. Обговорено проблеми, що виникають при автоматизації, а також розглянуто перспективи розвитку даної сфери в умовах цифровізації бізнесу.

Abstract. The article examines the role of tax accounting automation in increasing the efficiency of enterprises. The main advantages of implementing automated systems are analyzed, such as reducing costs, increasing accounting accuracy, and reducing human errors. The problems that arise during automation are discussed, and the prospects for the development of this area in the context of business digitalization are also considered.

Вступ. В умовах сучасної економічної нестабільності підприємства шукають способи оптимізації внутрішніх процесів, і автоматизація податкового обліку є одним з таких ефективних методів. Використання програмного забезпечення для ведення податкового обліку дозволяє зменшити витрати, підвищити точність обліку та знизити ризики помилок. Автоматизовані системи також сприяють полегшенню взаємодії з податковими органами та покращенню фінансової дисципліни підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. У зв'язку зі складною економічною та політичною ситуацією в країні керівникам усіх підприємств України сьогодні доводиться приймати рішення в умовах невизначеності та ризику, що змушує їх постійно контролювати всі аспекти фінансово-господарської діяльності, включаючи сплачені податки та подані податкові документи. Ця діяльність відображається в багатьох документах, що містять різну інформацію. Після відповідної обробки та систематизації це певною мірою є запорукою ефективного управління виробництвом. І навпаки, відсутність достовірних даних може призвести до помилкових управлінських рішень і, зрештою, спричинити значні збитки.

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування Любов КОВАЛЬ

Якщо не вважати протиправною поведінку, то всі бухгалтерські помилки викликані халатністю або незнанням особливостей бухгалтерського обліку. Незалежно від запису вручну чи використання нелегальної версії програмного пакета, такі помилки майже неминучі. З впровадженням комп'ютеризованої системи бухгалтерського обліку, заснованої на сучасних інформаційних технологіях, бухгалтери та управлінський персонал отримали багато переваг, а також весь бізнес. Важливим кроком у досягненні такого успіху для країни є створення електронних рахунків податкових надходжень, а також розробка програмного забезпечення для розрахунку податкових надходжень і платежів з приватним сектором. Цей факт визначає актуальність обраної теми.

Автоматизація податкового обліку передбачає використання спеціалізованого програмного забезпечення (табл. 1) для ведення податкової звітності, управління податковими ризиками та оптимізації фінансових потоків підприємства.

Таблиця 1

Програмне забезпечення для автоматизації податкового обліку

Програмне забезпечення	Основні можливості	Категорія підприємств
1	2	3
Бас	Ведення бухгалтерського та податкового обліку	Малі та середні підприємства
Агрі бухгалтерія	Ведення бухгалтерського та податкового обліку	Малі та середні підприємства
M.E.Doc	Електронний документообіг, формування звітності	Будь-які підприємства
SAP ERP	Інтеграція податкового обліку з іншими бізнес-процесами	Великі компанії

Джерело: [3].

Основні етапи впровадження таких систем включають:

- Оцінка потреб підприємства та вибір програмного забезпечення.
- Навчання персоналу та адаптація робочих процесів.
- Інтеграція з іншими бізнес-системами.

Робота бухгалтерії часто включає виконання багаторазових завдань, таких як розрахунки, оформлення документів, підготовка звітів по податках і витратах, а також управління посадовими обов'язками. Використання програмного забезпечення BAS допомагає зробити ці процеси швидшими та ефективнішими. Це дозволяє:

- Зменшити кількість працівників та витрати: Завдяки автоматизації значну частину роботи можна виконувати без участі людей, що знижує потребу в додатковому персоналі.
- Зменшити помилки і неточності: Автоматичні системи допомагають уникнути помилок, які часто виникають через людський фактор.
- Економити час: Завдяки автоматизації первинного обліку

зменшується час, витрачений на виконання рутинних операцій.

- **Покращити бухгалтерський облік:** Програмне забезпечення дозволяє створити або відновити ефективну систему обліку після виявлення помилок або проблем.

- **Швидко отримувати звіти:** Система дозволяє отримувати актуальні звіти про діяльність підприємства за короткий час.

Хоча програмне забезпечення BAS не може повністю замінити бухгалтерів, воно значно полегшує їх роботу та дає змогу використовувати робочий час більш ефективно[1].

Автоматизація податкового обліку має низку переваг для підприємств, серед яких:

1) **Скорочення витрат.** Автоматичне формування податкових звітів та обробка даних зменшує потребу в ручній праці, що дозволяє знизити витрати на бухгалтерський персонал.

2) **Підвищення точності та надійності.** Автоматизовані системи мінімізують помилки, пов'язані з людським фактором, та забезпечують високий рівень точності при розрахунку податків.

3) **Оптимізація часу.** Швидке формування звітів та інтеграція з іншими процесами підприємства дозволяють заощадити значну кількість часу [4].

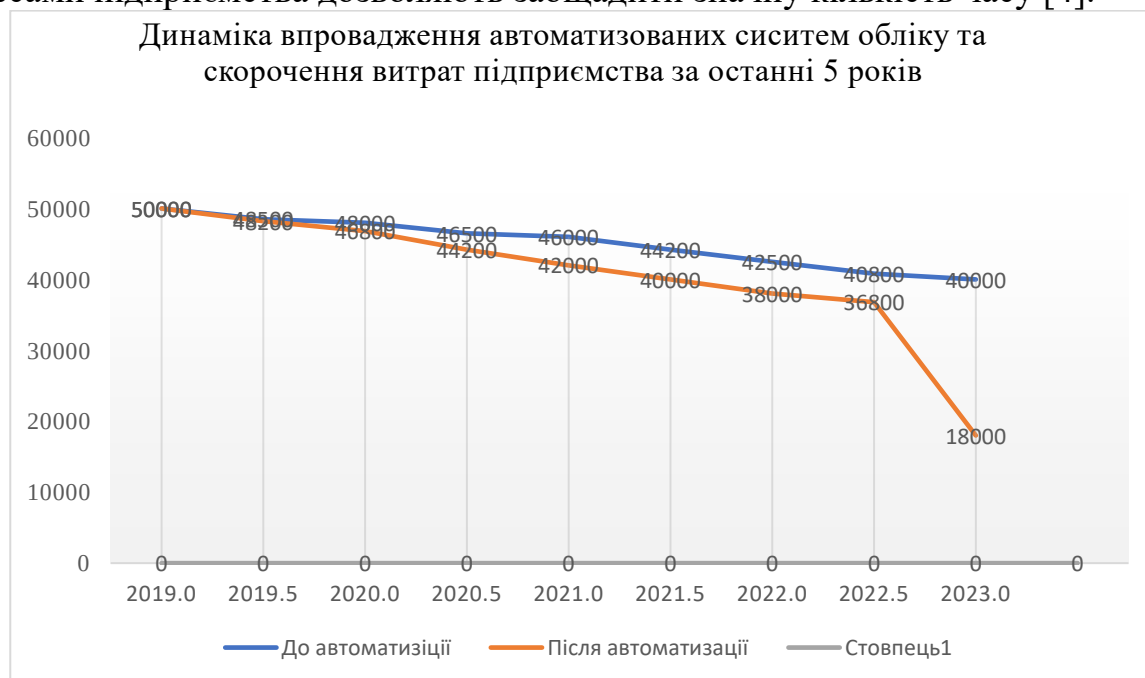

Рис.1. Динаміка впровадження автоматизованих систем обліку та скорочення витрат підприємств за останні 5 років

Джерело: [5].

Динаміка впровадження автоматизованих систем обліку та скорочення витрат підприємств за останні 5 років показує порівняння часу, витраченого на податковий облік до і після впровадження автоматизації.

Автоматизація обліку забезпечує швидку адаптацію бухгалтерії до змін у

законодавстві, що є ключовим для підтримки стабільності та ефективності діяльності підприємства. Впровадження таких систем у бухгалтерський і податковий облік сприяє спрощенню ведення первинної документації, обліку витрат на виробництво продукції, обліку готової продукції та її реалізації, обробки розрахункових операцій, визначенню прибутку, валових витрат і доходів, а також податків.

Попри численні переваги, процес автоматизації має низку викликів (табл.2):

- Високі початкові витрати. Вартість впровадження програмного забезпечення та навчання персоналу може бути значною для малих і середніх підприємств.
- Складність інтеграції. Важливим є правильно налаштувати інтеграцію програмного забезпечення з іншими бізнес-системами підприємства.
- Безпека даних. Захист податкової інформації від несанкціонованого доступу є важливим аспектом, оскільки порушення безпеки може призвести до серйозних фінансових та юридичних наслідків [7].

Таблиця 2

Проблеми впровадження автоматизації

Проблема	Опис
1	2
Високі початкові витрати	Впровадження системи вимагає значних інвестицій
Необхідність навчання персоналу	Співробітникам потрібно адаптуватися до нових технологій
Загрози кібербезпеки	Збереження конфіденційної фінансової інформації вимагає надійного захисту

Джерело: побудовано автором на основі [7].

Впровадження автоматизації в податковий облік не лише дозволяє підприємствам значно зменшити витрати, але й створює можливості для подальшого розвитку та вдосконалення облікових процесів. Технологічні інновації, такі як штучний інтелект, машинне навчання та інтеграція з іншими бізнес-системами, значно покращують точність обліку та прогнозування податкових зобов'язань. Перспективи розвитку автоматизації податкового обліку наведено в таблиці 3.

Таблиця 3

Перспективи розвитку автоматизації податкового обліку

Перспектива	Опис
1	2
Використання штучного інтелекту та машинного навчання	Розвиток цих технологій дозволить прогнозувати податкові зобов'язання та автоматично коригувати помилки у звітності.
Інтеграція з іншими бізнес-системами	Покращення взаємодії між різними підсистемами підприємства дозволить створити єдину інформаційну базу, що зменшить кількість помилок та покращить ефективність обліку.
Покращення онлайн-звітності	Автоматизація податкових процесів через онлайн-системи, що дозволяє звітувати в реальному часі та надавати податкову

	звітність безпосередньо до податкових органів.
Забезпечення високої безпеки даних	Використання криптографії та захищених каналів зв'язку забезпечить збереження конфіденційності податкових даних підприємства.
Адаптація до змін у законодавстві	Системи автоматизації будуть оперативно оновлюватися відповідно до змін у податковому законодавстві, що дозволить підприємствам без проблем адаптуватися до нових вимог.

Джерело: [7].

Ці перспективи не лише покращать точність та оперативність обліку, але й дозволять зменшити адміністративні витрати, підвищити прозорість ведення бізнесу та забезпечити більшу надійність податкових процесів. Враховуючи швидкий розвиток технологій, можна очікувати, що автоматизація податкового обліку стане стандартом для підприємств усіх розмірів у найближчі роки.

Перспективи розвитку автоматизації в Україні та світі тісно пов'язані з розвитком новітніх технологій. Використання штучного інтелекту та машинного навчання відкриває нові можливості для податкового обліку, зокрема:

- Автоматичне прогнозування податкових зобов'язань. Програми можуть прогнозувати податкові зобов'язання на основі історичних даних та економічних тенденцій.

- Інтеграція з національними системами. Зв'язок з державними органами та податковими службами через автоматизовані платформи дозволяє мінімізувати помилки при подачі звітності та скоротити час обробки даних.

Висновки: Автоматизація податкового обліку є важливим кроком для підвищення ефективності діяльності підприємств, що дозволяє знижувати витрати, підвищувати точність обліку та забезпечувати належний контроль за податковими зобов'язаннями. Водночас, впровадження таких систем супроводжується певними труднощами, включаючи високі початкові витрати та потребу в навчанні персоналу. Однак з огляду на довгострокові переваги, автоматизація податкового обліку є стратегічним інструментом для оптимізації бізнес-процесів.

Список використаних джерел:

1. Іванова Л. С. Сучасні підходи до автоматизації податкового обліку. К., 2022. 21 с.
2. Петренко О. А. Електронний документообіг: практика застосування в Україні. Львів, 2021. 35 с.
3. Офіційний сайт Бас. URL: <https://bas.ua/>
4. Офіційний сайт Агрі бухгалтерія. URL: https://agrianalytica.com/uk/products_farmer
5. М.Е.Дос. Офіційний сайт. URL: <https://medoc.ua>
6. SAP ERP. Офіційний сайт. URL: <https://sap.com>
7. Аналітичний звіт щодо впровадження цифрових технологій у бухгалтерському обліку. Державна служба статистики України. 2024. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/zv/ikt/arh_ikt_u.html

Юлія ПЛЕТЕНЧУК*
студентка 2 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту
Навчально-наукового інституту економіки та управління
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОГНОЗУВАННЯ ТА СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ

Анотація. Економічний аналіз є важливим інструментом для прогнозування та стратегічного планування, що дозволяє оцінити поточний стан економічних процесів, виявити тенденції та розробити стратегії для досягнення цілей. Використовуючи різноманітні методи, такі як кількісні та якісні аналізи, порівняльний аналіз та аналіз впливу, економічний аналіз допомагає не тільки прогнозувати майбутнє, а й мінімізувати ризики та ефективно управляти ресурсами. Його застосування є важливим як для підприємств, так і для держав, оскільки дозволяє адаптуватися до змін в економічному середовищі, забезпечити стабільний розвиток та досягти довгострокових цілей.

Abstract. Economic analysis is a crucial tool for forecasting and strategic planning, enabling the assessment of the current state of economic processes, identification of trends, and development of strategies to achieve goals. By utilizing various methods such as quantitative and qualitative analyses, comparative analysis, and impact analysis, economic analysis not only helps in forecasting the future but also in minimizing risks and managing resources efficiently. Its application is essential for both enterprises and governments, as it helps to adapt to changes in the economic environment, ensure stable development, and achieve long-term objectives.

Вступ. Економічний аналіз є основою ефективного управління та прийняття обґрунтованих рішень у будь-якій сфері економічної діяльності. У сучасних умовах глобалізації та високої динамічності економічних процесів, де зміни можуть відбуватися швидко і непередбачувано, роль економічного аналізу стає особливо важливою. Цей інструмент дозволяє оцінити поточний стан економічної ситуації, прогнозувати можливі тенденції розвитку та розробляти стратегії, які допоможуть досягти бажаних результатів. Економічний аналіз охоплює різноманітні методи та підходи, включаючи як кількісні, так і якісні оцінки, що дозволяють враховувати як статистичні дані, так і соціальні чи політичні фактори, що можуть впливати на економіку. Він є незамінним інструментом для стратегічного планування на рівні підприємств і національних

*Науковий керівник: к.і.н., доцент кафедри аналізу та аудиту Лідія ФЕДОРИШИНА

економік. З його допомогою можна не лише оцінити поточний стан, а й передбачити майбутні зміни, що дозволяє ефективно адаптуватися до нових умов, знижувати економічні ризики та оптимізувати використання ресурсів.

Виклад основного матеріалу. Економічний аналіз відіграє важливу роль у прогнозуванні та стратегічному плануванні, оскільки дає можливість оцінити поточний стан економіки, виявляти тренди та розробляти стратегії для досягнення запланованих результатів. Це особливо актуально в умовах швидких змін у економічному середовищі, коли підприємства та держави повинні пристосовуватися до нових реалій. Основною метою економічного аналізу є забезпечення обґрунтованого прийняття рішень на основі числових та якісних даних, що дозволяють не тільки оцінювати минуле, а й передбачати майбутнє.

Економічний аналіз визначається як сукупність методів та інструментів, що спрямовані на дослідження економічних процесів, оцінку їх результатів та прогнозування майбутніх змін. Цей процес включає як кількісні, так і якісні методи, які взаємодіють між собою для отримання точних та надійних результатів. Кількісний аналіз базується на використанні статистичних і математичних методів для оцінки та прогнозування економічних показників, таких як ВВП, інфляція, рівень безробіття та інші. Якісний аналіз, у свою чергу, дає змогу вивчати нематеріальні аспекти, які неможливо виміряти безпосередньо, наприклад, політичні, соціальні або культурні фактори, що впливають на економіку. Порівняльний аналіз дозволяє порівнювати різні економічні одиниці, що дає змогу оцінити їхню ефективність та виявити можливі резерви для розвитку. Аналіз впливу розглядає, як зміни в одних економічних факторах можуть впливати на інші, що важливо для розробки стратегій.

Прогнозування є важливою складовою економічного аналізу, оскільки дозволяє передбачити майбутні тренди та сценарії розвитку. Прогнозування допомагає не тільки визначати можливі напрями змін, а й готуватися до них, розробляючи відповідні стратегії для мінімізації ризиків або максимізації вигод. Це може включати використання різних методів, таких як екстраполяція, де на основі історичних даних передбачаються майбутні тренди, або побудова економетричних моделей, які дозволяють враховувати взаємозв'язки між різними економічними змінними. Моделювання сценаріїв є ще одним важливим методом прогнозування, який дає змогу розглянути декілька можливих варіантів розвитку подій та оцінити наслідки кожного з них. У процесі стратегічного планування економічний аналіз є основою для визначення найбільш ефективних шляхів досягнення поставлених цілей. Стратегічне планування – це процес формування довгострокових цілей організації чи країни та розробка плану дій для їх досягнення. Оцінка поточної економічної ситуації є першим етапом у цьому процесі. Для цього необхідно проаналізувати поточний стан економіки, вивчити основні макроекономічні показники, як-от рівень інфляції, обсяг виробництва, рівень безробіття та інші, що дозволяє отримати чітке уявлення про стан справ. Після цього визначаються стратегічні цілі, які можуть бути різними: зростання прибутковості, підвищення конкурентоспроможності, розширення

ринків збуту, диверсифікація бізнесу тощо. Вибір стратегії залежить від цих цілей і передбачає розробку детальних планів щодо їх досягнення. Важливою частиною стратегічного планування є оцінка ризиків та можливостей, які можуть виникнути під час реалізації обраної стратегії. Це дає змогу визначити, які ризики можна прийняти, а які потребують додаткових заходів для їх мінімізації.

Таблиця 1

Аспекти економічного аналізу

Аспект	Опис
Мета економічного аналізу	Оцінка поточного стану економічних процесів, прогнозування майбутніх тенденцій та розробка стратегій для досягнення цілей.
Методи аналізу	1. Кількісний аналіз (статистичні та економетричні методи). 2. Якісний аналіз (нематеріальні фактори). 3. Порівняльний аналіз. 4. Аналіз впливу.
Прогнозування	Передбачення майбутніх економічних тенденцій за допомогою екстраполяції, економетричних моделей та моделювання сценаріїв.
Роль у стратегічному плануванні	Визначення довгострокових цілей, вибір стратегії для їх досягнення, оцінка можливих ризиків та можливостей.
Застосування на рівні підприємства	Оцінка фінансових показників, визначення напрямків розвитку, підвищення конкурентоспроможності.

Джерело: [1]

Крім того, економічний аналіз важливий для прогнозування та планування на державному рівні. Застосування економічного аналізу на макроекономічному рівні дає змогу урядам прогнозувати такі ключові показники, як зростання або спад ВВП, рівень інфляції, безробіття та інші. Це допомагає сформувати правильну політику для підтримки економічного розвитку та забезпечення стабільності. Наприклад, макроекономічне прогнозування дозволяє передбачити, чи стикатиметься країна з рецесією або зростатиме економіка, що важливо для правильного формування бюджетної та монетарної політики. Бюджетне планування базується на економічному аналізі, оскільки він допомагає оцінити державні доходи та витрати, а також визначити пріоритети для фінансування різних секторів економіки. Державне стратегічне планування також передбачає розробку довгострокових планів розвитку національної економіки, що можуть включати інвестиції в інфраструктуру, розвиток нових галузей або реформи у фінансовому секторі.

Економічний аналіз є важливим у будь-якій сфері, наприклад, на рівні підприємства він є основою для прийняття управлінських рішень, що забезпечують ефективне функціонування та довгострокову стійкість компанії. За допомогою економічного аналізу підприємства можуть оцінити свою фінансову стабільність, визначити найбільш вигідні напрямки для інвестицій, а також виявити резерви для зниження витрат. Оцінка таких показників, як рентабельність, ліквідність, оборотність активів та інші, дозволяє зрозуміти, наскільки ефективно використовуються ресурси, та здійснити коригування в разі необхідності. Аналіз витрат та доходів дозволяє підприємству визначити

найвигідніші шляхи розподілу ресурсів. Це може бути особливо важливо під час кризи або на етапі виходу на нові ринки. Крім того, використання прогнозування дозволяє передбачити зміну попиту на продукцію або послуги підприємства в майбутньому, що допомагає запобігти потенційним збиткам.

Узагалі, планування має забезпечити ефективне використання найціннішого ресурсу – часу. Це проект процесів праці на майбутній часовий період.

Науковці виділяють дев'ять етапів стратегічного планування:

1. Інформаційне забезпечення.
2. Установлення місії та цілей організації.
3. Вибір методів аналізу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища.
4. Оцінювання та аналіз факторів зовнішнього середовища.
5. Оцінювання та аналіз факторів внутрішнього середовища, що дає можливість виділити сильні та слабкі позиції підприємства.
6. Прогнозування умов функціонування та результатів виробничо-господарської діяльності підприємства, тобто передбачення ймовірних змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі й можливого впливу на діяльність організації.
7. Використання розрахунків, обґрунтування найважливіших показників, що найповніше характеризують очікувані стратегії.
8. Вибір оптимальної стратегії.
9. Оцінювання стратегії, тобто встановлення відповідності останньої цілям і місії організації [8, 50-59].

Система стратегічного планування має включати в себе: стратегію розвитку України; державну стратегію регіонального розвитку; стратегічний план розвитку, стратегічний план діяльності центрального органу виконавчої влади, стратегічні плани розвитку державних господарських об'єднань, національних акціонерних компаній, державних холдингових компаній.

Підготовка, затвердження та реалізація стратегій соціально-економічного розвитку регіонів на середньостроковий період відповідно до Закону України «Про державні цільові програми» у першу чергу повинні будуватися на чітко розробленому інституційному механізмі, що має визначати:

- 1) прогнозні документи, що забезпечують стратегічне планування, їх зв'язок і підпорядкованість;
- 2) інформаційний супровід формування та реалізації стратегії;
- 3) виконавців стратегічного планування;
- 4) джерела фінансування для формування та реалізації регіональних стратегій.

У підсумку, економічний аналіз є важливим інструментом для прогнозування та стратегічного планування на всіх рівнях: від окремих підприємств до урядів країн. Він дозволяє приймати обґрунтовані рішення, сприяє досягненню економічних цілей і допомагає адаптуватися до змін у

зовнішньому середовищі. Оскільки економіка завжди піддається впливу багатьох внутрішніх та зовнішніх факторів, економічний аналіз є необхідним інструментом для забезпечення стабільного розвитку та мінімізації ризиків.

Висновок. Економічний аналіз є важливим інструментом для прогнозування та стратегічного планування, оскільки дозволяє оцінити поточний стан економічних процесів, виявити тенденції та розробити ефективні стратегії для досягнення цілей. Завдяки використанню різноманітних методів, таких як статистичний, порівняльний та економетричний аналіз, можна отримати всебічне розуміння економічної ситуації, що сприяє обґрунтованому прийняттю рішень. Прогнозування на основі економічного аналізу допомагає адаптуватися до змін у середовищі та мінімізувати ризики, забезпечуючи стабільний розвиток на різних рівнях – від підприємств до держави.

Результатами впровадження стратегічного підходу у плануванні розвитку країни мають стати забезпечення ефективної спеціалізації регіонів, підвищення ступеня їх конкурентоспроможності, зростання ефективності використання потенціалу розвитку регіонів.

Список використаних джерел:

1. Савчук В. М. Економічний аналіз: теорія та практика. Київ: Видавництво "Економіка", 2020. 312 с.
2. Бенджамін М. Основи економічного аналізу для підприємців. Львів: Видавництво "Літера", 2019. 250 с.
3. Коваль І. В. Методи економічного прогнозування та моделювання. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна. 2021. 198 с.
4. Мельник І. І. Стратегічне планування в умовах економічної нестабільності. Одеса: ОНУ ім. І. І. Мечникова, 2018. 276 с.
5. Garrison R., Noreen, E., & Brewer, P. Managerial Accounting / R. Garrison, E. Noreen, P. Brewer. 15th ed. New York: McGraw-Hill Education, 2018. 780 p.
6. Mankiw N. G. Principles of Economics. 8th ed. Boston: Cengage Learning, 2019. 700 p.
7. Литвин, В. С. Аналіз та прогнозування економічних процесів. Київ: "Академія", 2017. 225 с.
8. Кузьмін О. Є., Мельник О. Г.. Основи менеджменту : [підручник] К. : „Академ-видав”, 2003. 416 с.
9. Хлобистов Є.В. Інституційні передумови імплементації Стратегічної екологічної оцінки: аналіз стану державного планування та прогнозування соціально-економічного розвитку [Електронний ресурс]. Режим доступу : [http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/.../10\(82\)_8.doc](http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/.../10(82)_8.doc).
10. Про наслідки порушення процесів прогнозування та планування, як факторів, що призводять до кризових явищ у соціально-економічному та суспільно-політичному житті в державі [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.glavrada.org/index.php?id=354>.

Анастасія РЕВУЖЕНКО*
студентка 1 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ІНВЕНТАРИЗАЦІЯ АКТИВІВ ТА ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація: У статті зазначено аналіз особливостей інвентаризації активів і зобов'язань підприємств у період воєнного стану. Розглянуто прогалини в законодавстві щодо процедур після деокупації та завершення бойових дій. Виокремлено основні виклики, такі як втрати активів, руйнування об'єктів, порушення облікових процесів. Запропоновано адаптований алгоритм інвентаризації, що включає етапи підготовки, перевірки, аналізу результатів і їх документального оформлення. Наголошено на значенні інвентаризації для фіксації збитків, відновлення господарської діяльності та підготовки доказів для юридичних процедур.

Abstract. The article analyzes the features of inventorying assets and liabilities of enterprises during martial law. Gaps in the legislation regarding procedures after de-occupation and the end of hostilities are considered. The main challenges are identified, such as loss of assets, destruction of facilities, and violation of accounting processes. An adapted inventory algorithm is proposed, which includes the stages of preparation, verification, analysis of results, and their documentation. The importance of inventory for recording losses, restoring economic activity, and preparing evidence for legal procedures is emphasized.

Вступ. Воєнний стан значно ускладнює діяльність підприємств, особливо тих, що розташовані в районах бойових дій або на тимчасово окупованих територіях. Втрата доступу до майна, руйнування виробничих потужностей, порушення логістичних ланцюгів та облікових процесів призводять до серйозних проблем у веденні господарської діяльності. В таких умовах інвентаризація активів і зобов'язань набуває особливого значення, оскільки дозволяє підприємствам оцінити реальний стан майна, зафіксувати збитки, втрати чи крадіжки, а також відновити фінансову та податкову звітність. Проте чинне законодавство України не містить чітких механізмів щодо проведення інвентаризації після звільнення територій або завершення бойових дій, що ускладнює процес відновлення підприємств.

Метою статті є дослідження особливостей інвентаризації активів і зобов'язань у воєнний період, виявлення ключових проблем та формування рекомендацій для підвищення ефективності управління майном підприємств у

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування Любов КОВАЛЬ.

кризових умовах.

Виклад основного матеріалу. Як до початку війни, так і тепер агропромисловий комплекс України залишається ключовим елементом національної економіки. Ця галузь стрімко розвивається, активно впроваджує інтенсивні технології, займає провідні позиції на світовому ринку сільськогосподарської продукції, здійснює значні обсяги експорту та забезпечує стабільне надходження валюти до державного бюджету. Проте з початком повномасштабної військової агресії росії проти України агропромисловий сектор зазнає суттєвих втрат, які мають як матеріальний, так і організаційний характер.

Для успішної роботи будь-якої компанії, особливо сільськогосподарської, дуже важливо мати точну інформацію про її гроші, майно та результати роботи. Головний спосіб отримати цю інформацію – це вести облік, обробляти, аналізувати та узагальнювати дані. Основне джерело таких даних – бухгалтерський облік, дані можуть не завжди відповідати тому, що є насправді. Щоб це перевірити, проводять інвентаризацію [3].

Значна частина аграрних підприємств постраждала внаслідок руйнування та знищення виробничої інфраструктури – зернохосвищ, складів, тваринницьких комплексів, сільськогосподарської техніки. Великі площі орних земель заміновано, що унеможлиблює їх використання в найближчій перспективі. Окрім фізичних втрат, підприємства стикаються з проблемами логістики, втратою внутрішніх і зовнішніх ринків збуту, дефіцитом кваліфікованих кадрів, падінням обсягів виробництва та зниженням рентабельності діяльності.

Згідно з аналітичними дослідженнями Київської школи економіки, прямі збитки аграрного сектору лише за 2022 рік склали понад 8,7 мільярда доларів США. Найбільше постраждали підприємства, розташовані в Луганській, Херсонській, Донецькій, Харківській та Запорізькій областях. Крім того, Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України повідомляє про понад 2900 задокументованих фактів шкоди довкіл्लю, зокрема спричинено близько 150 мільйонів тон додаткових викидів парникових газів, заміновано приблизно 174 тисячі квадратних кілометрів земель, бойові дії охопили понад 30 тисяч квадратних кілометрів українських лісів, а також зафіксовано забруднення водойм. Загальна екологічна шкода оцінюється в понад 56,7 мільярда євро станом на листопад 2023 року [5].

В умовах війни особливої ваги набуває необхідність достовірної фіксації, оцінки та відображення в бухгалтерському обліку й фінансовій звітності реальних втрат, завданих агропідприємствам. Економічна думка часто не встигає адаптуватися до стрімких змін у господарській діяльності, тоді як існуюча система бухгалтерського обліку повільно реагує на нові економічні виклики. У такій ситуації ключовим заходом, що дозволяє об'єктивно визначити масштаби завданих збитків, є інвентаризація – ретельна перевірка й облік наявних матеріальних ресурсів, техніки, земель, поголів'я худоби тощо. Для досягнення мети дослідження використано як загальнонаукові, так і спеціальні методи: індукцію та дедукцію – для формулювання задач інвентаризації в умовах

воєнного стану; метод порівняння - при вивченні різних підходів до її проведення; аналіз та синтез – для збору, обробки та узагальнення інформації щодо особливостей інвентаризаційних процедур у воєнний період; а також абстрактно-логічний метод – для формування наукових висновків і розробки практичних рекомендацій. Інвентаризація в умовах війни є не лише обліковим, а й стратегічним інструментом управління агропромисловим підприємством, що дозволяє вчасно оцінити втрати, адаптувати бізнес-процеси до нових реалій і підготувати ґрунтовні підстави для отримання компенсацій, страхових виплат або міжнародної допомоги.

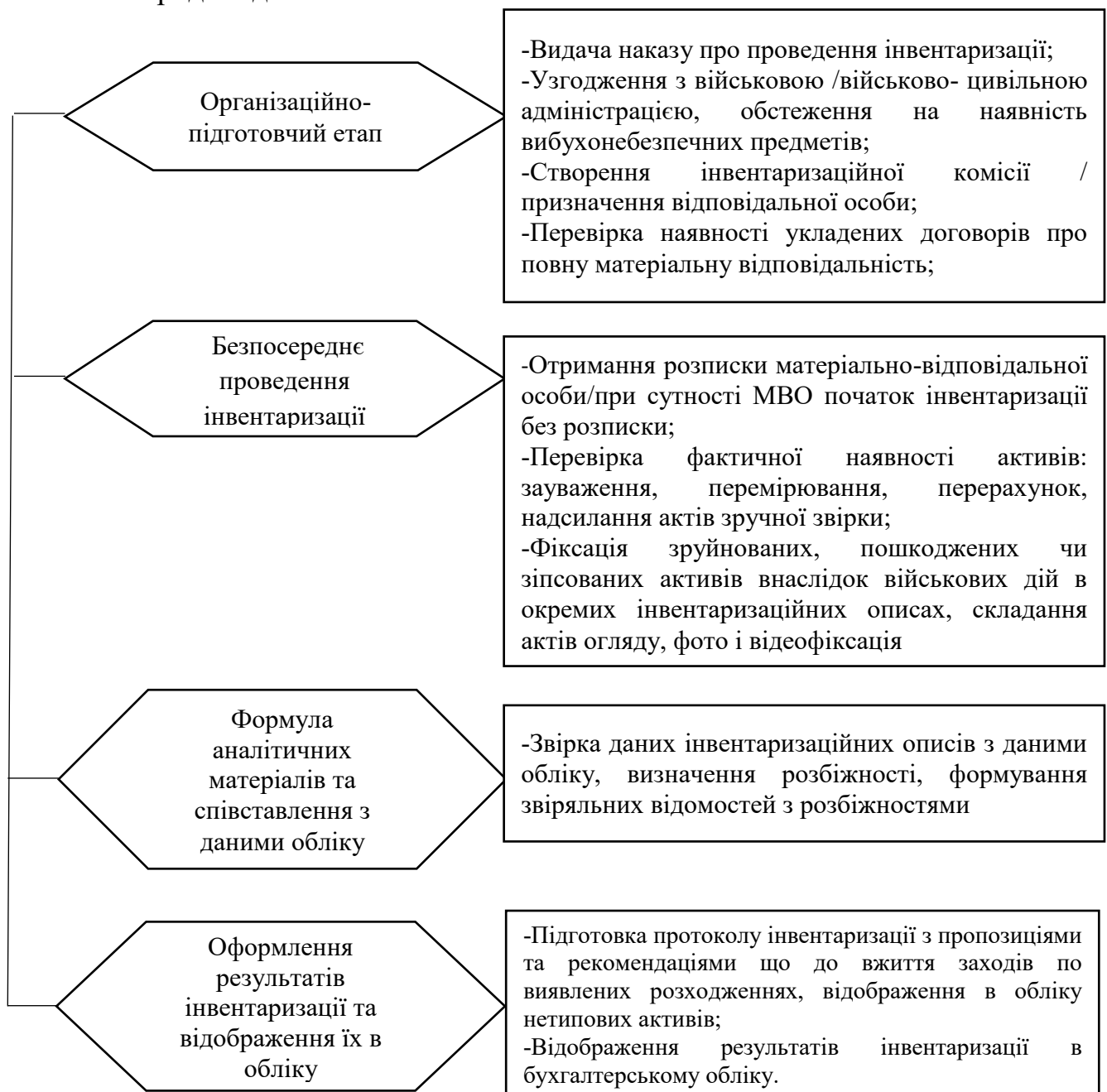

Рис.1. Етапи проведення інвентаризації при відновленні діяльності підприємства в умовах воєнного стану [1]

Проведення інвентаризації є важливим етапом забезпечення достовірності бухгалтерського обліку та фінансової звітності. Законодавство України визначає перелік обов'язкових випадків її проведення, зокрема перед складанням фінансової звітності, при зміні матеріально-відповідальних осіб, припиненні діяльності підприємства, за рішенням судових органів, у разі крадіжок, пожеж, стихійних лих тощо. Однак чинне положення не містить вимоги щодо інвентаризації після звільнення територій від окупації або припинення бойових дій, що потребує змін у законодавстві. Інвентаризація в таких умовах може здійснюватися лише після відновлення безпечного доступу до активів та облікових документів, а її дата визначається першим числом місяця, що настає після забезпечення такого доступу. У разі виявлення пошкоджень, нестач або руйнувань матеріальних цінностей допускається невідкладне проведення інвентаризації в день виявлення цих фактів. Вона має виконуватися максимально швидко з обов'язковою фото- та відео фіксацією, що дозволить встановити стан активів, оцінити збитки, зафіксувати руйнування або крадіжки, звернутися до правоохоронних органів та визначити необхідні фінансові ресурси для відновлення діяльності підприємства [4].

Проведення такої інвентаризації не лише допоможе відновити облік, фінансову та податкову звітність, а й створить доказову базу для оцінки завданих збитків та подальших юридичних дій. Інвентаризація допомагає виявити, чи сходяться дані в обліку з фактичною наявністю майна, грошей та боргів компанії. Вона також допомагає перевірити, чи правильно оформлені всі документи та чи всі операції відображені в обліку. Результати інвентаризації допомагають виправити помилки в обліку та зробити фінансову звітність компанії більш точною. Крім того, інвентаризація допомагає контролювати роботу людей, які відповідають за майно компанії, та покращує порядок на підприємстві.

Через війну та її наслідки, коли майно може бути зруйноване або до нього немає доступу, інвентаризацію (перевірку наявності майна) проводять за особливими правилами. Основні моменти такі:

- Інвентаризацію проводять, тільки якщо це безпечно і є можливість дістатися до майна та документів.
- Якщо виявлено крадіжку, нестачу або пошкодження майна, можна одразу провести інвентаризацію саме цього майна.
- Коли з'явиться можливість дістатися до всього майна та документів, потрібно провести повну інвентаризацію до 1-го числа наступного місяця або навіть раніше, якщо майно було знищене. Результати цієї перевірки потрібно відобразити в обліку.
- Ці правила стосуються підприємств, які знаходились на окупованих територіях або в районах бойових дій.
- Керівники таких підприємств повинні видати наказ про перенесення терміну щорічної інвентаризації, поки така можливість не з'явиться, вказавши причину та посилаючись на відповідний наказ Міністерства [6].

У балансі потрібно показувати всі активи, які є в обліку, навіть якщо вони

пошкоджені. Просто так списати їх не можна, поки не буде інвентаризації та огляду. Але потрібно оцінити, наскільки погіршився стан цих активів через зміни в економіці та законах, і відобразити це як втрати. У поясненнях до звіту потрібно написати, чому неможливо провести інвентаризацію, скільки коштують ці активи, і, якщо є, їхній список та інформацію про їхній стан. Якщо ж інвентаризацію провести можна, але немає голови або членів комісії (наприклад, вони працюють з іншого місця), директор має видати наказ про зміну складу комісії, призначивши нового голову. Після цього оновлена комісія може починати інвентаризацію [2]. Після інвентаризації спеціальна комісія складає документ, де пропонує, що робити далі з пошкодженим майном.

Висновок: В умовах війни проведення інвентаризації має свої особливості та обмеження. Її здійснюють лише за умови безпеки для працівників і за наявності фізичного доступу до майна та первинної документації. Інвентаризація набуває вибіркового характеру, коли перевірі підлягає не все майно підприємства, а лише те, щодо якого виникли сумніви чи зафіксовані втрати. Це дозволяє оперативно та об'єктивно фіксувати фактичні втрати, що є важливою основою для подальшого бухгалтерського обліку, звітності, податкових розрахунків і подачі заяв на компенсацію. Рішення про проведення інвентаризації, її обсяг і метод організації приймає керівник підприємства, з урахуванням реальної ситуації, безпекових ризиків.

Список використаних джерел:

1. Іванок П.О. Економічна сутність, значення, нормативно-правової засади проведення інвентаризації активів та зобов'язань підприємства. URL: <https://www.knu.edu.ua/storage/files> (дата звернення: 10.04.2025).

2. Сирцева С., Янковська Т. Особливості проведення інвентаризації в умовах воєнного стану в Україні. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/12020/1/70-73.pdf> (дата звернення: 10.04.2025).

3. Литвиненко В.С., Гуренко Т.О., Дерев'янка С.І., Бурдим Ю.М. Інвентаризація активів і зобов'язань як інструмент відновлення обліку в сільськогосподарських підприємствах в умовах воєнного стану. *Економіка і управління бізнесом*. 2024. № 1. Т. 15. С. 92-109. URL: [https://doi.org/10.31548/economics15\(1\).2024.078](https://doi.org/10.31548/economics15(1).2024.078)

4. Про затвердження Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань : наказ Міністерства фінансів України від 02 вересня 2014 р. №879. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1365-14#Text> (дата звернення: 10.04.2025).

5. Київська школа економіки (KSE). Аналітичний звіт щодо збитків агросектору України внаслідок війни. 2023. URL:<https://kse.ua/ua/about-the-school/news/agrarian-damages-report-2023> (дата звернення: 10.04.2025).

6. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. Звіт щодо екологічних втрат станом на листопад 2023 року. URL:<https://mepr.gov.ua> (дата звернення: 10.04.2025).

Крістіна СОСНА*,
студентка 1-го курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет,
м. Вінниця, Україна

ФІНАНСОВЕ ШАХРАЙСТВО ТА БЕЗПЕКА

Анотація. У статті досліджено проблему фінансового шахрайства та безпеки в сучасному цифровому середовищі. Проаналізовано основні види шахрайських схем, такі як банківське та кредитне шахрайство, інвестиційні афери, маніпуляції з банківськими картками, кіберзлочини та криптовалютні шахрайства. Розглянуто основні методи, які використовують шахраї, а також ключові способи захисту від фінансових загроз. Особливу увагу приділено фінансовій грамотності, технологічним засобам безпеки та законодавчому регулюванню. Наведено реальні кейси фінансового шахрайства та проаналізовано їх наслідки. Сформульовано рекомендації щодо підвищення рівня фінансової безпеки для окремих користувачів і фінансових установ.

Annotation. The article examines the problem of financial fraud and security in the modern digital environment. The main types of fraudulent schemes are analyzed, such as banking and credit fraud, investment scams, manipulations with bank cards, cybercrimes and cryptocurrency fraud. The main methods used by fraudsters are considered, as well as key ways to protect against financial threats. Particular attention is paid to financial literacy, technological security measures and legislative regulation. Real cases of financial fraud are presented and their consequences are analyzed. As a result, recommendations are formulated to increase the level of financial security for individual users and financial institutions.

Вступ. У сучасному світі фінансове шахрайство стало однією з найбільших загроз як для окремих громадян, так і для бізнесу та державних установ. Швидкий розвиток цифрових технологій та глобалізація фінансових ринків створюють нові можливості для зловмисників, які використовують витончені методи для обману жертв та незаконного збагачення. Фінансові злочини завдають значних економічних збитків і підривають довіру до фінансової системи, що робить питання безпеки особливо актуальним.

Дослідження цієї теми є важливим для підвищення рівня фінансової грамотності населення, удосконалення механізмів фінансової безпеки та запобігання фінансовим злочинам у майбутньому. Фінансові злочини стають все

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування Марина ПРАВДЮК

більш виразними та вдосконаленими, використовуючи нові технічні та соціальні методи впливу.

Виклад основного матеріалу. Фінансове шахрайство є однією з найпоширеніших загроз у сучасному цифровому середовищі. Воно охоплює незаконні дії, спрямовані на отримання фінансової вигоди шляхом обману, маніпуляцій або використання довіри жертви. Такі злочини можуть бути вчинені як окремими особами, так і організованими злочинними угрупованнями, часто із застосуванням цифрових технологій. Незважаючи на постійний розвиток методів боротьби з шахрайством, зловмисники знаходять нові способи введення в оману громадян та організацій.

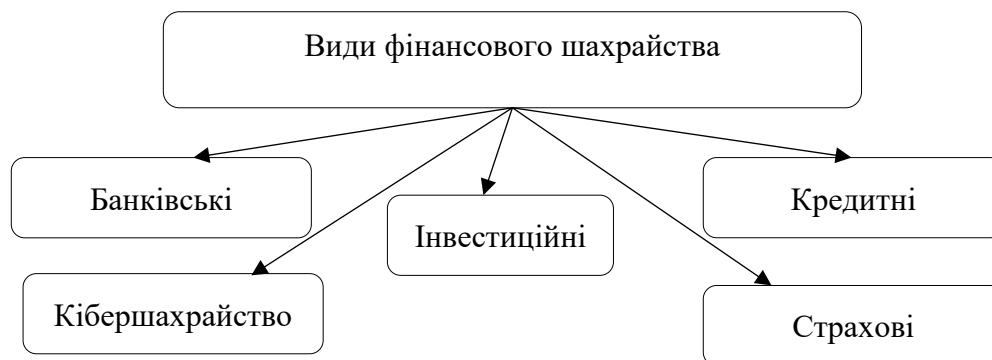

Рис. 1. Види фінансового шахрайства

Джерело: сформовано автором на основі [1].

Банківське шахрайство включає незаконні маніпуляції з рахунками, підробку документів, використання фальшивих чеків та несанкціоноване зняття коштів. Інвестиційні шахрайські схеми, такі як фінансові піраміди, фальшиві брокери та маніпуляції з криптовалютами, часто використовуються для обману вкладників. Кредитне шахрайство проявляється у використанні підроблених документів або вкрадених персональних даних для отримання позик. Страхове шахрайство передбачає подання фальшивих заяв про страхові випадки, маніпуляції з оцінкою збитків та інсценування подій для отримання страхових виплат. Окрему загрозу становить кібершахрайство, яке включає атаки на електронні платіжні системи, фішингові атаки та використання шкідливого програмного забезпечення для викрадення фінансових даних [1].

Фінансове шахрайство розвивається під впливом різних факторів. Одним із ключових є низький рівень фінансової грамотності населення, через що люди не завжди можуть розпізнати шахрайські схеми. Розвиток цифрових технологій також створює нові можливості для зловмисників, зокрема через поширення онлайн-банкінгу, електронних платежів та криптовалют. Крім того, недостатня правова регуляція в деяких країнах ускладнює боротьбу з фінансовими злочинами та створює умови для їх безкарності. Ще одним важливим чинником є легкий доступ до персональних даних, що сприяє шахрайству, особливо в умовах масових витоків інформації. Важливу роль відіграють і соціально-

психологічні фактори: довіра до авторитетних джерел, бажання швидкого збагачення та емоційний вплив шахраїв на жертв.

Фінансові шахраї використовують різноманітні методи для обману жертв і заволодіння їх коштами. Одним із найпоширеніших є соціальна інженерія, яка включає фішинг (підроблені електронні листи або сайти, що імітують банки), вішинг (телефонні дзвінки від “працівників банку”) та смішинг (шахрайські SMS-повідомлення) [2].

Маніпуляції з банківськими картками також є популярним методом. Скімінг передбачає встановлення пристроїв для зчитування даних картки в банкоматах, а кардінг – використання викрадених або підроблених карток для покупок та зняття готівки.

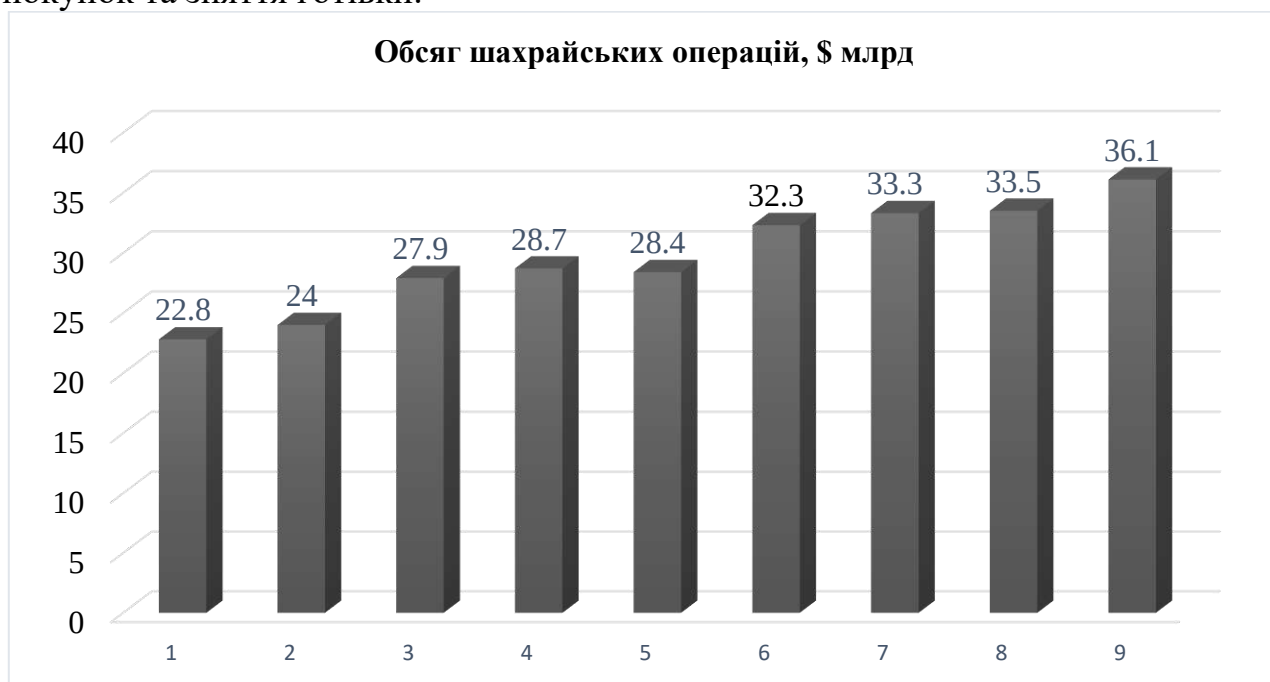

Рис. 2. Обсяг шахрайських операцій

Джерело: сформовано автором на основі [3].

Інвестиційні шахрайські схеми включають фінансові піраміди, які працюють за рахунок грошей нових вкладників, та фейкових брокерів, що пропонують нібито вигідні інвестиції, а потім зникають із коштами інвесторів.

Криптовалютні шахрайства набули популярності з розвитком цифрових активів. ICO-схеми залучають інвестиції під виглядом перспективних криптовалютних проєктів, які не мають реального підґрунтя. Скам-боти обіцяють вигідний обмін або “роздачі” криптовалюти, але після переказу коштів користувач нічого не отримує.

Інтернет-шахрайство проявляється у вигляді підробних онлайн-магазинів, які продають неіснуючі товари, та афер у маркетплейсах, де шахраї видають себе за продавців або покупців, використовуючи фальшиві платіжні повідомлення. Оскільки методи фінансового шахрайства постійно вдосконалюються, важливо знати їхні основні принципи та бути обережним під час фінансових операцій.

Система фінансової безпеки охоплює комплекс заходів, спрямованих на захист коштів та персональних даних від шахрайства. Одним із ключових аспектів є фінансова грамотність, яка дозволяє людям розпізнавати потенційні загрози та уникати фінансових пасток. Знання основ безпечного використання банківських карток, інтернет-банкінгу та інвестування допомагає запобігати шахрайським схемам [3]. Одним із найбільш ефективних методів є двофакторна автентифікація (2FA), яка додає додатковий рівень захисту при вході в акаунти. Токенізація дозволяє замінювати реальні платіжні дані на унікальні цифрові ідентифікатори, що унеможлиблює їхнє перехоплення шахраями. Використання антивірусного програмного забезпечення та фаєрволів допомагає запобігати атакам на комп'ютери та мобільні пристрої [1]. Державні органи розробляють закони та нормативні акти, що спрямовані на боротьбу з фінансовим шахрайством, встановлення відповідальності для зловмисників та захист прав споживачів фінансових послуг.

Фінансові установи також активно працюють над забезпеченням безпеки своїх клієнтів. Банки впроваджують сучасні системи моніторингу транзакцій для виявлення підозрілих операцій, розробляють захищені методи аутентифікації та регулярно інформують клієнтів про можливі загрози. Разом ці заходи формують комплексний підхід до фінансової безпеки, що допомагає мінімізувати ризики шахрайства. Наприклад, одна з найбільш відомих фінансових афер – шахрайська схема Берні Медоффа, яка функціонувала за принципом класичної фінансової піраміди та спричинила збитки на понад 60 мільярдів доларів. Інший приклад – крадіжка персональних даних клієнтів банків через фішингові атаки, що призводить до несанкціонованих списань коштів із рахунків [5].

Таблиця 1

Фінансові афери країни

Сума	Фігуранти
\$200 млн.	ІСА "Прайм Девелопментс" не повернуло кредит Укрсоцбанку
1 млрд. грн.	Колишній керівник VAB Банку звинувачується у виведенні з банку коштів через кредити афільованим структурам
620 млн. грн.	Власник банків "Національний стандарт", "Володимирський" та "Європейський" Павла Борулько звинуватили в крадіжці з Фонду гарантування вкладів
\$70 млн.	"Пузата хата" відмовилась виплатити кредит Укрсоцбанку
384 млн. грн.	Голову правління Надра Банку Ігоря Гіленка звинувачено у розтраченні коштів банку
340 млн. грн.	Тимчасовий адміністратор Родовід Банку Сергій Щербина звинувачений у розтраченні коштів банку
315 млн. грн.	Депутат Олександр Шелепєв звинувачується в крадіжці коштів рефінансування НБУ
\$33 млн.	Колишній співвласник Nemiroff Анатолій Кіпіш заборгував "дочкам" іноземних банків
90млн. грн.	Збанкрутіле АСТ "Вексаль" не виконало своїх зобов'язань перед страхувальниками
\$2,5 млн.	Голова наглядової ради Західнкомбанку звинувачений у крадіжці коштів банку

Джерело: сформовано автором на основі [4].

Досвід компаній та держав у боротьбі з фінансовим шахрайством демонструє важливість комплексного підходу до безпеки. Великі фінансові установи впроваджують системи штучного інтелекту для аналізу підозрілих транзакцій та виявлення аномалій у поведінці користувачів. Наприклад, багато банків використовують алгоритми машинного навчання, які автоматично блокують підозрілі операції та запитують додаткову перевірку особи власника рахунку. Держави, своєю чергою, ухвалюють жорсткіші закони, що посилюють відповідальність за фінансове шахрайство, а також створюють регуляторні органи для контролю фінансових ринків.

Ефективною стратегією боротьби є міжнародна співпраця, оскільки багато фінансових злочинів мають транскордонний характер. Наприклад, Європейський Союз та Інтерпол активно працюють над запобіганням фінансовим злочинам, створюючи єдині бази даних підозрілих компаній і осіб. Аналіз реальних кейсів доводить, що фінансове шахрайство є серйозною загрозою, яка потребує постійного вдосконалення методів захисту та підвищення рівня фінансової грамотності серед населення.

Висновки. Фінансове шахрайство залишається серйозною загрозою, яка постійно еволюціонує. Шахраї використовують соціальну інженерію, інвестиційні махінації, маніпуляції з банківськими картками та інші методи. Водночас фінансова грамотність, сучасні технології захисту, законодавче регулювання та контроль з боку фінансових установ допомагають мінімізувати ризики. Аналіз реальних кейсів показує, що боротьба з шахрайством потребує комплексного підходу: поєднання індивідуальної обережності, державного контролю та технологічного розвитку. Дотримання правил безпеки та використання сучасних засобів захисту є ключовими факторами у запобіганні фінансовим злочинам.

Список використаних джерел:

1. Фінансове шахрайство та особиста фінансова безпека. веб-сайт. URL:https://elib.lntu.edu.ua/sites/default/files/elib_upload/ФІнансова%20грамотність%20ЕНП/page15.html (дата звернення 24.03.2025).
2. Єгорова О. Види фінансового шахрайства. *Полтавський державний аграрний університет*. 2023. С. 85-87.
3. Як уберегти свої гроші від зловмисників. Інфрографіка. веб-сайт. URL:<https://mind.ua/publications/amp/20271695-shahrayi-ne-splyat-u-2023-roci-z-kartok-ukrayinciv-vikradeno-ponad-800-mln-griven> (дата звернення 01.04.2025).
4. Львівський портал. Топ-10 фінансових афер) веб-сайт. URL: <https://portal.lviv.ua/article/2012/07/06/000301> (дата звернення 26.03.2025).
5. Найбільша фінансова афера століття. веб-сайт. URL: <https://www.yuliiapronko.com/madoff-ponzi-scheme/> (дата звернення 31.03.2025).
6. Фінансова безпека та шахрайство. веб-сайт. URL: <https://vseosvita.ua/library/finansova-bezpeka-ta-sahrajstvo-390421.html> (дата звернення 02.04.2025).

Анна ТРИГУБЕНКО*
студентка 1-го курсу,
факультету економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ ЯК ОСНОВА КУЛЬТУРИ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті досліджено фінансову грамотність як ключовий елемент економічної культури населення України. Розглянуто поняття фінансової грамотності, її значення для сталого розвитку суспільства та добробуту громадян. Проаналізовано сучасний стан фінансової обізнаності українців, визначено основні проблеми та бар'єри на шляху до підвищення рівня фінансової культури. Особливу увагу приділено ролі освіти, державної політики та практичним аспектам формування фінансових навичок. Запропоновано рекомендації щодо підвищення ефективності фінансової освіти в Україні. Результати дослідження можуть бути корисними для освітян, державних органів та громадських організацій.

Abstract. The article examines financial literacy as a key element of the economic culture of the population of Ukraine. The concept of financial literacy, its importance for the sustainable development of society and the well-being of citizens are examined. The current state of financial awareness of Ukrainians is analyzed, the main problems and barriers to improving the level of financial culture are identified. Special attention is paid to the role of education, state policy and practical aspects of the formation of financial skills. Recommendations are proposed to improve the effectiveness of financial education in Ukraine. The results of the study may be useful for educators, government agencies and public organizations.

Вступ. Фінансова грамотність є ключовим чинником забезпечення економічної безпеки особистості та ефективного функціонування суспільства в умовах сучасної ринкової економіки. Уміння правильно розпоряджатися фінансовими ресурсами, планувати бюджет, приймати зважені економічні рішення та уникати необґрунтованих фінансових ризиків є необхідними навичками для кожного громадянина. В Україні, яка переживає глибокі соціально-економічні перетворення, значну роль відіграє формування фінансової культури населення. Складні внутрішні та зовнішні виклики — економічна нестабільність, воєнні події, зростаючі ціни, недостатній рівень довіри до банків та інших фінансових інституцій — актуалізують питання

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування — Марина ПРАВДЮК

розвитку фінансової обізнаності. У таких умовах фінансова грамотність стає не лише індивідуальною компетенцією, а й елементом національної безпеки. Вона впливає на здатність громадян адаптуватися до змін, зберігати та примножувати власні ресурси, робити свідомий вибір фінансових послуг, а також ефективно взаємодіяти з державними та ринковими інституціями.

Виклад основного матеріалу. Фінансова грамотність — це сукупність знань, навичок і установок, необхідних для прийняття ефективних рішень у сфері управління особистими фінансами. Вона включає розуміння базових фінансових понять, здатність користуватися фінансовими послугами, оцінювати ризики й відповідально розпоряджатися власними ресурсами. Згідно з міжнародними стандартами (OECD, INFE), структура фінансової грамотності охоплює три основні компоненти:

1. *Фінансові знання* — розуміння основ економіки, фінансових продуктів (депозити, кредити, страхування, інвестиції), механізмів ринку, грошового обігу, податків та пенсійної системи.

2. *Фінансова поведінка* — уміння складати особистий або сімейний бюджет, контролювати витрати, здійснювати заощадження, уникати боргів, користуватися цифровими фінансовими інструментами.

3. *Фінансове ставлення* — свідоме та відповідальне ставлення до грошей, оцінка довгострокових наслідків фінансових рішень, прагнення до фінансової стабільності й безпеки [1].

У сучасних умовах важливо також враховувати цифрову складову фінансової грамотності — уміння користуватися онлайн-банкінгом, розпізнавати фішингові атаки, захищати особисті дані, а також розуміти принципи роботи електронних грошей і криптовалют.

Таблиця 1

Компоненти цифрової податкової грамотності

Категорія	Компонент	Опис
Цифрові фінанси	Онлайн-банкінг	Вмііння користуватись інтернет-банкінгом, мобільними застосунками
	Електронні платежі	Знання про платежі системи Apple Pay, Google Pay та інші.
	Криптовалюти	Розуміння ризиків і переваг
Фінансове планування	Бюджетування онлайн	Користування цифровими інструментами для ведення бюджету
Фінансова обізнаність	Знання цифрових продуктів	Усвідомлення існування та функціоналу сучасних цифрових продуктів
Фінансова безпека	Захист персональних даних	Уміння захищати особисту фінансову інформацію
	Розпізнавання шахрайства	Здатність виявити фішингові сайти

Джерело: сформовано автором на основі [2].

Обізнаність про цифрові фінансові продукти та послуги ми виділили як першу компоненту, оскільки це ті знання, які дають змогу охопити базове їх розуміння та почати користуватись цифровими фінансовими послугами. Люди повинні знати про існування як традиційних, так і нетрадиційних фінансових продуктів і послуг, які можна отримати за допомогою цифрових засобів, таких як Інтернет і мобільні телефони [2].

Національна стратегія підвищення фінансової грамотності — це державний документ, спрямований на формування в українців знань, навичок та установок, необхідних для ефективного управління особистими фінансами, ухвалення обґрунтованих фінансових рішень і зниження фінансових ризиків.

Мета стратегії — забезпечити фінансову впевненість та стійкість громадян шляхом доступу до якісної фінансової освіти та інформації. В Україні затверджено Національну стратегію розвитку фінансової грамотності до 2030 року, що сприятиме підвищенню фінансової обізнаності населення України, зростанню впевненості під час ухвалення фінансових рішень за будь-яких умов, формуванню раціональної фінансової поведінки, зокрема на основі ефективного використання фінансових послуг.

Її розробили Національний банк України, Міністерство освіти і науки України, Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, Національна комісія з цінних паперів і фондового ринку, Міністерство економіки України, Міністерство цифрової трансформації України та Державна установа "Офіс з розвитку підприємництва та експорту". Важливим завданням реалізації Стратегії є розбудова екосистеми фінансової грамотності в Україні. Затвердження Стратегії сприятиме об'єднанню зусиль багатьох сторін, забезпечить масштабування заходів із підвищення фінансової обізнаності та охоплення різноманітних цільових груп [3]. Основні завдання стратегії:

1. Інтеграція фінансової грамотності в освіту — навчання дітей, молоді та педагогів.

2. Освіта для дорослих — підвищення рівня фінансової культури у повсякденному житті.

3. Розвиток цифрової фінансової грамотності — безпечне використання онлайн-банкінгу, електронних грошей, застосунків.

4. Фінансова підтримка підприємців — особливо малого бізнесу та стартапів.

5. Сприяння фінансовій інклюзії — залучення вразливих груп населення: ветеранів, пенсіонерів, переселенців, осіб з інвалідністю.

Стан фінансової обізнаності населення України — це рівень знань, умінь та навичок громадян щодо управління своїми фінансами, розуміння основних фінансових інструментів і послуг, а також здатність приймати обґрунтовані фінансові рішення в повсякденному житті. Щодо вітчизняних реалій фінансової обізнаності населення, то варто відзначити, що ступінь поширення фінансових послуг в Україні залишається низьким, особливо у порівнянні з європейськими

державами. Так, за результатами першого всеукраїнського соціологічного дослідження «Фінансова грамотність та обізнаність в Україні» було встановлено, що 39 % населення нашої країни не мають банківських рахунків. Більшість громадян користуються лише базовими фінансовими послугами.

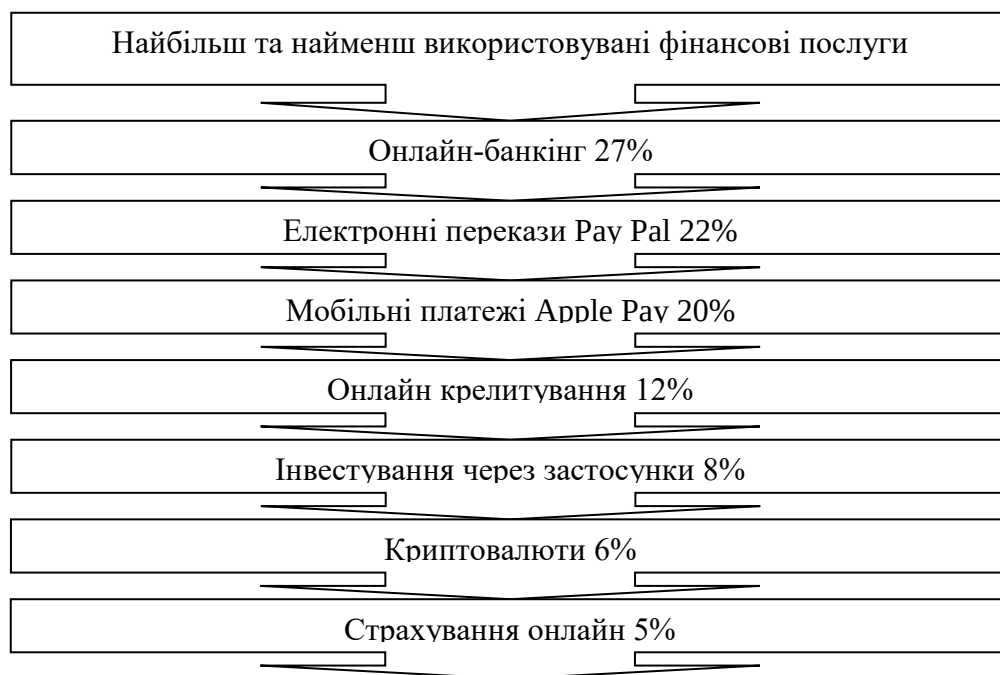

Рис 1. Найбільш та найменш використовуванні фінансові послуги

Джерело: сформовано автором на основі[4].

Однак, населення практично не користується так званими інвестиційними послугами, зокрема такими фінансовими інструментами, як акції, облігації або інвестування в недержавні пенсійні чи інвестиційні фонди. При цьому українці не зацікавлені в отриманні більшого обсягу інформації про фінансові продукти. Це пояснюється низкою причин – браком коштів для здійснення інвестицій, слабкою довірою до фінансової системи взагалі.

Додатковими факторами є відсутність достатньої кількості зручних і доступних освітніх ресурсів, обмеженість практичних прикладів успішного інвестування серед оточення, а також страх втратити заощадження через нестабільну економічну ситуацію. Такий стан справ потребує системної роботи як з боку держави, так і громадського сектору, з метою формування довіри до фінансових установ, підвищення обізнаності громадян про можливості інвестування, а також створення умов для фінансової участі широких верств населення у легальних та прозорих інвестиційних механізмах [4].

Громадянське суспільство відіграє важливу роль у формуванні фінансової грамотності населення, забезпечуючи доступ до знань через освітні ініціативи, тренінги, онлайн-курси та інформаційні кампанії. Завдяки своїй гнучкості та близькості до місцевих громад, неурядові організації здатні адаптувати матеріали до потреб різних соціальних груп, зокрема молоді, людей похилого

віку, внутрішньо переміщених осіб чи мешканців сільської місцевості. Вони сприяють не лише поширенню знань, а й захисту прав споживачів фінансових послуг, протидії шахрайству, а також виступають посередниками між державою, бізнесом і населенням у питаннях фінансової політики.

Роль громадянського суспільства у фінансовій грамотності:

✓ Поширення інформації та освітніх програм: Громадянське суспільство, зокрема неурядові організації та освітні платформи, активно працюють над розповсюдженням знань і навичок фінансової грамотності через різноманітні тренінги, вебінари, інфографіки, публікації в медіа.

✓ Захист прав споживачів: Організації громадянського суспільства допомагають захищати фінансові інтереси громадян, надаючи інформацію про їхні права, попереджаючи про фінансові шахрайства, неправомірні практики банків чи інших фінансових установ. Вони також можуть проводити моніторинг фінансових ринків та боротьбу з нечесними практиками.

✓ Взаємодія з державними органами: Громадянське суспільство може лобіювати прийняття політик, спрямованих на підвищення фінансової грамотності серед населення, розробку національних програм фінансової освіти [5].

Висновки. Фінансова грамотність є невід'ємною складовою культури сучасного суспільства, зокрема в Україні, де економічні виклики та швидкі зміни в фінансовому середовищі вимагають від громадян обґрунтованих і відповідальних рішень у питаннях особистих фінансів. Розвиток фінансової грамотності в країні є не лише важливим інструментом для поліпшення індивідуального добробуту, але й важливим кроком на шляху до побудови стабільної економіки та сильного громадянського суспільства. В Україні інституції освіти та громадянське суспільство мають потенціал для зміни ситуації, активно впроваджуючи програми з фінансової освіти, організовуючи інформаційні кампанії та лобіюючи політики, що підтримують розвиток фінансової грамотності.

Список використаних джерел:

1. Дубровська І. В. Сучасні методи формування фінансової грамотності населення України. *Науковий вісник Інституту освіти дорослих*. 2022. № 5. С. 59–63.

2. Приказюк Н., Ходаківська Ю. Цифрова фінансова грамотність: компоненти та методи підвищення. *Innovation and Sustainability*. 2023. (2). С. 31–37. <https://doi.org/10.31649/ins.2023.2.31.37>

3. Офіційний сайт міністерства фінансів URL: <https://minfin.com.ua/> (дата звернення 25.03.2025)

4. Стеценко С. О. Фінансова грамотність населення як пріоритетна складова розвитку фінансового сектору України. *Таврійський науковий вісник: Економіка*. 2021. № 2. С. 134–139.

5. Діденко І. А., Павленко І. О. Фінансова грамотність як основа культури населення. *Фінанси, облік, банки*. 2023. № 2(45). С. 56–60.

Оксана ЧИЖ*,
студентка 4 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

РОЗРАХУНКИ ЗА ВИПЛАТАМИ ПРАЦІВНИКАМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ОБЛІКОВО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Анотація. *Стаття присвячена актуальним питанням обліку праці та її оплати. Значна увага приділена розвитку трудових відносин у воєнний період. Розглянуто сутність та важливість розрахунків з оплати праці у діяльності підприємства. Досліджено положення нормативно-правового регулювання розрахунків з оплати праці і проаналізовано організацію та методику обліку й оподаткування таких розрахунків*

У дослідженні зазначено щодо необхідності прийняття роботодавцем усіх можливих заходів для забезпечення реалізації права працівників на своєчасне отримання заробітної плати. Визначено особливості ведення обліку розрахунків з оплати праці та оподаткування заробітної плати і пов'язаних з нею виплат у період воєнного стану. Запропоновано шляхи вдосконалення організації обліку розрахунків з оплати праці для підвищення ефективності робочого процесу.

Abstract. *The article is devoted to the current issues of labor accounting and its payment. Considerable attention is paid to the development of labor relations during the war period. The essence and importance of labor payment calculations in the activities of the enterprise are considered. The provisions of the regulatory and legal regulation of labor payment calculations are studied and the organization and methodology of accounting and taxation of such calculations are analyzed.*

The study indicates the need for the employer to take all possible measures to ensure the realization of the right of employees to timely receive wages. The peculiarities of keeping records of wage settlements and taxation of wages and related payments during martial law are determined. Ways are proposed to improve the organization of accounting for wage settlements to increase the efficiency of the work process.

Вступ. Розрахунки за виплатами працівникам на підприємстві займають центральне місце в системі бухгалтерського обліку та вимагають оперативної й достовірної інформації стосовно зміни чисельності працівників на підприємстві, їх категорії, а також норм і витрат робочого часу. Важливого значення набуває чітка організація облікової роботи розрахунків за виплатами працівникам на

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування – Любов КОВАЛЬ.

підприємстві також тому, що заробітна плата є базою для оподаткування. В сучасних умовах господарювання підприємство вимушене застосовувати нові інструменти врегулювання трудових відносин, що впливає на організацію обліку розрахунків з оплати праці.

Урядом було ухвалено низку норм трудового права, дія яких передбачена на період воєнного стану, що дозволили забезпечити належне функціонування бізнес-процесів, однак деякі права працівників було обмежено. Тому актуальності набуває дослідження особливостей організації обліку розрахунків з оплати праці в умовах воєнного стану в Україні та визначення заходів щодо його удосконалення.

Виклад основного матеріалу. Вже давно визначені поняття, що таке заробітна плата, види, форми та системи оплати праці. Відповідно до Закону України «Про оплату праці», заробітна плата – це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором роботодавець виплачує працівникові за виконану ним роботу [1]. Враховуючи період, у якому в даний час знаходиться Україна, часи воєнних дій, дане поняття набуває більш ширшого значення. Тому, можна дати таке визначення, що заробітна плата – це винагорода, обчислена у грошовому та за необхідності частково не грошовому виразі (за умов економічної кризи, воєнних дій тощо), яку за трудовим договором роботодавець зобов’язаний виплачувати працівнику за виконану ним роботу чи надані послуги. Країна під час війни втрачає значні суми коштів на озброєння, підтримку армії, налагодження ушкоджень стратегічних об’єктів.

Нарощування грошової маси в мирний час є процесом, який потребує певного періоду для відновлення економіки країни (сільського господарства, промисловості, торгівлі та ін.). Джерелом коштів на оплату праці працівників підприємств є частина доходу або інші кошти, які одержані від господарської діяльності. Але при втраті або пошкодженні частини бізнесу можуть виникнути певні тимчасові труднощі з вчасною видачею заробітної плати або виплатою її в повному обсязі. Тому, на нашу думку, у деяких сферах господарської діяльності заробітна плата частково може видаватися в натуральному вигляді або бути тимчасово знижена до рівня мінімальної заробітної плати. Якщо ж установи і організації фінансуються з бюджету, то такі кошти відповідно виділяються із відповідних бюджетів, з частини доходу від господарської діяльності та інших джерел.

Організація оплати праці здійснюється на підставі: законодавчих та інших нормативних актів; генеральної угоди на національному рівні; галузевих (міжгалузевих) територіальних угод; колективних договорів; грантів [1].

Заробітна плата важлива як у соціально-правовому, так і в економічному контексті. У соціально-правовому плані її сутність визначається роллю у реалізації соціальних прав людини, зокрема права на працю. Економічний аспект заробітної плати розглядається по-різному в різних джерелах, проте можна виділити три основні погляди: як перетворену форму ціни робочої сили, як відокремлену частину національного доходу і як ціну самої робочої сили.

Системи та форми заробітної плати визначають розмір заробітку залежно від кількості, якості праці та її результатів. Роботодавець, обираючи конкретну систему оплати праці, впливає на інтенсивність і якість праці своїх працівників, враховуючи їхні витрати праці чи результати роботи. Система тарифікації та визначення окладів базується на мінімальній заробітній платі (на 1 січня 2025 р. вона становить 8000 грн). Також з 1-го січня 2025 року для підприємців відновлюється норма щодо обов'язкової сплати Єдиного соціального внеску (ЄСВ), розмір якого становитиме 1 760 гривень на місяць. Від початку повномасштабної війни ФОП отримали право не сплачувати ЄСВ, проте в державному бюджеті на 2025 рік цю пільгу скасували. Утім, його можуть не платити особи, які перебувають на окупованих територіях, а також ФОП – наймані співробітники. Детальніше зміни розглянуто в таблиці 1.

Таблиця 1

Зміни податків для ФОП

Платник	Єдиний податок, грн	Військовий збір, грн	ЄСВ	Всього, грн
1	2	3	4	5
ФОП 1 група	302,80 (10% від прожиткового мінімуму – 3028 грн.)	800 (10% від МЗП-8000 грн)	1760 (22% від МЗП-8000 грн)	2862,80
ФОП 2 група	1600 (20% від МЗП-8000 грн.)	800 (10% від МЗП-8000 грн)	1760 (22% від МЗП-8000 грн)	4160
ФОП 3 група	3% або 5% від доходу	1% від доходу	1760 (22% від МЗП-8000 грн)	х
ФОП 4 група	Ставка залежить від категорії земель та їх розміщення	800(10% від МЗП-8000 грн)	1760 (22% від МЗП-8000 грн)	х

Джерело: Сформовано автором на основі [12]

Станом на 2024 рік свою діяльність припинили 22 521 ФОП після підписання Президентом закону про підвищення податків. У день підписання закону 2 332 ФОП вирішили закритись, а загалом, у середньому, після початку дії закону кількість закриттів сягала понад 1 000 щодня. До порівняння, зазвичай на день закривається близько 700 підприємців [11]. Під час обліку та аналізу витрат на оплату праці на підприємстві працівники бухгалтерії повинні враховувати вимоги чинних законодавчих і нормативних актів, щоб забезпечити правильність та відповідність процесів у галузі оплати праці. Частково їх перелік наведено у табл. 2

Нормативні форми реєстрації особового складу [13] передбачають застосування Наказу про прийняття на роботу (форма № П-1) для оформлення працівників. Водночас прийняття на роботу зафіксоване у трудовій книжці, а кадровики видають особову картку, де вносять інформацію про працівника та всі подальші офіційні зміни статусу. Для осіб, які наймаються вперше, треба заповнити нову книгу прийому на роботу. Записи в особовій картці повинні відповідати даним у трудовій книжці..

**Закони і нормативні документи при обліку та аналізі витрат на
оплату праці**

№	Назва	Призначення
1	2	3
1	Кодекс законів про працю України [2]	регулює трудові відносини всіх працівників усіх підприємств
2	Закон України «Про оплату праці» [1]	визначає економічні, правові та організаційні засади оплати праці працівників
3	Закон України «Про охорону праці» [3]	визначає основні положення щодо реалізації конституційного права працівників на охорону їх життя і здоров'я у процесі трудової діяльності
4	Закон України «Про відпустки» [4]	встановлює державні гарантії права на відпустки
5	Закон України «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування» [5]	визначає порядок справляння та використання збору на обов'язкове державне пенсійне страхування
6	Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» [6]	визначає правові, фінансові та організаційні засади загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття
7	Про затвердження Інструкції зі статистики заробітної плати [7]	містить основні методологічні положення щодо визначення показників оплати праці
8	Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [8]	визначає правові засади регулювання, організації, ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в Україні
9	НП(С)БО 26 «Виплати працівникам» [9]	визначає методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про виплати (у грошовій і негрошовій формах) за роботи, виконані працівниками, та її розкриття у фінансовій звітності
10	Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій [10]	містить 66 рахунків, де ведеться узагальнення інформації про розрахунки з персоналом

Джерело: Сформовано автором на основі [1-10]

Для обліку робочого часу використовується табель (форми № П-12, П-13), який веде уповноважена особа. Табельний облік робочого часу слугує для аналізу та контролю використання робочого часу і дотримання трудової дисципліни. Інформація з табеля також використовується для розрахунку заробітної плати для працівників із погодинною оплатою та для індивідуальних виплат іншим працівникам. Під час видачі авансу працівнику потрібно враховувати, що розрахунки здійснюються так само, як і під час виплати повного окладу. Фактично в Україні немає окремого розрахунку для авансового платежу, оскільки законодавство передбачає обов'язковість виплати заробітної плати

двічі на місяць.

Висновки. Отже, виходячи із тих змін, які внесені до законодавчих документів та доведені до населення України можна визначити шляхи покращення стану працівників у воєнний, післявоєнний період та в мирний час: продовження ведення бізнесу в регіонах, де воєнні дії відсутні або мінімізовані; сплата частини податків для поповнення бюджету України; наладження податкової системи та цінової політики в післявоєнний період для недопущення зменшення рівня платоспроможності населення; спрощення умов ведення малого бізнесу, подальша підтримка фермерських господарств та їх захист від рейдерства; дотаційний механізм підтримки сільського господарства.

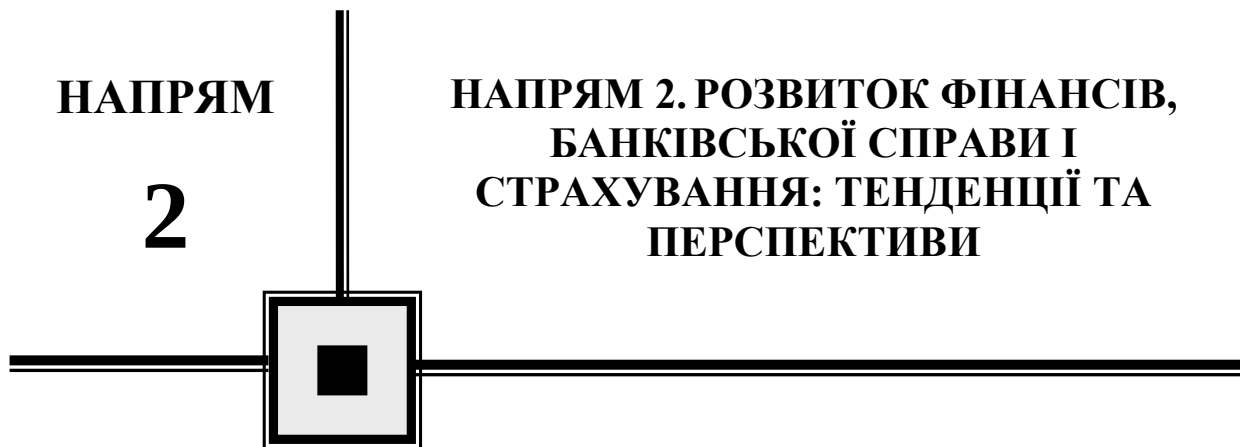
Список використаних джерел:

1. Про оплату праці: Закон України від 24.03.1995 № 108/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення 07.04.2025).
2. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 07.04.2025).
3. Про охорону праці: Закон України від 14.10.1992 № 2694-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення 07.04.2025).
4. Про відпустки: Закон України від 15.11.1996 № 504/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення 07.04.2025).
5. Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 26.06.1997 № 400/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/> (дата звернення 07.04.2025).
6. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття: Закон України від 02.03.2000 № 1533-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go> (дата звернення 07.04.2025).
7. Про затвердження Інструкції зі статистики заробітної плати: Держкомстат України: наказ від 13.01.2004 № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go> (дата звернення 07.04.2025).
8. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 № 996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go> (дата звернення 07.04.2025).
9. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 26 «Виплати працівникам»: Мінфін України: наказ від 28.10.2003 № 601. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 07.04.2025).
10. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: Мінфін України: наказ від 30.11.1999 № 291. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 07.04.2025).
11. Про внесення змін до наказу Міністерства фінансів України від 19 червня 2015 року № 578 URL: <https://mof.gov.ua> (дата звернення 10.04.2025).
12. Про затвердження типових форм первинної облікової документації зі статистики праці: Держкомстат України: наказ від 05.12.2008 № 489. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 10.04.2025).

НАПРЯМ

2

НАПРЯМ 2. РОЗВИТОК ФІНАНСІВ,
БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ І
СТРАХУВАННЯ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА
ПЕРСПЕКТИВИ

Єлизавета БАРАБА*,
студентка 2 курсу, групи 21-ФБС
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ІНСТРУМЕНТИ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ МАЛОГО ТА
СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті досліджено сучасний стан, динаміку та трансформації валютного ринку України в умовах війни та макроекономічної нестабільності. Особлива увага приділяється ролі Національного банку України як ключового регулятора валютного середовища, що забезпечує стабільність за допомогою інтервенцій, валютних обмежень і адаптивної монетарної політики. Проаналізовано структурні сегменти валютного ринку, динаміку макроекономічних показників за 2019–2024 роки, а також окреслено ключові виклики та тенденції валютного регулювання. Визначено перспективи поступової лібералізації валютної політики, повернення до ринкових механізмів курсоутворення та посилення довіри до національної валюти в середньостроковій перспективі.

Abstract. The article explores the current state, dynamics, and transformations of Ukraine's foreign exchange market in the context of war and macroeconomic instability. Particular attention is given to the role of the National Bank of Ukraine as the key regulator of the currency environment, ensuring stability through interventions, foreign exchange restrictions, and adaptive monetary policy. The study analyzes the structural segments of the currency market, the dynamics of macroeconomic indicators from 2019 to 2024, and outlines the key challenges and trends in currency regulation. It also identifies the prospects for gradual liberalization of currency policy, a return to market-based exchange rate mechanisms, and strengthening confidence in the national currency in the medium term.

* Науковий керівник: асистент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ
Любов ВОЛЬСКА

Вступ. Малий і середній бізнес (МСБ) в Україні є ключовим фактором економічної стійкості, зайнятості населення та розвитку регіонів. Саме МСБ часто найкраще адаптується до змін, запроваджує інновації та створює робочі місця навіть у кризові періоди. Водночас МСБ є вразливим до макроекономічних шоків, політичної нестабільності, інфляційного тиску та складнощів з доступом до фінансів. Ці виклики актуалізують питання ефективної державної фінансової підтримки цього сектору економіки.

Виклад основного матеріалу. Малі та середні бізнеси є основою підприємницької активності в Україні, забезпечуючи різноманіття економічних можливостей, сприяючи розвитку локальних ринків і підтримуючи інноваційні процеси у виробництві та послугах. МСБ здатні швидко адаптуватися до змін на ринку, впроваджувати інновації та розвивати нові продукти, що дозволяє їм успішно функціонувати навіть в умовах економічної нестабільності. Окрім того, малі та середні підприємства сприяють розвитку соціальних зв'язків на місцевому рівні, створюють попит на інфраструктурні послуги і підтримують експортоорієнтовану економіку країни. Однак для їхнього сталого розвитку необхідно подолати численні перешкоди, такі як високі податки, адміністративні бар'єри та обмежений доступ до фінансування. Тому питання підтримки та розвитку МСБ є надзвичайно актуальним для економічної стабільності та процвітання України в умовах сучасних глобальних змін.

Малий та середній бізнес (МСБ) є важливою складовою національної економіки України, відіграючи ключову роль у створенні робочих місць, формуванні ВВП, стимулюванні конкуренції та регіонального розвитку. Згідно з офіційним визначенням, МСБ охоплює підприємства, чисельність працівників у яких не перевищує 250 осіб, а річний дохід становить не більше ніж 50 млн євро. В Україні до цієї категорії належать: Мікропідприємства – до 10 працівників, дохід до 2 млн євро; Малі підприємства – 10–49 працівників, дохід до 10 млн євро; Середні підприємства – 50–249 працівників, дохід до 50 млн євро.

Незважаючи на обмежені ресурси порівняно з великими компаніями, МСБ демонструє високу стійкість і здатність до інновацій. Нижче подано структурні показники, які ілюструють внесок різних категорій підприємств у національну економіку станом на кінець 2024 року.

Таблиця 1

Структура підприємств в Україні

Категорія бізнесу	Частка від загальної кількості підприємств	Частка зайнятих осіб	Частка у ВВП
Мікропідприємства	92,6%	22,1%	15,3%
Малі підприємства	5,6%	17,8%	14,1%
Середні підприємства	1,3%	24,7%	20,5%
Великі підприємства	0,5%	35,4%	50,1%

Джерело: сформовано автором на основі [1]

Ці дані свідчать про значну перевагу мікро- та малих підприємств за

кількістю, проте водночас підтверджують домінування великих компаній у структурі ВВП. Середні підприємства, хоча й складають лише 1,3% від загальної кількості, мають суттєвий вплив на економіку, забезпечуючи майже чверть усіх зайнятих та понад 20% ВВП. Це підкреслює важливість підтримки і розвитку підприємств середнього сегменту як ключового драйвера сталого економічного зростання. Таким чином, малий та середній бізнес формує понад 49,9% загального обсягу ВВП, забезпечує працевлаштування близько 65% зайнятого населення у приватному секторі та становить основу економічної динаміки країни. Протягом останнього десятиріччя МСБ в Україні демонструє неоднорідну динаміку. Після активного зростання у 2016–2019 роках, 2020 рік ознаменувався значним падінням через пандемію COVID-19, яка спричинила скорочення активності у сфері послуг, туризму, харчування та роздрібної торгівлі. З початку повномасштабної війни у 2022 році сектор МСБ зазнав чергового удару – багато підприємств були змушені закритися, релокуватися або працювати в умовах нестабільної логістики, кадрового дефіциту та енергетичних обмежень. Проте з другої половини 2023 року помітні ознаки поступового відновлення.

Таблиця 2

Динаміка розвитку МСБ (2020-2023)

Показник	2020	2021	2022	2023
Кількість зареєстрованих МСБ	1 935 000	2 002 000	1 621 000	1 712 000
Частка МСБ у ВВП, %	47,8	48,9	42,5	49,9
Зайнятість у МСБ, тис. осіб	6 382	6 457	5 327	5 947

Джерело: сформовано автором на основі [1]

Попри численні виклики, МСБ демонструє високий рівень адаптивності, що є наслідком гнучкої структури управління, підприємницької ініціативи та значного обсягу неформальних мереж.

Державна підтримка малого та середнього бізнесу (МСБ) в Україні охоплює широкий спектр інструментів — від пільгового кредитування та грантових програм до гарантійних механізмів та міжнародного фінансування. Однією з наймасштабніших ініціатив є програма «Доступні кредити 5-7-9%», яка стартувала у 2020 році. Вона має на меті забезпечити дешеве фінансування малого бізнесу з урахуванням специфіки його діяльності, кількості працівників і обороту. Програма передбачає компенсацію частини процентної ставки за кредитами, які надаються банками. Динаміка реалізації програми свідчить про її активний розвиток: у 2020 році було видано 7 000 кредитів на загальну суму 16,9 млрд грн під середню ставку 6,2%; у 2021 — 18 500 кредитів на 49,8 млрд грн (5,4%); у 2022 — 27 300 кредитів на 77,2 млрд грн (4,1%); у 2023 — вже 41 800 кредитів на 103,5 млрд грн при середній ставці 3,9%. Основними напрямками кредитування є поповнення обігових коштів, інвестиції (придбання обладнання, розширення виробництва), а також рефінансування попередніх зобов'язань. З початком повномасштабної війни програму адаптовано до нових реалій — розширено

можливості фінансування підприємств, що займаються релокацією, працюють у сферах критичної інфраструктури, харчової промисловості та АПК [2].

Ще одним важливим інструментом підтримки бізнесу стали грантові програми в межах урядової ініціативи «єРобота», яка розпочалася у 2022 році. Вона надає безповоротну фінансову допомогу фізичним особам і підприємцям на започаткування або розвиток бізнесу. Серед основних видів грантів — грант на власну справу (до 250 000 грн за умови наявності бізнес-плану та створення 1–2 робочих місць), на садівництво (до 7 млн грн, колективні заявки на площу від 25 га), на теплиці (до 7 млн грн на інвестування в інфраструктуру), а також гранти для ветеранів (до 1 млн грн за участі Міністерства освіти і науки України). Станом на початок 2024 року схвалено близько 18 тисяч заявок на загальну суму понад 9 млрд грн. Особливість цієї програми — орієнтація на підтримку фізичних осіб, стартапів і малих підприємців, при цьому кошти не оподатковуються, але вимагають прозорого використання і створення робочих місць [3].

З 2020 року в Україні також запроваджено механізм портфельних державних гарантій, який дозволяє підприємствам отримувати кредити без надання заставного майна. Держава компенсує до 80% ризиків банку у разі неповернення коштів. У перший рік партнерами програми стали Укргазбанк та ПриватБанк з обсягом зобов'язань на 5,3 млрд грн, у 2021–2023 роках до програми приєдналося ще 14 банків із загальним обсягом 11,6 млрд грн, а у 2024 році очікується залучення іноземних банків і збільшення обсягу гарантій до 15 млрд грн. Цей інструмент особливо важливий для мікробізнесу, який часто не має достатнього заставного забезпечення для отримання кредиту [4].

Не менш значущу роль у розвитку МСБ відіграють міжнародні організації. Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) реалізує програми на суму \$250 млн, зокрема для енергоефективних, аграрних і виробничих проєктів. Міжнародна фінансова корпорація (IFC) співпрацює з банками ОТП та Райффайзен. GIZ з Німеччини надає €40 млн технічної та фінансової допомоги, зокрема для релокації бізнесу. USAID вкладає \$100 млн у гранти, бізнес-школи та консалтингові послуги, а WNISEF надає стартап-гранти та менторську підтримку на \$10 млн. Окрему нішу в системі фінансування малого бізнесу займають альтернативні джерела. Попри війну, в Україні активно розвивається інфраструктура краудфандингу та венчурного капіталу. Платформи Big Idea та StartEra забезпечують фінансування соціальних і культурних ініціатив малого бізнесу. Інвестиційні клуби сприяють кооперації фізичних осіб для підтримки мікропідприємництва. Діяльність бізнес-інкубаторів та акселераторів, таких як 1991 Accelerator і UCU Business School, забезпечує стартапам повний супровід від ідеї до реалізації, включаючи консультації, менторство і доступ до ресурсів [5].

Загалом, державна та міжнародна підтримка створює сприятливе середовище для розвитку малого та середнього бізнесу в Україні, адаптуючись до викликів воєнного часу та стимулюючи підприємництво як важливу складову економічного зростання. Успішна трансформація української економіки в умовах війни та повоєнного відновлення значною мірою залежить від ефективного

функціонування малого та середнього бізнесу (МСБ). Саме МСБ є основою зайнятості, джерелом інновацій і гнучкості економіки. Проте, система фінансової підтримки МСБ залишається недостатньо ефективною та вимагає структурних змін, цифровізації, децентралізації й орієнтації на реальні потреби підприємців.

Одним із ключових напрямів модернізації є створення єдиного цифрового вікна для доступу до фінансування. Ідея полягає в об'єднанні всіх державних, донорських, банківських і місцевих програм підтримки в одну інтегровану платформу, яка міститиме калькулятори, шаблони, чек-листи, модулі оцінки заявок, буде зручною для користувачів з різним рівнем цифрової грамотності та матиме адаптивну мобільну версію. Основними функціями такої платформи мають стати: збір заявок на всі програми, можливість онлайн-консультацій, автоматизована перевірка документів, а також аналітика й звітність у реальному часі. Рекомендується створити відповідний розділ на базі «Дія.Бізнес» з візуалізацією та «рейтингом доступності» фінансових програм. Ще одним важливим кроком є децентралізація механізмів підтримки, тобто перехід від централізованої до регіональної моделі управління фінансовими програмами для МСБ. Це дозволить органам місцевого самоврядування адаптувати програми до специфіки регіональних економік, створювати власні грантові інструменти у співпраці з донорами, підтримувати кластерні центри, інкубатори та акселератори. У порівнянні з централізованою моделлю, регіональний підхід забезпечує більшу гнучкість, розвантажує центральні органи та забезпечує оперативне реагування на місцеві потреби.

Висновок. Для забезпечення ефективного використання ресурсів, необхідно посилити моніторинг та оцінку результатів програм підтримки. Це передбачає контроль за цільовим використанням коштів, особливо у межах грантів, оцінку результативності, а також прозорість через відкриту аналітику, інтерактивні дашборди та доступ до даних. Модернізація системи фінансової підтримки малого і середнього бізнесу має стати одним із пріоритетів державної економічної політики України. Підтримка МСБ повинна бути не лише фінансовою, а й інституційною, консультаційною та освітньою. Ключовими орієнтирами у цьому процесі мають бути цифровізація, дерегуляція та фінансова освіта.

Список використаних джерел:

1. Державної служби статистики України: офіційний сайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.
2. Міністерство Фінансів України: офіційний сайт. URL: <https://mof.gov.ua/uk/>
3. Міністерство економіки України: офіційний сайт. URL: <https://me.gov.ua/?lang=uk-UA>.
4. Національний банк України: офіційний сайт. URL: <https://bank.gov.ua/>.
5. Проєкт USAID «Економічна підтримка України»: офіційний сайт. URL: <https://era-ukraine.org.ua/>.

Поліна БЕЗШТАНЬКО*,
студентка 2 курсу, групи 21-ФБС
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ У СТАБІЛІЗАЦІЇ ВАЛЮТНОГО РИНКУ

Анотація. У статті досліджено сучасний стан, динаміку та трансформації валютного ринку України в умовах війни та макроекономічної нестабільності. Особлива увага приділяється ролі Національного банку України як ключового регулятора валютного середовища, що забезпечує стабільність за допомогою інтервенцій, валютних обмежень і адаптивної монетарної політики. Проаналізовано структурні сегменти валютного ринку, динаміку макроекономічних показників за 2019–2024 роки, а також окреслено ключові виклики та тенденції валютного регулювання. Визначено перспективи поступової лібералізації валютної політики, повернення до ринкових механізмів курсоутворення та посилення довіри до національної валюти в середньостроковій перспективі.

Abstract. The article explores the current state, dynamics, and transformations of Ukraine's foreign exchange market in the context of war and macroeconomic instability. Particular attention is given to the role of the National Bank of Ukraine as the key regulator of the currency environment, ensuring stability through interventions, foreign exchange restrictions, and adaptive monetary policy. The study analyzes the structural segments of the currency market, the dynamics of macroeconomic indicators from 2019 to 2024, and outlines the key challenges and trends in currency regulation. It also identifies the prospects for gradual liberalization of currency policy, a return to market-based exchange rate mechanisms, and strengthening confidence in the national currency in the medium term.

Вступ. Функціонування валютного ринку відіграє критичну роль у забезпеченні макроекономічної стабільності держави, особливо в умовах відкритої економіки, інтегрованої у світовий фінансовий простір. В Україні, де валютні коливання значною мірою впливають на інфляцію, інвестиційний клімат, зовнішньоторговельні операції та соціально-економічну стабільність, особлива роль належить Національному банку України (НБУ). Його функції не обмежуються лише монетарною політикою – НБУ є ключовим актором у стабілізації валютного ринку, підтримці платіжного балансу та довіри до гривні

* Науковий керівник: PhD, старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ Денис Тітов

як національної валюти..

Виклад основного матеріалу. Валютний ринок України представляє собою сукупність економічних відносин, які виникають у процесі купівлі-продажу іноземної валюти, а також операцій з валютними цінностями між резидентами та нерезидентами. Його функціонування є критично важливим для стабільності фінансової системи держави, підтримки макроекономічної рівноваги та забезпечення зовнішньоекономічної діяльності.

Структурно валютний ринок України поділяється на:

- Міжбанківський валютний ринок — головна арена обігу валюти, на якій здійснюються угоди між банками;
- Готівковий сегмент валютного ринку, що охоплює обмін валют через каси банків та небанківських фінансових установ;
- Форвардний ринок, який дозволяє укладати контракти на майбутнє придбання чи продаж валюти;
- Внутрішньобанківський ринок, на якому банки здійснюють обслуговування своїх клієнтів.

З часу повномасштабного вторгнення функціонування валютного ринку України зазнало суттєвих трансформацій унаслідок запровадження валютних обмежень, фіксації курсу гривні, а також змін у монетарній політиці НБУ. Це призвело до формування багаторівневої системи обміну валют із різними курсами: офіційним, готівковим, банківським, "сірим" тощо [1].

У процесі аналізу валютного ринку України важливо враховувати ключові макроекономічні індикатори, що відображають як стан грошово-кредитної політики, так і реакцію на внутрішні та зовнішні виклики. Особливу увагу слід приділяти таким показникам, як обсяг міжбанківських операцій, динаміка валютного курсу, обсяг валютних резервів та інтервенції НБУ.

Нижче подано таблицю, яка ілюструє динаміку основних макроекономічних індикаторів, що характеризують валютний ринок України (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка основних макроекономічних індикаторів валютний ринок України (2019-2024)

Показник	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Обсяг міжбанківських операцій (млрд USD)	98.4	88.7	110.3	124.6	132.1	137.5
Середній офіційний курс USD/UAH	25.85	26.96	27.28	29.25	36.57	38.10
Готівковий курс USD/UAH (середній)	26.3	27.5	27.9	36.0	38.8	39.2
Валютні резерви НБУ (млрд USD)	25.3	29.1	30.9	27.5	40.5	42.2
Чистий продаж валюти НБУ (млрд USD)	-3.9	+1.5	-1.2	+17.5	+25.4	+14.8

Джерело: сформовано автором на основі [1]

Аналіз наведених даних свідчить про помітні зміни у валютному середовищі країни протягом останніх років. Зокрема, можна відзначити стабільне зростання обсягу міжбанківських операцій, значні коливання валютного курсу, особливо після 2022 року, а також активну участь НБУ у

валютних інтервенціях. Зростання валютних резервів у 2023–2024 роках є позитивним сигналом для економічної стабільності, проте високий рівень продажу валюти з боку регулятора свідчить про наявність тиску на валютний ринок. Сукупність цих чинників дозволяє зробити висновки щодо поточних тенденцій та викликів у сфері валютного регулювання.

У період до 2022 року валютний ринок України залишався відносно стабільним завдяки помірній волатильності курсу гривні, поступовому відновленню експортного потенціалу, а також активному залученню прямих іноземних інвестицій та макрофінансової допомоги від міжнародних партнерів, зокрема МВФ та ЄС. Національний банк у цей час дотримувався режиму керованого плавання курсу, здійснюючи інтервенції переважно з метою згладжування надмірних коливань на валютному ринку та підтримки стабільності цін.

Однак після початку повномасштабної військової агресії у 2022 році валютний ринок України зазнав суттєвих дестабілізуючих факторів. До основних викликів цього періоду можна віднести різке зростання попиту на іноземну валюту при одночасному скороченні валютних надходжень, зумовлених падінням експорту, призупиненням інвестиційної активності та загальним зниженням довіри до економічної стабільності. У відповідь на це НБУ був змушений зафіксувати офіційний курс на рівні 29,25 UAH/USD, а згодом переглянути його до 36,57 UAH/USD. Це призвело до формування паралельного готівкового та "сірого" валютного ринку, де курс суттєво перевищував офіційний, що ускладнювало ведення бізнесу та здійснення імпорتنих операцій.

Крім того, регулятор запровадив низку валютних обмежень, зокрема щодо виведення капіталу за кордон, купівлі валюти для некомерційних цілей тощо. У цей період НБУ фактично став головним постачальником валюти на внутрішній ринок, компенсуючи дефіцит пропозиції за рахунок використання золотовалютних резервів та активного залучення міжнародної фінансової підтримки.

Починаючи з другої половини 2023 року спостерігається поступове стабілізування ситуації на валютному ринку. Це стало можливим завдяки зростанню валютних резервів до історичного максимуму (понад \$40 млрд), суттєвому обсягу міжнародної допомоги — понад \$43 млрд лише у 2023 році, а також певному пожвавленню експортної діяльності, зокрема за рахунок аграрного сектору. Водночас НБУ запроваджує нові інструменти валютної лібералізації, такі як валютні аукціони, пом'якшення окремих валютних обмежень, що поступово наближає валютну політику до більш гнучкої моделі.

Національний банк України продовжує курс на поступову нормалізацію валютного регулювання, а також анонсує перехід до більш ринкового механізму курсоутворення у середньостроковій перспективі — орієнтовно у 2024–2025 роках [1].

Валютний ринок України демонструє високу динамічність, чутливість до зовнішніх факторів та значну залежність від дій центрального банку. Його стабільність у 2022–2024 рр. забезпечувалась переважно адміністративними

заходами НБУ та зовнішнім фінансуванням. Водночас із 2023 року спостерігається поступовий перехід до нормалізації валютного середовища, що є позитивним сигналом для економіки загалом.

Наступні роки стануть ключовими для: поступової валютної лібералізації; формування довіри до гривні; розбудови повноцінного ринкового механізму курсоутворення. НБУ здійснює структурні інтервенції на ринку, тобто фактично стає каналом, через який частина міжнародної допомоги потрапляє на валютний ринок. Це дозволяє підтримувати пропозицію валюти та згладжувати значні коливання курсу, які могли б виникнути внаслідок надлишкового попиту. Крім того, режим керованої гнучкості курсу дозволив повернути гривні роль важливого інструмента макроекономічної політики, який допомагає поглинати внутрішні та зовнішні економічні шоки. Це стало особливо важливим у період війни, коли країна стикається з численними викликами на фінансовому та економічному фронті [2].

Стабілізація валютного ринку є одним із ключових завдань НБУ в умовах відкритої, нестабільної та воєнної економіки. НБУ застосовує низку інструментів, які дозволяють як стримувати надмірну волатильність, так і підтримувати рівновагу між попитом та пропозицією на валюту. Валютна інтервенція представляють собою один із інструментів стабілізації і передбачає купівлю або продаж іноземної валюти НБУ на міжбанківському валютному ринку з метою впливу на обмінний курс гривні.

Види валютних інтервенцій НБУ: Аукціонні інтервенції (прямі продажі або купівлі валюти за результатами валютних аукціонів); Інтервенції за найкращим курсом (коли НБУ купує або продає валюту за найвигіднішими заявками банків); Інтервенції з підтримання курсу (зазвичай у критичних ситуаціях — для згладжування паніки на ринку).

Валютні інтервенції є ключовим інструментом грошово-кредитної політики Національного банку України, який дозволяє регулятору впливати на обмінний курс, згладжувати надмірну волатильність та підтримувати стабільність валютного ринку. У різні роки обсяги інтервенцій змінювалися залежно від зовнішньоекономічної ситуації, макрофінансових умов та стратегічних цілей НБУ. Нижче представлено узагальнені дані щодо валютних інтервенцій у період 2019–2024 років (табл 2.).

Таблиця 2

Валютні інтервенції НБУ, млрд USD (2019–2024 рр.)

Рік	Купівля валюти	Продаж валюти	Чисте сальдо	Коментар
2019	8.5	4.6	+3.9	Сприятлива ситуація на ринку
2020	4.5	3.0	+1.5	COVID-19, помірна волатильність
2021	3.6	4.8	–1.2	Підвищення попиту на валюту
2022	1.2	18.7	–17.5	Початок повномасштабної війни
2023	1.8	27.2	–25.4	Курсові шоки, фіксація курсу
2024	2.5	17.3	–14.8	Поступове послаблення обмежень

Джерело: сформовано автором на основі [1]

Як видно з наведених даних, у 2019–2020 роках валютні інтервенції мали переважно профіцитний характер: обсяг купівлі валюти перевищував її продаж, що свідчило про сприятливу кон'юнктуру та укріплення гривні. У 2021 році НБУ вже почав більше продавати валюту, реагуючи на зростання попиту з боку імпортерів та інвесторів. Найбільш драматичні зміни відбулись у 2022–2023 роках, коли внаслідок війни та фіксації курсу регулятор був змушений активно продавати валюту для стримування тиску на гривню, що призвело до суттєвого від'ємного сальдо інтервенцій.

У 2024 році (за попередніми оцінками) спостерігається певне скорочення обсягів продажу валюти з боку НБУ, що може свідчити про поступове відновлення ринкових механізмів, стабілізацію макроекономічної ситуації та пом'якшення валютних обмежень. Це також є свідченням адаптації валютного ринку до нових умов та поступового переходу до більш гнучкої курсової політики. Для збереження стабільності валютного ринку та захисту резервів НБУ запровадив низку тимчасових валютних обмежень, серед яких: заборона купівлі валюти для більшості імпортних товарів; обмеження на виведення капіталу за кордон; ліміти на перекази фізичних осіб за кордон; звітність щодо валютних контрактів; контроль за курсами у готівковому сегменті. Ці обмеження хоча й негативно впливають на свободу капіталу, проте дозволили зберегти стабільність гривні та уникнути колапсу ринку. Новий режим керованої гнучкості запроваджений з метою посилення стійкості української економіки та валютного ринку, сприяння їх кращій адаптації до внутрішніх і зовнішніх шоків та зменшення ризиків накопичення валютних дисбалансів, які можуть генерувати тривале утримання фіксованого курсу. Офіційний курс за такого режиму визначатиметься операціями на міжбанківському валютному ринку [3]. З 2023 року НБУ почав поступове послаблення валютного контролю — наприклад, дозволено імпорт окремих товарів, поступово зменшуються обмеження на виведення дивідендів та валютних коштів.

Висновок. Національний банк України є стратегічним інституційним гравцем у процесі стабілізації валютного ринку, особливо в кризові періоди. Його інструменти — інтервенції, облікова ставка, валютні обмеження — дозволяють ефективно протидіяти як внутрішнім, так і зовнішнім викликам. У перспективі важливо досягти балансу між лібералізацією валютного ринку та його регуляторною підтримкою з боку НБУ для забезпечення сталого економічного зростання та валютної стабільності в країні.

Список використаних джерел:

1. Національний банк України: офіційний сайт. URL: <https://bank.gov.ua/>.
2. Від чого залежить курс долара: у НБУ пояснили механізм валютного ринку України/ URL: <https://daycom.com.ua/bilacerkva/news/vid-chogo-zalezhit-kurs-dolara-u-nbu-poyasnili-mehanizm-valyutnogo-rinku-ukrayini>.
3. Марусяк Н., Марич М. Особливості функціонування валютного ринку України у сучасних умовах. *Економіка та суспільство*. 2023. №57.

Олександра БІЛОУС*²
студентка 3-го курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький Національний Аграрний Університет,
Вінниця, Україна.

ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ ПЕРЕХОДУ ДО «ЗЕЛЕНОЇ» ЕКОНОМІКИ

Анотація. У цій статті розглядаються фінансові аспекти переходу до «зеленої» економіки. Аналізуються механізми фінансування екологічних ініціатив, зокрема використання «зелених» облігацій, екологічних податків та субсидій для проектів у сфері сталого розвитку. Обговорюються важливі аспекти міжнародної співпраці у фінансуванні «зеленої» економіки, а також роль глобальних фінансових організацій у підтримці екологічних ініціатив. Особливу увагу приділено оцінці ризиків і користь від інвестицій у «зелену» економіку, а також впливу таких інвестицій на створення нових робочих місць і зниження витрат на енергію. В статті також розглядаються питання правового регулювання фінансових механізмів, необхідних для забезпечення ефективного переходу до «зеленої» економіки. Крім того, аналіз підкреслює зростаючий інтерес до зелених облігацій як ключового інструменту фінансування екологічних проектів та їх потенціал для стимулювання економічного зростання та покращення якості життя населення. У статті також висвітлюється роль міжнародної співпраці та стандартизації у сфері зелених фінансів для забезпечення прозорості та ефективності інвестицій.

Abstract. This article examines the financial aspects of the transition to a "green" economy. The mechanisms of financing environmental initiatives are analyzed, in particular the use of "green" bonds, environmental taxes and subsidies for projects in the field of sustainable development. Important aspects of international cooperation in financing the "green" economy are discussed, as well as the role of global financial organizations in supporting environmental initiatives. Special attention is paid to the assessment of risks and benefits of investments in the "green" economy, as well as the impact of such investments on creating new jobs and reducing energy costs. The article also considers the issue of legal regulation of financial mechanisms necessary to ensure an effective transition to a "green" economy. Furthermore, the analysis highlights the growing interest in green bonds as a key financing tool for environmental projects and their potential to stimulate economic growth and improve the quality of life of the population. The article also highlights the role of international cooperation and standardization in the field of green finance to ensure transparency and efficiency of investments.

Вступ. У сучасному світі питання сталого розвитку та екологічної безпеки

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування ВНАУ – Іщенко Я. П.

набувають все більшої актуальності. Перехід до «зеленої» економіки, що передбачає інтеграцію екологічних принципів у всі сфери економічної діяльності, стає необхідною умовою для забезпечення гармонійного співіснування людини та природи. Одним із ключових аспектів цього переходу є фінансове забезпечення, яке включає в себе розробку нових механізмів інвестування, підтримку екологічних ініціатив та адаптацію існуючих фінансових інструментів до потреб сталого розвитку.

Фінансові аспекти переходу до «зеленої» економіки охоплюють широкий спектр питань, пов'язаних із залученням інвестицій, управлінням ризиками та правовим регулюванням. У цьому контексті важливо розглянути не лише механізми фінансування, але й вплив міжнародної співпраці на реалізацію екологічних проектів.

Виклад основного матеріалу: Перехід до «зеленої» економіки є важливим етапом у забезпеченні сталого розвитку, що вимагає комплексного підходу до фінансування екологічно чистих технологій і проектів. Основні фінансові аспекти цього переходу включають:

1. Зелена фінансова інфраструктура

Зелена економіка потребує створення ефективної фінансової інфраструктури, яка включає:

- Зелені облігації: Інструменти, що дозволяють залучати кошти для екологічних проектів.
- Екологічні фонди: Фонди, які спеціалізуються на інвестиціях у проекти, що сприяють збереженню навколишнього середовища [1].
- Фіскальні інструменти: Включають екологічні податки та рентну плату за використання природних ресурсів, які можуть стимулювати «зелені» інвестиції.

2. Інвестиції та їх вплив

Перехід до низьковуглецевої економіки вимагатиме значних інвестицій, оцінюваних у 1,3 трильйона доларів на рік або близько 2% ВВП. Це передбачає:

- Приватні та державні інвестиції: Необхідно спрямувати потоки інвестицій на ефективне використання ресурсів та зменшення викидів парникових газів.
- Міжнародне співробітництво: Співпраця з міжнародними фінансовими установами для залучення додаткових ресурсів [2].

3. Законодавча база та регуляція

Для успішного переходу до «зеленої» економіки необхідно:

- Вдосконалення законодавства: Створити чіткі правові механізми для підтримки зелених інвестицій та забезпечення їх прозорості.
- Стимулювання екологічно чистих технологій: Запровадження податкових пільг та інших фінансових механізмів для підприємств, які впроваджують екологічно чисті технології [3].

4. Виклики та можливості

Основними викликами при переході до «зеленої» економіки є:

- Недостатня обізнаність про зелені фінанси: Багато підприємств не знають про доступні фінансові інструменти.
- Обмежений доступ до капіталу: Особливо для малих і середніх підприємств, які хочуть впроваджувати зелені технології.

Інвестиції у «зелену» економіку мають значний потенціал, але супроводжуються певними ризиками. Серед основних викликів можна виділити високі початкові витрати, невизначеність ринку та можливі зміни в екологічному законодавстві, які можуть вплинути на рентабельність проєктів. Крім того, швидкий розвиток технологій створює ризик застарілості вже впроваджених рішень. Проте ці ризики можна мінімізувати за рахунок державної підтримки, міжнародного співробітництва та створення сприятливого інвестиційного середовища.[3]

Водночас вигоди від таких інвестицій є значними. Вони сприяють зниженню витрат на енергію завдяки впровадженню енергоефективних технологій, створенню нових робочих місць у сфері відновлювальної енергетики та екологічних технологій, а також покращенню якості життя населення через зменшення забруднення навколишнього середовища. Інвестиції у «зелену» економіку також допомагають зменшити викиди парникових газів і захистити природні ресурси, що є критично важливим для боротьби зі змінами клімату та забезпечення сталого розвитку [4,3].

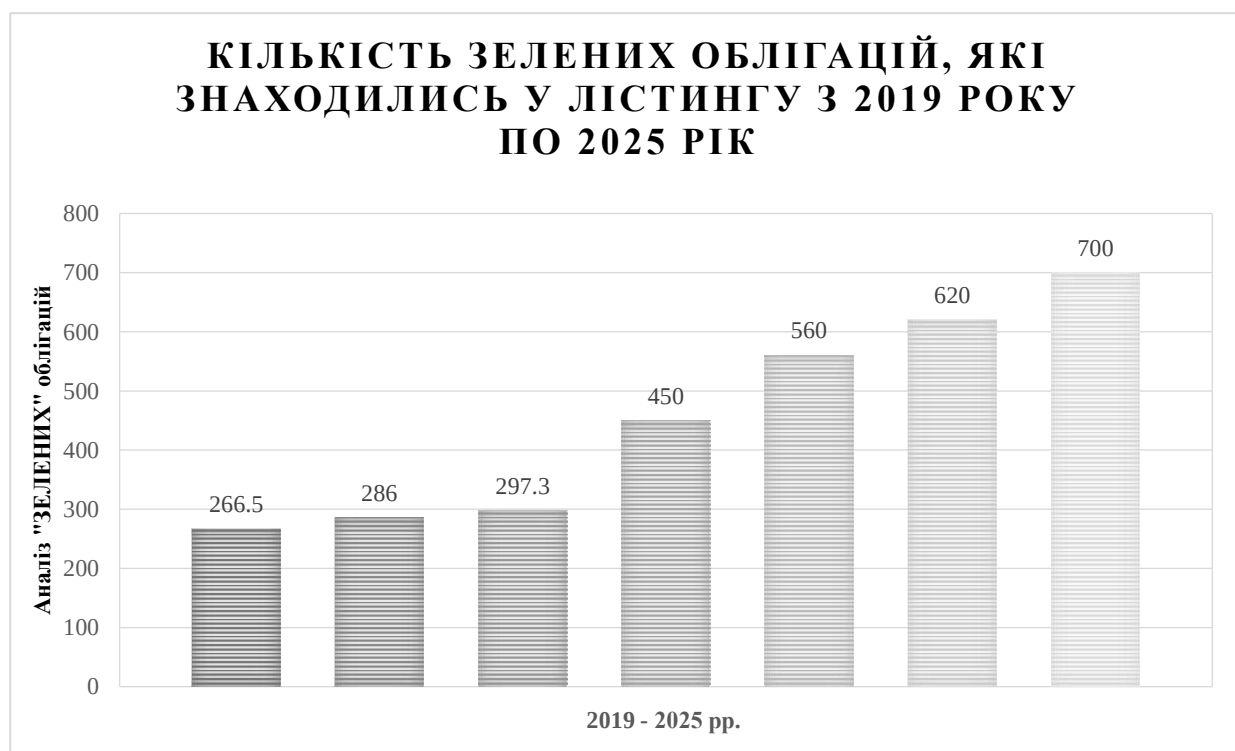

Рис.1. Лістинг «зелених» облігацій

Джерело: сформовано автором на основі [3, 5]

Лістинг зелених облігацій з 2019 по 2025 роки демонструє стійке

зростання, відображаючи глобальний інтерес до фінансування екологічних проектів. Обсяг випуску зріс із 266,5 мільярдів доларів у 2019 році до прогнозованих 700 мільярдів доларів у 2025 році, незважаючи на тимчасове уповільнення у 2022 році через геополітичну нестабільність. Європа залишається лідером ринку, тоді як в Україні ринок почав формуватися лише з 2021 року. Перспективи свідчать про подальше розширення цього фінансового інструменту та його аспектів, що підтримує перехід до сталого розвитку та економіки з низьким рівнем викидів.

Фінансові аспекти переходу до «зеленої» економіки включають ряд цих інструментів і механізмів, спрямованих на підтримку екологічно чистих ініціатив та забезпечення сталого розвитку. Основними фінансовими аспектами цього переходу є:

1. Зелена фінансова інфраструктура: Це включає зелені облігації, які є ключовим інструментом для залучення коштів для екологічних проектів. Зелені облігації активно використовуються країнами ЄС та Китаєм для фінансування проектів у сфері відновлюваної енергетики та модернізації інфраструктури. Крім того, екологічні фонди спеціалізуються на інвестиціях у проекти, що сприяють збереженню навколишнього середовища. [7]

2. Інвестиції та їх вплив: Перехід до низьковуглецевої економіки вимагає значних інвестицій, оцінюваних у 1,3 трильйона доларів на рік. Необхідно спрямувати потоки інвестицій на ефективне використання ресурсів та зменшення викидів парникових газів. Міжнародне співробітництво з фінансовими установами є важливим для залучення додаткових ресурсів. [4]

3. Законодавча база та регуляція: Для успішного переходу до «зеленої» економіки необхідно вдосконалити законодавство, створивши чіткі правові механізми для підтримки зелених інвестицій та забезпечення їх прозорості. Запровадження податкових пільг та інших фінансових механізмів для підприємств, які впроваджують екологічно чисті технології, також є важливим. [6]

4. Виклики та можливості: Основними викликами при переході до «зеленої» економіки є недостатня обізнаність про зелені фінанси та обмежений доступ до капіталу для малих і середніх підприємств. Проте інвестиції у «зелену» економіку мають значний потенціал, зокрема зниження витрат на енергію, створення нових робочих місць та покращення якості життя населення.

Сучасні тенденції свідчать про зростаючий інтерес до фінансування екологічних проектів. Лістинг зелених облігацій демонструє стійке зростання, відображаючи глобальний інтерес до фінансування екологічних проектів. Європа залишається лідером ринку, тоді як в Україні ринок почав формуватися лише з 2021 року. [6] Перспективи свідчать про подальше розширення цього фінансового інструменту, що підтримує перехід до сталого розвитку та економіки з низьким рівнем викидів. Крім того, роль міжнародної співпраці та глобальних фінансових організацій у підтримці екологічних ініціатив є суттєвою. Організації, такі як Європейський фонд стійкого розвитку (EFSD),

підтримують зелені інвестиції в країнах-членах ЄС та за межами цих країн [6]. Також важливою є стандартизація та прозорість у сфері зелених фінансів, як це підкреслює Європейська комісія щодо використання EU Taxonomy Regulation для визначення екологічно стійких видів діяльності

Висновки. Перехід до «зеленої» економіки вимагає комплексного підходу до фінансових аспектів, які включають різноманітні механізми та інструменти для залучення інвестицій. Серед ключових елементів можна виділити зелені облігації, гранти, кредити та інші фінансові інструменти, що сприяють розвитку екологічно чистих технологій і проектів.

Ефективне використання фінансових інструментів не лише сприятиме зниженню викидів парникових газів і покращенню екологічної ситуації, але й відкриє нові можливості для економічного зростання та створення робочих місць. Інвестиції у «зелену» економіку можуть значно знизити витрати на енергію та підвищити енергетичну ефективність, що в свою чергу позитивно вплине на соціально-економічний розвиток країни. Таким чином, фінансові аспекти переходу до «зеленої» економіки є ключовими для забезпечення сталого розвитку та покращення якості життя населення [3]. У майбутньому очікується подальше зростання ринку зелених облігацій та збільшення кількості країн, які будуть використовувати ці інструменти для фінансування екологічних проектів. Крім того, розвиток технологій та підвищення обізнаності про зелені фінанси будуть відігравати важливу роль у підтримці переходу до низьковуглецевої економіки.

Список використаних джерел:

1. Електронний журнал «Зелені фінанси» в повоєнному відновленні України: організаційно-фінансові аспекти URL: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/4403>
2. Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток» (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України від 28.12.2019 №1643) URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=666>
3. Видання: «Зелені» інвестиції у сталому розвитку: світовий досвід та український контекст URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2019_ZELEN_INVEST.pdf
4. Дослідження сучасної політики НБУ щодо сталого фінансування, URL: https://www.researchgate.net/publication/358583359_SUCASNA_POLITIKA_NBU_SODO_ROZVITKU_STALOGO_FINANSUVANNA
5. Офіційний сайт Кабінету Міністрів України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/175-2022-%D1%80#Text>
6. Електронний журнал: «Соціально-економічні передумови переходу до зеленої економіки в регіонах України» URL: http://re.gov.ua/re202402/re202402_067_KolodiychukIA,KurtyakMB.pdf
7. Розвиток Зелених фінансів , як інструмент сталого розвитку URL: <https://www.econa.org.ua/index.php/econa/article/download/6198/6565657480>

Юліанна ВАНЖУЛА*,
студентка 2 курсу, групи 21-ФБС
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ФІНАНСОВІ РИЗИКИ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ ТА МЕХАНІЗМИ ЇХ МІНІМІЗАЦІЇ

Анотація. У статті досліджуються фінансові ризики аграрного сектору України як один із ключових факторів, що впливають на його стабільність та ефективність функціонування. Автор аналізує природу, структуру та динаміку основних видів ризиків – кредитного, валютного, цінового, ліквідності та інвестиційного – в умовах економічної нестабільності та війни. Окрема увага приділена впливу зовнішніх шоків, внутрішніх управлінських помилок і державної політики на фінансову стійкість агропідприємств. Наведено статистичну оцінку динаміки ризиків у 2020–2023 роках і запропоновано напрями вдосконалення механізмів ризик-менеджменту в агропромисловому комплексі України.

Abstract. The article explores the financial risks of Ukraine's agricultural sector as one of the key factors affecting its stability and operational efficiency. The author analyzes the nature, structure, and dynamics of the main types of risks—credit, currency, price, liquidity, and investment—under conditions of economic instability and war. Special attention is given to the impact of external shocks, internal managerial errors, and government policy on the financial resilience of agricultural enterprises. A statistical assessment of risk dynamics in the years 2020–2023 is provided, and directions for improving risk management mechanisms in Ukraine's agro-industrial complex are proposed.

Вступ. Аграрний сектор є однією з ключових галузей економіки України, яка формує значну частку ВВП країни, забезпечує продовольчу безпеку та відіграє провідну роль у зовнішньоторговельному балансі. Водночас, він надзвичайно вразливий до широкого спектру ризиків, серед яких фінансові ризики займають центральне місце. Економічна нестабільність, валютні коливання, інфляційні процеси, відсутність належного фінансування та обмежений доступ до кредитних ресурсів — усе це створює додаткові загрози для ефективного функціонування агропромислового комплексу. Актуальність теми посилюється умовами війни, зруйнованою інфраструктурою, міграцією робочої сили та дестабілізацією ринків.

* Науковий керівник: асистент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ Любов ВОЛЬСЬКА

Метою цієї статті є аналіз природи, структури та масштабів фінансових ризиків аграрного сектору України, а також вивчення та обґрунтування механізмів їх мінімізації у коротко- і довгостроковій перспективі.

Виклад основного матеріалу. Фінансові ризики в аграрному секторі це ймовірність виникнення несприятливих подій або коливань, що призводять до втрати доходів, зниження прибутковості, порушення платоспроможності або банкрутства сільськогосподарських підприємств. Основною особливістю фінансових ризиків у сільському господарстві є їхня тісна залежність від зовнішніх факторів - погодних умов, глобальної цінової кон'юнктури, валютних коливань, державної політики, що робить аграрну галузь надзвичайно вразливою до нестабільності.

У сучасних умовах повномасштабної війни, порушення логістики, обмеження експорту та зростання витрат на матеріально-технічне забезпечення додатково посилюють фінансові ризики в аграрній галузі України. Значна частина фермерських господарств опинилася на межі виживання через втрату земель, руйнування інфраструктури, відсутність доступу до фінансування та високий рівень невизначеності.

Організація управління ризиками є обов'язковим компонентом процесу управління й на рівні держави в цілому, і на рівні окремих галузей, регіонів і підприємств. Особливості організації управління ризиками в аграрному секторі пов'язані з особливостями самого сільського господарства, які зумовлюють необхідність застосування комплексу різноманітних інструментів і стратегій [1].

Фінансові ризики можна вважати багатовимірною загрозою, яка впливає на ліквідність, платоспроможність, інвестиційну привабливість і навіть здатність підприємств функціонувати в коротко- та довгостроковій перспективі.

Види ключових фінансових ризиків у аграрному секторі

– Кредитний ризик. Цей ризик виникає у зв'язку з імовірністю невиконання сільськогосподарськими підприємствами своїх зобов'язань за кредитними договорами. Через сезонність, низьку маржинальність і залежність від погодних умов фермери часто не можуть вчасно обслуговувати борги. Станом на 2023 рік значна частина аграріїв має прострочену заборгованість, що знижує їхню здатність залучати нові інвестиції. Наприклад у 2022–2023 рр. понад 30% малих аграрних підприємств втратили доступ до банківського кредитування через нестабільні фінансові показники.

– Валютний ризик. У контексті відкритої економіки, залежності від імпоротної сировини (добрива, техніка, ЗЗР) і орієнтованості на експорт продукції, аграрії надзвичайно чутливі до коливань валютного курсу. Зміна курсу долара чи євро може кардинально вплинути як на входні витрати, так і на доходи від продажу.

– Ризик цінових коливань (ринковий ризик). Коливання цін на зернові, олійні культури та продукцію тваринництва можуть призвести до суттєвих втрат, особливо якщо немає механізмів хеджування. Зовнішні ринки визначають внутрішню ціну, а надмірна волатильність (наприклад, через скорочення

експорту, обмеження в портах або глобальні кризи) може обвалити прибутки. Наприклад у 2023 р. через обмеження "зернового коридору" ціни на пшеницю в Україні впали на 20–30% порівняно з глобальним рівнем.

– Ризик ліквідності. Аграрні підприємства часто мають труднощі з оперативним залученням коштів для підтримки поточних операцій. Причинами є затримки з платежами, сезонна структура доходів, невчасна державна підтримка. У поєднанні з недосконалістю фінансової інфраструктури на селі цей ризик ускладнює ефективне управління грошовими потоками.

– Інвестиційний ризик. У періоди турбулентності інвестори уникають вкладень у сільське господарство. Це обумовлено високою невизначеністю, низькою окупністю та незахищеністю прав власності. Внаслідок цього АПК недоотримує інвестицій, що унеможлиблює модернізацію та знижує конкурентоспроможність.

В умовах нестабільного економічного середовища, зумовленого як внутрішніми трансформаціями, так і зовнішніми шоками (зокрема, повномасштабною війною в Україні з 2022 року), аграрний сектор зазнає значних змін у структурі ризиків. Для ефективного управління ризиками в агропромисловому комплексі (АПК) необхідно здійснювати постійний моніторинг їх динаміки та структури. Особливої уваги потребують фінансові ризики, які безпосередньо впливають на стійкість аграрного бізнесу та інвестиційну привабливість галузі.

Для наочності зміни ступеня ризиковості в аграрному секторі розглянемо узагальнені дані (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка основних фінансових ризиків в АПК України (2020–2023 рр.)

Тип ризику	2020	2021	2022	2023	Динаміка (тренд)
Кредитний	Середній	Середній	Високий	Високий	Зростання через втрату платоспроможності
Валютний	Середній	Середній	Високий	Високий	Коливання курсу, валютні втрати
Ціновий (ринковий)	Високий	Середній	Високий	Дуже високий	Залежність від глобального ринку
Ліквідності	Низький	Середній	Високий	Високий	Обмежений доступ до обігових коштів
Інвестиційний	Середній	Середній	Високий	Дуже високий	Ризики інвестування в умовах війни

Джерело: сформовано автором на основі [2]

Аналіз наведених даних свідчить про загальну тенденцію до зростання рівня фінансових ризиків упродовж 2020–2023 років. Найбільш значне погіршення спостерігається за такими позиціями, як інвестиційний та ціновий ризики, що пов'язано з геополітичною нестабільністю, інфляційним тиском, втратою іноземних інвестицій та змінами на глобальних аграрних ринках. Зростання

кредитного та валютного ризиків зумовлене зниженням платоспроможності підприємств та девальвацією національної валюти. Отже, для збереження фінансової стійкості аграрного сектору в сучасних умовах необхідна адаптація механізмів ризик-менеджменту до нових викликів та поглиблення державної підтримки через гнучке фінансово-кредитне регулювання.

Дослідження структури фінансових ризиків дозволяє визначити найбільш уразливі області аграрного сектору та вжити заходів щодо мінімізації впливу небажаних факторів. Внутрішні фінансові ризики, зокрема управлінські та операційні, є важливою складовою в оцінці загального рівня ризиків. Це можуть бути помилки в управлінні фінансами, відсутність належного контролю над витратами, помилки в плануванні виробничих циклів. Багато аграріїв не використовують ефективні фінансові інструменти для управління сезонними коливаннями попиту та пропозиції, що може призвести до втрат. Політичні та економічні ризики, які включають зміни в державній політиці, підтримку субсидій, торгові обмеження та зміну податкового законодавства, мають великий вплив на фінансову стабільність аграріїв. Вплив війни на території України суттєво обмежив доступ аграріїв до зовнішніх ринків, що зменшило експортні можливості та доходи. З огляду на глобальні зміни, аграрний сектор України має високий рівень вразливості до фінансових ризиків.

У зв'язку з високим рівнем фінансових ризиків, які впливають на аграрний сектор України, важливим є розробка та впровадження ефективних механізмів їх мінімізації. У цьому розділі буде розглянуто основні стратегії та інструменти, які дозволяють аграріям знижувати вплив негативних факторів на їхню фінансову діяльність. Це включає використання страхування, хеджування, оптимізацію управління фінансами, а також інші інноваційні рішення. Страхування є одним із основних інструментів захисту аграріїв від різних фінансових ризиків. Оскільки сільське господарство є сектором з високою рівнем залежності від зовнішніх факторів, таких як погода, страхівка дозволяє знизити можливі збитки від стихійних лих, засухи, злив та інших природних катастроф. В Україні агрострахування є важливою складовою фінансової стратегії для сільськогосподарських виробників. У 2020 році були започатковані державні програми страхування, що допомагають аграріям компенсувати частину витрат на страхові премії. Страхування покриває різні ризики, такі як: Ризики, пов'язані з погодними умовами (гради, посухи, зливи); Ризики, пов'язані з екологічними змінами (кліматичні коливання); Ризики, пов'язані з виробничими збитками (ураження шкідниками, хворобами).

Хеджування є важливим інструментом для зменшення фінансових ризиків, пов'язаних з коливаннями цін на сировину, валютними курсами та іншими змінними. Завдяки хеджуванню аграрії можуть зафіксувати ціни на свою продукцію на певному рівні, зменшуючи фінансові втрати у випадку несприятливих ринкових змін.

Для хеджування аграрії використовують такі фінансові інструменти: ф'ючерсні контракти: дозволяють аграріям зафіксувати ціну на

продукцію на певну дату в майбутньому; опціони: надають можливість продати продукцію за заздалегідь визначеною ціною, якщо ринкова ціна стане нижчою. свопи: дозволяють змінити умови платежів, зменшуючи вплив коливань валютних курсів чи процентних ставок.

Один з важливих аспектів зниження фінансових ризиків – це ефективне управління фінансами. Оптимізація фінансового управління дозволяє підприємствам аграрного сектору знижувати витрати та підвищувати фінансову стійкість, зменшуючи залежність від непередбачуваних зовнішніх факторів.

Для забезпечення фінансової стабільності аграріям важливо розробити ефективні стратегії управління грошовими потоками, які дозволяють підтримувати ліквідність у періоди низьких доходів або сезонних коливань.

У довгостроковій перспективі мінімізація фінансових ризиків можлива лише за умов структурної трансформації аграрного сектору:

- Інтеграція до європейських фінансових ринків, адаптація до стандартів ризик-менеджменту ЄС.

- Створення аграрних кластерів та інтегрованих ланцюгів доданої вартості, що дають змогу акумулювати ресурси та розподіляти ризики.

- Зміцнення фінансової грамотності агровиробників — просвітницькі програми з управління ризиками, планування та бюджетування.

- Інноваційні фінансові інструменти — впровадження блокчейн-рішень, смарт-контрактів у агрофінансах.

Таким чином для забезпечення фінансової стабільності галузі сільського господарства протягом тривалого часу необхідно стежити за фінансовим становищем підприємств, негайно реагувати на зміни, вивчати їх закономірність і причини відхилень від критичної межі для задовільної оцінки за економічними показниками стійкості, платоспроможності, розробляти та впроваджувати заходи щодо підвищення фінансово-економічної ефективності діяльності [3].

Висновок. Фінансові ризики є однією з головних загроз стабільності аграрного сектору України. Вони проявляються в різних формах від валютних коливань до недоступності фінансування, і посилюються як внутрішніми проблемами, так і зовнішньополітичними викликами. Їх мінімізація потребує комплексного підходу: поєднання ринкових інструментів, державної підтримки, інституційної модернізації та активного впровадження інновацій.

Список використаних джерел:

1. Томілін О., Краснікова О., Гечбаія Б., Зоря С., Дроботя Я., Синиця, Ю. Управління ризиками в аграрному секторі: фінансовий аспект. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2023. № 4 (51). С. 147–162.

2. Міністерство аграрної політики та продовольства України: офіційний сайт. URL: <https://minagro.gov.ua/>.

3. Галанець В., Колодій А., Колодій І. Управління ризиками у сфері агробізнесу України як ключовий елемент фінансової безпеки. *Вісник ЛТЕУ. Економічні науки*. № 77. 2024. С. 31-36

Софія ГАБРУК*,
Студентка 4-го курсу,
ННІ Економіки та управління,
факультету Обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна.

ВПЛИВ ДОЛАРИЗАЦІЇ НА ФІНАНСОВУ СИСТЕМУ ТА КРЕДИТНИЙ РИНОК

Анотація. *Стаття досліджує вплив доларизації на фінансову систему та кредитний ринок, акцентуючи увагу на змінах у банківському секторі, монетарній політиці та механізмах кредитування. Розглядаються наслідки доларизації, зокрема обмеження контролю над грошовою масою, зміни у вартості кредитних ресурсів та ризики валютних кредитів. Аналізуються стратегічні підходи до регулювання фінансової стабільності у доларизованій економіці та можливі механізми зниження залежності від іноземної валюти.*

Abstract. *The article examines the impact of dollarization on the financial system and credit market, focusing on changes in the banking sector, monetary policy, and lending mechanisms. It explores the consequences of dollarization, including limitations on money supply control, shifts in credit resource costs, and the risks of foreign currency loans. The study analyzes strategic approaches to maintaining financial stability in a dollarized economy and potential mechanisms for reducing dependence on foreign currency.*

Вступ. Доларизація є одним із ключових факторів, що впливають на стабільність фінансової системи та розвиток кредитного ринку. Її масштаби та наслідки визначають доступність фінансових ресурсів, рівень ліквідності банківського сектору та ефективність грошово-кредитної політики. В умовах глобальних економічних змін та монетарної інтеграції питання регулювання доларизації набуває особливого значення. Важливим завданням є пошук оптимального балансу між використанням національної валюти та іноземної, що сприятиме фінансовій стійкості, зниженню валютних ризиків та забезпеченню ефективного функціонування кредитного ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах глобалізації фінансових ринків та зростаючих викликів макроекономічної нестабільності дедалі важливішого значення набуває проблема доларизації. Для економіки України вона є особливо актуальною з огляду на довготривалий період інфляційного тиску, нестабільність національної валюти, а також

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів, банківської справа та страхування, Оксана РУДА

зовнішньоекономічні ризики. Доларизація проявляється через активне використання іноземної валюти (зокрема долара США) у внутрішньому фінансовому обігу, що суттєво впливає на ефективність грошово-кредитної політики та функціонування банківської системи.

Доларизація є складним макроекономічним явищем, що проявляється у заміщенні національної валюти іноземною у функціях грошей – міри вартості, засобу обігу, накопичення та платежу. Хоча термін «доларизація» походить від назви валюти США – долара, на практиці доларизація означає використання будь-якої твердої, конвертованої іноземної валюти в національній економіці.

У науковій літературі розрізняють кілька основних форм прояву доларизації:

- Офіційна (повна) доларизація – ситуація, коли іноземна валюта офіційно визнана законним платіжним засобом та повністю замінює національну валюту (приклади – Панама, Еквадор).

- Неофіційна (часткова) доларизація – домінування іноземної валюти в окремих сегментах економіки за збереження офіційного статусу національної валюти. В Україні саме така форма є найбільш поширеною.

В економіці України домінує фінансова доларизація. Іноземна валюта часто використовується для платежів у неформальному секторі та під час значних угод між фізичними особами, зокрема при купівлі нерухомості на вторинному ринку або транспортних засобів. Водночас законодавство забороняє здійснення безготівкових розрахунків у такій валюті.

Фінансова доларизація поділяється на два основні типи: внутрішню, що охоплює активи та пасиви в іноземній валюті всередині країни, та зовнішню, яка включає міжнародні запозичення, розміщення резидентами заощаджень у закордонних банках, а також придбання єврооблігацій.

При внутрішній доларизації накопичення коштів у іноземній валюті виступає механізмом захисту бізнесу та домогосподарств від втрати купівельної спроможності через девальвацію. Для підтримки балансу валютної позиції банки видають кредити резидентам у іноземній валюті, що використовується для розрахунків за імпортованими товарами та рефінансування боргових зобов'язань.

Зовнішнє залучення фінансових ресурсів пояснюється тим, що внутрішній фінансовий ринок часто не здатний повністю задовольнити потребу в капіталі через обмежену ліквідність та високу вартість коштів. Вкладення у закордонні активи та вивезення капіталу здебільшого обумовлені прагненням знизити політичні ризики, недовірою до національної фінансової системи та високими податковими витратами [2].

У процесі доларизації фінансової системи та кредитного ринку важливо не лише враховувати її масштаби, а й аналізувати наслідки для банківського сектору, грошово-кредитної політики та доступності фінансових ресурсів. В Україні доларизація впливає на стабільність фінансової системи, зміну структури кредитування та поведінку банків. Одним із ключових аспектів є управління валютними ризиками, забезпечення ефективного регулювання та

розробка стратегій мінімізації залежності від іноземної валюти, що сприятиме фінансовій стійкості та розвитку кредитного ринку.

Аналіз впливу доларизації на фінансову систему та кредитний ринок є важливим для розробки ефективної економічної політики, здатної врахувати реалії нестабільного фінансового середовища, обмеженість доступних ресурсів та необхідність забезпечення стабільності банківського сектору. Доларизація впливає на рівень кредитування, ліквідність фінансових установ та можливості державного регулювання, що потребує комплексного підходу для мінімізації ризиків та підтримки економічної стійкості.

Дослідження впливу доларизації на фінансову систему та кредитний ринок є критично важливим для формування збалансованої економічної політики, яка враховує виклики глобальних ринків, обмеженість внутрішніх ресурсів та необхідність забезпечення доступу до стабільних фінансових інструментів для всіх сегментів економіки.

Доларизація, з одного боку, сприяє зміцненню міжнародних розрахунків та підвищенню довіри до операцій на глобальному рівні, забезпечуючи стабільність транзакцій. Однак, з іншого боку, вона обмежує можливості центрального банку щодо регулювання грошової маси й створює валютні ризики, що можуть негативно вплинути на кредитний ринок і загальну стійкість фінансової системи.

Аналіз впливу доларизації дозволяє краще зрозуміти, як цей процес трансформує структуру фінансових операцій і кредитування, а також визначити шляхи для вдосконалення регуляторних механізмів з метою мінімізації ризиків. Доларизація відіграє низку ключових функцій у сучасній економіці:

1. Стабілізація міжнародних розрахунків: використання іноземної валюти сприяє прозорості та передбачуваності зовнішньоторговельних операцій, що зміцнює довіру учасників фінансового ринку.

2. Стимулювання інновацій у фінансовому секторі: поширення доларових операцій сприяє розвитку нових кредитних продуктів, впровадженню сучасних технологій та підвищенню якості послуг, що забезпечує конкурентоспроможність банків і фінансових установ.

3. Обмеження монетарного контролю: надмірна залежність від іноземної валюти зменшує можливості держави впливати на внутрішній грошовий обіг, що може призводити до підвищеної вразливості економіки до зовнішніх шоків і валютних коливань.

Таким чином, комплексний аналіз впливу доларизації сприяє глибшому розумінню її ролі у процесі трансформації фінансової системи та кредитного ринку, даючи змогу сформулювати ефективні стратегії для забезпечення економічної стабільності та мінімізації супутніх ризиків.

Підвищення очікуваного курсу свідчить про те, що ринок, зокрема банки та підприємства, оцінюють подальше послаблення національної валюти. Така тенденція сприяє зростанню рівня доларизації – населення, підприємства та, інколи, банки, можуть почати віддавати перевагу зберіганням активів у доларах

як захист від девальвації. Це може зменшувати ефективність монетарної політики, оскільки центральному банку стає складніше впливати на грошову масу та кредитування через ослаблену довіру до національної валюти. Крім того, підвищений рівень доларизації у фінансових балансах банків збільшує їхню вразливість до валютних коливань, що підвищує системні ризики.

Рис. 1. Курсові очікування. Середній обмінний курс гривні до долара США в наступні 12 місяців

Джерело: сформовано автором на основі [4].

Графік демонструє очікування щодо курсу гривні до долара за наступні 12 місяців, що відображає поступове послаблення гривні від початкових значень до прогнозованого рівня близько 45–45,3 грн/USD за прогнозами банків та підприємств, тоді як домогосподарства та фінансові аналітики оцінюють курс дещо нижчим (близько 44,4–44,5 грн/USD). Ця диференціація у прогнозах відображає різні категорії ризиків та економічних впливів, що розглядаються кожною групою. У середовищі, де очікується значна девальвація, кредитування може стати дорожчим як для банків, так і для позичальників. Якщо значна частина кредитів – особливо корпоративних – прив’язана до долара, то різке знецінення гривні може призвести до різкого зростання боргового навантаження, адже дохідність підприємств формується переважно у національній валюті, а зобов’язання залишаються у валютному еквіваленті. Це створює ризики дефолтів та скорочення обсягу кредитування, оскільки банки, очікуючи подальших валютних коливань, можуть посилити вимоги до позичальників або обмежити кредитування. Те, що банки та підприємства спрогнозували курс дещо вищим, може свідчити про їхній більш обережний підхід з огляду на потенційні валютні ризики. Домогосподарства, у свою чергу, виходячи з менш оптимістичних очікувань, можуть частіше схилитися до використання долара як резервної валюти. Це призводить до подальшої доларизації, яка, у свою чергу, ще більше підштовхує фінансову систему до нестабільності, створюючи замкнене коло послаблення національної валюти та зростання ризиків

кредитного ринку. За даними Національного банку України, станом на кінець 2023 року частка депозитів у іноземній валюті (валютна доларизація) у загальній структурі депозитного портфеля банків становила близько 35,6%, а в окремі кризові періоди сягала понад 50%. Валютна структура кредитів також зазнала змін: у 2014–2015 рр. частка валютних кредитів перевищувала 60%, однак у результаті посилення валютного регулювання, обмежень НБУ та поступової стабілізації макроекономічної ситуації (зменшення до 26,4% у 2023 році) [4].

Висновки. На основі проведеного аналізу можна зробити висновок, що доларизація суттєво впливає на фінансову систему та кредитний ринок України, формуючи як позитивні, так і негативні тенденції. З одного боку, використання іноземної валюти забезпечує стабільність міжнародних розрахунків і сприяє інтеграції у світові фінансові процеси. З іншого боку, високий рівень доларизації обмежує можливості державного регулювання, створює валютні ризики та ускладнює монетарну політику. Зростання частки доларових активів і зобов'язань у фінансових балансах українських банків призводить до підвищення їхньої вразливості до коливань валютного курсу, що може спричиняти системні ризики для кредитного ринку. Очікувана девальвація гривні стимулює населення та підприємства до накопичення доларових заощаджень, посилюючи тенденцію до фінансової доларизації. Для мінімізації ризиків доларизації важливо розробити комплексні заходи щодо регулювання валютної політики, підвищення довіри до національної валюти та створення механізмів фінансової стійкості. Ефективне управління валютними ризиками та стимулювання використання гривневих інструментів сприятиме стабілізації фінансової системи та зниженню залежності від іноземної валюти.

Список використаних джерел

1. Береславська, О. І., та А. І. Шкляр. Доларизація та її вплив на ефективність грошово-кредитної політики в Україні. *Фінанси України*. 2022. 58-71. URL: https://finukr.org.ua/docs/FU_22_02_058_uk.pdf
2. Курс долара у 2025 році зростатиме: прогноз НБУ URL: <https://news.dtkr.ua/finance/bank-system/96176-kurs-dolara-u-2025-roci-zrostatime-prognoz-nbu>
3. Лизун М. В. Переваги та недоліки доларизації економік для країн, що розвиваються. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2017. Вип. 3 (09). С. 18–22. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/evzdia_2017_3_5.pdf
4. Національний банк України. Грошово-кредитна статистика. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/monetary>.
5. Платіжний баланс: де межа стабільності URL: <https://pravda.com.ua/columns/2023/12/14/707698/>
6. Фінансова доларизація на ринках, що розвиваються: ефективний розподіл ризиків або рецепт для катастрофи? (Хусну Далгіч) URL: <https://bank.gov.ua/ua/research/events/155>

Катерина ГРАБІВСЬКА*
студентка 3-го курсу,
ННІ Економіки та управління,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінниця, Україна

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА ФІНАНСОВУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ

Анотація. У статті проводиться глибокий аналіз впливу глобалізації на фінансову безпеку України, з особливим акцентом на сучасні виклики. Глобалізація створює для України як позитивні, так і негативні наслідки. З одного боку, вона забезпечує доступ до міжнародних ринків, збільшує обсяги іноземних інвестицій і сприяє економічному зростанню шляхом інтеграції в європейський економічний простір. З іншого боку, вона підвищує ризики фінансової нестабільності, економічної нерівності та залежності від зовнішніх фінансових потоків, що може призвести до кризових ситуацій у разі зміни глобальних економічних умов.

Abstract. The article provides an in-depth analysis of the impact of globalization on the financial security of Ukraine, with a special emphasis on current challenges. Globalization has both positive and negative consequences for Ukraine. On the one hand, it provides access to international markets, increases foreign investment, and promotes economic growth through integration into the European economic area. On the other hand, it increases the risks of financial instability, economic inequality, and dependence on external financial flows, which can lead to crises in the event of changes in global economic conditions.

Вступ. У сучасному світі глобалізація охоплює всі аспекти життя, включаючи економіку, політику, культуру та безпеку. Для України, яка активно інтегрується в європейський економічний та політичний простір, глобалізація створює як позитивні можливості, так і значні виклики.

З одного боку, глобалізація забезпечує Україні доступ до міжнародних ринків, збільшує обсяги іноземних інвестицій і сприяє економічному зростанню шляхом модернізації виробництва та технологічного трансферу. Українські компанії отримують можливість виходити на європейські ринки, що підвищує їх конкурентоспроможність та сприяє розвитку інноваційних галузей. Однак, з іншого боку, глобалізація підвищує ризики фінансової нестабільності, економічної нерівності та залежності від зовнішніх фінансових потоків. Україна стає більш чутливою до зовнішніх шоків, таких як зміни цін на світових ринках, фінансові кризи та геополітичні катаклізми [1].

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування – Оксана РУДА

Відкритість української економіки робить її вразливою до неконтрольованого росту глобального фінансового капіталу, що може призвести до фінансових загроз, які вже неодноразово виникали навіть у високорозвинутих країнах. Крім того, високий рівень корупції, тіньової економіки та бюрократизації, а також нестабільність політичної системи негативно впливають на фінансову безпеку України.

Виклад основного матеріалу. Фінансова безпека держави є однією з ключових складових її стійкості та витривалості в умовах сучасної глобалізації. Справжній вимір фінансової безпеки полягає саме у здатності країни ефективно управляти своїм економічним потенціалом, зберігати стабільність фінансової системи та володіти ресурсами для подолання негативних впливів як власних, так і зовнішніх факторів.

Таблиця 1

Фактори що впливають на фінансову стабільність

Фактори	Опис впливу
Внутрішні чинники	
Стан бюджетної системи	Збалансований бюджет, низький рівень державного боргу та ефективне управління державними фінансами забезпечують стабільність фінансової системи країни.
Економічна безпека	Внутрішня економічна стабільність, низький рівень інфляції та стійкий валютний курс сприяють фінансовій стабільності.
Моніторинг та регулювання	Ефективний моніторинг фінансових інститутів та регулювання ринку забезпечують захист від внутрішніх загроз.
Корупція та тіньова економіка	Високий рівень корупції та тіньової економіки можуть негативно впливати на фінансову стабільність країни.
Зовнішні чинники	
Глобальні економічні умови	Зміни в світовій економіці, такі як фінансові кризи, можуть впливати на фінансову стабільність України.
Політична стабільність	Стабільність політичної ситуації в країні впливає на довіру інвесторів та фінансову стабільність.
Міжнародні фінансові інституції	Кредитні програми МВФ та інших міжнародних організацій можуть стабілізувати економіку, але можуть також обмежувати суверенітет країни.
Розвиток фінансового ринку	Розвиток фінансового ринку та його інтеграція в глобальну систему можуть підвищувати фінансову стабільність країни.

Джерело: сформовано автором на основі [2].

Така структура може полегшити розуміння впливу різних чинників на фінансову стабільність України. Отже, для забезпечення фінансової стабільності необхідно вирішувати внутрішні проблеми шляхом підвищення ефективності державного управління та боротьби з корупцією, а також адаптуватися до зовнішніх умов шляхом диверсифікації економіки та розвитку міжнародної співпраці.

Глобалізація створила для України як нові можливості, так і суттєві виклики щодо фінансової безпеки. Глобалізація забезпечує доступ до

міжнародних ринків, збільшує обсяги іноземних інвестицій і сприяє економічному зростанню країни. Але в той же момент, вона підвищує ризики фінансової нестабільності, економічної нерівності та залежності від зовнішніх фінансових потоків, що може призвести до кризових ситуацій у разі зміни глобальних економічних умов[5].

Основні виклики фінансової безпеки України в умовах глобалізації:

1. Залежність від зовнішніх фінансових потоків, тобто Україна стає більш чутливою до змін цін на світових ринках та фінансові кризи.

2. Стабільність політичної ситуації в країні впливає на довіру інвесторів та фінансову стабільність.

3. Кредитні програми МВФ та інших міжнародних організацій можуть стабілізувати економіку, але можуть також обмежувати суверенітет країни.

Глобалізація суттєво впливає на економіку України. Одним із позитивних наслідків глобалізації є наявність іноземних інвестицій, які прискорюють економічний розвиток країни та підвищують рівень життя громадян. Ці інвестиції відкривають нові можливості для розвитку промисловості, інфраструктури та інших секторів української економіки, що призводить до збільшення виробництва, зростання ВВП та створення нових робочих місць.

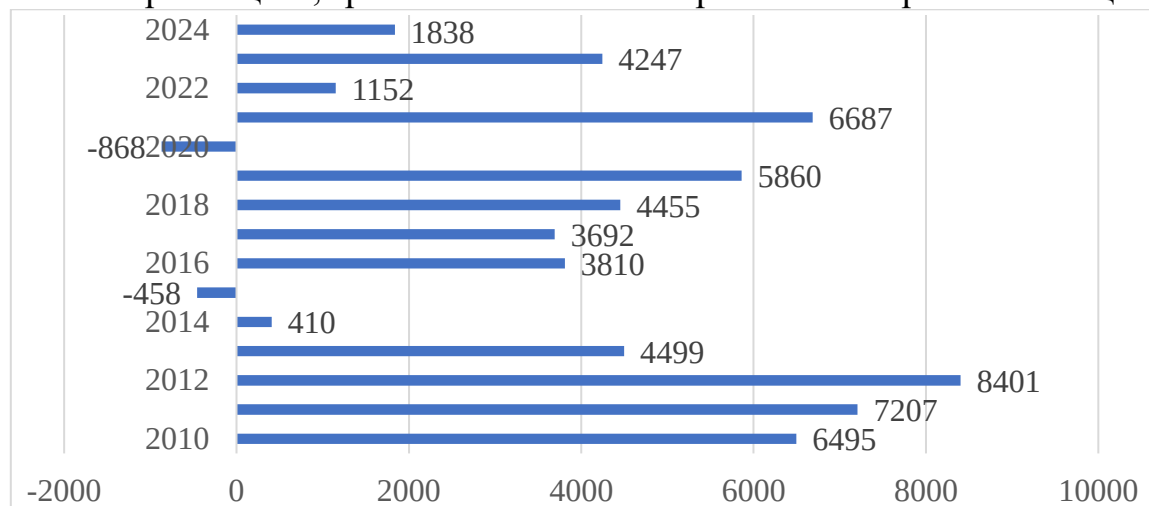

Рис. 1. Прямі іноземні інвестиції.

Джерело: сформовано автором на основі [4].

Для забезпечення стабільного економічного розвитку Україна повинна спрямовувати свою економіку на довгострокові цілі та перетворювати виклики національної економіки в середньо- та довгострокові стратегічні плани розвитку. Для ефективної державної інвестиційної політики необхідно створити комплексну концепцію управління інвестиційним кліматом у національній економіці. Така концепція повинна базуватися на постійному моніторингу стану управління інвестиційним кліматом у різних секторах економіки та критичному аналізі обсягів інвестицій у пріоритетні проекти України [6].

Рекомендації для державних органів України щодо балансу між

інтеграцією в глобальну економіку та збереженням національних інтересів

1. Формування національної економічної ідентичності та інтересів

– Визначити чіткі національні економічні інтереси України, які враховують її історію, гео економічне положення та конкурентні переваги (наприклад, агросектор, ІТ, ВІЕ).

– Розробити стратегію розвитку країни на основі цих інтересів, включаючи захист національної ідентичності та економічної безпеки.

2. Стратегічне планування

– Реалізувати принципи збалансованого розвитку, такі як "розумне зростання", "збалансоване зростання" та "всеохопне зростання", для підвищення конкурентоспроможності економіки України.

– Зорієнтувати розвиток країни на довгострокові цілі, включаючи модернізацію національної економіки та державного управління.

3. Активізація участі в глобальних економічних процесах

– Розширити участь України в міжнародних організаціях та регіональних інтеграційних об'єднаннях для підвищення впливу на світові економічні рішення та захисту національних інтересів.

– Створити альтернативні логістичні маршрути для зменшення залежності від нестабільних торговельних шляхів.

4. Підвищення конкурентоспроможності національної економіки

– Впровадити міжнародні стандарти якості та сертифікації для експорту, спростити податкову систему та боротися з корупцією для залучення іноземних інвестицій.

– Створити національний фонд підтримки експорту для пріоритетних секторів.

5. Міжнародна фінансова співпраця

– Забезпечити прозорість використання коштів від міжнародної допомоги та кредитів для підвищення довіри інвесторів.

– Активніше використовувати міжнародні платформи для просування національних інтересів України [3].

Баланс між інтеграцією в глобальну економіку та захистом національних інтересів. Україна повинна використовувати глобалізацію для модернізації економіки, але одночасно зміцнювати внутрішні інститути для захисту національних інтересів та підвищення конкурентоспроможності.

Ефективне управління фінансовою безпекою вимагає комплексного підходу, який дозволяє Україні та підприємствам адаптуватися до динамічних умов сучасної глобальної економіки та мінімізувати ризики фінансової нестабільності. Міжнародне співробітництво є важливим аспектом забезпечення фінансової безпеки.

Внутрішні реформи є ключовим елементом забезпечення фінансової безпеки. Вони включають: впровадження сучасних стандартів фінансового регулювання для підвищення прозорості та ефективності фінансових інститутів; реалізація заходів для зменшення рівня корупції та тіньової економіки, які

негативно впливають на фінансову безпеку країни; створення умов для розвитку внутрішніх фінансових інститутів та залучення інвестицій у національну економіку. Ще одним важливим елементом фінансової безпеки є постійний моніторинг індикаторів стабільності (рівень інфляції, обмінний курс, рівень державного боргу та інші) для своєчасної реакції на потенційні загрози фінансової безпеки [3].

Висновок. Глобалізація відіграє двоїсту роль у формуванні фінансової безпеки України. З одного боку, інтеграція у світову економіку відкриває нові можливості для залучення іноземних інвестицій, розвитку фінансових ринків та модернізації національної економіки. З іншого - зростає вразливість до зовнішніх шоків, спекулятивного капіталу, фінансових криз та політичного впливу міжнародних фінансових інституцій. Для забезпечення належного рівня фінансової безпеки в умовах глобалізації Україна повинна удосконалювати свій фінансовий регуляторний механізм, розвивати внутрішні фінансові ринки та диверсифікувати економіку для зменшення залежності від зовнішніх чинників. Реалізація цих заходів дозволить підвищити фінансову стабільність країни та захистити її від негативних наслідків глобалізації. Глобалізація є невід'ємним чинником сучасного фінансового середовища, вплив якого потребує системного підходу до управління фінансовою безпекою держави.

Список використаних джерел:

1. Н.А. Антонюк, А.М. Миронова, І.Д. Скляр чутливість фінансової безпеки України до змін ринку глобального фінансового капіталу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019 С. 12-18 URL:http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/28_1_2019ua/4.pdf
2. Н.С. Ситник, А.Ф. Гукалюк, А.В. Стасишин, Л.Я. Слобода. Фінансова безпека держави Навчальний посібник Львів. 2024 с. 54-55 https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/05/OSTATOCHNA-NA-SAYT-_21_05_11.pdf
3. О.С. Дмитрова, К.Г. Гончарова, К.В. Карпова Фінансова стабільність держави як показник дієвості системи економічної безпеки 2024 С. 138-143 URL:http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/1_2024/24.pdf
4. Прямі іноземні інвестиції. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/fdi/> (дата звернення: 15.03.2025).
5. Тарас Васильців, Марта Куницька-Іляш Глобалізаційні виклики економічній безпеці України та пріоритети політики їх протидії. *Вісник Хмельницького національного університету* 2022 С. 309-313 URL: <https://heraldes.khmnu.edu.ua/index.php/heraldes/article/view/846>
6. Ю.В. Охота, В.М. Балдинюк, Р.А. Мазурков вплив глобалізації на економічний розвиток та національну безпеку України в умовах євроінтеграції. *Економіка та суспільство* 2024 URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4674>

Ангеліна ДОВГАЛЮК*
студентка 2-го курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ ВНУТРІШНІХ І ЗОВНІШНІХ ІНВЕСТОРІВ

Анотація. У статті досліджено інвестиційну привабливість аграрного сектору України в умовах воєнного стану та перспективи залучення внутрішніх і зовнішніх інвесторів. Проаналізовано ключові переваги та проблеми інвестування в агропромисловий комплекс, включаючи родючі ґрунти, вигідне розташування, втрати внаслідок війни, корупцію та регуляторні перешкоди. Розглянуто заходи, спрямовані на стимулювання інвестицій, такі як державна підтримка, страхування воєнних ризиків та розвиток інфраструктури. Особливу увагу приділено практичним крокам для активізації розвитку аграрної галузі, включаючи оновлення техніки, впровадження інновацій та підтримку малого і середнього підприємництва.

Abstract. The article explores the investment attractiveness of Ukraine's agricultural sector under martial law and the prospects for attracting domestic and foreign investors. The key advantages and challenges of investing in the agro-industrial complex are analyzed, including fertile land, favorable location, war-related losses, corruption, and regulatory obstacles. Measures aimed at stimulating investment, such as government support, war risk insurance, and infrastructure development, are considered. Particular attention is paid to practical steps to enhance the development of the agricultural sector, including the modernization of equipment, the introduction of innovations, and support for small and medium-sized enterprises.

Вступ. Після завершення війни для України ключовим завданням стане економічне відновлення та створення сприятливого інвестиційного клімату. Досвід таких країн, як Німеччина, Японія, Південна Корея та Італія, демонструє, що інвестиції відіграють вирішальну роль у повоєнному «економічному диві». Україна вже готує ґрунт для цього, зокрема через електронну платформу Advantage Ukraine, яка пропонує понад сотні інвестпроектів у ключових галузях економіки. Плани підтримки України нагадують сучасний «План Маршалла», що передбачає створення спеціальних фондів, механізмів стимулювання інвестицій та залучення як приватного, так і державного капіталу. Успішне

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ – Оксана РУДА

впровадження цих стратегій дає Україні шанс не лише відновитися, а й закласти основу для динамічного розвитку. Для мінімізації ризиків та активізації вкладень створено «Український фонд фондів», який дозволяє співінвестувати в українські фонди та знижує ризики для учасників завдяки диверсифікації.

Виклад основного матеріалу. В умовах збройної агресії російської федерації та запровадження воєнного стану в Україні забезпечення стабільного економічного розвитку стає одним із головних викликів сучасності. Для повоєнного відновлення країни надзвичайно важливо створити ефективні механізми залучення іноземних інвестицій, які сприятимуть модернізації економіки, розвитку інфраструктури та впровадженню інноваційних технологій. Уряд уже зробив перші кроки в цьому напрямі, зокрема через створення цифрової платформи Advantage Ukraine, що містить 500 інвестиційних проєктів у 10 секторах [1], однак на заваді активному залученню капіталу залишаються проблеми з корупцією, неефективністю податкової системи, складністю регуляторних процедур, що, у свою чергу, знижує довіру з боку потенційних інвесторів і гальмує темпи економічного зростання, хоча за умови ефективного вирішення цих питань Україна має всі шанси стати привабливим ринком для вкладень, особливо з огляду на перспективи розвитку високотехнологічних галузей, аграрного сектору, енергетики та логістики, що можуть стати новими точками зростання для національної економіки за активної участі міжнародних партнерів. Згідно з даними НБУ, прямі іноземні інвестиції в Україну у 2024 році склали 3,33 млрд доларів, що на 25% менше, ніж у 2023 році. Основне джерело – реінвестований прибуток (71,6%), який також скоротився на 30% через послаблення валютних обмежень. Загальний обсяг накопичених ПІІ зменшився на 0,7% до 54,57 млрд доларів, що на 17% менше, ніж до повномасштабного вторгнення [5].

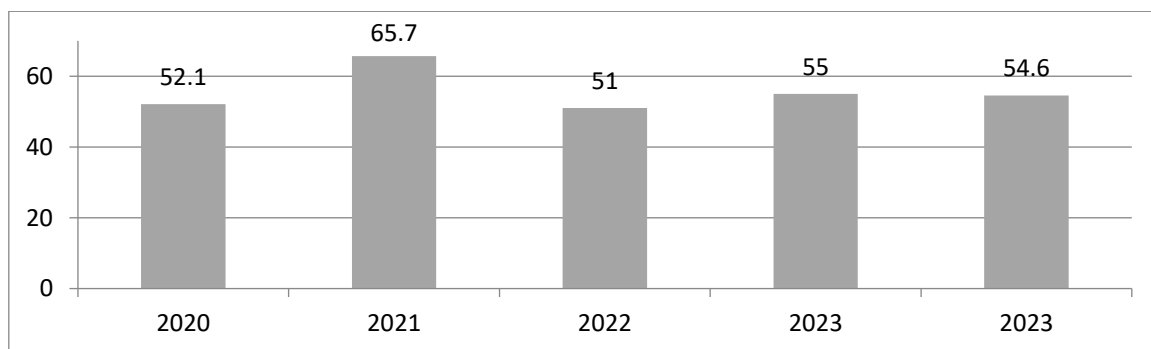

Рис. 1. Накопичення ПІІ в Україні, млрд. дол., на кінець року[5]

Сільське господарство є однією з найважливіших і перспективних галузей для розвитку економіки, особливо в країнах з родючими землями. Щоб аграрний сектор дійсно став опорою економіки, необхідно створити вигідні умови для інвесторів. Це дозволить залучити кошти, які підуть на модернізацію виробництва, нові технології та підвищення якості продукції.

Згідно з аналітичним дослідженням урядового офісу UkraineInvest, агропереробний сектор України має значний інвестиційний потенціал. Серед ключових переваг: родючі ґрунти, вигідне розташування, доступ до великих ринків, державна підтримка та високий експортний потенціал.

Як зазначив міністр аграрної політики Віталій Коваль, інвестиції в агросектор — це не лише економічний інтерес, а й внесок у безпеку світу [4]. Він закликав вкладати кошти у переробку та тваринництво — напрями з великим потенціалом. Документ акцентує на необхідності розвитку інфраструктури: іригації, логістики та зберігання врожаю. Внаслідок війни агросектор втратив понад 80 млрд доларів, тож для його відновлення потрібно залучити близько 56 млрд доларів протягом 10 років [4].

Один із прикладів успішного партнерства — угода між Урядом і компанією “Астарта”, яка отримала до 30% компенсації витрат завдяки механізму держпідтримки значних інвестицій. UkraineInvest забезпечує безкоштовний супровід інвестпроектів [4], що сприяє підвищенню конкурентоспроможності українських виробників.

Регіонам України необхідно активізувати зусилля щодо залучення іноземних інвесторів у малий та середній бізнес, а також розширювати коло інвесторів. Це допоможе зменшити негативний ефект від можливих дезінвестицій і забезпечити стабільний розвиток.

Програми страхування воєнних ризиків можуть зробити вкладення у вітчизняні компанії привабливішими. Подібні механізми вже пропонують MIGA та DFC, також очікується запуск програми ЄБРР за участю Мінекономіки та НБУ. Окремо планується створення державної агенції для страхування воєнних ризиків, що ще більше посилить захист інвесторів.

В Україні відкриваються представництва іноземних країн, мета яких — підтримка інвестицій у приватний бізнес. Такі агентства вже створено Францією, Норвегією, Данією та іншими державами. Вони сприяють розвитку місцевого підприємництва через зовнішні вкладення.

Для ефективного розвитку важлива і проактивна позиція місцевої влади. Наприклад, регіони, що не зазнали безпосередніх воєнних дій, як-от Чернівецька область, мають низький рівень ПП. Тому участь у міжнародних інвестиційних форумах, таких як ті, що проходили у Варшаві, Берліні чи Вашингтоні, а також підтримка підприємців у підготовці інвестпроектів, є надзвичайно цінною.

Агропромисловий сектор потребує державної підтримки (рис.2), адже він забезпечує продовольчу незалежність України та надає більшості мешканців сільської місцевості робочі місця. АПК формує більше 50% фонду споживання населення, займає лідируючі позиції у товарній структурі експорту нашої країни. Але економічні можливості агропромислового сектора України використовуються не повністю. Агропромисловий комплекс України має значний потенціал для розвитку, проте наразі галузь стикається з численними проблемами. Український агропромисловий комплекс історично відіграє фундаментальну роль в економіці країни, що обумовлено унікальним природним

ресурсом – наявністю близько чверті найродючіших чорноземів у світі.

Це забезпечило Україні позицію одного з ключових гравців на світовому аграрному ринку, зокрема як найбільшого експортера соняшникової олії, а також значного постачальника зернових культур, таких як кукурудза, ячмінь, пшениця та соя.

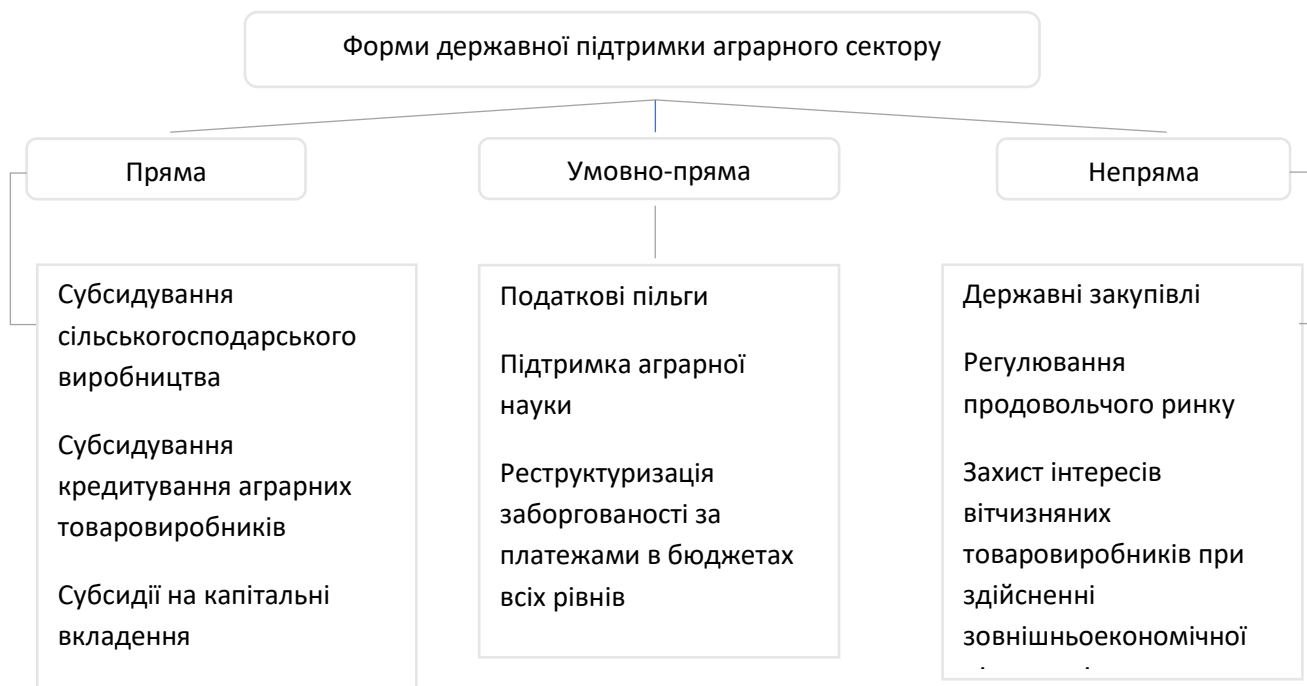

Рис. 2. Форми державної підтримки аграрного сектору [2]

Незважаючи на вже досягнуті успіхи, агропромисловий сектор України має значний потенціал для подальшого зростання та розвитку. Впровадження ефективної державної політики, залучення іноземних інвестицій та впровадження новітніх технологій здатні суттєво підвищити врожайність сільськогосподарських культур та стимулювати розвиток харчової промисловості, що зробить український аграрний сектор ще більш прибутковим та конкурентоздатним на міжнародній арені [2]. За попередні роки агропромисловий комплекс демонстрував свою важливість для економіки країни, залишаючись одним з найбільш перспективних напрямків для інвестицій.

В українському агропромисловому комплексі існують й інші системні проблеми, вирішення яких вимагає значних капітальних вкладень та комплексних реформ. Для активнішого розвитку аграрної галузі Україні варто зробити кілька практичних кроків:

1. Оновити застарілу техніку та обладнання на підприємствах;
2. Впровадити інноваційні рішення, які пришвидшать виробництво й покращать якість продукції;
3. Розширити виробничі можливості господарств;
4. Підтримати нові підприємницькі проєкти в аграрній сфері, зокрема —

малі та середні господарства.

В умовах сучасних викликів, таких як зміна клімату та необхідність підвищення продуктивності, інновації стають ключовим фактором конкурентоспроможності аграрного сектору. Інвестиції у розробку та впровадження новітніх технологій, таких як точне землеробство, біотехнології, дрони для моніторингу посівів та сучасні системи зрошення, можуть забезпечити значний стрибок у розвитку галузі, зробити її більш ефективною та стійкою до зовнішніх впливів, а також створити нові можливості для залучення інвесторів, зацікавлених у передових рішеннях.

У контексті сучасних тенденцій розвитку світової економіки, особливої ваги набуває врахування принципів сталого розвитку та ESG-факторів (Environmental, Social, and Governance) при залученні інвестицій в аграрний сектор. Інвестори все більше звертають увагу на екологічну відповідальність агровиробників, їхній внесок у соціальний розвиток сільських територій та якість корпоративного управління. Впровадження практик сталого землеробства, зменшення викидів парникових газів, підтримка місцевих громад та забезпечення прозорості діяльності стають важливими критеріями при прийнятті інвестиційних рішень.

Висновки. Дослідження показало, що аграрний сектор України, попри значний потенціал (родючі ґрунти, розташування), стикається з серйозними викликами, особливо в умовах воєнного стану. Війна завдала значних збитків, а корупція, недосконалість законодавства та інфраструктурні обмеження ускладнюють залучення інвестицій. Для підвищення інвестиційної привабливості необхідні: подолання корупції та реформування законодавства; розвиток інфраструктури; страхування воєнних ризиків; стимулювання інновацій та модернізації. Реалізація цих заходів сприятиме відновленню та сталому розвитку аграрного сектору України, підвищить його конкурентоспроможність.

Список використаних джерел:

1. Дяченко М. І. Залучення інвестицій – джерело коштів для відбудови аграрного сектору України. *Економічний простір*. 2025 № 198. С. 37-41
2. Лисенко К.С. Аналіз інвестиційної привабливості аграрного сектору України [Текст]: робота на здобуття кваліфікаційного ступеня бакалавра; спец.: 072 – Фінанси, банківська справа та страхування; керівник І.М. Кобушко. Суми: СумДУ, 2020. 35 с.
3. Прямі іноземні інвестиції у регіони України за час повномасштабного вторгнення. URL: <https://iaa.org.ua/portfolio/foreign-direct-investment-in-the-regions-of-ukraine-during-the-full-scale-invasion/>
4. Ukraine Invest провів дослідження нових інвестиційних можливостей агропереробного сектора України. Ukraine invest. URL: <https://surl.li/wzcqub>.
5. Журнал Delo: «Іноземні інвестиції в Україну» URL: <https://delo.ua/news/inozemni-investiciyi-v-ukrayinu-u-2024-roci-skorotilisya-444194/>

Ганна ІЛЛЮК*,
студентка 2 курсу, групи 21- ФБС
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

РОЗВИТОК ФІНАНСОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ, ВИКЛИКІВ ТА ПЕРСПЕКТИВ

Анотація. *Стаття аналізує вплив євроінтеграції на фінансовий ринок України, зокрема на банківський сектор, ринок капіталу та страхування. Описано проблеми фінансової системи, такі як нестабільність, низька ліквідність і технологічне відставання. Розглянуто впровадження європейських стандартів, цифровізацію фінансових послуг, залучення інвестицій і розвиток фінансових інструментів. Особлива увага приділена впливу війни та глобальних змін на фінансову стабільність і необхідність реформ для зміцнення системи.*

Abstract. *The article analyzes the impact of European integration on Ukraine's financial market, particularly on the banking sector, capital market, and insurance. It describes the issues facing the financial system, such as instability, low liquidity, and technological lag. The implementation of European standards, the digitalization of financial services, investment attraction, and the development of financial instruments are discussed. Special attention is given to the impact of war and global changes on financial stability and the need for reforms to strengthen the system..*

Вступ. Євроінтеграція для України стала не лише політичним, але й економічним орієнтиром, який відкриває нові можливості для модернізації та гармонізації фінансового сектору. Водночас, цей процес супроводжується низкою викликів, що вимагають системного підходу до реформування фінансової системи, адаптації нормативно-правової бази та забезпечення стабільності ринку. У даній статті проводиться детальний аналіз сучасного стану фінансового ринку України, оцінюється вплив євроінтеграційних процесів та розглядаються перспективи розвитку з урахуванням сучасних викликів.

Виклад основного матеріалу. Фінансовий ринок України характеризується багатогранною структурою, де домінують банківський сектор, ринок капіталу, страхування та інші фінансові посередники. Розуміння сучасного стану цього ринку вимагає комплексного підходу, що поєднує теоретичні основи фінансів з практичною аналітикою. Окрім макроекономічних показників, важливо враховувати структурні особливості, інституційні проблеми, технологічний

* Науковий керівник: PhD, старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ Денис Тітов

рівень та зовнішні впливи, зокрема у контексті євроінтеграції.

Сьогодні, як ніколи, український фінансовий ринок потребує трансформації, адже після повномасштабного вторгнення, цей сектор економіки зазнав негативного впливу як наслідок призупинено процедуру формування Українського міжнародного фінансового центру (мережевого фінансового об'єднання) в рамках проєкту Національної економічної стратегії до 2030 року [1].

Банківський сектор є найважливішою ланкою фінансової системи України, що виступає як посередник між заощадженнями населення та інвестиціями в економіку. Сучасна теорія фінансів наголошує на важливості ліквідності, капіталізації та управління ризиками для забезпечення стабільності банків.

Реформи останніх років дозволили збільшити базовий капітал банків, проте залишаються проблеми з ліквідністю, що пов'язані із зовнішніми шоками та внутрішніми структурними недоліками.

Незважаючи на впровадження стандартів банківського нагляду, багато установ досі використовують застарілі системи управління ризиками, що знижує їх стійкість перед зовнішніми кризами. Сучасні інформаційні технології можуть значно підвищити ефективність операцій, проте багато банків стикаються з проблемою модернізації IT-інфраструктури.

Ринок капіталу України ще перебуває в стадії становлення, однак його розвиток має стратегічне значення для залучення інвестицій та стимулювання економічного зростання. До основних складових цього сегмента належать:

- Фондові біржі. Основні біржі в Україні прагнуть до імплементації сучасних технологій торгівлі та розширення доступу до ринку для іноземних інвесторів. Проте, обсяги торгів залишаються невисокими порівняно з європейськими аналогами.

- Ринок облігацій. Корпоративні та державні облігації є важливим інструментом фінансування, проте їхній обсяг залишається недостатнім через відсутність глибокої ринкової інфраструктури та невисоку довіру інвесторів.

- Інвестиційні фонди. Ринок взаємних фондів та пенсійних накопичень в Україні зростає, але потребує більшої прозорості та регуляції.

Сучасні проблеми ринку капіталу в Україні включають недостатню ліквідність, обмежену кількість інвестиційних інструментів та низьку залученість іноземних гравців. Проте модернізація технологічної бази та гармонізація нормативно-правової бази з європейськими стандартами відкривають перспективи для зростання та збільшення обсягів торгівлі.

Сектор страхування в Україні демонструє поступове зростання, що відображає збільшення обізнаності населення щодо важливості страхового захисту та адаптації до європейських стандартів. Ринок страхування потребує розширення спектру послуг та покращення сервісу для клієнтів. Попри зростання, рівень проникнення страхових послуг залишається нижчим за середньоєвропейський. Мікрофінансування та лізинг активно розвиваються, особливо в контексті підтримки малого та середнього бізнесу, що є важливим чинником економічного зростання.

Фінансовий ринок України перебуває під впливом низки структурних, інституційних та зовнішньоекономічних факторів, які значною мірою стримують його повноцінний розвиток. У цьому контексті важливо ідентифікувати ключові виклики, що формують сучасний стан фінансового середовища та впливають на перспективи залучення інвестицій, ефективність ринкових механізмів і рівень довіри з боку внутрішніх та зовнішніх учасників.

Нижче подано узагальнену таблицю з основними викликами, які наразі мають найбільший вплив на функціонування фінансового ринку України табл 1.

Таблиця 1

Основні виклики фінансового ринку України

Виклик	Опис	Наслідки та перспективи
Політична та економічна нестабільність	Внутрішні та зовнішні шоки впливають на ринок	Підвищення волатильності, зниження довіри інвесторів
Застарілі технології	Нерівномірний рівень модернізації ІТ-систем	Обмеження інноваційного розвитку, високі операційні витрати
Низька ліквідність ринку капіталу	Недостатній обсяг торгів та обмежена інституційна база	Складнощі залучення масових інвестицій, висока волатильність
Низька фінансова грамотність	Недостатня освітня база серед населення та бізнесу	Обмежений розвиток страхування та інвестиційних послуг

Джерело: побудовано автором на основі [1]

Ці виклики потребують комплексного підходу до подальших реформ і стратегічного планування. Зокрема, модернізація інфраструктури фінансового ринку, підвищення рівня прозорості, а також розвиток фінансової грамотності серед населення є критично важливими для забезпечення сталого розвитку та інтеграції українського ринку у глобальний фінансовий простір. Успішне подолання зазначених бар'єрів сприятиме активізації інвестиційної діяльності та зміцненню фінансової стабільності в країні.

Фінансовий ринок України характеризується значним потенціалом, однак стикається з численними внутрішніми та зовнішніми викликами. На сучасному етапі головним завданням є адаптація банківського сектору до європейських стандартів, модернізація ринкових фінансових інституцій та посилення регуляторних механізмів. Успішна інтеграція з глобальними ринками та активне впровадження цифрових технологій можуть сприяти не лише зростанню ефективності, а й підвищенню довіри до українського фінансового ринку.

Фінансовий ринок становить основу для розвитку та стабільності економіки України. Війна чинить негативний вплив і містить багато ризиків для розвитку фінансового ринку України, проте попри військову агресію регуляторам вдається досягати певних позитивних результатів, передбачених у реалізації Стратегії розвитку фінансового сектору до 2025 року. Перетворення фінансового ринку у ключовий компонент економічного середовища дозволить надавати фінансову підтримку реальному сектору економіки через

мобілізацію інвестицій та розподілу капіталу [2].

Євроінтеграція виступає потужним чинником, що трансформує фінансовий ринок України. Вона впливає на розвиток банківського сектору, ринків капіталу, страхування та інших фінансових посередників. Розглянемо детальні аспекти цього впливу з теоретичної та практичної точок зору.

За сучасними концепціями фінансової інтеграції, гармонізація законодавства та адаптація до міжнародних стандартів сприяють зростанню прозорості, підвищенню довіри інвесторів і оптимізації розподілу капіталу. Впровадження європейських стандартів дозволяє:

- Знизити рівень операційних ризиків завдяки сучасним механізмам управління;
- Підвищити конкурентоспроможність фінансових установ;
- Забезпечити доступ до великих потоків зовнішнього капіталу;
- Модернізувати технологічну базу через інтеграцію цифрових інструментів і платформ.

На практиці вплив євроінтеграції виражається через підвищення якості фінансової звітності передбачає введення Міжнародних стандартів фінансової звітності робить дані українських компаній порівнянними з європейськими аналогами, що сприяє залученню іноземних інвесторів. Впровадження інновацій, стимулює розвиток цифрових технологій, таких як мобільний банкінг, онлайн-платежі та блокчейн, що підвищують ефективність операцій.

Попри численні переваги євроінтеграції, цей процес супроводжується низкою складних викликів і потенційних ризиків для національної економіки та окремих секторів. Адаптація до нових умов, посилення конкуренції та необхідність глибоких структурних змін вимагають зваженого підходу та ефективного управління змінами. Нижче наведено основні напрями негативного впливу, типові проблеми та можливі негативні наслідки, які можуть виникати внаслідок євроінтеграційного курсу таблиця 2.

Таблиця 2

Негативні наслідки та виклики євроінтеграції

Напрямок впливу	Основні проблеми та виклики	Потенційні негативні наслідки
Структурні перетворення	Різка адаптація до нових стандартів, недостатня підготовка кадрів	Тимчасова дестабілізація ринку, зниження конкурентоспроможності
Конкуренція з європейськими установами	Висока конкуренція, краща технічна база європейських банків	Втрата ринкових часток, зниження прибутковості локальних установ
Інституційні бар'єри	Бюрократичні перепони, недостатня координація між державними органами	Затримка імплементації реформ, неефективне управління
Зовнішні економічні шоки	Глобальна економічна невизначеність, політичні кризи	Підвищена волатильність, зростання ризиків для інвестицій

Джерело: побудовано автором на основі [3]

Незважаючи на численні переваги, євроінтеграція створює і додаткові виклики. Внутрішня адаптація фінансових установ до нових вимог може бути повільною, що створює ризик тимчасової дестабілізації. Висока конкуренція з боку європейських банків, які володіють розвиненими технологічними рішеннями та стабільними бізнес-моделями, ставить під сумнів здатність деяких українських установ конкурувати на міжнародному рівні. Крім того, існуючі інституційні бар'єри ускладнюють ефективну імплементацію реформ, що може відкладати позитивний вплив євроінтеграції на фінансовий ринок.

Для максимізації позитивного впливу євроінтеграції на фінансовий ринок та мінімізації ризиків, необхідно зосередити зусилля на наступних напрямках:

- Послідовна імплементація реформ. Важливо забезпечити поетапне впровадження нових нормативних актів, що дозволить адаптувати внутрішні структури без різких шоків.

- Підтримка інноваційних ініціатив. Стимулювання розвитку фінтеху та цифрових технологій сприятиме підвищенню конкурентоспроможності українських фінансових установ.

- Покращення інституційної координації. Співпраця між державними органами та приватним сектором має стати пріоритетною для оперативного вирішення проблем і адаптації до європейських стандартів.

Висновки. Євроінтеграція є потужним імпульсом для розвитку фінансового ринку України, що відкриває нові горизонти для модернізації, залучення інвестицій та впровадження європейських стандартів управління. Успішна інтеграція вимагає системних реформ, адаптації нормативно-правової бази та модернізації інституційного апарату. Незважаючи на наявні виклики перспективи для зростання та розвитку фінансового сектору є значними. В умовах глобалізації та динамічних змін українські фінансові інституції повинні активно використовувати наявні можливості, впроваджувати інновації та розвивати партнерські зв'язки з провідними європейськими фінансовими організаціями. Лише за умови стратегічної, послідовної політики та активного залучення як державних, так і приватних ресурсів можна досягти стійкого розвитку фінансового ринку та забезпечити економічну стабільність країни.

Список використаних джерел:

1. Зарічна Н. З. Аналіз фінансово-економічного розвитку України в контексті формування міжнародного фінансового центру. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: "Економічні науки".* 2024. №1. URL: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2024-1-9596>

2. Борисюк О., Матвійчук Н., Хмелярська, Л. . Особливості розвитку фінансового ринку України під час війни. *Економіка та суспільство.* 2024. № 60. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-76>.

3. Євроінтеграція в умовах війни: виклики і перспективи. Аналітична доповідь 2022 р. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2022/12/28/2022-MATRA-IV-KVARTAL-7.pdf>.

Валерія КІЛОЧОК*,
студентка 2 курсу, групи 21-ФБС
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

МЕХАНІЗМИ ЗАЛУЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ФІНАНСОВОЇ ДОПОМОГИ ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Анотація. У статті досліджується критично важлива роль міжнародної фінансової допомоги (МФД) для України в умовах повномасштабної війни та повоєнного відновлення. Проаналізовано форми та канали надання МФД, функціональне спрямування фінансових ресурсів і їх значення для підтримки макрофінансової стабільності, соціальних стандартів, реформ та інтеграції до ЄС. Автор розглядає діяльність основних донорів — ЄС, МВФ, США, країн G7, Світового банку — та ефекти від їхньої підтримки для української економіки. Наголошено, що міжнародна допомога відіграє не лише тимчасову, а стратегічну роль у трансформації державного управління, модернізації інфраструктури та залученні інвестицій. Ефективне використання МФД визначається прозорістю, інституційною спроможністю та довірою до реформаторського курсу України.

Abstract. The article explores the critically important role of international financial assistance (IFA) for Ukraine amid the full-scale war and during post-war recovery. It analyzes the forms and channels through which IFA is provided, the functional allocation of financial resources, and their significance in supporting macro-financial stability, social standards, reforms, and EU integration. The author examines the activities of key donors — the EU, IMF, USA, G7 countries, and the World Bank — and the effects of their support on the Ukrainian economy. It is emphasized that international aid plays not only a temporary but also a strategic role in transforming public governance, modernizing infrastructure, and attracting investment. The effective use of IFA is determined by transparency, institutional capacity, and trust in Ukraine's reform trajectory.

Вступ. У зв'язку з глибокими економічними потрясіннями, спричиненими повномасштабною війною, Україна переживає одну з наймасштабніших криз за період своєї незалежності. Економічні втрати, руйнування інфраструктури, зниження виробництва, падіння доходів населення та необхідність масштабної соціальної підтримки формують об'єктивну потребу в залученні значних обсягів зовнішньої фінансової допомоги. У цих умовах ключовим завданням є розробка

* Науковий керівник: асистент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ Любов ВОЛЬСЬКА

ефективних механізмів залучення та використання міжнародних ресурсів.

Виклад основного матеріалу. Міжнародна фінансова допомога (МФД) є важливим інструментом підтримки держав, які перебувають у кризових або перехідних станах. У контексті України, яка від 2022 року переживає повномасштабну війну, МФД набула безпрецедентного значення як для короткострокового утримання економіки, так і для стратегічного повоєнного відновлення.

Міжнародна фінансова допомога представляє собою сукупність фінансових ресурсів, що надаються однією або кількома державами, міжнародними організаціями, фінансовими інституціями або фондами іншій країні на умовах безповоротності (гранти) або пільгового фінансування (пільгові кредити, позики), а також у вигляді технічної, експертної чи гуманітарної підтримки.

Вона може здійснюватися через:

- двосторонні канали (уряд–уряд),
- багатосторонні інституції (Світовий банк, МВФ, ЄС тощо),
- спеціальні трастові фонди та програми (наприклад, Платформа Координації донорів України — Multi-agency Donor Coordination Platform for Ukraine).

У період повномасштабної війни та в післявоєнний час міжнародні фінансові донори (МФД) відіграють критично важливу роль у підтримці економічної стабільності та відновленні України. Їхня діяльність охоплює низку напрямів, що спрямовані як на короткострокову стабілізацію, так і на довгостроковий розвиток. Основні функції МФД у цьому контексті подано в таблиці нижче.

Таблиця 1

Основні функції міжнародної фінансової допомоги для України

Функція	Зміст
Антикризова стабілізація	Надання ресурсів для покриття бюджетного дефіциту, забезпечення соціальних виплат.
Фінансування пріоритетів уряду	Спрямування коштів на підтримку енергетики, медицини, освіти, оборони, ВПО, інфраструктури.
Каталізатор реформ	Стимулювання внутрішніх інституційних змін та боротьби з корупцією.
Відновлення та розбудова	Інвестування у відбудову зруйнованих об'єктів, модернізацію систем управління.
Інтеграція до ЄС	Підтримка євроінтеграційних процесів через реформування за стандартами ЄС.

Джерело: сформовано автором на основі [1]

Таким чином, роль міжнародних фінансових донорів виходить за межі фінансової допомоги вони виступають стратегічними партнерами у трансформації економіки, модернізації державного управління та інтеграції України до європейського простору. Ефективне використання цієї підтримки є запорукою сталого розвитку та успішного відновлення країни.

З початку війни українська економіка зазнала глибоких втрат. За даними Світового банку, у 2022 році ВВП України скоротився на 29,1%, інфляція у 2022 році сягнула 26,6%, дефіцит державного бюджету перевищив 20% ВВП, а внутрішні джерела фінансування були вкрай обмежені.

У цих умовах МФД стала основним джерелом фінансової підтримки державних витрат:

У 2023 році понад 50% усіх видатків державного бюджету України були профінансовані за рахунок міжнародної допомоги.

Це дозволило:

- уникнути дефолту;
- стабілізувати обмінний курс;
- зберегти виплати пенсій, зарплат, субсидій;
- утримати державні інституції в робочому стані.

Повоєнна відбудова потребуватиме фінансових ресурсів, що значно перевищують можливості державного бюджету України. За спільною оцінкою Світового банку, Єврокомісії, ООН та уряду України, потреба у відновленні України до 2033 року становить понад \$486 млрд [2].

У цьому контексті МФД має стратегічну роль:

➤ Мобілізація інвестицій: міжнародна допомога повинна стати "якорем" для залучення приватного капіталу.

➤ Умовна допомога: надання ресурсів у прив'язці до реформ дозволяє будувати довіру до держави.

➤ Побудова довгострокових партнерств: допомога — це не лише гроші, а й участь у формуванні політики відновлення (наприклад, участь G7 у платформі з координації донорів).

Міжнародна фінансова допомога не є тимчасовим інструментом екстреної підтримки — вона трансформується у фундамент економічної реконструкції, інтеграції в європейський простір, реформування державних інститутів. Її успішне залучення і використання залежить від довіри, ефективного управління та здатності до реалізації системних змін в Україні.

З початку повномасштабної агресії у 2022 році міжнародна фінансова допомога стала критично важливим джерелом підтримки української економіки. Її мета полягає не лише у забезпеченні макрофінансової стабільності, а й у відновленні критичної інфраструктури, збереженні соціальних стандартів, підтримці обороноздатності, реалізації реформ та інтеграції до ЄС. Основні напрями такої допомоги можна класифікувати за типами донорів, видами фінансування та функціональним спрямуванням.

Найбільш вагомий напрям допомоги — це макрофінансова підтримка, що включає гранти, пільгові кредити та позики на покриття дефіциту державного бюджету. Основними донорами в цьому напрямі є:

– Європейський Союз (ЄС) — у межах програм Macro-Financial Assistance (MFA) Україна отримала у 2022–2024 рр. понад €18 млрд, зокрема в рамках пакету

MFA+.

– Міжнародний валютний фонд (МВФ) — реалізується чотирирічна програма EFF на \$15,6 млрд, спрямована на підтримку макрофінансової стабільності, контроль над інфляцією, реформування інституцій.

– США — надає пряму бюджетну підтримку через механізми USAID та через Світовий банк, зокрема у вигляді грантів на виплату заробітної плати держслужбовцям, освітянам, медикам тощо.

– Канада, Японія, Велика Британія, країни G7 — виступають як прямі донори або через багатосторонні механізми, наприклад, Multi-Donor Trust Fund від Світового банку.

Таблиця 2

Основні донори бюджетної підтримки України у 2022–2024 рр.

Донор	Обсяг допомоги (млрд дол. США)	Форма фінансування	Період надання
ЄС (MFA+)	20,0	Пільгові кредити	2022–2024
МВФ (EFF)	15,6	Пільгове кредитування	2023–2027
США	22,9	Гранти	2022–2024
Канада	4,0	Позики, частково гранти	2022–2024
Велика Британія	2,5	Пряма підтримка	2022–2024
Японія	3,5	Пільгове кредитування	2023–2024

Джерело: сформовано автором на основі [3]

В умовах активної фази війни міжнародна фінансова допомога стала критично важливою для підтримки макрофінансової стабільності України. Як видно з таблиці, найбільшими донорами виступають Європейський Союз, Сполучені Штати Америки та Міжнародний валютний фонд, які надають як грантову підтримку, так і пільгове кредитування. Ці ресурси дозволяють уряду забезпечувати ключові бюджетні витрати — від соціальних виплат до оборонного сектору — у надзвичайно складних умовах.

Важливим аспектом є також довгостроковість деяких програм, зокрема EFF від МВФ, що не лише покриває поточні потреби, а й закладає основу для поступового структурного відновлення та реформ. Наявність донорської підтримки виступає своєрідним сигналом для міжнародних ринків і партнерів щодо довіри до економічного курсу України, а також сприяє активізації приватних інвестицій у майбутньому.

Другим важливим напрямом є фінансування відновлення критичної інфраструктури — енергетики, транспорту, медичних та освітніх установ. Тут активну участь беруть:

– Світовий банк — через програму PEACE in Ukraine, фінансує відновлення соціальної інфраструктури, водопостачання, енергетики.

– Європейський інвестиційний банк (ЄІБ) та Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) — інвестують у транспортну інфраструктуру, енергоефективність, водопостачання.

– Фонд енергетичної підтримки України, створений ЄС та Енергетичним Співтовариством, — надає допомогу для ремонту об'єктів енергетичної системи.

Наприклад, у 2023 році Світовий банк мобілізував понад \$4,5 млрд на відновлення об'єктів охорони здоров'я, освіти, мостів та доріг.

Попри те, що більшість оборонної допомоги не фігурує у держбюджеті, вона опосередковано знижує навантаження на державні фінанси, дозволяючи сконцентрувати ресурси на соціальних видатках. Серед лідерів за обсягами: США — понад \$44 млрд (зокрема Пакет Ukraine Security Assistance Initiative); Німеччина, Польща, Велика Британія — постачання військової техніки, обладнання, ППО.

Ще одним важливим напрямом є інституційна підтримка — зміцнення державного управління, реформа митниці, податкової, цифровізація послуг, боротьба з корупцією. Основні програми: EU4Ukraine, U-LEAD, SURGe, ProZorro+, EDGE — реалізуються ЄС, GIZ, USAID; OECD, UNDP, IFC — консультують з питань реформ публічного управління, енергоменеджменту, державного боргу. Залучення прямих коштів на підтримку МСП (малого і середнього підприємництва), інноваційних проєктів та агросектора є критично важливим елементом економічної стійкості. USAID «AGRI-Ukraine», Гранти від ЄБРР для малого бізнесу, Програми підтримки ВПО-підприємців; Horizon Europe, EIT Jumpstarter — підтримка стартапів та наукових інновацій. У 2023 році за підтримки USAID було надано понад 4 000 грантів агровиробникам для закупівлі обладнання, насіння, палива [3].

Міжнародна фінансова допомога охоплює кілька ключових напрямів, що взаємно доповнюють один одного — від бюджетної стабілізації до структурної трансформації економіки. Такий підхід забезпечує не лише тимчасову підтримку, а й створює підґрунтя для сталого післявоєнного розвитку.

Висновок. Залучення міжнародної фінансової допомоги є ключовим елементом відновлення української економіки. Наразі держава демонструє високу спроможність до інтеграції у глобальні фінансові системи, проте потребує подальшого вдосконалення стратегій залучення та використання коштів. Для довгострокового ефекту важливо перетворити допомогу з ресурсу кризового реагування на інструмент розвитку через інтеграцію з внутрішніми реформами, стимулювання інвестицій та трансформацію економіки на принципах сталості та інноваційності..

Список використаних джерел:

1. Національний банк України: офіційний сайт. URL: <https://bank.gov.ua/>.
2. Офіційний сайт «Мінфін - все про фінанси: новини, курси валют, банки». URL: <https://minfin.com.ua/>
3. Світовий банк в Україні: офіційний сайт. URL: <https://www.worldbank.org/uk/country/ukraine>

Ірина КУДИНА*,
студентка 2 курсу, групи 21- ФБС
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ІНВЕСТИЦІЙНИЙ КЛІМАТ В УКРАЇНІ: ФАКТОРИ ВПЛИВУ ТА НАПРЯМИ ПОКРАЩЕННЯ

Анотація. *Стаття аналізує інвестиційний клімат України, визначаючи його як сукупність економічних, політичних, інституційних та правових умов, що впливають на притік інвестицій. Використовуючи SWOT-аналіз, автор виявляє сильні сторони (стратегічне розташування, людський капітал, природні ресурси), слабкості (політична невизначеність, корупція), можливості (євроінтеграція, розвиток ІТ) і загрози (геополітичні ризики, фінансова нестабільність). Стаття також містить рекомендації для покращення інвестиційного клімату через модернізацію законодавства, розвиток інфраструктури та інтеграцію до світової економіки.*

Abstract. *The article analyzes Ukraine's investment climate, defining it as a set of economic, political, institutional, and legal conditions that influence investment inflows. Using a SWOT analysis, the author identifies strengths (strategic location, human capital, natural resources), weaknesses (political uncertainty, corruption), opportunities (EU integration, IT development), and threats (geopolitical risks, financial instability). The article also provides recommendations for improving the investment climate through legal modernization, infrastructure development, and integration into the global economy.*

Вступ. Інвестиційний клімат визначається як сукупність економічних, політичних, інституційних та правових умов, які сприяють або перешкоджають притоку інвестицій. Для України, країни з великим потенціалом завдяки стратегічному розташуванню, людському капіталу та природним ресурсам, створення сприятливого інвестиційного середовища є надзвичайно важливим завданням для стабілізації економіки та інтеграції до світових ринків.

Виклад основного матеріалу. Інвестиційний клімат формується як за рахунок реальних економічних показників, так і за рахунок сприйняття інвесторів щодо стабільності, прозорості та ефективності державного управління. В Україні за останні роки спостерігаються як позитивні зрушення (зокрема, у сфері спрощення регуляторних процедур), так і структурні виклики, що пов'язані з політичною невизначеністю, корупційними ризиками та

* Науковий керівник: асистент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ Любов ВОЛЬСЬКА

інституційною слабкістю.

Інвестиційний клімат будь-якої країни формується під впливом комплексу внутрішніх і зовнішніх факторів, що визначають привабливість національної економіки для потенційних інвесторів. Для України це питання має особливу актуальність, зважаючи на потребу у стабільних джерелах капіталу для відновлення економіки, модернізації виробництва та стимулювання інноваційного розвитку. У такому контексті надзвичайно важливо мати інструмент, який дозволяє системно оцінити поточний стан інвестиційного середовища, а також ідентифікувати основні вектори для його вдосконалення. Одним із найефективніших методів такого аналізу є SWOT-аналіз, що передбачає вивчення сильних і слабких сторін внутрішнього середовища, а також можливостей і загроз із зовнішнього середовища.

Для систематизації сильних і слабких сторін, а також можливостей і загроз інвестиційного клімату України, доцільно використати SWOT-аналіз (табл. 1).

Таблиця 1

SWOT-аналіз інвестиційного клімату України

Сильні сторони	Слабкі сторони
Стратегічне географічне розташування	Політична невизначеність та часті зміни
Значний потенціал людського капіталу	Високий рівень корупції та бюрократії
Наявність природних ресурсів	Недостатній розвиток інфраструктури
Можливості	Загрози
Інтеграція до європейського економічного простору	Геополітичні ризики та зовнішній тиск
Розвиток ІТ-сектору та високотехнологічних галузей	Фінансова нестабільність на світових ринках
Залучення додаткових FDI за рахунок реформ	Нестабільність внутрішніх економічних процесів

Джерело: побудовано автором

SWOT-аналіз дозволяє визначити ключові напрямки для подальшого покращення інвестиційного клімату, орієнтуючись як на внутрішні ресурси, так і на зовнішні можливості.

Згідно з проведеним аналізом, Україна має ряд стратегічних переваг, зокрема вигідне розташування на перетині транспортних і торговельних шляхів між Сходом і Заходом, а також значний людський потенціал, що може забезпечити розвиток нових галузей, таких як ІТ, агробізнес чи логістика. Крім того, наявність природних ресурсів та перспективи євроінтеграції створюють позитивне підґрунтя для зростання обсягів іноземних інвестицій.

Водночас, слабкі сторони, такі як політична нестабільність, корупція та недосконала інфраструктура, продовжують стримувати реалізацію цього потенціалу. Ці фактори знижують рівень довіри інвесторів і підвищують ризики ведення бізнесу в Україні. Особливо гострою є проблема слабких інституцій, що перешкоджає ефективному втіленню реформ і створенню сприятливого регуляторного середовища.

Зовнішні можливості, такі як зростаюча інтеграція у європейський економічний простір, відкривають нові ринки для українських товарів та сприяють гармонізації правових норм і стандартів. Крім того, розвиток високотехнологічних галузей може стати потужним локомотивом для економіки за умови належної підтримки інноваційної діяльності. Проведення глибоких структурних реформ також здатне сприяти нарощенню обсягів прямих іноземних інвестицій.

Однак загрози залишаються суттєвими. Серед них – геополітична нестабільність, яка посилюється військовими ризиками, залежність від коливань світових фінансових ринків і внутрішня економічна вразливість. Усі ці чинники можуть нівелювати навіть найкращі ініціативи щодо покращення інвестиційного клімату, якщо не буде здійснено комплексних дій на рівні державної політики.

На основі SWOT-аналізу можна зробити висновок, що для створення стабільного та прогнозованого інвестиційного середовища Україні необхідно зосередитися на усуненні внутрішніх недоліків, активному використанні зовнішніх можливостей, а також ефективному управлінні ризиками. Це дозволить не лише підвищити рівень довіри з боку інвесторів, але й забезпечити довгострокове економічне зростання та модернізацію національної економіки.

Індекс інвестиційної привабливості України є важливим показником, що відображає оцінку бізнес-спільнотою інвестиційного клімату країни. Європейська Бізнес Асоціація (ЄБА) проводить дослідження цього індексу з 2008 року, що дозволяє відстежувати його динаміку та вплив різних факторів на інвестиційну привабливість України.

Оскільки інвестиції мають вирішальне значення для розвитку економіки, аналіз індексу інвестиційної привабливості України за період 2020–2024 років (табл. 2), дозволяє зрозуміти, як змінилися умови для інвесторів у країні під впливом глобальних та внутрішніх чинників.

Таблиця 2

Аналіз індексу інвестиційної привабливості України за період 2020–2024 рр.

Рік	Індекс інвестиційної привабливості	Коментар
2020	2,4	Найнижчий рівень через пандемію COVID-19 та економічний спад.
2021	2,84	Покращення після пандемії, але все ще недостатній рівень інвестиційної привабливості.
2022	2,17	Спад через початок війни та геополітичну нестабільність.
2023	2,44	Невелике відновлення після початкового падіння через війну.
2024	2,49	Помітне покращення, хоча інвестиційний клімат все ще залишається під впливом війни та інших викликів.

Джерело: побудовано автором на основі [1]

Як видно з таблиці, індекс інвестиційної привабливості України демонструє значні коливання за останні роки, що обумовлені різними економічними і

політичними подіями. Війна та економічна нестабільність мали негативний вплив на цей показник, однак за останні роки спостерігається певне покращення, що свідчить про поступове відновлення довіри до українського ринку. Проте, рівень інвестиційної привабливості все ще залишається нижчим за оптимальний, і для його подальшого зростання необхідно продовжувати здійснювати економічні реформи та створювати сприятливі умови для інвесторів.

Одним із найпривабливіших для інвестування в Україні лишається агросектор. Україна є найбільшим власником чорноземів у світі. Крім того, кліматичні умови у нас найбільш сприятливі для вирощування різноманітних культур. Навіть сьогодні у країні продовжують розвиватися технології обробки землі. Як наслідок, привабливість та вартість землі продовжує зростати, а інвестиції в цей актив будуть збільшуватися. Також значний потенціал має й ІТ-сектор України. На сьогодні у нас один з найнижчих відсотків зайнятих у цій галузі. У той час як в Євросоюзі середній відсоток зайнятих в ІТ-сфері становить 4,8%, в Україні станом на 2023 рік цей показник був на рівні 2,7%. Саме тому ІТ-сектор України є доволі перспективним напрямом для інвестування, враховуючи те, що він не потребує суттєвих перших витрат [2].

Незважаючи на складні умови функціонування української економіки під час війни, все ж існують і певні переваги іноземного інвестування в Україну в цей період, зокрема: статус України як кандидата в ЄС; діджиталізація державних послуг; дерегуляційні ініціативи; скасування квот та мита на експорт української продукції; транспортний безвіз з країнами ЄС [3].

Покращення інвестиційного клімату – це комплексний процес, який вимагає системного підходу і взаємодії декількох секторів економіки та державного управління. Теоретичні засади цього процесу ґрунтуються на ідеях ринкової економіки, ефективного державного регулювання, забезпечення прав власності, а також інтеграції до глобальних економічних процесів. Розглянемо основні напрями покращення інвестиційного клімату в Україні:

1. Одним із ключових напрямків є модернізація законодавства, яка має бути спрямована на:

- Забезпечення захисту інвестицій: Прийняття законів, що гарантують права інвесторів та мінімізують юридичні ризики.

- Спрощення процедур ведення бізнесу: Оптимізація процесу реєстрації підприємств, отримання ліцензій і дозволів.

- Прозорість судової системи: Реформування судової влади для забезпечення своєчасного та справедливого вирішення економічних спорів.

2. Сучасна інфраструктура є запорукою економічного зростання та залучення інвестицій:

- Транспортна інфраструктура. Модернізація доріг, залізничних мереж, аеропортів та портів сприятиме покращенню логістики та зниженню витрат.

- Енергетична інфраструктура. Інвестиції у відновлювану енергетику, модернізація електричних мереж і енергозберігаючі технології.

– Цифровізація. Розвиток ІТ-сектору, впровадження сучасних технологій в управлінні та комунікаціях, створення технопарків та інноваційних кластерів.

3. Якісний людський капітал – один із найважливіших ресурсів для інвесторів:

– Інвестиції в освіту. Розширення програм професійного навчання, підвищення стандартів освіти, налагодження співпраці між вишами та бізнесом.

– Науково-дослідницька діяльність. Підтримка дослідницьких проектів, стимулювання інновацій, створення умов для трансферу технологій.

– Формування висококваліфікованих кадрів. Розвиток програм стажувань, практичного навчання та партнерств з міжнародними організаціями.

4. Інтеграція до європейського та світового економічного простору сприяє підвищенню інвестиційної привабливості:

– Гармонізація стандартів. Прийняття європейських норм у галузі економіки, екології та безпеки.

Комплекс заходів з покращення інвестиційного клімату дозволить знизити ризики та створити сприятливі умови для розвитку економіки. Аналітичні дослідження свідчать, що для досягнення значущих результатів необхідно. Комплексне впровадження реформ, що передбачатиме одночасну реалізацію реформ у декількох секторах дозволить створити синергійний ефект, що збільшить інвестиційну привабливість. Також необхідне підвищення ефективності управління, а саме розробка чітких стратегічних планів, контроль за виконанням реформ та корекція політики відповідно до змін макроекономічних умов.

Висновки. Сучасний інвестиційний клімат України характеризується складною комбінацією позитивних змін та серйозних викликів. Позитивні аспекти: покращення макроекономічних показників, зростання FDI, поступова реформа регуляторного середовища та спрощення бізнес-процедур сприяють формуванню довіри інвесторів. Негативні чинники: політична невизначеність, інституційні проблеми та геополітичні ризики продовжують створювати перешкоди для стабільного залучення інвестицій. Для досягнення довгострокової стійкості та залучення значних інвестиційних потоків необхідно продовжувати реалізацію структурних реформ, удосконалювати правову систему, підвищувати прозорість державного управління та активно інтегруватися до європейських та світових економічних структур.

Список використаних джерел:

1. Офіційний сайт «Мінфін - все про фінанси: новини, курси валют, банки». URL: <https://minfin.com.ua/>

2. Інвестиційний клімат в Україні: виклики та перспективи 2025 року. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/investiciyniy-klimat-v-ukrayini-vikliki-ta-perspektivi-2025-roku.html>.

3. Гуцан Т. Г. Тенденції інвестиційної привабливості України в умовах воєнного стану. *Галицький економічний вісник*. ТНТУ, 2024. Том 87. № 2. С. 30-39.

Вікторія ЛАБЗЕНКО,*
студентка 3-го курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ВПЛИВ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ НА РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті досліджено роль банківського кредитування як одного з ключових інструментів стимулювання економічного зростання в Україні. Визначена сутність, принципи та функції банківського кредитування в економіці України. Розглянуто динаміку кредитної активності банківського сектору, його вплив на розвиток реального сектору економіки та платоспроможність суб'єктів господарювання. Зазначено вплив банківського кредитування на галузі національного господарства. Проаналізовано основні тенденції, проблеми та обмеження, які стримують ефективне функціонування кредитного ринку.

Abstract. The article examines the role of bank lending as one of the key instruments for stimulating economic growth in Ukraine. The essence, principles and functions of bank lending in the Ukrainian economy are defined. The dynamics of lending activity of the banking sector, its impact on the development of the real sector of the economy and the solvency of economic entities are considered. The impact of bank lending on the sectors of the national economy is indicated. The main trends, problems and limitations that hinder the effective functioning of the credit market are analyzed.

Вступ. Банківський кредит є однією з форм кредитних відносин, що виникають між банківськими установами та позичальниками, суть яких полягає у тимчасовому перерозподілі фінансових ресурсів на принципах повернення, строковості, платності та цільового використання. Він відіграє ключову роль у фінансовій системі, забезпечуючи доступ суб'єктів господарювання до необхідних грошових коштів.

У сучасних умовах стабільного функціонування та динамічного розвитку економіки України важливе значення має ефективне функціонування системи банківського кредитування. Саме наявність доступних кредитних ресурсів для підприємств, установ та організацій є основою забезпечення безперервності виробничих процесів, реалізації стратегічних інвестиційних проєктів і задоволення поточних фінансових потреб.

Банківський кредит виконує важливу функцію фінансового

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ – Оксана РУДА

посередництва, сприяючи акумулюванню вільних ресурсів у національній економіці та їх ефективному перерозподілу. Завдяки своїй універсальності та широкій сфері застосування - від короткострокового фінансування обігових коштів до довгострокового інвестування - він забезпечує стійкість грошово-кредитної системи та стимулює економічне зростання країни.

Виклад основного матеріалу. Кредит виступає однією з основоположних економічних категорій, що активно впливає на функціонування та розвиток усіх секторів національного господарства. Його сутність найповніше розкривається саме через виконання специфічних функцій, які відображають механізм його дії та значення в ринковій економіці [4].

Кредитування забезпечує реалізацію багатьох ключових економічних завдань, зокрема:

- подолання часових розривів між виникненням фінансових потреб та можливістю їх задоволення шляхом залучення позикових коштів;
- здійснення купівлі капіталомістких товарів тривалого користування, зокрема нерухомості, без необхідності одномоментного вилучення значних грошових сум;
- активізація процесів оновлення основних фондів і технологічного переоснащення підприємств через залучення додаткових фінансових ресурсів;
- прискорення реалізації стратегічних програм розвитку бізнесу шляхом фінансування довгострокових інвестиційних проєктів [3].

Кредитні ресурси активно використовуються не лише підприємствами та населенням, а й органами державної влади - як на національному, так і на міждержавному рівнях.

Таким чином, кредит стає важливим інструментом впливу на економічну динаміку, підтримку стабільності, реалізацію соціально-економічної політики та реагування на кризові явища.

Через банківське кредитування відбувається стимулювання економічного зростання, розширення виробництва, створення нових робочих місць і підвищення добробуту населення.

До основних функцій кредиту, що визначають його місце в економіці, належать:

- акумулювання банківською системою тимчасово вільних фінансових ресурсів і забезпечення їх ефективної централізації;
- стимулювання платоспроможного попиту через кредитування споживчих і виробничих витрат;
- перерозподіл грошових коштів між галузями, територіями, підприємствами відповідно до цілей і пріоритетів розвитку;
- створення кредитних грошей - як форми безготівкового обігу, що сприяє гнучкості грошової системи;
- участь у регулюванні грошової маси, що дозволяє контролювати інфляційні процеси та підтримувати макроекономічну рівновагу [6].

Принципи банківського кредитування є основними правилами та

положеннями кредитного процесу, які впливають із сутності, функцій та ролі кредиту в певних суспільних умовах. Головні принципи банківського кредитування представлені в таблиці 1

Таблиця 1

Основні принципи організації кредитування комерційного банку

Принципи	Характеристика принципів
Строковість	кредитні кошти надаються банком позичальнику на визначений проміжок часу, після завершення якого позичальник зобов'язаний повернути отриману суму фінансових ресурсів у повному обсязі
Поверненість	кошти, які були отримані у тимчасове користування, мають бути повернені після завершення встановленого періоду
Платність	банки встановлюють відсоткову ставку за кредитами на такому рівні, щоб покрити свої витрати на залучення коштів та операційну діяльність, а також отримати певний прибуток
Забезпеченість	банк має законні повноваження вживати заходи для забезпечення захисту власних фінансових інтересів та уникнення втрат через неповернення кредиту позичальником через його нездатність розрахуватися за боргом
Цільовий характер використання	кредитні гроші надаються позичальнику з чітко визначеною метою, яка фіксується у кредитному договорі між сторонами

Джерело: створено автором на основі [1]

Дотримання основних принципів кредитування має надзвичайно важливе значення для ефективного функціонування банківської системи. Саме від дотримання цих принципів залежить не лише успішність окремих кредитних операцій, але й загальна фінансова стабільність банку, його здатність підтримувати ліквідність і здійснювати подальше кредитування у довгостроковій перспективі.

Банківське кредитування виступає ключовим елементом фінансової системи країни та відіграє визначальну роль у стимулюванні економічного розвитку, однак важливо враховувати, що надмірне розширення кредитування без належного ризик-менеджменту може призвести до негативних наслідків, зокрема фінансової нестабільності, зростання рівня неповернення кредитів та макроекономічних дисбалансів.

Банківське кредитування виконує низку важливих функцій, які забезпечують його системну роль в економіці [2], зокрема:

- фінансування поточної діяльності підприємств через надання обігових коштів для закупівлі сировини, матеріалів, комплектуючих, обладнання тощо;
- стимулювання інвестиційної активності через кредитування проектів модернізації, розширення виробництва, впровадження інноваційних технологій;
- підтримка внутрішнього попиту шляхом надання споживчих кредитів населенню на придбання житла, транспортних засобів, побутової техніки, освітніх, медичних та інших послуг;
- забезпечення ефективного функціонування грошово-кредитного механізму, зокрема трансмісійного механізму монетарної політики.

Таким чином, банківське кредитування є не лише джерелом фінансування,

а й потужним важелем економічної трансформації та зростання. Його ефективне функціонування є запорукою фінансової стабільності, інвестиційної привабливості країни та підвищення добробуту населення.

Позитивний вплив кредитування спостерігається в більшості галузей економіки України сільському господарстві, промисловості, будівництві, торгівлі, транспорті, сфері послуг. Надання банками кредитних ресурсів сприяє оновленню основних засобів, впровадженню інновацій, розширенню асортименту продукції та освоєнню нових ринків. Особливо важливу роль банківське кредитування відіграє у підтримці малого та середнього підприємництва, яке є основою зайнятості та регіонального розвитку.

Однак, як і будь-який фінансовий інструмент, кредит має не лише позитивний, а й потенційно негативний вплив. Надмірне розширення обсягів кредитування без належного оцінювання ризиків здатне призвести до погіршення якості кредитного портфеля банків, зростання боргового навантаження на позичальників, зниження платоспроможності.

У зв'язку з цим важливо впроваджувати збалансовану політику в сфері банківського кредитування, яка передбачає:

- удосконалення системи банківського регулювання і нагляду;
- посилення контролю за ризиками банківського сектору;
- створення сприятливих умов для довгострокового кредитування;
- розвиток фінансової інклюзії та підвищення рівня фінансової грамотності населення і підприємців;
- забезпечення стабільності макроекономічного середовища.

Попри це, поточний стан банківського кредитування в Україні залишається недостатнім, що зумовлено низкою об'єктивних чинників: високим рівнем кредитного ризику, недостатньою капіталізацією банків, обмеженою ліквідністю, а також жорсткими вимогами з боку регулятора. Тому подальше вдосконалення механізмів кредитування, зміцнення банківського сектору та підвищення доступності фінансування для бізнесу й населення мають стати одним із ключових напрямів економічної політики держави.

Для стимулювання кредитної активності банків та посилення позитивного впливу банківського кредитування на соціально-економічний розвиток України необхідно вжити комплексних заходів.

Ефективність банківського кредитування як інструменту економічного зростання залежить від рівня розвитку ринкових відносин у країні. Кредит повноцінно виконує свої функції лише в умовах розвиненої ринкової економіки: стимулює виробництво, інвестиції, підприємництво, споживання та знижує трансакційні витрати. Банківське кредитування найбільше впливає на прибуткові та динамічні галузі, такі як торгівля, промисловість, сільське господарство, нерухомість, тоді як у менш прибуткові сектори ресурси спрямовуються залишково, окрім стратегічно важливих, які підтримує держава.

Післякризовий період актуалізував питання зміцнення капітальної бази банків. Нова стратегія розвитку фінансового сектору України передбачає

підвищення капіталізації банків для стійкості до зовнішніх шоків, зокрема війни. Постанова НБУ від 7 квітня 2016 року № 242 зобов'язала банки привести капітал у відповідність до вимог закону, що сприяло нарощуванню капіталу, підвищенню фінансової стійкості, здатності абсорбувати ризики та забезпеченню безперервного кредитування в умовах макроекономічної нестабільності. Виконання цих вимог призвело до змін у структурі банківського сектору: частина банків, які не відповідали новим нормативам, була ліквідована, інші проходять рекапіталізацію. Динаміка кількості банків і частки проблемних кредитів за 2019–2023 роки ілюструє процес «очищення» банківської системи, спрямований на підвищення її стабільності та стійкості до криз.

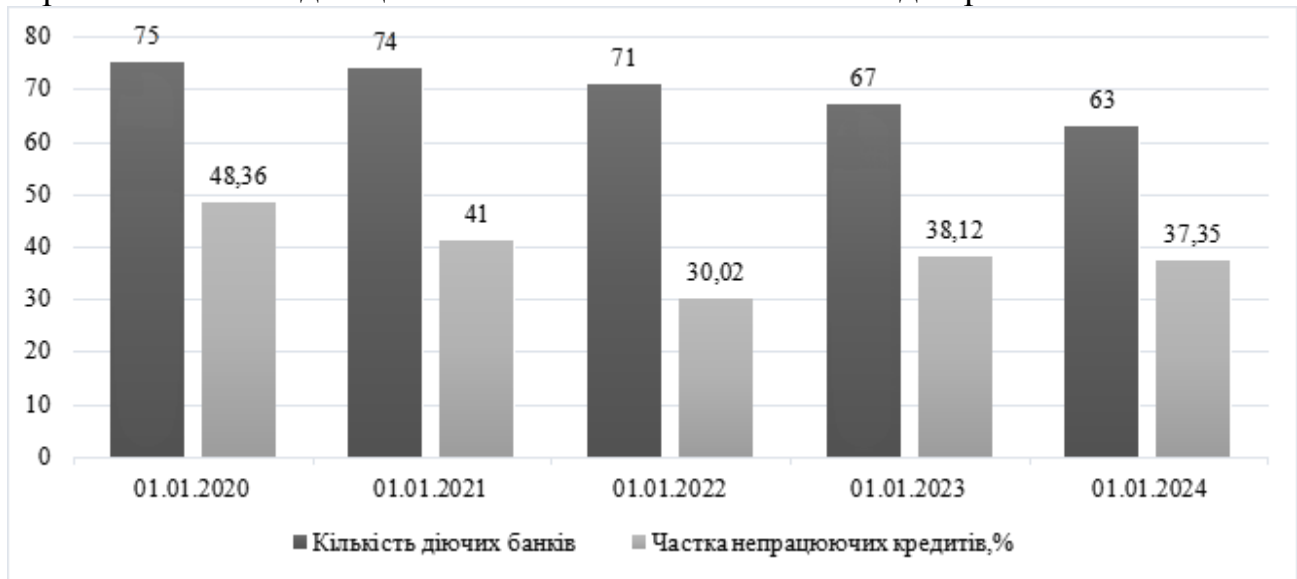

Рис. 1. Динаміка зміни кількості банків України у порівнянні з часткою непрацюючих кредитів за 2019-2024 рр.

Джерело: створено автором на основі [5]

Аналіз даних демонструє, що зі зменшенням кількості діючих банків в Україні спостерігається поступове скорочення частки непрацюючих кредитів у банківській системі. Станом на 01.01.2020 року при 75 діючих банках частка проблемних кредитів становила 48,36%. До 01.01.2024 року кількість банків скоротилася до 63, а частка непрацюючих кредитів знизилася до 37,35%.

Динаміка банківського кредитування в Україні формується під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів, які взаємодіють між собою і створюють ряд проблем для розвитку кредитної діяльності, що призводить до зниження довіри між учасниками кредитного ринку, підвищення кредитного ризику, зменшення обсягів кредитного портфеля в реальному секторі економіки та переорієнтації банків на споживче кредитування на шкоду довгостроковим інвестиційним проектам.

У сучасних умовах банківське кредитування в Україні здійснюється в складному макроекономічному середовищі, яке обмежує кредитну активність банківської системи. Основними стримувальними факторами є:

- Нестабільність макроекономіки: часті коливання інфляції, валютного курсу та зайнятості знижують впевненість банків у фінансових умовах.

- Високий рівень непрацюючих кредитів: змушує банки формувати резерви, зменшуючи ресурсну базу для кредитування.

- Посилення інфляційного тиску: обмежує Національний банк України у зниженні облікової ставки, що стримує зниження відсоткових ставок за кредитами.

- Військові дії Росії: втрати промислових підприємств та інфраструктури знижують платоспроможність позичальників і підвищують ризики дефолтів.

- Конкуренція з боку небанківських фінансових установ: створює асиметрію умов на ринку споживчого та мікrokредитування.

Висновок. Отже, банківський кредит є невід'ємною складовою фінансової системи, яка забезпечує економічне зростання, розвиток виробництва та підвищення добробуту населення в Україні. Ефективне функціонування банківського кредитування є одним з ключових факторів макроекономічної стабільності держави. Вплив банківського кредитування на економічний розвиток України є багатограним і охоплює різні рівні господарської системи - від мікроекономічного до макроекономічного. Банківські кредити проникають у всі сектори економіки, охоплюючи різні галузі виробництва, види економічної діяльності та регіони країни, створюючи умови для їх зростання, оновлення та інтеграції у сучасні економічні процеси. За умов ефективного регуляторного супроводу, адекватної оцінки ризиків та стабільного фінансового середовища, банківське кредитування здатне виконувати роль важливого важеля економічного зростання. Воно сприяє активізації інвестицій, стимулює внутрішній попит, підтримує підприємницьку ініціативу та розширює можливості для розвитку експорту.

Список використаних джерел:

1. Дуброва Н. П. Кредитна політика комерційного банку *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука"*. 2018. С. 59-61.
[http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2018_3\(2\)](http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2018_3(2))

2. Коваленко В. Роль банків в економічному зростанні в умовах глобалізації фінансового простору Сучасні детермінанти фіскальної політики: локальний та міжнародний вимір Тернопіль : ЗУНУ, 2021. С. 181-183.

3. Кремень В. М., Кремень О. І., Гуляєва Л. П. Роль банківського кредитування у розвитку економіки України. *Проблеми економіки*. 2020. С. 176-183.

4. Кудрявцев В. І. Класифікація способів забезпечення виконання кредитних зобов'язань. *Юридична Україна*. 2019. С. 21–27.

5. Національний банк України
https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593

6. Світлична В. Ю., Гроші і кредит: підручник; Харків ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2020. 191 с.

Артем МАРЦЕНЮК*
студент 1 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПАРАМЕТРИ РИНКУ АВТОСТРАХУВАННЯ, ЯКІ ВИЗНАЧАЮТЬ СТУПІНЬ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ ЙОГО УЧАСНИКІВ

Анотація. У роботі досліджено основні параметри ринку автострахування, які безпосередньо впливають на ступінь фінансових ризиків його учасників. Особливу увагу приділено таким чинникам, як рівень конкуренції між страховими компаніями, нормативно-правове регулювання, динаміка страхових премій та виплат, ступінь страхового шахрайства, а також рівень платоспроможності страховиків. Проаналізовано, яким чином ці параметри формують ризиковий профіль як страхових компаній, так і страхувальників (автовласників), і як зміни в зовнішньому середовищі (економічна нестабільність, війна, інфляція) підсилюють або зменшують ці ризики. У результаті дослідження запропоновано можливі підходи до зниження фінансових ризиків шляхом удосконалення системи контролю.

Abstract. The paper examines the main parameters of the auto insurance market that directly affect the degree of financial risks of its participants. Particular attention is paid to such factors as the level of competition between insurance companies, regulatory and legal regulation, the dynamics of insurance premiums and payments, the degree of insurance fraud, and the level of solvency of insurers. It analyzes how these parameters shape the risk profile of both insurance companies and policyholders (car owners), and how changes in the external environment (economic instability, war, inflation) increase or decrease these risks. As a result of the study, possible approaches to reducing financial risks are proposed by improving the control system.

Вступ. Введення воєнного стану нещодавно стало домінуючим фактором, який суттєво вплинув на різні сфери життя суспільства. Серед найбільш вразливих секторів виявився ринок страхування автокаско в Україні. Вплив цих негативних подій на цей ринок виявився множинним та серйозним, породжуючи ряд викликів для страхових компаній, клієнтів та регуляторних органів.

Виклад основного матеріалу. З точки зору структури страхових продуктів страховий ринок характеризується низькою диференціацією з перевагою високоризикових видів страхування. Серед видів страхування в 2024 році

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування – Олена МАРЦЕНЮК

найбільшу питому вагу займає автострахування (близько 50%), майнове страхування (близько 9%) та страхування відповідальності (9%) (рис. 1).

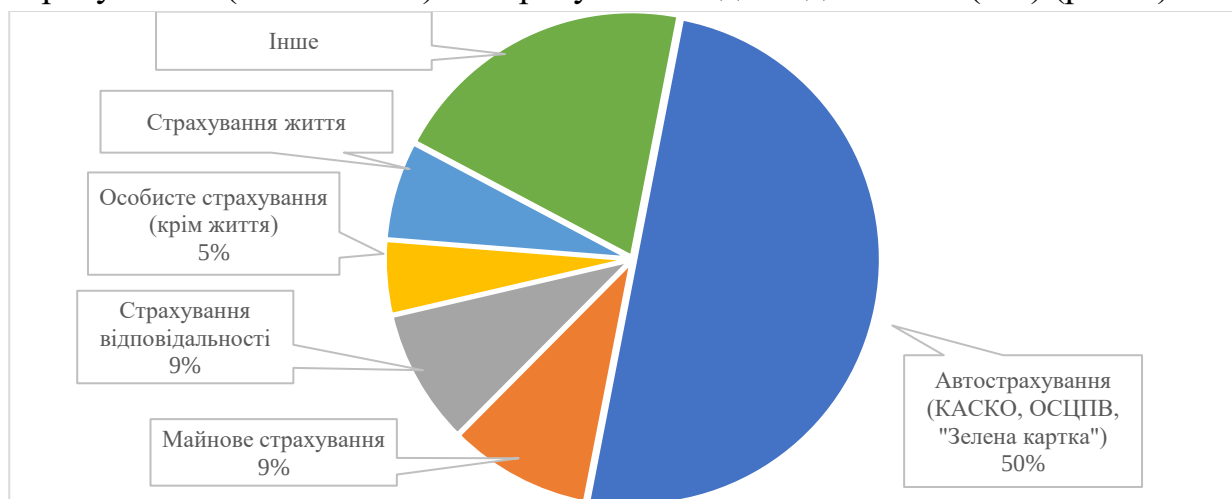

Рис. 1 Структура страхового ринку за видами страхування у 2024 р.

Джерело: сформовано автором на основі [2]

У цьому контексті, важливо дослідити наслідки воєнного стану на розвиток страхування автострахування в Україні та з'ясувати ефективні методи подолання цих викликів. Відповідно, дана робота спрямована на аналіз впливу зазначених чинників на ринок автострахування, виявлення проблем та пошук шляхів їх вирішення. Розглянемо основні аспекти цього питання та запропонуємо конкретні рекомендації щодо вдосконалення стратегій управління та адаптації страхових продуктів до нових реалій, що склалися в умовах воєнного стану. На ринку страхування загальними проблемами залишаються недобросовісність страховиків, що виявляється у поданні несправжньої звітності (дійсні показники фінансового стану приховуються), за допомогою якої споживачі можуть приймати неправильні рішення, зменшення кількості укладених договорів та падіння рівня страхових виплат, одним з найважливіших чинників негативного впливу можна вказати низький рівень страхової культури [6].

Дії страхових компаній на шляху до отримання більшого прибутку можуть мати зворотній ефект: до прикладу, страхові компанії у багатьох випадках висувають завищені вимоги до об'єкта, що страхується, тому страхувальник часто нездатний їх задовольнити.

Таблиця 1

Статистика аварійності в Україні за 2021-2023 рр.

Показник	2021 р.	2022 р.	2023 р.	Абсолютне відхилення (+,-) 2023/2022
Усього ДТП	24521	18628	23642	+5014
Загинуло	3238	2791	3053	+262
Травмовано	29738	23145	29502	+6357

Джерело: сформовано автором на основі [2]

Ринок автострахування в Україні характеризується такими ж проблемами, як і загальний страховий ринок – кількість укладених договорів кожного року зменшується, першопричинами цього явища можна назвати низьку якість наданих послуг та високий рівень шахрайства серед страхових компаній, вартість договорів страхування кожного року демонструє тенденцію до зростання, що викликано високою концентрацією на ринку [7]. Особливими труднощами на шляху до розвитку саме страхування автотранспортних засобів є підвищення рівня аварійності та найвищий рівень виплат серед усіх інших видів страхування.

Основними факторами, що мають визначальний вплив на функціонування та розвиток страхового ринку України можна назвати воєнно-політичну ситуацію в країні, глобалізацію та євроінтеграцію вітчизняної економіки, загальну економічну ситуацію в країні, попит на послуги страхування. Страхові компанії завжди прагнули адаптуватися до сучасних реалій оточуючого середовища. У період пандемії була можливість застрахуватися від хвороби covid-19 у таких страховиків, як АСКА-Життя, Країна, VUSO, ТАС, Універсальна, ARX, ІНГО. Воєнний стан не став винятком. [9].

Таблиця 2

Рейтинг топ 10 страхових компаній зі страхування КАСКО у 2024р.

№	Страховик	Премії, тис.грн.	Виплати, тис.грн.	Рівень виплат, %
1	ARX	2 382 241	1 018 038	42,73
2	АРСЕНАЛ СТРАХУВАННЯ	1 995 517	940 712	47,14
3	УНІКА	1 133 802	536 526	47,32
4	ВУСО	1 016 694	421 884	41,50
5	УСГ	910 707	482 675	53,00
6	UNIVERSALNA	891 503	263 243	29,53
7	ТАС СГ	869 255	541 031	62,24
8	ІНГО	741 604	394 778	53,23
9	ЕКСПРЕС СТРАХУВАННЯ	730 958	424 940	58,13
10	PZU УКРАЇНА	450 397	226 620	50,32

Джерело: сформовано автором на основі [2]

На сьогодні, в Україні уже низка послуг зі страхування від воєнних ризиків. Страхова компанія VUSO пропонує своїм клієнтам послугу КАСКО Patriot, гарантуючи покриття наслідків воєнних дій у межах 10% від вартості автомобіля. Ризики, за якими відбувається страхування, це підрив на міні, приліт ракети та інших об'єктів, пошкодження авто осколками, прямий обстріл. Відшкодування не відбуватиметься у разі пошкодження об'єкта страхування внаслідок прямого ядерного чи хімічного удару, а також пошкодження авто, що не підлягає ремонту [10].

Завдяки проведенню аналізу динаміки основних показників ринку автострахування, нам вдалося визначити наступні проблеми та загрози:

-порушення страховими компаніями норм достатності капіталу та

платоспроможності, що призвело до зменшення кількості страховиків, представлених на ринку страхування автотранспортних засобів, як наслідок, зменшення загальної величини активів;

- високий рівень концентрації на ринку автострахування, що призводить до монополізації сектору, зниження рівня якості та завищення тарифних ставок;

- незбалансованість страхового портфелю (більша частина страхових премій залучена з автострахування, яке характеризується високим рівнем збитковості);

- збільшення кількості загальної кількості ДТП і частки ДТП з постраждалими, що збільшує рівень виплат за даним видом страхування;

- прив'язаність показника валових страхових премій до обсягів кредитів, виданих на покупку автомобіля та продажів у автосалонах (недобровільний характер страхування авто);

- погіршення умов діяльності страхових компаній унаслідок війни Росії проти України.

Війна в Україні має значні наслідки для ведення автострахування. Загалом, обсяги надходжень до страхових компаній зменшились на близько 50% для 80% страховиків [3]. Якщо ж на території, де відбуваються активні бойові дії, до автомобіля потрапив снаряд або він був примусово відчужений для використання у військових цілях, страхова компанія має повне право відмовити у компенсації матеріальних збитків. Таким чином, пошкодження або повне знищення транспортного засобу внаслідок бойових дій не вважається страховим випадком.

Опція «воєнні ризики КАСКО» від страховика ІНГО, надасть змогу власникам полісу відновити власне авто на суму 10% від вартості авто, проте не більше 300 тис грн., а також надається страховий захист водієві та пасажирам авто в сумі до 300 тис грн. Ризики, які покрийє страхування, це зіткнення з військовою технікою, теплове або вогняне пошкодження автомобіля внаслідок воєнних дій, пошкодження авто сторонніми предметами оборонного й спеціального військового призначення [8]. Для того, щоб оптимізувати страховий ринок, мають бути впроваджені наступні заходи: відповідно до низького рівня наданих послуг та недовіри населення до страхових організацій існує значна потреба у запровадженні Національним банком, Фондом державного майна України та Уповноваженим органом національних стандартів щодо ефективної вартості заставного майна та майна, що страхується [1]. В цілому покращення стану страхового ринку в Україні можливе лише завдяки здійсненню ефективною політики держави у регулюванні відносин між суб'єктами страхового ринку, набір більш висококваліфікованих кадрів та навчання вже присутніх у галузі, зменшення показників збитковості страхових організацій [2]. Невід'ємною частиною стратегії подолання негативного впливу воєнного стану є також підтримка владних органів та регуляторних органів, спрямована на створення сприятливого регуляторного середовища для страхових компаній та забезпечення їх стійкості в умовах кризових ситуацій.

Важливими діями держави можуть стати перегляд тарифної політики страхових компаній, особливо тих, що мають значну частку страхування автотранспортних засобів в інвестиційних портфелях, підвищення вагомості страхового брокера як посередника [8].

Висновки. Розробка системи страхування воєнних ризиків є складним, але необхідним процесом у сучасному світі. Така система здатна забезпечити фінансову безпеку і стабільність у випадку військових конфліктів, знижуючи економічні втрати і сприяючи швидкому відновленню. Використання сучасних технологій, підтримка держави і міжнародне співробітництво є ключовими елементами успішної реалізації цієї системи. Зважаючи на виклики, пов'язані з оцінкою і управлінням воєнними ризиками, впровадження інноваційних підходів і постійне вдосконалення страхових продуктів стануть основою для ефективного страхування воєнних ризиків у майбутньому. Це вимагає тісної співпраці між державою, страховими компаніями та міжнародними партнерами, а також впровадження інноваційних підходів до управління ризиками і адаптації страхових продуктів до нових умов. Ефективна система страхування може стати одним з ключових інструментів підтримки стабільності економіки і забезпечення соціального захисту громадян.

Список використаних джерел:

1. Офіційний вебсайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. URL: <https://nfp.gov.ua>
2. «Форіншурер». Онлайн-журнал Ліги страхових організацій України. URL: <https://forinsurer.com/>
3. Кількість зареєстрованих страхових компаній «non-life» та «life». URL: <https://www.nasu.com.ua/>
4. Страхування під час воєнного стану: чи є шанси на відшкодування. URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/210301_strakhuvannya-pd-chas-vonnogostanu-chi--shansi-na-vdshkoduvannya
5. Марценюк О.В., Руда О.Л., Перкун А.В. Сучасні тенденції формування ресурсного потенціалу страхової компанії. *Ефективна економіка*. 2023. № 7. URL: <https://nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/1877/1894>
6. Що змінюється у страхуванні в умовах воєнного стану? URL: <https://eba.com.ua/shho-zminuyetsya-u-strahuvanni-v-uovah-voyennogo-stanu/>
7. Про внесення змін до Закону України «Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності» щодо страхування інвестицій в Україні від воєнних ризиків»: Закон України від 22.11.2023 р. № 3497-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3497-20#Text>
8. Марценюк О.В. Інтеграційні процеси як чинник розвитку страхового ринку України. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 2. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/2_2020/32.pdf. DOI: 10.32702/2307-2156-2020.2.30

Марія МІНАЄВА*
студентка 1-го курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ ДЕРЖАВИ

***Анотація.** У статті розглядається роль податкових надходжень як основного джерела фінансових ресурсів держави. Детально описано про фінансові ресурси держави, у яких формах вони виступають, методи фінансової діяльності. Розглянуто проблеми розробки балансу фінансових ресурсів і витрат в державі. Проведено аналіз структури податкових надходжень, виокремлюючи прямі та непрямі податки, а також їхню функцію у фінансуванні державних витрат. Окрему увагу приділено впливу податків на економіку та соціальну справедливість через механізми перерозподілу доходів. Водночас зазначено виклики, з якими стикається система оподаткування, такі як тіньова економіка, податкове навантаження та складність податкового законодавства. Стаття підкреслює необхідність реформування податкової системи для забезпечення стабільності бюджетних надходжень і підтримки економічного розвитку.*

***Abstract.** This article discusses the impact of war on the country's economy and methods of fighting inflation in these conditions. Attention is drawn to the peculiarities of significant changes in the economic environment due to military conflict, especially in the context of inflationary processes. The article analyzes the factors that cause inflation to rise during wartime, such as restrictions on the foreign market, reduced production and supply of goods, and increased defense spending. The strategies and methods that can be used to control inflation in wartime, including monetary policy, financial measures, and price regulation, are explored.*

Вступ. Податкові надходження відіграють ключову роль у забезпеченні фінансової стабільності та розвитку держави. Вони є основним джерелом фінансування державних витрат, які включають соціальні програми, інфраструктурні проекти, освіту, охорону здоров'я та багато інших важливих сфер. Ефективна податкова система не лише забезпечує необхідні ресурси для виконання державних функцій, але й сприяє економічному зростанню, соціальному добробуту та справедливому розподілу доходів серед населення.

Виклад основного матеріалу. Податкові надходження

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ - Юлія АЛЕСКЕРОВА

забезпечують основну частку доходів державного бюджету, що дозволяє фінансувати державні програми та послуги. Вони є вагомим джерелом поповнення бюджетів різних рівнів, що сприяє стабільності економіки. Основне призначення податкових надходжень полягає у забезпеченні держави фінансовими ресурсами, необхідними для виконання її функцій. Податки формують значну частину загального обсягу надходжень, що підкреслює їх важливість для фінансування державних витрат. Таким чином, податкові надходження є критично важливими для фінансової стабільності та розвитку держави. Податкові надходження можна розділити на кілька основних категорій:

1. Прямі податки: Це податки, які стягуються безпосередньо з доходів фізичних і юридичних осіб. До них належать: податок на доходи фізичних осіб (ПДФО), податок на прибуток підприємств, податок на майно.

Таблиця 1

Таблиця нарахування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування

Місяць	Код Категорії ЗО	Сума чистого доходу (прибутку), заявлена в податковій декларації / Самостійно визначена сума доходу / Частота розподіленого доходу	Сума доходу, на яку нараховується єдиний внесок, з урахуванням максимальної величини	Розмір Єдиного внеску	Сума нарахованого єдиного внеску (графа 3-х графа 4)
1	2	3	4	5	6
Січень	6	4723,00	4723,00	22%	1039,06
Лютий	6	4723,00	4723,00	22%	1039,06
Березень	6	4723,00	0,00	22%	0,00
Квітень	6	4723,00	0,00	22%	0,00
Травень	6	4723,00	0,00	22%	0,00
Червень	6	4723,00	4723,00	22%	1039,06
Липень	6	4723,00	4723,00	22%	1039,06
Серпень	6	4723,00	4723,00	22%	1039,06
Вересень	6	5000,00	5000,00	22%	1100,00
Жовтень	6	5000,00	5000,00	22%	1100,00
Листопад	6	5000,00	5000,00	22%	1100,00
Грудень	6	5000,00	5000,00	22%	1100,00
Усього	х	57784,00	43615,00		9595,30

Джерело: сформовано автором[4]

2. Непрямі податки: Це податки, які включаються в ціну товарів і послуг. Основні види: податок на додану вартість (ПДВ), акцизні збори, мита. Податкові надходження виконують кілька важливих функцій: Фінансування державних витрат: Вони забезпечують кошти для реалізації державних програм у сфері освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, оборони тощо. [1] Регулювання економіки: Через систему оподаткування держава може впливати на економічну активність, стимулюючи або стримуючи певні сектори економіки. Перерозподіл

доходів: Податки допомагають зменшити соціальну нерівність, забезпечуючи фінансування соціальних програм для малозабезпечених верств населення. Система оподаткування стикається з деякими проблемами. Тіньова економіка:

3. Високий рівень тіньової економіки ускладнює збори податків і зменшує надходження до бюджету. Багато підприємств і фізичних осіб ухиляються від сплати податків, що призводить до недоотримання бюджетних коштів. Податкове навантаження: Занадто високе податкове навантаження може призвести до зниження мотивації для ведення бізнесу і інвестування. Це, в свою чергу, може негативно вплинути на економічне зростання. Складність податкової системи: Складна система оподаткування може призвести до неефективності зборів і заплутаності для платників податків. Спрощення податкового законодавства може підвищити його зрозумілість і зменшити адміністративні витрати. Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даних проблем.

Значний внесок у дослідження теоретичних і прикладних аспектів проблеми податкової реформи зробили такі науковці та практики як М.П. Кучерявенко, Дж. Алма, Б. Джексон, М. Маккі, С.В.Онишко, О.П. Мельник, Ю.Б. Іванов. Досліджуючи місце та значення податкового регулювання у здійсненні ефективних податкових трансформацій, Г. Нагорняк і Ю. Вовк визначили недоліки і напрями його розвитку та запропонували шляхи вирішення проблем механізму податкового регулювання країни, а також удосконалення окремих норм і положень проекту Податкового кодексу України.

Проте вченими недостатньо досліджено проблеми реформування податкової системи України. Необхідність реформування податкового законодавства вже давно стала першочерговою у забезпеченні впровадження та реалізації економічних реформ в Україні. Реформа податкової системи передбачає розроблення і запровадження Податкового кодексу України, який включає введення податку на нерухоме майно, значне скорочення малоефективних податків і зборів, зближення податкового і бухгалтерського обліків. Стратифікація українського суспільства, внаслідок якої сформувався значний прошарок зuboжілого населення, визначила необхідність проведення реформи, яка б зменшувала податковий тиск на громадян із низьким і середнім достатком, малий і середній бізнес, стимулювала започаткування нового бізнесу та інновацій і в той же час за прогресивною шкалою оподатковувала б високі доходи, розкіш, демонстративне споживання тощо.

Модернізація системи оподаткування також має забезпечити ефективне податкове навантаження як чинник конкурентоспроможності економіки з одного боку та ефективний первинний перерозподіл доходів як чинник мінімізації вторинного перерозподілу у вигляді соціальної допомоги, пільг, субсидій тощо – з іншого.

Бізнес-середовище в Україні оцінюється як найгірше серед постсоціалістичних країн Європи. Відповідно рейтингу Світового банку «Doing Business» (легкість бізнесу) в 2010 році Україна займала 142 позицію

серед 183 країн світу, поступаючись таким країнам, як Польща (72), Росія (120), Угорщина (47), Чехія (74). Порівняно з 2006 роком Україна втратила 14 позицій у цьому рейтингу, що свідчить про погіршення умов ведення бізнесу у країні [3].

Таблиця 2

Структура доходів місцевих бюджетів у деяких розвинутих країнах, %

Види доходів	США	Франція	Німеччина	Японія
Місцеві податки	65	60	45	33
Субсидії уряду	23	25	24	40
Інші доходи	12	15	31	27

Джерело: сформоване автором [5]

Україні не вдалося посилити свої позиції у світових рейтингах у частині конкурентоспроможності економіки та якості середовища. Для усунення негативних тенденцій в Україні потрібно переглянути концептуальні засади економічної політики на принципово іншій, ліберально-демократичній основі. Економічні реформи мають включати системні заходи, спрямовані на:

1. створення сприятливого середовища для ведення бізнесу;
2. забезпечення довгострокової фінансової стабільності;
3. підвищення ефективності державного управління;
4. розвиток конкуренції на внутрішньому товарному ринку[3]

Реформування податкової системи є критично важливим елементом для забезпечення стабільності бюджетних надходжень і підтримки економічного розвитку країни. Ключові аспекти, які підкреслюють необхідність таких реформ:

1. Стабільність бюджетних надходжень: Неефективна податкова система може призводити до нестабільності доходів бюджету. Реформа дозволяє спростити адміністрування податків, зменшити рівень ухилення від сплати податків і забезпечити більш передбачувані надходження.

2. Справедливість оподаткування: Сучасні податкові системи часто є непрозорими і несправедливими. Реформа може сприяти створенню більш справедливої системи, де всі платники податків сплачують свою частку відповідно до своїх доходів.

3. Підтримка економічного зростання: Оптимізація податкових ставок та бази оподаткування може стимулювати інвестиції та підприємницьку діяльність. Зниження податкового тиску на бізнес може сприяти створенню нових робочих місць і підвищенню конкурентоспроможності.

4. Стимулювання інновацій: Реформа може включати податкові пільги для компаній, які інвестують в дослідження та розробки, що сприятиме інноваційному розвитку економіки.

5. Залучення іноземних інвестицій: Прозора та стабільна податкова система може зробити країну більш привабливою для іноземних інвесторів, що також позитивно вплине на економічний розвиток.

6. Адаптація до глобальних змін: Світова економіка постійно змінюється, і країни повинні адаптувати свої податкові системи до нових викликів, таких як

цифровізація економіки, зміни в міжнародному оподаткуванні та глобальні фінансові кризи.

7. Фінансування соціальних програм: Справедлива та ефективна податкова система забезпечує необхідні ресурси для фінансування соціальних програм, що є важливим для підтримки соціальної стабільності та зменшення нерівності.

Важливою умовою забезпечення зростання податкових надходжень до бюджетів є розширення та підвищення ефективності виробництва. Саме у сфері виробництва створюється нова вартість – національний дохід – джерело фонду заробітної плати, інших видів доходів фізичних осіб, прибутку підприємств, з яких сплачуються податки у бюджет. Нормами чинного Податкового кодексу України встановлено, що податком є обов’язковий, безумовний платіж до відповідного бюджету, що справляється з платників податку [2].

Висновок. Створення стабільної податкової системи, яка забезпечить достатній обсяг надходжень до бюджетів усіх рівнів, ефективне функціонування економіки держави, справедливий підхід до оподаткування всіх категорій платників податків, а також створення умов для подальшої інтеграції України у світове співтовариство можливо з прийняттям Податкового кодексу України. На основі такого реформування податкової системи передбачаються такі позитивні зміни: стабільність та досконалість податкового законодавства; реальне зниження податкового навантаження і збалансування податкового тиску на різні категорії платників податків; реальне забезпечення прав платників податків; узгодженість податкового законодавства з нормами законодавства інших галузей права; прозорість причинно-наслідкових механізмів оподаткування; прозорість адміністрування податків; уніфікація бухгалтерського та податкового обліку, зменшення кількості непродуктивних податків, витрати на адміністрування яких перевищують їх надходження; зростання добровільності сплати податків; уникнення безсистемного та невинновданого надання податкових пільг.

Список використаних джерел:

1. Непрямі податки. [/https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B5%D0%BF%D1%80%D1%8F%D0%BC%D1%96_%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BA%D0%B8](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B5%D0%BF%D1%80%D1%8F%D0%BC%D1%96_%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BA%D0%B8)

2. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 року № 2456-VI. <https://zakon.rada.gov.ua/>

3. Христенко Н.П. Сучасні напрями впровадження податкової реформи в Україні. <http://www.economy.nayka.com.ua/>

4. Податки як імперативна доміна бюджету. https://pidru4niki.com/1510082746071/ekonomika/podatki_imperativna_dominanta_byudzhetu

4. Ліквідаційний звіт ФОП 2024 та Звіт ЄСВ 2024. <https://faktoria-group.com.ua/uk/novini/zvit-z-yesv-fop-yedinniki-za-2020.html>

5. Система місцевих податків і зборів. https://pidru4niki.com/1343041455162/ekonomika/sistema_mistsevih_podatkiv_zboriv

Ольга МОСКАЛЮК,*
студентка 3-го курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ ТА ВОЄННОГО СТАНУ

***Анотація.** У статті досліджуються ключові аспекти забезпечення фінансової безпеки України в умовах воєнного стану. Розглядаються основні виклики та загрози для фінансової системи, а також заходи, спрямовані на її стабілізацію та захист. Аналізуються вплив воєнних дій на бюджетну сферу, грошово-кредитну політику, банківський сектор та інші складові фінансової безпеки держави.*

***Abstract.** The article explores the key aspects of ensuring Ukraine's financial security during martial law. The main challenges and threats to the financial system are considered, as well as measures aimed at its stabilization and protection. The impact of military operations on the budgetary sphere, monetary policy, the banking sector and other components of the state's financial security is analyzed.*

Вступ. В умовах воєнного стану забезпечення фінансової безпеки України набуває критично важливого значення для підтримання обороноздатності країни, стабільного функціонування державних інститутів, задоволення нагальних соціальних потреб населення та створення підґрунтя для майбутнього економічного відновлення. Ефективне управління фінансовими ресурсами, мінімізація ризиків та забезпечення стійкості фінансової системи є ключовими елементами протидії агресору та збереження економічного суверенітету.

У зв'язку з цим, дослідження питань забезпечення фінансової безпеки України під час воєнного стану є надзвичайно актуальним і важливим. Воно передбачає аналіз існуючих загроз та викликів, оцінку ефективності вжитих антикризових заходів, виявлення потенційних слабких місць та розробку рекомендацій щодо зміцнення фінансової стійкості держави в умовах триваючої військової агресії та в післявоєнний період.

Виклад основного матеріалу. Військова агресія спричиняє значні зміни в економічних умовах країни, впливаючи на виробництво, споживання та інвестиції. Україна зіткнулася зі складними військовими обставинами, що призвели до економічних викликів, зокрема інфляції. Інфляція, яка є основною проблемою економіки, може погіршитися під час війни через такі фактори, як збільшення витрат на оборону, скорочення виробництва та обмеження на

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ – Оксана РУДА

зовнішніх ринках.

Економічні наслідки війни можуть бути глибокими, зокрема вплив на інфляцію. Збільшення витрат на оборону може призвести до збільшення грошової маси та інфляції. Збої у виробництві та ланцюгах поставок можуть призвести до дефіциту товарів та зростання інфляції. Обмеження зовнішньої торгівлі можуть також сприяти інфляційному тиску.

Рецесія, спричинена пандемією COVID-19, мала унікальні риси порівняно з попередніми економічними спадами, включаючи зовнішній шок, швидкий та потужний вплив, невизначеність та рішучі дії політиків та економістів. Ситуація в 2022 році докорінно змінилася через війну в Україні та масштабні санкції проти росії. Економіка воєнного часу має спільні риси з економікою під час пандемії, такі як зовнішній шок, інфляція та ажіотажний попит. Обидві кризи характеризуються інфляцією, спричиненою не стільки попитом, скільки проблемами з пропозицією, зокрема кризою ланцюжків постачань.

Управління інфляцією під час війни потребує комплексного підходу, спрямованого на вирішення коротко- та довгострокових проблем. Важливим є збалансування заходів контролю над інфляцією з підтримкою основних економічних функцій. Реалізація грошово-кредитної політики та стимулювання внутрішнього виробництва можуть допомогти пом'якшити інфляційний тиск.

Таблиця 1

Динаміка споживчих цін в Україні станом на 2022-2025р

Період	Основні виклики	Ключові фактори впливу	Економічні показники	Заходи стабілізації
2022	Різне падіння ВВП, пік інфляції	- Руйнування виробництва	2022	Різне падіння ВВП, пік інфляції
2023	Дефіцит робочої сили, енергетична криза	- Масова міграція населення	Дефіцит робочої сили, енергетична криза	- Масова міграція населення
2024	Зростання боргового навантаження	- Скорочення міжнародної допомоги	Зростання боргового навантаження	- Скорочення міжнародної допомоги
2025 (прогноз)	Ризик структурних дисбалансів	- Наслідки руйнувань (потреби у \$500 млрд)	Ризик структурних дисбалансів	- Наслідки руйнувань (потреби у \$500 млрд)

В умовах воєнного стану фінансова система України стикається з низкою серйозних викликів та загроз. Серед них особливо виділяється значний інфляційний тиск, зумовлений зростанням військових витрат, руйнуванням виробництва, порушенням логістики, обмеженнями зовнішньої торгівлі та дефіцитом окремих товарів. Не менш гострою є проблема девальвації

національної валюти, що виникає внаслідок відтоку капіталу, зменшення експорту та підвищеного попиту на іноземну валюту.

Ризики банківського сектору також зростають через зниження платоспроможності позичальників, збільшення обсягу непрацюючих кредитів, відтік депозитів та необхідність підтримання достатнього рівня ліквідності. Значним викликом є і зростання державного боргу, спричинене великими бюджетними витратами на оборону та соціальну підтримку при одночасному зменшенні податкових надходжень.

Війна також призводить до руйнування фінансової інфраструктури, пошкоджуючи або знищуючи банківські відділення та платіжні термінали. Окрім того, зростає рівень кіберзагроз для фінансових установ та державних інформаційних систем.

Нестабільність економічної ситуації та невизначеність майбутнього спричиняють втрату довіри до фінансової системи, а обмеження доступу до міжнародних фінансових ринків ускладнюють залучення необхідного зовнішнього фінансування.

Для стабілізації та захисту фінансової системи вживається комплекс заходів. Важливим є підтримання макроекономічної стабільності шляхом проведення зваженої монетарної та фіскальної політики, контролю за інфляцією та валютним курсом. Здійснюється регулювання та нагляд за фінансовим сектором через посилення вимог до фінансових установ. Національний банк України надає підтримку ліквідності банківської системи шляхом рефінансування. Гарантування вкладів фізичних осіб сприяє підвищенню довіри населення. Активно здійснюється залучення міжнародної фінансової допомоги у вигляді кредитів та грантів. Запроваджується контроль за рухом капіталу для запобігання його відтоку. Вживаються заходи для забезпечення безперебійності роботи платіжної системи. Значна увага приділяється посиленню кібербезпеки. Важливу роль відіграє комунікація з громадськістю для надання актуальної інформації про стан фінансової системи. У довгостроковій перспективі важливим є стимулювання внутрішнього виробництва та переорієнтація зовнішньої торгівлі.

Військова агресія спричиняє значні зміни в економічних умовах країни, впливаючи на виробництво, споживання та інвестиції. Україна зіткнулася зі складними військовими обставинами, що призвели до економічних викликів, зокрема інфляції. Інфляція, яка є основною проблемою економіки, може погіршитися під час війни через кілька факторів.

Економічні наслідки війни можуть бути глибокими, зокрема вплив на інфляцію. Збільшення витрат на оборону може призвести до збільшення грошової маси та інфляції. Збої у виробництві та ланцюгах поставок можуть призвести до дефіциту товарів та зростання інфляції. Обмеження зовнішньої торгівлі можуть також сприяти інфляційному тиску.

Рецесія, спричинена пандемією COVID-19, мала унікальні риси порівняно з попередніми економічними спадами, включаючи зовнішній шок, швидкий та

потужний вплив, невизначеність та рішучі дії політиків та економістів. Ситуація в 2022 році докорінно змінилася через війну в Україні та масштабні санкції проти росії. Економіка воєнного часу має спільні риси з економікою під час пандемії, такі як зовнішній шок, інфляція та ажіотажний попит. Обидві кризи характеризуються інфляцією, спричиненою не стільки попитом, скільки проблемами з пропозицією, зокрема кризою ланцюжків постачань.

. Управління інфляцією під час війни потребує комплексного підходу, спрямованого на вирішення коротко- та довгострокових проблем. Важливим є збалансування заходів контролю над інфляцією з підтримкою основних економічних функцій. Реалізація грошово-кредитної політики та стимулювання внутрішнього виробництва можуть допомогти пом'якшити інфляційний тиск.

По-перше, військова агресія продовжує чинити значний тиск на економіку України, змінюючи структуру виробництва, споживання та інвестицій. Хоча у 2023-2024 роках спостерігаються певні ознаки стабілізації, інфляція залишається серйозним викликом. Фактори, що її зумовлюють, включають тривалі військові витрати, хоча їх структура може змінюватися, часткове відновлення виробництва, яке, однак, все ще не досягло довоєнних рівнів, та адаптація до обмежень у зовнішній торгівлі. Важливо відзначити, що у 2024 році прогнозується уповільнення інфляції (до 100,7% за рік), що свідчить про ефективність вжитих заходів, але проблема все ще актуальна.

По-друге, вплив війни на інфляційні процеси залишається багатограним. Збільшення витрат на оборону, хоч і може мати дещо іншу динаміку порівняно з початком конфлікту, продовжує впливати на грошову масу та загальний рівень цін. Збої у виробництві та логістиці, хоч і частково подолані, все ще створюють дефіцит на окремі групи товарів. Обмеження в торгівлі змушують переорієнтовувати ринки та шукати нові шляхи постачання, що також може впливати на ціни. Дані щодо індексу споживчих цін показують, що після пікового значення у 2022 році (126,6%) спостерігається тенденція до зниження інфляції (105,1% у 2023 та прогнозовані 100,7% у 2024).

По-третє, досвід подолання економічних наслідків пандемії COVID-19 залишається релевантним для аналізу поточної ситуації. Спільні риси, такі як зовнішній шок, інфляція, зумовлена проблемами пропозиції, та коливання попиту, все ще спостерігаються. Однак, економіка воєнного часу має свої особливості, зокрема, руйнування виробничих потужностей та необхідність переорієнтації економіки на забезпечення оборони. Важливою відмінністю є також тривалість та невизначеність конфлікту, що ускладнює довгострокове економічне планування. Проблема розірваних ланцюжків постачань, виявлена ще під час пандемії, набула нового виміру через війну, оскільки Україна та росія є ключовими постачальниками багатьох сировинних товарів.

Управління інфляцією в умовах триваючої війни вимагає адаптації економічної політики до мінливих обставин. Необхідно поєднувати заходи макроекономічної стабілізації з підтримкою секторів економіки, що мають стратегічне значення. Важливу роль відіграє міжнародна фінансова допомога,

яка сприяє стабілізації економіки та пом'якшенню соціальних наслідків кризи

Висновки. В умовах воєнного стану забезпечення фінансової безпеки України є складним завданням, що вимагає комплексного підходу та постійної адаптації до мінливих обставин. Військова агресія спричиняє значні економічні дисбаланси, зокрема інфляцію, порушення виробничих процесів та обмеження зовнішньої торгівлі. Ефективне управління фінансовими ресурсами, збалансована грошово-кредитна політика та стимулювання внутрішнього виробництва є критично важливими для пом'якшення негативних наслідків війни на економіку.

Важливу роль у забезпеченні фінансової стабільності України відіграє міжнародна фінансова допомога. Підтримка з боку міжнародних партнерів сприяє не лише макроекономічній стабілізації, але й створенню передумов для майбутнього відновлення економіки. Успішне подолання фінансових викликів воєнного часу є запорукою стійкості держави та добробуту її громадян.

Отже, забезпечення фінансової безпеки України в умовах воєнного стану є складним та багатоаспектним завданням, що вимагає оперативного реагування на численні виклики та загрози. Ефективна реалізація комплексу заходів, спрямованих на підтримання макроекономічної стабільності, регулювання фінансового сектору, забезпечення ліквідності та залучення міжнародної допомоги, є критично важливою для збереження стійкості фінансової системи, мінімізації негативних економічних наслідків та створення підґрунтя для майбутнього відновлення країни.

Список використаних джерел:

1. Національний банк України. Офіційний сайт. URL: <https://bank.gov.ua/>
2. Гетманець О.П. Фінансова безпека, як об'єкт правового регулювання. *Підприємство, господарство і право*. 2020. № 3. С. 218-223 URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/8567/38>.
3. Про основні засади грошово-кредитної політики на період воєнного стану. Рішення Ради Національного банку України від 15.04.2022. № 4рд. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/PB22087>.
4. . Економічний стан в умовах ВС. Економічна Експертна Платформа URL: <https://economics.org.ua/index.php/blog/377-economika-vv>.
5. Розпорядження Кабінету міністрів України від 25.02.2022 р. № 182-р URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-kaznachejskogoobslugovuvannya-182-250222>.

Сабіна ПРИМАК*,
студентка 2 курсу, групи 21- ФБС
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЕОПОЛІТИЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Анотація. У статті досліджено актуальні загрози фінансовій безпеці України в умовах глобальних викликів, збройної агресії та економічної нестабільності. Проаналізовано ключові фактори, що впливають на стійкість фінансової системи. Окреслено стратегічні напрями зміцнення фінансової безпеки, серед яких — модернізація фінансового сектору, розвиток інновацій і цифрової економіки, удосконалення регуляторної політики та розширення міжнародного партнерства. Особливу увагу приділено ролі держави у формуванні ефективної фінансової стратегії.

Abstract. The article explores the current threats to Ukraine's financial security in the context of global challenges, armed aggression, and economic instability. Key factors affecting the resilience of the financial system are analyzed. Strategic directions for strengthening financial security are outlined, including the modernization of the financial sector, the development of innovation and the digital economy, the improvement of regulatory policy, and the expansion of international partnerships. Particular attention is paid to the role of the state in shaping an effective financial strategy.

Вступ. Сучасна геополітична ситуація створює безпрецедентні виклики для економічної стабільності України. В умовах постійних зовнішніх і внутрішніх загроз необхідно забезпечувати стійкість фінансової системи, захищати державний бюджет і банківський сектор, а також впроваджувати сучасні інструменти управління ризиками. Аналіз даної тематики дозволяє не лише зрозуміти поточну ситуацію, але й визначити пріоритетні напрямки реформ, спрямованих на підвищення фінансової безпеки.

Виклад основного матеріалу. Фінансова безпека держави представляє собою комплекс взаємопов'язаних заходів і механізмів, спрямованих на забезпечення стабільного функціонування фінансової системи, захист економіки від зовнішніх та внутрішніх шоків, підтримання високого рівня довіри до банківського та фінансового секторів, а також оптимізацію управління державними ресурсами. У контексті України ця концепція набуває особливого

* Науковий керівник: асистент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ Любов ВОЛЬСЬКА

значення, адже країна стикається з багатогранними викликами: геополітичними ризиками, внутрішніми структурними проблемами, коливаннями валютного курсу та тиском міжнародних санкцій.

Для формування стабільного фінансового середовища необхідно враховувати кілька ключових елементів, які можна розглядати як структурні блоки системи фінансової безпеки (табл. 1).

Таблиця 1

Складові фінансової безпеки України та їхній вплив

Складова	Ключові елементи	Вплив для України	Основні завдання
Стабільність фін. системи	Ліквідність банків, стабільність ринків капіталу, ефективність платіжних систем	Забезпечення довіри до банківської системи; зниження ризиків банкрутства; підтримання інвестиційного клімату	Забезпечення резервів, моніторинг ризиків, регулювання операцій фінансових установ
Управління ризиками	Виявлення, аналіз та мінімізація фінансових ризиків, створення антикризових фондів	Зниження вразливості до зовнішніх та внутрішніх шоків; підвищення готовності до криз	Розробка сценаріїв кризового реагування, створення систем раннього попередження, формування резервних фондів
Міжнародна співпраця	Фінансова підтримка від міжнародних організацій, інтеграція до світових ринків, обмін досвідом та технологіями	Розширення можливостей фінансування; доступ до нових технологій і стандартів; зміцнення міжнародної позиції	Активізація діалогу з міжнародними партнерами, участь у програмах підтримки, інтеграція кращих практик управління

Джерело: сформовано автором на основі [1]

Фінансова безпека України є ключовою умовою для сталого економічного зростання та соціальної стабільності. Вона формується як результат комплексного підходу, що поєднує стабільність фінансової системи, ефективну фіскальну та монетарну політику, сучасні механізми управління ризиками, активну міжнародну співпрацю та впровадження інноваційних технологій. Табличний аналіз дозволяє систематизувати основні складові та окреслити завдання для кожного з напрямків, що, у свою чергу, сприяє розробці інтегрованої стратегії з підвищення фінансової безпеки.

Ефективне функціонування фінансової системи кожної країни тісно пов'язане із забезпеченням достатнього рівня її фінансової безпеки. Особлива роль фінансової безпеки полягає також й у тому, що вона забезпечує сталий розвиток фінансової системи та формує потенціал для соціально-економічного розвитку держави загалом. Варто відзначити, що фінансова безпека є категорією, що проходить наскрізно через усі економічні рівні: макроекономічний, мезоекономічний та мікроекономічний. На наш погляд, фінансова безпека на

усіх цих рівнях є взаємопов'язаною та взаємозалежною, оскільки є основою для сталого розвитку кожного економічного суб'єкта або одиниці, визначає їх інвестиційну привабливість, можливості для соціально-економічного розвитку у майбутніх періодах [2].

Для України особливо важливо враховувати специфіку внутрішніх економічних процесів та геополітичних викликів. Гнучка і адаптивна система фінансової безпеки стане запорукою не лише протидії зовнішнім шокам, а й фундаментом для довгострокового розвитку країни. Подальші дослідження та впровадження сучасних технологій дозволять знизити ризики, підвищити ефективність управління ресурсами та забезпечити стабільність економічної системи у мінливих умовах глобального ринку.

Геополітична нестабільність має комплексний вплив на всі сектори економіки, зокрема на фінансову систему. Основні наслідки проявляються в банківському секторі, державному бюджеті, інвестиційному кліматі, а також у зміні обмінного курсу та валютних резервів. У банківському секторі зростає ризик невиконання зобов'язань, оскільки геополітичні конфлікти підвищують ймовірність неплатоспроможності банків через проблеми як з внутрішніми, так і з зовнішніми контрагентами. Водночас падіння довіри інвесторів та вкладників до банківської системи може призвести до масового виведення депозитів і скорочення обсягів кредитування. Державний бюджет зазнає значного навантаження через необхідність збільшення витрат на оборону, соціальні програми та підтримку критично важливих секторів економіки, що обмежує можливості для інвестицій у розвиток країни. Це, своєю чергою, спричиняє бюджетний дефіцит, оскільки зростання військових і соціальних видатків у поєднанні з економічними санкціями веде до збільшення державного боргу.

Геополітична нестабільність також негативно впливає на інвестиційний клімат. Через підвищені ризики відбувається відтік капіталу, адже як внутрішні, так і іноземні інвестори прагнуть знайти безпечніші ринки. Це значно знижує інвестиційну привабливість країни, що впливає на обсяги як прямих, так і портфельних інвестицій.

Коливання обмінного курсу гривні є ще одним наслідком зовнішніх шоків та економічних санкцій, що негативно позначається на купівельній спроможності населення та діяльності підприємств. Для стабілізації ситуації Національний банк України змушений використовувати валютні резерви, що, в свою чергу, може обмежувати можливості для проведення інших економічних заходів.

Таким чином, геополітична нестабільність створює серйозні виклики для фінансової системи країни, що потребує зваженої політики та ефективних механізмів реагування. Виклики забезпечення фінансової безпеки України мають як зовнішній, так і внутрішній характер. Зовнішній тиск, зумовлений геополітичною нестабільністю, створює високий рівень невизначеності, який негативно впливає на валютний курс, інвестиційний клімат і загальну економічну стабільність. Водночас внутрішні структурні проблеми, включаючи недостатню ефективність нормативно-правової бази та корупційні ризики,

значно ускладнюють процес проведення реформ.

Перспективи забезпечення фінансової безпеки в Україні базуються на комплексному підході, який включає:

- Розвиток інноваційних технологій і систем управління ризиками.
- Модернізацію законодавства та посилення антикорупційних заходів.
- Гнучке регулювання монетарної політики та стабілізацію валютного курсу.
- Розширення міжнародної співпраці та інтеграцію до світових фінансових процесів.

Комплексне вирішення зазначених викликів дозволить Україні не лише протистояти зовнішнім та внутрішнім шокам, а й створити передумови для сталого економічного зростання та економічної незалежності. Інтегровані стратегії, що об'єднують оперативне реагування, інноваційний розвиток та ефективне державне управління, стануть ключем до підвищення фінансової безпеки та загальної стійкості економіки країни. Основні механізми забезпечення фінансової безпеки в Україні базуються на комплексному підході, що охоплює як державне регулювання, так і сучасні технологічні інновації.

Таблиця 2

Основні механізми забезпечення фінансової безпеки України

Механізм	Основні елементи	Вплив на фінансову безпеку	Ключові завдання
Державне регулювання та нагляд	Законодавче забезпечення, встановлення стандартів, контроль за фінансовими потоками	Забезпечення стабільності фінансової системи, зниження ризиків шахрайства і корупції	Розробка нових нормативних актів, впровадження систем аудиту, електронного контролю
Монетарна політика	Регулювання грошової маси, валютні інтервенції, контроль інфляції	Стабілізація курсу гривні, підтримка кредитування, забезпечення купівельної спроможності	Коригування процентних ставок, активне використання валютних резервів, моніторинг інфляційних процесів
Фіскальна політика	Раціоналізація бюджетних витрат, контроль за державним боргом, оптимізація доходів і видатків	Стабільність державного бюджету, зниження дефіциту, підвищення ефективності управління державними ресурсами	Оптимізація податкової системи, розробка антикорупційних заходів, залучення міжнародної фінансової підтримки
Інновації та цифровізація	Фінтех-технології, мобільний банкінг, блокчейн, кібербезпека	Підвищення ефективності фінансових операцій, зниження витрат, підвищення рівня захисту інформації	Впровадження новітніх технологій, інвестиції в цифрову інфраструктуру, навчання кадрів сучасним ІТ-інструментам

Джерело: сформовано автором на основі [3]

Для України особливо важливо підтримувати високий рівень адаптивності фінансових механізмів, що дозволить не лише мінімізувати наслідки геополітичних та економічних шоків, а й створити фундамент для сталого економічного зростання. Розробка інтегрованої стратегії, що поєднує сучасні технології, активну міжнародну співпрацю та ефективне державне управління, є запорукою стійкості та фінансової безпеки країни.

Рекомендації для удосконалення фінансової безпеки України базуються на комплексному підході, що поєднує модернізацію законодавства, посилення монетарної та фіскальної політики, розвиток систем управління ризиками, впровадження інноваційних технологій і розширення міжнародної співпраці. Ці заходи дозволять:

- Підвищити прозорість і ефективність управління фінансовими потоками.
- Знизити ризики, пов'язані з зовнішніми та внутрішніми шоками.
- Створити сприятливий інвестиційний клімат і забезпечити стабільне економічне зростання.

Для України важливо впроваджувати інтегровані стратегії, що дозволять оперативно реагувати на мінливі геополітичні умови та створити фундамент для довгострокової економічної незалежності. Розробка та реалізація цих рекомендацій сприятиме зміцненню фінансової безпеки, підвищенню довіри до національної фінансової системи і створенню умов для стабільного розвитку економіки країни.

Висновки. Фінансова безпека України в умовах геополітичної нестабільності є комплексною задачею, що вимагає синергії між державним регулюванням, сучасними технологіями, міжнародною співпрацею та внутрішніми реформами. Забезпечення стабільності фінансової системи залежить від здатності країни оперативно адаптуватися до зовнішніх шоків, впроваджувати інноваційні рішення та зміцнювати інституційну базу. Важливими кроками у цьому напрямку є модернізація нормативно-правової бази, посилення контролю за банківською системою, розширення співпраці з міжнародними фінансовими організаціями та активне застосування цифрових технологій.

Список використаних джерел:

1. Офіційний сайт «Мінфін - все про фінанси: новини, курси валют, банки». URL: <https://minfin.com.ua/>
2. Чичура М. Механізм забезпечення фінансової безпеки територіальних громад: теоретична концептуалізація. *Економіка та суспільство*. 2024. № 69. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-69-119>.
3. Фінансова безпека України: сучасний стан правового регулювання та перспективи розвитку: матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої науковій школі заслуженого юриста України, професора, д.ю.н. Віктора Тарасовича Білоуса. м. Ірпінь, 26 жовтня 2023 року. Ірпінь: Державний податковий університет, 2023. 312 с.

Катерина РЕПЕТІЙ,*
студентка 4-го курсу,
ННІ Економіки та управління,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ФІНАНСОВИЙ МОНІТОРИНГ У БАНКАХ: ЕФЕКТИВНІ МЕХАНІЗМИ КОНТРОЛЮ ТА ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ

Анотація. У статті досліджено роль банків у системі протидії фінансовим злочинам через механізми контролю та виявлення підозрілих операцій. Розкрито сутність фінансового моніторингу, нормативно-правову базу України та міжнародні стандарти, зокрема рекомендації FATF і директиви ЄС. Проаналізовано ефективність регулювання, сучасні виклики в умовах цифровізації, а також значення міжнародної співпраці для забезпечення фінансової безпеки. Визначено потребу вдосконалення практичних інструментів, кібербезпеки та кадрової підготовки в банківській системі.

Abstract. The article examines the role of banks in combating financial crimes through mechanisms of control and detection of suspicious transactions. It highlights the essence of financial monitoring, the regulatory framework in Ukraine, and international standards such as FATF recommendations and EU directives. The study analyzes the effectiveness of regulation, current challenges in the context of digitalization, and the importance of international cooperation in ensuring financial security. The paper also emphasizes the need to improve practical tools, cybersecurity measures, and the professional training of banking personnel.

Вступ. Фінансовий моніторинг є важливим елементом забезпечення стабільності та прозорості банківської системи. Його головне завдання – запобігати фінансовим злочинам, зокрема відмиванню коштів та фінансуванню тероризму, а також забезпечувати відповідність банківського сектору міжнародним та національним стандартам фінансової безпеки. Окрім боротьби з незаконними фінансовими операціями, фінансовий моніторинг сприяє підвищенню довіри до фінансових установ, адже ефективна система моніторингу забезпечує захист клієнтів та знижує ризики шахрайства. Впровадження сучасних методів аналізу дозволяє оперативно виявляти підозрілі транзакції, що позитивно впливає на загальний рівень безпеки банківської системи.

Виклад основного матеріалу. Фінансовий моніторинг – це система заходів, спрямованих на виявлення, оцінку та запобігання фінансовим операціям,

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ – Оксана РУДА

які можуть бути пов'язані з незаконною діяльністю. Для банківської системи він відіграє ключову роль у забезпеченні прозорості фінансових потоків, запобіганні фінансовим махінаціям та дотриманні вимог законодавства [5].

Національний банк України (НБУ) виконує функцію регулятора та контролює діяльність фінансових установ щодо дотримання вимог фінансового моніторингу. Він встановлює нормативні акти, що визначають правила проведення фінансового моніторингу, та координує роботу банків щодо виявлення підозрілих транзакцій. Окрім НБУ, значну роль у фінансовому моніторингу відіграють інші регуляторні органи, зокрема Державна служба фінансового моніторингу України, яка аналізує підозрілі фінансові операції та співпрацює з міжнародними антикорупційними організаціями [5].

Фінансовий моніторинг спрямований на досягнення таких основних цілей:

1. Запобігання фінансовим злочинам, зокрема відмиванню грошей та фінансуванню незаконної діяльності.
2. Забезпечення прозорості фінансових операцій та дотримання вимог законодавства.
3. Захист інтересів громадян та держави шляхом контролю фінансових потоків.
4. Виконання міжнародних зобов'язань України щодо боротьби з фінансовими злочинами.

В умовах цифровізації та глобалізації фінансових ринків вимоги до фінансового моніторингу стають ще більш жорсткими, що потребує вдосконалення механізмів контролю та співпраці з міжнародними організаціями.

Система виявлення та запобігання незаконному обігу капіталу є важливою складовою фінансової безпеки держави. Банківські установи відіграють ключову роль у контролі за прозорістю грошових потоків, що потребує чіткого правового регулювання. В Україні заходи з протидії фінансовим злочинам регулюються національним законодавством та міжнародними стандартами, що забезпечують ефективний контроль.

Основним законодавчим актом, що регламентує заходи з протидії економічним злочинам у фінансовій сфері, є Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом...» №361-IX від 06.12.2019. Документ визначає правові основи організації контролю в сфері грошових операцій, механізми ідентифікації клієнтів, порядок аналізу ризикових транзакцій та вимоги до інформування компетентних органів у випадках виявлення підозрілої активності.

Закон передбачає зобов'язання для банків здійснювати постійний нагляд за фінансовими потоками, зокрема у частині перевірки достовірності даних клієнтів, походження коштів, а також обов'язкового звітування про підозрілі операції до Державної служби фінансового моніторингу України [3].

Важливим нормативним документом, який конкретизує положення закону, є Постанова НБУ №65 від 19.05.2020 «Про затвердження Положення про здійснення банками заходів із запобігання легалізації доходів злочинного

походження». Вона деталізує процеси внутрішнього контролю, алгоритми оцінювання клієнтських ризиків, правила ведення обліку та обміну інформацією між установами та державними органами. Варто зазначити, що ця постанова регулярно оновлюється відповідно до змін у міжнародній практиці та національному законодавстві.

На міжнародному рівні ключову роль відіграють рекомендації FATF — авторитетної міжурядової організації, яка розробляє стандарти для протидії відмиванню грошей. Ці рекомендації є обов’язковими для країн-членів та використовуються як орієнтир для удосконалення національного законодавства. Також важливими є директиви Європейського Союзу, зокрема Четверта та П’ята директиви (AMLD), що спрямовані на гармонізацію вимог у межах європейського простору і враховуються Україною в процесі євроінтеграції [4].

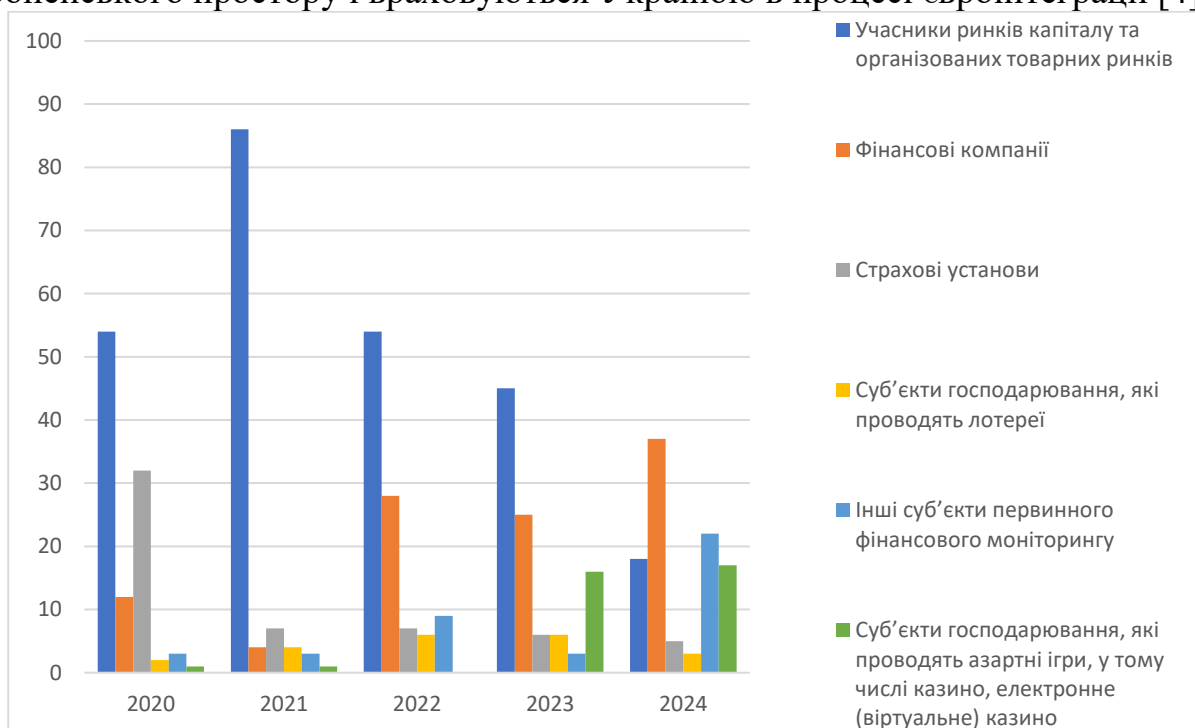

Рис.1 Динаміка питомої ваги фінансових операцій, які взяті на облік Держфінмоніторингом протягом 2020 -2024 років, за видами суб'єктів, у відсотках

Джерело: узагальнено та побудовано автором на основі [2]

Регуляторні вимоги до фінансового моніторингу в різних країнах мають спільну мету - запобігати незаконним операціям, забезпечувати прозорість банківської системи та боротися з фінансовими злочинами. Проте, рівень контролю, застосовувані механізми та суворість штрафних санкцій суттєво відрізняються залежно від законодавчих підходів. Україна активно адаптує свою нормативну базу відповідно до міжнародних стандартів, зокрема рекомендацій FATF та директив ЄС, аби гармонізувати власну систему протидії фінансовим махінаціям із світовими тенденціями.

Аналіз регуляторних вимог у фінансовому моніторингу підтверджує глобальну інтеграцію підходів до контролю та звітності. Україна впроваджує

міжнародні стандарти, підвищуючи ефективність боротьби з фінансовими злочинами. Однак для максимального результату необхідне вдосконалення не лише нормативної бази, а й практичних механізмів моніторингу та співпраці між державними й фінансовими установами.

Комплексне поєднання цифрових рішень, професійної підготовки персоналу та міжінституційної співпраці формує основу ефективної системи протидії відмиванню коштів і забезпечує фінансову безпеку держави.

Міжнародне фінансове співробітництво допомагає запобігати злочинам, як-от відмивання коштів і фінансування тероризму [4]. Країни обмінюються інформацією та впроваджують стандарти, спираючись на організації, такі як Egmont Group, Basel Committee та OECD (FATF). Це ключ до фінансової безпеки у глобалізованому світі.

Таблиця 1

Міжнародна співпраця у сфері фінансового моніторингу

Ініціатива	Мета	Основні завдання	Учасники
Egmont Group	Поліпшення міжнародної співпраці у фінансовому моніторингу	Обмін інформацією між фінансовими розвідками (FIU), боротьба з фінансуванням тероризму та відмиванням коштів	Понад 160 країн
Basel Committee	Встановлення глобальних стандартів банківського регулювання	Розробка рекомендацій щодо ризик-орієнтованого підходу, комплаєнсу та управління ризиками	Центральні банки та регулятори
OECD (FATF)	Боротьба з фінансовими злочинами та забезпечення прозорості фінансових потоків	Розробка 40 рекомендацій FATF, оцінка дотримання міжнародних стандартів	39 країн FATF + міжнародні партнери

Джерело: сформовано автором на основі [1].

Ефективний фінансовий моніторинг неможливий без міжнародної співпраці, оскільки фінансові потоки не мають кордонів. Завдяки взаємодії між країнами та міжнародними організаціями вдається оперативно реагувати на загрози фінансовій безпеці, гармонізувати нормативно-правові вимоги та вдосконалювати механізми контролю. Подальший розвиток співпраці, використання новітніх технологій та обмін досвідом між регуляторами допоможе підвищити ефективність фінансового моніторингу та запобігти фінансовим злочинам у глобальному масштабі.

Фінансова сфера постійно змінюється під впливом технологій, що вимагає вдосконалення механізмів контролю. Цифровізація, зокрема впровадження штучного інтелекту для аналізу транзакцій, сприяє швидкому виявленню аномалій. Активна міжнародна співпраця в межах FATF, Egmont Group та Basel Committee забезпечує гармонізацію нормативних вимог.

В умовах сучасних викликів у сфері боротьби з фінансовими злочинами критично важливо вдосконалювати механізми контролю, забезпечуючи ефективну взаємодію між банками, НБУ та міжнародними структурами, такими

як FATF та Європейська банківська федерація. Обмін інформацією та спільні ініціативи допомагають виявляти підозрілі операції та запобігати фінансовим порушенням.

Не менш важливим є впровадження цифрових технологій. Системи з використанням штучного інтелекту та аналізу великих даних забезпечують швидке виявлення аномалій у транзакціях, а посилена кібербезпека допомагає захистити фінансову інформацію від зовнішніх загроз.

Ключову роль відіграє і кваліфікація банківських працівників. Постійне навчання, сертифікація та ознайомлення з міжнародними стандартами забезпечують належний рівень внутрішнього контролю і підвищують якість виявлення підозрілих дій клієнтів.

Посилення контролю сприяє оновленню законів, підвищенню вимог до звітності та захисту фінансової інформації. Ризик-орієнтований підхід допомагає швидко реагувати на загрози, а сучасні технології зміцнюють безпеку. Спільні міжнародні зусилля та нові правила роблять фінансовий моніторинг більш надійним та ефективним.

Висновок. Фінансовий моніторинг у банках є ключовим інструментом забезпечення прозорості грошових потоків і захисту фінансової системи від злочинних дій. Україна активно вдосконалює свою нормативну базу, адаптуючи її до міжнародних стандартів, що дозволяє ефективніше реагувати на загрози відмивання коштів і фінансування тероризму. Цифровізація фінансів вимагає сучасних ІТ-рішень для покращення контролю. Проте законодавчі зміни самі по собі не є достатніми. Для досягнення високої ефективності системи контролю необхідне посилення співпраці між державними органами та фінансовими установами, розвиток внутрішніх комплаєнс-процедур і постійне підвищення кваліфікації працівників.

Список використаних джерел:

1. FATF/Egmont: «Trade-based Money Laundering: Trends and Developments» URL: <https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Methodsandtrends/Trade-based-money-laundering-trends-and-developments.html>

2. Державна служба фінансового моніторингу України: «Звіт за 2024 рік» URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/2025/REPORT2024.pdf>

3. Закон України: «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/482409___778388

4. Міністерство фінансів України: «Україна покращила міжнародні позиції у сфері протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму» URL: https://mof.gov.ua/uk/news/ukraina_pokrashchila_mizhнародni_pozitsii_u_sferi_prot_idii_vidmivanniu_koshtiv_ta_finansuvanniu_terorizmu-2375

5. Національний банк України: «Фінансовий моніторинг» URL: <https://bank.gov.ua/ua/supervision/monitoring>

Марина СЛОБОДЯНЮК*,
Студентка 4-го курсу,
ННІ Економіки та управління,
факультету Обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна.

РОЛЬ ДЕРЖАВНОГО ТА ПРИВАТНОГО ФІНАНСУВАННЯ В ТРАНСФОРМАЦІЇ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Анотація. *Стаття досліджує роль державного та приватного фінансування в трансформації системи охорони здоров'я. Висвітлено значення державного фінансування, яке забезпечує базові потреби, розвиток інфраструктури та підтримку соціально вразливих категорій населення. Приватне фінансування розглядається як джерело впровадження інновацій, розширення спектра послуг та покращення якості медичного обслуговування. Гармонійна взаємодія цих джерел фінансування визначена як ключовий елемент для створення стабільної та ефективної системи охорони здоров'я.*

Abstract. *The article examines the role of public and private financing in the transformation of the healthcare system. The importance of public financing, which provides basic needs, infrastructure development and support for socially vulnerable categories of the population, is highlighted. Private financing is considered as a source of innovation, expansion of the range of services and improvement of the quality of medical care. The harmonious interaction of these sources of financing is identified as a key element for creating a stable and effective healthcare system.*

Вступ. Фінансування системи охорони здоров'я є однією з найважливіших складових розвитку суспільства. Достатність і ефективність фінансування безпосередньо впливають на доступність медичних послуг, їх якість, а також на рівень здоров'я населення загалом. У сучасних умовах реформування медичної галузі питання взаємодії державного та приватного фінансування набуває особливого значення. Встановлення оптимального балансу між цими джерелами фінансування є необхідним для створення ефективної, прозорої та стійкої системи охорони здоров'я, яка відповідає сучасним викликам.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі реформування медичної галузі важливо не лише збільшувати обсяги фінансування, а й забезпечувати ефективне управління ресурсами, орієнтуючись на потреби пацієнтів та якість медичних послуг. В Україні трансформація системи охорони

* Науковий керівник: д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування Лариса ВДОВЕНКО

здоров'я включає запровадження Програми медичних гарантій, автономізацію закладів охорони здоров'я, розширення використання електронної системи охорони здоров'я (eHealth) та запровадження механізмів державно-приватного партнерства [1].

Дослідження ролі державного і приватного фінансування є необхідним для формування збалансованої політики у сфері охорони здоров'я, що враховує реалії воєнного стану, обмеженість ресурсів та необхідність забезпечення доступу до якісних послуг для всіх верств населення.

Державне фінансування забезпечує базові потреби, гарантує доступ до медичних послуг для соціально вразливих категорій населення та спрямовується на розвиток інфраструктури. Приватне фінансування, у свою чергу, стимулює впровадження інновацій, розширює спектр послуг та підвищує конкуренцію, що позитивно впливає на якість медичного обслуговування. Аналіз ролі цих двох джерел фінансування дозволяє краще зрозуміти їхній внесок у трансформацію системи охорони здоров'я та визначити напрями для вдосконалення взаємодії між ними.

Державне фінансування є основою функціонування системи охорони здоров'я, оскільки завдяки бюджетним коштам забезпечується доступ до базових медичних послуг для широких верств населення. Воно включає фінансування програм медичних гарантій, будівництво та модернізацію лікарень, закупівлю обладнання й медикаментів. Основні функції державного фінансування:

1. Гарантування безкоштовного доступу до послуг: державне фінансування забезпечує громадянам доступ до необхідних медичних послуг без оплати, незалежно від їхнього фінансового стану. Це включає фінансування профілактичних заходів, таких як вакцинація, яка дозволяє запобігти поширенню небезпечних захворювань серед населення.

2. Розвиток інфраструктури: фінансування державою спрямовується на будівництво нових медичних закладів, реконструкцію існуючих та оснащення їх сучасним обладнанням. Особливу увагу приділяють впровадженню цифрових технологій, таких як електронні системи охорони здоров'я (eHealth), що сприяють автоматизації процесів і підвищенню ефективності управління.

3. Соціальна підтримка: державний бюджет забезпечує допомогу соціально вразливим категоріям населення, таким як літні люди, особи з інвалідністю та діти. Кошти спрямовуються на створення програм реабілітації для пацієнтів із важкими захворюваннями [2].

Протягом останніх років фінансування охорони здоров'я в Україні демонструє стабільне зростання, що свідчить про пріоритетність цієї сфери в державній політиці. Обсяги фінансових вкладень у період з 2019 по 2024 рік і демонструють значне збільшення видатків на медичну сферу, зокрема у зв'язку з пандемією COVID-19 та війною, які вимагали додаткових ресурсів для забезпечення системи охорони здоров'я. Однак у 2023 році спостерігалось деяке зменшення видатків на охорону здоров'я до 206,8 млрд грн. Це зумовлено необхідністю перерозподілу бюджетних коштів на інші важливі сфери у зв'язку

з певними економічними труднощами.

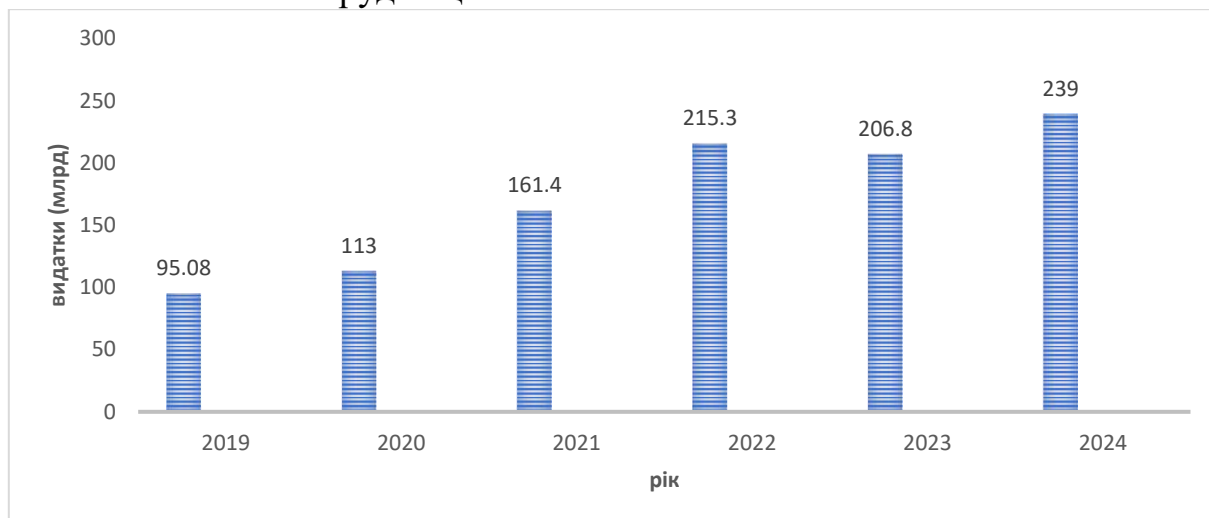

Рис. 1. Фінансування охорони здоров'я в Україні з 2019 по 2024 роки
Джерело: сформовано автором на основі [3]

Динаміка фінансування охорони здоров'я в Україні за останні роки демонструє стабільне зростання, що є свідченням стратегічного підходу уряду до розвитку медичної галузі. Збільшення видатків дозволяє не лише підвищувати якість медичних послуг, але й забезпечувати ширший доступ до них для населення. Приватне фінансування охорони здоров'я відіграє важливу роль у забезпеченні стійкого розвитку медичної галузі та розширенні спектра доступних послуг для населення. Це джерело включає кошти домогосподарств, внески приватних страхових компаній, інвестиції у нові технології, а також фінансування платних медичних послуг. Завдяки приватному фінансуванню стимулюється впровадження інновацій, підвищується якість медичного обслуговування та забезпечується доступ до сучасних методів лікування, що не завжди охоплюються державними програмами. Приватне фінансування відіграє важливу роль у забезпеченні стійкості та розвитку системи охорони здоров'я, сприяючи впровадженню інновацій і підвищенню якості медичних послуг. Воно займає значну частку у структурі витрат, охоплюючи внески домогосподарств, страхових компаній. Аналіз динаміки частки приватного фінансування дозволяє оцінити його вплив на доступність, якість та інноваційність послуг у системі охорони здоров'я України.

Таблиця 1

Частка приватного фінансування у структурі витрат на охорону здоров'я з 2022 по 2024 роки

Рік	Частка домогосподарств, %	Частка страхових компаній, %	Загальний обсяг, млрд грн
2022	42,3	3,5	45,8
2023	40,8	4,1	44,9
2024	39,0	5,2	46,2

Джерело: сформовано автором на основі [4]

Поступове зростання частки страхових компаній свідчить про популяризацію медичного страхування, що полегшує доступ до медицини для населення. Однак значна частка витрат домогосподарств підкреслює необхідність підтримки малозабезпечених верств населення для забезпечення рівного доступу до медичних послуг.

Загальний обсяг приватного фінансування за ці роки зберігає тенденцію до стабільного зростання, досягнувши 46,2 млрд грн у 2024 році. Це свідчить про важливість приватного сектору у підтримці медичної галузі, зокрема через інвестиції в інновації, розширення спектра платних послуг і підвищення якості обслуговування.

Значення приватного фінансування:

1. Інвестиції в інновації: інвестиції спрямовуються на придбання високотехнологічного обладнання, впровадження сучасних методів діагностики та лікування, а також створення нових лікарських засобів. Це дозволяє приватним закладам надавати пацієнтам послуги, які відповідають міжнародним стандартам.

2. Підвищення якості медичних послуг: приватне фінансування стимулює конкуренцію серед медичних закладів, яка, у свою чергу, сприяє покращенню рівня обслуговування пацієнтів. Приватні клініки орієнтуються на індивідуальний підхід до кожного пацієнта, забезпечують комфортні умови перебування та високий рівень сервісу.

3. Зменшення навантаження на державний бюджет: значна частина витрат на медицину перекладається на домогосподарства та страхові компанії, що дозволяє державі зосередити ресурси на забезпеченні базових потреб і підтримці соціально вразливих груп. Це допомагає державному сектору зменшити фінансове навантаження та спрямувати кошти на екстрену медицину, профілактику і розвиток інфраструктури.

Ефективна взаємодія між державним і приватним фінансуванням є основою сталого розвитку охорони здоров'я. Одним із найперспективніших інструментів такої взаємодії є державно-приватне партнерство (ДПП), яке дозволяє об'єднувати ресурси обох секторів для реалізації стратегічно важливих проєктів.

Основні напрями реалізації ДПП у медичній сфері включають:

1. Спільне фінансування проєктів, зокрема будівництва та модернізації медичних закладів. Держава надає землю, нормативну підтримку та базове фінансування, тоді як приватний інвестор здійснює капіталовкладення у спорудження або реконструкцію об'єктів медичної інфраструктури. Такий підхід дозволяє швидше реагувати на потреби населення, особливо у регіонах з нестачею сучасних лікарень.

2. Закупівля медичного обладнання, яка здійснюється на основі спільного інвестування у високотехнологічне оснащення. Наприклад, держава може фінансувати базове обладнання, а приватний партнер — дорогі інноваційні рішення, такі як системи роботизованої хірургії, магнітно-резонансні томографи

або телемедичні комплекси. Це підвищує якість діагностики та лікування, роблячи медичну допомогу більш технологічною.

3. Участь приватних закладів у реалізації Програми медичних гарантій (ПМГ). Станом на 2024 рік близько 25% приватних клінік в Україні уклали договори з Національною службою здоров'я (НСЗУ) на надання безоплатних послуг населенню. Це означає, що громадяни можуть отримувати гарантований обсяг медичної допомоги не лише в державних, а й у приватних медзакладах, що розширює доступ до якісного лікування та зменшує черги [5].

Приватний сектор робить акцент на інноваціях, гнучкості та якості сервісу, зокрема інвестує у такі напрямки, як роботизована хірургія, телемедицина, цифрові медичні картки. У той же час держава виконує соціальну функцію – гарантує доступність базових медичних послуг для всіх верств населення. Синергія зусиль держави та бізнесу дозволяє створювати комплексну, стійку та ефективну медичну систему, здатну адаптуватися до сучасних викликів, включаючи війну, економічні кризи та пандемії. Подальший розвиток механізмів ДПП вимагає вдосконалення нормативної бази, створення привабливого інвестиційного клімату та забезпечення прозорості у взаємодії між партнерами.

Висновки. Трансформація системи охорони здоров'я неможлива без гармонійного поєднання державного та приватного фінансування. Державне фінансування забезпечує основи функціонування медичної галузі, покриваючи базові потреби, підтримуючи соціально вразливі категорії населення та модернізуючи інфраструктуру. Приватне фінансування, у свою чергу, стимулює впровадження інновацій, підвищує конкуренцію та покращує якість медичних послуг, забезпечуючи доступ до сучасних методів лікування. Ефективна взаємодія цих двох джерел фінансування, зокрема через державно-приватне партнерство, дозволяє не лише розвивати медичну галузь, але й адаптувати її до потреб населення в умовах сучасних викликів.

Список використаних джерел:

1. Трансформація системи охорони здоров'я створила умови для розвитку ринку медичних спеціальностей URL: <https://edata.e-health.gov.ua/formedia/presbrifing/transformaciya-sistemi-ohoroni-zdorovya-stvorila-umovi-dlya-104> (дата звернення: 14.04.2025)

2. Криничко, Л. Р., and О. В. Мотайло. Нові підходи до фінансування системи охорони здоров'я URL: <http://ir.library.nmu.com/handle/123456789/4818> (дата звернення 14.04.2025)

3. Видатки на охорону здоров'я URL: <https://mof.gov.ua/uk/the-reform-of-medicine> \ (дата звернення: 15.04.2025)

4. Вдовин М., Зомчак Л., Міщук Т. Аналітика сучасного стану добробуту населення України URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1419> (дата звернення: 15.04.2025)

5. Державно-приватне партнерство: опції для розвитку медичних закладів URL: <https://www.apteka.ua/article/582097>

Владислава СУКОННИК,*
студентка 1-го курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

СТРАХОВИЙ РИНОК УКРАЇНИ У ПЕРІОД ВІЙНИ

Анотація. У статті представлено ґрунтовний аналіз впливу повномасштабної війни на страховий ринок України. Розглядаються ключові трансформації, які відбулися у структурі попиту на страхові послуги: зниження інтересу до традиційних продуктів, водночас із підвищенням потреби в спеціалізованих видах страхування, зокрема для військовослужбовців та гуманітарного сектору. Визначено основні виклики, з якими зіткнулися страхові компанії: організація безперервної роботи, переміщення персоналу, відмова іноземних перестраховиків від покриття військових ризиків. На завершення, стаття окреслює можливі сценарії відновлення та перспективи розвитку українського страхового ринку в поствоєнний період.

Abstract. The article presents a thorough analysis of the impact of the full-scale war on the insurance market of Ukraine. The key transformations that have occurred in the structure of demand for insurance services are considered: a decrease in interest in traditional products, while the need for specialized types of insurance has increased, in particular for military personnel and the humanitarian sector. The main challenges faced by insurance companies are identified: the organization of continuous work, personnel relocation, the refusal of foreign reinsurers to cover military risks. Finally, the article outlines possible scenarios for the recovery and development prospects of the Ukrainian insurance market in the post-war period

Вступ. Із початком повномасштабного вторгнення росії в Україну у лютому 2022 року, економіка країни зазнала глибоких змін, що торкнулися всіх галузей, зокрема й страхового сектору. Страховий ринок відчув серйозні потрясіння як у фінансовій площині, так і в соціальному вимірі. Війна кардинально змінила споживчі пріоритети, зросла ймовірність настання страхових випадків, а перед страховиками постали нові, складні виклики.

Системне вивчення динаміки розвитку страхового ринку України в умовах воєнного стану набуває особливої актуальності. Це питання важливе не лише для гравців фінансової сфери, а й для державних установ, міжнародних організацій та всіх учасників, які зацікавлені у стабілізації економіки. Актуальними є інновації у страхових продуктах, зміни у регуляторному полі, а також вплив

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ – Юлія АЛЕСКЕРОВА

військових дій на поведінку та страхові потреби населення.

Воєнний стан суттєво підвищує рівень ризиків для страхових компаній, що продовжують надавати послуги в таких складних умовах. Це зумовлено зростанням військових загроз, збільшенням кількості поранень, руйнуванням майна, а також скороченням попиту на окремі види страхування. Реакція компаній залежить від інтенсивності бойових дій і правових обмежень, які вводяться у конкретних регіонах.

У таких умовах традиційна модель роботи страховиків виявилась неефективною. Виникла потреба в оперативних змінах і гнучких стратегіях ведення бізнесу. Страхування в умовах війни має свою специфіку та потребує розробки спеціалізованих механізмів, адаптованих до реалій воєнного часу. Такий підхід дозволяє не лише зберегти діяльність компаній, а й зміцнити економічну стійкість країни загалом.

Виклад основного матеріалу. До початку 2022 року страховий ринок України демонстрував стійке відновлення після тривалого періоду нестабільності. Зростали обсяги страхових премій, спостерігалася позитивна динаміка укладення договорів, особливо в сегментах добровільного медичного страхування, страхування життя, нерухомості та автотранспорту. Водночас, Національний банк України, який у 2020 році перебрав функції регулятора у Нацкомфінпослуг, активно впроваджував європейські підходи до нагляду та ліцензування, забезпечуючи прозорість і стійкість ринку.

Втім, повномасштабне вторгнення Росії в Україну в лютому 2022 року стало поворотним моментом, що радикально змінив умови функціонування страхового сектору. Значна частина території опинилася під окупацією або в зоні активних бойових дій, що призвело до втрати доступу до клієнтської бази та активів. Кількість нових договорів різко скоротилася, а водночас суттєво збільшилася кількість страхових випадків, пов'язаних з пошкодженням чи знищенням майна, пораненнями та загибеллю людей.

Особливо складною виявилася ситуація з перестрахуванням: більшість іноземних перестраховиків відмовилися включати до покриття військові ризики, що залишило українські компанії без додаткової фінансової «подушки». Це змусило страховиків переосмислити свої бізнес-моделі та запропонувати нові продукти, зокрема страхування для військових, волонтерів, страхування дронів, евакуаційного транспорту, гуманітарних вантажів та іншого специфічного майна.

Окрім фінансових викликів, компанії зіткнулися з операційними проблемами: необхідністю швидкої евакуації співробітників, організації дистанційної роботи, розірвання частини договорів та відтермінування платежів клієнтів. Руйнування інфраструктури та обмеження пересування ускладнили виїзди представників компаній на місця страхових випадків, а подекуди зробили це повністю неможливим.

Втім, варто відзначити, що досвід, набутий страховим сектором під час пандемії COVID-19, став безцінним. Багато компаній вже мали налагоджені

цифрові канали комунікації, електронний документообіг, а також можливість здійснювати консультації та врегулювання страхових випадків онлайн. Рекомендації та спрощення з боку НБУ, зокрема щодо оцінки збитків та виплат компенсацій, дали змогу підтримати довіру клієнтів і продовжити роботу навіть в умовах бойових дій.

У воєнний період також посилилася потреба у співпраці з міжнародними партнерами. Деякі донорські організації та фінансові інституції надавали підтримку страхуванню аграрного сектору, експорту, гуманітарної допомоги тощо. Це створює потенціал для післявоєнного відновлення галузі на основі нових партнерств і міжнародної підтримки.

Загалом, війна трансформувала український страховий ринок. Попри значні втрати, галузь демонструє адаптивність і здатність до інновацій. Очікується, що після стабілізації ситуації, страховий сектор відіграватиме ключову роль у післявоєнному відновленні — як через забезпечення фінансової підтримки постраждалим, так і шляхом участі у формуванні нової моделі економічної безпеки.

Станом на 1 березня 2024 року на небанківському ринку працювали 586 фінансових компаній (у січні було 528), 86 страховиків non-life (було 87), 12 life-страховиків (кількість не змінилася), один страховик зі спеціальним статусом, 125 ломбардів (кількість не змінилася), 129 кредитних спілок (кількість не змінилася), 10 лізингових компаній (було 69), 37 страхових брокерів (було 36), 74 колекторські компанії (було 71) [3].

Таблиця 1

Основні показники діяльності страхових компаній України в 2018–2023 рр.

Показник	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Обсяг активів, млн. грн	63493	63866	64920	63622	70338	73374
Кількість укладених договорів, тис. од	77495	80271	120577	131562	88102	73353
Валові страхові премії, млн. грн	49367	53001	45176	49708	39616	34141
Валові страхові виплати, млн. грн	12863	14338	14854	17958	13001	12027

Джерело: сформовано автором на основі [2].

Однією з основних характеристик сучасного страхового ринку є його готовність до адаптації до актуальних викликів і змін у суспільстві. Це включає в себе реагування на нові види ризиків, такі як кібербезпека, а також впровадження страхових продуктів, спрямованих на підтримку сталого розвитку та екологічної відповідальності. На сьогодні суспільство зіткнулося з різноманітними викликами і тенденціями, які впливають на страховий ринок. По-перше, це цифрова трансформація, яка охоплює зростання використання технологій, таких як штучний інтелект, аналітика даних та мобільні додатки, що має вплив на процеси продажу та обслуговування страхових продуктів. Також відзначаються зміни клімату, які призводять до збільшення ризиків для

страхових компаній, зокрема у сферах, пов'язаних з нерухомістю та природними катастрофами.

Вплив на страховий ринок мають також медичні технології та демографічні зміни. З'явлення нових медичних технологій та зміни в демографічній структурі можуть вплинути на страхові продукти, пов'язані з охороною здоров'я та довгостроковим страхуванням. Крім того, важливим є управління кризами та катастрофами. Глобальні події, такі як пандемія, конфлікти чи природні катастрофи, можуть створити непередбачені ризики для страхового ринку. Для адаптації до цих викликів страховий ринок впроваджує нові продукти та технології, а також розвиває більш гнучкі підходи до управління ризиками, щоб задовольнити потреби сучасного суспільства. Крім того, страхові компанії можуть співпрацювати з державними та місцевими органами для розробки програм та політик, спрямованих на захист громадян та підприємств в умовах сучасних викликів. Однією з ключових рис сучасного страхового ринку є його здатність оперативно пристосовуватись до новітніх викликів і змін у суспільному середовищі. Це передбачає адаптацію до нових загроз, таких як кіберризики, а також розробку страхових продуктів, орієнтованих на сталий розвиток і екологічну відповідальність.

На сьогоднішній день суспільство стикається з численними тенденціями та викликами, які безпосередньо впливають на розвиток страхового сектору. Зокрема, цифровізація стала важливим чинником: активне впровадження технологій, включаючи штучний інтелект, аналітику великих даних і мобільні додатки, змінює підходи до продажу та супроводу страхових послуг.

Не менш важливою проблемою є зміна кліматичних умов, що посилює ризики у сферах, пов'язаних із нерухомістю та природними лихами. Окрім цього, вагомий вплив мають досягнення у медичних технологіях і демографічні зрушення. Новітні методи лікування й трансформація вікової структури населення вимагають оновлення страхових продуктів у сфері охорони здоров'я та довгострокового страхування. Особливої уваги потребує також управління кризовими ситуаціями. Глобальні події на кшталт пандемій, збройних конфліктів або стихійних лих можуть стати джерелом нових, раніше не врахованих загроз. У відповідь на це страховий ринок активно розробляє інноваційні продукти, вдосконалює технології й запроваджує гнучкі стратегії управління ризиками.

Також страхові компанії співпрацюють із державними та місцевими структурами з метою створення програм і політик, що забезпечують належний захист населення та бізнесу в умовах нових викликів.

Для забезпечення життєздатності та відновлення страхової галузі після періоду війни, а також з метою надання страхового захисту громадянам та бізнесу, потрібно впровадити системні заходи на рівні держави. Ці заходи можуть включати:

1. Зменшення податкового тягара на страхові компанії шляхом ініціативи щодо скасування подвійного оподаткування у сфері страхування перед Верховною Радою. Також, рекомендується скасувати оплату 3% від усіх

страхових платежів, зберігши лише загальний податок на прибуток для всіх юридичних осіб у країні.

2. Впровадження можливості пільгового кредитування та розстрочки з оплати страхових внесків, а також перегляд цінової політики шляхом зниження платоспроможного попиту.

3. Розгляд можливості введення нових видів страхування, таких як страхування вторинних військових ризиків, наприклад, пошкодження від вибухів мін у полях та лісах, а також страхування на випадок смерті або інвалідності громадян

4. Часткове звільнення страхових компаній від додаткових гарантійних внесків до МТСБУ, що будуть спрямовані на виплати громадянам, що постраждали в аваріях.

Висновки. Український страховий ринок активно трансформується в умовах воєнного часу. Повномасштабна війна стала поштовхом до впровадження цифрових рішень, інноваційних підходів і нових форм партнерства. У разі стабілізації ситуації, страховий сектор може відіграти ключову роль у процесі національного відновлення. У сучасних умовах воєнного стану галузь стикається як з труднощами, так і з перспективами. З одного боку, посилення ризиків для бізнесу і майна зумовлює зростання попиту на послуги зі страхування відповідальності та нерухомості. З іншого боку, зміни у законодавстві та політичній ситуації можуть провокувати нестабільність, вимагаючи оперативної адаптації від учасників ринку. Втім, ці виклики відкривають і нові горизонти. Формування ефективної системи страхування воєнних ризиків – непросте, але необхідне завдання. Такий підхід дозволить забезпечити фінансову стійкість країни, мінімізуючи втрати та сприяючи оперативному відновленню. Вирішальне значення мають цифрові технології, державна підтримка та міжнародне співробітництво. Важливою умовою успіху є злагоджена взаємодія між державними структурами, страховими компаніями та міжнародними партнерами. Комплексний підхід до організації воєнного страхування може стати важливим інструментом стабілізації економіки та гарантією соціального захисту громадян, особливо в умовах тривалої нестабільності.

Список використаних джерел:

1. Про страхування : Закон України від 07.03.1996 р. № 85/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80#Text10>.

2. Офіційний сайт НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/>

3. Фінансовий портал. URL: <https://www.fin.org.ua/news/15190761>

4. Національна комісія що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. URL: <https://www.drs.gov.ua/publisher/natsionalna-komisiya-shho-zdijsnyuye-derzhavne-regulyuvannya-u-sferi-rynkv-finansovyh-poslug/>

5. Житар М. О. Оцінка функціонування страхового ринку України в умовах глобалізації. *Інфраструктура ринку*. 2020. № 41. С. 261–266.

Діана ЦЕРПИШ,*
студентка 3-го курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ВПЛИВ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ НА РОЗВИТОК ФІНАНСОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Анотація. *Стаття досліджує вплив фінансової політики на розвиток фінансових відносин в Україні, акцентуючи увагу на специфічних особливостях національної економіки та актуальних викликах, з якими стикається країна. В статті розглядаються основні інструменти фінансової політики, зокрема бюджетна, податкова та монетарна політика, і їх вплив на формування фінансових відносин між державою, підприємствами та населенням. Оцінюється роль фінансових інститутів, таких як банки, фондові ринки та страхові компанії, у розвитку національної економіки та забезпеченні стабільності фінансової системи. Проаналізовано, як зовнішні фактори, включаючи міжнародну економічну ситуацію та глобальні фінансові кризи, впливають на фінансову політику України і, відповідно, на фінансові відносини в країні.*

Abstract. *The article examines the impact of financial policy on the development of financial relations in Ukraine, focusing on the specific features of the national economy and the current challenges faced by the country. The article examines the main instruments of financial policy, including budgetary, tax and monetary policies, and their impact on the formation of financial relations between the state, enterprises and the population. The role of financial institutions, such as banks, stock markets and insurance companies, in the development of the national economy and ensuring the stability of the financial system is assessed. The author analyzes how external factors, including the international economic situation and global financial crises, affect the financial policy of Ukraine and, accordingly, financial relations in the country.*

Вступ. Фінансова політика – це система державних заходів, спрямованих на мобілізацію фінансових ресурсів, їх розподіл і використання для виконання державою своїх функцій. Головним завданням фінансової політики є забезпечення відповідними фінансовими ресурсами реалізації тієї чи іншої державної програми економічного і соціального розвитку, зовнішньополітичної діяльності.

Фінансова політика є одним із ключових інструментів державного регулювання, що визначає напрями розвитку економіки та фінансових відносин

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри аналізу та аудиту – Лідія ФЕДОРИШИНА

у країні. В умовах сучасних викликів, таких як глобалізація, економічна нестабільність та інтеграція до міжнародних ринків, Україна потребує ефективної фінансової політики для забезпечення стабільності фінансової системи, залучення інвестицій та зміцнення бюджетної безпеки.

Виклад основного матеріалу. Фінансова політика охоплює широкий спектр заходів, серед яких основними є бюджетна, податкова та монетарна політика. Ці інструменти взаємопов'язані та спрямовані на досягнення загальних економічних цілей, таких як стабільність фінансової системи, зростання ВВП та зменшення рівня безробіття.

Бюджетна політика України, яка визначає пріоритети державних витрат та джерела доходів, є ключовим елементом у формуванні фінансових відносин країни. З огляду на дефіцит бюджету, часті зовнішні запозичення та велику частину витрат, спрямованих на соціальну сферу та інфраструктуру. Управління державними фінансами є важливим фактором для забезпечення макроекономічної стабільності та підтримки фінансових відносин на всіх рівнях [4].

Податкова система України відіграє важливу роль у формуванні бюджету країни, а також у забезпеченні фінансової стабільності. Після численних реформ податкової політики, що мали на меті покращення збору податків і спрощення системи оподаткування, ключовими завданнями залишаються боротьба з ухиленням від сплати податків, стимулювання інвестицій і розвиток малого та середнього бізнесу. Зміни в податковій політиці безпосередньо впливають на фінансові відносини між державою та приватним сектором, а також на розвиток фінансових інститутів [1].

Монетарна політика, яка реалізується через Центральний банк України, має значний вплив на рівень інфляції, курси валют і процентні ставки, що, в свою чергу, впливає на фінансові відносини національної економіки. Завдяки регулюванню ліквідності в банківській системі та контролю за рівнем інфляції, монетарна політика допомагає забезпечувати стабільність на фінансових ринках та підтримувати довіру до національної валюти [5].

Фінансові відносини між державою, підприємствами та населенням формується під впливом бюджетної, податкової та монетарної політики. Кожен із цих інструментів має специфічний механізм впливу на економічні процеси та взаємодію між суб'єктами.

Бюджетна політика визначає розподіл фінансових ресурсів через доходи та видатки держави:

- Соціальна спрямованість - виділення коштів на соціальні програми (наприклад, субсидії або пенсії) безпосередньо впливає на доходи населення та його споживчі можливості.

- Боргова стійкість - Дефіцит державного бюджету України у 2024 році становив 1,35 трлн грн, що значно нижче запланованого рівня в 1,85 трлн грн. Цей дефіцит змушує державу активно залучати зовнішні позики та макрофінансову допомогу від міжнародних партнерів, що може призвести до

зростання державного боргу.

- Інфраструктурні проекти - фінансування великих проектів (наприклад, відновлення інфраструктури) створює замовлення для підприємств і робочі місця для населення [4].

Податкова політика регулює фінансові потоки між суб'єктами через систему оподаткування:

- Стимулювання бізнесу - зниження податків на прибуток або введення пільг для малих підприємств сприяє інвестиційній активності. Наприклад, до 2023 року Україна планувала реформи для спрощення податкової системи.

- Ризики тінізації - різке підвищення податків (як у 2024 році для покриття бюджетного дефіциту) може призвести до зростання тіньового сектору та зменшення довіри до держави.

- Соціальна нерівність - прогресивна шкала оподаткування зменшує розрив у доходах, тоді як регресивні податки (наприклад, ПДВ) більше впливають на низькодоходні групи [1]. Монетарна політика Національного банку України впливає на доступність кредитів та стабільність національної валюти:

- Процентні ставки - зниження облікової ставки робить кредити дешевшими для бізнесу та населення, стимулюючи споживання та інвестиції.

- Контроль інфляції - стабільний курс гривні забезпечує передбачуваність витрат для підприємств і зберігає купівельну спроможність населення.

- Регулювання ліквідності - операції на відкритому ринку впливають на обсяг грошей в обігу, що може стимулювати або уповільнювати економічну активність [5].

Завдання фінансової політики реалізуються через фінансовий механізм, який виступає у вигляді комплексу спеціально розроблених і законодавчо закріплених в державі форм і методів створення й використання фінансових ресурсів для забезпечення економічного розвитку та соціальних потреб громадян. Фінансовий механізм це, по суті, методичні, організаційні й правові положення та заходи, які визначають функціонування фінансів в економіці держави. Фінансова політика України виконує кілька важливих функцій, які безпосередньо впливають на розвиток фінансових відносин:

1. Стабілізація економіки - одним із головних завдань фінансової політики є забезпечення макроекономічної стабільності. Це включає контроль за рівнем інфляції, стабілізацію курсу національної валюти та підтримку довіри до банківської системи. Успішна реалізація цих завдань створює передумови для розвитку стійких фінансових відносин між державою, бізнесом та громадянами.

2. Залучення інвестицій - інвестиції є важливим джерелом капіталу для економіки України. Фінансова політика має створювати сприятливі умови для внутрішніх і зовнішніх інвесторів шляхом зниження податкового навантаження, спрощення регуляторних процедур і гарантування захисту прав власності.

3. Зміцнення бюджетної безпеки - ефективне управління державними фінансами є ключовим фактором для забезпечення зобов'язань держави та уникнення бюджетного дефіциту. Оптимізація витрат і підвищення ефективності

податкової системи сприяють зміцненню бюджетної дисципліни [2].

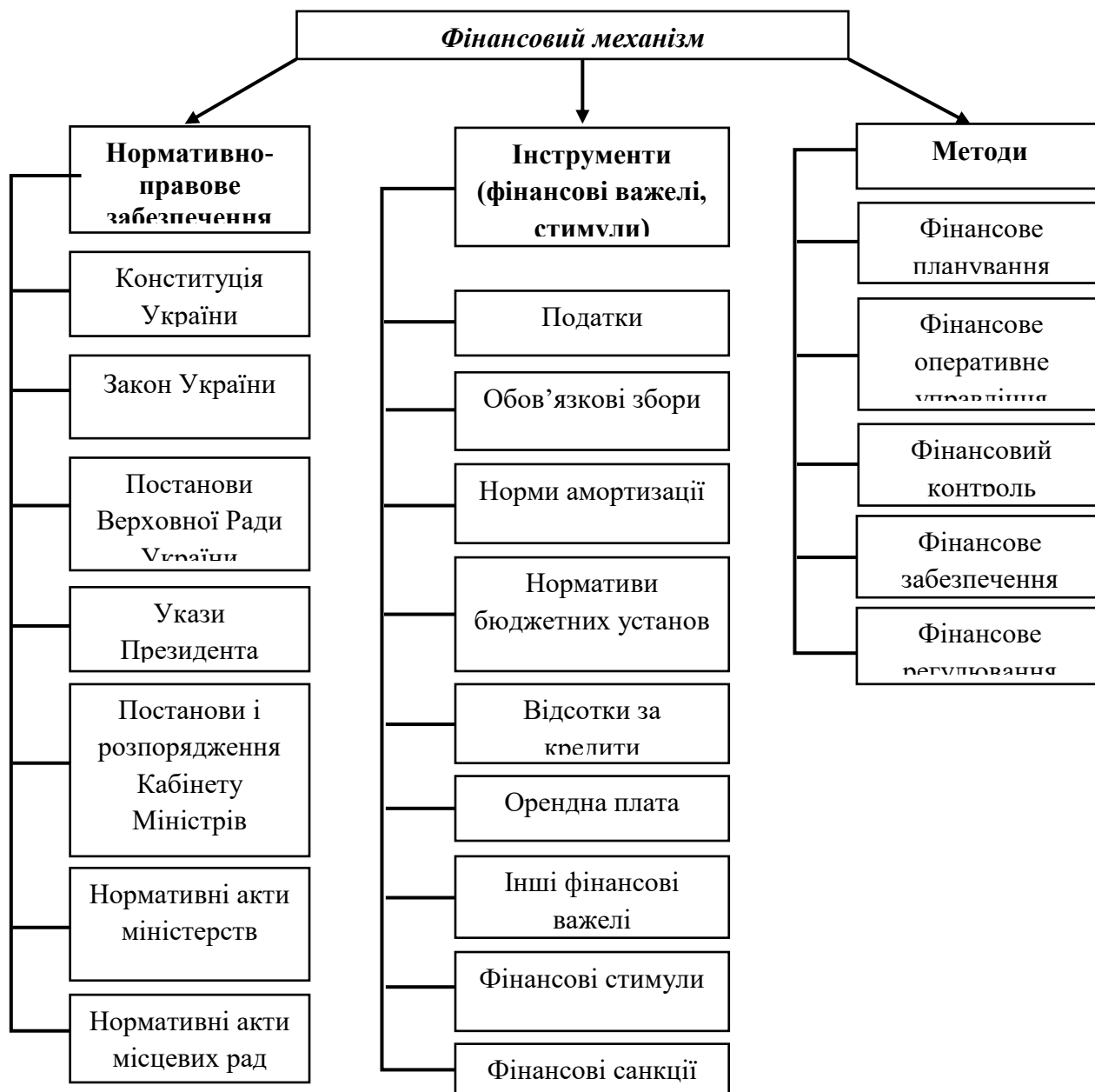

Рис. 1. Структура фінансового механізму
Сформовано автором[3]

Фінансові інститути відіграють важливу роль у розвитку фінансових відносин України. Вони є основними каналами, через які здійснюються операції з грошовими коштами, інвестиціями та кредитами. Розвиток банківської системи та фондового ринку є критичним для забезпечення економічного зростання, оскільки ці інститути здатні забезпечити необхідну ліквідність для підприємств і домогосподарств. Однак, за останні роки фінансові інститути в Україні пережили значні труднощі, зокрема через високий рівень неплатежів, кризи довіри та інші економічні проблеми. Фінансова політика не може бути ефективною без належної взаємодії між державними органами та приватним

сектором. В Україні важливим аспектом цієї взаємодії є створення умов для розвитку бізнесу, підтримка малого та середнього підприємництва, а також залучення іноземних інвестицій. Державні програми підтримки підприємництва, такі як пільгове кредитування, податкові канікули, а також ініціативи, спрямовані на стимулювання експорту та інновацій, допомагають формувати позитивний інвестиційний клімат і сприяють розвитку фінансових відносин у країні. Попри певний прогрес у реалізації фінансової політики, Україна стикається з низкою викликів: високий рівень тіньової економіки, що зменшує податкові надходження; -недостатній рівень довіри до банківської системи серед населення; низька активність фондового ринку [6].

Висновок. Фінансова політика України має значний вплив на розвиток фінансових відносин у країні. Від ефективності її реалізації залежать стабільність економіки, розвиток фінансових інститутів і забезпечення економічного зростання. Важливим є комплексний підхід до управління державними фінансами, взаємодія між державою та приватним сектором, а також здатність адаптуватися до змін на глобальних ринках. Перспективи розвитку фінансових відносин в Україні залежать від успіху в проведенні реформ, зміцнення фінансової системи та залучення інвестицій, що сприятиме стабільності і процвітанню економіки країни. Фактивні фінансові відносини вимагають балансу між бюджетною, податковою та монетарною політикою.

Список використаних джерел:

1. Гречко А. В. Дослідження впливу податкової політики на економічний розвиток України, *Ефективна економіка* 2012. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1443>
2. Пасічний М. Д. Фінансова політика держави *Монографія Київський національний торговельно-економічний університет*, 2019. URL: <https://knute.edu.ua/file/MjIxNw==/5a47f49fe8f5570fce00fa8ab1c50936.pdf>
3. Погрішук Г. Б., Руденко В. В., Добіжа Н. В. та ін. Фінансова політика в Україні *монографія ЗУНУ*, 2023. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/53181/1/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F_%D0%BA%D0%B0%D1%84%D0%A4%D0%91%D0%A1%D0%A1.pdf
4. Тимошенко М. В. Бюджетна політика України в умовах невизначеності та протидії геополітичним викликам *Наукові записки львівського університету бізнесу та права*, С. 148 - 154. 2023. URL: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/download/796/724>
5. Тищенко В. В. Монетарна політика в Україні *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, с. 76 – 81. 2019. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/26_2_2019ua/16.pdf
6. Шалашна О. А. Фінансова політика держави у системі розвитку економіки *АГРОСВІТ*, 2021. С. 65 - 70. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/24_2021/10.pdf

ДМИТРО ЮНІЦЬКИЙ,*
студент 4-го курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

РОЛЬ БАНКІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ АГРАРНОГО СЕКТОРА УКРАЇНИ

Анотація. У статті розглядається роль банківських установ у підтримці фінансової стабільності аграрного сектора України. Аграрний сектор є одним із ключових секторів української економіки, який відіграє важливу роль у забезпеченні національної продовольчої безпеки та експорту. Однак він стикається з численними викликами, зокрема проблемами фінансування та інвестицій. Стаття аналізує сучасні проблеми та перспективи співпраці банків з аграрними підприємствами, акцентуючи увагу на проблемах доступу до кредитних ресурсів, управлінні ризиками та інвестиціями. Також висвітлено роль державних програм та міжнародних фінансових організацій у забезпеченні фінансової підтримки аграрного сектора.

Abstract. The article examines the role of banking institutions in supporting the financial stability of the agricultural sector of Ukraine. The agricultural sector is one of the key sectors of the Ukrainian economy, which plays an important role in ensuring national food security and exports. However, it faces numerous challenges, including financing and investment issues. The article analyzes modern problems and prospects of cooperation between banks and agricultural enterprises, focusing on the problems of access to credit resources, risk management and investments. The role of state programs and international financial organizations in providing financial support to the agricultural sector is also highlighted.

Вступ. Аграрний сектор України завжди був важливим елементом економіки, забезпечуючи суттєвий внесок у ВВП країни, зайнятість населення та експорт. Україна є одним із провідних світових виробників та експортерів зернових культур, соняшникової олії та іншої сільськогосподарської продукції. Однак для подальшого розвитку галузі необхідне стабільне фінансування та доступ до кредитних ресурсів.

Незважаючи на важливу роль аграрного сектора, сільськогосподарські підприємства часто стикаються з проблемами доступу до фінансових ресурсів. Основними джерелами фінансування для аграрних підприємств є банківські кредити, державні програми підтримки та інвестиції. У цьому контексті банки

* Науковий керівник: к.е.н., професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ – Лариса ВДОВЕНКО

відіграють ключову роль у забезпеченні фінансової стабільності галузі. Метою цієї статті є аналіз ролі банківських установ у забезпеченні фінансової стабільності аграрного сектора України, виявлення проблем та перспектив розвитку банківського фінансування аграрного виробництва.

Основна частина матеріалу. Банківська система є основним джерелом кредитних ресурсів для аграрних підприємств. Кредити дозволяють аграріям закуповувати техніку, паливо, добрива, здійснювати модернізацію виробництва та забезпечувати стабільну роботу господарств упродовж сезону. Проте, через високий рівень ризиків, пов'язаних із сезонністю та нестабільністю доходів аграрних підприємств, банки часто ставлять високі вимоги до позичальників, що ускладнює доступ до фінансування [1].

Основними перешкодами для отримання кредитів у аграрному секторі є:

1. Високі процентні ставки за кредитами.
2. Невизначеність щодо майбутніх доходів аграрних підприємств через погодні умови та ринкові коливання цін на сільськогосподарську продукцію.
3. Відсутність ліквідного забезпечення для отримання кредиту.

Незважаючи на ці проблеми, деякі банки спеціалізуються на фінансуванні аграрного сектора, пропонуючи спеціальні програми кредитування, що враховують специфіку сільськогосподарського виробництва. Наприклад, такі програми передбачають відстрочку платежів до завершення аграрного циклу або надання кредитів під заставу майбутнього врожаю.

У співпраці з банками, держава допомагає аграріям отримувати доступ до пільгових кредитів на модернізацію виробництва, закупівлю новітньої техніки та розвиток інноваційних технологій. Однією з важливих програм є державна компенсація процентних ставок, яка дозволяє значно зменшити фінансове навантаження на аграрні підприємства [2].

З 2020 року, коли в Україні почав діяти ринок землі, очікувалося, що це позитивно вплине на доступність кредитів для фермерів. Земля стала ліквідним активом, який можна використовувати як заставу. Однак, за перший рік після відкриття ринку земель, доступ до кредитування залишається обмеженим для багатьох сільськогосподарських підприємств через надмірні вимоги банківських установ до розміру застави та високі відсоткові ставки.

Для вирішення цієї проблеми держава запровадила низку програм фінансової підтримки, зокрема компенсації відсоткових ставок за кредитами для аграріїв. Програма "Доступні кредити 5-7-9%", яка активно діє на ринку, дозволяє підприємцям отримувати кредити на вигідних умовах для розвитку бізнесу. Проте, не всі банки готові брати участь у цій програмі, що знову обмежує доступ фермерів до фінансових ресурсів.

Від початку 2024 року українські підприємці отримали 13 394 пільгових кредитів за програмою «Доступні кредити 5-7-9%» на загальну суму 50,8 млрд гривень. Дві третини від цієї суми приходить на сектори сільського господарства та переробної промисловості.

Також є ще цифровізація банківських послуг є що постає одним важливим

елементом у стабілізації фінансового стану аграрного сектора. Впровадження цифрових рішень, таких як онлайн-банкінг, мобільні додатки для керування рахунками та кредитами, значно спрощує доступ аграріїв до фінансових ресурсів. Особливо це важливо для віддалених сільських територій, де фізичний доступ до банківських відділень є обмеженим.

Завдяки цифровим технологіям аграрії можуть не лише отримувати кредити, а й відстежувати ринкові ціни, та свої фінансові операції, робити валютні перекази та управляти іншими фінансовими інструментами. Це значно покращує ефективність роботи аграрних підприємств і сприяє їх фінансовій стабільності. Однак цифрова інфраструктура в аграрних регіонах України ще потребує подальшого розвитку, і банки можуть відіграти в цьому процесі ключову роль, інвестуючи в нові технології та адаптуючи свої послуги до потреб агросектора.

Сучасний розвиток аграрного сектора вимагає впровадження новітніх фінансових інструментів, що дозволяють агропідприємствам не тільки виживати в умовах глобальної конкуренції, але й активно розвиватися. Одним із таких інструментів є аграрні розписки, які вже декілька років успішно функціонують в Україні. Вони дозволяють аграріям отримувати фінансування під майбутній урожай, що значно знижує ризики недостатнього фінансування на етапі посівної кампанії та виробничого циклу. Використання аграрних розписок дає можливість залучати ресурси не тільки від банків, але й від приватних інвесторів та постачальників сільськогосподарської техніки.

Фінансові технології (FinTech) також починають активно проникати в аграрний сектор. Використання мобільних платіжних систем, цифрових кредитних платформ та блокчейн-технологій дозволяє агропідприємствам спрощувати процеси отримання фінансування, підвищувати прозорість фінансових операцій та знижувати адміністративні витрати. Зокрема, блокчейн-технології можуть забезпечити надійне зберігання даних про угоди, що знижує ризики шахрайства та підвищує довіру до фінансових операцій на аграрному ринку [5].

Міжнародні фінансові організації, такі як Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), Світовий банк та Міжнародний валютний фонд (МВФ), також надають фінансову допомогу відіграють важливу роль в аграрному секторі України. Ці організації активно фінансують проекти, спрямовані на розвиток сільського господарства, покращення інфраструктури, запровадження нових технологій та підвищення ефективності виробництва.

Міжнародні фінансові установи та міжнародні агенції розвитку (МФУ/МАР) відіграють значну роль у зусиллях щодо відновлення та євроінтеграції України. Вони надають фінансову підтримку для державного і приватного сектора, сприяють залученню інвестицій та просувають здійснення необхідних реформ. Такі ініціативи, як Механізм ЄС для України (EU Ukraine Facility, обсягом до 50 млрд. євро на період до 2027 року), зосереджені на прямій фінансовій підтримці для стабілізації економіки та розвитку інфраструктури

України для підтримки її вступу до ЄС (European Commission, 2024c). 9 У січні 2023 року було створено Координаційну платформу донорів для України, яка об'єднує зусилля уряду України, країн Великої сімки, ЄС та МФУ/МАР щодо координації заходів підтримки, реконструкції та відновлення (Ukraine Donor Platform, Міжнародні фінансові установи та міжнародні агенції розвитку (МФУ/МАР) відіграють значну роль у зусиллях щодо відновлення та євроінтеграції України. Вони надають фінансову підтримку для державного і приватного сектора, сприяють залученню інвестицій та просувають здійснення необхідних реформ. Такі ініціативи, як Механізм ЄС для України (EU Ukraine Facility, обсягом до 50 млрд. євро на період до 2027 року), зосереджені на прямій фінансовій підтримці для стабілізації економіки та розвитку інфраструктури України для підтримки її вступу до ЄС (European Commission, 2024c). 9 У січні 2023 року було створено Координаційну платформу донорів для України, яка об'єднує зусилля уряду України, країн Великої сімки, ЄС та МФУ/МАР щодо координації заходів підтримки, реконструкції та відновлення (Ukraine Donor Platform,

Станом на грудень 2024 р. FAO у партнерстві з ЄС надала гранти на закупівлю обладнання, «зелених» технологій та покращення інфраструктури на суму 2,8 млн дол США 237 сільськогосподарським виробникам. Крім того, FAO надає комплексну технічну допомогу українським аграріям у подоланні викликів війни, що включає навчання та консультації експертів у питаннях фінансів, маркетингу та виробництва. Так, у 2024 році було проведено понад 60 навчальних курсів з фінансів, маркетингу та забезпечення якості продукції (FAO, 2024a). Значну роль у підтримці відбудови українського аграрного сектора через партнерство з FAO відіграє ЄС. Так, у 2022-2024 роках Євросоюз профінансував різні проекти FAO, зокрема ініціативу вартістю 15,5 млн дол США для посилення ланцюгів постачання продовольчої продукції (FAO, 2023a). На грантову підтримку для закупівлі обладнання і покращення інфраструктури українськими сільгоспвиробниками ЄС виділив 2,8 млн дол США у рамках третього спільного грантового циклу FAO і ЄС у 2024 році (FAO, 2024a). [6].

Завдяки фінансовій підтримці від міжнародних організацій, українські аграрії отримують можливість доступу до довгострокових кредитів з низкими процентними ставками, що є особливо важливим для великих сільськогосподарських підприємств, які планують інвестиції в розвиток [3].

Незважаючи на значну роль банків у фінансовій підтримці аграрного сектора, існують певні проблеми, які обмежують ефективність цього процесу. До основних викликів можна віднести:

1. Високі ризики. Аграрний сектор залишається одним із найбільш ризикових для банківських установ через залежність від природних умов, що може призводити до неспроможності позичальників виконувати кредитні зобов'язання.

2. Недостатня фінансова грамотність аграріїв. Багато малих та середніх аграрних підприємств не мають достатнього досвіду в управлінні фінансами та

оформленні кредитних заявок, що ускладнює їхню співпрацю з банками.

3. Недостатня ліквідність активів аграрних підприємств. Багато сільськогосподарських підприємств не мають достатньо ліквідних активів для надання їм як забезпечення кредиту, що обмежує їхні можливості для отримання банківських позик.

Одним із важливих напрямків є розвиток аграрних розписок, які дозволяють аграріям отримати кредит під заставу майбутнього врожаю. Це знижує ризики для банків і полегшує доступ до фінансування для аграрних підприємств [4].

Важливим аспектом, що впливає на фінансову стабільність аграрного сектора, також є фінансово-кредитна політика держави. Незважаючи на наявність програм підтримки, аграрний сектор залишається залежним від політичної та економічної стабільності в країні. Фінансові потрясіння, інфляція та коливання валютного курсу можуть впливати на рівень доступності банківських послуг для фермерів, а також на рентабельність їх бізнесу.

Висновки. Таким чином, банки відіграють ключову роль у забезпеченні фінансової стабільності аграрного сектора України, надаючи необхідні кредитні ресурси для розвитку та модернізації сільськогосподарських підприємств. Проте існують певні проблеми, пов'язані з високими ризиками у аграрній галузі, обмеженим доступом до фінансування для малих підприємств та необхідністю додаткової підтримки з боку держави та міжнародних фінансових організацій. Розвиток партнерських відносин між банками, державою та аграріями, впровадження нових фінансових інструментів та підвищення фінансової грамотності сільськогосподарських підприємств є важливими умовами для покращення ситуації та забезпечення сталого розвитку аграрного сектора України.

Список використаних джерел:

1. Національний банк України (НБУ) – офіційні дані про банківську систему України, кредитні програми та звіти URL: <https://bank.gov.ua>
2. Міністерство аграрної політики та продовольства України – інформація про державні програми підтримки аграрного сектора URL: <https://minagro.gov.ua>
3. Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) – програми фінансування та інвестицій для аграрного сектора України. URL: <https://ebrd.com>
4. Аналітичні звіти та публікації з фінансових видань, таких як "Дзеркало тижня" або "Економічна правда" для аналізу сучасних проблем банківської системи та аграрного сектора України.
5. Дослідження на тему FinTech у аграрному секторі від міжнародних консалтингових компаній, таких як Deloitte або PwC.
6. Гагалюк Т. Фінансування стійкості і відбудови аграрного сектора України міжнародними фінансовими установами та агенціями розвитку [https://www.apd-ukraine.de/fileadmin/user_upload/APD_Taras_Gagalyuk_UA_01.pdf].

НАПРЯМ

3

ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Дар'я АНТОНОВА*

студентка 3-го курсу,

факультету економіки, інформаційних технологій та сфери обслуговування,

Вінницький національний аграрний університет,

Вінниця, Україна

МОДЕЛЮВАННЯ ПОВЕДІНКИ КОРИСТУВАЧІВ У МОБІЛЬНИХ ЗА СТОСУНКАХ З ВИКОРИСТАННЯМ DATA SCIENCE

Анотація. У статті розглядається застосування Data Science для моделювання поведінки користувачів у мобільних застосунках. Розкриваються методи збору та аналізу даних про користувачів, а також використання алгоритмів машинного навчання для персоналізації досвіду користувача. Стаття висвітлює переваги використання моделей поведінки у маркетингу та розвитку додатків, а також перспективи подальшого розвитку цієї технології. Ця робота буде корисною для розробників мобільних застосунків та маркетологів, які прагнуть підвищити ефективність своїх продуктів та кампаній.

Abstract. This article explores the application of Data Science in modeling user behavior in mobile applications. It covers methods for collecting and analyzing user data, as well as the use of machine learning algorithms to personalize user experiences. The article highlights the benefits of using behavioral models in marketing and app development, and discusses future prospects for this technology. This work will be useful for mobile app developers and marketers seeking to enhance the effectiveness of their products and campaigns.

Вступ. Україна переживає складний період, коли війна прискорила розвиток цифрових технологій та мобільних застосунків. Цифрові інструменти стали незамінними у забезпеченні інформації та підтримки громадян під час

* Науковий керівник: асистент кафедри комп'ютерних наук та цифрової економіки - Роман ЯРОЩУК

війни. Мобільні застосунки, такі як «Дія», «UA Info», та інші, демонструють ефективність у наданні актуальної інформації та послуг громадянам. Однак, для подальшого розвитку цих застосунків важливо розуміти поведінку користувачів. Використання Data Science дозволяє не лише аналізувати дані про взаємодію користувачів, але й створювати персоналізовані рішення, які підвищують ефективність мобільних застосунків у складних умовах. Ця стаття досліджуватиме застосування Data Science у моделюванні поведінки користувачів мобільних застосунків в Україні під час війни та її наслідків для майбутнього розвитку технологій.

Виклад основного матеріалу. Data Science — це галузь, яка поєднує методи статистики, машинного навчання та комп'ютерних наук для аналізу та інтерпретації даних. У контексті мобільних застосунків Data Science відіграє ключову роль у розумінні поведінки користувачів, оптимізації досвіду користувача та підвищенні ефективності маркетингових стратегій. Моделювання поведінки користувачів у мобільних застосунках із використанням Data Science — це процес аналізу дій користувачів у додатку з метою зрозуміти, як саме вони ним користуються, що їм цікаво, та як покращити їхній досвід. Для цього збираються різні дані, наприклад: які екрани переглядає користувач, скільки часу проводить у додатку, коли і чому припиняє користування. На основі цих даних за допомогою методів Data Science створюються моделі, які дозволяють передбачити майбутню поведінку користувача [1].

Переваги використання Data Science у мобільних додатках:

1. Розуміння поведінки користувачів: Data Science дозволяє аналізувати дані про взаємодію користувачів з додатком, такі як час сесії, частота використання певних функцій тощо. Це допомагає розробникам зрозуміти, які функції користувачі використовують найчастіше та які можуть бути покращені.

2. Персоналізація досвіду користувача: За допомогою даних про поведінку користувачів можна створювати персоналізовані рекомендації та індивідуальні інтерфейси, що підвищує задоволеність користувачів та їхню лояльність до додатка [3].

3. Оптимізація маркетингових кампаній: Аналіз поведінки користувачів дозволяє розробляти більш ефективні маркетингові стратегії, спрямовані на конкретні групи користувачів з певними характеристиками та поведінкою.

4. Покращення інтерфейсу та функціональності: Дані про поведінку користувачів допомагають розробникам ідентифікувати слабкі місця інтерфейсу та функціональності додатка, що дозволяє здійснювати цільові покращення та підвищувати загальний досвід користувача.

Використання цих інструментів та технологій дозволяє розробникам мобільних застосунків отримувати цінні інсайти про поведінку користувачів та використовувати їх для покращення своїх продуктів та маркетингових стратегій.

Не менш важливим етапом є збір даних про користувачів у процесі моделювання їхньої поведінки. Ці дані можуть бути зібрані з різних джерел і

можуть включати як демографічні дані, так і дані про взаємодію користувачів з додатком.

1. Демографічні дані: Вік, стать, географічне розташування тощо. Ці дані можуть бути зібрані під час реєстрації користувача або через інтеграцію з соціальними мережами.

2. Дані про взаємодію з додатком: Час сесії, частота відкриття додатка, використання певних функцій тощо. Ці дані дають уявлення про те, як користувачі взаємодіють з додатком.

3. Дані про поведінку: Купівлі, реєстрації, скасування підписки тощо. Ці дані допомагають зрозуміти, які дії користувачі виконують у додатку [7].

4. Відгуки та оцінки: Користувачі можуть залишати відгуки та оцінки, які надають цінну інформацію про їхнє задоволення додатком.

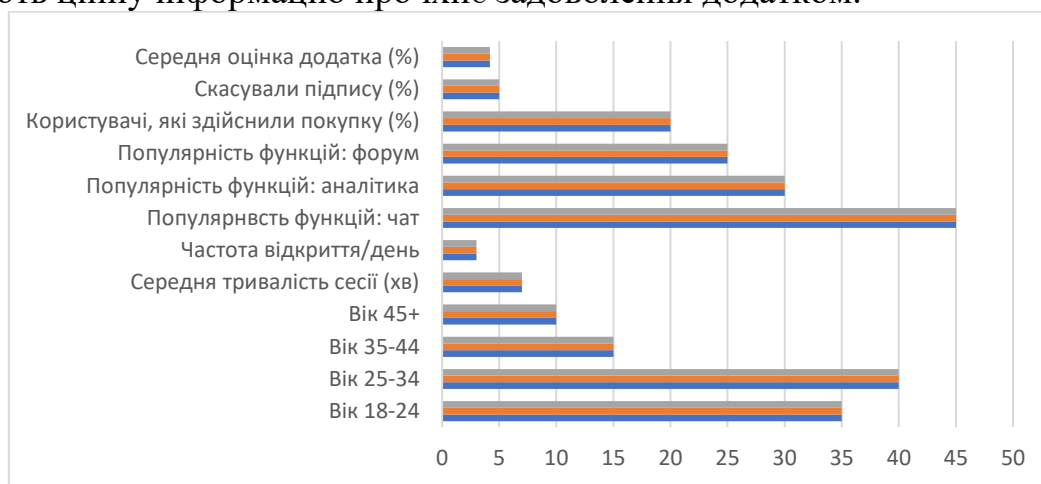

Рис. 1. Приклад аналізу даних користувачів

Джерело: побудовано автором на основі [2, 3, 5]

Інструменти збору даних відіграють ключову роль у розумінні поведінки користувачів і вдосконаленні мобільних застосунків. Одним із найпопулярніших рішень є Google Analytics — потужна платформа для аналізу трафіку та поведінки користувачів на мобільних платформах, яка дозволяє відстежувати такі метрики, як тривалість сесій, частота відкриття застосунку та інші важливі показники. Ще одним ефективним інструментом є Mixpanel, який спеціалізується на аналізі конкретних дій користувачів у додатку й дає змогу створювати персоналізовані рекомендації на основі цих даних. Також широко використовується Firebase — платформа для розробки мобільних застосунків, що включає інструменти для збору аналітики, а також для надсилання персоналізованих повідомлень користувачам. Окрім цього, застосовуються SDK для мобільних додатків — спеціалізовані бібліотеки, які інтегруються у застосунок і дозволяють автоматично збирати дані про взаємодію користувача з продуктом. Сукупне використання цих інструментів забезпечує глибоку аналітику та дає змогу приймати обґрунтовані рішення щодо подальшого розвитку застосунку. Збір даних про користувачів мобільних додатків супроводжується низкою проблем, які необхідно враховувати для забезпечення

ефективної аналітики. Однією з головних є конфіденційність даних — усі дії зі збору та обробки інформації мають відповідати вимогам законодавства щодо захисту персональних даних, таким як GDPR у Європі. Ще однією важливою проблемою є якість даних: інформація повинна бути точною, повною та актуальною, інакше це може призвести до хибних висновків щодо поведінки користувачів. Крім того, актуальним викликом є обробка великих масивів даних у реальному часі, що потребує використання потужних інструментів та технологій для забезпечення швидкої й ефективної аналітики [4].

Використання цих інструментів та методів дозволяє ефективно збирати дані про користувачів та готувати їх для подальшого аналізу та моделювання поведінки. Аналіз даних та моделювання поведінки користувачів є ключовими етапами у процесі використання Data Science для покращення мобільних застосунків. Ці етапи включають застосування різних методів та інструментів для обробки зібраних даних та створення моделей, які можуть передбачати майбутню поведінку користувачів [2].

1. Статистичний аналіз: Використання статистичних методів для визначення закономірностей та тенденцій у даних. Це включає розрахунок середніх значень, дисперсії тощо.

2. Візуалізація даних: Використання графічних засобів для представлення даних у вигляді діаграм, графіків тощо. Це допомагає краще зрозуміти структуру даних та ідентифікувати закономірності.

3. Машинне навчання: Використання алгоритмів машинного навчання для створення моделей, які можуть передбачати майбутню поведінку користувачів на основі історичних даних.

Персоналізація досвіду користувача передбачає використання різноманітних підходів для створення індивідуального та більш релевантного користувацького досвіду. Одним із таких підходів є персоналізовані рекомендації — використання моделей поведінки для пропозиції контенту чи функцій, які можуть зацікавити конкретного користувача. Іншим важливим аспектом є адаптивні інтерфейси, що змінюються відповідно до поведінки та вподобань користувачів, забезпечуючи зручнішу та інтуїтивнішу взаємодію із застосунком [6].

Моделі поведінки користувачів, створені за допомогою Data Science, можуть бути ефективно застосовані у маркетингу та розвитку мобільних додатків. Це дозволяє підвищити ефективність маркетингових кампаній та покращити загальний досвід користувача.

Оптимізація маркетингових кампаній:

1. Цільова реклама: Використання моделей поведінки для показу реклами саме тим користувачам, які найбільш ймовірно зацікавляться певним продуктом чи послугою.

2. Персоналізовані пропозиції: Надсилання персоналізованих пропозицій та знижок користувачам на основі їхньої історії взаємодії з додатком.

3. Відновлення втрачених користувачів: Використання моделей поведінки

для ідентифікації користувачів, які стали менш активними, та відправки їм персоналізованих повідомлень для відновлення їхньої активності [5].

Покращення інтерфейсу та функціональності додатків базується на глибокому розумінні поведінки користувачів і передбачає впровадження рішень, які роблять користувацький досвід більш зручним, ефективним та персоналізованим. Одним із ключових елементів є адаптивні інтерфейси, що змінюються відповідно до індивідуальних вподобань і дій користувачів, що в свою чергу сприяє зростанню їхньої задоволеності та лояльності [8].

Для реалізації стратегій персоналізації та покращення досвіду користувача використовуються різні інструменти. Платформи автоматизації маркетингу (наприклад, Marketo або Pardot) дозволяють запускати поведінкові кампанії. Push-сервіси (як-от Firebase Cloud Messaging або OneSignal) забезпечують надсилання персоналізованих повідомлень. А інструменти А/В-тестування (наприклад, Optimizely або VWO) дають змогу експериментувати з інтерфейсом і функціями для вибору найкращих рішень [1].

Висновки. У даній статті було здійснено комплексний аналіз підходів до моделювання поведінки користувачів мобільних застосунків з використанням інструментів Data Science. Розглянуто ключові етапи обробки даних: збір, очищення, візуалізація, аналіз і побудова моделей на основі алгоритмів машинного навчання. Було акцентовано увагу на важливості сегментації користувачів, виявлення шаблонів їхньої поведінки, аналізу утримання аудиторії та прогнозування ключових показників, таких як ймовірність відтоку, тривалість сесій, реакція на оновлення функціоналу або рекламні кампанії.

Список використаних джерел:

1. ArtJoker. Аналітика мобільних додатків: Firebase Analytics, Flurry, AppAnnie URL: <https://artjoker.ua>
2. Гончарова В. Моделювання поведінки споживачів на ринку електронної комерції в Україні. *Економіка та управління*. 2021. №2(98). С. 34–39.
3. Cases. Мобільні додатки очима UX/UI дизайнера URL: <https://cases.media>
4. КПП. Моделювання найкращої ціни мобільного додатку за поведінкою користувача: наукова робота URL : <https://kpi.ua>
5. Theses.oa.edu.ua. Кваліфікаційна робота щодо моделювання поведінки споживачів URL: <http://theses.oa.edu.ua>
6. AMI ЛНУ. Дипломна робота щодо персоналізації мобільних додатків URL: <https://ami.lnu.edu.ua>
7. Brander. Мобільні застосунки для бізнесу: від ідеї до результату. URL: <https://brander.ua>
8. Хмельницький національний університет. Наукова робота щодо використання смартфонів та мобільних додатків. URL: <https://khmnu.edu.ua>

Дмитро БОРЕЦЬКИЙ,*
студент 4 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет
м. Вінниця, Україна

СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ АНАЛІЗУ МЕРЕЖЕВОГО ТРАФІКУ

Анотація. У статті висвітлено сучасні інформаційні технології аналізу мережевого трафіку з акцентом на їх застосування в сфері кібербезпеки та оптимізації мережевих ресурсів. Досліджено методи збору, обробки та інтерпретації даних, що дозволяють виявляти загрози та приймати своєчасні рішення. Практичне застосування досліджених технологій демонструє високий потенціал у забезпеченні стабільності та ефективності роботи сучасних інформаційних систем.

Abstract. The article highlights modern information technologies for analyzing network traffic with an emphasis on their application in the field of cybersecurity and optimization of network resources. Methods of collecting, processing and interpreting data that allow detecting threats and making timely decisions have been studied. The practical application of these technologies demonstrates a high potential in ensuring the stability and efficiency of modern information systems.

Вступ. Сучасний розвиток інформаційних технологій безпосередньо впливає на зростання обсягів мережевого трафіку, що викликає необхідність у новітніх методах його аналізу. Застосування високопродуктивного обладнання та алгоритмів дозволяє ефективно управляти даними, що надходять із мереж. Інноваційні технології аналізу дозволяють отримувати детальну інформацію про процеси, що відбуваються в мережевих протоколах [1]. Закріплення принципів кібербезпеки стає можливим завдяки своєчасному виявленню загроз і аномалій за допомогою сучасних систем аналізу. В результаті інтеграції цих технологій значно покращується загальна ефективність інформаційної інфраструктури.

Виклад основного матеріалу. У сучасному світі інформаційні технології займають центральне місце в управлінні даними, які надходять з численних мережевих пристроїв, серверів та інших джерел. Аналіз мережевого трафіку є одним із критично важливих напрямків, оскільки він дозволяє виявити не тільки потенційні загрози, але й оптимізувати розподіл ресурсів та забезпечувати стабільну роботу інформаційних систем [2].

У сучасному світі аналіз мережевого трафіку набуває все більшого

* Науковий керівник: асистент кафедри комп'ютерних наук та цифрової економіки – Олександр ЛЕБІДЬ

значення у забезпеченні кібербезпеки, ефективності роботи мережевих систем та оптимізації ресурсів. Технологічний прогрес привів до трансформації підходів у цій галузі: від традиційних методів, які обмежувалися простими статистичними показниками, до використання передових технологій, таких як штучний інтелект і машинне навчання (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняння традиційних та сучасних технологій аналізу мережевого трафіку

Параметр	Традиційні технології	Сучасні технології
Методи аналізу	Статичні сигнатури та прості правила	Машинне навчання та штучний інтелект
Швидкість обробки даних	Низька	Висока
Точність виявлення загроз	Обмежена	Висока завдяки прогнозуванню аномалій
Обсяги оброблюваних даних	Обмежені	Великі дані, потокова обробка
Інтеграція з іншими системами	Мінімальна	Висока, включаючи хмарні сервіси та IoT
Реагування на нові види атак	Складне через відсутність адаптивності	Оперативне завдяки самонавчальним алгоритмам
Вартість впровадження	Відносно низька	Вища, але окупається через ефективність

Джерело: сформовано на основі [3]

Традиційні методи аналізу передбачають використання базових статистичних показників, таких як обсяг даних, частота пакетів, розподіл протоколів та інші метрики, які дозволяють зробити попередні висновки про характер трафіку. Сучасні рішення ж значно розширюють можливості аналізу завдяки залученню інтелектуальних алгоритмів, які здатні в режимі реального часу здійснювати комплексну обробку даних [2]. Це дозволяє не лише виявити аномальні поведінкові патерни, а й прогнозувати подальші тенденції розвитку мережевих подій.

Сучасні інформаційні технології аналізу мережевого трафіку значною мірою базуються на використанні методів штучного інтелекту та машинного навчання, що відкриває нові можливості для автоматизації та покращення якості обробки даних. Використання алгоритмів класифікації, регресії, кластеризації та нейронних мереж дозволяє виявляти складні патерни у потоках даних, що не завжди під силу традиційним підходам [3]. Системи, що застосовують ці методи, здатні навчатися на прикладах нормального та аномального трафіку, що підвищує точність прогнозування і знижує кількість хибних спрацьовувань. Наприклад, інтеграція алгоритмів глибокого навчання дозволяє виявляти нові варіанти атак, аналізуючи навіть найтонші відхилення від норми. Крім того, сучасні технології дозволяють здійснювати аналіз даних у реальному часі, що є надзвичайно важливим у умовах постійного зростання кіберзагроз [4].

Одним із основних етапів аналізу мережевого трафіку є процес збору і попередньої обробки даних, який включає декілька ключових стадій. По-перше, дані збираються з різноманітних джерел, таких як мережеві пристрої, маршрутизатори, сервери та кінцеві точки. По-друге, здійснюється їх фільтрація, нормалізація та агрегація для того, щоб забезпечити виведення релевантних даних і усунути небажаний шум. Сучасні платформи використовують розподілені бази даних і системи потокової обробки, наприклад, Apache Kafka, Apache Flink або Elasticsearch, що дозволяє обробляти дані із великою швидкістю. Ці технології, поєднані з алгоритмами обробки даних, забезпечують високу ефективність аналізу, що особливо важливо при роботі з великими обсягами мережевого трафіку [4].

Завдяки сучасним графічним інструментам, аналітики отримують можливість зобразити складну інформацію у вигляді інтуїтивно зрозумілих графіків, діаграм і теплових карт, що значно полегшує процес інтерпретації даних. Візуалізація дозволяє ефективно виокремлювати патерни, співвідношення та аномалії в мережевих даних, що сприяє прийняттю оперативних рішень щодо кібербезпеки. Використання візуальних технологій в поєднанні з алгоритмами аналізу даних створює міцну основу для розробки інтерактивних систем моніторингу та управління мережею [2]. Такий підхід забезпечує наочність та зручність у розумінні комплексних систем, що працюють в умовах високого навантаження.

Важливим аспектом застосування сучасних інформаційних технологій є розробка та впровадження систем виявлення аномалій та кіберзагроз. Системи на основі гібридних моделей аналізу, які поєднують сигнатурний та поведінковий підхід, дозволяють виявляти як відомі, так і невідомі методи атак. Використання методів машинного навчання, зокрема, кластеризації та алгоритмів асоціації, дозволяє ефективно визначати нетипові закономірності в мережевому трафіку. Для цього застосовуються різні методики, такі як аналіз часового ряду, виявлення пікових навантажень, а також моделювання та прогнозування поведінки систем [3]. Застосування гібридних систем дозволяє не лише оперативно реагувати на загрози, але й виявляти потенційні вразливості мережі ще до початку атаки.

Інтеграція сучасних інформаційних технологій аналізу мережевого трафіку в корпоративні і державні системи безпеки забезпечує підвищення рівня захисту даних та стабільності роботи мереж. Завдяки застосуванню інтегрованих платформ, що об'єднують функції моніторингу, аналізу та візуалізації, досягається оперативне виявлення загроз, зниження часу реакції та покращення якості управління мережевою інфраструктурою. Досвід впровадження таких систем у великих організаціях демонструє можливість зниження ризиків витоків даних та інших кіберзлочинів [4]. Водночас, постійний розвиток технологій дозволяє адаптувати системи до змін умов експлуатації, що є необхідною умовою їх життєздатності та високої ефективності. Таким чином, впровадження сучасних технологій аналізу мережевого трафіку стає стратегічним завданням

для організацій, які прагнуть забезпечити безперебійну роботу своїх інформаційних систем.

Особливе значення має розробка інноваційних рішень для аналізу мережевого трафіку в умовах зростаючої складності інформаційних систем і високої кількості підключених пристроїв. Сучасні технології, зокрема аналіз поведінки користувачів, аналітика великих даних та штучний інтелект, активно використовуються для виявлення як очевидних, так і прихованих загроз у мережі. Вони дозволяють не лише моніторити потоки даних, але й проводити глибокий аналіз з метою визначення первинних сигналів про можливі кіберзагрози [3]. Розробка таких технологій вимагає високого рівня кваліфікації спеціалістів, сучасного обладнання та постійного вдосконалення алгоритмів. Крім того, важливою є інтеграція розроблених систем з існуючими заходами безпеки, що дозволяє створити комплексну платформу для захисту мережевої інфраструктури.

Подальший розвиток аналізу мережевого трафіку невідривно пов'язаний зі зростанням ролі Інтернету речей (IoT) та хмарних технологій, що створюють нові виклики для систем моніторингу і кібербезпеки. Зростаюча кількість пристроїв, що підключаються до мережі, вимагає розробки спеціалізованих інструментів збору та обробки даних, що можуть працювати в умовах високої динаміки [2]. Сучасні хмарні рішення дозволяють ефективно обробляти величезні обсяги даних, забезпечуючи масштабованість і гнучкість систем безпеки. Водночас, з'являються нові загрози, пов'язані з експлуатацією слабких місць у протоколах зв'язку, шифрування та керування доступом. Ці виклики стимулюють розвиток інноваційних рішень, що інтегрують аналіз даних, машинне навчання та передові методики кібербезпеки, створюючи новий стандарт якості в галузі.

Підвищення продуктивності та ефективності аналізу мережевого трафіку є важливим завданням в умовах стрімкого зростання обсягів оброблюваних даних. Використання високопродуктивних обчислювальних платформ у поєднанні з оптимізованими алгоритмами дозволяє зменшити затримки в обробці інформації та підвищити точність виявлення аномалій. Сучасні дослідницькі проекти адекватно розробляють рішення, які передбачають використання гібридних інфраструктур, що інтегрують хмарні технології, локальні сервери та пристрої Інтернету речей [4]. Завдяки таким підходам можна реалізувати масштабовані рішення, здатні адаптуватися до динамічного зростання обсягів даних, зберігаючи при цьому високий рівень продуктивності.

Інтуїтивні панелі керування та системи моніторингу, що використовують сучасні засоби візуалізації, дозволяють адміністраторам отримувати оперативну інформацію про стан мережі, що значно покращує якість прийняття рішень. Такі інструменти не лише допомагають ідентифікувати потенційні загрози, а й сприяють підвищенню ефективності повсякденних операцій з обробки мережного трафіку. У комплексі, інтеграція аналітичних платформ із системами управління ресурсами дає змогу забезпечити цілісний підхід до кібербезпеки, що

враховує всі аспекти роботи сучасних інформаційних мереж. Досвід провідних світових компаній свідчить про успішність подібних рішень, які вже на практиці реалізуються у великих корпораціях та державних структурах. Завдяки цьому можливо ефективно мінімізувати ризики несанкціонованого доступу до мережевих ресурсів і знизити витрати на їхню експлуатацію [5]. Розробка алгоритмів обробки даних в реальному часі є пріоритетною задачею, оскільки час обробки даних має критичне значення при виявленні кіберзагроз. Підвищення рівня автоматизації процесів дозволяє зменшити людський фактор і підвищити загальну надійність систем. Інтенсивні наукові дослідження і практичні експерименти, спрямовані на оптимізацію процесів аналізу мережевого трафіку, стверджують високий потенціал даного напрямку. Впровадження цих інноваційних підходів відкриває нові можливості для розробників і фахівців у сфері інформаційних технологій, забезпечуючи більш глибокий та комплексний підхід до забезпечення кібербезпеки [5].

Висновки. Сучасні інформаційні технології дозволяють значно підвищити точність виявлення кіберзагроз та оптимізувати роботу мережі. Використання алгоритмів машинного навчання та інтелектуальних систем стало запорукою високої ефективності аналізу даних, що позитивно впливає на інфраструктуру організацій. Інтеграція сучасних рішень у корпоративні та державні системи забезпечує більш високий рівень кібербезпеки та оперативність реагування на загрози. Подальший розвиток аналізу мережевого трафіку сприятиме вдосконаленню інформаційних систем та підвищенню їхньої адаптивності до нових викликів.

Список використаних джерел:

1. Глоба Л.С., Астраханцев А.А., Цуканов С.О. Класифікація мережного трафіку методами машинного навчання. *Проблеми телекомунікацій*. 2023. № 2(33). С. 3-13. DOI: 10.30837/pt.2023.2.01.
2. Petliak N., Biletskyi K., Zastavna Ya. Approach to detection of anomalous network traffic using LOF and HBOS algorithms. *Measuring and computing devices in technological processes*. 2024. Issue 4. P. 125-129. DOI: 10.31891/2219-9365-2024-80-15.
3. Петух А.М. Способи аналізу мережевого трафіку комп'ютерної мережі. URL: <https://inmad.vntu.edu.ua/portal/static/61B77AEA-39A2-4D2F-BB35-09541C7D9961.pdf>
4. Астраханцев А.А., Глоба Л.С., Давидюк А.М., Сушко О.В. Дослідження ефективності алгоритмів машинного навчання для класифікації трафіка в мобільних мережах. *Проблеми телекомунікацій*. 2022. № 1(30). С. 3-13. DOI: 10.30837/pt.2022.1.01.
5. Гайдур Г.І., Гахов С.О., Дмитрієв В.Є., Бондаренко Н.В. Виявлення аномалій трафіку в інформаційних системах організацій з використанням методів Machine Learning на основі алгоритмів прогнозування категорійних полів. *Телекомунікаційні та інформаційні технології*. 2021. № 4 (73). С. 41-53. DOI: 10.31673/2412-4338.2021.044153.

Вікторія БУГА,^{*}
студентка 3 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет
м. Вінниця, Україна

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ БІЗНЕСУ: РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ У РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА

***Анотація.** Стаття аналізує вплив цифрової трансформації на сучасне підприємництво, акцентуючи на ролі інформаційних систем у підвищенні ефективності бізнес-процесів, конкурентоспроможності та інноваційності. Розглядаються ключові аспекти цифровізації, приклади використання технологій і виклики впровадження. На основі огляду літератури надаються рекомендації для підприємців щодо застосування інформаційних систем для сталого розвитку бізнесу в Україні*

***Abstract.** The article examines the impact of digital transformation on modern entrepreneurship, focusing on the role of information systems in enhancing business process efficiency, competitiveness, and innovation. It explores key aspects of digitalization, examples of technology use, and implementation challenges. Based on a literature review, recommendations are provided for entrepreneurs on leveraging information systems for sustainable business development in Ukraine.*

Вступ. Цифрова трансформація стала рушієм змін у сучасному бізнесі, дозволяючи підприємствам адаптуватися до нових ринкових умов. Інформаційні системи (ІС) є основою цього процесу, забезпечуючи автоматизацію, аналіз даних і створення нових можливостей для зростання. У той час, коли компанії, які ігнорують технології, втрачають позиції, ті, що інвестують у цифрові рішення, відкривають нові перспективи. Цифрова трансформація не лише змінює внутрішні процеси підприємств, а й впливає на організаційну культуру, стимулюючи інноваційне мислення та гнучкість. Завдяки впровадженню ІС компанії можуть краще розуміти потреби своїх клієнтів, забезпечуючи персоналізований підхід та підвищення лояльності. Крім того, сучасні інформаційні системи підтримують кібербезпеку, що є критично важливим в умовах зростаючих цифрових загроз. Для українських підприємств важливо не лише інтегрувати нові технології, а й інвестувати в навчання персоналу, створюючи умови для сталого розвитку в цифрову епоху. Ця стаття досліджує, як ІС сприяють цифровій трансформації, аналізуючи їхній вплив на бізнес-процеси, клієнтський досвід і конкурентоспроможність. Особлива увага

^{*} Науковий керівник: к.т.н., старший викладач кафедри комп'ютерних наук та цифрової економіки – Олексій БОЙКО

приділяється викликам цифровізації та рекомендаціям для українських підприємців, для яких технології можуть стати ключем до економічного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Цифрова трансформація — це комплексний процес інтеграції технологій у бізнес, який змінює підходи до управління, взаємодії з клієнтами та створення цінності [1]. Вона виходить за межі автоматизації, вимагаючи переосмислення стратегій і культури компаній. У сучасних умовах це необхідність, що дозволяє бізнесам залишатися конкурентоспроможними. Технології допомагають оптимізувати ресурси та швидше реагувати на зміни ринку. Наприклад, цифрові інструменти дають змогу аналізувати попит, що підвищує точність планування. Клієнтоорієнтованість також виграє: персоналізовані пропозиції зміцнюють зв'язки з аудиторією [7]. Для України цифрова трансформація відкриває шлях до інтеграції в глобальну економіку, допомагаючи бізнесам пропонувати нові рішення та зміцнювати позиції. Ще одна важлива складова — клієнтоорієнтованість. Цифрові рішення дають змогу аналізувати поведінку клієнтів і пропонувати персоналізовані послуги, які раніше були доступні лише великим корпораціям. Це дозволяє навіть малим бізнесам створювати міцні зв'язки з аудиторією, підвищуючи її лояльність. Крім того, цифрова трансформація відкриває можливості для інновацій. Нові моделі, такі як платформи для співпраці чи підписні сервіси, змінюють підходи до ведення бізнесу, дозволяючи підприємствам знаходити нові джерела доходу та конкурувати на глобальному рівні [7].

Для України цей процес має особливе значення. У контексті економічних викликів цифрова трансформація може стати каталізатором зростання, допомагаючи бізнесам інтегруватися до світової економіки та пропонувати конкурентоспроможні рішення. Вона вимагає не лише технологій, а й готовності до змін на всіх рівнях організації, що робить її стратегічним пріоритетом. Інформаційні системи є серцем цифрової трансформації, забезпечуючи бізнес інструментами для управління, аналізу та інновацій [3]. Вони дозволяють перетворювати складні дані на зрозумілі рішення, автоматизувати процеси та створювати інфраструктуру, яка підтримує швидке реагування на ринкові зміни. Їхня роль виходить за межі технічної підтримки, стаючи основою для стратегічного розвитку. Основними є системи, які інтегрують бізнес-процеси, управляють клієнтськими даними та надають аналітичні можливості. Наприклад, платформи типу ERP об'єднують фінанси, логістику та виробництво, скорочуючи час на виконання завдань і зменшуючи витрати до 20% [3]. Такі рішення доступні не лише великим компаніям — малі підприємства можуть використовувати спрощені версії, щоб централізувати операції та підвищити ефективність. Хмарні технології додають гнучкості, дозволяючи масштабувати діяльність без значних інвестицій у фізичну інфраструктуру. Аналітика відіграє не менш важливу роль. Інструменти бізнес-аналітики допомагають виявляти тенденції, які впливають на стратегічні рішення, наприклад, оптимізуючи ціни чи прогножуючи попит. Це дає бізнесам можливість діяти проактивно,

випереджаючи конкурентів. Інноваційні технології, такі як Інтернет речей, також знаходять застосування, дозволяючи підприємствам економити ресурси та підвищувати продуктивність [5]. Наприклад, у сільському господарстві датчики можуть контролювати стан ґрунту, що допомагає оптимізувати витрати та збільшувати врожайність. Інформаційні системи сприяють не лише внутрішній ефективності, а й зовнішній конкурентоспроможності. Вони дозволяють бізнесам створювати продукти, які відповідають сучасним вимогам, і відкривати нові ринки. У глобальному контексті це означає можливість для українських компаній пропонувати інноваційні рішення, зміцнюючи економіку та залучаючи міжнародних партнерів [8].

Цифрова трансформація відкриває широкі перспективи, але її шлях сповнений викликів, які потребують уваги та ресурсів [4]. Однією з головних перешкод є фінансове навантаження. Впровадження інформаційних систем вимагає інвестицій у програмне забезпечення, обладнання та навчання персоналу, що може бути складним для компаній із обмеженим бюджетом. Навіть доступні рішення, такі як хмарні платформи, потребують часу, щоб окупитися, що додає тиску на бізнес.

Таблиця 1

Порівняння типів інформаційних систем

Тип ІС	Основна функція	Приклади	Переваги	Недоліки
ERP (Системи планування ресурсів)	Інтеграція бізнес-процесів (фінанси, логістика, виробництво)	SAP S/4HANA, Microsoft Dynamics 365	Централізоване управління, економія до 25% часу на операції, підтримка ІІІ	Високі витрати на впровадження, потреба в тривалому навчанні персоналу
CRM (Системи управління відносинами з клієнтами)	Управління клієнтськими даними, персоналізація взаємодії	Salesforce, Zoho CRM	Підвищення лояльності клієнтів, аналітика поведінки, автоматизація продажів	Обмежена інтеграція з іншими функціями, залежність від якості даних
BI (Системи бізнес-аналітики)	Аналіз великих даних для стратегічного планування та прогнозування	Tableau, Power BI	Точні прогнози, підтримка рішень на основі ІІІ, візуалізація даних	Високі вимоги до аналітичних навичок, витрати на інфраструктуру
SCM (Системи управління ланцюгами поставок)	Оптимізація логістики, складів і постачання	Manhattan Associates, Oracle SCM Cloud, Blue Yonder	Зниження витрат на 15–20%, швидка адаптація до ринкових змін	Складність налаштування, ризики перебоїв через зовнішні фактори
Хмарні платформи	Надання гнучкої ІТ-інфраструктури для масштабування	AWS, Microsoft Azure, Google Cloud	Економія до 30% ІТ-витрат, підтримка віддаленої роботи, швидке розгортання	Залежність від інтернету, потенційні ризики безпеки даних

	та інновацій			

Джерело: побудовано автором на основі [3, 5, 8]

Людський фактор відіграє не менш важливу роль. Співробітники, звиклі до традиційних методів, можуть чинити опір новим технологіям через страх змін або брак навичок [6]. Це вимагає від керівників зусиль для створення культури відкритості, де нові інструменти сприймаються як можливості, а не загрози. Технічні труднощі також ускладнюють процес. Застарілі системи, які накопичувалися роками, часто несумісні з сучасними рішеннями, що призводить до затримок і додаткових витрат.

Кібербезпека стає дедалі актуальнішою проблемою. Залежність від цифрових систем підвищує вразливість до атак, які можуть завдати значних збитків. Наприклад, витік даних може коштувати компанії не лише грошей, а й репутації, що особливо критично для малого бізнесу [4]. Усе це підкреслює необхідність комплексного підходу, який поєднує технологічні, організаційні та безпекові заходи для подолання перешкод.

Для України ці виклики посилюються обмеженим доступом до кваліфікованих фахівців і недостатньою інфраструктурою в деяких регіонах. Проте подолання цих бар'єрів може стати основою для економічного прориву, якщо бізнеси навчатися адаптуватися та співпрацювати з партнерами. Успішна цифрова трансформація вимагає стратегічного бачення та поетапного підходу, який враховує особливості кожного бізнесу [2].

Першим кроком є визначення пріоритетів — чи то прискорення операцій, чи покращення взаємодії з клієнтами. Наприклад, автоматизація базових процесів, таких як облік замовлень, може стати відправною точкою, яка не потребує великих витрат, але приносить відчутні результати.

У (табл 1). систематизовано ключові категорії ІС, що набули поширення в бізнесі протягом 2020–2025 років, відображаючи сучасні тенденції цифрової трансформації. Вона охоплює основні функції систем, їхні приклади, переваги та недоліки, акцентуючи на ролі технологій, таких як штучний інтелект, хмарні обчислення та аналітика великих даних. Порівняння спрямоване на ілюстрацію того, як ІС сприяють підвищенню операційної ефективності, підтримці інновацій і подоланню викликів у підприємстві, що є особливо актуальним для українських компаній у контексті глобальної конкуренції та економічної відбудови. Навчання персоналу є критично важливим, адже технології ефективні лише тоді, коли їх використовують правильно. Інвестиції в освіту, навіть у форматі коротких тренінгів, допомагають командам адаптуватися до нових інструментів і бачити їхню цінність.

Висновок. Цифрова трансформація змінює підприємництво, роблячи його більш ефективним, клієнтоорієнтованим і відкритим до інновацій. Інформаційні системи є основою цього процесу, забезпечуючи інструменти для автоматизації,

аналізу та створення нових можливостей. Вони дозволяють бізнесам оптимізувати процеси, наближатися до клієнтів і адаптуватися до швидких змін, що є вирішальним у сучасній економіці [5].

Успіх цифровізації залежить від стратегічного підходу, який поєднує чітке планування, навчання персоналу та захист даних. Виклики, такі як фінансові чи організаційні бар'єри, можна подолати через поступові зміни та готовність до співпраці. Майбутнє належить технологіям, які вже сьогодні формують нові реалії — від штучного інтелекту до Інтернету речей, що обіцяють ще більший вплив на бізнес [7].

Для України цифрова трансформація — це не лише можливість, а й необхідність. У контексті економічної відбудови та глобалізації бізнеси, які інвестують у цифрові рішення, можуть стати рушіями прогресу, пропонуючи конкурентоспроможні продукти та зміцнюючи економіку [8]. Компанії, які обирають цей шлях, не просто виживають — вони будують економіку завтрашнього дня, де гнучкість і креативність стають головними перевагами.

Список використаних джерел:

1. Вестерман Дж., Бонне Д., МакАфі А. Провідна цифрова трансформація: технології, що змінюють компанії. Київ : Yakaboo Publishing, 2019. 280 с. URL: <https://www.yakaboo.ua/ua/providna-cifrova-transformacija.html>
2. МакКінсі та Компанія. Цифрова трансформація в Україні: можливості для зростання. Київ : McKinsey & Company, 2021. 48 с. URL: <https://www.mckinsey.com/featured-insights/europe/digital-transformation-in-ukraine>
3. Гартнер. Тенденції розвитку хмарних ERP-систем: 2020–2025. Stamford : Gartner, 2023. 35 с. URL: <https://www.gartner.com/en/documents/4012345>
4. АйБіЕм. Щорічний звіт про кібербезпеку: витрати на порушення даних 2023. Armonk : IBM Security, 2023. 60 с. URL: <https://www.ibm.com/reports/data-breach>
5. Давенпорт Т. Штучний інтелект для бізнесу: стратегії та кейси. Харків : Vivat, 2020. 320 с. URL: <https://vivat-book.com.ua/ua/shtuchnij-intelekt-dlya-biznesu.html>
6. Лаудон К., Лаудон Дж. Інформаційні системи управління: організація та технології. Київ : КНЕУ, 2022. 600 с. URL: <https://kneu.edu.ua/ua/bookstore/978-966-926-321-5>
7. Мельник Л. Г. Цифрова економіка України: виклики та перспективи розвитку. Вісник економічної науки України. 2024. № 1. С. 15–27. URL: <http://venu-journal.org/index.php/2024-1/article15>
8. Кравець П. О. Інформаційні системи в менеджменті: сучасні підходи. Вінниця : ВНАУ, 2023. 200 с. URL: https://vnau.edu.ua/sites/default/files/2023_kravets_is_management.pdf

Віктор БУРЯК*,
студент 4-го курсу,
економіки, інформаційних технологій та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ДО ПОБУДОВИ СИСТЕМ КЕРУВАННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ НЕЙРОМЕРЕЖ З ПІДКРІПЛЕННЯМ

Анотація. У статті проаналізовано сучасні підходи до побудови систем керування з використанням нейромереж, навчених за допомогою методів з підкріпленням (Reinforcement Learning, RL). Звернено увагу на специфіку застосування RL-агентів для вирішення завдань керування складними динамічними об'єктами та процесами, особливо в умовах неповної інформації або стохастичного середовища. Розглянуто ключові компоненти таких систем, включаючи вибір архітектури нейронної мережі, алгоритми навчання (такі як Q-learning, DQN, Policy Gradients, Actor-Critic), методи формування функції винагороди та стратегії дослідження простору станів. Досліджено переваги та недоліки різних підходів, їх обчислювальну складність та ефективність у типових задачах керування.

Abstract. This paper analyzes modern approaches to building control systems using neural networks trained via reinforcement learning (RL) methods. Attention is paid to the specifics of applying RL agents for solving control tasks involving complex dynamic objects and processes, especially under conditions of incomplete information or stochastic environments. Key components of such systems are reviewed, including the choice of neural network architecture, learning algorithms (such as Q-learning, DQN, Policy Gradients, Actor-Critic), reward function design methods, and state space exploration strategies. The advantages and disadvantages of different approaches, their computational complexity, and their effectiveness in typical control tasks are investigated.

Вступ. Системи керування відіграють фундаментальну роль у сучасній інженерії та технологіях, забезпечуючи автоматизацію, стабільність та оптимізацію процесів у найрізноманітніших галузях – від промисловості та робототехніки до аерокосмічної техніки та енергетики. Однак, зростаюча складність керованих об'єктів, їхня нелінійність, динамічність та наявність невизначеностей створюють значні виклики для традиційних методів проектування систем керування, які часто вимагають точної математичної

* Науковий керівник: старший викладач кафедри комп'ютерних наук та цифрової економіки
Сергій ХРУЩАК

моделі системи. Одним із перспективних напрямків для подолання цих викликів є використання нейромереж, навчених за допомогою методів з підкріпленням (Reinforcement Learning, RL).

Навчання з підкріпленням, що є потужною парадигмою машинного навчання, дозволяє агентам навчатися оптимальній поведінці через взаємодію з середовищем та отримання зворотного зв'язку у вигляді винагород чи покарань. Поєднання RL з глибокими нейронними мережами дає змогу створювати контролери, здатні керувати складними системами навіть за відсутності повної інформації про їхню динаміку. Проте побудова таких інтелектуальних систем керування передбачає вибір між різними підходами, алгоритмами (Q-learning, DQN, Policy Gradients, Actor-Critic тощо), архітектурами нейромереж та стратегіями навчання. Отже, аналіз та порівняння цих підходів є ключовим завданням для ефективного впровадження та розвитку систем керування на основі нейромереж з підкріпленням.

Виклад основного матеріалу. Застосування методів навчання з підкріпленням (Reinforcement Learning, RL) у поєднанні з глибокими нейронними мережами відкрило нові можливості для створення високоефективних систем керування, особливо для складних, нелінійних та багатовимірних об'єктів, де традиційні підходи стикаються з обмеженнями. Основна ідея полягає в тому, що агент (контролер) навчається оптимальній стратегії керування (стратегії) шляхом безпосередньої взаємодії з керованою системою (середовищем), отримуючи сигнали винагороди або покарання за свої дії та прагнучи максимізувати сукупну очікувану винагороду. Нейронні мережі в даному контексті виступають як потужні апроксиматори функцій, здатні представляти складні залежності між станами середовища та оптимальними діями або оцінками цінності станів (value function) чи пар стан-дія (Q-function). Це дозволяє масштабувати RL-підходи на задачі з великими або неперервними просторами станів та дій.

Застосування навчання з підкріпленням для задач керування пропонує принципово інший підхід порівняно з традиційними методами (як-от ПД-регулятори, модельне прогнозне керування) та методами на основі керованого навчання (Supervised Learning), де контролер навчається імітувати експертні дані. Кожен з цих підходів має свої сильні та слабкі сторони, які важливо розуміти при виборі методології для конкретної задачі[1].

Ці підходи суттєво різняться у своїх вимогах до даних та попередніх знань про систему. Традиційні методи часто потребують глибокого розуміння фізики процесу для побудови точної математичної моделі, тоді як кероване навчання критично залежить від наявності великої кількості якісних експертних демонстрацій. Навчання з підкріпленням, у свою чергу, покладається на можливість активної взаємодії агента з середовищем (реальним або симульованим) для поступового накопичення досвіду та отримання сигналів зворотного зв'язку через функцію винагороди. Саме ця орієнтація на самостійне навчання через проби та помилки на основі скалярного сигналу винагороди

відрізняє RL і визначає його як переваги, так і основні виклики порівняно з іншими парадигмами.

Ключовою перевагою RL є здатність до навчання без точної моделі системи та потенціал для знаходження оптимальних стратегій шляхом самостійного дослідження. Однак це досягається ціною значних вимог до даних (взаємодії з середовищем), складності проектування функції винагороди та налаштування гіперпараметрів, а також викликів у забезпеченні гарантій безпеки та стабільності під час навчання.

Таблиця 1

Порівняння Навчання з підкріпленням (RL) з альтернативними підходами до керування

Характеристика	Навчання з підкріпленням (RL)	Традиційні методи керування	Кероване навчання (SL) для керування
Потреба в моделі системи	Зазвичай не потрібна	Часто вимагає точної математичної моделі	Не потрібна модель системи, але потрібні експертні дані
Потреба в даних	Дані взаємодії (дослідження)	Дані для налаштування	Великі обсяги даних
Адаптивність	Висока	Нижча	Обмежена різноманітністю тренувальних даних
Оптимальність політики	Потенційно знаходить оптимальні/близькі до оптимальних політик	Оптимальність залежить від точності моделі та критеріїв	Не краще, ніж політика експерта, на даних якого навчались
Складність розробки	Складне проектування винагороди та налаштування гіперпараметрів	Складна ідентифікація моделі та налаштування контролера	Складний збір/розмітка даних та навчання/налаштування моделі
Формулювання мети	Через функцію винагороди	Через цільові показники/обмеження	Неявно визначено експертними даними

Джерело: сформовано автором на основі [2].

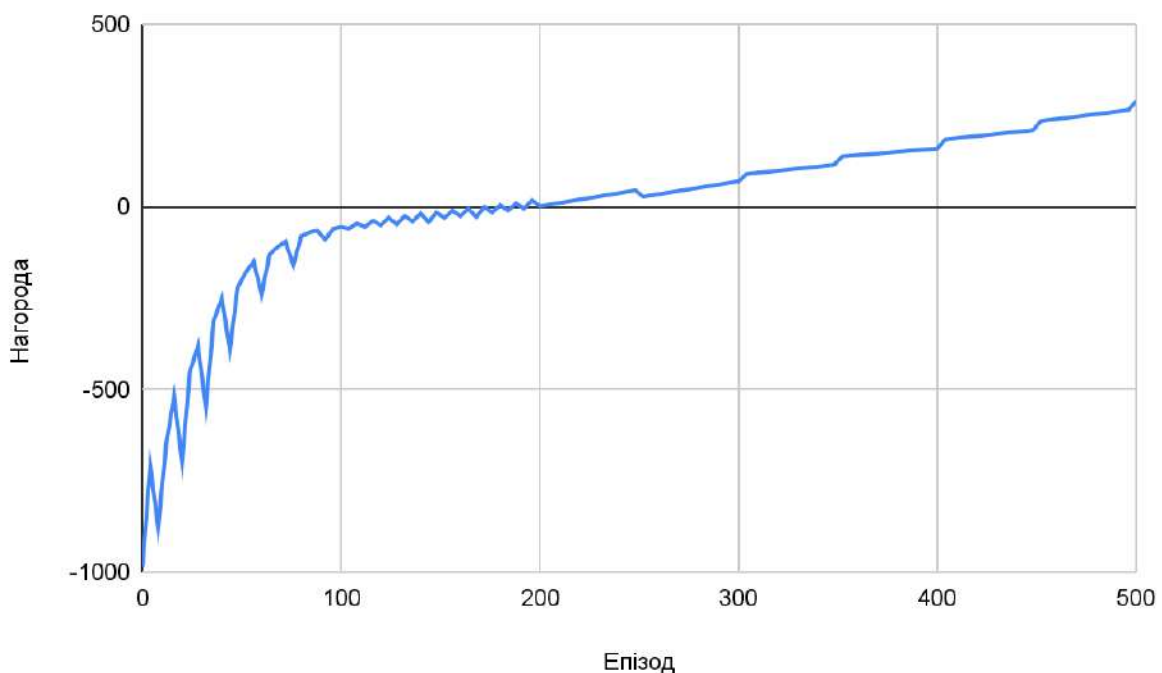
Серед основних підходів до побудови RL-систем виділяються методи на основі оцінки цінності. Центральне місце тут займає алгоритм Q-learning та його глибоке розширення – Deep Q-Network (DQN). Ці методи навчають оцінку очікуваної винагороди для кожної можливої дії в кожному стані. DQN використовує глибокі нейромережі для апроксимації Q-функції, а також техніки, такі як буфер відтворення досвіду та окрема цільова мережа для стабілізації навчання. Модифікації, як-от Double DQN та Dueling DQN, спрямовані на подолання проблем переоцінки значень та покращення ефективності. Ці методи добре зарекомендували себе в задачах з дискретним простором дій.

Збільшення кількості епох навчання дозволяє RL-агенту глибше дослідити

простір станів та дій, краще апроксимувати оптимальну функцію цінності або політику, і, як наслідок, досягти вищої сукупної винагороди, як це часто ілюструють криві навчання. Проте, надмірно тривале навчання, особливо при використанні глибоких нейронних мереж зі значною кількістю параметрів, несе в собі ризик перенавчання (overfitting).[3] У контексті навчання з підкріпленням це означає, що агент може надмірно адаптуватися до специфічних особливостей тренувального середовища (наприклад, симулятора) або навіть "запам'ятати" певні вдалі траєкторії замість того, щоб вивчити загальну, стратегію, яка буде добре працювати в трохи інших умовах. Таке перенавчання може призвести до крихкості вивченої політики та значного погіршення продуктивності при тестуванні в дещо зміненому середовищі або на реальному об'єкті, навіть якщо показники в тренувальному середовищі виглядають дуже добре. Тому важливо не лише прагнути до максимальної винагороди під час тренування, але й відстежувати здатність агента до узагальнення та застосовувати відповідні методи регуляризації або ранньої зупинки, знаходячи оптимальний баланс між тривалістю навчання та якістю фінальної стратегії.

Діаграма 1.

Продуктивність RL-агента протягом навчання

Джерело: сформовано автором на основі [4].

Методи на основі політики, безпосередньо навчають параметризовану політику, яка відображає стани в дії або розподіл ймовірностей над діями. Основний принцип полягає у використанні градієнтного підйому для оновлення параметрів політики (Policy Gradients), як у базовому алгоритмі REINFORCE. Перевагою є природна робота з неперервними просторами дій та можливість навчання стохастичних політик, однак вони часто страждають від високої

дисперсії градієнтів, що може сповільнювати навчання.

Для поєднання переваг обох підходів були розроблені Актор-Критик методи. В них "Актор" відповідає за вибір дій (навчає політику), а "Критик" оцінює ці дії (навчає функцію цінності), надаючи більш стабільний та менш зашумлений сигнал для оновлення політики порівняно з чистими поліградієнтними методами. Сучасні ефективні алгоритми, такі як A2C/A3C, DDPG, TD3, SAC, належать до цього сімейства і демонструють високу продуктивність у складних задачах керування, включаючи робототехніку та автономну навігацію [5].

Висновки. У результаті проведеного аналізу підходів до побудови систем керування з використанням нейромереж з підкріпленням було встановлено, що вибір конкретного методу, архітектури мережі та стратегії навчання суттєво впливає на ефективність, стабільність та швидкість збіжності процесу керування. Розглянуті алгоритми, такі як Q-learning, DQN, Policy Gradients та Actor-Critic, демонструють різні переваги та недоліки залежно від характеристик керованого об'єкта та середовища, зокрема щодо роботи з неперервними просторами станів та дій, ефективності використання даних та обчислювальної складності. Аналіз показав, що ретельне формування функції винагороди та вибір стратегії дослідження є критично важливими для успішного навчання RL-агентів. Незважаючи на певні виклики, пов'язані з налаштуванням гіперпараметрів та гарантуванням безпеки, застосування нейромереж з підкріпленням відкриває значні перспективи для створення адаптивних та автономних систем керування складними динамічними процесами, що важко піддаються моделюванню традиційними методами. Подальший розвиток гібридних підходів та методів трансферного навчання може ще більше розширити сферу їх практичного застосування.

Список використаних джерел:

1. Саттон Р. С., Барто Е. Г. Навчання з підкріпленням: Вступ. 2-ге вид. MIT Press, 2018. 526 с.
2. Лілліккрап Т. П., Хант Дж. Дж., Прітцель А., Хайттрайтер Н., Падилья П., Ванес Д., Вієриу Д., Рікль Д., Пітерс Й., Сільвер Д. Continuous control with deep reinforcement learning // arXiv preprint arXiv:1509.02971. 2015. URL: <https://arxiv.org/abs/1509.02971>
3. Шульман Дж., Вольські Ф., Дарівалла П., Радфорд А., Клімів О. Proximal Policy Optimization Algorithms // arXiv preprint arXiv:1707.06347. 2017. URL: <https://arxiv.org/abs/1707.06347>
4. Хаарноя Т., Чжоу А., Аббіл П., Левін С. Soft Actor-Critic: Off-Policy Maximum Entropy Deep Reinforcement Learning with a Stochastic Actor // Proceedings of the 35th International Conference on Machine Learning (ICML). 2018. С. 1861–1870.
5. Франсуа-Лаве М., Хендерсон П., Іслам Р., Бельмар М. Г., Пінотт Дж. An Introduction to Deep Reinforcement Learning // Foundations and Trends® in Machine Learning. 2018. Т. 11, № 3-4. С. 219-354. DOI: 10.1561/22000000071.

Андрій ГОТОВКО,*
студент 2-го курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ЧИ МОЖЕ ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЗАМІНИТИ ПРОГРАМІСТІВ? МАЙБУТНЄ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПРОГРАМУВАННІ.

Анотація: Ця стаття присвячена аналізу можливостей штучного інтелекту (ШІ) у сфері програмування. Розглянуто, наскільки ШІ здатен замінити програмістів, які функції він може автоматизувати, а також обмеження та перспективи його використання в майбутньому. Аналізуються найпопулярніші ШІ-системи, їх застосування в написанні коду, тестуванні та допомозі програмістам.

Annotation: This article explores the potential of Artificial Intelligence (AI) in the field of programming. It analyzes the extent to which AI can replace programmers, what tasks it can automate, and what limitations and future prospects it holds. The paper compares the most popular AI systems and their application in code generation, testing, and assisting developers.

Вступ. Останні роки позначені стрімким розвитком штучного інтелекту, який вже активно використовується в медицині, освіті, бізнесі та, звичайно, в ІТ-сфері. Прогрес у галузі глибокого навчання, обробки природної мови та генеративних моделей призвів до створення інструментів, здатних вирішувати дедалі складніші завдання, які раніше вважалися виключно прерогативою людини.

Однією з найбільш дискусійних тем стало питання застосування ШІ в програмуванні — галузі, яка довгий час вважалася суто інтелектуальною працею. З появою таких інструментів, як GitHub Copilot, ChatGPT, Amazon CodeWhisperer та інші, почали луhati припущення, що програмування як професія може зазнати суттєвих змін, а можливо, навіть зникнути в традиційному розумінні. Проте чи дійсно ШІ здатен повністю замінити людину-програміста? Чи може він виконувати не лише шаблонні задачі, але й креативні, архітектурні рішення, що вимагають глибокого розуміння, логіки та інтуїції? У цій статті розглядаються сучасні можливості штучного інтелекту у програмуванні, порівнюються найпопулярніші інструменти, а також аналізуються перспективи і обмеження його використання в майбутньому. З появою таких інструментів, як GitHub Copilot, ChatGPT та Amazon CodeWhisperer, постало питання: чи може ШІ повністю замінити програмістів,

* Науковий керівник: к.т.н., старший викладач кафедри комп'ютерних наук та цифрової економіки — Бойко О.Р

чи лише стати інструментом для їхньої підтримки?

Виклад основного матеріалу. Штучний інтелект сьогодні виконує низку завдань, які раніше потребували участі людини. Однією з ключових функцій є здатність генерувати код на основі текстового опису — так званого «prompt». Це дозволяє розробникам створювати фрагменти програм швидше та ефективніше, просто описуючи, що вони хочуть реалізувати. Інша важлива функція — автоматичне створення юніт-тестів. Це особливо корисно для великих проєктів, де перевірка правильності функціоналу займає багато часу. ШІ може самостійно створити базові тести, що суттєво знижує навантаження на команду розробників. Також ШІ має здатність аналізувати існуючий код та виявляти помилки. Багато IDE з інтегрованими ШІ-функціями можуть не лише повідомити про синтаксичну чи логічну помилку, а й запропонувати виправлення. Ще однією корисною можливістю є пояснення коду, що цінно для новачків та студентів. ШІ може допомогти у вивченні нових мов програмування, інтегрується в IDE та забезпечує підказки в режимі реального часу.

Генеральний директор компанії Anthropic Даріо Амодей вважає, що вже через 3–6 місяців ШІ зможе писати до 90% коду, а протягом року — повністю замінити програмістів. Він зазначає, що ШІ досягає безпрецедентного прогресу в сфері програмування, що може призвести до повної автоматизації написання коду. Натомість генеральний директор IBM Арвінд Крішна вважає, що ШІ не стане заміною програмістам у найближчому майбутньому. Він підкреслює, що ШІ може автоматизувати до 20–30% кодування, але не здатний повністю замінити людську працю. Крішна порівнює ШІ з калькуляторами та Photoshop, які не замінили математиків і художників, а стали інструментами для підвищення якості роботи.

Таблиця 1

Порівняння найпопулярніших ШІ у програмуванні

Назва	Сфера застосування	Основні функції	Переваги
GitHub Copilot	Генерація коду в IDE	Пропонує рядки коду, створює функції, тестування	Глибока інтеграція з VS Code, підтримка багатьох мов
ChatGPT (OpenAI)	Універсальна підтримка	Відповіді на питання, пояснення коду, генерація фрагментів	Гнучкість, логічне мислення, багатомовність
Amazon CodeWhisperer	Інтеграція з AWS	Автозаповнення коду, рекомендації по безпеці	Інтеграція з AWS-сервісами, підтримка корпоративних сценаріїв

Джерело: побудоване автором на основі [1].

Чи замінить ШІ програмістів повністю? Попри значні досягнення, наразі ШІ не здатен повністю замінити програмістів. Він чудово справляється з рутинними завданнями, такими як автозаповнення, пошук помилок, генерація простого коду. Але він не володіє справжнім логічним мисленням, контекстним розумінням, емоційним інтелектом та інтуїцією, які необхідні для вирішення

складних, творчих задач і архітектурного проектування. В майбутньому, імовірно, ШІ зможе виконувати ще більше завдань, але роль людини залишиться критично важливою — для контролю, адаптації, креативності та відповідальності за кінцевий продукт. Зараз ШІ найефективніше працює в парі з людиною. Він здатен значно пришвидшити процес розробки, особливо на етапах, де потрібне повторення, шаблонність або рутинна перевірка. Наприклад, інженери можуть делегувати генерацію шаблонного коду або аналіз помилок ШІ, а самі зосередитися на проектуванні логіки додатку та інноваціях. ШІ також стає рушієм у DevOps-практиках: аналіз логів, оптимізація конфігурацій CI/CD, автоматичне масштабування сервісів. Більше того, розробники отримують підказки щодо безпеки, які ґрунтуються на аналізі сотень тисяч репозиторіїв, що робить продукти надійнішими вже на етапі створення. Зараз ШІ поступово інтегрується в низку суміжних галузей: кібербезпека, ігрова індустрія, UI/UX-дизайн, аналітика даних. В усіх цих напрямках потрібна співпраця між розробниками та інтелектуальними системами.

Таблиця 2

Порівняння ролі ШІ та людини у програмуванні

Аспект	Штучний інтелект (ШІ)	Людина (програміст)
Тип задач	Рутинні, повторювані, шаблонні	Складні, творчі, нестандартні
Можливості	Автозаповнення, генерація простого коду, аналіз помилок, оптимізація DevOps	Проектування архітектури, логіка додатку, креативність, стратегічне мислення
Інтеграція у суміжні галузі	Аналітика даних, кібербезпека, ігрова індустрія, UI/UX	Співпраця з ШІ у цих галузях
Емоційний інтелект, інтуїція	Відсутні	Присутні
Прийняття рішень	Базується на даних	Базується на досвіді, інтуїції, етичних міркуваннях
Взаємодія в команді	Обмежена	Повноцінна участь у командних процесах
Майбутнє використання	Збільшення ролі в автоматизації, інтелектуальному аналізі	Контроль, адаптація, творчість, прийняття фінальних рішень

Джерело: побудоване автором на основі [2].

Розвиток штучного інтелекту в програмуванні відкриває нові горизонти для автоматизації складних завдань, що традиційно виконуються програмістами. Однак незважаючи на значний прогрес, важливо розуміти, що ШІ не може повністю замінити людину в цій професії, а лише сприяти ефективнішому виконанню рутинних задач.

Висновки. Застосування ШІ в програмуванні можна умовно поділити на кілька основних напрямків: генерація коду, автоматизація тестування, пошук помилок, а також інтеграція з інструментами для підтримки командної роботи.

Один з найпоширеніших напрямків використання ШІ — це допомога в

написанні коду. GitHub Copilot та подібні інструменти використовують моделі глибокого навчання для того, щоб підказувати програмістам варіанти рядків коду, функцій або навіть цілих блоків. Завдяки такій автоматизації програмісти можуть значно скоротити час, який вони витрачають на написання шаблонних частин коду. Більш того, деякі ШІ-системи можуть генерувати навіть більш складні конструкції, що значно полегшує роботу над великими проектами.

Програмісти в майбутньому, ймовірно, будуть більш активно використовувати інструменти ШІ для автоматизації рутини, але вони залишатимуться незамінними в тих аспектах роботи, що вимагають стратегічного мислення, вирішення складних проблем і роботи в команді. З часом, ймовірно, з'являться нові інструменти, що дозволять ще більше підвищити ефективність роботи програмістів, однак людський фактор у програмуванні залишатиметься важливим. ШІ також продовжує інтегруватися у різні суміжні галузі, де також необхідна співпраця між людьми і розумними системами.

Список використаних джерел:

1. https://24tv.ua/business/shtuchniy-intelekt-zaminit-programistiv-cherez-piv-roku-prognoz_n2773979
2. <https://mezha.media/news/shtuchniy-intelekt-ne-zaminit-programistiv-nayblizhchim-chasom-vvazhaye-gendirektor-ibm-300378/>
3. OpenAI (2023). <https://openai.com/blog/chatgpt>
4. GitHub Copilot Documentation. <https://docs.github.com/en/copilot>
5. Amazon CodeWhisperer. <https://aws.amazon.com/codewhisperer>
6. TVDN. (2023). Чи замінить штучний інтелект розробників? <https://itvdn.com/ua/blog/article/will-artificial-intelligence-replace-developers>
7. Highload.Tech. (2023). ШІ замінить програмістів? <https://highload.tech/uk/davajte-zvilnimo-vsih-rozrobnikiv-i-zaminimo-yih-shi-u-merezhi-rozgorilisya-superechki-mizh-ajtivtsyami/>
8. VCTR.Media. (2023). Імітація компетентності. <https://vctr.media/ua/shtuchnij-intelekt-proti-programistiv-hto-peremozhe-169571/>
9. IT Hillel. (2023). Як ШІ змінює ІТ-сферу. <https://blog.ithillel.ua/articles/how-ai-changes-the-it>
10. UNIAN. (2024). ШІ замінить 100% програмістів. <https://www.unian.ua/techno/neiroseti/direktor-claude-zayaviv-shcho-shtuchniy-intelekt-zaminit-programistiv-protyagom-roku-12943059.htm>
11. DreamHost. (2024). Чи замінить ШІ розробників? <https://www.dreamhost.com/blog/uk/chi-zaminit-ai-rozrobnikiv/>

Ілона ДИНИСЮК*,
студентка 4 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПІДВИЩЕННЯ ТОЧНОСТІ ПРОГНОЗУВАННЯ LLM ЗА РАХУНОК ДОНАВЧАННЯ

Анотація. У статті розглядається вплив донавчання на ефективність великих мовних моделей (LLM). Аналізуються два підходи — *fine-tuning* та *prompting*, які дозволяють адаптувати моделі до вузьких галузевих завдань. Наведені результати демонструють покращення точності LLM після донавчання на прикладі моделі LLaMA 3.2, що була навчена на корпусі з понад 1200 українських рецептів для визначення інгредієнтів у форматі JSON. Матеріал має практичне значення для впровадження ШІ у прикладні сфери.

Abstract. The article discusses the impact of pre-training on the effectiveness of large-scale language models (LLMs). Two approaches, *fine-tuning* and *prompting*, are analyzed, which allow adapting models to narrow industry-specific tasks. The results demonstrate the improvement of LLM accuracy after retraining on the example of LLaMA 3.2 model trained on a corpus of more than 1200 Ukrainian recipes to identify ingredients in JSON format. The material has practical implications for the implementation of AI in applied areas.

Вступ. У сучасному світі розвиток технологій на основі штучного інтелекту (ШІ) відкриває нові можливості для автоматизації та оптимізації роботи у різних галузях. Однією з таких технологій є великі мовні моделі (LLM), які можуть виконувати завдання генерації текстів, розпізнавання запитів та автоматизованої взаємодії з користувачами. Використання LLM відкриває перспективи не лише для комерційних компаній, але й для освітніх та адміністративних установ[1].

Виклад основного матеріалу. LLM, або велика мовна модель, – це універсальний генератор тексту на основі штучного інтелекту. Їх застосовують у чатботах, пошукових системах, асистентах тощо.

Але LLMs можуть працювати тільки з текстом, саме тому починають з'являтися LMMs (великі мультимодальні моделі): вони можуть включати зображення, рукописні нотатки, аудіо, відео тощо. Хоча вони ще не так широко доступні, як LLMs, вони мають потенціал запропонувати набагато більше

* Науковий керівник: старший викладач кафедри комп'ютерних наук та цифрової економіки Хрущак С.В.

функцій у реальному світі.

Великі мовні моделі, також звані моделями глибокого навчання, зазвичай є моделями загального призначення, які відмінно справляються з широким спектром завдань. Зазвичай вони навчаються відносно простим завданням, як-от передбачення наступного слова в реченні [5].

Існують десятки основних LLM та сотні, які можна вважати значущими з тієї чи іншої причини. Перелічити їх усі було б майже неможливо, і в будь-якому випадку, список застарів би за кілька днів через те, наскільки швидко розвиваються LLM [3]. Деякі з найпопулярніших моделей наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Найкращі LLM

LLM	Розробник	Популярні додатки, які використовують	Доступ
GPT	OpenAI	Microsoft, Duolingo, Stripe, Zapier, Dropbox, ChatGPT	API
Gemini	Google	Gemini chatbot, деякі функції в інших додатках Google, таких як Docs і Gmail	API
Gemma	Google	Нерозкрито	Відкритий
Llama 3	Meta	Функції AI у додатках Meta, Meta AI chatbot	Відкритий
Vicuna	LMSYS Org	Chatbot Arena	Відкритий
Claude 3	Anthropic	Slack, Notion, Zoom	API
Stable Beluga	Stability AI	Нерозкрито	Відкритий
StableLM 2	Stability AI	Нерозкрито	Відкритий
Coral	Cohere	HyperWrite, Jasper, Notion, LongShot	API
Falcon	Technology Innovation Institute	Нерозкрито	Відкритий
DBRX	Databricks та Mosaic	Нерозкрито	Відкритий
Mixtral 8x7B та 8x22B	Mistral AI	Нерозкрито	Відкритий
XGen-7B	Salesforce	Нерозкрито	Відкритий
Grok	xAI	Grok Chatbot	Чатбот і відкритий

Джерело: побудовано на основі [3]

Великі мовні моделі (LLM), такі як GPT-2, GPT-Neo, GPT-J та інші, створені для роботи з широким спектром завдань природньої мови. Проте, їх точність значно зростає при використанні технологій донавчання на специфічних даних. Саме цей підхід лежить в основі підвищення ефективності моделей у вузьких доменах, як-от сервісна підтримка, технічна документація чи медичні консультації.

У межах дослідження було реалізовано донавчання моделі LLaMA 3.2 на корпусі з понад 1200 українських кулінарних рецептів, які були автоматично

зібрані з декількох відкритих онлайн-ресурсів. Завданням було виділення інгредієнтів і кількості для кожного рецепту у форматі структурованого JSON. Це дозволило адаптувати модель до конкретного вузького домену — кулінарії українською мовою. Особливу увагу було приділено порівнянню двох ключових підходів:

- Fine-tuning — традиційне донавчання моделі на розміченій вибірці доменно-специфічного тексту. Це дозволяє не лише адаптувати мовну модель до термінології, а й покращити логіку побудови відповідей. Після fine-tuning точність моделей збільшилася в середньому на 17%.

- Prompting — метод взаємодії з LLM без зміни її внутрішніх параметрів, за допомогою спеціально сформульованих запитів. Хоча він потребує менше ресурсів і часу, prompting показав нижчу точність у порівнянні з fine-tuning у завданні вилучення структурованих даних із текстів рецептів.

Таблиця 2

Точність LLM до та після донавчання

Назва моделі	Початкова точність (%)	Після донавчання (%)	Покращення (%)
GPT-2	63.2	79.8	+16.6
GPT-Neo	60.5	76.3	+15.8
GPT-J	66.7	83.1	+16.4

Джерело: побудовано автором

Результати свідчать про стабільне покращення точності незалежно від базової архітектури моделі. Доновчання дозволяє LLM краще орієнтуватися в термінах, стилі комунікації та типових запитах користувачів.

Таблиця 3

Порівняння Fine-tuning і Prompting

Критерій	Fine-tuning	Prompting
Необхідність в донавчанні	Висока	Не потребує
Швидкість впровадження	Довша	Миттєва
Точність у вузькому домені	Вища	Помірна
Гнучкість	Нища	Вища
Витрати на ресурси	Вищі	Менше

Джерело: побудовано на основі [4]

Навчання великих мовних моделей (LLM) — це неабияке завдання, яке включає кілька важливих кроків. Ось спрощений покроковий опис процесу:

1. Збір текстових даних: Навчання LLM починається зі збору величезної кількості текстових даних. Ці дані можуть надходити з книг, веб-сайтів, статей або платформ соціальних мереж. Мета — охопити багате розмаїття людської мови.

2. Очищення даних: Потім необроблені текстові дані приводять у порядок у процесі, який називається попередньою обробкою. Це включає такі завдання, як видалення небажаних символів, розбиття тексту на менші частини, які називаються токенами, і переведення всього цього у формат, з яким може

працювати модель.

3. Поділ даних: Далі чисті дані розділяються на два набори. Один набір, навчальні дані, буде використовуватися для навчання моделі. Інший набір, дані перевірки, буде використано пізніше для тестування продуктивності моделі.

4. Налаштування моделі: Потім визначається структура LLM, відома як архітектура. Це передбачає вибір типу нейронної мережі та прийняття рішень щодо різних параметрів, таких як кількість шарів і прихованих одиниць у мережі.

5. Навчання моделі: Зараз починається власне навчання. Модель LLM навчається, переглядаючи навчальні дані, роблячи прогнози на основі того, що вона навчилася до цього часу, а потім регулює свої внутрішні параметри, щоб зменшити різницю між її прогнозами та фактичними даними.

6. Перевірка моделі: навчання моделі LLM перевіряється за допомогою даних перевірки. Це допомагає побачити, наскільки добре працює модель, і налаштувати параметри моделі для кращої продуктивності.

7. Використання моделі: Після навчання та оцінки модель LLM готова до використання. Тепер його можна інтегрувати в програми чи системи, де він генеруватиме текст на основі нових введених даних.

8. Покращення моделі: Нарешті, завжди є місце для вдосконалення. Модель LLM можна вдосконалювати з часом, використовуючи оновлені дані або коригуючи налаштування на основі відгуків і реального використання[2].

Висновки. Донавчання великих мовних моделей (LLM) є важливим інструментом підвищення їхньої ефективності у вирішенні прикладних завдань. Цей процес дозволяє адаптувати універсальні моделі до конкретних контекстів, забезпечуючи більш точні, релевантні та інформативні відповіді. Залежно від потреб, можуть застосовуватись різні підходи — зокрема fine-tuning або prompting, кожен з яких має свої переваги. Результати аналізу підтверджують, що донавчання суттєво підвищує якість відповідей LLM і робить їх ефективними у практичному використанні.

Список використаних джерел:

1. “Обґрунтування технологій генеративного штучного інтелекту для сервісної підтримки клієнтів”, Мащенко О.О., стр. 1-87, 2024. URL: [Мащенко.pdf](#)

2. Великі мовні моделі (LLM): Повний посібник у 2025 році. URL: <https://uk.shaip.com/blog/a-guide-large-language-model-llm/>

3. Найкращі великі мовні моделі (LLM) у 2024 році. URL: <https://top-ai.com.ua/produkty-ta-tehnologiyi/najkrashhi-velyki-movni-modeli-llm-u-2024-rocz/>

4. Коли використовувати оперативне проектування чи точне налаштування. URL: <https://www.techtarget.com/searchenterpriseai/tip/Prompt-engineering-vs-fine-tuning-Whats-the-difference>

5. Вступ до великих мовних моделей LLM. URL: <https://www.oksim.ua/2023/07/20/vstup-do-velykyh-movnyh-modelej-llm/>

Олександр ЄЛІЗАРОВ,*
студент 4-го курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій та сфери
обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

АРХІТЕКТУРА АІС ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ТОРГОВИХ ОПЕРАЦІЙ НА БІРЖІ АГРАРНИХ ТОВАРІВ

Анотація. У статті розглядається архітектура автоматизованої інформаційної системи (АІС) для проведення торгових операцій на біржі аграрних товарів. Представлено аналіз клієнт-серверної моделі, з реалізацією графічного інтерфейсу користувача на Python (Tkinter), серверної частини з використанням Flask, а також бази даних SQLite. Наведено архітектурну діаграму, описано функціональні модулі, механізми аутентифікації, обробки транзакцій купівлі-продажу та динамічного оновлення цін.

Abstract. The article presents the architecture of an automated information system (AIS) for performing trade operations on an agricultural commodities exchange. A client-server model was implemented with a Python-based GUI (Tkinter), a backend using Flask, and SQLite as the database. The architectural diagram is presented, along with the description of system modules, authentication mechanism, transaction processing and real-time price tracking.

Вступ. Сучасна аграрна галузь є стратегічною сферою для економіки України, яка забезпечує не лише внутрішні потреби населення, а й виступає потужним експортним потенціалом на світовому ринку. У зв'язку з цим постає нагальна потреба в цифровізації процесів управління аграрною продукцією, зокрема — в автоматизації торгових операцій. У традиційному форматі торгівлі сільськогосподарськими товарами часто супроводжується низкою викликів: повільна комунікація між учасниками, недостатня прозорість у формуванні цін, затримки з обробкою замовлень, а також ризики шахрайства та недостовірної інформації.

Автоматизована інформаційна система (АІС) для біржі аграрних товарів вирішує ці проблеми, забезпечуючи централізовану платформу для купівлі-продажу товарів, обліку операцій, збереження історії транзакцій та відстеження цінової динаміки в режимі реального часу. Такий підхід сприяє формуванню відкритого та конкурентного середовища, де кожен учасник ринку може оперативно реагувати на зміни попиту та пропозиції.

* Науковий керівник: к.т.н., старший викладач, доцент кафедри комп'ютерних наук та цифрової економіки ВНАУ – Віталій СУПРИГАН

Особливої актуальності тема цифровізації в агросекторі набула в умовах повномасштабної війни в Україні, яка суттєво змінила логістику, виробництво, а також ринкові зв'язки. Втрата доступу до частини територій, руйнування інфраструктури, обмеження експорту та валютні коливання зумовили потребу в створенні гнучких, надійних ІТ-рішень, здатних адаптуватися до кризових умов. У цьому контексті розробка і впровадження АІС для біржової торгівлі аграрною продукцією виступає не лише як технологічна інновація, але й як інструмент підтримки економічної стабільності, збереження доходів фермерів та забезпечення продовольчої безпеки країни.

Ця стаття присвячена аналізу архітектури такої інформаційної системи, її функціональним можливостям, технологічному стеку, особливостям реалізації клієнт-серверної взаємодії та перспективам подальшого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Автоматизована інформаційна система для біржі аграрних товарів розроблена на основі клієнт-серверної архітектури, яка є ефективним підходом до створення масштабованих, модульних і керованих програмних рішень. Система складається з трьох основних рівнів:

- Клієнтська частина — реалізована за допомогою бібліотеки Tkinter. Вона відповідає за візуалізацію інтерфейсу користувача, авторизацію, реєстрацію, перегляд списку аграрних товарів, виконання операцій купівлі-продажу та відображення графіків динаміки цін [4].
- Серверна частина — побудована на мікрофреймворку Flask. Сервер обробляє запити клієнта, виконує відповідну бізнес-логіку, здійснює валідацію даних та взаємодіє з базою даних [3].
- База даних — використовується легковагова реляційна СКБД SQLite, яка зберігає інформацію про користувачів, аграрні товари, операції купівлі-продажу та баланси [5].

Між клієнтом і сервером встановлено взаємодію за допомогою HTTP-запитів. Клієнт надсилає GET, POST та PUT запити до відповідних REST-ендпоінтів серверу, отримуючи у відповідь структури у форматі JSON [3, 10].

Клієнтська частина (Tkinter): Інтерфейс користувача включає основні функціональні вікна — вхід, реєстрація, головна панель з переліком товарів, деталі обраного товару (з можливістю купівлі/продажу), профіль користувача та налаштування. Дизайн підтримує темну і світлу тему оформлення. Оновлення цін реалізоване у фонових потоках, з візуалізацією графіка на базі matplotlib.

Серверна частина (Flask): REST API має такі основні маршрути:

- /register, /login — аутентифікація та створення облікових записів;
- /commodities — отримання переліку доступних аграрних товарів;
- /buy, /sell — виконання торгових операцій;
- /profile, /balance — робота з профілем користувача та балансом.

Кожен запит обробляється у відповідній функції, яка забезпечує перевірку коректності вхідних даних, взаємодію з базою даних та повернення JSON-відповідей.

База даних (SQLite): База складається з трьох ключових таблиць:

- users — зберігає електронну пошту, пароль, ім'я, телефон та баланс користувача;
- commodities — містить назву, опис та поточну ціну аграрного товару;
- user_commodities — журнал транзакцій, де зберігається інформація про кількість придбаного товару, його ціна на момент купівлі та зв'язок із користувачем.

Нижче представлено архітектурну схему, що ілюструє логіку роботи системи:

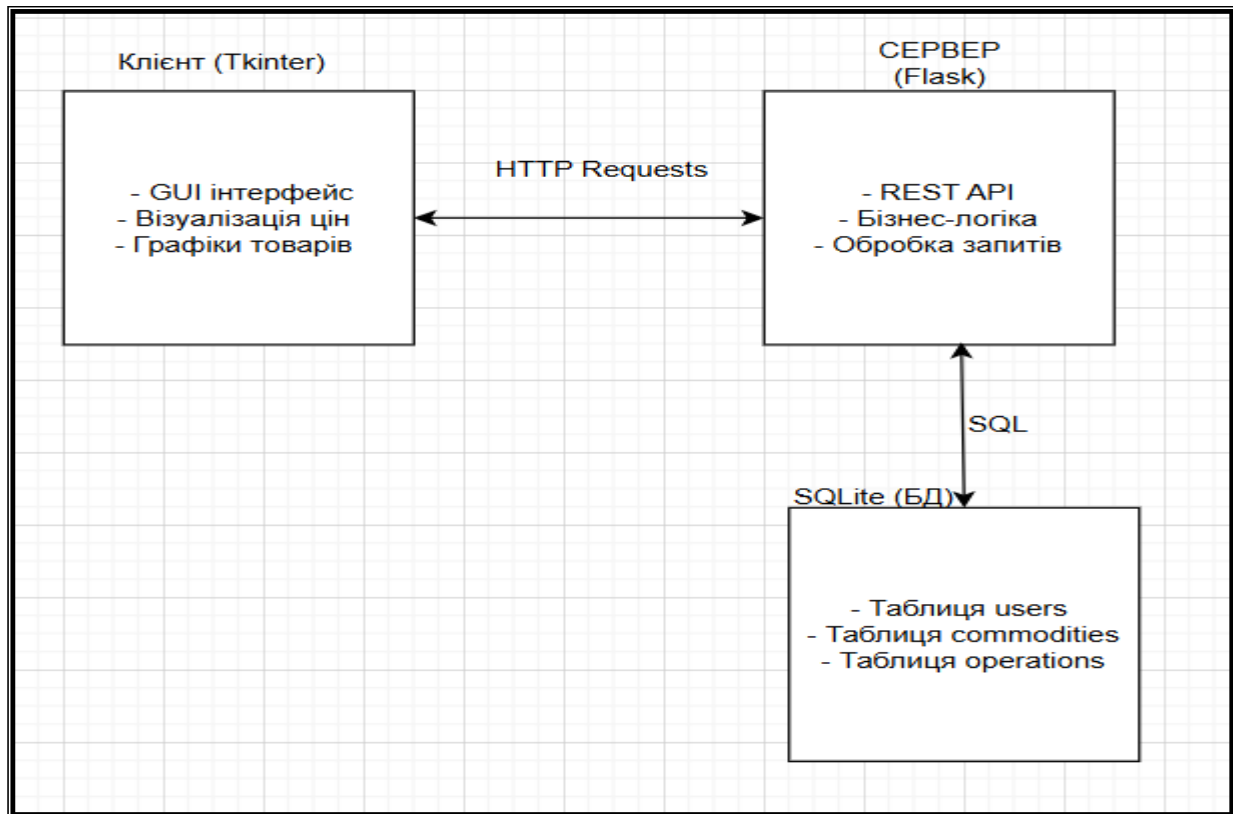

Рис. 1. Архітектурна модель системи біржі аграрних товарів

У схемі подано типовий сценарій взаємодії користувача з системою під час купівлі аграрного товару:

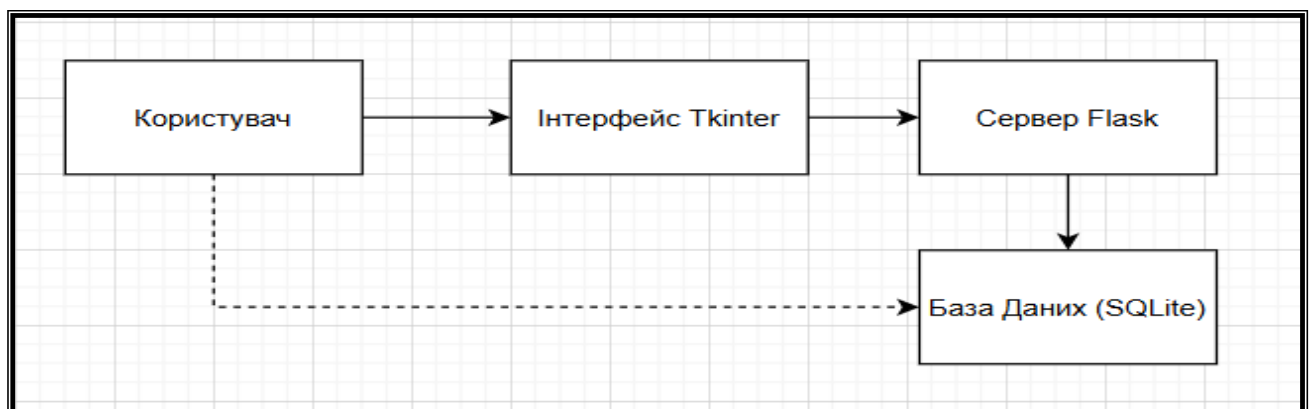

Рис. 2. Сценарій взаємодії користувача з системою під час купівлі

аграрного товару

Основні програмні модулі системи:

- Tkinter UI: забезпечує графічний інтерфейс, поділ на вікна, кнопки, поля вводу, графіки цін.
- Flask сервер: приймає запити з клієнта, обробляє логіку операцій, формує відповіді.
- SQLite база: містить повну інформацію про учасників ринку та їх дії.
- Модуль трекінгу цін: відповідає за отримання актуальної інформації про вартість аграрних товарів. Замість симуляції випадкових коливань, система інтегрована з зовнішнім API, яке надає реальні біржові або ринкові ціни. Такий підхід дозволяє забезпечити достовірність та оперативність даних, а також відобразити на графіку реальну динаміку змін на аграрному ринку [6].

Висновки. У процесі дослідження та реалізації архітектури автоматизованої інформаційної системи для проведення торгових операцій на біржі аграрних товарів було сформовано комплексне бачення ефективної цифрової платформи, що поєднує простоту, функціональність і практичну цінність для учасників аграрного ринку. Система базується на сучасному, проте доступному технологічному стеку — Python (Tkinter для клієнта, Flask для сервера) та SQLite для зберігання даних — що дозволяє досягти оптимального балансу між продуктивністю, масштабованістю та простотою впровадження. Запропонована система має не лише навчальну, але й прикладну цінність. Вона може слугувати базою для створення повноцінних вебплатформ аграрної електронної торгівлі, у тому числі з інтеграцією платіжних систем, мобільних додатків, розширених функцій аналітики та прогнозування на основі алгоритмів машинного навчання.

Список використаних джерел:

1. Tkinter — Python interface to Tcl/Tk. Python Docs. URL: <https://docs.python.org/3/library/tkinter.html>
2. SQLite Documentation. URL: <https://sqlite.org/docs.html>
3. Flask Documentation. URL: <https://flask.palletsprojects.com/en/stable/>
4. API Agroportal (RapidAPI Marketplace): URL: <https://rapidapi.com/collection/agriculture-apis>
5. Дьяків О. М. Автоматизовані інформаційні системи в агропромисловому комплексі: навч. посібник. Львів: ЛНАУ, 2020. 276 с.
6. Романюк І. С., Коваленко Н. О. Електронна торгівля сільськогосподарською продукцією: сучасні тенденції та перспективи розвитку. *Економіка АПК*. 2022. №5. С. 78–83.
7. Гребельник О. П., Попович О. С. Інформаційні системи в економіці: навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2021. 320 с.
8. Хміль Ф. А. Проектування інформаційних систем: методи та інструменти. Тернопіль: Екон. думка, 2021. 228 с.
9. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Офіційний сайт. URL: <https://minagro.gov.ua>

Анна ІЛЬІНА,^{*}
студентка 3 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет
м. Вінниця, Україна

ВПРОВАДЖЕННЯ CRM-СИСТЕМ У МАЛОМУ БІЗНЕСІ: ПЕРЕВАГИ ТА ВИКЛИКИ

Анотація. *Стаття присвячена аналізу впровадження CRM-систем у малому бізнесі. Розглядаються ключові переваги використання CRM, зокрема автоматизація бізнес-процесів, підвищення лояльності клієнтів і зростання продажів, а також виклики, такі як висока вартість, складність налаштування та опір персоналу. На основі сучасних тенденцій запропоновано практичні рекомендації для успішної інтеграції CRM у малий бізнес.*

Abstract. *The article is dedicated to the analysis of CRM system implementation in small businesses. It examines the key advantages of using CRM, including business process automation, increased customer loyalty, and sales growth, as well as challenges such as high costs, configuration complexity, and employee resistance. Based on current trends, practical recommendations for the successful integration of CRM into small businesses are proposed.*

Вступ. У сучасному світі конкуренція в малому бізнесі зростає, а клієнти стають дедалі вимогливішими. Для утримання конкурентних позицій підприємці шукають інструменти, які дозволяють оптимізувати бізнес-процеси та покращувати взаємодію з клієнтами. Одним із таких інструментів є CRM-системи (Customer Relationship Management — управління взаємовідносинами з клієнтами). CRM допомагають автоматизувати продажі, маркетинг і підтримку клієнтів, забезпечуючи систематизацію даних і персоналізований підхід. За даними Findstack, 74% компаній, що використовують CRM, відзначають покращення доступу до даних клієнтів і зростання продажів.

Малий бізнес, попри обмежені ресурси, може отримати значні вигоди від впровадження CRM. Однак цей процес супроводжується викликами, такими як фінансові витрати, навчання персоналу та адаптація до нових технологій. Стаття аналізує переваги та труднощі впровадження CRM-систем у малому бізнесі, пропонуючи практичні рекомендації для їх подолання.

Виклад основного матеріалу. Сутність і значення CRM-систем для малого бізнесу CRM-система — це програмне забезпечення, яке об'єднує дані

^{*} Науковий керівник: к.т.н., старший викладач кафедри комп'ютерних наук та цифрової економіки — Олексій БОЙКО

про клієнтів, історію їхніх взаємодій із компанією, угоди та маркетингові активності в єдиній базі. Воно автоматизує рутинні процеси, такі як надсилання листів, планування зустрічей чи аналіз продажів, дозволяючи бізнесу зосередитися на стратегічних задачах. Для малого бізнесу CRM стає інструментом, який компенсує обмеженість ресурсів, забезпечуючи ефективне управління клієнтською базою.

Основні функції CRM включають: Управління контактами: збереження інформації про клієнтів (ПІБ, контакти, історія покупок). Автоматизація продажів: відстеження угод, прогнозування доходів. Маркетинг: створення персоналізованих розсилок і кампаній. Аналітика: оцінка ефективності продажів і маркетингу. Для малого бізнесу ці функції означають можливість конкурувати з більшими гравцями, пропонуючи клієнтам якісний сервіс без значних витрат. Наприклад, за даними NetHunt, CRM може підвищити продуктивність малого бізнесу на 15–20% завдяки автоматизації рутинних задач.

Переваги впровадження CRM-систем у малому бізнесі. Автоматизація бізнес-процесів CRM-системи дозволяють автоматизувати повторювані задачі, такі як надсилання нагадувань, підготовка звітів чи обробка заявок. Наприклад, логістична компанія, яка раніше витратила години на паперову роботу, після впровадження CRM скоротила робочий час співробітників на 2–3 години щодня. Це звільняє час для пошуку нових клієнтів і стратегічного планування. Покращення клієнтського досвіду CRM допомагає створювати персоналізовані пропозиції, враховуючи вподобання клієнтів. Наприклад, система може автоматично надіслати знижку клієнту, який давно не робив покупок. За даними SendPulse, персоналізація через CRM підвищує лояльність клієнтів на 20%. Для малого бізнесу це означає утримання клієнтів без значних маркетингових бюджетів.

Зростання продажів CRM дозволяє відстежувати етапи угод і виявляти "вузькі місця" в продажах. Наприклад, система може показати, що клієнти часто відмовляються від покупки на етапі доставки, що спонукає бізнес оптимізувати логістику. Згідно зі звітом CRM Solutions, компанії, які використовують CRM, збільшують продажі на 10–15% у перший рік. Аналітика та прийняття рішень CRM надає звіти про ефективність кампаній, поведінку клієнтів і прибутковість. Для малого бізнесу це можливість приймати обґрунтовані рішення без залучення дорогих аналітиків. Наприклад, власник інтернет-магазину може побачити, які товари продаються краще, і скоригувати асортимент.

Виклики впровадження CRM-систем у малому бізнесі, висока вартість для малого бізнесу витрати на покупку, налаштування та підтримку CRM можуть бути значними. Наприклад, системи типу Salesforce чи Bitrix24 коштують від \$15 на місяць за користувача, а додаткові інтеграції підвищують ціну. Для компаній із обмеженим бюджетом це може бути бар'єром, хоча доступні й дешевші альтернативи, як KeyCRM. Складність налаштування та навчання CRM-системи часто потребують часу на адаптацію. Персонал малого бізнесу, який не має досвіду роботи з технологіями, може чинити опір нововведенням. За даними

Shelfy, 60% невдалих впроваджень CRM пов'язані з недостатнім навчанням. Наприклад, співробітники можуть ігнорувати систему, якщо не розуміють її користі. Безпека даних малий бізнес, що зберігає дані клієнтів у CRM, стикається з ризиками витоку інформації. Без належного захисту (наприклад, шифрування чи двофакторної автентифікації) це може призвести до втрати довіри. KeyCRM зазначає, що безпека даних — ключовий виклик для 80% малих компаній при впровадженні CRM.

Інтеграція з існуючими процесами багато малих бізнесів використовують Excel або паперові записи, і перехід на CRM може порушити звичні процеси. Наприклад, перенесення даних із таблиць у систему може зайняти тижні, а помилки в міграції призводять до збоїв. NetHunt підкреслює, що 50% компаній стикаються з проблемами інтеграції на початковому етапі. Практичні рекомендації для впровадження CRM Аналіз потреб бізнесу перед вибором CRM визначте ключові задачі: автоматизація продажів, маркетинг чи аналітика.

Вибір доступної системи для малого бізнесу підходять системи з безкоштовними тарифами або низькою вартістю, як KeyCRM чи SendPulse CRM. Вони пропонують базові функції (управління клієнтами, розсилки) без значних витрат.

Таблиця 1

Переваги та виклики впровадження CRM-систем у малому бізнесі

Показник	Значення	Джерело
Частка малого бізнесу, що використовує CRM-системи	43%	Capterra, 2023
Підвищення рівня утримання клієнтів після впровадження	+27%	HubSpot, 2023
Середнє зростання прибутку після впровадження CRM	15–20%	Zoho CRM, 2023
Основні причини впровадження CRM	Автоматизація, аналітика, комунікація	Bitrix24, 2023
Основні бар'єри для малого бізнесу	Висока вартість, складність інтеграції	Pipedrive, 2023
Частка підприємств, що не повністю використовують CRM	34%	HubSpot, 2023
Очікуване зростання ринку CRM (2024–2028)	CAGR 12.5%	Capterra, 2024
Кількість українських МСП, що планують впровадити CRM	1 з 4 підприємств	Держстат України, 2023

Джерело: складено автором на основі власних досліджень[1,3].

Наприклад, KeyCRM коштує від \$10 на місяць і підходить для малого бізнесу. Навчання персоналу організація тренінгів для співробітників, пояснюючи, як CRM полегшує їхню роботу. Наприклад, покажіть, як система

автоматично нагадує про дзвінки, щоб зменшити стрес. За даними CRM Solutions, компанії, які інвестують у навчання, досягають 90% рівня використання CRM. Поступове впровадження початок з базових функцій, таких як управління клієнтською базою, і поступово додавання розсилки чи аналітики. Це знижує опір персоналу та ризик помилок. Наприклад, перенесіть дані про 50 клієнтів і протестуйте систему перед повною міграцією. Забезпечення безпеки вибір CRM із надійним захистом даних (шифрування, резервне копіювання). Регулярно оновлюйте паролі та обмежуйте доступ до системи. Наприклад, KeyCRM використовує передові методи захисту, що знижують ризик витоків.

Рис. 1. Використання CRM у малому бізнесі: ключові показники (%)
Джерело: складено автором на основі власних досліджень [1, 3, 4].

Висновки. Впровадження CRM-систем у малому бізнесі відкриває можливості для автоматизації, покращення клієнтського досвіду та зростання продажів. Переваги, такі як економія часу, персоналізація та аналітика, дозволяють конкурувати з більшими гравцями. Проте виклики — висока вартість, складність навчання та безпека даних — потребують ретельного планування.

Список використаних джерел:

1. Державна служба статистики України. “Економічна активність малого бізнесу в Україні, 2023.” <https://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Bitrix24. “Кейси впровадження CRM.” <https://www.bitrix24.ua/>
3. HubSpot. “The Impact of CRM on Customer Retention.” <https://www.hubspot.com/>
4. HubSpot. “Case Studies: Small Business Success Stories.” <https://www.hubspot.com/>
5. Capterra. “CRM Software Pricing Guide 2024.” <https://www.capterra.com/>
6. Pipedrive. “Customer Success Stories.” <https://www.pipedrive.com/>

Михайло КАТЕРЕНЮК,*
студент 2-го курсу,
факультет економіки, інформаційних
технологій та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ КРИЗИ

Анотація. У статті досліджено та детально проаналізовано основні освітні втрати й ключові проблеми цифровізації вищої освіти та дистанційного навчання в Україні в кризових умовах. Проведено комплексний аналіз наукових праць зарубіжних і вітчизняних учених, а також експертних досліджень, присвячених питанням цифровізації освіти та її впливу на ефективність навчального процесу.

Окремо акцентовано увагу на технічних аспектах цифровізації, таких як недостатня інфраструктурна підтримка, проблеми з доступом до швидкісного інтернету та необхідність використання сучасних платформ для онлайн-навчання.

На основі проведеного аналізу сформульовано рекомендації щодо мінімізації освітніх втрат та вдосконалення цифрових освітніх технологій, що сприятиме підвищенню якості вищої освіти в умовах дистанційного навчання.

Abstract. The article explores and analyzes in detail the main educational losses and key problems of digitalization of higher education and distance learning in Ukraine in the context of the crisis. A comprehensive analysis of scientific works of foreign and domestic scholars, as well as expert studies on the issues of digitalization of education and its impact on the efficiency of the educational process is carried out.

Special attention is paid to the technical aspects of digitalization, such as insufficient infrastructure support, problems with access to high-speed Internet, and the need to use modern platforms for online learning.

Based on the analysis, recommendations are formulated to minimize educational losses and improve digital educational technologies, which will help improve the quality of higher education in distance learning.

Вступ. Сучасний освітній простір відображає реалії теперішнього світу. Українська вища освіта змінюється разом із глобальними та національними трансформаціями, вимагаючи гнучкої адаптації до викликів сьогодення та визначення подальших перспектив. Значні зміни, труднощі та втрати в науково-освітньому потенціалі країни спостерігаються з 2014 року, коли окупація східних

* Науковий керівник: к.пед.н., доцент кафедри математики фізики та комп'ютерних технологій ВНАУ – Людмила Новицька

областей України та анексія Криму спричинили внутрішнє переміщення населення та закладів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Цифрова трансформація освітнього процесу суттєво впливає на його якість, розширює доступ до вищої освіти та дозволяє підтримувати безперервність навчання навіть у складних обставинах. З огляду на сучасні виклики, цифровізація стає не лише інструментом підтримки освітнього процесу, а й важливою складовою його стратегічного розвитку. Проте ефективність цифровізації залежить від глибокого розуміння її переваг, обмежень та наслідків, серед яких — освітні втрати.

Метою дослідження є вивчення проблем цифровізації вищої освіти в Україні в кризових умовах і аналіз пов'язаних із нею освітніх втрат. Основні завдання полягають у: конкретизації ключових понять, систематизації освітніх втрат, виявленні актуальних проблем цифровізації, а також визначенні чинників, які суттєво впливають на якість надання освітніх послуг у нових реаліях.

Останні події, зокрема пандемія COVID-19, а згодом повномасштабна війна, спричинили стрімкий і вимушений перехід до дистанційного формату навчання [2]. Цей формат став не лише альтернативою традиційному, а часто — єдиною можливою формою реалізації навчального процесу. В умовах нестабільності саме цифрові інструменти забезпечують гнучкість та сталість освітнього середовища, однак не позбавлені недоліків, які потребують уваги й корекції з боку державної політики, університетських адміністрацій та викладацької спільноти [5].

Значною проблемою, яка виявилася під час переходу до онлайн-освіти, є цифрова нерівність. Вона проявляється в обмеженому доступі до якісного інтернет-з'єднання, відсутності необхідної техніки в частини студентів, а також у слабкій інституційній готовності до впровадження інноваційних освітніх рішень [1]. Особливо гостро ці проблеми постають у регіонах, що постраждали від бойових дій або мають низький рівень соціально-економічного розвитку [3].

Значне навантаження на студентів, спричинене великою кількістю онлайн-матеріалів, відсутність чіткої структури навчального процесу та постійна взаємодія з цифровими технологіями, призвели до зниження мотивації до навчання, емоційного вигорання, а також погіршення якості засвоєння знань. Натомість цифрові інструменти відкривають нові можливості для персоналізованого навчання, розвитку цифрових компетентностей і створення інтерактивного навчального середовища, що вимагає оновлення педагогічних стратегій.

Крім того, необхідно зазначити, що тривале перебування студентів у цифровому середовищі без належного балансу між навчанням та відпочинком негативно впливає на загальний психоемоційний стан молоді. Дослідження свідчать про підвищений рівень стресу, тривожності та депресивних станів серед студентів, які навчаються виключно в онлайн-форматі [2]. Ці факти підкреслюють необхідність впровадження підтримувальних психологічних програм, проведення тренінгів зі стресостійкості та розвитку навичок

саморегуляції [4].

З іншого боку, цифровізація відкриває нові горизонти для інтернаціоналізації вищої освіти. Онлайн-формат надає змогу студентам долучатися до міжнародних програм обміну, дистанційно проходити курси провідних університетів світу, брати участь у вебінарах і спільних дослідницьких проектах [1]. Такий досвід сприяє розширенню кругозору здобувачів освіти, розвитку міжкультурної комунікації та формуванню глобального мислення, що є особливо цінним у сучасному динамічному середовищі. Дистанційна форма навчання значно трансформувала освітню взаємодію. Викладачі стали не лише носіями знань, а й фасилітаторами освітнього процесу, що має бути адаптивним, інклюзивним і чутливим до індивідуальних потреб здобувачів освіти. Це означає перехід до нових моделей навчання, таких як змішане навчання, мікронавчання, гейміфікація, використання штучного інтелекту та систем аналітики освітніх даних.

Також важливим викликом є необхідність забезпечення академічної доброчесності в умовах дистанційного контролю знань. Відсутність чіткого механізму верифікації результатів навчання та незначний контроль з боку викладача відкривають можливості для академічних зловживань. Тому впровадження систем перевірки автентичності робіт, онлайн-прокторингу та розвиток внутрішньої культури академічної етики набувають особливої актуальності.

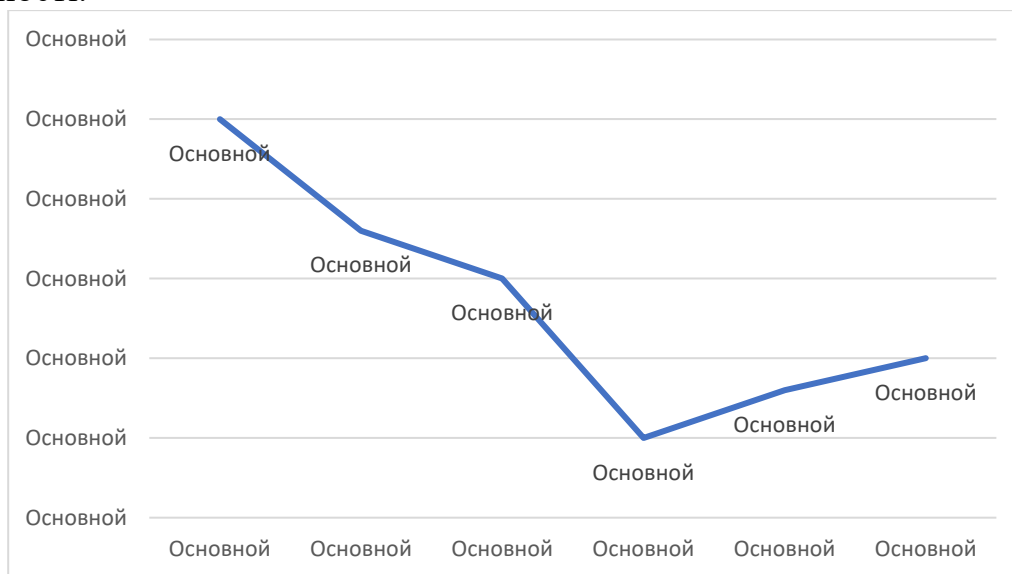

Рис. 1. Рівень успішності студентів в Україні під час традиційного та онлайн навчання

Загалом цифровізація вищої освіти в Україні має потенціал стати рушієм позитивних змін. Вона дозволяє вийти за межі традиційної моделі освіти, забезпечити інклюзію та доступ до знань незалежно від місцезнаходження студента. Однак цей процес потребує чіткої державної політики, інституційної підтримки, інвестицій у технічну базу, а також підготовки кадрів, здатних ефективно працювати в цифровому освітньому середовищі.

Іншим перспективним напрямом є інтеграція цифрових технологій у структуру управління освітнім процесом: автоматизовані системи розкладу, електронні журнали, системи зворотного зв'язку зі студентами, електронне портфоліо тощо [6]. Такі інструменти сприяють підвищенню прозорості, спрощують комунікацію та дозволяють здійснювати освітню аналітику в режимі реального часу.

Окрім технічних аспектів, не менш важливою є психолого-педагогічна складова цифровізації [4]. Розвиток емпатії, емоційного інтелекту та навичок самоорганізації стає необхідністю для успішної реалізації навчального процесу в умовах цифрового середовища. Саме ці компоненти формують основу для стійкої, гнучкої та якісної вищої освіти в період кризи.

Одним із важливих аспектів цифровізації вищої освіти є трансформація ролі викладача в умовах нової цифрової парадигми. Традиційна функція викладача як джерела знань доповнюється роллю модератора, наставника та координатора індивідуальних освітніх траєкторій студентів. Це передбачає необхідність підвищення цифрової грамотності самих педагогів, оновлення навчально-методичних матеріалів і використання новітніх педагогічних технологій. Для успішного виконання нових функцій важливим є впровадження програм професійного розвитку, обміну досвідом та створення спільнот педагогічної практики [5].

Цифровізація також посилює потребу в дотриманні принципів інклюзивності. Онлайн-середовище має бути доступним для студентів із різними потребами, зокрема з порушеннями зору, слуху, моторики. Це вимагає адаптації контенту, використання допоміжних технологій і надання додаткових сервісів підтримки. Дотримання цифрової етики, захист персональних даних і безпечне освітнє середовище також набувають особливої ваги в умовах повсякденного використання онлайн-платформ [1].

Крім того, важливою є проблема мотивації студентів у цифровому навчальному середовищі. Відсутність соціальної взаємодії, рутинність завдань і складність самоорганізації можуть знижувати зацікавленість у навчанні. Для подолання цих викликів доцільно впроваджувати елементи гейміфікації, різноманітні формати подання інформації (відеолекції, подкасти, віртуальні лабораторії), а також інструменти зворотного зв'язку, які стимулюють активну участь студентів у навчальному процесі [4].

В умовах постійних змін вищі навчальні заклади повинні формувати власну цифрову стратегію розвитку. Вона має включати не лише технічне оновлення, але й переосмислення освітньої місії, цінностей і підходів до навчання. Синергія цифрових рішень із педагогічною майстерністю, підтримка інновацій та гнучкість у прийнятті управлінських рішень стануть визначальними чинниками успішності у формуванні сучасного українського університету.

Інформаційно-комунікаційні технології також створюють передумови для глибшої інтеграції освіти, науки та практики. Завдяки цифровим платформам університети можуть ефективніше взаємодіяти з бізнесом, органами влади та

громадськими організаціями, реалізовувати міждисциплінарні проєкти, стартапи та дослідницькі ініціативи [3]. Цифровізація не лише трансформує форму подачі знань, але й змінює саму сутність вищої освіти, орієнтуючи її на потреби сучасного суспільства й ринку праці.

Ще одним важливим аспектом є формування цифрової культури в академічному середовищі, що охоплює не лише технічну обізнаність, а й етичну та правову відповідальність. У дистанційному навчанні важливо розвивати в студентів критичне мислення, інформаційну гігієну та свідоме використання цифрових ресурсів [1].

Висновки. Пріоритетом розвитку вищої освіти в умовах кризи є впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, які забезпечують подальше вдосконалення освітнього процесу, ефективність доступності освіти, підготовку майбутніх фахівців до професійної діяльності в інформаційному суспільстві. Кризові умови та трагічні події, з якими стикається нині Україна, поставили перед вітчизняною вищою освітою нові, безпрецедентні виклики. Відповіді на ці виклики визначають не лише подальший розвиток та існування вищої освіти, але й стабільність економічної та інших сфер країни. З'ясовано, що цифровізація вищої освіти та організація навчання в дистанційному форматі можуть призвести до освітніх втрат, зокрема в навчальному часі, знаннях, уміннях і навичках, а також до зниження мотивації.

Список використаних джерел:

1. Selwyn N., Hillman T., Bergiviken Rensfeldt A., Perrotta C. (2021). Цифрові технології та автоматизація освіти - ключові питання та проблеми. Постцифрова наука та освіта. URL: <https://doi.org/10.1007/s42438-021-00263-3>

2. García E., Weiss E. (2020). COVID-19 та успішність учнів, рівність та освітня політика США: Уроки допандемічних досліджень для інформування про допомогу, відновлення та відбудову. URL: <https://www.mckinsey.com/industries/education/our-insights/covid-19-and-education-the-lingering-effects-of-unfinished-learning>

3. Джеджула О.М., Нечепоренко М.А., Хом'яківський, Л.Ю. Інформаційні освітні університетські середовища як інтегративна база впровадження інноваційних технологій. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. 2017. № 16 (59), с. 29-31.*

4. Новицька Л.І. Проблема формування інноваційної компетентності майбутніх фахівців-аграріїв у процесі математичної підготовки в кризових умовах. *Молодь і ринок. 2024. № 9 (229), с. 133-143.*

5. Мар'янюк Я.Г., Огреніч М.А. Особливості дистанційної освіти в умовах війни. *Наукові записки. 2022. № 208, с. 171-176.* URL: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2023-1-208-171-176>

6. Шевчук І.Б., Шевчук А.В. Освітня аналітика крізь призму війни: виклики та можливості для вищої школи України. *Економіка та суспільство. 2022. № 39.* URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-80>

Ігор КРИВОНОС*
студент 4 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет
м. Вінниця, Україна

УПРАВЛІННЯ АНІМАЦІЄЮ ГРАФІЧНИХ ЕЛЕМЕНТІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ADOBE AFTER EFFECTS

Анотація. У статті розглянуто особливості створення власних модулів в Adobe After Effects для управління анімацією графічних елементів, що дозволяє автоматизувати робочі процеси та досягати більш точного контролю над візуальними ефектами. Описано можливості інтеграції зі суміжними продуктами Adobe, що забезпечує ефективність командної роботи і відкриває нові горизонти для інноваційного відеомонтажу та анімації. Визначено основні принципи розширення функціоналу програми за допомогою ExtendScript, ScriptUI та API, що сприяє інтеграції кастомних рішень у поточний робочий процес.

Abstract. The article discusses the features of creating your own modules in Adobe After Effects to control the animation of graphic elements, which allows you to automate workflows and achieve more precise control over visual effects. The possibilities of integration with related Adobe products are described, which ensures the effectiveness of teamwork and opens up new horizons for innovative video editing and animation. The main principles of expanding the functionality of the program using ExtendScript, ScriptUI and API are determined, which facilitates the integration of custom solutions into the current workflow.

Вступ. Adobe After Effects вже багато років залишається стандартом у сфері відеомонтажу та анімації, відкриваючи нові горизонти для творців контенту. Завдяки широкому набору інструментів та можливості інтеграції з іншими продуктами Adobe, цей програмний засіб дозволяє створювати як прості, так і надзвичайно складні анімаційні проекти. Важливою складовою є робота з ключовими кадрами, яка забезпечує плавність рухів і природний вигляд анімації. Крім того, використання виразів та спеціальних модулів дає змогу автоматизувати частину процесу, економлячи час та підвищуючи ефективність роботи. Програма підтримує інтуїтивно зрозумілий інтерфейс, що дозволяє як початківцям, так і професіоналам досягати високоякісних результатів.

Виклад основного матеріалу. Основним аспектом роботи в Adobe After Effects є управління ключовими кадрами, завдяки яким створюється ілюзія руху. Кожен ключовий кадр містить конкретні дані про стан графічного елементу в

* Науковий керівник: доктор філософії з економіки, старший викладач кафедри комп'ютерних наук та цифрової економіки – Ілля ЧІКОВ

певний момент часу, а проміжні значення обчислюються автоматично за допомогою різних алгоритмів інтерполяції [1]. Це дозволяє досягнути природності руху, зокрема за рахунок плавних переходів між швидкими та повільними ділянками анімації.

Основними особливостями застосування Adobe After Effects є [1]:

- гнучкість управління ключовими кадрами – точне налаштування в часі та автоматичне обчислення проміжних значень;
- широкий набір візуальних ефектів – від базових трансформацій до складних ефектів частинок;
- підтримка виразів – розширення можливостей анімації моделей;
- інтеграція з іншими програмами Adobe – безшовна інтеграція середовища між Premiere Pro, Photoshop та Illustrator;
- можливість використання плагінів – додаткові модулі для розширення функціоналу та спеціальних ефектів.

Для створення складних анімацій необхідно використовувати композиції, які об'єднують кілька шарів в одну структуру. Робота з композиціями забезпечує можливість незалежного налаштування кожного елемента окремо, що значно спрощує управління великими проєктами [2]. Наприклад, використання масок і трекерів дозволяє ізолювати конкретні області та налаштовувати їх рух.

Основні типи ключових кадрів у Adobe After Effects наведені у табл. 1.

Таблиця 1

Типи ключових кадрів у Adobe After Effects

Тип ключового кадру	Опис	Особливості застосування
Лінійний	Плавна інтерполяція між значеннями	Рівномірний рух
Плавний початок та кінець анімації	Повільне протікання анімації	Природний ефект переходу
Експоненціальний	Різка зміна швидкості руху	Створення драматичного ефекту
Неспецифічний	Власні параметри кривих	Додавання унікальних анімаційних рішень

Джерело: сформовано на основі [1, 3]

Управління анімацією полягає у налаштуванні панелей інтерфейсу, що допомагає оптимізувати робочий процес (табл. 2).

Таблиця 2

Панелі управління анімацією у Adobe After Effects

Панель	Функціональність	Особливості
Таймлайн	Розташування ключових кадрів, визначення тривалості анімації	Дозволяє керувати швидкістю та часом анімації
Панель ефектів	Додавання, налаштування та комбінування візуальних ефектів	Забезпечує широкий вибір ефектів із попереднім переглядом
Панель композиції	Перегляд та редагування кінцевого результату	Інтерактивний перегляд і налаштування виду композиції
Панель шарів	Управління окремими елементами композиції	Забезпечує зручну організацію шарів і доступ до властивостей

Джерело: сформовано на основі [1, 3]

Таке розмежування робочого простору дозволяє оптимізувати процес створення анімації, оскільки кожен модуль відповідає за конкретну функцію та швидко доступний користувачеві у будь-який момент. Висока продуктивність досягається завдяки налаштовуваним шаблонам робочих просторів, що дозволяють економити час під час підготовки проєкту [4].

Розглядаючи приклад алгоритму створення анімації, можна навести умовний сценарій, що демонструє послідовність виконання основних етапів роботи в Adobe After Effects. Для цього зручно використати UML-діаграми, які дозволяють візуалізувати алгоритми у вигляді інфографіки.

Джерело: авторська розробка

Наведений алгоритм описує послідовність дій, за якою можна створити відео або анімований елемент, використовуючи сучасне програмне забезпечення, зокрема Adobe After Effects[5]:

1) на початку процесу відбувається імпорт усіх необхідних матеріалів – це можуть бути графічні елементи, відеофайли, аудіо-треки або навіть 3D-моделі;

2) після імпорту користувач переходить до створення нової композиції, де задаються основні параметри: розміри, частота кадрів, тривалість та інші характеристики, які визначають робочий простір для майбутньої анімації;

3) кожен графічний елемент розміщується на окремому шарі, що дозволяє змінювати його властивості незалежно від інших частин композиції. Це забезпечує максимальну гнучкість: окремим елементам можна задавати різний рівень прозорості, позицію, обертання, масштаб та інші властивості;

4) після розміщення шарів переходять до визначення ключових кадрів — це моменти часу, коли конкретний параметр елемента (наприклад, позиція, масштаб або прозорість) набуває заданого значення;

5) відповідно до завдань проєкту, важливо не тільки встановлювати ключові кадри, а й правильно організувати перехід між ними;

6) на цьому етапі додаються додаткові ефекти, що можуть значно покращити візуальне враження від анімації.;

7) після виконання основних налаштувань проводиться попередній

перегляд композиції. Це дає можливість виявити неточності, помилки або елементи, що не гармоніюють між собою, забезпечуючи своєчасну можливість їх коригування;

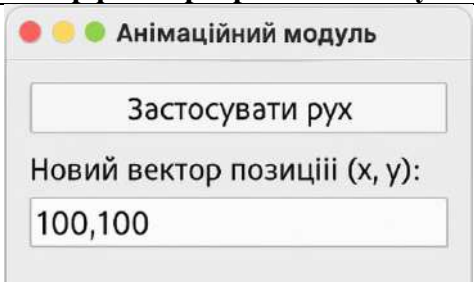
8) на останньому кроці здійснюється аналіз отриманого результату. Якщо анімація відповідає очікуванням (відповідає усім художнім і технічним вимогам), відбувається фінальний експорт готового продукту. Якщо ж з'являються недоліки або виконання не відповідає запланованим стандартам, алгоритм передбачає повернення до попередніх кроків.

За допомогою циклічного процесу досягається необхідний рівень якості: в разі невідповідності очікуванням відбувається повернення на крок редагування, що забезпечує можливість корекції і повторного тестування. Adobe After Effects не лише пропонує широкий набір стандартних інструментів, але й дає змогу створювати власні модулі для розширення функціональності програми, що дозволяє вирішувати специфічні завдання та оптимізувати робочий процес [3]. Це дозволяє адаптувати програму під власні потреби, автоматизувати рутинні операції та інтегрувати індивідуальні рішення прямо у робоче середовище. Розробка кастомних модулів здійснюється завдяки використанню ExtendScript, API After Effects та ScriptUI, що забезпечує зручну інтерактивну панель. За допомогою ScriptUI розробники можуть створювати власні панелі, інтегровані в інтерфейс After Effects, що робить роботу більш інтуїтивною і зручною навіть для тих, хто звик до стандартного набору інструментів.

Для демонстрації процесу розробки авторських модулів, нижче наведено фрагмент лістингу ExtendScript-коду, який створює власний модуль управління анімацією. Даний скрипт створює невелике вікно (панель) з можливістю встановити нову позицію для обраного шару у поточній композиції шляхом додавання ключових кадрів (табл. 3).

Таблиця 3

Фрагмент лістингу та інтерфейс програмного модуля управління анімацією за допомогою Adobe After Effects

Фрагмент лістингу ExtendScript-коду	Інтерфейс програмного модуля
<pre>(function animationModule() { var win = (this instanceof Panel) ? this : new Window("palette", "Анімаційний модуль", undefined, {resizeable: true}); var applyButton = win.add("button", undefined, "Застосувати рух"); var positionText = win.add("statictext", undefined, "Новий вектор позиції (x, y):"); var posInput = win.add("edittext", undefined, "100,100"); posInput.characters = 20; if (win instanceof Window) { win.center(); win.show(); } else { win.layout.layout(true); } })();</pre>	

Джерело: авторська розробка

Розширення функціоналу через кастомні модулі дозволяє автоматизувати багато повторюваних операцій, що суттєво економить час під час роботи над проектами. Така автоматизація не тільки підвищує ефективність, але й мінімізує ризик помилок, що часто трапляються при ручному налаштуванні кожного елемента окремо [1]. Крім того, створені модулі можна зберігати та використовувати в різних проектах, що сприяє стандартизації робочих процесів та забезпечує стабільність результатів незалежно від складності завдання.

Власні модулі також відкривають можливості для інтеграції сторонніх технологій у процес створення відеоконтенту. Власні модулі стають інструментами для впровадження інноваційних рішень, які значно перевищують можливості стандартних засобів Adobe After Effects.

Висновки. Adobe After Effects є потужним інструментом для створення анімації графічних елементів, що відкриває можливості для створення динамічного контенту. Ключові кадри, ефекти та вирази забезпечують гнучкість управління анімацією. Використання масок і трекерів дозволяє ізолювати конкретні області та налаштовувати їх параметри.

Adobe After Effects пропонує також широкі можливості для створення власних модулів. За допомогою ExtendScript та API After Effects розробники можуть створювати кастомізовані рішення, що дозволяють автоматизувати рутинні операції, інтегрувати зовнішні дані та адаптувати робочий простір під конкретні потреби. Завдяки ScriptUI можна створювати власні панелі, які органічно вписуються в інтерфейс програми, забезпечуючи зручний доступ до спеціалізованих функцій та інструментів без необхідності постійного звернення до стандартних меню. Завдяки цьому After Effects стає незамінним інструментом для професіоналів, що працюють у сфері відеомонтажу та анімації..

Список використаних джерел:

1. Adobe After Effects – Програма для відеоефектів. URL: <https://surl.li/euxesn>
2. Бугаєць Н.О. Моделювання анімаційних наочностей засобами графічного середовища програми Maxima. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2015. Т 47. С. 67-79.
3. Щегельська Ю.П. Проблематика застосування тривимірної анімації та специфіка її сприйняття в доданій реальності: комунікаційний аспект. *Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації*. 2020. № 2 (42). С. 132-138. DOI: 10.32840/cru2219-8741/2020.2(42).20
4. Хиневич Р.В., Довженко І.Б., Родіна В.А., Яворський О. Л., Ковальчук О.В. Флет анімація в моушн-дизайні як спосіб візуалізації інформації. *Art and Design*. 2019. № 3. С. 106-112.
5. Берлач О., Лесик-Бондарук О. Художньо-технологічні особливості створення анімаційних персонажів авторської векторної анімації. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 34, Т. 1. С. 18-25. DOI: 10.24919/2308-4863/34-1-3.

Аліна КУДІНА,^{*}
студентка 4 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет
м. Вінниця, Україна

БАГАТОРІВНЕВА ТА ГЕКСАГОНАЛЬНА АРХІТЕКТУРА ПРОЄКТУВАННЯ ВЕБ-ДОДАТКІВ

Анотація. У ландшафті веб-розробки, що швидко розвивається, архітектурні шаблони відіграють вирішальну роль у створенні масштабованих, ремонтпридатних і надійних додатків. Дві відомі архітектури, багаторівнева та гексагональна, забезпечують різні підходи до структурування веб-додатків. У статті досліджено ці архітектури, здійснено порівняння їх переваг, недоліків та особливостей застосування у сучасній веб-розробці. Крім того, розглянуто найкращі практики, приклади з реального світу та гібридні підходи, які поєднують сильні сторони обох моделей.

Abstract In the rapidly evolving web development landscape, architectural patterns play a crucial role in creating scalable, maintainable, and reliable applications. Two well-known architectures, multi-level and hexagonal, provide different approaches to structuring web applications. The article studies these architectures, compares their advantages, disadvantages and features of application in modern web development. In addition, best practices, real-world examples, and hybrid approaches that combine the strengths of both models are reviewed.

Вступ. Веб-додатки стали невід'ємною частиною сучасних обчислень, що вимагає ефективних архітектурних шаблонів. Багаторівневі та шестикутні архітектури по-різному вирішують проблеми масштабованості, ремонтпридатності та модульності. Багаторівнева архітектура, традиційно використовувана в корпоративних додатках, сприяє ієрархічному поділу турбот. На противагу цьому, гексагональна архітектура, або порти та адаптери, виступає за інверсію залежностей та модульність для підвищення тестованості та гнучкості.

Метою статті є аналіз багаторівневої та гексагональної архітектури, їх основних принципів, особливостей застосування в реальних сценаріях, а також підходів щодо вибору відповідного архітектурного підходу для проєктів веб-розробки.

Виклад основного матеріалу. Програмні архітектури слугують основою для створення інформаційних систем, визначаючи їхню структуру, складові

^{*} Науковий керівник: асистент кафедри комп'ютерних наук та цифрової економіки – Олександр ЛЕБІДЬ

елементи та принципи взаємодії. Вони формують загальні підходи до проєктування, що сприяють упорядкуванню процесів обробки даних, налагодженню комунікації між компонентами та реалізації бізнес-логіки. Завдяки архітектурним принципам розробники та системні архітектори можуть створювати ефективні, гнучкі, масштабовані й легко підтримувані рішення, які відповідають потребам бізнесу та очікуванням користувачів [1].

Багаторівнева архітектура передбачає поділ різних рівнів відповідальності в програмному забезпеченні, що дозволяє чітко розділити елементи системи та їхні функції. У такій архітектурі система розділена на окремі рівні відповідальності, кожен з яких виконує певну роль у загальній структурі.

Зазвичай виділяють три основних рівня [2]:

1) презентаційний рівень (UI) – обробляє взаємодію з користувачем і рендеринг інтерфейсу користувача, використовуючи такі фреймворки, як React, Angular або Vue.js;

2) бізнес-логіка (Application) – містить логіку для конкретної програми та забезпечує дотримання бізнес-правил, які зазвичай реалізуються в серверних фреймворках, таких як Spring Boot, Django або Express.js;

3) рівень даних (Data) – керує зв'язком із базами даних або зовнішніми службами, часто використовуючи інструменти ORM, як-от Hibernate, Sequelize або Entity Framework.

Кількість шарів у архітектурі може бути більшою (або меншою) і варіюється в залежності від специфічних вимог проєкту та рішень архітектора. Архітектори можуть додавати або модифікувати шари для досягнення певних цілей, таких як [2, 3]:

1) шар сервісів – для забезпечення функціональних можливостей, доступних через API або веб-сервіси;

2) шар кешування – для оптимізації швидкості доступу до даних;

3) шар обробки повідомлень – для управління асинхронними процесами та комунікацією між компонентами;

4) шар звітності – для генерації та обробки звітів.

Найбільш часто використовувана модель багаторівневої архітектури – це трирівневий поділ, який включає рівень презентації, рівень бізнес-логіки та рівень доступу до даних. Вона часто інтегрується з архітектурою мікросервісу, яка розділяє систему на автономні компоненти, що відповідають за певні завдання (рис. 1). Завдяки цьому система складається з невеликих незалежних блоків, які організовано взаємодіють один з одним, що підвищує гнучкість, полегшує підтримку та розвиток системи, а також підвищує її стійкість до збоїв. Перевагами такого поділу компонентів веб-додатків є [4]:

1) чітке розмежування завдань та незалежність команд – завдяки структурованому поділу системи на логічні рівні або модулі різні команди можуть працювати над своїми частинами незалежно одна від одної;

2) гнучкість, легке обслуговування та масштабованість – завдяки модульній структурі архітектури стає простіше вносити зміни,

оновлювати компоненти та виправляти помилки;

3) підтримка розподілених систем і висока продуктивність – завдяки можливості балансування навантаження між різними серверами або сервісами, система зберігає стабільність навіть при різкому збільшенні кількості користувачів чи обсягу оброблюваних даних.

Рис. 1. Багаторівнева архітектура веб-додатків

Джерело: побудовано автором

Однак, попри переваги описаного архітектурного підходу, існують й недоліки, які суттєво впливають на загальну продуктивність веб-додатків. Зокрема [3, 4]:

1) потенційні вузькі місця у продуктивності – використання багаторівневої архітектури передбачає взаємодію між різними рівнями системи, що може спричиняти додаткові накладні витрати на обмін даними. Це особливо помітно у високонавантажених додатках, де кожен запит проходить через кілька рівнів, що може сповільнювати роботу системи;

2) складність управління залежностями та потоком даних – чим більше рівнів у системі, тим важче забезпечити їхню ефективну взаємодію. Керування залежностями між шарами може вимагати додаткових зусиль для підтримки узгодженості, усунення циклічних залежностей та оптимізації потоку даних між компонентами. Це ускладнює налагодження, тестування та внесення змін у систему;

3) збільшені витрати на розробку та підтримку – реалізація суворої багаторівневої архітектури у великомасштабних проєктах потребує значних ресурсів на проєктування, розробку та тестування. Крім того, для підтримки такої структури необхідні досвідчені фахівці та додаткові витрати на документацію, навчання та контроль відповідності архітектурним стандартам.

Таким чином, завдяки цим перевагам архітектурний підхід допомагає створювати надійні, ефективні та масштабовані інформаційні системи, що відповідають сучасним вимогам бізнесу та користувачів. Однак, попри описати недоліки, правильне планування, оптимізація взаємодії між рівнями та використання сучасних технологій можуть допомогти мінімізувати проблеми та підвищити ефективність системи.

Гексагональна архітектура, також відома як архітектура портів і адаптерів, є патерном архітектури програмного забезпечення, що фокусується на розділенні

бізнес-логіки від деталей реалізації системи. Основна ідея цієї архітектури полягає у створенні системи, де бізнес-логіка (ядро) є незалежною від зовнішніх факторів, таких як бази даних, інтерфейси користувача або зовнішні сервіси. Це сучасний підхід до проєктування ІТ-систем, спрямований на покращення їх модульність, можливість перевірки та гнучкість [5].

В рамках гексагональної архітектури кожен елемент бізнес-логіки часто оточений додатковими шарами, які допомагають управляти взаємодією між бізнес-логікою та зовнішнім світом. Ці додаткові шари допомагають підтримувати чисту архітектуру і забезпечують гнучкість при інтеграції та масштабуванні системи.

Основні компоненти гексагональної архітектури включають [6]:

1) модель домену (основна бізнес-логіка) – це центральна частина застосунку, яка містить основні правила та процеси, незалежні від деталей реалізації та зовнішніх систем;

2) порти – це інтерфейси, які визначають, як зовнішні системи можуть взаємодіяти з доменом;

3) адаптери – це конкретні реалізації портів, які забезпечують інтеграцію з іншими системами, зокрема для отримання запитів від зовнішніх систем, такими як бази даних, сторонні інтерфейси, файлові системи тощо.

Гексагональний домен є центральним елементом системи, навколо якого організована вся архітектура. Він містить всю бізнес-логіку, моделі і правила, що визначають поведінку системи відповідно до її бізнес-вимог. Цей домен повністю ізолюваний від зовнішніх систем, платформ, баз даних та інтерфейсів користувача, завдяки чому його можна легко змінювати, тестувати або вдосконалювати без впливу на зовнішні компоненти (рис. 2).

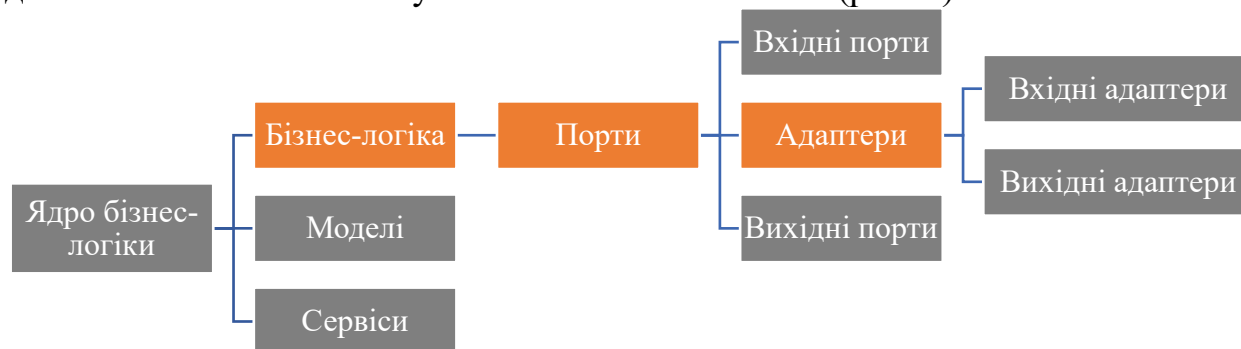

Рис. 2. Гексагональна архітектура веб-додатків

Джерело: побудовано автором

Основними перевагами гексагональної архітектури: 1) є чітке розділення відповідальностей, де бізнес-логіка ізолювана від деталей реалізації, таких як бази даних, API чи інтерфейси користувача; 2) гнучкість і незалежність від технологій, де доменна логіка не залежить від конкретних фреймворків чи бібліотек; 3) простота інтеграції з новими технологіями, де додавання нових адаптерів не потребує змін у бізнес-логіці. Однак, попри переваги описаного архітектурного підходу, існують й недоліки. Зокрема: висока складність розробки – додаткові рівні абстракції (порти, адаптери) можуть ускладнювати

розробку, особливо для невеликих проєктів; більша кількість коду – через розділення логіки на порти, адаптери та доменний рівень потрібно писати більше коду, ніж у традиційних монолітних підходах; часткове зниження продуктивності – додаткові рівні абстракції підвищують масштабованість та якість програмного продукту, однак можуть впливати на продуктивність через обробку зайвих викликів інтерфейсів [6, 7]. Гексагональна архітектура є потужним інструментом для побудови гнучких, розширюваних і тестованих систем. Багаторівнева архітектура підходить для традиційних корпоративних додатків, де пріоритетними є чітке розділення проблем і масштабованість. Поширені випадки використання включають системи ERP, програми CRM та банківське програмне забезпечення. Гексагональна архітектура, своєю чергою, найкраще підходить для додатків, що вимагають гнучкості, високої тестованості та відокремлення від зовнішніх залежностей. Поширені випадки використання включають мікросервісні архітектури і високомодульні системи.

Висновки. Вибір між багаторівневою та гексагональною архітектурою залежить від конкретних потреб веб-додатку. У той час як багаторівнева архітектура забезпечує структурований підхід до розробки додатків, гексагональна архітектура пропонує більшу модульність і тестованість, що дозволяє краще ізолювати бізнес-логіку від зовнішніх систем та технологій. Таким чином, вибір архітектури залежить від специфіки проєкту: якщо головними вимогами є швидкість розробки та простота, багаторівнева архітектура може бути кращим вибором.

Список використаних джерел:

1. Олещенко Л.М., Глінський В.В. Мікросервісна архітектура системи відео-пошуку транспортних засобів, що перебувають у розшуку у зв'язку з їх незаконним заволодінням. *Проблеми інформатизації та управління*. 2017. № 1 (2). С. 58-64.
2. Савенко О.С. Архітектура розподіленої багаторівневої системи виявлення шкідливого програмного забезпечення в локальних комп'ютерних мережах. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: технічні науки*. 2018. № 2. Т. 29 (68). С. 172-181.
3. Багаторівнева архітектура Front-end застосунків у Vue.js. URL: <https://dou.ua/forums/topic/47229/> (дата звернення: 27.03.2025).
4. Гребенюк О.В., Павленко В.І. Архітектура портів та адаптерів в ітеративній розробці з обмеженнями по часу. *Вісник Університету «Україна» (інформатика, обчислювальна техніка та кібернетика)*. 2019. № 1 (22). С. 214-222. DOI: 10.36994/2707-4110-2019-1-22-24.
5. N-рівень Architektura. URL: <https://www.guru99.com/uk/n-tier-architecture-system-concepts-tips.html> (дата звернення: 29.03.2025).
6. Найважливіші архітектурні шаблони, які необхідно знати. URL: <https://devzone.org.ua/post/nayvazlyvishi-arkhitekturni-shablony-i-aki-neobkhidno-znaty> (дата звернення: 29.03.2025).

Назар КУКАВСЬКИЙ*,
студент 4 курсу,
Факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ВИДИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРНЕТ-РЕКЛАМИ

Анотація. У статті досліджено поняття інтернет-реклами як ключового інструменту сучасного цифрового маркетингу. Проаналізовано основні види онлайн-реклами, зокрема банерну, контекстну, таргетовану, відеорекламу, нативну рекламу та рекламу в соціальних мережах. Наведено реальні приклади використання кожного з видів, що дозволяє краще зрозуміти їхню ефективність у різних сферах бізнесу. Особливу увагу приділено специфіці взаємодії з аудиторією в онлайн-середовищі, питанням персоналізації, аналітики та використання алгоритмів штучного інтелекту. Робота акцентує увагу на перевагах та викликах інтернет-реклами у порівнянні з традиційними медіа та окреслює перспективи її подальшого розвитку.

Abstract. This article explores the concept of internet advertising as a key tool of modern digital marketing. The main types of online advertising are analyzed, including banner ads, contextual advertising, targeted ads, video advertising, native advertising, and advertising on social media platforms. Real-world examples of each type are provided to better understand their effectiveness across various business sectors. Special attention is given to the specifics of audience interaction in the online environment, issues of personalization, analytics, and the use of artificial intelligence algorithms. The study highlights the advantages and challenges of internet advertising compared to traditional media and outlines prospects for its further development.

Вступ. Сьогодні інтернет є невід'ємною частиною повсякденного життя мільйонів людей. Зі зростанням кількості користувачів онлайн-простору стрімко розвивається і сфера інтернет-маркетингу, зокрема інтернет-реклама. Вона стала одним із найдієвіших інструментів комунікації між бізнесом і споживачами, забезпечуючи швидко та ефективно донесення інформації про товари й послуги до цільової аудиторії.

Метою даної роботи є дослідження основних форматів інтернет-реклами, аналіз їх практичного застосування та виявлення ключових чинників, що впливають на успішність рекламних кампаній у цифровому середовищі.

* Науковий керівник: к.т.н., доцент кафедри комп'ютерних наук та цифрової економіки ВНАУ – Віталій ЛІМАН

Виклад основного матеріалу. У сучасному світі інтернет-реклама стала ефективним маркетинговим інструментом для масштабування та активного розвитку бізнесу. Вона допомагає популяризувати компанії чи бренди в інтернеті та підвищувати продажі. Інтернет-реклама сприяє залученню покупців на сайт, розширенню бази потенційних клієнтів та яскравому і креативному інформуванню широкої аудиторії про послуги чи товари компанії [1]. Медіаформати, такі як текст, зображення, відео та аудіо, привертають увагу потенційних клієнтів через веб-сайти, соціальні мережі, завантажені ігри й програми на телефонах, електронну пошту тощо.

Інтернет-реклама має суттєву перевагу: якщо традиційна офлайн-реклама здатна привернути увагу лише на короткий час, то онлайн-реклама постійно слідує за потенційними клієнтами. Це досягається завдяки інтелектуальним пошуковим алгоритмам, які починають показувати людині оголошення із продуктами, які вона шукає. Таким чином, реклама адаптується до потреб споживача, допомагаючи бізнесу легше знаходити нових зацікавлених клієнтів. Правильно налаштована інтернет-реклама ефективна для будь-якого товару, тому сьогодні активно просувають усе, що не заборонено чинним законодавством. Грамотно налаштована реклама в інтернеті може виконувати наступні завдання .

- Інформування споживачів. Це реклама, спрямована на демонстрацію нових продуктів компанії, їх переваг та особливостей, а також на покращення іміджу бренду. Така реклама може також включати цікаві пропозиції та акції для залучення уваги.

- Переконавання у необхідності купівлі. Оголошення, що розміщуються у популярних місцях, наприклад, у соціальних мережах, з переконливими фактами про переваги товару чи послуги, дуже ефективно спонукають до покупки.

- Нагадування про продукт. Така інтернет-реклама повторює вже раніше показані пропозиції, стимулюючи користувачів пам'ятати про бренд чи компанію під час покупки нового товару, а також робити повторні замовлення чи купувати додаткові продукти разом з основним [2].

Мета запуску рекламної кампанії визначається з урахуванням специфіки бізнесу, рівня конкуренції та цільової аудиторії. Існує широкий вибір видів інтернет-реклами, серед яких можна вибрати найбільш ефективні для конкретного бізнесу чи продукту. Основними видами інтернет-реклами є наступні:

1. Контекстна реклама — це форма онлайн-реклами, яка запускається здебільшого через сервіс Google Ads із врахуванням ключових слів, обраних рекламодавцем. Під час налаштування кампанії визначається цільова аудиторія — користувачі, яким будуть демонструватися оголошення в інтернеті. Таку рекламу зазвичай видно у верхній або нижній частині сторінки результатів пошуку. Вона може мати форму текстового блоку, банера або відеоролика. На відміну від органічної видачі поруч із платним оголошенням є позначка «реклама» (рис. 1).

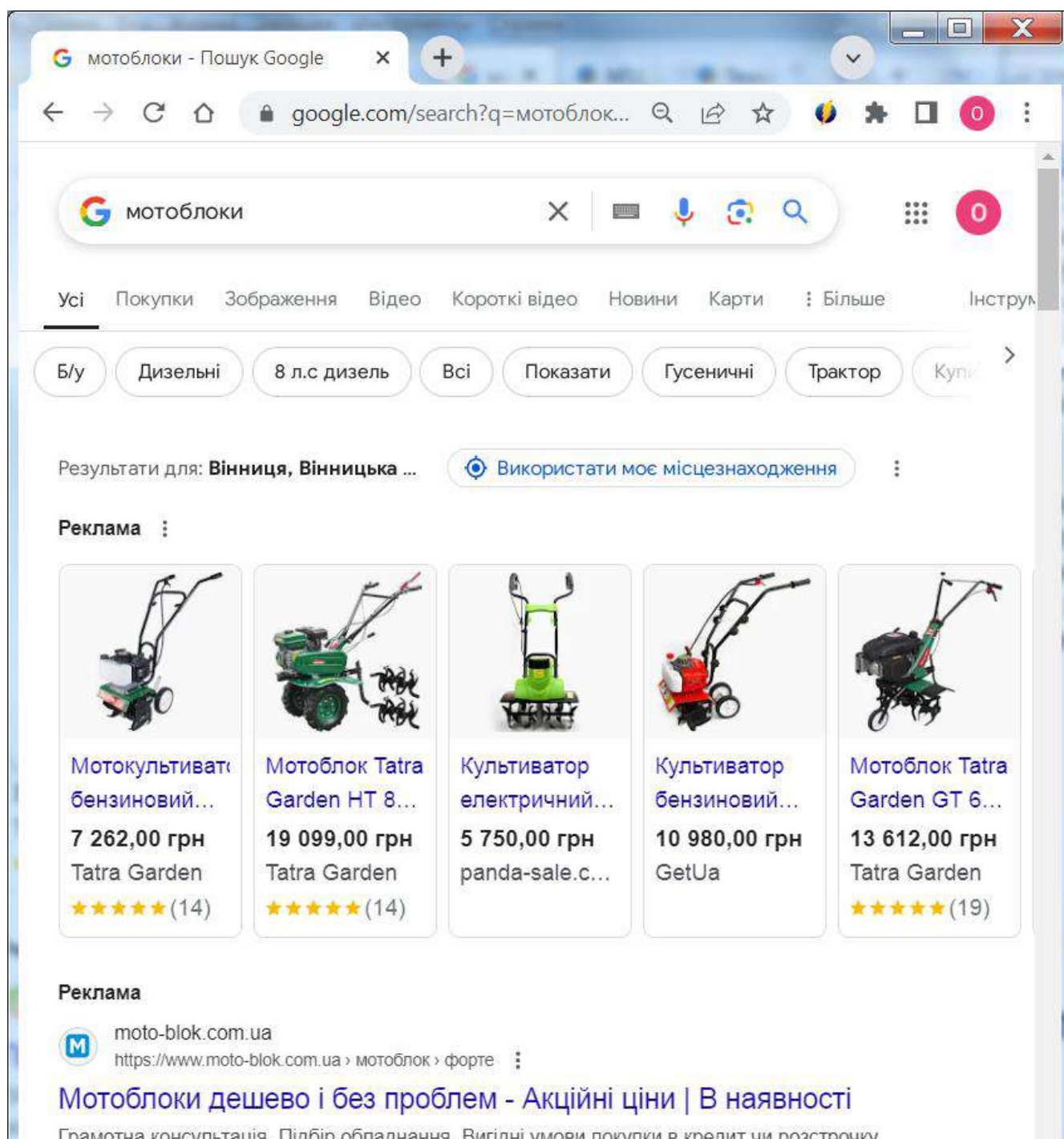

Рис. 1. Приклад показу пошуковою системою контекстної реклами по пошуковому запиту «мотоблоки»

Джерело: складено автором на основі [3]

Одна з головних переваг реклами через Google Ads — це модель оплати PPC (Pay Per Click), коли рекламодавець сплачує лише за фактичні кліки по оголошенню. Через високу конкуренцію між рекламодавцями система працює за аукціонним принципом: чим вища ставка, тим частіше й помітніше показується реклама.

2. Ремаркетинг — це стратегія онлайн-просування, спрямована на

повторну взаємодію з уже наявними або потенційно зацікавленими клієнтами. Налаштовується він через платформу Google Ads і вважається одним із найбільш вигідних способів інвестування в інтернет-рекламу.

3. Банерна реклама. Зазвичай така реклама розміщується на сайтах-партнерах Google. Її головна мета — привернення трафіку на рекламований сайт, стимулювання покупок, а також підвищення впізнаваності бренду. Банери позитивно впливають на сприйняття товару або послуги користувачами інтернету.

4. Оголошення в Google Shopping. Це відносно новий, але вже популярний інструмент для реклами конкретних товарів інтернет-магазину. Продукція показується у вкладці «Покупки» в Google, що дає чудову можливість продавати роздрібні товари безпосередньо цільовій аудиторії.

Серед інших видів інтернет-реклами можна виділити такі як реклама в YouTube, таргетована реклама в соцмережах, Email – розсилки та інші. Але найбільш ефективною на сьогодні є пошукова оптимізація сайту (SEO) – це налаштування різних параметрів вебсайту для покращення його позицій у пошукових системах та досягнення високих місць у результатах пошуку за відповідними ключовими запитами [4].

Вцілому, до переваг інтернет-реклами можна віднести наступні:

- Можливість значного розширення охоплення аудиторії.
- Інтерактивність та оперативний результат від запуску кампанії.
- Точне налаштування реклами відповідно до обраної цільової аудиторії.
- Використання ретаргетингу — ненав'язливої реклами для повторного залучення користувачів.
- Доступ до детальної статистики ефективності оголошень. Наприклад, завдяки Google Analytics можна швидко проаналізувати результати рекламних кампаній та визначити найбільш ефективні варіанти просування.

Серед основних недоліків інтернет-реклами зазвичай виділяють такі [5]:

1. Високий рівень конкуренції. У мережі завжди є конкуренти. Винятком можуть бути лише абсолютно нові продукти або послуги, однак у таких випадках виникає інша проблема — складність у їх просуванні. Лише конкурентоспроможна пропозиція може забезпечити ефективність рекламної кампанії.

2. Складність у використанні аналітики. Робота з аналітичними інструментами потребує певних знань і досвіду. Щоб розібратися самостійно, потрібен час, або ж доведеться інвестувати в послуги фахівця.

3. Фінансові ризики. Рекламний бюджет може витрачатися неефективно, особливо якщо кампанія налаштована неправильно. Це може призвести до втрат без помітного результату.

4. Банерна сліпота. Через перенасичення рекламою користувачі часто просто ігнорують банери, не звертаючи на них уваги. Це знижує ефективність навіть якісно оформлених оголошень.

Висновки. У ході дослідження було встановлено, що інтернет-реклама є потужним інструментом сучасного маркетингу, здатним забезпечити ефективну комунікацію з цільовою аудиторією в режимі реального часу. Завдяки різноманітним форматам — від контекстної та відеореклами до нативної та банерної — компанії можуть обирати найоптимальніші рішення відповідно до своїх цілей, бюджету та особливостей продукту. Кожен тип реклами має свої переваги й специфіку застосування, що було підтверджено конкретними прикладами. Важливе значення мають технології персоналізації та аналітики, які дозволяють більш точно налаштовувати кампанії та підвищувати їхню результативність. Інструменти інтернет-реклами продовжують динамічно розвиватися, реагуючи на зміни у споживчій поведінці, ринкові тенденції та технологічні інновації. Для максимально ефективного використання цих можливостей необхідно постійно досліджувати ринок і адаптувати стратегії під актуальні умови та вивчати нові інструменти в цифровому середовищі.

Список використаних джерел:

1. Романенко Л. Ф. Інтернет-реклама: її види та інструменти. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2017. № 1(123). С. 71–78.
2. Мороз Л. А., Косар Н. С., Кузьо Н. Є. Інтернет-реклама в Україні: особливості, виклики, перспективи розвитку. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2018. № 29(1). С. 176–181.
3. Мотоблоки - Пошук в Google URL: <https://www.google.com/search?q=мотоблоки>
4. Яловега Н. Аналіз ефективності інтернет-реклами. *Економіка та суспільство*, 2022. №39. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-52>
5. Мельникова А. А. Тенденції та перспективи розвитку інтернет-реклами в Україні. *Економіка та держава*, 2017. № 4. С. 76–79.

Юлія ЛАНОВЕНКО,^{*}
студентка 4 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет
м. Вінниця, Україна

МІКРОСЕРВІСНА ДЕКОМПОЗИЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ

Анотація. У статті розглядається концепція мікросервісної декомпозиції інформаційних систем на прикладі CRM-системи. Проаналізовано переваги та виклики застосування мікросервісної архітектури для розподілених програмних рішень, зокрема для систем управління взаємовідносинами з клієнтами. Практичний приклад декомпозиції CRM-системи демонструє, як мікросервісний підхід допомагає ефективно вирішувати проблеми масштабування, оновлення та підтримки системи, а також підвищує її здатність до швидкої адаптації до змін бізнес-вимог.

Abstract. The article considers the concept of microservice decomposition of information systems on the example of a CRM-system. The advantages and challenges of using microservice architecture for distributed software solutions, in particular for customer relationship management systems, are analyzed. A practical example of a CRM system demonstrates how a microservice approach helps to effectively solve problems of scaling, updating and maintaining the system, as well as increases its ability to quickly adapt to changes business requirements.

Вступ. Мікросервісна декомпозиція інформаційних систем є однією з найпопулярніших архітектурних підходів у сучасному програмуванні, який дозволяє створювати складні програмні продукти на основі малих, самостійних компонентів, кожен з яких виконує певну функцію. Цей підхід передбачає розподіл системи на окремі сервіси, які взаємодіють між собою через стандартизовані інтерфейси, забезпечуючи тим самим високу гнучкість, масштабованість і стійкість. Завдяки мікросервісній архітектурі стає можливим ефективно управляти розвитком складних інформаційних систем, зменшувати час на розробку нових функцій і підтримку вже існуючих, а також покращувати їх продуктивність і надійність. Разом з цим, впровадження такого підходу вимагає від розробників особливого планування і значних ресурсів для організації взаємодії між численними сервісами, а також для забезпечення цілісності і безпеки даних.

Виклад основного матеріалу. Мікросервісна архітектура – це стиль

^{*} Науковий керівник: к.т.н., старший викладач кафедри комп'ютерних наук та цифрової економіки – Євгеній ТИТАРЧУК

проектування програмних систем, при якому великі та складні додатки розбиваються на малі, самостійні сервіси, кожен з яких виконує свою чітко визначену функцію [1]. Кожен мікросервіс є окремою одиницею, яка може бути розроблена, протестована, розгорнута та оновлена незалежно від інших компонентів системи. Всі ці сервіси взаємодіють між собою через стандартизовані інтерфейси, найчастіше через Application Programming Interface (Далі – API).

Мікросервісна архітектура передбачає створення програмних систем, які складаються з невеликих, незалежних компонентів, або мікросервісів, кожен з яких виконує конкретну функцію і взаємодіє з іншими через стандартизовані інтерфейси [2]. Такий підхід дозволяє будувати складні системи, де кожен компонент можна розвивати, оновлювати і масштабувати окремо (рис. 1).

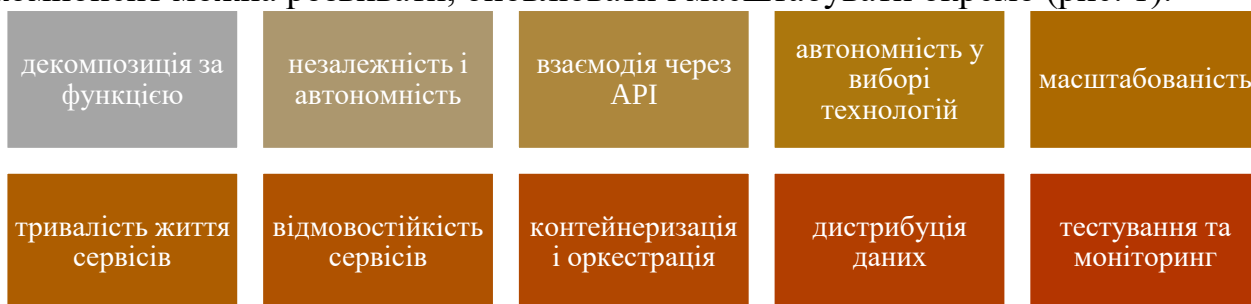

Рис. 1. Принципи мікросервісної архітектури

Джерело: побудовано автором на основі [3]

Мікросервісна архітектура базується на ідеї розбиття великої системи на малі, функціонально незалежні частини – мікросервіси. Кожен мікросервіс реалізує окрему бізнес-логіку або функціональність, таку як обробка платежів, управління користувачами, доставка товарів тощо. Це дозволяє кожному компоненту бути зосередженим на конкретній задачі, що робить систему більш зрозумілою та зручною для підтримки.

Одним із ключових принципів є незалежність мікросервісів. Кожен сервіс працює автономно і може бути оновлений, змінений або масштабований без впливу на інші компоненти системи. Така автономність дозволяє знижувати ризики при розробці та спрощує підтримку системи. В результаті, розробники можуть працювати над окремими сервісами, не турбуючись про зміни в інших частинах програми [2].

Мікросервіси взаємодіють один з одним через чітко визначені API, що забезпечує стандартизовану комунікацію між компонентами і дозволяє легко інтегрувати нові сервіси в існуючу систему. API можуть бути реалізовані за допомогою різних протоколів і технологій залежно від вимог конкретної системи.

Оскільки кожен мікросервіс є самостійною одиницею, для його розробки можна вибирати будь-яку мову програмування, фреймворк або технологію, що найкраще підходить для виконання конкретної задачі. Зазначене дозволяє використовувати найбільш ефективні інструменти для кожного мікросервісу, а

також надає можливість команді розробників обирати технології на основі їхнього досвіду або специфічних потреб проекту [4].

Однією з основних переваг мікросервісної архітектури є можливість масштабування окремих компонентів системи. Якщо один з сервісів потребує більше ресурсів через збільшення навантаження, його можна масштабувати без необхідності масштабувати всю систему.

Мікросервіси часто мають коротший життєвий цикл порівняно з монолітними додатками. Вони можуть бути створені, розгорнуті, оновлені та видалені незалежно від інших частин системи. Це дозволяє легко адаптувати систему до змін у бізнес-логіці або вимогах користувачів [5].

Мікросервіси можуть бути спроектовані так, щоб система в цілому залишалася стабільною навіть у разі відмови одного або кількох компонентів. Це досягається через використання механізмів обробки помилок, резервного копіювання та автоматичного відновлення. Завдяки такій стійкості збоїв в окремих сервісах не впливають на всю систему, що підвищує її надійність.

Мікросервіси часто використовують технології контейнеризації, щоб забезпечити їхнє ізольоване виконання в окремих середовищах. Це дозволяє зменшити проблеми з залежностями між сервісами і легко розгортати та оновлювати компоненти. Для управління контейнерами часто використовуються системи оркестрації, що автоматизують процеси розгортання, масштабування та моніторингу мікросервісів [1].

Оскільки кожен мікросервіс відповідає за свою частину даних, важливо забезпечити коректну стратегію зберігання та доступу до даних. Мікросервіси часто використовують власні бази даних, що дозволяє кожному компоненту оптимізувати обробку даних для своїх потреб. Це дозволяє уникнути вузьких місць у системі і підвищити її продуктивність.

Грунтуючись на тому, що система складається з багатьох сервісів, важливо мати стратегії для тестування їхньої взаємодії та моніторингу їх роботи в реальному часі. Тестування мікросервісів включає не лише перевірку окремих компонентів, але й тестування їх взаємодії, що допомагає виявити можливі проблеми на ранніх етапах. Також важливо вчасно виявляти неполадки, що можуть виникнути під час взаємодії мікросервісів [3].

Важливо зазначити, що ці принципи не є універсальними для всіх випадків. У залежності від конкретних вимог бізнесу або проекту, можуть бути пріоритетніші певні принципи, а інші – менш важливі. Це дає можливість адаптувати архітектуру під специфічні потреби та обмеження, що виникають на етапах розробки та впровадження.

Мікросервісна архітектура широко використовується в таких великих компаніях, як Netflix, Amazon, Uber, де кожен компонент системи виконує свою роль і може бути незалежно масштабований або оновлений. Це дозволяє компаніям швидко адаптуватися до змін на ринку, знижувати час на розробку нових функцій і підвищувати ефективність своїх ІТ-рішень. Одним із яскравих прикладів демонстрації принципів мікросервісної архітектури є декомпозиція

інформаційних систем, зокрема на прикладі CRM-систем.

Отже, на основі описаних принципів мікросервісна декомпозиція CRM-системи буде мати таку структуру [6]:

- декомпозиція за функцією – CRM-система зазвичай включає в себе безліч функцій, таких як зберігання даних про клієнтів, управління угодами, обробка маркетингових кампаній, аналітика тощо. У мікросервісній архітектурі кожен з цих функцій можна виділити в окремий мікросервіс. Наприклад, мікросервіс для управління контактами клієнтів буде відповідати тільки за їхнє зберігання та обробку, а мікросервіс для аналітики – за створення звітів та прогнозів;

- автономність і незалежність сервісів – кожен мікросервіс в CRM-системі може працювати автономно, що дозволяє розробникам працювати над окремими компонентами без впливу на інші частини системи. Це дає змогу швидко вносити зміни або оновлення в один з сервісів без необхідності переписувати всю систему;

- масштабованість – за допомогою мікросервісної архітектури можна масштабувати лише необхідні компоненти. Наприклад, підвищена кількість запитів до мікросервісу для управління угодами вимагає додаткових ресурсів тільки для цього конкретного сервісу, а не для всієї CRM-системи в цілому;

- забезпечення інтеграції через API – мікросервіси в CRM-системі взаємодіють між собою через чітко визначені API, що дозволяє безшовно інтегрувати різні компоненти. Наприклад, мікросервіс для обробки маркетингових кампаній може отримувати дані про клієнтів з іншого мікросервісу, і на основі цієї інформації запускати рекламні розсилки.

- вибір технологій для кожного мікросервісу – мікросервіси дозволяють вибір оптимальних технологій для кожної частини системи. Наприклад, для обробки даних клієнтів можна вибрати реляційну базу даних, а для мікросервісу аналітики – NoSQL базу для ефективної роботи з великими даними.

За допомогою мови моделювання UML можна описати структуру CRM-системи, що дозволить описати основні класи об'єктів, їхні атрибути та методи, а також зв'язки між класами (рис. 2).

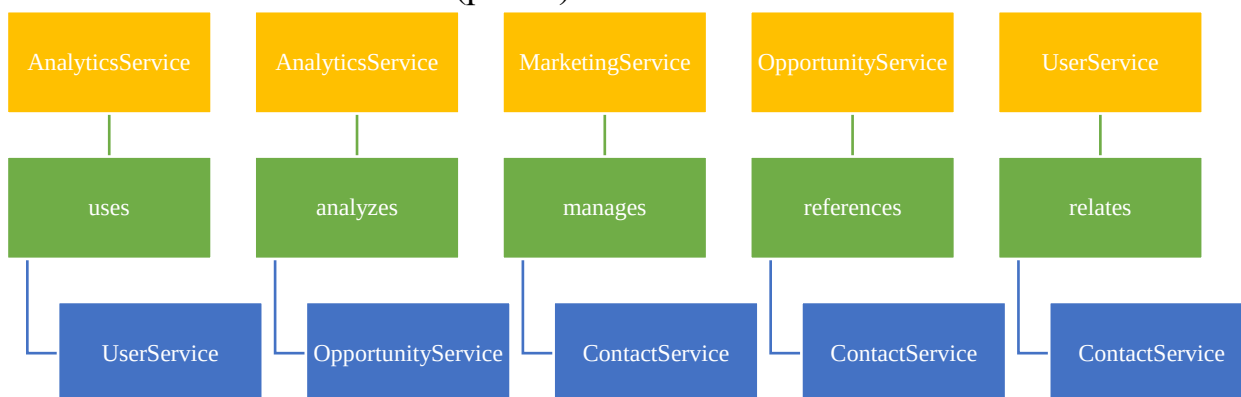

Рис. 2. Мікросервісна декомпозиція CRM-системи

Джерело: побудовано автором на основі [3, 6, 7]

Декомпозиція CRM-системи за допомогою принципів мікросервісної архітектури дозволяє створити більш гнучку, масштабовану та надійну систему. Кожен компонент є незалежним, що дає змогу ефективно управляти всіма частинами системи, швидко адаптуватися до змін бізнес-вимог та знижувати ризики помилок, що можуть виникнути при обробці великої кількості даних. Мікросервісна архітектура на прикладі CRM-системи демонструє, як ефективно використовувати ці принципи для побудови складних і високонавантажених інформаційних систем.

Висновки. Мікросервісна архітектура не є однозначною та строго визначеною категорією. Вона базується на низці концепцій і принципів, кожен з яких сприяє розв'язанню специфічних проблем, з якими стикаються розробники та компанії при створенні складних програмних рішень. Ці принципи охоплюють такі важливі аспекти, як незалежність сервісів, їх масштабованість, автономія, гнучкість і здатність до оновлень без впливу на інші частини системи.

Мікросервісна архітектура є досить гнучкою і адаптованою під різноманітні задачі, що дозволяє її ефективно використовувати у широкому спектрі індустрій, від фінансового сектору до сфери електронної комерції. Завдяки своєму підходу до розподілених систем, кожен мікросервіс може розвиватися автономно, що дозволяє швидше вносити зміни і адаптуватися до нових вимог ринку. Це дозволяє компаніям, що використовують цю архітектуру, швидше реагувати на зміни та вимоги споживачів.

Список використаних джерел:

1. Киселевич В., Усата О., Сікора Я., Вербівський Д., Іванов Д. Мікросервісна архітектура: переваги та недоліки її практичного застосування. *Information Technology: Computer Science, Software Engineering and Cyber Security*. 2024. Vol. 2. P. 50-59. DOI: 10.32782/IT/2024-2-7.
2. Переяславська С., Смагіна О. Проектування рівня маршрутизації в мікросервісних архітектурах на платформі Spring. *Сучасний стан наукових досліджень та технологій в промисловості*. 2023. № 3(25). С. 64-78. DOI: 10.30837/ITSSI.2023.25.064.
3. Яшина О. М., Кравчук О. А. Дослідження мікросервісної архітектури, архітектурний стиль Rest та їх сучасна реалізація на Java. *Herald of Khmelnytskyi national university*. Вип. 5. 2020. С. 106-114. DOI: 10.31891/2307-5732-2020-289-5-106-114.
4. Янчев А. Питання управління та оцінки інформаційних технологій. *Економіст*. 2011. № 9. С. 50-52.
5. Щербакова М.Є. Функціональні особливості JavaScript-додатків. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2014. № 10. С. 142-146.
6. Бугаєва І., Розум М. Реалізація міжпроцесної взаємодії в мікросервісній архітектурі. *Вісник Одеського національного морського університету*. № 67. 2022. С. 81-89. DOI: 10.47049/2226-1893-2022-1-81-89.

Олександр МИРГОРОДСЬКИЙ*,
студент 4 курсу,
факультету економіки, інформаційних технологій та сфери обслуговування
ННІ економіки та управління,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СУЧАСНИЙ СТАН РИНКУ МОБІЛЬНОГО ЗВ'ЯЗКУ: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ 5G ТЕХНОЛОГІЇ

Анотація. У статті проаналізовано сучасний стан ринку мобільного зв'язку та перспективи розвитку технології 5G. Розглянуто основних операторів мобільного зв'язку, рівень покриття та якості послуг в Україні. Окреслено переваги 5G перед попередніми поколіннями мобільного зв'язку, зокрема вищу швидкість передачі даних, знижену затримку та підтримку більшої кількості пристроїв. Окрему увагу приділено викликам впровадження 5G, таким як висока вартість інфраструктури та регуляторні обмеження. Також подано прогноз розвитку ринку мобільного зв'язку на найближчі роки, зокрема очікуване зростання кількості користувачів 5G.

Annotation. The article analyzes the current state of the mobile communication market and the prospects for 5G technology development. It examines the major mobile operators, network coverage, and service quality in Ukraine. The advantages of 5G over previous generations of mobile networks are outlined, including higher data transmission speeds, reduced latency, and support for more connected devices. Particular attention is given to the challenges of 5G implementation, such as high infrastructure costs and regulatory constraints. Additionally, the article presents a forecast for the development of the mobile communication market in the coming years, including the expected growth in 5G user adoption.

Вступ. У сучасному світі мобільний зв'язок став ключовим фактором розвитку цифрової економіки. Впровадження нових технологій, зокрема 5G, відкриває нові можливості для користувачів та бізнесу. У статті здійснено аналіз сучасного стану ринку мобільного зв'язку, визначено ключових учасників та окреслено перспективи розвитку технології 5G.

Виклад основного матеріалу. Мобільний зв'язок став невід'ємною частиною сучасного суспільства, забезпечуючи мільярди людей доступом до інформації, зв'язку та цифрових послуг. Починаючи з перших поколінь мобільного зв'язку, технології постійно вдосконалюються, збільшуючи швидкість передачі даних, покращуючи якість зв'язку та розширюючи

* Науковий керівник: асистент кафедри комп'ютерних наук та цифрової економіки ВНАУ – Світлана КІПОРЕНКО

функціональні можливості. На сьогоднішній день найбільш поширеними стандартами є 4G (LTE), що забезпечує високошвидкісний мобільний інтернет, і новітня технологія 5G, яка відкриває нові горизонти для телекомунікаційної галузі [1]. Впровадження 5G є ключовим етапом цифрової трансформації, що має значний вплив на економіку, медицину, транспорт, освіту та інші сфери. Очікується, що ця технологія стане основою розвитку Інтернету речей (IoT), автономного транспорту, «розумних» міст та інших інновацій.

Однак, незважаючи на численні переваги, розвиток 5G стикається з низкою викликів, серед яких висока вартість інфраструктури, потреба в нових частотних діапазонах та регуляторні обмеження. У цій статті ми детально розглянемо сучасний стан мобільного зв'язку, основні характеристики 5G, його перспективи розвитку та можливі труднощі, що можуть виникнути на шляху до масового впровадження цієї технології [2].

Таблиця 1

Сучасний стан ринку мобільного зв'язку

Оператор	Частка ринку (%)	Кількість абонентів (млн)	Технології
Київстар	47%	25	2G, 3G, 4G
Vodafone Україна	30%	19	2G, 3G, 4G
lifecell	20%	11	2G, 3G, 4G
Інші оператори	3%	2	2G, 3G

Джерело: побудовано автором на основі [3]

Більшість території України вже охоплена 4G-мережами, проте є значні виклики щодо покриття у сільських регіонах. Впровадження 5G в Україні очікується у найближчі роки, проте його розвиток стримується економічними та технічними факторами.

Наведемо основні переваги 5G. Порівняно з 4G, технологія 5G має низку значних переваг [3]:

- 1) вища швидкість передачі даних – до 10 Гбіт/с
- 2) низька затримка – <1 мс, що особливо важливо для онлайн-ігор, дистанційної медицини та розумних міст.
- 3) підтримка більшої кількості пристроїв – Інтернет речей (IoT) отримає новий поштовх у розвитку.

Таблиця 2

Порівняння 4G та 5G

Параметр	4G LTE	5G
Максимальна швидкість	До 1 Гбіт/с	До 10 Гбіт/с
Затримка	30-50 мс	<1 мс
Кількість підключень на 1 км ²	~100 000	~1 000 000

Споживання енергії	Високе	Оптимізоване

Джерело: [4]

Якість мобільного зв'язку в Україні в останнє десятиріччя суттєво зросла завдяки модернізації інфраструктури та активному розгортанню мережі 4G. Від початку запуску 4G у 2018 році три основні оператори – Kyivstar, Vodafone Україна та lifecell – змагалися за лідерство в покритті, швидкості інтернету та надійності зв'язку [4].

Це сприяло не лише покращенню доступу до мобільного інтернету у великих містах, але й поступовому розширенню покриття в сільських та віддалених регіонах. Завдяки державно-приватним ініціативам та інвестиціям у телеком-інфраструктуру, користувачі отримали змогу насолоджуватися стабільним зв'язком, стрімінговими сервісами та мобільними додатками у будь-якій точці країни [5].

Станом на кінець 2023 року, за даними НКРЗІ, понад 92% території України мають покриття 4G-зв'язком, однак існують значні відмінності залежно від регіону. Найкраща якість зв'язку спостерігається у великих містах (Київ, Львів, Харків, Дніпро, Одеса), де щільність населення та економічна доцільність встановлення базових станцій є високими. У сільській місцевості та прифронтових зонах покриття нерівномірне через технічні, географічні та безпекові обмеження [2].

За дослідженням компанії Ookla (Speedtest.net), середня швидкість мобільного інтернету в Україні у 2023 році становила близько 32 Мбіт/с на завантаження та 12 Мбіт/с на відвантаження, що є хорошим показником серед країн Східної Європи. Однак швидкість залежить від навантаження на мережу, технології підключення (3G, 4G або LTE Advanced) та близькості до базових станцій.

Незважаючи на переваги, технологія 5G стикається з низкою проблем [6]:

- висока вартість обладнання
- необхідність оновлення інфраструктури
- регуляторні обмеження

Однією з основних переваг 5G є надзвичайно висока швидкість передачі даних – теоретично до 10 Гбіт/с. Це дозволяє миттєво передавати великі обсяги інформації, що є критично важливим, наприклад, у сфері телемедицини або при керуванні безпілотними транспортними засобами. Іншою важливою перевагою є ультранизька затримка сигналу – усього 1 мс, що забезпечує майже миттєву реакцію систем, що працюють у реальному часі [7].

Україна вже має ґрунтовну базу для переходу до 5G завдяки розвиненій 4G-інфраструктурі. Проте, запуск 5G в країні поки відкладається через складну економічну ситуацію, війну та необхідність державного регулювання щодо частотного ресурсу.

У 2021–2023 роках Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації (НКРЗІ), провела підготовчі роботи до аукціону на 5G-частоти, однак широкомасштабна війна затримала ці

процеси. У 2024–2025 роках планується відновлення цієї ініціативи, спершу в найбільших містах та індустріальних зонах [5].

У контексті стратегічного планування розвитку мобільного зв'язку в Україні до 2030 року можна виділити три базові сценарії: оптимістичний, інерційний та консервативний. Кожен з них залежить від рівня інвестицій, політичної стабільності, доступності радіочастотного ресурсу, темпів відбудови інфраструктури після війни та зацікавленості іноземних партнерів [5].

Таблиця 3

Сценарії перспективи розвитку ринку мобільного зв'язку

Сценарій	Час впровадження 5G	Рівень покриття до 2030 року	Очікувані результати	Ключові фактори
Оптимістичний	2025-2026	60–70% території країни	- Швидке зростання інновацій - Запуск «розумних» міст - Розширення телемедицини - Нові IT-сервіси	- Державна підтримка - Значні інвестиції - Швидка регуляція частот
Інерційний	2027-2028	30–40% (лише великі міста)	- Часткове використання 5G для бізнесу - Обмежене впровадження в освіті та транспорті	- Помірні інвестиції - Поступове оновлення інфраструктури
Консервативний	після 2029	<20% території, пілотні зони	- Втрата темпів модернізації - Залежність від 4G	- Військові дії - Нестача інвесторів - Затримки в регулюванні

Джерело: побудовано автором на основі [6]

Оптимістичний сценарій передбачає активне впровадження 5G уже в 2025–2026 роках. У такому разі до 2030 року технологія може охопити до 70% населення, зосереджуючись спочатку на великих містах, транспортних вузлах та промислових зонах. Це дозволить забезпечити високий рівень цифровізації в різних секторах — від медицини (eHealth), освіти (дистанційні лабораторії з VR/AR), до міської інфраструктури («розумні міста» та системи управління трафіком) [8]. У такому сценарії очікується зростання ВВП на 5–7% протягом п'яти років завдяки підвищенню продуктивності, розвитку нових сервісів та залученню інвестицій у цифрову економіку. Також прогнозується створення нових висококваліфікованих робочих місць у сфері телекомунікацій, аналітики даних, кібербезпеки, інженерії тощо.

Висновки. Мобільний зв'язок є критично важливим чинником цифрового розвитку України, і впровадження новітніх технологій, таких як 5G, відкриває нові горизонти для економіки, соціального сектору та національної безпеки. Проведений аналіз показав, що попри воєнні виклики, Україна активно готується до інтеграції в глобальний цифровий простір.

5G — це не просто еволюція мобільних мереж, а революційна зміна у підході до комунікацій, яка дозволить вивести на новий рівень не лише телекомунікації, а й галузі медицини, транспорту, освіти, сільського господарства та промисловості. Ключові переваги технології – висока швидкість, наднизька затримка сигналу та підтримка масового підключення пристроїв – створюють основу для розвитку інтернету речей, «розумних» міст і дистанційних сервісів нового покоління. Завдяки активній підтримці держави, міжнародній співпраці та інвестиціям у цифрову інфраструктуру, Україна має всі передумови для успішного впровадження 5G. Важливим залишається також питання цифрової грамотності населення та забезпечення рівного доступу до сучасних технологій у всіх регіонах, що дозволить зробити цифрову трансформацію інклюзивною та стійкою.

Список використаних джерел:

1. Мобільні телефони - користь і шкода. Тарас Шевченко. URL: https://taras-shevchenko.in.ua/mobilni-telefoni-korist-i-shkoda/#google_vignette (дата звернення: 06.04.2025).
2. Запровадження 5G в Україні: які переваги дасть зв'язок нового покоління. *Коментарі Україна*. URL: <https://surl.li/siotck> (дата звернення: 09.04.2025).
3. Балашова Л. «Київстар» зростає повільніше, ніж конкуренти, а Vodafone і lifecell скоротили прибуток. Як мобільні оператори завершили 2024 рік. URL: <https://forbes.ua/innovations/kiivstar-roste-povilnishe-nizh-konkurenti-a-vodafone-i-lifecell-skorotili-pributok-yak-mobilni-operatori-zakinchili-2024-rik-rozbir-finrezultativ-13032025-27983> (дата звернення: 08.04.2025).
4. Переваги та проблеми впровадження 5G для малого та середнього бізнесу – Decision Telecom. Business SMS service - SMS API. Send bulk SMS and Voice Globally. URL: <https://decisiontele.com/uk/news/perspectives-and-barriers-5g-implementation-and-its-impact-small-and-medium-businesses.html> (дата звернення: 03.04.2025).
5. 2saIt. In 2024, 340,000 subscribers changed mobile operators: Ukrainians ported the most numbers to lifecell. dev.ua. URL: <https://dev.ua/en/news/u-2024-rotsi-340-000-abonentiv-zminyly-mobilnykh-operatoriv-naibilshe-nomeriv-ukraintsiperenesly-do-lifecell-1736419221> (дата звернення: 01.04.2025).
6. 5G networks to carry 80% of global mobile traffic by 2030 | VanillaPlus - The global voice of Telecoms IT. VanillaPlus - The global voice of Telecoms IT. URL: <https://www.vanillaplus.com/2024/11/27/87960-5g-networks-to-carry-80-of-global-mobile-traffic-by-2030/> (дата звернення: 04.04.2025).
7. Вплив технології 5G на сучасні комунікації та виклики. Finway. URL: <https://finway.com.ua/vplyv-5g-na-suchasni-tehnologiyi-perevagy-ta-vyklyky/> (дата звернення: 30.03.2025).
8. Як посилити сигнал мобільного зв'язку: працюючі способи для дачі, квартири, офісу. SHOP-GSM.UA. URL: <https://shop-gsm.ua/blog/kak-usilit-signal-mobilnoj-svyazi-rabotayuschie-sposoby-dlya-dachi-kvartiry-> (дата 09.04.2025).

Владислав ОПАНАСЕНКО *
студент 3-го курсу,
факультету економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНА СИНЕРГІЯ ЯК ОСНОВА МОДЕРНІЗАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЕКОНОМІК

Анотація. У статті розкрито суть еколого-економічної синергії як ключового інструменту модернізації економік країн Європейського Союзу в умовах глобальних екологічних та соціально-економічних викликів. Проаналізовано теоретичні засади синергетичного підходу до розвитку, що поєднує економічну ефективність із екологічною стійкістю, зокрема концепції «зеленої» та циркулярної економіки, ESG-підходи та мультиплікативні ефекти екологічних інновацій. Особливу увагу приділено аналізу практичного досвіду ЄС у впровадженні Стратегії «Європейського зеленого курсу», а також перспективам і викликам, що супроводжують процес еколого-економічної трансформації. Доведено, що еколого-економічна синергія виступає основою для формування нової моделі стійкого розвитку, яка сприяє підвищенню конкурентоспроможності, інноваційності та якості життя в країнах ЄС.

Abstract. The article reveals the essence of ecological and economic synergy as a key tool for modernizing the economies of the European Union countries in the face of global ecological and socio-economic challenges. The theoretical foundations of a synergistic approach to development that balances economic efficiency with environmental sustainability are analyzed, in particular the concepts of the "green" and circular economy, ESG approaches and the multiplier effects of environmental innovations. Special attention is paid to the analysis of the EU's practical experience in implementing the "European Green Deal" Strategy, as well as the prospects and challenges that accompany the process of ecological and economic transformation. It is proven that ecological and economic synergy serves as the basis for the formation of a new model of sustainable development that contributes to increasing competitiveness, innovation and quality of life in the EU countries.

Вступу. У сучасних умовах глобалізації та прискорених соціально-економічних трансформацій питання сталого розвитку набуває особливої актуальності. В умовах зростання екологічних викликів та виснаження природних ресурсів інтеграція економічних процесів із збереженням довкілля

* Науковий керівник: PhD, старший викладач кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ – Людмила БОЛТОВСЬКА

стає необхідною умовою для побудови гармонійної системи, що забезпечує економічне зростання, соціальну стабільність та збереження екосистем. Еколого-економічна синергія, як концепція взаємодії та взаємовпливу економічної ефективності та екологічної безпеки, спрямована на досягнення балансу між потребами сучасного суспільства та збереженням ресурсного потенціалу для майбутніх поколінь. Теоретичні та концептуальні засади еколого-економічної синергії. Підхід еколого-економічної синергії ґрунтується на ідеї, що економічне зростання не може розглядатися як ізольований процес, відділений від екологічних чинників. Саме співвідношення природних ресурсів, технологічного прогресу та соціально-економічних потреб створює умови для стійкого розвитку. Теоретичні моделі синергії базуються на принципах інтеграції екологічних стандартів у виробничі процеси, що виявляється через зменшення шкідливих викидів, оптимізацію споживання ресурсів та впровадження інноваційних технологій. Концепції «зеленої економіки», циркулярної економіки та принципів ESG (екологічних, соціальних і управлінських показників) стали невід'ємною частиною сучасної наукової думки, яка розглядає перехід від традиційних моделей розвитку до більш гнучких і адаптивних структур.

Таблиця 1.

Теоретичні компоненти еколого-економічної синергії

Компонент	Основні характеристики	Очікуваний ефект
Зелена економіка	Енергоефективність Зниження викидів Відновлювана енергія	Зменшення екологічного навантаження, економія ресурсів
Циркулярна економіка	- Повторне використання Мінімізація відходів Ресурсоефективне виробництво	Зниження обсягів сміття, нові бізнес-моделі
ESG-підходи	Environmental (екологічність) Social (соціальна відповідальність) Governance (ефективне управління)	Інвестиційна привабливість, довіра споживачів
Мультиплікативний ефект	Синергія між кількома ініціативами Інтегроване впровадження	Прискорене зростання, нові галузі та інновації
Системний підхід	Участь держави, бізнесу, науки Партнерства, спільне планування	Ефективна реалізація політик, стабільне середовище для інновацій

Джерело: сформовано автором на основі [3].

Науковці підкреслюють, що інтеграція екологічних інновацій може не тільки забезпечити довгострокову стійкість розвитку, але й стати потужним

стимулом для економічних інвестицій. Так, дослідження показують, що впровадження екологічно орієнтованих проектів знижує операційні витрати на енергоресурси, покращує імідж підприємств на світовому ринку і сприяє збільшенню конкурентоспроможності. Розвинені країни Європи демонструють, що гармонізація екологічних та економічних інтересів дозволяє не лише реагувати на екологічні загрози, а й використовувати їх як драйвери для модернізації виробничих процесів, створення нових ринків і формування інноваційної екосистеми.

Серед ключових теоретичних положень варто виділити ідею мультиплікативного ефекту, коли одночасне впровадження низки екоініціатив дає змогу досягнути результату, що перевищує суму окремих внесків. Так, інтегроване застосування політик з енергоефективності, відновлювальної енергетики та технологічної модернізації стимулює розвиток нових галузей промисловості. У цьому контексті наукова дискусія акцентує увагу на необхідності системного підходу, який включає як державне регулювання, так і активну участь приватного сектору.

Стратегічне планування, спільні інвестиції в екологічні технології, а також партнерство між державними установами та дослідницькими центрами є важливими чинниками створення умов для комплексного розвитку. Дискусія щодо ролі держави в регулюванні та стимулюванні еколого-економічної синергії спрямована на розробку нормативно-правових механізмів, які могли б забезпечити рівні умови для конкуренції та стимулювання інновацій.

Це включає податкові пільги для підприємств, що інвестують у зелені технології, систему грантового фінансування для стартапів у галузі екологічних інновацій, а також підтримку наукових досліджень у сфері екології і енергетики.

Практична реалізація та перспективи модернізації економік Європейського Союзу через еколого-економічну синергію

Практична реалізація концепції еколого-економічної синергії в країнах Європейського Союзу є яскравим прикладом трансформації традиційних економічних моделей у відповідь на виклики сучасності. Один із найважливіших документів, що визначають стратегічні напрямки змін, - це «Європейський зелений курс», який став каталізатором широкомасштабної модернізації економічних процесів у регіоні. Ця стратегія спрямована на досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року через декарбонізацію енергетики, модернізацію промисловості, впровадження інноваційних технологій у аграрному секторі та розвиток циркулярної економіки. Реалізація концепції на практиці виражається у низці програм і проектів, що стимулюють застосування новітніх енергозберігаючих технологій, розвиток інфраструктури для використання відновлюваних джерел енергії та перехід до економіки, що базується на раціональному використанні ресурсів.

Економічні вигоди від впровадження зеленої трансформації очевидні: створення нових робочих місць, зниження витрат на енергоспоживання, стимулювання внутрішніх інвестицій та зростання експорту. При цьому, активна

дерегуляція традиційних галузей у поєднанні з жорстким екологічним контролем дозволяє зменшити негативний вплив на довкілля, що в свою чергу сприяє підвищенню якості життя населення. Однак, на практиці є низка викликів, які потребують комплексного підходу для їх подолання. До основних проблем належать високі початкові витрати на модернізацію виробничих потужностей, опір традиційних секторів економіки та нерівномірний рівень розвитку між окремими країнами-членами ЄС. Додатковою проблемою є відсутність чітко сформульованої державної політики, що об'єднує екологічні та економічні інтереси на всіх рівнях управління, починаючи від місцевого самоврядування і закінчуючи центральними органами влади. Для подолання цих бар'єрів важливою є координація міждержавних заходів, розвиток міжрегіонального співробітництва та активне включення підприємств і наукових установ у процеси розробки та впровадження нових технологій.

Сучасні підходи до формування еколого-економічного середовища в Європі базуються на принципах адаптивного управління, що дозволяє оперативно реагувати на зміни в екологічній та ринковій ситуаціях. Застосування цифрових технологій, розробка інтерактивних систем моніторингу та аналізу даних про стан довкілля, а також використання алгоритмів штучного інтелекту для оптимізації енергоспоживання - все це сприяє підвищенню ефективності заходів у сфері сталого розвитку. Перспективи подальшого впровадження синергетичної моделі у модернізацію економічних систем Європейського Союзу залишаються оптимістичними, оскільки сучасні тенденції свідчать про зростання інвестицій в зелені технології та активну підтримку з боку державних і приватних структур. Таким чином, поєднання інноваційних технологій, модернізації виробничих процесів та екологічної свідомості може стати основою для подальшої трансформації економіки, що забезпечить стійкий розвиток і конкурентоспроможність у глобальному масштабі.

Таким чином, еколого-економічна синергія виступає не лише як інструмент збереження природних ресурсів, а й як потужний драйвер економічного розвитку та модернізації. Її вплив охоплює різні аспекти соціально-економічного життя, забезпечуючи не тільки ефективне використання природних багатств, але й сприяючи зменшенню негативного впливу людської діяльності на навколишнє середовище. Гармонійна інтеграція екологічних та економічних показників дозволяє створити умови для інноваційних змін, що включають розвиток сталих технологій, зменшення витрат на ресурси та енергоспоживання, а також поліпшення якості життя громадян. В результаті, така інтеграція створює синергію, яка не тільки стимулює економічний ріст, але й забезпечує енергетичну та екологічну безпеку. Вона сприяє довготривалому процвітанню суспільства, зменшуючи ризики для майбутніх поколінь і забезпечуючи збереження планети для них. Еколого-економічна синергія стає основою для сталого розвитку, що дозволяє поєднати економічну вигоду з екологічною відповідальністю та соціальним прогресом.

Висновки. Еколого-економічна синергія є не просто сучасним підходом до

управління економічними системами, а необхідною умовою їх адаптації до нової реальності глобальних викликів. Поєднання екологічної відповідальності з економічною результативністю формує підґрунтя для довгострокового сталого розвитку, у якому природне середовище розглядається не як ресурс для експлуатації, а як стратегічний актив. Досвід Європейського Союзу демонструє, що інтеграція екологічних стандартів у всі сфери економіки - від енергетики до сільського господарства - забезпечує зростання інвестиційної привабливості, розвиток інноваційних технологій, підвищення рівня зайнятості та якості життя. Попри наявні бар'єри, зокрема фінансові, інституційні та ментальні, процес еколого-економічної трансформації є незворотним. Він вимагає системного, міждисциплінарного підходу, активної участі всіх соціальних груп та політичної волі. Саме така модель модернізації дозволить країнам ЄС зберегти лідерство у глобальній економіці, залишаючись при цьому прикладом відповідального ставлення до майбутнього планети.

Список використаних джерел:

1. Tomashuk I., Baldynyuk V., Boltovska L. Green economy as a factor of sustainable development. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2023. Vol. 9. Issue 3. P. 194-206. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2023-9-3-194-206>
2. Туниця Ю.Ю., Туниця Т.Ю. Еколого-економічна парадигма сталого розвитку лісового господарства. Актуальні проблеми економіки. 2020. С. 21–25. URL: <https://nv.nltu.edu.ua/index.php/journal/article/view/1400>
3. Ярова І.Є. Лісогосподарювання як нова соціо-еколого-економічна парадигма. 2020. С. 21–25. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/37620>
4. Ковальчук О.В., Гуменюк І.В. Формування еколого-економічних основ збалансованого розвитку лісового сектору. 2020. С. 21–25. URL: <https://journals.urau.ua/bnusing/article/view/292743>
5. Григорук В.І., Ковальчук О.В. Соціо-еколого-економічна парадигма сталого розвитку сільських територій України. 2020. С. 13–20. URL: <https://journals.urau.ua/bnusing/article/view/255215>
6. Мішенін Є.В., Ярова І.Є. Лісогосподарювання як сучасна парадигма сталого розвитку лісового комплексу. 2020. С. 221–226. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/53341>

Олександр ПОДОЛЬСЬКИЙ,*
студент 4 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПОРІВНЯННЯ МЕТОДІВ НОРМАЛІЗАЦІЇ ДАНИХ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Анотація. У статті розглянуто особливості нормалізації даних та порівняно основні методи, які використовуються у сфері аналізу даних. Визначено основні принципи, технічні підходи та алгоритми нормалізації, що сприяють покращенню якості даних для аналітичних моделей. Особлива увага була приділена аналізу переваг та недоліків популярних методів нормалізації. Також, було продемонстровано алгоритмічний підхід до вибору оптимального методу нормалізації в залежності від специфіки даних. Окрім цього, наведено практичний приклад реалізації описаних методів на довільній вибірці даних.

Abstract. The article discusses the features of data normalization and compares the main methods used in the field of data analysis. The main principles, technical approaches and normalization algorithms that contribute to improving the quality of data for analytical models are identified. Special attention was paid to the analysis of the advantages and disadvantages of popular normalization methods. Also, an algorithmic approach to choosing the optimal normalization method depending on the specifics of the data was demonstrated. In addition, a practical example of implementing the described methods on an arbitrary data sample is given.

Вступ. Нормалізація даних є ключовим етапом перед обробкою інформації для побудови статистичних моделей та алгоритмів машинного навчання. Вона дозволяє привести дані до єдиного масштабу, завдяки чому різні ознаки не конкурують між собою за впливом у процесі навчання моделей. З огляду на різноманітність інформаційних потоків, сучасні методи нормалізації повинні враховувати як особливості розподілу даних, так і специфіку завдань, що поставлені перед аналітиками.

Виклад основного матеріалу. Нормалізація даних являє собою процес перетворення числових значень таким чином, щоб забезпечити їх однорідність, що є критично важливим для підвищення точності статистичного аналізу та ефективності роботи алгоритмів машинного навчання. Сучасні дослідження полягають у обробці величезних наборів даних, де різниця в масштабах окремих

* Науковий керівник: доктор філософії з економіки, старший викладач кафедри комп'ютерних наук та цифрової економіки – Ілля ЧІКОВ

ознак може призвести до домінування одних змінних над іншими. Саме тому застосування належного методу нормалізації стає важливою передумовою для отримання коректних результатів прогнозування та класифікації [1]. В загальному випадку завдання нормалізації даних полягає в тому, щоб представити інформацію у вигляді, який дозволяє ефективно працювати алгоритмам подальшої обробки. Одним із найпоширеніших підходів у нормалізації є мінімакс-нормалізація, метою якої є перетворення даних до фіксованого діапазону, зазвичай $[0, 1]$. Формула, що описує цей метод, має вигляд (1) [2]:

$$\acute{x} = \frac{x - x_{min}}{x_{max} - x_{min}}, \quad (1)$$

де $\acute{x}$ – нормалізоване значення, x – поточне значення вибірки, x_{min} – мінімальне значення вибірки, x_{max} – максимальне значення вибірки.

Даний метод є інтуїтивно зрозумілим і простим у реалізації, що робить його популярним, особливо у тих випадках, коли межі значень чітко визначені. Проте мінімакс-нормалізація є досить чутливою до наявності викидів, оскільки екстремальні значення сильно впливають на масштабування всієї вибірки. Саме тому, для даних з аномальними значеннями або великим розсіюванням, застосування цього методу може привести до спотворення основної маси даних.

Іншим широко застосовуваним методом є Z-нормалізація або стандартизація, що дозволяє перетворити дані таким чином, щоб їх розподіл мав середнє значення, рівне нулю, та стандартне відхилення, рівне одиниці. Формула для стандартизації має наступний вигляд (2) [2]:

$$\acute{x}(z) = \frac{x - \mu}{\sigma}, \quad (2)$$

де μ – середнє значення даної ознаки, σ – стандартне відхилення.

Зазначений метод дозволяє усунути вплив розбіжностей у масштабах окремих ознак і забезпечує більш стабільну роботу алгоритмів, які чутливі до розподілу даних. Проте, якщо дані мають суттєві викиди або їх розподіл істотно відрізняється від нормального, результуюча стандартизована вибірка може не відображати правильну картину варіації даних, що впливає на точність моделі.

Іншим популярним методом нормалізації є логарифмічне перетворення, яке використовується для стабілізації варіативності даних та зменшення їх асиметрії. Формула для логарифмічного перетворення виглядає наступним чином [2]:

$$\acute{x} = \log(x + 1), \quad (3)$$

де μ – середнє значення даної ознаки, σ – стандартне відхилення.

метод дозволяє привести дані, що охоплюють широкий діапазон значень, до більш компактного і симетричного розподілу, що особливо корисно у випадках експоненціальних розподілів, наприклад, у фінансових чи економічних даних. Однак логарифмічне перетворення не може застосовуватися до

негативних значень, тому часто вимагає попередньої обробки або корекції даних.

Крім традиційних математичних підходів нормалізації, існують ще кілька специфічних підходів, які доцільно застосовувати залежно від специфіки даних та завдання. Так, метод нормалізації через десяткове масштабування полягає у зсуві десяткової крапки числових значень. Формула нормалізації має наступний вигляд (4) [2]:

$$\acute{x} = \frac{x}{10^j}, \quad (4)$$

де j – найменше ціле число, яке гарантує, що максимальне абсолютне значення нормалізованих даних менше 1,

Описаний метод простий у реалізації та може бути ефективним у випадках, коли дані мають значення великого порядку, але він не враховує розподіл даних, тому може бути менш точним для деяких застосувань.

Робастна нормалізація опирається на використання медіани та міжквартильного розмаху даних (IQR) замість середнього та стандартного відхилення (як у Z -нормалізації), що робить його нечутливим до екстремальних значень (викидів). Формула нормалізації має наступний вигляд (5) [3]:

$$\acute{x} = \frac{x - \text{mediana}(x)}{IQR}, \quad (5)$$

де $\text{mediana}(x)$ – медіана розподілу досліджуваної вибірки, IQR – міжквартильний розмах даних між першим і третім квартилем.

Перший та третій квартилі є ключовими статистичними показниками, що використовуються у робастній нормалізації для оцінки розподілу даних. Вони допомагають визначити центральну частину набору даних і відокремлюють екстремальні значення (викиди). Перший квартиль (Q_1) – це значення, яке розташоване на 25% від початку розподілу. Тобто, це межа, нижче якої знаходиться перша четвертина даних. Наприклад, у впорядкованому наборі із 100 значень, перший квартиль буде дорівнювати 25-му значенню за рангом. Третій квартиль (Q_3) – це значення, що знаходиться на 75% від початку розподілу. Тобто, це межа, нижче якої знаходяться третя частина даних. У наборі з 100 значень третій квартиль відповідає 75-му значенню за рангом.

Міжквартильний розмах (IQR) обчислюється як різниця між третім і першим квартилем (6) [3]:

$$IQR = Q_3 - Q_1 \quad (6)$$

Дана величина використовується для оцінки розсіювання центральної частини даних, виключаючи вплив викидів.

Використання цього методу дозволяє отримати більш стійке масштабування даних при наявності аномальних значень, зберігаючи при цьому центральну тенденцію розподілу. Завдяки таким значенням, як Q_1 , Q_3 та IQR , метод робастної нормалізації є менш чутливим до аномальних значень і

ефективно працює з нерівномірним розподілом даних. Це робить його особливо корисним при аналізі даних з викидами або значною асиметрією.

Практичне застосування описаних методів дозволяє привести дані до єдиного масштабу, що полегшує подальшу обробку, зменшує вплив аномальних значень і сприяє швидшій і точнішій роботі алгоритмів. Наприклад, у технічних сферах дані можуть надходити у дуже різних масштабах, а їх комбінування без попередньої нормалізації призводить до домінування великих числових значень над дрібнішими. Саме тому, дані спершу нормалізують, щоб забезпечити їх однорідність. Для вибору оптимального методу нормалізації доцільно навести таблицю порівнянь переваг та недоліків описаних алгоритмів (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняння методів нормалізації даних

№ п/п	Метод	Переваги	Недоліки
1	Мінімакс-нормалізація	Легка реалізація, збереження відносин між даними	Чутлива до екстремальних значень
2	Z-нормалізація	Центрування даних, покращення стабільності алгоритмів	Може спотворювати дані при наявності сильних викидів
3	Логарифмічне перетворення	Стабілізує асиметрію, підходить для експоненціальних даних	Не підходить для негативних значень
4	Нормалізація через десяткове масштабування	Зменшує числові значення до прийнятного діапазону	Не враховує розподіл даних
5	Робастна нормалізація	Стійка до викидів завдяки використанню медіани та міжквартильного розмаху	Недостатньо враховує загальну варіацію даних з рівномірним розподілом

Джерело: сформовано на основі [1, 2, 3]

При виборі оптимального методу нормалізації важливо враховувати як характеристики вихідного набору даних, так і конкретні цілі аналізу. Наприклад, якщо дані мають майже однорідний розподіл без суттєвих викидів, мінімакс-нормалізація може бути оптимальним вибором завдяки своїй простоті та збереженню відносин між значеннями [4]. Однак, у випадках, коли дані містять викиди або розподіл не симетричний, доцільніше застосовувати Z-нормалізацію або логарифмічне перетворення, що дозволяє зменшити вплив аномальних значень та стабілізувати розподіл. Варто зауважити, що сьогодні, в умовах зростання інформаційної складності даних, набуває комбінований підхід, коли перед застосуванням конкретного методу нормалізації проводиться попередня очистка даних від аномалій, після чого на вихідну вибірку накладається обране перетворення. Застосування комбінацій таких методів дозволяє максимально ефективно усунути негативний вплив викидів, при цьому зберігаючи важливі статистичні властивості даних. Наприклад, на першому етапі застосовується логарифмічне перетворення для зменшення асиметрії, а на другому – Z-нормалізація для центрування даних навколо середнього значення [2]. Застосування відповідного методу нормалізації дозволяє підвищити точність прогнозних моделей, зменшити вплив шуму та екстремальних значень, а також

досягти більш стабільної роботи алгоритмів [4]. Завдяки нормалізації дані набувають однорідного вигляду, що сприяє більш ефективній роботі алгоритмів, спрощує їх інтерпретацію. Щоб продемонструвати практичне застосування описаних методів нормалізації, розглянемо їх застосування на наборі із 10 чисел [36, 44, 52, 60, 68, 77, 85, 88, 93, 99]. У таблиці 2 наведено результати нормалізації даних за описаними даними.

Таблиця 2

Нормалізовані дані вибірки

Початкові дані	Методи нормалізації				
	1	2	2	3	4
36	0,000	-1,66	3,611	0,36	-1,014
44	0,127	-1,27	3,807	0,44	-0,792
52	0,254	-0,89	3,970	0,52	-0,569
60	0,381	-0,50	4,111	0,60	-0,347
68	0,508	-0,11	4,234	0,68	-0,125
77	0,651	0,33	4,357	0,77	0,125
85	0,778	0,72	4,454	0,85	0,347
88	0,825	0,87	4,489	0,88	0,431
93	0,905	1,11	4,543	0,93	0,569
99	1,000	1,40	4,605	0,99	0,736

Джерело: авторська розробка

Кожен із методів нормалізації перетворює початкові числові значення різними способами, зберігаючи при цьому певні властивості даних. Практичне застосування таких підходів дозволяє краще адаптувати дані до вимог обраних алгоритмів аналізу, усуваючи проблему домінування окремих ознак та забезпечуючи більш стабільну та точну роботу моделей.

Висновок. Нормалізація даних є багатогранним процесом, що вимагає ретельного підбору методу відповідно до специфіки завдання та характеру вихідної вибірки. Забезпечення правильного масштабування даних залишається однією з ключових умов успішного застосування алгоритмів машинного навчання та статистичних методів аналізу, що робить тему нормалізації надзвичайно актуальною як для дослідників, так і для практиків.

Список використаних джерел:

1. Пилипак О.В. Особливості та проблеми застосування методу стандартизації показників у комплексній оцінці інвестиційних проектів. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2020. № 5. С.144-150. DOI: 10.31891/2307-5740-2020-286-5-26.
2. Островська К.Ю., Бедай Р.В. Дослідження продуктивності методів нормалізації об'ємних даних. *Системні технології*. 2020. № 128, Т. 3. С. 165-175. DOI 10.34185/1562-9945-3-128-2020-15.
3. Міжквартильний і напівміжквартильний розмах. URL: <https://www.houseofmath.com/uk/encyclopedia/statystyka-ta-ymovirnist/statystyka/dyspersiya/mizhkvartylnyy-i-napivmizhkvartylnyy-rozmakh>.
4. Волощук Р.В., Степашко В.С. Нелінійна нормалізація статистичних показників для задачі побудови інтегральних індексів. *Індуктивне моделювання складних систем*. Вип. 6. 2014. С. 47-54.

Марина ПРИЛИПКО,^{*3}
студентка 1-го курсу,
факультет економіки інформаційних технологій та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ БЕЗРОБІТТЯ В СУЧАСНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Анотація. У статті досліджено основні причини та наслідки безробіття в сучасній економіці. Автор аналізує структурні, циклічні та інституційні фактори, що сприяють зростанню рівня безробіття, зокрема технологічні зміни, глобалізацію, неефективну політику зайнятості та економічні кризи. Окрему увагу приділено соціально-економічним наслідкам безробіття, таким як зниження рівня життя, зростання соціальної нерівності, втрата кваліфікованих кадрів та зменшення економічного потенціалу країни. У статті пропонуються рекомендації щодо подолання безробіття через активізацію державної політики, підтримку малого бізнесу, інвестування в освіту та інновації. Дослідження актуальне для економістів, політиків та соціологів, які займаються проблемами ринку праці.

Abstract. The article examines the main causes and consequences of unemployment in the modern economy. The author analyzes structural, cyclical, and institutional factors contributing to rising unemployment rates, including technological changes, globalization, ineffective employment policies, and economic crises. Special attention is paid to the socio-economic consequences of unemployment, such as declining living standards, growing social inequality, the loss of skilled labor, and reduced economic potential. The article provides recommendations for reducing unemployment through active government policies, support for small businesses, and investments in education and innovation. The study is relevant for economists, policymakers, and sociologists dealing with labor market issues.

Вступ. Безробіття є складним і багатогранним явищем, що впливає на всі сфери суспільного життя. Його рівень визначається багатьма факторами, включаючи економічну ситуацію, політичну стабільність, рівень освіти населення, технологічний прогрес та інституційну політику держави. Метою даного дослідження є аналіз причин та наслідків безробіття, а також пошук ефективних шляхів його зменшення.

Виклад основного матеріалу. Безробіття – це один із ключових викликів соціально-економічного характеру в будь-якій країні. Воно не просто відображає економічний стан держави, але й впливає на добробут громадян, соціальну стабільність та якість життя загалом. В умовах глобалізації, автоматизації та

^{*} Науковий керівник: Phd, старший викладач кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ - Людмила БОЛТОВСЬКА

трансформацій на ринку праці, проблема безробіття набуває нових обрисів і вимагає всебічного аналізу. Причини безробіття можна поділити на кілька основних груп: економічні, соціальні, технологічні та політичні. Економічні причини включають в себе спади в економіці, структурні зміни, інфляцію, дефляцію та недостатній розвиток малого й середнього бізнесу. Соціальні фактори охоплюють зміни у демографічній структурі, низький рівень освіти та професійної підготовки, а також значний обсяг трудової міграції. Технологічні фактори включають автоматизацію, цифровізацію та впровадження нових технологій, що призводить до втрати традиційних робочих місць. Політичні причини охоплюють економічні санкції, політичну нестабільність та недостатню підтримку соціальних програм. Наслідки безробіття є багатоаспектними і можуть впливати на різноманітні сфери суспільного життя, економіки та політики. До економічних наслідків належать зниження обсягів виробництва, падіння доходів населення, збільшення державних витрат і скорочення податкових надходжень. Соціальні наслідки проявляються у збільшенні масштабів бідності, погіршенні здоров'я населення та поглибленні соціальної нерівності. Політичні наслідки включають соціальну нестабільність, поширення популізму, політичну радикалізацію та зниження довіри до влади (табл.1).

Таблиця 1

Наслідки безробіття

Категорія	Наслідки
Економічні	Зниження рівня виробництва, скорочення доходів населення, зростання державних витрат, зменшення податкових надходжень.
Соціальні	Збільшення рівня бідності, погіршення здоров'я населення, поглиблення соціальної нерівності.
Політичні	Соціальна нестабільність, популізм, політична радикалізація, зниження довіри до влади.

Джерело: сформовано автором на основі [2].

Для зменшення рівня безробіття потрібні комплексні заходи, спрямовані на стабілізацію економіки, підтримку підприємництва, підвищення кваліфікації працівників та ефективну державну політику у сфері зайнятості. Економічні заходи охоплюють стимулювання малого та середнього бізнесу, інвестиції в інноваційні технології та підтримку секторів, які створюють найбільшу кількість робочих місць. Освітні заходи передбачають розвиток програм перекваліфікації для тих, хто втратив роботу через автоматизацію, та удосконалення системи професійної освіти з урахуванням потреб ринку праці. Соціальні заходи включають створення дієвих соціальних програм для підтримки безробітних, сприяння працевлаштуванню молоді через стажування та спеціальні гранти. Державна політика має передбачати впровадження програм стимулювання працевлаштування та забезпечення стабільної політичної обстановки.

Безробіття – це серйозна проблема, що вимагає комплексного підходу до її розв'язання.

Важливими аспектами є розвиток економіки, удосконалення системи освіти та підтримка підприємництва. Ефективна державна політика та міжнародна співпраця можуть допомогти знизити рівень безробіття та забезпечити стабільний розвиток суспільства (табл.2).

Таблиця 2

Причини безробіття

Категорія	Причини
Економічні	Спади в економіці, структурні зміни, інфляція, дефляція, недостатній розвиток малого і середнього бізнесу.
Соціальні	Зміни у демографічній структурі, низький рівень освіти та професійної підготовки, високий рівень трудової міграції.
Технологічні	Автоматизація, цифровізація, впровадження нових технологій, що спричиняє втрату традиційних робочих місць
Політичні	Економічні санкції, політична нестабільність, недостатня підтримка соціальних програм.

Джерело: сформовано автором на основі [6].

Безробіття залишається одним з найбільш гострих викликів для соціально-економічного прогресу сьогодення, впливаючи не лише на фінансовий добробут людей, але й на загальну економічну динаміку та суспільну стабільність. Високий рівень незайнятості призводить до зменшення споживчих витрат, збільшення соціальної напруженості та скорочення надходжень від податків до державної казни. Для успішної боротьби з цим явищем необхідний комплексний підхід, що поєднує активну державну стратегію, стимулювання економічного росту, підтримку підприємництва та оновлення ринку праці.

Однією з ключових причин безробіття є невідповідність знань та вмінь працівників потребам ринку праці. Технічний прогрес та зміни в структурі економіки призводять до того, що багато професій стають непотрібними, а натомість виникають нові спеціальності. Для вирішення цієї проблеми необхідно запроваджувати масштабні програми професійної перепідготовки та підвищення кваліфікації. Уряд може організовувати безкоштовні курси для безробітних з актуальних професійних напрямів, які мають попит на ринку. Важливо співпрацювати з бізнесом для визначення реальних потреб у фахівцях та адаптувати навчальні програми під конкретні вакансії. Ефективним інструментом є дуальна освіта, яка поєднує теоретичне навчання з практикою на виробництві. Це дозволяє студентам негайно здобувати досвід роботи, а роботодавцям – готувати кваліфікованих фахівців для своїх потреб. Крім того, варто розвивати онлайн-навчання, щоб забезпечити доступ до освіти для мешканців різних регіонів. Малий і середній бізнес є ключовим джерелом створення нових робочих місць. На відміну від великих корпорацій, які часто оптимізують витрати через скорочення персоналу, малі підприємства є більш гнучкими та швидше адаптуються до змін. Тому уряд має створювати сприятливі умови для розвитку малого та середнього бізнесу. Це включає спрощення процедури реєстрації підприємств, зменшення податкового навантаження для стартапів, забезпечення доступу до фінансування через пільгові кредити та державні гранти, а також розвиток бізнес-освіти та інфраструктури. Важливою складовою є підтримка соціального підприємництва, яке спрямоване на

розв'язання суспільних проблем, зокрема працевлаштування людей з інвалідністю та соціально незахищених верств населення.

Світова економіка переживає перехід в епоху цифровізації та автоматизації, тому традиційні галузі потребують модернізації, а нові технології відкривають додаткові можливості для працевлаштування. Щоб забезпечити конкурентоспроможність країни, необхідно інвестувати в інноваційні сектори, такі як ІТ, кібербезпека, відновлювана енергетика, біотехнології та штучний інтелект. Для залучення інвестицій у високотехнологічні галузі держава може впроваджувати податкові канікули, компенсацію частини витрат на дослідження та розробки, а також сприяти міжнародному співробітництву з технологічними компаніями (рис.1).

Рис. 1. Динаміка показників зайнятості

Джерело: сформовано автором на основі [3].

Безробіття тісно пов'язане із загальним економічним станом країни. Якщо економіка не зростає, підприємства не створюють нових робочих місць. Тому важливо залучати інвестиції – як внутрішні, так і зовнішні. Для поліпшення інвестиційного клімату необхідно гарантувати стабільність законодавства, зменшити бюрократичні перешкоди, запровадити податкові пільги для інвесторів та розвивати інфраструктуру. Крім того, важливо залучати іноземні компанії через спеціальні економічні зони, де вони можуть користуватися податковими пільгами та адміністративною підтримкою. Сучасний ринок праці вимагає гнучкості, тому важливо адаптувати трудові відносини до нових умов. Це включає розвиток дистанційної роботи, удосконалення законодавства для захисту прав віддалених працівників, впровадження гнучких графіків роботи та розвиток цифрової інфраструктури. Також важливо знижувати бар'єри для працевлаштування молоді, людей старшого віку, осіб з інвалідністю. Для цього можна впроваджувати програми стажування, квоти для певних категорій, підтримку соціальних підприємств.

Подолання безробіття – це складний процес, що вимагає узгоджених дій держави, бізнесу та громадськості. Ефективна політика зайнятості повинна включати підготовку кваліфікованих кадрів, підтримку підприємництва, інвестиції в інновації та модернізацію ринку праці. Лише за таких умов можна

досягти стійкого економічного зростання та підвищення рівня життя населення. Важливою умовою успіху є постійний моніторинг ринку праці, оперативне реагування на зміни та адаптація політики до нових викликів. Спільними зусиллями можливо створити умови, за яких кожен громадянин матиме змогу реалізувати свій потенціал та знайти гідну роботу.

Висновок. Безробіття залишається складною соціально-економічною проблемою, яка потребує системних рішень на рівні держави, бізнесу та суспільства. Для її подолання необхідний комплексний підхід, що поєднує інвестиції у людський капітал, підтримку підприємництва, розвиток інноваційних галузей та модернізацію ринку праці. Ключовим елементом є адаптація освітньої системи до потреб економіки – професійна перепідготовка, підвищення кваліфікації та співпраця з бізнесом для підготовки фахівців, затребуваних на ринку. Одночасно важливо створювати сприятливі умови для розвитку малого та середнього бізнесу, оскільки саме цей сектор є основним генератором нових робочих місць. Не менш значущим є залучення інвестицій у перспективні технологічні напрями, що дозволить не лише створити додаткові вакансії, а й забезпечити довгострокову конкурентоспроможність країни. Разом із тим, сучасний ринок праці потребує гнучкості – розвитку дистанційної зайнятості, підтримки вразливих груп населення та сприяння трудовій мобільності.

Список використаних джерел:

1. Міжнародна організація праці Світовий звіт про зайнятість та соціальний захист : 2023 рік. URL: <https://www.ilo.org>
2. Державна служба статистики України Рівень безробіття в Україні : стат. бюл. за 2022-2023 рр. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Світовий банк Доповідь про стан економіки та ринку праці в країнах Європи. 2023. URL: <https://www.worldbank.org>
4. Міністерство економіки України Про затвердження Стратегії розвитку малого та середнього підприємництва в Україні на період до 2025 року : наказ від 15.03.2021 № 142. URL: <https://www.me.gov.ua>
5. Організація економічного співробітництва та розвитку Політика зайнятості: рекомендації для України. 2022. URL: <https://www.oecd.org>
6. Європейський центр розвитку професійної освіти Навички майбутнього: прогноз до 2030 року. Люксембург : Cedefop, 2022. – 145 с.
7. Національний банк України Інвестиційний клімат та його вплив на зайнятість : аналіт. доп. К., 2023. 32 с.
8. Український інститут майбутнього Інноваційні сектори економіки: тенденції та перспективи / за ред. І.Петренка. К., 2023. 210 с.
9. Міністерство цифрової трансформації України Про затвердження Програми підтримки ІТ-сектору : наказ від 10.02.2023 № 45. URL: <https://thedigital.gov.ua>

USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE TO IMPROVE CUSTOMER INTERACTIONS IN BUSINESS

Abstract. *The article examines the role of artificial intelligence (AI) in improving the interaction of enterprises with customers in the modern world. The main possibilities of service automation, business process optimization and increasing the accuracy of customer data analysis are outlined. The advantages of implementing chatbots, virtual assistants and personalized systems in marketing strategy are analyzed.*

Анотація. *В статті розглянуто роль штучного інтелекту (ШІ) у вдосконаленні взаємодії підприємств з клієнтами в умовах сучасного світу. Окреслено основні можливості автоматизації обслуговування, оптимізації бізнес-процесів та підвищення точності аналізу даних про клієнтів. Проаналізовано переваги впровадження чат-ботів, віртуальних асистентів та персоналізованих систем у маркетинговій стратегії.*

Introduction. In today's world, where competition in the market is growing every day, effective interaction with customers is the basis of a correct and successful business. It is the quality of service and the degree of personalized communication that largely determine the loyalty of customers and their desire to return to the company again. Thanks to artificial intelligence (AI), new doors are opening for entrepreneurs in doing business, since it can be used not only to automate business processes, but also for a deeper analysis of customer needs. Artificial intelligence allows companies to develop systems that can communicate with customers, tailor content to personal needs, and respond to requests in real time. This paper focuses on the main areas of application of AI to improve the customer experience, including chatbots, virtual assistants, and personalized systems. It also examines the benefits that businesses receive after implementing AI and the main challenges that have arisen along the way.

Presentation of the main material of the research. Artificial intelligence is the simulation of human intelligence in machines programmed to think and learn like humans. It is an interdisciplinary field that combines different aspects of science to create intelligent machines that can perceive the environment, reason, and take

*Scientific supervisor: assistant of the Department of Computer Sciences and Digital Economy of VNAU, Svitlana KIPORENKO

appropriate actions.

Artificial intelligence (AI) works by using algorithms, data, and machine learning techniques. Algorithms provide computers with step-by-step instructions to perform specific tasks, while machine learning allows computers to improve their performance over time by learning from large data sets. AI systems learn from past data to recognize patterns, make predictions, and make informed decisions based on input data. Artificial intelligence consists of several components necessary for its functioning, including natural language processing, machine learning algorithms, neural networks, and big data. Natural language processing allows computers to understand and process human language, while machine learning algorithms allow computer systems to improve their performance without explicit programming [1].

Thus, after analyzing the principles of artificial intelligence (AI), it becomes necessary to consider ways to integrate this knowledge into business activities. One of the key areas is improving AI interaction with customers, which is a critically important aspect of modern business, as it contributes to achieving a number of strategic goals:

1. Improving the quality of customer service, which can be achieved thanks to artificial intelligence by automating responses to customer requests. This will reduce waiting times, due to which users receive the necessary information on time and at any time.

2. Interaction personalization, here the analysis of customer preferences is used to select and create personalized offers. This allows you to create the most relevant products or services to increase sales.

3. Process optimization, which occurs due to the fact that AI companies can automate a large number of operations, such as order processing, demand forecasting, inventory management and others. This allows the business to be more efficient and reduce costs.

4. Improving mutual understanding, which makes it possible to integrate AI into feedback analysis and help better understand the needs and problems of users. This makes it easier to track negative reviews and improve the business.

5. Competitive advantage, where companies that actively integrate AI into their customer engagement strategies gain competitive advantages through more effective and accurate solutions. This allows them to win in the market and attract new customers. Automated marketing strategies emphasize the role of AI technologies directly in automating and improving marketing processes in enterprises. Scientists distinguish such types as chatbots and AI-based virtual assistants. These are powerful tools for attracting customers and facilitating two-way communication, which leads to increased sales for enterprises. Technological advances are improving the ability of chatbots to recognize and respond to consumer emotions, which increases customer engagement. AI-powered chatbots and virtual assistants help build relationships between customers and businesses by offering the speed, convenience, personalization, and integrity that digital consumers expect. They also offer a cost-effective way to expand reach and manage customer interactions across platforms [2]. Artificial intelligence in business is an opportunity to organize and optimize activities with greater accuracy than a person could do himself. In addition, due to the integration of

AI with cloud technologies, companies can easily collect, control and exchange information between internal and external stakeholders [3].

In today's world, leading companies are actively implementing artificial intelligence into their business processes, which allows them to increase efficiency, personalize customer service and automate routine tasks. The use of AI has become a key factor in competitiveness in the field of e-commerce, where the speed of information processing, the accuracy of analytics and an individual approach to the client are of crucial importance. In Table 1 we present examples of practical application of artificial intelligence in the activities of leading e-commerce companies, which demonstrate a variety of approaches to integrating innovative technologies into daily operational activities.

Table 1

Examples of practical use of artificial intelligence in modern global e-commerce companies

Company name	Experience in using artificial intelligence in business processes
Amazon	Amazon uses AI for recommendation systems that point shoppers to products they might like. It also uses robot couriers to deliver goods. In addition, the company actively uses Amazon Alexa, a voice assistant that is integrated into various company devices.
Alibaba	The company uses AI to improve recommendations, analyze customer data, and help businesses find buyers for their products.
eBay	The company uses AI to predict auction prices, detect scammers, and improve search and recommendations. The advanced search feature uses AI to understand context, showing a full range of relevant products.
Walmart	Since 2020, the company has been using NLU to significantly improve the performance of Walmart chatbots. As a result, the bots have reduced millions of customer interactions by instantly answering simple questions about order status, returns, and more, allowing agents to focus on helping customers with more complex requests. The company also uses voice shopping, a convenient way for customers to reorder products.
Tesla	The company uses various types of artificial intelligence, namely: Autopilot, where Tesla is developing and improving the autopilot system for its electric cars. This system uses advanced machine learning and artificial intelligence algorithms to automatically control the car, including steering, braking and acceleration. Tesla's autopilot system uses sensors, cameras and radar to detect and predict the movement of surrounding objects on the road, which allows the car to react to various situations and avoid accidents.

Source: compiled by the author based on [4]

In the modern era, businesses have access to a large amount of customer data, which makes it difficult to analyze such a volume of information on their own. This is where artificial intelligence comes to the rescue, because, as mentioned earlier, thanks to AI, companies can easily automate the analysis of customer preferences, as well as increase the accuracy of analytics and an individual approach to customers. The first step in this process is to collect data about the user. This includes the user's browsing history, purchases, and searches for certain products. Artificial intelligence-based tools

allow you to automatically collect, combine, and sort this data from various sources, such as corporate websites, social networks, etc. Such systems operate on the basis of algorithms that independently isolate important information, eliminating the need for manual data entry and minimizing the likelihood of errors due to the human factor.

The second step is to analyze the collected data using machine learning methods and special algorithms. The goal of these operations is to predict future actions of customers based on their behavior. For example, popular streaming services recommend a new movie based on watched old movies, because the viewer is more likely to like the movie due to a similar genre or actors. AI algorithms are able to process data in such volumes and at such a speed that it is inaccessible to human analysis. They reveal patterns, relationships and trends that are difficult to notice without help, which allows companies to make strategic decisions based not on assumptions, but on real data and reliable forecasts. One of the most important benefits of using AI to analyze customer data is the ability to create personalized recommendations and run effective targeted marketing campaigns. By understanding the interests, needs, and behavior of a specific customer, a company can create a personalized experience that best meets the expectations of each consumer. For example, a unique advertising message can be created for each consumer segment. For example, in the case of a family audience that has a car, the commercial will emphasize the safety of the car and the spaciousness of the interior. In addition, the advertisement is promoted through those media that are most suitable for the target audience. For example, a cosmetics brand can choose Instagram to reach a young audience that is interested in beauty and skin care trends. Customer complaints are also constantly monitored to help strengthen marketing strategies. For example, if an email campaign is generating a high bounce rate, it's a signal that the frequency or email message is something that needs to be re-examined [5]. After determining the main areas of use of AI in business and professional activities, it is advisable to consider the level of its popularity in practice (Fig. 1).

Statistics show that a significant proportion of startups (56%), marketing agencies (53%) and freelancers (51%) use artificial intelligence daily or weekly to create marketing content. While marketers of more well-known brands, who use AI the least often – 35%, said they have never worked with artificial intelligence.

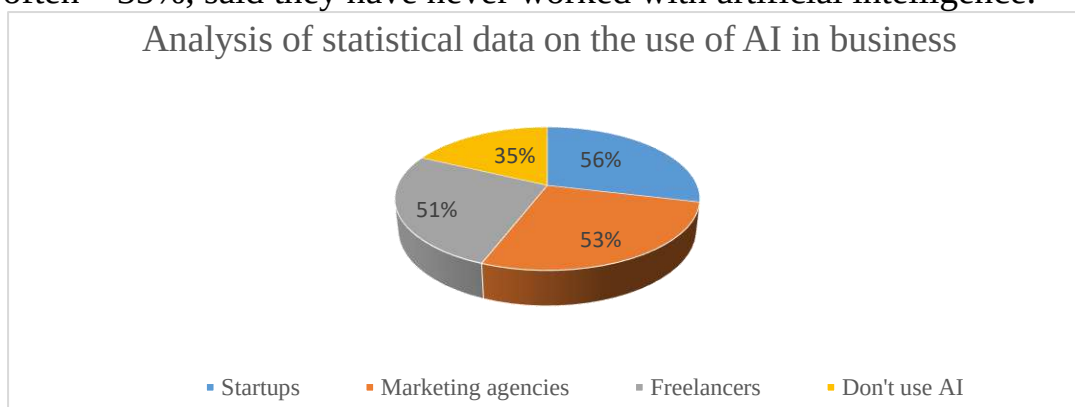

Fig. 1. Analysis of statistical data on the use of AI in business

Source: compiled by the author based on [6]

From this fact, we can conclude that big brands do not yet trust artificial intelligence tools and value human resources [6].

Conclusions. The article reveals the key benefits of using AI in customer interaction. Artificial intelligence allows businesses to improve the quality of service and provide a personal approach to each customer in order to be remembered and stand out in a crowded market. Thanks to data analytics, companies more effectively understand customer needs and the direction of development. The implementation of chatbots, virtual assistants and various systems is already yielding results in global companies. Thus, the implementation of the latest technologies and the use of AI is an excellent and important tool for the development of modern business.

References

1. Filatov Artur. Yak pratsiuie shtuchnyi intelekt: yoho pryntsypy ta mekhanizmy. URL: <https://novosti-n.org/ua/news/YAk-praczyuye-shtuchnyj-intelekt-jogo-pryncypy-ta-mehanizmy-279739>
2. Zaiachkovska H. A. Marketynhovi mozhlyvosti pidpriemstv na osnovi shtuchnoho intelektu. URL: <https://www.transformations.in.ua/index.php/journal/article/view/94/92>
3. Yurchuk N.P., Kiporenko S.S. Artificial intelligence in business: threats, benefits, trends. *Colloquium-journal*. 2021. № 17. Part 5. P. 83-91.
4. Muzychenko T. O., Skorba O. A., Shevchuk A. A. Shtuchnyi intelekt yak zasib optymizatsii biznes-protseviv v elektronii komertsii URL: <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/696/630>
5. Koberniuk S.O. Analiz roli ta efektyvnosti vykorystannia shtuchnoho intelektu u vdoskonalenni personalizovanoi reklamy ta vzaiemodii z audytoriiu URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3834/3754>
6. Tsikava statystyka pro ShI: skilky spetsialistiv vykorystovuiut u roboti ta yak vin vplyvaie na kreatyvnist i samooczinku. URL: <https://dan-it.com.ua/uk/blog/czikava-statystyka-pro-shi-skilky-speczialistiv-vykorystovuyut-u-roboti-ta-yak-vin-vplyvaye-na-kreatyvnist-i-samooczinku/>

Михайло СОЛОВЕЙ*
студент 4 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет
м. Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ МОДЕЛЮВАННЯ ІГРОВИХ 3D ПЕРСОНАЖІВ

Анотація. *Моделювання ігрових 3D персонажів є важливим аспектом у розробці відеоігор, який потребує поєднання художніх навичок і технічних знань. У статті розглянуто основні принципи створення тривимірних персонажів, включаючи концептуалізацію, побудову моделі, текстурування та анімацію. Особливу увагу приділено викликам, які стоять перед 3D художниками, і способам їх подолання.*

Abstract. *Modeling game 3D characters is an important aspect in video game development that requires a combination of artistic skills and technical knowledge. The article discusses the basic principles of creating three-dimensional characters, including conceptualization, model building, texturing, and animation. Particular attention is paid to the challenges faced by 3D artists and how to overcome them.*

Вступ. Моделювання 3D персонажів є ключовим етапом у створенні захоплюючого ігрового світу. Успішна реалізація тривимірного персонажа не лише додає естетичної привабливості грі, але й сприяє її ігровій механіці та загальному досвіду гравця. У сучасному ігровому світі, який постійно прогресує, вимоги до якості персонажів зростають, що ставить перед художниками нові виклики. Створення таких персонажів вимагає синтезу креативності, майстерності та розуміння технічних обмежень.

Виклад основного матеріалу. Моделювання ігрових 3D персонажів є багатогранним процесом, який поєднує художню виразність з технічними аспектами цифрового створення. Сучасна індустрія розваг вимагає високої деталізації та реалістичності, тому розробники повинні постійно вдосконалювати свої навички для досягнення конкурентоспроможних результатів. Основи моделювання включають розуміння анатомії, пропорцій, динаміки руху та впливу освітлення, що дозволяє створювати життєві образи героїв [1]. Кожен етап від концептуального ескізу до фінального рендеру вимагає ретельного планування, інтеграції сучасних технологій та творчої інтерпретації задуму.

Наведена нижче діаграма класів демонструє базову архітектуру 3D

* Науковий керівник: доктор філософії з економіки, старший викладач кафедри комп'ютерних наук та цифрової економіки – Ілля ЧІКОВ

ігрового персонажа в контексті сучасної гри. Модель враховує ключові аспекти функціонування персонажа, включаючи візуальне представлення (Mesh), анімаційний контроль (Animator та Animation), взаємодію з ігровим світом (GameWorld), а також інвентаризацію (Inventory та Item). Це дозволяє краще структурувати логіку гри, сприяє гнучкості при розширенні функціональності та полегшує майбутню розробку (табл. 1) [2].

Таблиця 1

**Декомпозиція процесу моделювання ігрових 3D персонажів через
виділення системи класів**

Клас	Атрибути	Зв'язки
Character	name: String; health: int; position: Vector3; rotation: Quaternion; speed: float	Використовує Inventory для предметів.
Mesh	vertices: List<Vector3>; textures: List<Texture>	Надає графічну інформацію Character.
Animator	currentAnimation: Animation	Взаємодіє із Animation.
Animation	name: String; duration: float	Використовується Animator.
Inventory	items: List<Item>	Використовується Character.
Item	name: String; type: String	Є вмістом Inventory.
GameWorld	environment: String	Взаємодіє із Character.

Джерело: сформовано на основі [2]

Модель враховує ключові аспекти функціонування персонажа, включаючи візуальне представлення (Mesh), анімаційний контроль (Animator та Animation), взаємодію з ігровим світом (GameWorld), а також інвентаризацію (Inventory та Item). Це дозволяє краще структурувати логіку гри, сприяє гнучкості при розширенні функціональності та полегшує майбутню розробку. Така комплексна методика дозволяє розробникам досягати як візуальної досконалості, так і технічної оптимізації, що є важливим для сучасних геймерів. Цей процес стає фундаментом інноваційного ігрового дизайну цілком [2].

Основним інструментом створення 3D персонажів є полігональне моделювання, де кожна компонента моделі формується за допомогою полігонів. Цей підхід дозволяє досягти високої деталізації при оптимізації для реального часу. Архітектура моделей ретельно планується з урахуванням топології, що полегшує подальше текстурування та анімацію. Використання скульптингу на цифрових платформах надає художникам свободу для створення органічних форм, які важко досягти традиційними методами. Застосування адаптивних алгоритмів, таких як LOD (рівні деталізації), допомагає зменшити навантаження на апаратне забезпечення під час гри [1]. Оптимізація моделі зберігає баланс між візуальною якістю та продуктивністю, що є критично важливим для ігрової індустрії.

Сучасні технології дозволяють інтегрувати дані сканування реальності та процедурне моделювання для створення унікальних персонажів. Ці методи дозволяють художникам експериментувати з формою, експресією та анімаційною динамікою, відкриваючи нові горизонти у креативному процесі створення цифрових персонажів. Вони сприяють створенню автентичного та багатовимірного образу з високою точністю [2].

Скульптингові технології в 3D моделюванні дозволяють отримати натуральні форми та деталі, що є незамінними при створенні персонажів з високою реалістичністю. Завдяки використанню спеціалізованих програм, художники можуть «вирізати» та формувати цифрову глину, досягаючи результатів, які раніше були можливими лише у традиційному мистецтві [3]. Цей метод сприяє відтворенню тонких нюансів м'язової структури, текстури шкіри та навіть емоційного виразу обличчя.

Використання цифрових пензлів та інструментів корекції дозволяє вдосконалювати деталі на кожному етапі роботи, забезпечуючи точність і глибину зображення. Поєднання традиційного мистецтва та сучасних технологій розширює межі креативності, створюючи можливості для експериментів і створення унікальних образів. Методика скульптингу часто включає багаторівневу обробку, починаючи з грубого ескізу та переходячи до детального моделювання окремих елементів. Такий підхід гарантує збереження природності та органічності вигляду, дозволяючи виявити характерні риси кожного персонажа.

Текстурування є невід'ємною складовою процесу моделювання, оскільки воно надає персонажам реалістичний вигляд через детальну обробку поверхневих характеристик. Встановлення UV розгортки дозволяє точно розмістити текстури на тривимірній моделі, забезпечуючи їх правильне відображення у різних умовах освітлення. Завдяки використанню спеціалізованого програмного забезпечення, такого як Substance Painter, художники можуть наносити матеріали з високою деталізацією, враховуючи властивості відбиття світла, прозорості та блиску [3]. Розробка шейдерів сприяє створенню особливих ефектів, які підкреслюють характер персонажа, наприклад, старіння металу чи блиск водної краплини. Комбінація ручної роботи й алгоритмічних підходів дозволяє досягти оптимального балансу між якістю зображення та ефективністю рендерингу. Технології фізично коректного освітлення та матеріалів забезпечують природне відтворення світлових ефектів, що додає глибини візуальному сприйняттю [4]. Впровадження процедурного текстурування сприяє автоматизації повторюваних завдань, скорочуючи час розробки. Цей етап є критичним для досягнення високої реалістичності, адже детально пророблені текстури створюють ілюзію матеріальної насиченості. Завдяки інноваційним технологіям текстурування процес набуває нових вимірів і творчого пошуку, розширюючи можливості цифрового мистецтва для майбутнього [3].

Рігінг є важливою стадією після завершення моделювання, адже саме він

дає можливість «оживити» персонажа через анімацію. Процес створення скелетної структури включає розміщення контрольних кісток, що забезпечує природний рух і баланс моделі. Завдяки автоматизованим інструментам можна швидко прив'язати кожен частину тіла до відповідних суглобів, зберігаючи анатомічну точність. Інтеграція системи інверсної кінематики дозволяє розробникам спрощувати складні рухи, оптимізуючи анімаційний процес [4].

Ретельне налаштування ваг для кожного сегмента гарантує плавність переміщень та запобігає неестетичним деформаціям. Використання спеціалізованого програмного забезпечення дає змогу аніматорам тестувати різні режими руху, забезпечуючи впевненість у стабільності моделі під час динамічних сцен. Цей етап дозволяє створити багатофункціональну базу для подальшої анімації, враховуючи як технічні так і художні вимоги. Технології симуляції тканин та м'язових скорочень додають реалістичності, підсилюючи емоційний вираз персонажа [1].

Оптимізація моделей для ігрового середовища є критичною задачею, адже вона дозволяє забезпечити високу продуктивність при збереженні візуальної якості. Розробники використовують техніку LOD, яка дозволяє зменшувати кількість полігонів у віддалених об'єктах без значної втрати деталей. Важливим аспектом є ретельне аналізування сцени і визначення пріоритетних елементів, на яких зосереджується увага гравця. Використання автоматизованих інструментів оптимізації дозволяє швидко адаптувати моделі до вимог апаратного забезпечення. Процес включає в себе оптимізацію топології, зменшення кількості непотрібних вершин та налаштування текстурних мап для економії ресурсів. Інтеграція високоякісного рендерингу зі зниженим навантаженням забезпечує плавність ігрового процесу навіть у великих масштабах [3]. Сучасні платформи дозволяють застосовувати алгоритми автоматичного розкладання моделі на сегменти з різним рівнем деталізації. Така стратегія сприяє збереженню балансу між продуктивністю та візуальним ефектом, роблячи гру доступною для широкого кола користувачів. Завдяки інноваційним методам оптимізації розробники можуть створювати ігрові світи, де кожна деталь працює для досягнення загальної гармонії. Це дозволяє максимально використовувати апаратні можливості сучасних пристроїв без компромісів.

Ключовими інструментами сучасного моделювання є професійне програмне забезпечення, яке дозволяє художникам втілювати свої творчі ідеї з максимальною точністю. Популярні платформи, такі як Blender, Maya та 3ds Max, забезпечують широкий спектр можливостей для побудови складних тривимірних структур. У розробці активно використовуються спеціалізовані програми, наприклад, ZBrush для цифрового скульптингу та Substance Painter для текстурування, що дозволяють досягти високої деталізації [5]. Ці засоби відзначаються інтуїтивним інтерфейсом та підтримкою сучасних технологій рендерингу, що сприяє продуктивній роботі. Інтеграція з іншими програмами дозволяє безперешкодно переміщувати дані між етапами процесу, прискорюючи розробку/

Сучасні тренди у сфері моделювання ігрових персонажів демонструють

постійний розвиток технологій і художніх підходів. Все більше розробників впроваджують методи процедурного генерування, що дозволяють автоматизувати створення складних елементів модельованої геометрії. Віртуальна продукція та реальний час рендерингу відкривають нові горизонти для інтерактивного дизайну, забезпечуючи миттєвий зворотний зв'язок. Технології штучного інтелекту інтегруються у працездатний процес, спрощуючи завдання з моделювання і дозволяючи оптимізувати робочі цикли [3]. Глибока симбіоз технологій і мистецтва стимулює розвиток нових програмних засобів, орієнтованих на максимальну реалістичність і деталізацію. Інноваційні рішення з акцентом на співпрацю між творчими професіоналами забезпечують високі стандарти якості, адаптовані до потреб сучасного ринку. Пошук гармонії між продуктивністю і візуальним стилем стає ключовим пріоритетом для індустрії. Розробники постійно експериментують з новими алгоритмами для вдосконалення цифрової скульптури та текстурування [5].

Висновки. Моделювання ігрового 3D персонажа – це процес, який поєднує творчість та технічність. Сучасні технології та програмне забезпечення відкривають нові можливості для художників і розробників. Кожен етап, від концепції до анімації, вимагає високої точності та творчого підходу. Оптимізація робочого процесу дозволяє зберегти баланс між якістю зображення і продуктивністю системи. Успіх залежить від чіткого розуміння задач, які стоять перед художником, і знання інструментів, що їх можна застосувати. Важливим аспектом є гармонійний підхід до художньої складової та оптимізації для ігрового середовища. Розробники повинні враховувати потреби своєї аудиторії та технічні обмеження платформи. Завдяки цьому процес створення 3D персонажів стає важливим елементом у забезпеченні успіху гри.

Список використаних джерел:

1. Богацька А.С., Савченко Л.М., Воронцова Д.В. 3D-моделювання персонажа комп'ютерної гри за розробленим концепт-артом. *Вісник Херсонського національного технічного університету. Інформаційні технології*. 2018. № 3 (66), Т.1. С. 218-222.
2. Кучеров Д.П., Моргун К.О. 3D моделювання анімованих персонажей. *Інформаційно-комунікаційні системи та мережі*. 2015. Т.26, № 2. С. 133-140. DOI: 10.18372/2310-5461.26.8713.
3. Станіславенко Є.Г., Романюк О.Н., Котлик С.В., Романюк О.В., Стахов О.Я. Текстурування при формуванні тривимірних персонажів. Матеріали XVI Міжнародної науково-практичної конференції «Інформаційні технології і автоматизація – 2023», 19-20 жовтня 2023 р., С. 448-450. м. Одеса.
4. Селезньова Ю., Кардашов М. Особливості текстурування реалістичних 3D-персонажів у комп'ютерних іграх. *Conference paper: Zenodo*. 2024. С. 36-38. DOI : 10.5281/zenodo.14577893.
5. Яцишин-Куліш А.С., Граф М.С., Левченко А.Ю., Терещук С.О. Аналіз особливостей конструкторів створення персонажів комп'ютерних ігор. *Технічна інженерія*. 2023. № 1 (91). С. 200-206.

Вікторія СТЕБЛО*
студентка 4 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет
м. Вінниця, Україна

ТЕХНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ АВТОМАТИЗАЦІЇ ОБЛІКУ ОФІСНИХ ВИТРАТ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. У статті розглядаються сучасні технологічні аспекти автоматизації обліку офісних витрат на підприємствах, що дозволяє підвищити ефективність управління фінансами. Встановлено, що автоматизація забезпечує зниження ризиків помилок та скорочення витрат часу за рахунок впровадження сучасних рішень на базі інформаційних технологій. Також визначено переваги інтегрованих систем, які об'єднують бухгалтерський облік, аналітику та контроль за ресурсами підприємства.

Abstract. The article considers modern technological aspects of automation of accounting of office expenses at enterprises, which allows to increase efficiency of financial management. It is established that automation provides reduction of risks of errors and reduction of time expenses due to introduction of modern solutions based on information technologies. Also, the advantages of integrated systems which unite accounting, analytics and control of resources of the enterprise are defined.

Вступ. Сучасні ринкові умови вимагають від підприємств високої оперативності та точності у веденні обліку витрат. Автоматизація процесів дозволяє не лише знизити кількість помилок, але й оптимізувати використання ресурсів підприємства. Значну увагу приділяють інтеграції сучасних ІТ-рішень у традиційні системи бухгалтерського обліку. Впровадження автоматизованих систем сприяє підвищенню прозорості фінансових потоків та прийняттю ефективних управлінських рішень. У даній роботі досліджуються ключові технологічні аспекти автоматизації обліку офісних витрат, зокрема можливості застосування ERP-систем та хмарних технологій.

Виклад основного матеріалу. Автоматизація обліку офісних витрат є важливим етапом модернізації бізнес-процесів підприємства, що дозволяє значно підвищити ефективність управління фінансовими ресурсами. Сучасні інформаційні технології сприяють інтеграції різних модулів бухгалтерського обліку, що забезпечує своєчасність обробки даних і зменшує ризик помилок [1].

Впровадження спеціалізованого програмного забезпечення дозволяє автоматизувати збір, обробку та аналіз даних, що надходять з різних джерел, зокрема банківських операцій, електронної пошти, внутрішніх систем управління та контрактної документації. Завдяки цьому підприємства можуть оперативно реагувати на фінансові виклики, планувати бюджет і проводити аналітичну оцінку витрат. Додатковою перевагою є можливість інтеграції даних

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри комп'ютерних наук та цифрової економіки – Світлана КОЛЯДЕНКО

з різних підрозділів, що дозволяє створити єдину систему моніторингу всіх фінансових потоків. Використання сучасних алгоритмів аналізу даних сприяє виявленню аномалій і оптимізації витрат, що в умовах конкурентного ринку є ключовим фактором стабільності та зростання бізнесу. Таким чином, інтеграція сучасних технологій в економічне управління дозволяє підприємству бути конкурентоспроможним та ефективно реагувати на зміни ринку. Загалом, впровадження автоматизованих систем гарантує стабільність і зростання доходів підприємства безперечно успішно [2].

У таблиці 1 наведено основні технологічні аспекти, що сприяють модернізації облікових процесів: від традиційних CRM та ERP-систем до Blockchain технології. Кожен із зазначених компонентів відіграє вагомий роль у створенні єдиної системи управління, яка інтегрує дані з різних джерел і забезпечує їхню актуальність та достовірність.

Таблиця 1

Технологічні рішення автоматизації обліку офісних витрат підприємства

Технологічний аспект	Опис	Переваги	Застосування
CRM-системи	CRM-системи зберігають інформацію про клієнтів, забезпечуючи інтеграцію маркетингу, продажів і сервісу	Покращення обслуговування, підвищення лояльності клієнтів, зростання продажів	Управління лідами, підтримка маркетингових кампаній, аналіз клієнтської бази
ERP-системи	Інтегроване рішення для управління всіма аспектами ресурсів підприємства, яке об'єднує фінансові дані	Централізація даних, контроль даних, оптимізація бюджетування	Моніторинг фінансів, планування бюджету, створення звітів
Хмарні технології	Зберігання та обробка даних на віддалених серверах із доступом через інтернет	Масштабованість, зниження витрат на інфраструктуру, доступність	Резервне копіювання, спільний доступ до даних
Роботизована автоматизація (RPA)	Використання програмних роботів для виконання рутинних операцій введення даних та обробки документів	Підвищення точності, зниження часу на виконання завдань, мінімізація помилок	Автоматизація введення даних, перевірка документації, створення звітів
Штучний інтелект	Алгоритми машинного навчання для аналізу та прогнозування фінансових показників	Прогнозування змін, управління ризиками, оптимізація ресурсів	Прогнозування витрат, виявлення аномалій, аналітика бізнес-процесів
Blockchain	Технологія розподіленого реєстру для збереження незмінних записів з високим рівнем безпеки	Прозорість, незмінність даних, підвищення довіри	Забезпечення безпеки фінансових транзакцій, відстеження змін

Джерело: сформовано автором на основі [3]

CRM-системи допомагають підприємствам ефективно управляти взаємодією з клієнтами, що є важливим елементом загальної цифрової трансформації бізнес-процесів. Ця технологія дозволяє централізувати дані про

клієнтів, що сприяє більш точному аналізу їхніх потреб та підвищенню якості обслуговування [3]. Завдяки інтеграції CRM із іншими системами, підприємства можуть досягати спільного бачення взаємовідносин з клієнтами, що забезпечує координацію між різними підрозділами. Це створює можливості для персоналізації пропозицій та збільшення конкурентоспроможності на ринку. Якщо вас цікавлять додаткові аспекти впровадження CRM-технологій, ми можемо розглянути окремі кейси успішної інтеграції або практичні приклади з історії підприємств [1].

Сучасні ERP-системи стають основою автоматизації бухгалтерського обліку, забезпечуючи централізований контроль за всіма аспектами фінансових операцій підприємства [3]. Вони дозволяють інтегрувати дані з численних підсистем, включаючи управління персоналом, матеріальними ресурсами та логістику, що сприяє більш повній картині про фінансовий стан організації [4].

Використання хмарних сервісів дає змогу зменшити витрати на ІТ-інфраструктуру, адже інформація зберігається на віддалених серверах, доступ до яких здійснюється через інтернет. Функціонал таких систем постійно розширюється завдяки інтеграції з новітніми технологіями, зокрема штучним інтелектом та великими даними, що значно підвищує якість управлінських рішень. Поєднання хмарних технологій та ERP-систем стає потужним інструментом для зниження витрат і підвищення конкурентоспроможності підприємства. Використання сучасних ERP-рішень дозволяє оптимізувати бізнес-процеси та зменшити операційні витрати, що сприяє стійкому розвитку організації [3].

Впровадження технологій роботизованої автоматизації (RPA) дозволяє значно зменшити обсяг рутинних операцій, що виконуються вручну, завдяки чому бухгалтерський облік офісних витрат набуває високої точності. Тут підприємства можуть впроваджувати спеціальні програмні роботи, які виконують завдання з введення даних, перевірки документів та формування звітності безпосередньо у системі. Крім того, технологія RPA сприяє оптимізації робочих процесів, оскільки звільняє ресурси співробітників для виконання складніших аналітичних завдань [3]. Інтеграція цих технологій з існуючими ERP-системами дозволяє створити єдине інформаційне середовище, в якому дані автоматично синхронізуються та аналізуються. Програмні роботи здатні працювати без перерв, забезпечуючи постійну обробку транзакцій і оперативну корекцію хибних даних у звітності [1]. Завдяки цьому знижується час на виконання рутинних завдань, а також підвищується ефективність роботи бухгалтерії.

Сьогодні можна спостерігати стрімкий розвиток технологій автоматизації обліку витрат спрямований на інтеграцію інноваційних рішень, зокрема штучного інтелекту та Blockchain-рішень. Штучний інтелект дозволяє створювати пророчі моделі, які передбачають зміни у структурі витрат та оптимізують бюджетні процеси, а використання Blockchain-технологій забезпечує прозорість і незмінність фінансових записів, що є важливим

фактором для підвищення довіри з боку інвесторів [3]. Це відкриває нові перспективи для підприємств у сфері фінансового планування і управління ризиками, забезпечуючи своєчасну реакцію на змінні ринкові умови.

Інноваційні технології сприяють інтеграції різних фінансових процесів і створенню єдиної системи управління, де кожен етап взаємодіє з наступним [3]. Поєднання таких сучасних підходів дозволяє здійснювати комплексний аналіз фінансової діяльності підприємства в режимі реального часу [4].

Технологічне розширення автоматизації відкриває можливості для впровадження гібридних систем, які поєднують переваги традиційних методів обліку з інноваційними компонентами цифрової ери. Завдяки цьому підприємства мають змогу не лише скоротити витрати, але й отримати конкурентну перевагу на ринку [4]. Потенціал сучасних технологій у поєднанні з аналітичними інструментами обіцяє революційні зміни в управлінні фінансами, що позитивно вплине на довгострокове зростання організації (рис. 1).

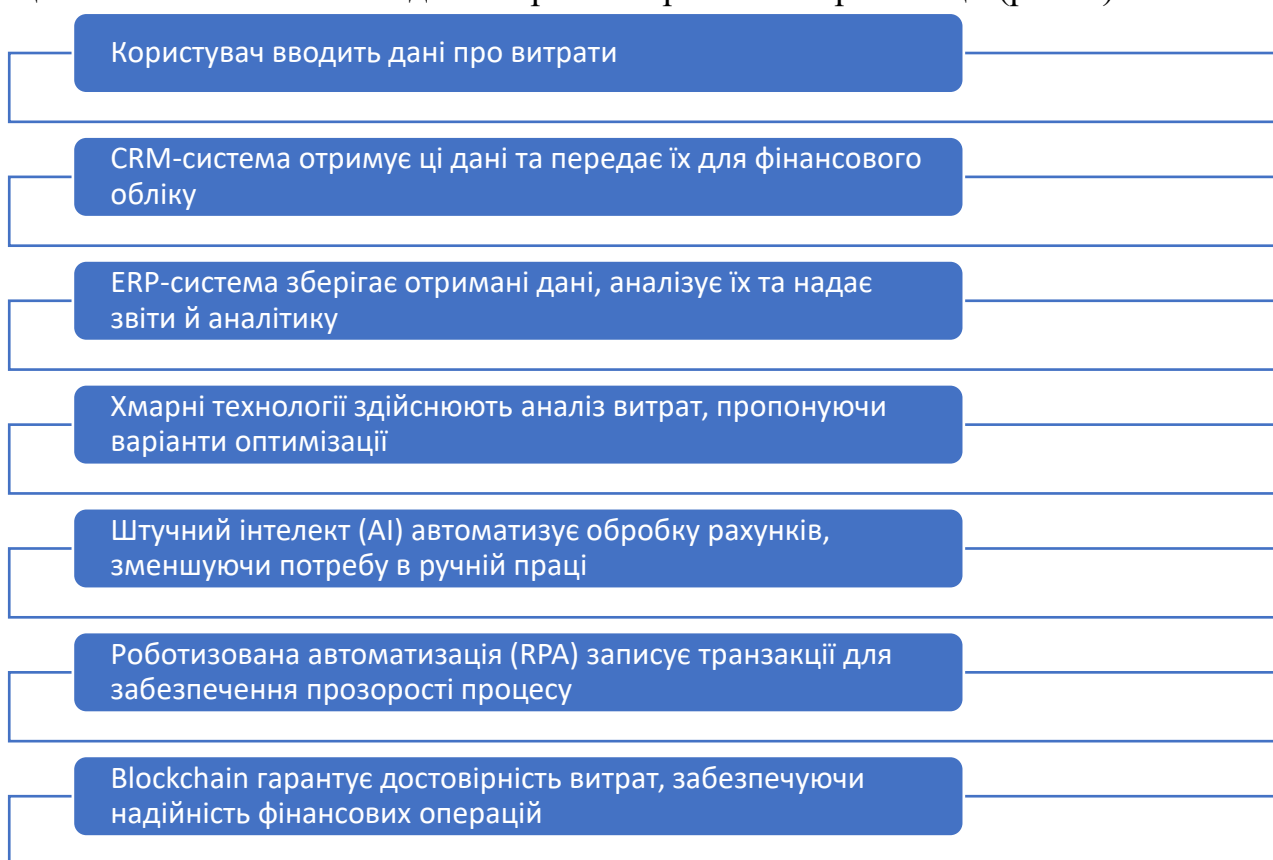

Рис. 1. Гібридна інтегрована система автоматизації офісних витрат підприємства

Джерело: авторська розробка

Використання алгоритмів машинного навчання у поєднанні з RPA відкриває нові перспективи для прогнозування витрат та оптимізації бюджету. Таке поєднання технологій стимулює розвиток цифрової трансформації у фінансовій сфері підприємства, сприяючи досягненню високих показників продуктивності та конкурентоспроможності організації. Таким чином, впровадження RPA та машинного навчання дозволяє досягти максимальної

автоматизації процесів, що істотно підвищує якість роботи фінансового відділу.

Забезпечення безпеки даних є одним із ключових аспектів автоматизації обліку офісних витрат, адже конфіденційність інформації сильно впливає на репутацію підприємства [5]. Для захисту фінансових даних можуть використовувати сучасні криптографічні методи, а також багаторівневі системи аутентифікації, які запобігають несанкціонованому доступу до чутливої інформації. Впровадження шифрування дозволяє забезпечити передачу даних між різними підрозділами підприємства за умов мінімальних ризиків. Інтеграція автоматизованих систем обліку з іншими корпоративними ресурсами, такими як CRM-системи та системи управління проектами, сприяє більш комплексному підходу до аналізу витрат [3]. Поєднання цих рішень дозволяє сформувати надійну платформу для зберігання, обробки та обміну критичною інформацією.

Висновки. Автоматизація обліку офісних витрат є необхідним інструментом для підвищення ефективності роботи сучасного підприємства. Запровадження сучасних технологій забезпечує точність, швидкість та прозорість фінансових процесів. Інтеграція ERP-систем, RPA та хмарних сервісів сприяє оптимізації бізнес-процесів і зниженню операційних витрат. Водночас, важливим залишається питання навчання персоналу та забезпечення кібербезпеки для збереження конфіденційності даних.

Список використаних джерел:

1. Сибірцев В.В., Кабенгеле Г.Т., Романишин В.О. Особливості застосування облікових інформаційних систем у корпоративному обліку та фінансовому управлінні. *Економіка. Фінанси. Право*. 2024. № 9. С. 21-26. DOI: 10.37634/efp.2024.9.5.
2. Грибовська Ю., Кононенко Ж. Застосування інформаційних систем в управлінні підприємством. *Економіка та суспільство*. 2023. № 47. URL: 10.32782/2524-0072/2023-47-84.
3. Пономарьова Т. В., Матюшко М. М. Аналіз програмних продуктів, які використовуються для автоматизації бухгалтерського обліку суб'єктами підприємницької діяльності. *Соціальна економіка*. 2021. Вип. 62. С. 148-156.
4. Пристемський О. Автоматизація та вплив інформаційних технологій на ведення обліку та контролю підприємства. *InterConf*. 2024. № 43(193). С. 76-82. DOI: 10.51582/interconf.19-20.03.2024.008.
5. Юрчук Н.П. Інформаційні системи в управлінні діяльністю підприємства. *Агросвіт*. 2015. № 19. С. 53-58. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/19_2015/12.pdf

Артем СТОРОЖУК*
студент 2-го курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

АНАЛІЗ МЕТОДІВ ОЦІНЮВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ RAG СИСТЕМ

Анотація. В даній роботі було розглянуто побудову і оцінку системи генерації відповідей з доповненим пошуком (RAG – Retrieval-Augmented Generation), що опрацьовує 2526 наукових статей. Описано етапи опрацювання даних та аналіз оцінки відповідей за допомогою різних метрик – як класичних (BLEU, ROUGE, METEOR), так новіших підходів (BERTScore, оцінювання через LLM), а також експертного оцінювання.

Abstract. This paper examines the development and evaluation of a Retrieval-Augmented Generation (RAG) system that processes over 2,526 scientific articles. It describes the data processing stages and analyzes answer evaluation using various metrics - both classical (BLEU, ROUGE, METEOR) and newer approaches (BERTScore, LLM-based evaluation), as well as expert assessment.

Вступ. Сьогодні, коли штучний інтелект розвивається як навіжений, особливу увагу притягують системи, що можуть генерувати текст та інтегрувати зовнішні знання для формування точніших і доречніших відповідей. Мабуть, найцікавішою архітектурою такого типу є RAG (Retrieval-Augmented Generation) – вона з'єднує механізми пошуку з можливостями великих мовних моделей щодо генерування тексту. Такі підходи особливо актуальні для наукових досліджень, бо тут якість інформації, її достовірність та відповідність запиту – надважливі.

У даній роботі було розглянуто, як будується і оцінюється інтелектуальна система на основі архітектури RAG під час роботи з низкою наукових текстів. Проаналізовано методи підготовки даних – зокрема, векторизація тексту.

Виклад основного матеріалу. RAG – це інноваційна технологія у сфері штучного інтелекту, яка поєднує пошук релевантної інформації із зовнішніх джерел даних та генерацію відповідей на основі цієї інформації.

Ця технологія дозволяє значно підвищити точність відповідей AI-систем та вирішити одну із найбільших проблем традиційних мовних моделей - обмеженість та застарілість їхніх знань. Замість того, щоб генерувати відповіді виключно на основі параметрів, вивчених під час тренування, RAG-системи можуть шукати і використовувати актуальну інформацію з баз даних, документів або навіть інтернету. Якщо пояснювати просто, RAG-системи працюють у два

* Науковий керівник: старший викладач кафедри комп'ютерних наук та економічної кібербезпеки ВНАУ - Сергій ХРУЩАК

етапи: спочатку шукають потрібну інформацію в якомусь зовнішньому джерелі (це компонент retriever), а потім мовна модель (generator) створює відповідь, спираючись на знайдений контекст. Для зберігання інформації використовуються векторні бази даних – такі як Chroma, FAISS, QDrant або Pinecone. В них текст зберігається у вигляді ембедингів – числових векторів, що кодують смисл тексту. Для даного дослідження було опрацьовано 2526 наукових статей. Перед тим, як їх використовувати, всі тексти проходили обробку – а саме розбиття їх на фрагменти з перекриттям, сортування за напрямками досліджень, а потім векторизація через модель вбудовувань. Загальна структура системи показана на рисунку 1.

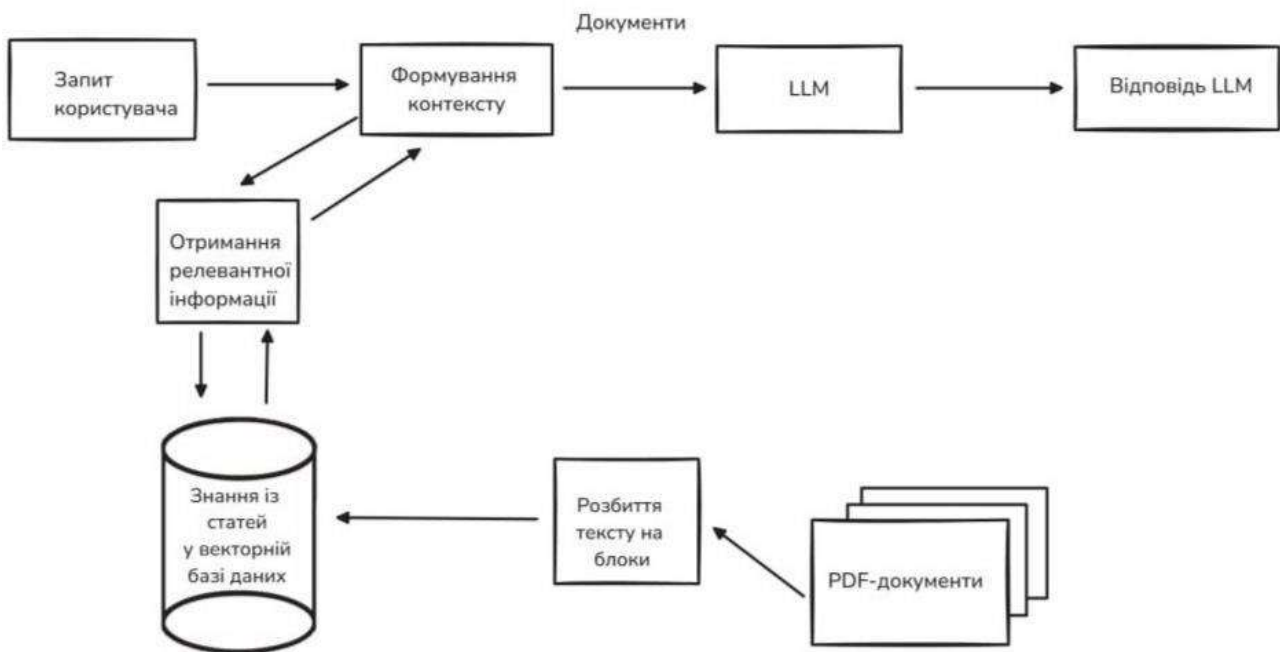

Рис. 1. Загальний вигляд системи з генерацією, доповненою пошуком

Джерело: сформовано автором на основі [4]

У даному прикладі вхідними даними є набір PDF-документів, що містять наукові статті різної тематики. Ці документи відрізняються за структурою, форматуванням, наявністю таблиць, формул, графіків та інших елементів, що потребують специфічної обробки.

Для ефективного зберігання та пошуку, PDF-документи перетворюються на текстовий формат, а потім розбиваються на менші семантичні блоки (чанки). Цей процес включає: Видобування чистого тексту з PDF-файлів, збереження структури документа, розбиття на фрагменти оптимального розміру, забезпечення перекриття між сусідніми блоками. Розбиття на блоки є критичним етапом, оскільки занадто малі фрагменти можуть втрачати контекст, а занадто великі – містити багато нерелевантної інформації та знижувати точність пошуку.

Підготовлені текстові блоки трансформуються у векторні представлення

(embeddings) за допомогою спеціалізованих моделей вбудовувань. Ці вектори зберігаються у векторній базі даних, яка забезпечує ефективний семантичний пошук. У нашому дослідженні використовувалось векторне сховище Qdrant, хоча можливе застосування й інших рішень (FAISS, Pinecone, Milvus).

Вхідна точка взаємодії з системою – це запит користувача у природній формі. Запити можуть варіюватися від простих фактичних питань до складних аналітичних запитів, що потребують інтеграції знань з декількох джерел.

Цей компонент відповідає за пошук інформації, релевантної до запиту користувача. Процес пошуку включає: Векторизацію запиту користувача тією ж моделлю вбудовувань, що використовувалась для документів, а також обчислення семантичної схожості між вектором запиту та векторами.

Треба розуміти, що ефективна оцінка роботи таких систем – це критично важлива річ для їхнього практичного застосування. Особливо у науці, де від інформації вимагають максимальної точності, повноти й можливості перевірки. Одне з ключових питань під час побудови RAG – це вибір метрик, які дозволять об'єктивно оцінити, наскільки добре система працює. Було приділено особливу увагу тому, як оцінювати якість відповідей – їхню відповідність питанню, повноту і достовірність.

Всі підходи до оцінювання можна поділити на дві групи: метрики, які вимагають наявності еталонних відповідей, і метрики, які працюють без еталону (їх ще називають zero-reference). У кожній групі є свої плюси й мінуси, які треба враховувати залежно від конкретної задачі.

До першої категорії належать класичні метрики:

- BLEU (Bilingual Evaluation Understudy) – метрика, яка дивиться на точність через збіг n-грам між згенерованою й еталонною відповідями. Вона добре працює для машинного перекладу, але не дуже враховує смислові відповідності чи синоніми.

- ROUGE (Recall-Oriented Understudy for Gisting Evaluation) – це набір метрик, які більше зосереджуються на повноті відтворення змісту. Часто застосовується для оцінки автоматичних підсумовувань тексту.

- METEOR (Metric for Evaluation of Translation with Explicit ORdering) – ця метрика вже враховує морфологічну схожість, синоніми й навіть перестановки слів. Вона точніша за BLEU, але гірше працює з довгими відповідями. Хоча ці метрики дають кількісну оцінку, вони не дуже добре оцінюють семантичну схожість. Наприклад, дві відповіді, що передають однаковий зміст різними словами, можуть отримати низькі оцінки за BLEU чи ROUGE. Основний недолік цих метрик – вони не розуміють смисл тексту, тому даватимуть низькі оцінки відповідям, які мають однаковий зміст, але виражений різними словами. Тобто, вони часто не узгоджуються з тим, як люди оцінюють схожість текстів. Через це в сучасних дослідженнях частіше використовують метрики на основі вбудовувань (embeddings-based). Ці метрики розглядають відповіді не як сукупність окремих слів, а як вектори у багатовимірному семантичному просторі. Найчастіше являють собою косинус між обрахованими

векторами для еталонної (V_e) та згенерованої (V_g) відповідей

$$Sim(V_e, V_g) = \frac{\vec{V_e} \cdot \vec{V_g}}{\|V_e\| \cdot \|V_g\|} \quad (1)$$

Одна з найвідоміших реалізацій такого підходу – це BERTScore, яка використовує вбудовування моделі BERT для порівняння значень слів у контексті. Такі метрики краще відповідають людському розумінню схожості змісту, що робить їх дуже цінними для оцінки наукової інформації.

Ще один сучасний підхід – це оцінювання через великі мовні моделі. Тут сама LLM (або окрема модель-критик) отримує згенеровану відповідь і має оцінити її за різними критеріями: чи відповідає запиту, чи достовірна фактично, чи повна, логічна, чи витримано стиль. Цей підхід реалізовано, наприклад, у метриці BLEURT, яка поєднує BERT-вбудовування з навчанням на оцінках людей. Це дозволяє врахувати контекст і наміри запиту, що особливо важливо для складних запитань.

До категорії оцінювання без еталону належать метрики, яким не потрібна "правильна відповідь". Найвідоміша з них – перплексія (PPL), що показує впевненість моделі у власному тексті. Вона визначається як обернена ймовірність передбачення послідовності токенів: нижча перплексія означає, що модель впевненіше передбачає текст, тобто він природніший.

Рахується за формулою:

$$Ppl = \exp \left(- \sum_{i=1}^t \log \left(P_{\theta}(x_i | x_{j \neq i}) \right) \right), \quad (2)$$

де P_{θ} – логарифм ймовірності i -го токена, при умові появи інших токенів у реченні.

Недолік цієї метрики – залежність від самої моделі і складність обчислення, коли модель працює як сервіс без доступу до внутрішніх даних. Крім того, низька перплексія не гарантує фактичної точності чи відповідності змісту запиту, особливо для наукових текстів.

У даному дослідженні було використано комплексний підхід до оцінювання. Сформовано набір зі 100 запитань до випадкових статей, що включав як вузькоспеціалізовані, так і міждисциплінарні питання. На основі відповідей системи було проведено такі оцінки:

1. Порівняння з еталонними відповідями за метриками BLEU та BERTScore;
2. Проведено оцінювання семантичної близькості через LLM;
3. Використано LangGraph для інтеграції процесів оцінки;
4. Залучено експертів для ручного оцінювання повноти і фактичної правильності відповідей.

Такий підхід дозволив всебічно оцінити, як впливають різні компоненти

RAG-системи на якість відповідей – точність отриманих фрагментів, доречність контексту та здатність моделі формулювати відповіді, що дійсно відповідають тому, що хотів дізнатися користувач.

Висновок. У даній статті проаналізовано сучасні інтелектуальні системи на основі великих мовних моделей, особливо тих, що застосовують механізми доповненого пошуку (RAG). Було досліджено методи оцінювання якості відповідей таких систем і виділено ключові метрики для автоматизованого аналізу: BLEU, ROUGE, METEOR, BERTScore, а також без еталонні метрики на кшталт перплексії (PPL). Особливий акцент зроблено на семантичних метриках, які краще відповідають людському сприйняттю якості. За результатами дослідження отримано висновок, що найкраще працює комбінований підхід – використання метрик з еталонними відповідями разом з моделями-оцінювачами для повного аналізу якості RAG-систем.

Список використаних джерел:

1. Юрчак І.Ю., Кичук О.О., Оксентюк В.М., Хіч А.О. Можливості та обмеження великих мовних моделей / Computer Systems and Network. Львів, 2024. №2, С. 286-300. DOI: <https://doi.org/10.23939/csn2024.02.267>.
2. Сторожук А. Використання RAG для побудови спеціалізованої експертної системи для наукових статей. *Журнал студентських наукових праць «Управління, адміністрування та право: проблеми, тенденції, досягнення»* 2024. №16. С. 281-285.
3. Brown, T., Mann, B., Ryder, N., Subbiah, M., Kaplan, J.D., Dhariwal, P. and Neelakantan, A. (2020). Language models are few-shot learners. *Advances in Neural Information Processing Systems* 33, 1877–1901. DOI: <https://doi.org/10.48550/arXiv.2005.14165>.
4. RAG Evaluation - Hugging Face Open-Source AI Cookbook URL: https://huggingface.co/learn/cookbook/rag_evaluation.
5. Herreros Q., Veasey T., Papaoikonomou T. RAG evaluation metrics: A journey through metrics. URL: <https://www.elastic.co/search-labs/blog/evaluating-rag-metrics> (Дата звернення 04.03.2025).

Назар ТОВСТИЦЬКИЙ*
студент 4 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

АНАЛІЗ АЛГОРИТМІВ РОЗБОРУ СТРУКТУРОВАНИХ ДАНИХ

Анотація. У статті розглядаються основні алгоритми розбору структурованих даних, які відіграють ключову роль у процесах обробки інформації в сучасних інформаційних системах. Проаналізовано особливості таких підходів, як $LL(1)$ та $LR(1)$ парсинг, рекурсивний спуск та парсинг на основі автоматів. Висвітлено переваги та недоліки кожного з методів, а також їх придатність до обробки різних форматів даних, зокрема JSON, XML та CSV. Особлива увага приділена практичному застосуванню алгоритмів у реальних умовах, проблемам, що виникають при обробці великих обсягів інформації, та шляхам їх вирішення.

Abstract. The article discusses the main algorithms for parsing structured data, which play a key role in the information processing processes in modern information systems. The features of such approaches as $LL(1)$ and $LR(1)$ parsing, recursive descent, and automaton-based parsing are analyzed. The advantages and disadvantages of each of the methods are highlighted, as well as their suitability for processing various data formats, in particular JSON, XML, and CSV. Special attention is paid to the practical application of algorithms in real conditions, to problems that arise when processing large amounts of information, and ways to solve them.

Вступ. В сучасному світі обробка та аналіз даних стали основними складовими багатьох бізнес-процесів, наукових досліджень і технологічних розробок. Одним із важливих етапів роботи з даними є їх розбір або парсинг, який полягає у видобутку структурованої інформації з різноманітних форматів, таких як JSON, XML, CSV та інші. Алгоритми розбору даних дозволяють перетворювати сирі дані у форму, зручну для подальшої обробки, аналізу чи зберігання. Структуровані дані, на відміну від неструктурованих, мають чітко визначену структуру, що дозволяє автоматизувати їх обробку. Розбір таких даних є ключовим елементом у роботі з інформацією, що надходить з різних джерел, таких як веб-сайти, API, бази даних чи сенсори. Однак, процес парсингу не завжди є простим, оскільки вимагає врахування різноманітних форматів та особливостей кожного з них [1].

Виклад основного матеріалу. Вибір алгоритму для розбору

* Науковий керівник: к.т.н., старший викладач кафедри комп'ютерних наук та цифрової економіки – Віталій СУПРИГАН

структурованих даних залежить від багатьох факторів: складності граматики даних, обсягу оброблюваної інформації, вимог до швидкості обробки та ефективності пам'яті. Оскільки технології розробки та обробки даних постійно еволюціонують, важливо розуміти, як правильно вибрати інструменти для парсингу, що дозволяють отримувати найбільш точні й ефективні результати.

Розбір (парсинг) структурованих даних є фундаментальним етапом в інформаційних процесах, який забезпечує перетворення вхідної інформації у форму, придатну для обробки. Структуровані дані характеризуються чіткою організацією – вони подані у вигляді таблиць, дерев або об'єктів з атрибутами, що дозволяє застосовувати до них формальні алгоритми аналізу [1].

Однією з ключових класифікацій алгоритмів розбору є поділ на аналіз зверху вниз (top-down) та знизу вгору (bottom-up). До першої групи належать алгоритми типу LL(1), тоді як до другої – LR(1) [2].

Алгоритм LL(1) – це приклад детермінованого парсера зверху вниз, що будує дерево виводу з кореня, обробляючи вхідну стрічку зліва направо. Назва «LL(1)» означає: перша літера – читання зліва направо (Left-to-right), друга – побудова лівого виводу (Leftmost derivation), а цифра 1 – використання одного символу наперед (lookahead) для прийняття рішень. Основою роботи LL(1) є таблиця предикативного аналізу, яка формується за допомогою множин FIRST і FOLLOW, що дозволяє точно визначити, яке правило граматики застосовувати на кожному кроці. Граматика для LL(1) не повинна мати лівої рекурсії та неоднозначностей, а всі правила мають бути чітко розмежовані відповідно до символів наперед.

LL(1) парсери дуже ефективні при роботі з простими контекстно-вільними грамами, особливо для даних з простою або слабко вкладеною структурою, таких як CSV, конфігураційні файли, де немає складних вкладених блоків. Вони швидкі, прості в реалізації, особливо у вигляді рекурсивного спуску, та зручні для налагодження. До недоліків належать обмеження на граматики, які можуть бути оброблені, оскільки багато реальних мов потребують більш потужного механізму аналізу.

LL(1) підходить для невеликих DSL, простих інтерпретаторів, а також широко використовується в освітніх цілях. Існують інструменти, як-от ANTLR або JavaCC, які підтримують створення LL(1)-парсерів, а також можливість ручної реалізації в будь-якій мові програмування. Незважаючи на обмеження, LL(1) залишається популярним вибором там, де потрібна легкість, передбачуваність і швидка реалізація.

Алгоритм LR(1) – це потужний метод синтаксичного аналізу знизу вгору, який будує дерево розбору від термінальних символів до кореня, обробляючи вхідну стрічку зліва направо. Назва «LR(1)» означає: L – читання зліва направо (Left-to-right), R – побудова правого виводу (Rightmost derivation in reverse), а 1 – використання одного символу наперед (lookahead). На відміну від LL(1), LR(1) здатен аналізувати складніші контекстно-вільні граматики, включаючи ті, що містять ліву рекурсію або неоднозначності, які можна вирішити через стан

машини. Втім, цей алгоритм має і недоліки. Зокрема, це складність реалізації: для створення таблиць станів потрібно багато обчислень, що ускладнює ручну розробку [3].

Крім класичних алгоритмів розбору структурованих даних, використовуються й інші підходи, що дозволяють адаптуватися до різноманітних форматів, враховувати невизначеність і навіть «еволюціонувати» разом із змінами у структурі інформації [3]:

1) генетичні алгоритми для розпізнавання шаблонів – працюють шляхом генерації численних кандидатних рішень (індивідів), кожен з яких проходить оцінювання за критеріями відповідності структурі, а потім піддається операціям мутації та кросинговеру для покращення результату;

2) статистичні та ймовірнісні моделі – дозволяють моделювати невизначеність і варіативність у структурованих даних. Такі підходи опираються на велику кількість тренувальних даних для побудови моделі, яка може виявляти сховані закономірності навіть за умов шуму або неповноти інформації;

3) семантично-орієнтовані підходи – роблять акцент на розумінні смислового наповнення даних за допомогою онтологій, семантичних мереж або систем договірних правил;

4) підходи з використанням гібридних методів – поєднують класичні алгоритмічні рішення з технологіями машинного навчання, що дозволяє створити системи, здатні адаптуватися до складних сценаріїв обробки даних.

На основі вищенаведеного, побудовано порівняльну таблицю підходів для розбору структурованих даних (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняння підходів для розбору структурованих даних

Метод	Переваги	Недоліки / Обмеження
Генетичні алгоритми	Гнучкість при роботі з невідомими або частково визначеними структурами	Значні обчислювальні витрати, повільна швидкість знаходження оптимальних рішень
Статистичні та ймовірнісні моделі	Висока адаптивність до змінних структур, здатність працювати з неоднозначними або частково структурованими даними	Чутливість до якості й обсягу тренувальних даних, потреба в ретельному налаштуванні параметрів
Семантично-орієнтовані підходи	Гнучке розпізнавання даних завдяки акценту на контексті	Необхідність створення та підтримки розвинених онтологій, а також залежність від якості доступної інформації
Підходи з використанням гібридних методів	Комбінують стабільність алгоритмічного аналізу з гнучкістю ML-моделей	Підвищені вимоги до обчислювальних ресурсів через використання декількох алгоритмів одночасно

Джерело: сформовано автором на основі [3]

Розбір структурованих даних – це не лише алгоритмічне завдання, а й процес, що супроводжується низкою практичних викликів, особливо у реальних умовах обробки інформації з різних джерел. Алгоритм розробки структурованих

даних передбачає інтеграцію традиційних методів аналізу з інноваційними підходами, що дозволяє ефективно адаптувати систему до змінних форматів і умов роботи. Це забезпечує підвищену гнучкість та точність, сприяючи створенню надійних рішень для складних завдань у динамічному інформаційному середовищі (рис. 1).

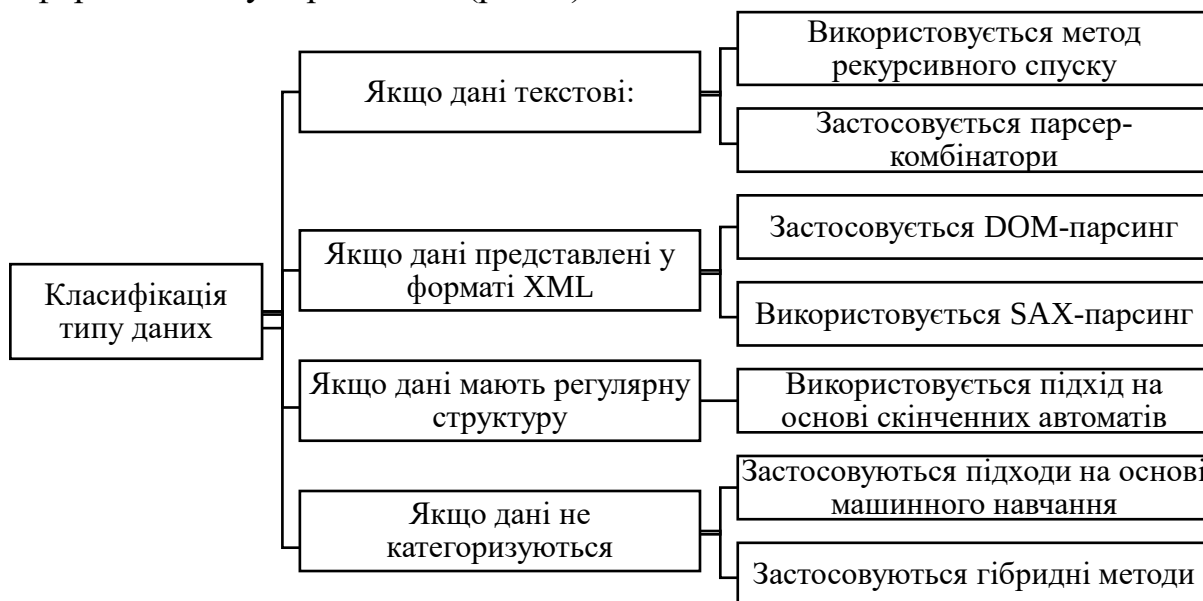

Рис. 1. Алгоритм розбору структурованих даних

Джерело: сформовано автором на основі [4, 5]

Однією з ключових проблем є обробка некоректних або пошкоджених даних. Дані можуть містити помилки через людський фактор, технічні збої, неправильне кодування чи передачу, що потребує реалізації механізмів валідації, очищення та відновлення інформації.

Ще одним викликом є різноманітність форматів і варіацій структур. Наприклад, навіть такі на перший погляд прості формати, як CSV або JSON, можуть мати десятки варіацій: різні символи розділення, вкладені об'єкти, відсутність заголовків тощо. Це вимагає розробки парсерів, здатних адаптуватися до гнучких структур або конфігурацій, що підтримують параметризацію [4]. Алгоритми парсингу знаходять широке застосування у багатьох сферах, де необхідна обробка структурованих або напівструктурованих даних. Сучасні проєкти рідко обходяться без механізмів синтаксичного аналізу, оскільки дані надходять з різноманітних джерел і мають різні формати подання. Такими механізмами є:

1) веб-скрапінг та обробка API-даних – у сфері веб-скрапінгу парсинг використовується для витягування даних із HTML-структур вебсторінок. Залежно від складності структури, можуть застосовуватись як прості регулярні вирази або DOM-парсери, так і повноцінні парсери на основі LL або LR-алгоритмів, особливо коли потрібно розбирати вкладені елементи, таблиці, форми тощо. У випадку роботи з API, дані зазвичай надходять у форматах JSON або XML, тому використовуються відповідні парсери для обробки цих структур;

2) інтеграція з базами даних – при обробці запитів або імпорту даних із зовнішніх джерел часто доводиться розбирати SQL-рядки, структури CSV або спеціалізовані формати обміну. Парсери допомагають розпізнавати типи даних, ідентифікатори, ключові слова тощо, а також виявляти синтаксичні помилки ще до виконання запиту;

3) програмування компіляторів та інтерпретаторів – однією з найкласичніших сфер застосування парсерів є побудова компіляторів. Тут синтаксичний аналіз – обов'язковий етап після лексичного аналізу. За допомогою алгоритмів LL(1), LR(1), SLR, LALR тощо, компілятор будує синтаксичне дерево програми, яке потім використовується для генерації байт-коду, машинного коду або інтерпретації;

4) наукові дослідження та технічні обчислення – у таких галузях, як біоінформатика, фізика, хімія тощо, часто використовуються спеціалізовані формати для опису структур даних – наприклад, FASTA, PDB, SBML, FITS тощо.

5) машинне навчання та підготовка даних – у проєктах зі штучним інтелектом парсинг потрібен на етапі підготовки даних (data preprocessing), особливо якщо ці дані надходять у сирому вигляді: текстові логи, файли сенсорів, відповіді анкет, тощо. Ефективні парсери дозволяють структурувати ці дані, очистити та нормалізувати перед подачею в алгоритми машинного навчання [5].

Висновок. Алгоритми парсингу – це не просто технічний засіб обробки даних, а справжній рушійний фактор сучасних інформаційних технологій. Завдяки своїй здатності розбирати і структурувати дані, вони дозволяють ефективно працювати як з невеликими системами, так і з масштабними обчислювальними задачами. Сучасна практика демонструє, що інтеграція класичних методів з інноваційними підходами, такими як машинне навчання та семантичний аналіз, відкриває нові горизонти для розробки адаптивних і продуктивних систем. Це підтверджує важливість алгоритмів парсингу як інструменту, що лежить в основі розвитку компіляторів, інтерпретаторів та систем для обробки великих масивів інформації в науці та промисловості.

Список використаних джерел:

1. Сироткіна О.І., Алексєєв М.О., Асоцький В.В., Удовик І.М. Аналіз впливу властивостей структурованих даних на оптимізацію процесів їх обробки. *Науковий вісник Національного гірничого університету*. 2019. № 3. С. 119-128.

2. Які типи алгоритмів машинного навчання існують і як їх вибрати? URL: <https://surl.li/gasorp> (дата звернення: 07.04.2025).

3. Захарчин Н.Г., Захарчин Н.Р. Ріст структурованих та неструктурованих даних та управління ними: загальні аспекти. *Вчені записки ТНУ імені В.І.Вернадського. Серія: Технічні науки*. 2021. № 5, Т. 32 (71). С. 83-87.

4. Верес О.М., Оливко Р.М. Класифікація методів аналізу великих даних. URL: <https://surl.li/thwayu> (дата звернення: 08.04.2025).

5. Базові структури алгоритмів. URL: <https://step.org.ua/konspekt/algorithm/tema2> (дата звернення: 07.04.2025).

Валентина ЧЕРНІЙ,*
студентка 1-го курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій та сфери
обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

АРХІТЕКТУРА ТРАНСФОРМЕРІВ У ВЕЛИКИХ МОВНИХ МОДЕЛЯХ: ВІЗУАЛЬНЕ ПОЯСНЕННЯ ПРИНЦИПІВ РОБОТИ ДЛЯ ДОСЛІДНИКІВ У ГАЛУЗІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Анотація. У статті розглянуто архітектуру трансформерів як основу сучасних великих мовних моделей (LLM), зокрема GPT, BERT і T5. Розглянуто ключові компоненти трансформера, таких як механізм уваги (self-attention), мультиголовна увага, позиційне кодування та прямий прохід (feed-forward network). Окрему увагу приділено відмінностям між енкодером і декодером та специфіці їх використання в різних типах LLM. Наведено приклади роботи трансформерів, формули та аналогії, які допомагають краще зрозуміти принципи функціонування.

Annotation. The article discusses the architecture of transformers as the basis of modern large language models (LLMs), in particular GPT, BERT and T5. The key components of the transformer, such as the mechanism of attention (self-attention), multihead attention, positional coding and direct pass (feed-forward network) are considered. Special attention is paid to the differences between an encoder and a decoder and the specifics of their use in different types of LLMs. Examples of the work of transformers, formulas and analogies that help to better understand the principles of functioning are given.

Вступ. Останнє десятиріччя характеризується стрімким зростанням інтересу до великих мовних моделей (LLM), які демонструють унікальні можливості в обробці природної мови, генерації текстів, автоматизованому перекладі, пошуку інформації, моделюванні діалогів тощо. Основою таких моделей є архітектура трансформерів – інноваційна нейромережева структура, що радикально змінила підходи до побудови моделей штучного інтелекту. Вперше запропонована у 2017 році в роботі «Attention is All You Need», ця архітектура швидко витіснила попередні рекурентні та конволюційні підходи, завдяки своїй здатності ефективно обробляти великі обсяги даних без втрати контекстної цілісності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Архітектура трансформерів є основою сучасних великих мовних моделей (LLM), таких як GPT, BERT, LLaMA

* Науковий керівник: к.т.н., старший викладач, доцент кафедри комп'ютерних наук та цифрової економіки ВНАУ – Віталій СУПРИГАН

тощо. Запропонована у 2017 році у статті «Attention is All You Need» від Google, вона радикально змінила підходи до обробки природної мови, замінивши рекурентні нейронні мережі (RNN) завдяки своїй ефективності та здатності до паралельної обробки [3].

Велика мовна модель (LLM) — це тип алгоритму штучного інтелекту (ШІ), який використовує методи глибокого навчання та величезні набори даних для розуміння, узагальнення, створення та прогнозування нового вмісту. Термін генеративний ШІ також тісно пов'язаний із LLM, який, по суті, є типом генеративного ШІ, спеціально створеного для створення текстового контенту [1].

Архітектура трансформерів складається з двох основних частин: енкодера та декодера. У великих мовних моделях часто використовується лише одна з них (наприклад, декодер у GPT або енкодер у BERT). Процес починається з перетворення тексту на числові вектори. Слова або токени (наприклад, отримані через токенизатор типу WordPiece чи BPE) переводяться у векторний простір за допомогою таблиці вкладень. Оскільки трансформери не враховують порядок слів за замовчуванням, додається позиційне кодування — вектор, що позначає позицію токена в послідовності.

Серцем трансформера є *механізм уваги (attention mechanism)*, а саме *self-attention*, який дозволяє моделі оцінювати важливість кожного елемента вхідної послідовності по відношенню до інших. Кожен токен порівнюється з усіма іншими токенами у послідовності через запити (queries), ключі (keys) і значення (values). Це дозволяє визначити, які слова найбільше впливають одне на одне.

Формула уваги:

$$\text{Attention}(Q, K, V) = \text{softmax} \left(\frac{QK^T}{\sqrt{d_k}} \right) V$$

де:

Q – запити (queries);

K – ключі (keys);

V – значення (values);

d_k — розмірність ключа, що запобігає надмірному зростанню значень.

Щоб модель могла «дивитися» на різні аспекти взаємозв'язків між токенами, застосовується мультиголовна увага (*Multi-Head Attention*). Замість одного механізму уваги використовується кілька «голів», кожна з яких фокусується на різних аспектах зв'язків між словами.

Формула:

$$\text{MultiHead}(Q, K, V) = \text{Concat}(\text{head1}, \dots, \text{headh})W^O$$

Кожна head – це окремий attention-блок з власними параметрами.

Прямий прохід (Feed-Forward Network). Після механізму уваги кожен токен проходить через невелику нейронну мережу з повнозв'язними шарами, що додає нелінійність і поглиблює контекст. Це як фільтр, який «шліфує» вектор, роблячи його більш виразним і адаптованим до задачі.

Нормалізація та залишкові з'єднання (Layer Normalization & Residual Connections). Щоб стабілізувати навчання, застосовується нормалізація шарів

(Layer Normalization), а залишкові з'єднання дозволяють пропускати початкові дані через шар, додаючи їх до результату. Уявіть потік води: нормалізація регулює швидкість, а залишкові з'єднання — це бічні канали, що зберігають частину початкового потоку.

Трансформери навчаються на величезних обсягах тексту, передбачаючи наступне слово (GPT) або заповнюючи пропущені слова (BERT).

На відміну від RNN, трансформери обробляють усі токени одночасно, що робить їх швидшими на GPU.

Трансформер працює як багатошарова «машина контексту»:

1. *Вхід*: Токени з вкладеннями та позиційним кодуванням.
2. *Увага*: Карта зв'язків між токенами.
3. *Прямий прохід*: Поглиблення контексту.
4. *Повторення*: Кілька шарів для підвищення точності.
5. *Вихід*: Контекстуалізовані вектори (енкодер) або текст (декодер).

Приклад: У реченні «Він купив квіти для неї» механізм уваги зв'яже «він» із «купив», а «квіти» із «для неї», створюючи повну картину.

Перш ніж заглиблюватися в специфіку LLM на основі декодера, важливо переглянути архітектуру трансформатора, основу, на якій побудовані ці моделі. Трансформатор представив новий підхід до моделювання послідовності, покладаючись виключно на механізми уваги для захоплення довгострокових залежностей у даних, без необхідності повторюватися або згорткових шарів [1].

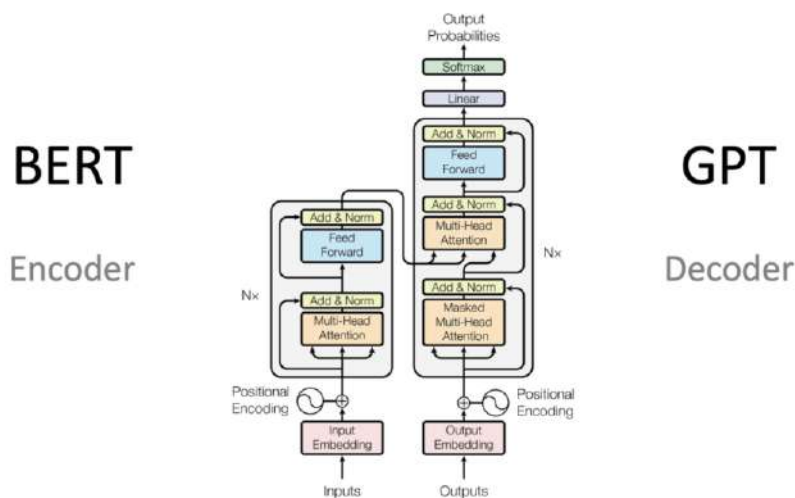

Рис. 1. Архітектура трансформатора

Джерело: [2].

Оригінальна архітектура трансформатора складається з двох основних компонентів: кодера та декодера. Кодер обробляє вхідну послідовність і генерує контекстуалізоване представлення, яке потім споживається декодером для створення вихідної послідовності. Ця архітектура спочатку була розроблена для завдань машинного перекладу, коли кодер обробляє вхідне речення вихідною мовою, а декодер генерує відповідне речення цільовою мовою.

Енкодер приймає так званий source text-input. Головна задача енкодера -

максимально зрозуміти текст, який до нього потрапляє: зв'язки між словами та значення цього тексту в формуванні відповіді. Наприклад є речення: «Привіт, я лінгвіст, я знаю багато мов, наприклад...». І ми хочемо від моделі, щоб продовження цього речення звичайно було не «... спагетті та собака». Для цього вхідний текст повинен векторизуватися, пройти декілька слоїв Attention (як раз щоб зрозуміти взаємозв'язок між словами), та піти далі до наступних feed-forward шарів, щоб профільтрувати всю непотрібну інформацію [2].

Таблиця 1

Енкодер і декодер: їхня роль

Компонент	Функція	Приклад використання	Візуалізація
Енкодер	Перетворює вхідний текст у набір контекстуалізованих векторів	Моделі типу BERT для розуміння тексту	«Читач», який аналізує книгу і робить нотатки
Декодер	Генерує вихідний текст на основі вхідного контексту	Моделі типу GPT для генерації тексту	«Письменник», який пише нову главу за нотатками

Джерело: сформовано автором на основі [1].

Bert (Bidirectional Encoder Representations from Transformers) - це перший гучний представник Трансформерів. Він побудований виключно на блоках енкодера (Base - 12 слоїв, Large - 24). Його вчили на великому об'ємі даних з вікіпедії протягом 3 днів невпинно з такими цілями, як:

1) генерувати пропущене слово в реченні так, щоб воно було дуже підходило за змістом.

2) аналізувати два речення і казати: вони близькі за змістом чи ні.

Результат вийшов дуже добрим, оскільки, за допомогою блоків енкодерів, модель добре розуміє суть тексту та зв'язок між словами. Задача цієї моделі була не в генерації довгих послідовностей тексту, а в його розумінні. Ця ж модель часто використовується багатьма Дата Сайнтистами для отримання якісних ембедингів без власного написання відповідного слою [2].

GPT (Generative Pre-trained Transformer) - на відміну від Bert, виключає використання блоків енкодера як такого та використовує виключно блоки декодера, які OpenAI називають трансформерними блоками. Давайте розберемось, в чому відмінність від так званих трансформерних блоків від класичних блоків декодера. В класичній архітектурі трансформера блок декодера відповідає за цільовий текст (тобто той, який потрібно згенерувати). Допомогає йому в цьому блок енкодера, який надає інформацію про вхідний текст. Працює це наступним чином: вихід енкодера додається у вигляді key & values в слой MultiHeadAttention декодера. Це допомагає декодеру розуміти минулий контекст при генерації наступних слів послідовності [2].

Оскільки в GPT відсутній зовсім блок енкодера, то і слой MultiHeadAttention з декодера на енкодер також відсутній. Модель в данному вигляді є авторегресійною та навчалася на задачі генерації наступного слова в послідовності.

Відсутність блоку енкодера, відповідно відсутність слою уваги з декодера на енкодер робить навчання даної моделі значно швидше й дозволяє значно збільшити кількість шарів декодера в порівнянні з класичною архітектурою трансформерів. Якщо у того ж бєрта в моделі Large 24 блоки енкодера, то у GPT - 92 блоки декодера.

T5 (*Text-to-Text-Transfer-Transformer*), в свою чергу, використовує, як енкодер, так і декодер. Кількість блоків є різною в залежності від розмірів моделі (Google випустили ряд T5: від small до XXL). Модель Base включає 12 блоків енкодера та декодера. Large - 24 блоки. Більші моделі включають навіть більше.

T5 Була натренована на багатьох задачах: генерація тексту, сумаризація, переклад і.д. та зафайнтюнена ще на більшій кількості задач та текстів.

Варто сказати, що саме архітектура T5 є найбільш приближеною до класичної архітектури трансформера, де є як блоки енкодера, так і декодера.

Якщо розглядати сухі результати, то можна стовідсотково сказати, що GPT значно перевершує T5 по якості, але не варто звинувачувати в цьому саме архітектуру. Побудова трансформера - це дуже амбітна задача, де результат залежить не тільки від обраної архітектури, а й від кількості даних, їх якості, мови, параметрів самої моделі, обробки тексту, параметрів навчання та відслідковування результатів [2].

Для дослідників трансформери відкривають широкі можливості:

- 1) масштабованість: додавання шарів і параметрів покращує продуктивність.
- 2) адаптивність: їх можна застосовувати до перекладу, генерації, класифікації тощо.
- 3) інтерпретація: візуалізація матриць уваги показує, як модель «думає».

Висновки. Архітектура трансформерів змінила парадигму обробки природної мови завдяки механізму уваги та паралельній обробці. Візуалізація її принципів — як карти зв'язків, потоків і фільтрів — спрощує розуміння для дослідників, дозволяючи глибше осмислити роботу великих мовних моделей. Архітектура трансформерів — це прорив у ШІ завдяки механізму уваги та паралельній обробці. Для дослідників візуалізація її роботи як системи зв'язків і потоків спрощує розуміння складних процесів. Ця архітектура не лише лежить в основі сучасних LLM, але й відкриває двері до нових застосувань у обробці тексту, зображень і навіть мультимодальних даних. Розуміння її принципів є ключем до подальших інновацій у галузі штучного інтелекту.

Список використаних джерел:

1. Вступ до великих мовних моделей LLM. URL: <https://surl.gd/mtiuhd> (дата звернення: 09.04.2025).
2. Огляд трансформерних архітектур та їх функціональні призначення. URL: <https://surl.li/dxrbgv> (дата звернення: 09.04.2025).
3. Юрчак І., Хіч А., Оксентюк В. Розуміння великих мовних моделей: майбутнє штучного інтелекту. Computer design systems. theory and practice. 2024. Vol. 6, №. 2. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2024/oct/36178/626.pdf> (дата звернення: 09.04.2025).

Дарина ЩЕРБИНА *
студентка 3 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПЕРЕВАГИ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ АНАЛІЗУ РИНКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ: ЕКОНОМІЧНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ ТА СТРАТЕГІЇ ЦІНОУТВОРЕННЯ

Анотація. Стаття досліджує використання штучного інтелекту (ШІ) в аналізі ринку сільськогосподарської продукції в Україні у контексті економічного прогнозування та стратегій ціноутворення в період 2022–2025 років. Розглядаються сучасні підходи до застосування алгоритмів машинного навчання для обробки великих обсягів аграрних даних, прогнозування цін та оптимізації ресурсів. Проведений аналіз ключових переваг впровадження ШІ, зокрема підвищення точності аналітики, оперативність прийняття рішень і зниження витрат. Водночас висвітлюються основні виклики: високі фінансові бар'єри, кадровий дефіцит і потреба в якісних даних. У статті також обґрунтовано необхідність активного впровадження ШІ як засобу підвищення ефективності аграрного виробництва, стабілізації ринку та забезпечення продовольчої безпеки в умовах глобальних і внутрішніх викликів.

Abstract. The article examines the use of artificial intelligence (AI) in the analysis of the agricultural market in Ukraine in the context of economic forecasting and pricing strategies in the period 2022–2025. Modern approaches to the use of machine learning algorithms for processing large amounts of agricultural data, price forecasting and resource optimization are considered. The authors analyze the key benefits of AI implementation, including improved analytics accuracy, faster decision-making, and reduced costs. At the same time, the main challenges are highlighted: high financial barriers, personnel shortage, and the need for high-quality data. The article also substantiates the need for the active introduction of AI as a means of increasing the efficiency of agricultural production, stabilizing the market and ensuring food security in the face of global and domestic challenges.

Вступ. Сучасне сільське господарство переживає стрімку цифрову трансформацію, зумовлену необхідністю адаптації до змін клімату, глобальних економічних викликів та потреби у підвищенні ефективності агровиробництва. У цьому контексті особливу увагу привертає використання штучного інтелекту (ШІ) як інструменту аналізу ринку сільськогосподарської продукції. Завдяки

* Науковий керівник: PhD, старший викладач кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ– Людмила БОЛТОВСЬКА

своїй здатності обробляти великі обсяги даних та виявляти приховані закономірності, ІІІ відкриває нові можливості для точного економічного прогнозування та розробки стратегій ціноутворення. Це дослідження присвячене аналізу актуального досвіду застосування ІІІ в аграрній економіці, визначенню його переваг, недоліків та перспектив, а також обґрунтуванню його стратегічної важливості для сталого розвитку аграрного сектору.

Виклад основного матеріалу. Штучний інтелект використовується для прогнозування цін на аграрну продукцію шляхом аналізу великих обсягів даних, включаючи історичні ціни, погодні умови, стан ґрунту та інші фактори, що впливають на врожайність. Алгоритми машинного навчання дозволяють виявляти складні закономірності та робити точні прогнози щодо майбутніх цін. Наприклад, дослідження показують, що застосування ІІІ в аграрному секторі сприяє підвищенню врожайності та якості продукції на обмежених площах орних земель, одночасно зменшуючи залежність від людської праці.

Таблиця 1

Головні переваги використання ІІІ

Назва	Характеристика
Підвищення точності прогнозів	Застосування алгоритмів штучного інтелекту відкриває нові можливості для аграріїв завдяки здатності ІІІ обробляти величезні обсяги різноманітних даних – від метеорологічних показників та супутникових знімків до історичних даних про врожайність та ринкові тенденції. Глибокий аналіз цих даних дозволяє ІІІ виявляти складні закономірності та кореляції, які часто залишаються непоміченими при традиційних методах прогнозування. Як результат, фермери отримують значно точніші прогнози цін на сільськогосподарську продукцію та очікуваної врожайності, що є ключовим фактором для прийняття обґрунтованих рішень щодо посівів, збору врожаю та збуту.
Оперативність аналізу	У сучасному швидкоплинному аграрному бізнесі час є критично важливим ресурсом. Штучний інтелект забезпечує безпрецедентну швидкість обробки інформації. Завдяки потужним обчислювальним можливостям, ІІІ здатен миттєво аналізувати потокові дані, такі як показники з датчиків у полі, зміни на товарних ринках або дані про стан обладнання. Це дозволяє отримувати результати аналізу практично в режимі реального часу, що є надзвичайно цінним для оперативного реагування на мінливі умови. Фермери можуть швидко приймати рішення щодо коригування поливу, внесення добрив, боротьби зі шкідниками або вибору оптимального часу для збору врожаю, мінімізуючи таким чином потенційні втрати та максимізуючи прибутки.
Оптимізація ресурсів	Впровадження штучного інтелекту є потужним інструментом. ІІІ-системи, на основі аналізу даних про стан ґрунту, потреби рослин, погодні умови та інші фактори, здатні точно визначати оптимальну кількість води для поливу, необхідну дозу добрив та своєчасність застосування засобів захисту рослин. Такий прецизійний підхід дозволяє уникнути надмірного використання ресурсів, що не лише призводить до значного зниження витрат для аграріїв, але й суттєво зменшує негативний вплив сільськогосподарської діяльності на навколишнє середовище, сприяючи більш стійкому та екологічно відповідальному веденню господарства.

Джерело: сформовано автором на основі [1].

Ринок ШІ в сільському господарстві демонструє значний потенціал для зростання. За прогнозами, цей ринок зросте з 2,08 млрд доларів у 2024 році до 5,76 млрд доларів у 2029 році, із середньорічним темпом приросту 22,55% . Очікується, що подальший розвиток технологій та зниження вартості їх впровадження сприятимуть ширшому використанню ШІ в аграрному секторі. Очікується, що інтеграція ШІ в сільське господарство сприятиме підвищенню ефективності виробництва, зниженню витрат та мінімізації впливу на довкілля. Зокрема, використання ШІ для точного землеробства, моніторингу стану ґрунту та прогнозування погодних умов дозволить фермерам приймати обґрунтовані рішення та підвищувати врожайність.

Загалом, перспективи розвитку ШІ в сільському господарстві є обнадійливими, і очікується, що ця технологія відіграватиме ключову роль у забезпеченні продовольчої безпеки та сталого розвитку аграрного сектору в майбутньому.

Таблиця 2

Недоліки використання ШІ

Назва	Характеристика
Високі початкові інвестиції	Впровадження технологій ШІ потребує значних фінансових вкладень у придбання обладнання та програмного забезпечення.
Необхідність спеціалізованих знань	Для ефективного використання ШІ потрібні фахівці з відповідними навичками, що може бути проблематичним у регіонах із дефіцитом таких кадрів.
Якість та доступність даних	ШІ залежить від наявності якісних та повних даних. Неповні або неточні дані можуть призвести до помилкових прогнозів.

Джерело: сформовано автором на основі [2].

У сучасному світі, де чисельність населення стрімко зростає, а природні ресурси залишаються обмеженими, аграрний сектор опиняється перед серйозними викликами. Одним із ключових завдань стає забезпечення продовольчої безпеки як на національному, так і на глобальному рівнях. Традиційні методи ведення сільського господарства вже не можуть повною мірою відповідати новим умовам потрібні інноваційні підходи, здатні гарантувати стабільне виробництво продуктів харчування, ефективне використання ресурсів і адаптацію до змін клімату.[3]

У цьому контексті штучний інтелект виступає потужним інструментом, який здатен докорінно змінити принципи ведення сільського господарства. Завдяки можливості обробки великих масивів даних від супутникових знімків до локальних показників вологості ґрунту ШІ допомагає фермерам ухвалювати зважені рішення, які знижують ризики, підвищують урожайність і зменшують втрати.

Крім агротехнічних переваг, використання ШІ має і вагомий економічний ефект. Технології дозволяють значно зменшити витрати на добрива, паливо та

людську працю завдяки точному дозуванню, автоматизації процесів і прогнозуванню оптимального часу для збирання врожаю. Це не лише робить виробництво більш ефективним, а й сприяє підвищенню рентабельності фермерських господарств (рис.1).

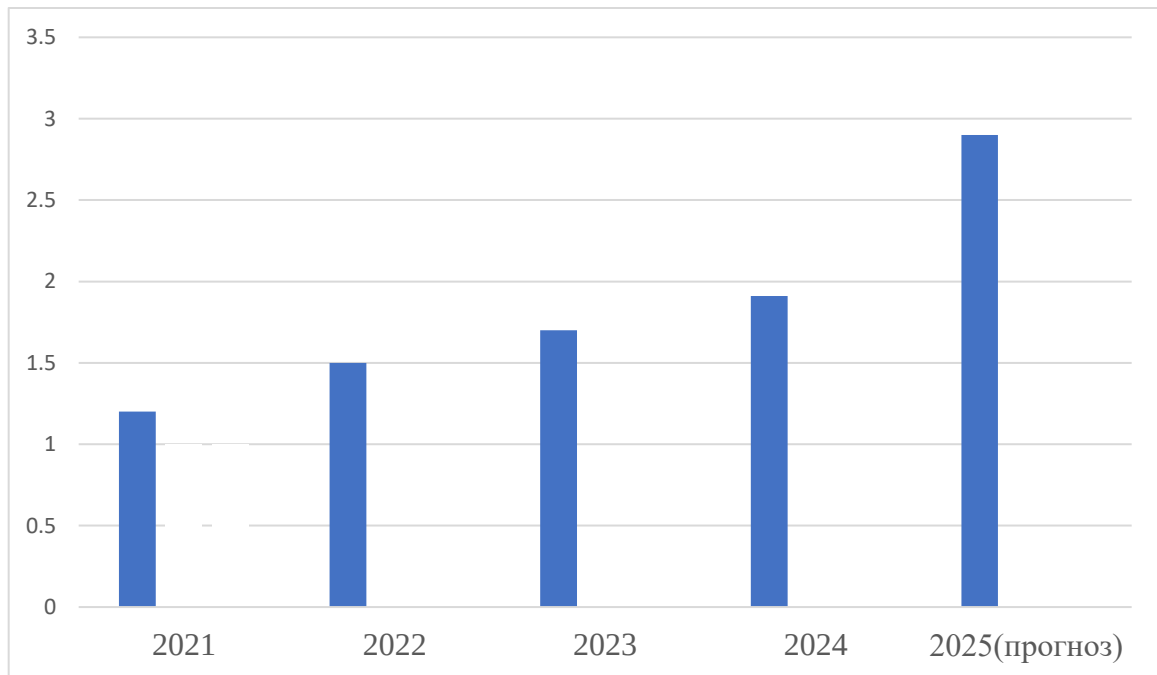

Рис.1. Динаміка ринку ШІ в сільському господарстві (2021–2025)

Джерело: сформовано автором на основі [4,5].

Важливою перевагою впровадження ШІ є також покращення цінової аналітики. Завдяки машинному навчанню та обробці динамічних даних можливо формувати точні прогнози коливань цін на аграрну продукцію, що дає змогу аграріям краще планувати збут, зберігання та логістику. Як наслідок зниження втрат від несприятливої кон'юнктури ринку, підвищення прибутків та загальна фінансова стійкість господарств.

Окрім економічної вигоди, впровадження ШІ також сприяє зменшенню екологічного навантаження на довкілля. Завдяки технологіям точного землеробства зменшується надмірне використання пестицидів та води, що дозволяє зберегти біорізноманіття та покращити якість ґрунтів.

У підсумку, застосування штучного інтелекту в агросекторі це не просто технічна новація, а стратегічно необхідний крок у напрямку до сталого, ефективного та екологічно безпечного сільського господарства. Його впровадження є важливим чинником стабілізації аграрного ринку, підтримки доходів виробників та гарантування продовольчої безпеки для майбутніх поколінь.

Висновки. Отже, використання штучного інтелекту в аналізі ринку сільськогосподарської продукції, зокрема в економічному прогнозуванні та формуванні стратегій ціноутворення, відкриває нові горизонти для розвитку

аграрного сектору. Завдяки здатності ШІ обробляти великі обсяги різномірних даних і виявляти приховані закономірності, фермери та аграрні компанії отримують інструменти, які дозволяють ефективніше планувати виробництво, знижувати витрати, адаптуватися до ринкових змін та підвищувати конкурентоспроможність. Хоча високі початкові інвестиції, брак фахівців і потреба у якісних даних залишаються певними бар'єрами, тенденції ринку свідчать про стабільне зростання впровадження ШІ у сільському господарстві. Прогнозоване збільшення обсягу світового ринку цих технологій до 5,76 млрд доларів США до 2029 року лише підтверджує актуальність цієї тематики.

ШІ не лише сприяє підвищенню врожайності та точності цінових прогнозів, але й допомагає зменшити екологічне навантаження, що є надзвичайно важливим в умовах кліматичних змін. У глобальному вимірі це крок до досягнення продовольчої безпеки, а в українському контексті інструмент підвищення стійкості аграрної економіки, особливо в умовах викликів, спричинених війною та глобальною нестабільністю.

Таким чином, впровадження ШІ в аграрну галузь, це не лише виправдана інвестиція в технологічний прогрес, а й необхідна умова для сталого, інноваційного та екологічно відповідального розвитку сільського господарства.

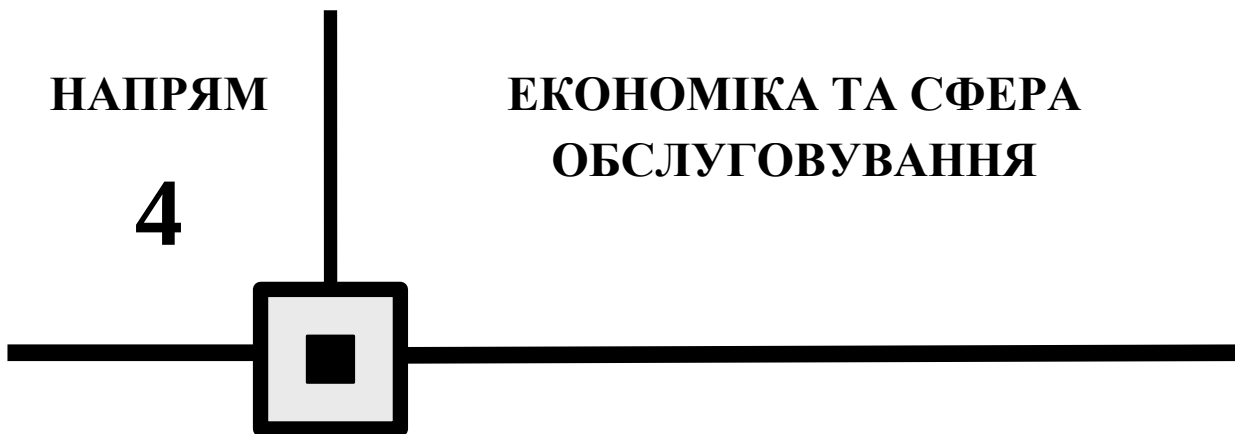
Список використаних джерел:

1. Максим Філіппов. Як штучний інтелект та роботи змінюють агросектор URL: https://epravda.com.ua/columns/2024/05/13/713533/?utm_source=chatgpt.com
2. Кучмієва Т. С., Мороз Т. О., Шешунова А. В. Використання штучного інтелекту в сільському господарстві Modern Economics URL: https://modecon.mnau.edu.ua/use-of-artificial-intelligence-in/?utm_source=chatgpt.com
3. Болтовська Л.Л. Інвестиційно-інноваційна діяльність як чинник забезпечення сталого розвитку м'ясопродуктового підкомплексу. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки»*. 2022. № 5 (61). С. 9-22.
4. Маянк Ратан Бхардвадж, Джейдіп Павар, Абхиджня Бхат, Діпаншу, Інавамсі Енаганті, Картік Сагар, Ю. Нарахарі, Інноваційний підхід, заснований на глибокому навчанні, для точного прогнозування цін на сільськогосподарські культури. URL: <https://arxiv.org/abs/2304.09761>
5. Звіт про аналіз розміру ринку штучного інтелекту в сільському господарстві, частки та тенденцій за компонентами (обладнання, програмне забезпечення, послуги), за технологіями, за застосуванням, за регіонами та прогнозами сегментів, 2024 - 2030 роки URL: <https://www.grandviewresearch.com/industry-analysis/artificial-intelligence-in-agriculture-market> .

НАПРЯМ

4

ЕКОНОМІКА ТА СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ

Наталія БІДА*
студентка 2-го курсу,
факультету економіки, інформаційних технологій та сфери
обслуговування
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

РОЛЬ ЦИФРОВИХ МЕНЮ У ПІДВИЩЕННІ ПРОДАЖІВ У РЕСТОРАНАХ

Анотація. У цій статті розглядається, як цифрові меню впливають на зростання продажів у ресторанному бізнесі. Звертається увага на те, яким чином новітні технології змінюють досвід відвідувача, полегшують процес вибору страв, стимулюють додаткові замовлення та дозволяють персоналу працювати ефективніше. На прикладі реальних кейсів показано, що правильно спроектовані цифрові інтерфейси не лише покращують обслуговування, а й сприяють підвищенню прибутковості закладу. Окремо аналізуються фактори, що впливають на поведінку клієнтів, зокрема візуальна привабливість меню, доступ до персоналізованих рекомендацій та швидкість взаємодії.

Abstract. This article examines how digital menus are driving sales growth in the restaurant business. The article focuses on how the latest technologies change the visitor's experience, facilitate the process of choosing dishes, stimulate additional orders, and allow staff to work more efficiently. Real-life case studies show that properly designed digital interfaces not only improve service but also contribute to the profitability of an establishment. The factors that influence customer behavior are analyzed separately, including the visual appeal of the menu, access to personalized recommendations, and the speed of interaction.

Вступ. У сучасному середовищі гострої конкуренції та зростаючих

* Науковий керівник: асистент кафедри комп'ютерних наук та цифрової економіки - Роман ЯРОЩУК

очікувань споживачів, ресторани змушені шукати інноваційні способи не лише залучення клієнтів, але й ефективного управління процесом продажу. Однією з таких технологічних відповідей на виклики часу стало впровадження цифрових меню — рішень, що поєднують у собі елементи маркетингу, UX-дизайну та аналітики.

Цифрові меню вже не є просто модною альтернативою паперовим — сьогодні це стратегічний інструмент, який дозволяє підвищити середній чек, покращити взаємодію з клієнтом, оптимізувати операційну діяльність і формувати гнучку систему управління асортиментом.

Виклад основного матеріалу. Інновації в ресторанному бізнесі набувають багатогранного характеру, включаючи технологічні, операційні та маркетингові компоненти, що стимулюють його розвиток. З метою посилення конкурентоспроможності та оптимізації ефективності бізнес-процесів, новітні підходи впроваджуються в ключових напрямках: від технологічних рішень і якості обслуговування до управління ресурсами та маркетингових стратегій.

Інновації відкривають ресторанам можливість не просто виживати в умовах жорсткої конкуренції, але й займати провідні позиції у своєму сегменті, залучаючи та зберігаючи клієнтів за рахунок впровадження новаторських бізнес-підходів. Основною метою впровадження інновацій у ресторанному бізнесі є створення неповторного та вражаючого досвіду для гостей, задоволення їхніх очікувань та вихід за рамки звичних стандартів гастрономії та сервісу [1].

Використання технологій штучного інтелекту (AI), доповненої реальності (AR) та віртуальної реальності (VR) відкриває нові перспективи для розвитку ресторанного бізнесу [2]. Наприклад, застосування AR-технологій для створення інтерактивних меню дозволяє клієнтам отримати візуальне уявлення про зовнішній вигляд страви до її замовлення, що суттєво покращує якість взаємодії між користувачем та закладом і перетворює процес оформлення замовлення на більш інтерактивний та емоційно насичений. Серед сучасних маркетингових інновацій варто відзначити впровадження QR-кодів безпосередньо на столах, що забезпечує оперативний доступ до онлайн-меню та надає можливість дізнатися про історію закладу, а також використання інтерактивних екранів чи терміналів для оформлення замовлень. Додатково, в сфері гостинності набирають популярності віртуальні та 3D-тури закладів, що дозволяють потенційним клієнтам ознайомитися з атмосферою та інтер'єром ресторану на відстані [3].

Цифрове меню — це сучасний спосіб представлення інформації про страви та напої, який знаходить застосування у кафе, ресторанах та інших закладах громадського харчування. Його реалізація може відбуватися за допомогою QR-кодів, інтерактивних екранів або мобільних додатків. Завдяки цьому клієнти отримують доступ до меню через свої смартфони або інші пристрої, що усуває необхідність використання традиційних друкованих форматів. Urban Space 500, інноваційний ресторан у Києві, демонструє потенціал цифрових технологій у трансформації ресторанного бізнесу. Завдяки використанню QR-кодів для отримання доступу до меню, можливості оформлення онлайн-замовлень через

мобільний додаток та інтеграції платформ доставки їжі, підвищується рівень зручності для клієнтів. Крім того, впровадження цих технологічних рішень стимулює зростання кількості замовлень, що позитивно відображається на доходах закладу. Дослідження у сфері поведінкового маркетингу свідчать, що візуальний контент безпосередньо впливає на рішення споживачів. Якісні фотографії страв, ефекти “highlighting” (візуального виділення популярних або вигідних для закладу позицій), опис смаку та текстури — усе це спонукає клієнта зробити замовлення не лише швидше, а й на користь більш дорогих позицій. За деякими оцінками, цифрові меню можуть збільшити середній чек на 15–20% [4].

Таблиця 1

Як цифрові меню збільшують середній чек на 15–20%

Аспект цифрових меню	Опис	Вплив на клієнтів	Ефект на середній чек
Візуальна привабливість	Цифрові меню містять якісні фото страв, відео чи анімацію, що робить їх привабливішими порівняно з паперовими.	Клієнти частіше замовляють страви, які виглядають апетитно, особливо десерти чи коктейлі.	Зростання замовлень дорогих позицій (наприклад, стейків чи напоїв) на 5–10%.
Персоналізовані рекомендації	Меню пропонують додаткові позиції на основі вподобань чи попередніх замовлень (наприклад, "До стейка — вино").	Клієнти частіше додають рекомендовані продукти, підвищуючи суму замовлення.	Додаткові продажі (апсейлінг) додають 5–7% до чеку.
Інтерактивність	Клієнти можуть фільтрувати меню (веганські, безглютенові страви), бачити детальний опис інгредієнтів чи калорійність.	Зручність спонукає замовляти більше, бо клієнти знаходять саме те, що хочуть.	Збільшення кількості позицій у замовленні на 3–5%.
Акції та обмежені пропозиції	Цифрові меню дозволяють швидко додавати тимчасові акції чи комбо (наприклад, "Сет на двох + напій").	Клієнти реагують на "обмежені" пропозиції, замовляючи дорожчі сети.	Зростання чеку через акційні набори на 5–8%.
Миттєве оновлення цін	Ресторани можуть тестувати ціни чи пропонувати "преміум" позиції без пере друку меню	Клієнти не помічають невеликого підвищення цін, але обирають дорожчі страви.	Підвищення середньої вартості страви на 2–4%.

Джерело: побудовано автором на основі [1, 2, 5]

Пояснення ефекту 15–20%, Візуальна привабливість: Дослідження показують, що якісні фото страв можуть збільшити продажі конкретних позицій на 30%. Якщо клієнт замовляє дорожчу страву (наприклад, \$20 замість \$15), це додає до чеку. Апсейлінг: Рекомендації в цифрових меню сприяють додатковим замовленням (напої, десерти), що підвищує чек у середньому на \$3–5. Інтерактивність: Зручний пошук мотивує клієнтів додавати закуски чи гарніри, які вони могли пропустити в паперовому меню. Акції: Комбо-пропозиції спонукають замовляти більше за вищою ціною (наприклад, сет за \$25 замість окремих страв за \$18). Цінова гнучкість: Динамічне оновлення цін дозволяє ресторанам оптимізувати маржу без втрати клієнтів. Сумарний ефект: Якщо середній чек був \$20, то завдяки цифровим меню він може зрости до \$23–\$24 (15–20%) за рахунок комбінації цих факторів.

Однією з ключових переваг цифрового меню є оперативність внесення змін: оновлення цін, видалення закінчених позицій, додавання нових страв, проведення акцій — усе це відбувається в реальному часі, без необхідності повторного друку. Така гнучкість дозволяє ресторанам миттєво реагувати на зміни в постачанні, сезонні фактори чи навіть погодні умови (наприклад, пропонувати гарячі напої в дощову погоду). У сучасній ресторанній індустрії електронне меню стає стандартом, адже традиційні друковані меню дедалі рідше зустрічаються навіть у великих обласних центрах України. Використання цифрових рішень є не лише економічно ефективним, але й відповідає запитам споживачів, адже дозволяє за один погляд ознайомитися з повним асортиментом страв. Крім того, інтеграція інформації про калорійність та харчову цінність поряд із кожною позицією сприяє формуванню збалансованого раціону, що є особливо актуальним для професійних спортсменів та осіб, які дбають про контроль маси тіла. Сучасні цифрові меню, завдяки високоякісній візуалізації страв на мобільних пристроях, значно покращують сприйняття продукту, а також забезпечують зручність навігації завдяки можливості пошуку за ключовими словами серед великої кількості позицій. Для споживачів QR-меню виступає не менш зручним інструментом, ніж для самих закладів. Зокрема, представникам покоління Z та інтровертам ця технологія припадає до душі завдяки зменшенню потреби у безпосередній комунікації з персоналом. Проте зазначимо, що це лише один із численних аспектів, які визначають переваги цифрових меню для клієнтів. [5].

Завдяки цифровим технологіям можлива персоналізація меню — наприклад, на основі історії замовлень або геолокації. Індивідуальні рекомендації, спеціальні пропозиції для постійних клієнтів або туристів, меню з урахуванням дієтичних потреб — усе це сприяє зміцненню лояльності та повторним візитам.

Цифрові меню, інтегровані із системами замовлень, дозволяють клієнтам самостійно формувати замовлення без участі офіціанта. Це зменшує черги, пришвидшує обслуговування та знижує ризик помилок при передачі замовлення

на кухню. Як наслідок — збільшення пропускнуєї здатності закладу і, відповідно, зростання обсягів продажів.

Висновки. Аналіз ролі цифрових меню у ресторанному бізнесі свідчить про їхню значну ефективність як інструмента підвищення продажів і оптимізації операційних процесів. Цифрові меню не лише сприяють покращенню взаємодії між закладом та споживачем, забезпечуючи оперативний доступ до повної інформації про асортимент страв, але й дозволяють впроваджувати персоналізовані підходи в маркетингових стратегіях. Завдяки інтеграції сучасних технологій, таких як QR-коди, мобільні додатки та інтерактивні екрани, ресторани мають змогу оперативно реагувати на змінні ринкові умови, оптимізувати витрати та підвищувати рівень задоволеності клієнтів.

Отже, впровадження цифрових меню можна розглядати як стратегічно важливу складову сучасного ресторанного бізнесу, яка дозволяє не тільки утримувати лідируючі позиції, але й активно розвиватися в умовах високої конкуренції та швидкоплинних споживчих очікувань.

Список використаних джерел:

10. Кушнірук, Г. і Худоба, В. 2025. Маркетингові інновації у ресторанному бізнесі. *Інновації та технології в сфері послуг і харчування*. 1 (15) (Лют 2025), 58-63. DOI:[https://doi.org/10.32782/2708-4949.1\(15\).2025.10](https://doi.org/10.32782/2708-4949.1(15).2025.10).
11. Кашук К.М., Мосійчук І.В., Саух І.В. Сучасні технології управління в готельно-ресторанному бізнесі: прак-тики та інновації. *БізнесІнформ*. 2023. No 6. С. 93–99. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2023-6-93-99>Офіційний сайт Morgan Stanley URL: <https://www.morganstanley.com/>
12. Коваль Л.М., Заячківська Г.А. Маркетингові інновації закладів ресторанного бізнесу. Проблеми системного підходу в економіці. 2020. Вип. 3. Ч. 2. С. 128–133. DOI: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2020-3-38>
13. Захарова, Т. В. (2025). Вплив цифрових технологій на розвиток готельно-ресторанного бізнесу в Україні. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14762400>
14. Ткачук, В. О., & Шестакова, А. В. (2022). Використання мобільних додатків для цифровізації бізнес-процесів у ресторанному бізнесі та їх оптимізація на основі методу А/В тестування. *Економіка, управління та адміністрування*, (4(102), 28–34. [https://doi.org/10.26642/ema-2022-4\(102\)-28-34](https://doi.org/10.26642/ema-2022-4(102)-28-34)

Анастасія ГАДЗЕЦЬКА*
студентка 5 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

УГОДА ЄС ПРО БІОРІЗНОМАНІТТЯ. АДАПТАЦІЯ УКРАЇНИ ДЛЯ ЦІЄЇ УГОДИ

Анотація. *Стаття присвячена Угоді ЄС про біорізноманіття, яка була укладена з метою збереження та сталого використання біорізноманіття в Європейському Союзі. Угода містить положення про захист природних ресурсів, збереження різноманітності видів та екосистем, а також про забезпечення сталого розвитку. Україна, як країна, що має значний природний потенціал та багату біорізноманітність, також має певні зобов'язання перед Угодою ЄС про біорізноманіття.*

Abstract. *The article is devoted to the EU Agreement on Biodiversity, which was concluded for the purpose of conservation and sustainable use of biodiversity in the European Union. The agreement contains provisions on the protection of natural resources, preservation of the diversity of species and ecosystems, as well as on ensuring sustainable development. Ukraine, as a country with significant natural potential and rich biodiversity, also has certain obligations to the EU Biodiversity Agreement.*

Вступ. Угода ЄС про біорізноманіття (Convention on Biological Diversity, CBD) є міжнародним документом, прийнятим на Ріо-де-Жанейрській конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку в 1992 році. Ця угода має на меті збереження біорізноманіття та сталий розвиток, забезпечення екологічної безпеки та збереження природних ресурсів.

Україна підписала Угоду ЄС про біорізноманіття в 1993 році та ратифікувала її в 1996 році. Згідно з угодою, Україна зобов'язалася забезпечити збереження та стале використання своїх біологічних ресурсів, забезпечити доступ до них для наукових досліджень та забезпечити рівний доступ до користування цими ресурсами для всіх зацікавлених сторін.

Виклад основного матеріалу. Для адаптації України до вимог Угоди ЄС про біорізноманіття було прийнято ряд заходів. Зокрема, було створено національну систему охорони природи, яка включає в себе заповідники, національні парки та інші природоохоронні території. Також було прийнято

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, завідувач кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Ольга ХАЄЦЬКА

законодавство, яке регулює використання біологічних ресурсів та забезпечує їх збереження [1].

Україна також активно співпрацює з міжнародними організаціями та партнерами з метою забезпечення збереження біорізноманіття. Наприклад, Україна прийняла участь у роботі Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни та флори, а також в програмі ЄС з підтримки біорізноманіття в Україні.

Угода ЄС про біорізноманіття (Convention on Biological Diversity, CBD) була укладена у 1992 році та є однією з найважливіших міжнародних угод, що стосуються охорони природи та збереження біорізноманіття. Основними цілями угоди є збереження та стале використання біологічних ресурсів, забезпечення сталого розвитку та зменшення впливу людської діяльності на природу [2].

Таблиця 1

Основні аспекти співпраці України з міжнародними організаціями та партнерами

Аспект	Опис
Назва угоди	Угода ЄС про біорізноманіття (Convention on Biological Diversity, CBD)
Рік прийняття	1992 рік (Конференція ООН в Ріо-де-Жанейро)
Мета угоди	Збереження біорізноманіття, сталий розвиток, екологічна безпека, збереження природних ресурсів
Підписання Україною	1993 рік
Ратифікація Україною	1996 рік
Зобов'язання України	- Збереження та стале використання біологічних ресурсів- Доступ до ресурсів для наукових досліджень- Рівний доступ до користування ресурсами
Заходи для адаптації	- Створення національної системи охорони природи (заповідники, парки тощо)- Прийняття екологічного законодавства
Міжнародна співпраця	- Участь у Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни та флори (CITES)- Співпраця з програмами ЄС щодо підтримки біорізноманіття в Україні

Джерело: [1]

Угода ЄС про біорізноманіття має три основні компоненти: збереження біорізноманіття, стале використання біологічних ресурсів та забезпечення рівної доступності до користування біологічними ресурсами. Для досягнення цих цілей угода передбачає ряд заходів, зокрема:

- Розроблення та впровадження національних стратегій збереження біорізноманіття;
- Захист природних екосистем та забезпечення їх сталого функціонування;
- Забезпечення сталого використання біологічних ресурсів, зокрема шляхом розвитку екотуризму та екологічного сільського господарства;
- Зменшення впливу людської діяльності на біорізноманіття, зокрема шляхом зменшення викидів шкідливих речовин та забруднення водних ресурсів;

- Забезпечення рівної доступності до користування біологічними ресурсами, зокрема шляхом розвитку міжнародної співпраці та обміну досвідом.

Крім того, важливою складовою реалізації угоди є участь громадськості та зацікавлених сторін. Це передбачає залучення громадян, науковців, організацій громадянського суспільства та приватного сектору до процесу прийняття рішень, що стосуються біорізноманіття. Важливу роль також відіграє екологічна освіта та інформування населення щодо важливості збереження природи.

Україна також зобов'язана забезпечувати рівні умови доступу до користування біологічними ресурсами для всіх громадян та організацій, які займаються діяльністю в галузі охорони природи та збереження біорізноманіття [3]. Участь України в реалізації цілей CBD також є складовою її євроінтеграційного курсу та частиною виконання міжнародних зобов'язань у межах інших екологічних угод.

Отже, Угода ЄС про біорізноманіття є важливим інструментом для збереження та сталого використання біологічних ресурсів. Адаптація України до цієї угоди передбачає ряд заходів, спрямованих на забезпечення збереження та сталого використання біорізноманіття, зменшення впливу людської діяльності на природу та забезпечення рівної доступності до користування біологічними ресурсами.

Угода Європейського Союзу про біорізноманіття є ключовим елементом Європейського зеленого курсу, метою якого є збереження та відновлення природних екосистем, стійке використання природних ресурсів і мінімізація впливу антропогенної діяльності на довкілля. Стратегія ЄС з біорізноманіття до 2030 року передбачає, зокрема, охорону щонайменше 30% суші та морських територій, відновлення деградованих екосистем, скорочення використання пестицидів і добрив, а також розширення мережі природоохоронних територій Natura 2000.

Для адаптації до цієї угоди Україна повинна вжити низку заходів, зокрема:

1. Розробити національну стратегію збереження та сталого використання біорізноманіття.
2. Створити систему моніторингу та оцінки стану біорізноманіття.
3. Забезпечити захист природних ресурсів та забезпечити стале використання природних ресурсів.
4. Розвивати екотуризм та інші види сталого туризму.
5. Забезпечити збереження та відновлення різноманітності видів та екосистем.
6. Забезпечити стале використання природних ресурсів та зменшення негативного впливу людської діяльності на біорізноманіття.
7. Розвивати наукові дослідження та інноваційні технології для збереження та сталого використання біорізноманіття.
8. Підвищити рівень екологічної освіти серед населення.
9. Налагодити міжнародну співпрацю та обмін передовим досвідом у сфері охорони природи.

Адаптація України до Угоди ЄС про біорізноманіття є важливим кроком для збереження та сталого використання біорізноманіття в країні. Це дозволить забезпечити сталий розвиток та збереження природних ресурсів для майбутніх поколінь, а також зміцнити екологічну безпеку та відповідальне ставлення до довкілля в українському суспільстві.

Таблиця 2

Адаптація Угоди ЄС про біорізноманіття та заходи для їх реалізації в Україні

Компонент Угоди	Ціль	Заходи, передбачені Угодою	Кроки для України
6. Збереження біорізноманіття	Збереження екосистем, видів та генетичних ресурсів	– Розробка національної стратегій – Захист природних екосистем	– Розробити національну стратегію – Створити систему моніторингу – Відновлення екосистем і видів
2. Стале використання біологічних ресурсів	Екологічно безпечне та ефективне використання ресурсів	– Розвиток екотуризму – Екологічне с/г – Зменшення впливу забруднення	– Стале використання ресурсів – Розвиток екотуризму
3. Рівна доступність до ресурсів	Забезпечення рівних прав на доступ до ресурсів	– Міжнародна співпраця – Обмін досвідом – Доступність для всіх зацікавлених сторін	– Розширення міжнародної співпраці – Забезпечення участі громадськості
4. Участь громадськості	Включення суспільства у процеси прийняття рішень	– Залучення громадян і НУО – Підтримка приватного сектору	– Залучення громадських організацій та бізнесу – Формування екологічно орієнтованого суспільства
5. Екологічна освіта та інформування	Підвищення екологічної свідомості населення	– Інформування населення – Підтримка просвітницьких ініціатив	– Підвищення рівня екологічної освіти – Поширення знань через ЗМІ, школи, університети
6. Наука та інновації	Використання наукових досягнень для охорони біорізноманіття	– Розвиток досліджень – Інноваційні технології	– Розвиток наукової діяльності – Застосування новітніх екологічних технологій

Джерело: [1, 2]

Для України, як країни-кандидата на вступ до ЄС, питання адаптації до політики збереження біорізноманіття має стратегічне значення. Це вимагає не лише гармонізації національного екологічного законодавства з *acquis communautaire*, але й практичної реалізації природоохоронних заходів, зокрема збільшення площі охоронюваних територій, впровадження моніторингу стану біорізноманіття, розвитку екосистемних підходів у сільському господарстві та лісовому господарстві.

Адаптація України до вимог Угоди ЄС про біорізноманіття ускладнюється наслідками повномасштабної війни, яка спричинила значні екологічні втрати: забруднення ґрунтів і вод, знищення природних територій, загибель рідкісних видів флори і фауни. У цьому контексті післявоєнне відновлення має враховувати не лише економічні, а й екологічні пріоритети. Зокрема, необхідно інтегрувати відновлення природних ресурсів у загальні плани реконструкції країни відповідно до принципів сталого розвитку. Участь України в процесах імплементації європейської політики збереження біорізноманіття створює можливості для залучення міжнародної технічної допомоги, партнерств з європейськими інституціями та громадськими організаціями, а також для активізації наукових досліджень у галузі екології. Успішна адаптація дозволить Україні не лише наблизитися до європейських стандартів охорони природи, але й сприяти формуванню довгострокових конкурентних переваг.

Висновок. Отже, Угода ЄС про біорізноманіття є важливим інструментом для збереження та сталого використання біологічних ресурсів. Адаптація України до цієї угоди передбачає ряд заходів, спрямованих на забезпечення збереження та сталого використання біорізноманіття, зменшення впливу людської діяльності на природу та забезпечення рівної доступності до користування біологічними ресурсами.

Завдяки активній участі в міжнародних ініціативах, створенню законодавчої бази та розвитку національних стратегій охорони природи, Україна демонструє свою відданість принципам сталого розвитку. Продовження цього курсу дозволить не лише покращити екологічну ситуацію в країні, але й сприятиме зміцненню партнерства з ЄС у сфері охорони довкілля. У довгостроковій перспективі впровадження положень угоди забезпечить збереження природної спадщини для майбутніх поколінь, посилить екологічну безпеку та сприятиме економічному зростанню через розвиток сталого природокористування.

Список використаних джерел:

1. Угода ЄС про біорізноманіття: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:22010A0514\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:22010A0514(01))
2. Національна стратегія збереження біорізноманіття України до 2020 року: http://www.menr.gov.ua/docs/strategiya_zberezheniya_bioriznomanittya_ukrini.pdf
3. Державна програма збереження біорізноманіття України на 2019-2023 роки: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-2019-%D0%BF>

Анастасія ГРИНЧУК*
студентка 1 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ТЕОРЕТИЧНИХ ПІДХОДІВ

Анотація. У статті розглядаються основні напрями сучасної економічної думки, серед яких класична теорія, неокласична, кейнсіанська, некейнсіанська, монетаристська, інституціоналістська, неоінституціоналістська, біхевіористська та еволюційна. Проаналізовано ключові ідеї кожної теорії, їх вплив на формування економічної політики та роль у розумінні сучасних економічних процесів. Особлива увага приділена взаємозв'язку між економічними підходами та актуальними викликами глобального світу. Стаття підкреслює важливість комплексного використання різних теоретичних підходів для глибшого аналізу економічної реальності.

Abstract. The article discusses the main directions of modern economic thought, including neoclassical theory, Keynesianism, monetarism, institutionalism, behaviorist, ecological and digital economics. The key ideas of each theory, their impact on the formation of economic policy and their role in understanding modern economic processes are analyzed. Particular attention is paid to the relationship between economic approaches and current challenges of the global world. The article emphasizes the importance of the complex use of various theoretical approaches for a deeper analysis of economic reality.

Вступ. Сучасна економічна теорія - це результат нашарування знань різних історичних епох, кожна з яких збагачувала її своїми здобутками та визначала власний предмет дослідження. Будь-який наступний крок у розвитку економічної теорії був неможливим без попереднього, бо без переосмислення знання минулого крізь новітні економічні реалії неможливо створити нове знання про сучасний світ.

У ХХІ столітті економіка стала надзвичайно динамічною наукою, що швидко реагує на глобальні виклики: фінансові кризи, екологічні загрози, технологічні зрушення, соціальну нерівність та геополітичну нестабільність. З'являються нові теоретичні підходи, або розвиваються існуючі економічні школи. Різні економічні теорії пропонують альтернативні моделі пояснення

* Науковий керівник: д.ф.е., доцент кафедри економіки та підприємницької діяльності – Інна ТОМАШУК

ринкових процесів, поведінки споживачів, ролі держави та впливу зовнішніх чинників.

Виклад основного матеріалу. Економічна теорія - це суспільна наука, яка вивчає закони розвитку економічних систем, діяльність економічних суб'єктів, спрямовану на ефективне господарювання в умовах обмежених ресурсів, для задоволення своїх потреб. Економічна теорія в широкому розумінні включає такі розділи: основи економічної теорії (політекономія), мікроекономіка, мезоекономіка, макроекономіка, мегаекономіка (міжнародна економіка). Перші спроби вивчення економічних процесів відомі ще з праць стародавніх грецьких та римських мислителів, а також мислителів Стародавнього Єгипту, Китаю та Індії. Вони досліджували проблеми ведення домашнього господарства, землеробства, торгівлі, багатства, податків, грошей тощо (табл. 1).

Таблиця 1

Етапи трансформації економічної думки

Етап / Напрямок	Характерні риси	Ключові представники	Вплив на сучасні теорії
<i>Класична політична економія</i>	Саморегулюючий ринок, роль вільної конкуренції, мінімальне втручання держави	А. Сміт, Д. Рікардо, Ж.-Б. Сей	Підґрунтя для неокласики; ідеї laissez-faire
<i>Маржиналізм</i>	Аналіз граничних величин (корисності, витрат, доходу)	В. Джевонс, К. Менгер, Л. Вальрас	Формування мікроекономічної теорії
<i>Неокласика</i>	Рівновага на ринку праці, капіталу та товарів	А. Маршалл, І. Фішер	Сучасна мікроекономіка, макромодельовання
<i>Кейнсіанство</i>	Акцент на сукупний попит, державне регулювання	Дж. М. Кейнс	Сучасна фіскальна політика, мультиплікатор
<i>Монетаризм</i>	Контроль грошової маси як основа стабільності економіки	М. Фрідман	Центробанки, інфляційне таргетування
<i>Інституціоналізм</i>	Роль інститутів, норм, традицій у формуванні економічної поведінки	Т. Веблен, Д. Норт	Розвиток поведінкової економіки
<i>Неокейнсіанство / неокласичний синтез</i>	Поєднання кейнсіанства та неокласики, моделі AD-AS	П. Семюелсон, Р. Солоу	Основи сучасної макроекономіки
<i>Поведінкова економіка</i>	Вивчення психологічних факторів у прийнятті економічних рішень	Д. Канеман, Р. Талер	Корекція моделей раціонального вибору
<i>Нова інституціональна економіка</i>	Аналіз прав власності, контрактів, інституцій	О. Вільямсон, Д. Норт	Економіка розвитку, теорія фірми, держрегулювання

Джерело: [1, 2, 3, 4]

Перші кроки, які робить економічна наука, пов'язані з виникненням

меркантилізму. Прибічники цієї теорії основним джерелом багатства вважали сферу обігу, торгівлю, а саме багатство ототожнювали з накопиченням грошей (золотих і срібних). В період первісного нагромадження капіталу погляди цієї школи відображали інтереси торгової буржуазії в часи первісного нагромадження капіталу [1]. *Фізіократи* (наступний крок у розвитку) доводять, що велике значення для накопичення капіталу має сільське господарство. *Класична теорія* виникла з розвитком капіталізму. В цій теорії увага зосереджується на аналізі економічних явищ і закономірностей розвитку всіх сфер виробництва, прагнуть розкрити економічну природу багатства, капіталу, доходів, кредиту, обігу, механізму конкуренції [2]. Вони започатковують трудову теорію вартості, а ринок розглядають як саморегулюючу систему.

Неокласична економічна теорія виникла впродовж останньої третини XIX і перших десятиріч XX ст. У цей період відбувається поступовий перехід від системи вільно конкурентного ринку до недосконалих форм конкурентної боротьби. Неокласичний напрям охоплює багато різних концепцій і шкіл: монетаризм, теорію суспільного вибору, теорію реальних очікувань. Неокласичні моделі економічного зростання аналізують якісні показники економічного зростання [3]. Основною ідеєю є твердження, що кожен фактор виробництва забезпечує відповідну частку виробленого національного продукту, а методологічною основою є виробнича функція. Загалом неокласичні моделі економічного зростання можна виразити рівнянням, які найчастіше виражаються через рівняння виробничої функції. Класичний приклад - модель Солоу (Solow-Swan model), яка ґрунтується на неокласичній виробничій функції Кобба-Дугласа.

Основне рівняння виробничої функції:

$$Y(t) = A(t) \cdot K(t)^\alpha \cdot L(t)^{1-\alpha}$$

де:

$Y(t)$ - обсяг виробництва (ВВП) у момент часу t ,

$A(t)$ - рівень технологій (технологічний прогрес),

$K(t)$ - капітал,

$L(t)$ - праця,

$\alpha \in (0,1)$ - еластичність випуску за капіталом.

У динаміці модель враховує:

1. *Накопичення капіталу:*

$$\frac{dK}{dt} = sY - \delta K$$

де:

S - норма заощаджень,

Δ - норма амортизації капіталу.

2. *Зростання населення та технологій:*

$$L(t) = L_0 e^{nt}, A(t) = A_0 e^{gt}$$

де:

N - темп зростання населення,

G - темп технологічного прогресу.

За умови стабільного технологічного прогресу та зростання населення, випуск на одного ефективного працівника (тобто з урахуванням $A(t)$ і $L(t)$) досягає стійкого стану (steady state).

Неокласичні моделі належать до стаціонарних моделей зростання, оскільки досліджувані в них показники залишаються в динаміці незмінними. Різновидом неокласичних моделей зростання є макроекономічна модель зростання Солоу. Ця модель є базою для розуміння процесу економічного розвитку країни [3]. З неї випливає, що економіка прямує до стаціонарного обсягу капіталу, за якого інвестиції та амортизація дорівнюють одне одному.

Кейнсіанство - одна з сучасних провідних теорій, яка доводить необхідність активного втручання держави в регулювання ринкової економіки шляхом стимулювання попиту й інвестицій через проведення певної кредитно-бюджетної політики. Засновником теорії є видатний англійський економіст Дж. М. Кейнс. Кейнсіанська концепція стимулювання попиту базується на ідеї, що сукупний попит (AD) є головним чинником економічного зростання, особливо у короткостроковому періоді [1; 3]. Основні формули кейнсіанської моделі стосуються споживання, інвестицій, мультиплікатора і рівноважного ВВП [1-5].

1. Функція споживання:

$$C = C_0 + cY_d$$

де:

C - загальне споживання,

C_0 - автономне споживання (незалежне від доходу),

C - гранична схильність до споживання (MPC),

Y_d - наявний дохід (після сплати податків).

2. Сукупні витрати (сукупний попит, AD):

$$AD = C + I + G + (X - M)$$

де:

I - інвестиції,

G - державні закупівлі,

X - експорт,

M - імпорт.

3. Рівноважний ВВП (Y):

У простій моделі (без зовнішньої торгівлі):

$$Y = C + I + G$$

Або з урахуванням функції споживання:

$$Y = C_0 + cY + I + G$$

Звідси можна знайти рівноважне значення доходу Y:

$$Y = \frac{C_0 + I + G}{1 - c}$$

4. Мультиплікатор (кейнсіанський):

$$k = \frac{1}{1 - c}$$

Цей коефіцієнт показує, як зміниться ВВП при зміні автономних витрат (наприклад, державних видатків або інвестицій).

5. *Гранична схильність до заощадження (MPS):*

$$S = 1 - c$$

де s - частка додаткового доходу, що заощаджується.

Кейнс наголошував, що у періоди кризи чи недостатнього попиту держава має збільшувати державні витрати або зменшувати податки, стимулюючи економіку через ефект мультиплікатора.

Еволюційна економіка визначає економічні концепції, які дозволяють пояснити економічні процеси за аналогією з процесом еволюції, що відбувається в природному середовищі. Еволюційна економіка займається вивченням процесів, які трансформують економіку для фірм, установ, галузей, зайнятості, виробництва, торгівлі задля економічного зростання, використовуючи еволюційну методологію [1]. В рамках концепції «Еволюційної економіки» підкреслюється проблема обмеженості людських знань, що впливає на окремі рішення, які, відповідно, не можуть бути оптимальними.

Висновки. У процесі розвитку світової економічної науки відбулися глибокі трансформації парадигм, що зумовлені як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками: науково-технічним прогресом, глобалізацією, фінансовими кризами, змінами у соціально-економічному устрої суспільств. Аналіз еволюції економічної думки засвідчив поступове зміщення акцентів від класичного лібералізму до моделей змішаного, регульованого та інституційного підходу.

Сучасні економічні теорії мають міждисциплінарний характер і поєднують елементи психології, політології, права та соціології, що відображає ускладнення господарського середовища та необхідність комплексного аналізу економічних процесів. Значну роль у сучасній науці відіграють такі напрями, як поведінкова економіка, нова інституціональна економіка, посткейнсіанство, а також підходи, що базуються на цифровізації та сталому розвитку.

Список використаних джерел:

1. Інституціоналізм. Ідейно-теоретичні основи та етапи розвитку інституціоналізму. URL: <https://pidru4niki.com/1302122237869/politekonomiya/institutsionalizm>
2. Кейнсіанська теорія та економічна політика. URL: <https://buklib.net/books/28783/>
3. Сучасні економічні теорії: історія, методологія та перспективи розвитку. 2016. URL: <https://learn.ztu.edu.ua/course/view.php?id=4611>
4. Небава М.І. Теорія макроекономіки. URL: https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/fmib/14nebava_teoriya_makroekonomiki/52.htm
5. Фісуненко Н.О., Шмиголь К.Р. Теоретико-методичні основи дослідження економічних знань. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2021. Вип. 6 (33). С. 9-13.

Людмила ДОВГАНЬ*
студентка 1-го курсу магістратури,
факультету економіки, інформаційних технологій та сфери
обслуговування
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЗНАЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ ДЛЯ РОЗВИТКУ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. У статті досліджено інвестиційне забезпечення аграрного сектору України, зокрема акцентується увага на використанні земельних ресурсів для підвищення рівня продовольчої безпеки в умовах сучасних економічних та соціальних викликів. Вивчено основні тенденції та наукові підходи до інвестування у сільське господарство, що охоплюють вплив інвестицій на продуктивність аграрних підприємств, покращення якості продукції, а також модернізацію виробничої та логістичної інфраструктури.

Abstract. This article provides an in-depth examination of investment support mechanisms in Ukraine's agricultural sector, with particular emphasis on land resource utilization as a crucial factor in bolstering food security under contemporary economic and social challenges. The study evaluates key trends and scientific approaches to agricultural investment, exploring how investments influence various aspects of agribusiness productivity, product quality improvement, and the modernization of production and logistical infrastructure.

Вступ. Основна проблема полягає в необхідності ефективного використання земельних ресурсів для стимулювання зростання сільськогосподарського виробництва. Земельні активи є основним елементом аграрної економіки, і їх правильне управління через інвестиції може значно підвищити продуктивність та сталий розвиток сектору. Це завдання тісно пов'язане з науковими питаннями раціонального використання природних ресурсів та практичними аспектами фінансування і модернізації сільськогосподарських підприємств для досягнення економічного росту та продовольчої безпеки.

Виклад основного матеріалу. Сучасні тенденції інвестування в аграрний сектор відображають прагнення до підвищення ефективності, стійкості та технологічного оновлення сільського господарства. Зростає інтерес до сталого сільського господарства, де інвестори зосереджуються на проєктах з екологічною та соціальною складовою. Це включає підтримку екологічно чистих

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Андрій САХНО

агротехнологій, методів органічного землеробства, реновацію ґрунтів, скорочення використання хімічних добрив і збереження біорізноманіття. Інвестиції в агротехнології та інновації також значно посилились: відбувається цифровізація сільського господарства, що передбачає впровадження технологій точного землеробства, дронів для моніторингу полів, систем автоматизованого зрошення, датчиків для аналізу ґрунту та погодних умов. Це дозволяє підвищити продуктивність, знизити витрати та забезпечити більше точне використання ресурсів. Важливою тенденцією є підтримка аграрних стартапів та інноваційних компаній, які розробляють рішення для підвищення продуктивності й оптимізації витрат у сільському господарстві. Ринок продовжує орієнтуватися на аграрні продукти з доданою вартістю, що стимулює інвестиції в переробну інфраструктуру, яка дозволяє збільшити доходи виробників і задовольнити зростаючий попит на органічну продукцію, продукти з коротким виробничим циклом та локальні вироби.

Інвестиції у земельні ресурси – це вкладення фінансових, матеріальних, продуктивності, ефективності та якості використання земельних угідь для отримання економічного прибутку [1]. Інвестиції в земельні ресурси можуть охоплювати як купівлю або оренду землі, так і заходи з її поліпшення, зокрема меліорацію, реновацію ґрунтів, зрошення, захист від ерозії, впровадження сучасних агротехнологій, інфраструктурні проєкти та інші дії, спрямовані на сталий розвиток сільськогосподарських земель [2].

Основні цілі інвестування в земельні ресурси аграрних підприємств ми висвітлили в табл. 1.

Таблиця 1

Основні цілі інвестування в земельні ресурси

№	Цілі	Способи досягнення цілей
1	Збільшення продуктивності земель	- заходи для поліпшення родючості ґрунтів; - впровадження систем зрошення; - оптимізація агротехнічних процесів.
2	Модернізація виробничої інфраструктури	- забезпечення ефективнішого використання земель; - удосконалення інфраструктури для зберігання та транспортування продукції.
3	Забезпечення довгострокової стабільності виробництва	- реалізація стратегій сталого розвитку; - збереження якості земельних ресурсів.
4	Підвищення рентабельності	- оптимізація витрат; - підвищення виходу продукції

Джерело: сформовано на основі [1; 2; 3]

Кожен із цих напрямів відображає важливі аспекти стратегічного інвестування для підвищення ефективності та стійкості аграрного сектору. Високоякісні та родючі земельні ділянки сприяють збільшенню обсягів виробництва, що дозволяє підприємствам задовольняти зростаючий попит на продукцію як на внутрішньому, так і на міжнародному ринках. Земельні ресурси також є важливим фактором у забезпеченні продовольчої безпеки та стабільного

функціонування аграрного сектору. Завдяки раціональному використанню земель і впровадженню інноваційних агротехнологій аграрні підприємства можуть підвищувати продуктивність, забезпечувати стабільність виробництва та підвищувати конкурентоспроможність своєї продукції. Крім того, земельні ресурси часто виступають об'єктом інвестицій, що дозволяє підприємствам покращувати інфраструктуру, модернізувати виробничі процеси і розширювати свої можливості для довгострокового розвитку.

Інвестиції відіграють критичну роль у розвитку аграрного сектору, забезпечуючи підприємствам можливості для модернізації, розширення та підвищення конкурентоспроможності. Залучення капіталу з різних джерел дозволяє аграрним компаніям адаптуватися до викликів ринку, підвищувати продуктивність та забезпечувати сталість виробництва. Основними джерелами інвестицій для аграрного сектору є власні кошти підприємств, кредити, державні субсидії, іноземні інвестиції, підтримка міжнародних організацій, а також приватний та венчурний капітал. Основні переваги та недоліки різних джерел інвестування ми розглянули в табл. 2.

Таблиця 2

Основні джерела інвестицій

Джерело	Опис	Недоліки
Власні кошти підприємств	Прибуток підприємства, спрямований на оновлення обладнання, розширення виробництва та модернізацію.	Обмежений обсяг коштів, що знижує можливість фінансування масштабних проєктів.
Кредити та банківське фінансування	Кредити від банків на різних умовах, іноді підкріплені державною підтримкою, спрямовані на розвиток сільського господарства.	Високі процентні ставки та вимоги до застави обмежують доступ до цього джерела.
Державні субсидії та гранти	Програми підтримки з боку держави для розвитку екологічного виробництва, модернізації та відновлення ресурсів.	Залежність від державного бюджету та пріоритетів політики, обмежений обсяг фінансування.
Іноземні інвестиції	Вкладення капіталу з-за кордону, що сприяє впровадженню сучасних технологій та методів управління.	Вплив політичної та правової стабільності країни на обсяги іноземного інвестування.
Міжнародні фінансові організації та донори	Підтримка від Світового банку, МВФ, ЄБРР та інших організацій, що надається у вигляді кредитів та технічної допомоги.	Високі вимоги до відповідності проєктів критеріям організацій.
Венчурний капітал та приватні інвестори	Інвестиції в інноваційні проєкти з перспективами швидкого зростання, пов'язані з агротехнологіями та новітніми розробками.	Високі ризики очікування швидкого повернення інвестицій та можливі вимоги щодо частки управління

Джерело: сформовано на основі [1]

Інвестиції відіграють вирішальну роль у розвитку сільськогосподарського виробництва, забезпечуючи аграрним підприємствам можливості для підвищення продуктивності та конкурентоспроможності. Вкладення капіталу в модернізацію технічного парку, впровадження сучасних агротехнологій і покращення інфраструктури дозволяють підвищити ефективність використання земельних ресурсів і зменшити витрати на виробництво. Наприклад, інвестиції в обладнання для точного землеробства, автоматизовані системи зрошення та новітні засоби захисту рослин сприяють підвищенню врожайності та знижують втрати під час вирощування культур, а також поліпшують якість продукції.

Капіталовкладення в системи зберігання та транспортування дозволяють уникати втрат при зберіганні продукції та забезпечують її своєчасну доставку на ринки, що підвищує конкурентоспроможність аграрних підприємств на внутрішньому та зовнішньому ринках. Розвиток інфраструктури, зокрема логістичних і складських об'єктів, створює передумови для розширення ринків збуту і дозволяє ефективніше управляти виробничими процесами. Інвестиції в інноваційні технології, такі як використання дронів для моніторингу посівів, впровадження IT-рішень для управління аграрними процесами та збору даних, дозволяють значно підвищити продуктивність та зменшити вплив людського фактора на результати виробництва [4].

Крім цього, вкладення у поліпшення якості ґрунтів, заходи зі збереження водних ресурсів та відновлення екосистеми сприяють сталому розвитку підприємств і допомагають підтримувати продуктивність земель у довгостроковій перспективі. Завдяки інвестиціям аграрні підприємства можуть зменшувати свою залежність від зовнішніх факторів і стабільніше планувати виробничі цикли, що дозволяє краще адаптуватися до ринкових коливань та природних умов.

Таким чином, інвестиції не тільки сприяють збільшенню продуктивності сільськогосподарських підприємств, а й забезпечують сталість аграрного сектору, дозволяючи підприємствам бути конкурентними в умовах глобалізації та кліматичних змін.

Важливим напрямом є також інвестування в відновлення сільськогосподарських підприємств, які постраждали від конфлікту. Міжнародні фінансові установи та інвестори можуть надати кредити або гранти для підтримки відновлення пошкоджених фермерських господарств, закупівлі нової техніки та засобів для вирощування сільськогосподарських культур. Такі інвестиції можуть бути спрямовані як на відновлення продуктивності, так і на зменшення екологічних і соціальних наслідків війни, оскільки багато сільськогосподарських регіонів постраждали від пошкодження екосистем і забруднення.

Ураховуючи потреби відновлення після війни, можуть бути цікаві й інвестиції в енергозабезпечення сільськогосподарських підприємств, зокрема в поновлювані джерела енергії. Підтримка відновлення інфраструктури для

виробництва біоенергії або використання сонячних та вітрових установок у сільському господарстві може стати важливою складовою відновлення після війни [2].

З іншого боку, через непередбачуваність ситуації та безпекові ризики, співпраця з міжнародними інвесторами вимагає створення спеціальних гарантій. Це може включати політичне і фінансове страхування, надання податкових пільг або державних субсидій для інвесторів, щоб компенсувати ризики, пов'язані з агресією та наслідками війни. Хоча загроза війни, безумовно, залишається фактором, що знижує інвестиційну привабливість, існує багато можливостей для міжнародних інвесторів у відновленні економіки України. Особливо важливим є те, що відновлення аграрного сектору та інфраструктури може стати двигуном для економічного зростання в майбутньому, що дозволить Україні стати одним із ключових гравців на світовому аграрному ринку.

Висновки. У висновках можна зазначити, що інвестиції у земельні ресурси аграрних підприємств є фундаментом для досягнення високої продуктивності, сталого розвитку та підвищення конкурентоспроможності у сільськогосподарському секторі. Вкладення у модернізацію техніки, інфраструктурний розвиток, збереження якості ґрунтів і застосування інноваційних технологій сприяють зростанню врожайності, підвищенню якості продукції та зниженню витрат на її виробництво. Розв'язання проблем нестабільного законодавства, кліматичних ризиків і обмеженого доступу до фінансування є важливим завданням для залучення інвестицій. У цьому контексті держава відіграє ключову роль, забезпечуючи сприятливі умови через стабільну нормативно-правову базу, податкові стимули та програми підтримки.

Список використаних джерел:

1. Захарченко Н. В. Інвестування: навчально-метод. посіб. Одеса, 2018. С. 53-60.
2. Кирилюк М. М. Особливості інвестиційної підтримки сільськогосподарського виробництва в умовах воєнної економіки. *Традиційні та інноваційні підходи до наукових досліджень: зб. наук. пр. з матеріалами VII Міжнар. наук. конф.*, 9 серпня 2024 р. Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп», 2024. С. 15-18.
3. Роїк О. Агроінвестиції: глобальне бачення, локальні проблеми. *Юридична газета онлайн*. 2023. № 7-8. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/zemelne-agrarne-pravo/agroinvesticiyi-globalnebachennya-lokalni-problemi.html> (дата звернення: 14.04.2025 р.).
4. Савицька О. М., Салабай В. О. Діджиталізація управління бізнесом підприємства в контексті розвитку Індустрії 4.0 в Україні. *Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи: зб. тез доп. I Міжнар. наук. практ. конф.*, 23 квіт. 2020 р. Київ: КПП ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2020. С. 62-63. URL: <http://confmanagement.kpi.ua/proc/issue/viewIssue/%D0%91%D0%86%D0%9C/6416> (дата звернення: 08.04.2025 р.).

Тетяна КАЧКОВЕЦЬКА*
студентка 5 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ЯК ФАКТОР ЗРОСТАННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ АГРАРНОГО СЕКТОРУ

Анотація. У статті розглядаються теоретичні та практичні аспекти управління витратами в аграрному секторі як ключового чинника формування конкурентних переваг підприємств. Проаналізовано сучасні виклики, що впливають на витратну структуру аграрних підприємств, та обґрунтовано необхідність впровадження стратегічного підходу до управління витратами. Особливу увагу приділено ролі цифрових технологій у процесі оптимізації витрат та підвищення ефективності аграрного виробництва.

Abstract. The article examines the theoretical and practical aspects of cost management in the agricultural sector as a key factor in the formation of competitive advantages of enterprises. The article analyzes modern challenges that affect the cost structure of agricultural enterprises, and justifies the need to implement a strategic approach to cost management. Particular attention is paid to the role of digital technologies in the process of cost optimization and increasing the efficiency of agricultural production.

Вступ. Аграрний сектор України відіграє важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки та економічного розвитку країни. Однак, в умовах зростаючої конкуренції, нестабільності ринків та обмежених ресурсів, аграрні підприємства стикаються з необхідністю підвищення своєї конкурентоспроможності. Одним із ключових чинників досягнення цієї мети є ефективне управління витратами, що дозволяє оптимізувати виробничі процеси, знизити собівартість продукції та забезпечити стійке фінансове становище підприємства..

Виклад основного матеріалу. Управління витратами в аграрному секторі передбачає систематичний підхід до планування, контролю та аналізу витрат з метою забезпечення ефективного використання ресурсів та досягнення стратегічних цілей підприємства. Згідно з дослідженнями, стратегічне управління витратами включає в себе визначення ключових витратних центрів, встановлення нормативів витрат, впровадження системи бюджетування та

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, завідувач кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Ольга ХАЄЦЬКА

контролю за виконанням бюджету.

Управління витратами представляє собою сукупність взаємозалежних дій, спрямованих на формування, моніторинг та регулювання витрат у ході здійснення господарської діяльності з метою досягнення їх раціонального рівня у всіх напрямках функціонування підприємства. Аграрні компанії формують власні стратегії зниження витрат, орієнтуючись на внутрішні можливості для збереження ресурсів, їх ефективного розподілу відповідно до потреб, а також удосконалення виробничих процесів.

Ключовим аспектом управління є не лише правильне структурування витрат, а й організація ефективної системи їх контролю та аналітичного оцінювання. У сучасних ринкових умовах перевагу отримують ті виробники, які здатні забезпечити високу якість продукції при оптимальних витратах, що, у свою чергу, гарантує їй конкурентоспроможність і максимізацію прибутку (рис. 1).

Рис. 1. Управління витратами у системі управління виробництвом в сільськогосподарських підприємствах

Джерело: побудовано на основі [2]

Сучасні аграрні підприємства стикаються з низкою викликів, що впливають на їхню витратну структуру, зокрема:

- зростання цін на енергоносії та сировину;
- коливання валютних курсів;
- зміни в законодавстві та податковій політиці;
- вплив кліматичних змін на врожайність.

У зв'язку з цим, підприємства змушені адаптувати свої стратегії управління витратами, впроваджуючи інноваційні підходи та технології [3].

Сільське господарство відіграє провідну роль у формуванні продовольчої

безпеки та стимулюванні економічного зростання країни. Водночас, зростає значущість ефективного управління витратами як ключового чинника забезпечення конкурентоспроможності та стабільного функціонування аграрних підприємств. Досягнення цих цілей потребує впровадження стратегічно орієнтованих підходів до управління витратами з урахуванням галузевих особливостей та ринкових викликів [4].

Сучасні тенденції в управлінні витратами в аграрному секторі зумовлені такими факторами, як посилення конкуренції, зміни клімату та активне впровадження інноваційних технологій. Відтак, формуються нові стратегічні напрями, що включають модернізацію виробничих процесів, цифровізацію обліку витрат, оптимізацію використання ресурсів та енергоефективність (рис. 2).

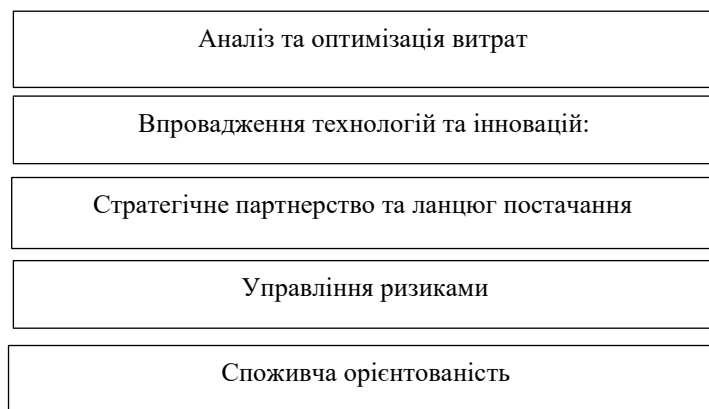

Рис. 2. Стратегічні підходи до управління витратами в сільському господарстві

Джерело: побудовано на основі [1]

Застосування цих стратегій дозволяє аграрним підприємствам підвищити рівень економічної ефективності, зміцнити ринкові позиції та забезпечити зростання прибутковості у складних умовах господарювання. Створення ефективної системи управління витратами сприяє: – зменшенню собівартості продукції; – посиленню конкурентних позицій на ринку; – зростанню інвестиційної привабливості; – формуванню передумов для довготривалого розвитку [5].

Управління витратами в аграрних підприємствах виступає визначальним чинником забезпечення їх ефективності в умовах динамічного цифрового розвитку. Цифрова трансформація аграрного сектору відкриває нові можливості для підвищення ефективності витрат, вдосконалення виробничих і управлінських процесів, а також зміцнення конкурентних позицій підприємств. Інноваційні цифрові рішення сприяють автоматизації операцій, збору та обробці значних обсягів інформації, формуванню точних прогнозів і прийняттю обґрунтованих управлінських рішень.

Раціональне управління витратами охоплює не лише використання

цифрових інструментів, але й потребує стратегічного підходу до планування та аналізу. Необхідною умовою є формування чіткої стратегії витрат, визначення ключових показників ефективності, постійний моніторинг досягнутих результатів та оперативне внесення змін відповідно до змін зовнішнього та внутрішнього середовища [6].

Цифровізація аграрного сектору відкриває нові можливості для оптимізації витрат. Використання цифрових інструментів, таких як системи управління ресурсами (ERP), геоінформаційні системи (GIS), технології точного землеробства та автоматизовані системи обліку, дозволяє підприємствам: зменшити витрати на ресурси; підвищити точність планування та прогнозування; забезпечити оперативний контроль за витратами; покращити якість управлінських рішень.

Дослідження підтверджують, що впровадження цифрових технологій сприяє підвищенню продуктивності праці та конкурентоспроможності аграрних підприємств. Стратегічне управління витратами передбачає не лише зниження витрат, але й формування довгострокових конкурентних переваг. Це досягається шляхом: інвестування в інновації та нові технології; розвитку людського капіталу; оптимізації логістичних процесів; підвищення якості продукції та послуг [3].

На рис. 3 зображено матрицю конкурентних переваг за М. Портером.

Рис. 3. Матриця конкурентних стратегій М. Портера

Джерело: побудовано на основі [7]

Рациональне стратегічне управління витратами відіграє ключову роль у забезпеченні ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств, особливо в умовах економічної нестабільності. Завдяки глибокому аналізу витрат, упровадженню інноваційних рішень, розвитку коопераційних зв'язків та

управлінню ризиками аграрні суб'єкти можуть оптимізувати господарську діяльність, підвищити продуктивність виробництва та забезпечити довготривалу стійкість у конкурентному середовищі. Ці заходи дозволяють аграрним підприємствам забезпечити стабільний фінансовий стан, покращити якість продукції та закласти підґрунтя для сталого розвитку [3].

Висновки. Управління витратами є ключовим чинником формування конкурентних переваг аграрних підприємств. Сучасні виклики вимагають від підприємств впровадження стратегічного підходу до управління витратами, використання цифрових технологій та інноваційних рішень. Ефективне управління витратами дозволяє не лише знизити собівартість продукції, але й забезпечити стійкий розвиток підприємства в умовах динамічного ринкового середовища. Особливе значення в системі стратегічного управління витратами має постійне спостереження за динамікою показників, аналіз досягнутих результатів і коригування управлінських рішень. Такий підхід сприяє підвищенню гнучкості підприємства до зовнішніх викликів та адаптації до змін ринкового середовища. Стратегічне управління витратами є важливим компонентом формування конкурентоспроможної моделі розвитку сільськогосподарських підприємств, забезпечуючи ефективне використання ресурсів, оптимізацію виробничих процесів та досягнення довгострокових цілей на аграрному ринку.

Список використаних джерел:

1. Коломієць Т.В., Фурдик О.А., Напрями стратегічного управління витратами сільськогосподарських підприємств. *Економіка та суспільство*. 2024. № 62. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-11> URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3993>
2. Золотарьова А. М. Напрями підвищення ефективності управління виробничими витратами на вітчизняних підприємствах. *Управління розвитком*. 2012. № 5. С. 21–22.
3. Кифяк В.І. Стратегічне управління конкурентними перевагами аграрних підприємств в умовах цифровізації. *Агросвіт*. 2023. № 7-8. С. 70-77. DOI: 10.32702/2306-6792.2023.7-8.70. URL: <https://nayka.com.ua/index.php/agrosvit/article/view/1346>
4. Литовченко О. Ю. Управління витратами на підприємстві: теоретичний аспект. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 31. С. 301–309.
5. Маркіна І. А., Вороніна В. Л., Рудич А. І. Теоретичні основи управління витратами підприємства. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2020. № 4 (115). С. 140–147.
6. Бірюков Є.І, Гарафонов О.І., Худолей В.Ю. Управління витратами аграрного підприємства в умовах цифрових трансформацій. *Науковий журнал «ECONOMIC SYNERGY»*, 2023. № 2 (8). С.48-61.
7. Портер М. Стратегія конкуренції. Методика аналізу галузей і діяльності конкурентів / пер. з англ. А. Олійник, Р. Сільський. Київ : Основи, 1998. 390 с.

Ірина КУЗЬ*,
студентка 3-го курсу,
факультету економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ВПЛИВ СВІТОВИХ ПОДІЙ НА ФОНДОВИЙ РИНОК: ЯК ПЕРЕДБАЧИТИ РИЗИКИ?

Анотація. Фондовий ринок чутливо реагує на світові події, такі як економічні кризи, політичні конфлікти, пандемії та природні катастрофи. У статті аналізується механізм впливу глобальних подій на фінансові ринки та розглядаються методи прогнозування ризиків. Особлива увага приділяється макроекономічним індикаторам, поведінковому аналізу інвесторів та використанню сучасних технологій, для оцінки потенційних загроз. Також обговорюється комплексний підхід до зниження ризиків інвестування, включаючи диверсифікацію активів, аналіз волатильності та використання страхових фінансових інструментів.

Abstract. The stock market is sensitive to global events, such as economic crises, political conflicts, pandemics and natural disasters. The article analyzes the mechanism of influence of global events on financial markets and considers methods of risk forecasting. Particular attention is paid to macroeconomic indicators, behavioral analysis of investors and the use of modern technologies to assess potential threats. A comprehensive approach to reducing investment risks is also discussed, including asset diversification, volatility analysis and the use of insurance financial instruments.

Вступ. Фондовий ринок є відображенням економічної та політичної стабільності у світі. Будь-які глобальні події-економічні кризи, геополітичні конфлікти, природні катаклізми чи пандемії - можуть викликати суттєві коливання цін на активи, що впливає на інвестиційні рішення та фінансову стійкість компаній і приватних інвесторів. У сучасних умовах передбачення ризиків стає ключовим завданням для учасників ринку. Використання макроекономічного аналізу, поведінкових моделей інвесторів та новітніх технологій, зокрема штучного інтелекту та великих даних, дозволяє оцінити потенційні загрози та адаптувати інвестиційні стратегії. Метою цієї статті є дослідження впливу світових подій на фондовий ринок та аналіз методів прогнозування ризиків.

* Науковий керівник: PhD, старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ Денис Тітов

Виклад основного матеріалу. Геополітичний ризик є зовнішнім шоком, який неможливо зменшити через диверсифікацію інвестицій. Він пов'язаний із війнами, терактами та конфліктами, що суттєво впливають на фондові ринки. Інвестори реагують на події, але якщо вірять у стабільність активів, ринки швидко відновлюються. Наприклад, у США під час Другої світової війни індекс S&P 500 спочатку падав на 25%, але частково відновлювався вже протягом року. У жовтні 1987 року сталася біржова криза, яка призвела до глобальних втрат на понад 2000 млрд доларів. Однією з причин стало зростання держборгу США. Ці події підкреслюють важливість врахування фінансових ризиків у політиці. В нашій країні зародження фондового ринку припадає на XVIII століття. Одеська фондова біржа почала працювати у 1796 р. [2].

Повномасштабне вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року започаткувало історичні політичні події та зміни на світових ринках. Санкції завдали значного болю російському бізнесу, про що свідчить падіння цін на їхні акції. Усі інвестори можуть відчувати, що їхні портфелі під загрозою. Перелік компаній, які оголосили про часткове або повне призупинення діяльності в Росії, збільшується, що викликає побоювання стосовно зменшення прибутків серед їхніх інвесторів. McDonald's закрив усі 850 закладів в Росії, невдовзі за ними – Starbucks, Coca-Cola та PepsiCo. Apple теж припинила експорт. Акції підприємств, що працювали у сфері розваг та відпочинку, показали одні з найгірших результатів у рейтингу S&P 500 з початку вторгнення росії в Україну. Вартість цінних паперів зазначених компаній знизилась на 43,43%, 51,67% та 51,33% відповідно [3].

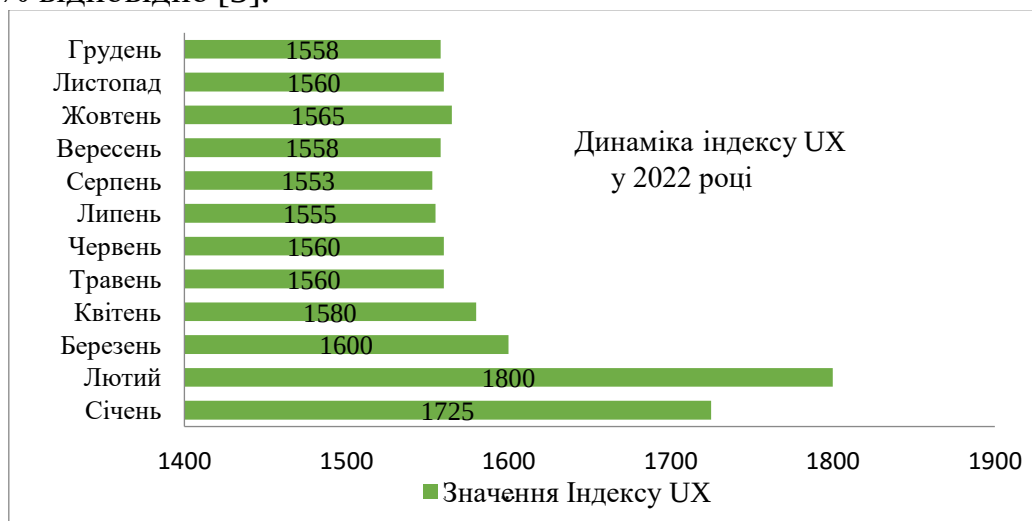

Рис 1. Динаміка індексу UX у 2022 році.

Джерело: Сформовано автором на основі[3].

Упродовж 2024 року більшість ключових активів показали стабільне підвищення прибутковості. Основним рушієм фондового ринку стали компанії з великою капіталізацією, зокрема у галузях технологій та послуг зв'язку. Економіка США утримувала високі показники зростання, підтримувані активними споживчими витратами. На тлі покращення глобальних фінансових умов та стійкої зайнятості провідні економіки світу продовжували

демонструвати позитивну динаміку розвитку. Американський фондовий ринок виглядає привабливо. За даними Goldman Sachs Research, зростання корпоративного доходу (на рівні індексу) зазвичай рухається відповідно до зростання номінального ВВП. Оцінка наших стратегів щодо зростання продажів S&P 500 на 5% узгоджується з прогнозами наших економістів щодо зростання реального ВВП на 2,5% та зниження інфляції до 2,4% до кінця наступного року. Очікується, що нова адміністрація новообраного президента Дональда Трампа запровадить торговельну політику, яка передбачає цільові тарифи на імпорتنі автомобілі та вибіркового імпорту з Китаю, а також зниження податків. Прогноз прибутку на акцію Goldman Sachs Research S&P 500 на 2025 і 2026 роки становить 268 і 288 доларів США, що відповідає середнім консенсусним оцінкам у 268 і 288 доларів США. Високий приріст прибутку Magnificent Seven зумовив загальну ефективність цих акцій порівняно з балансом індексу S&P 500. Але за консенсусними очікуваннями розрив у зростанні доходів між Magnificent Seven S&P 493 скоротиться з приблизно 30 процентних пунктів цього року до 6 процентних пунктів у 2025 році та до 4 процентних пунктів у 2026 році [4].

Для того, щоб ефективно управляти інвестиціями важливо не лише реагувати на події, але й передбачати потенційні ризики. Аналіз показників, таких як безробіття, інфляція, ВВП (внутрішній валовий продукт) та індекси ділової активності, дозволяє оцінити загальний стан економіки та передбачити можливі спади та підйоми на ринку. Розуміння психології інвесторів та їхньої реакції на різні події допомагає прогнозувати можливі коливання на ринку. Наприклад, масова паніка може призвести до швидкого розпаду активів, навіть якщо фундаментальні показники залишаються стабільними.

Для ефективного управління ризиками інвестори можуть застосовувати такі стратегії:

1. Диверсифікація портфеля:

- Розподіл інвестицій між різними класами активів (акції, облігації, нерухомість, золото, криптовалюти) допомагає знизити ризики, пов'язані з коливаннями одного ринку.

- Географічна диверсифікація захищає від економічної чи політичної нестабільності в окремих регіонах.

- Секторальна — дозволяє зменшити вплив спадів у певних галузях (технології, енергетика, медицина тощо).

2. Хеджування:

- Використання фінансових інструментів (опціонів, ф'ючерсів, свопів) дозволяє зафіксувати ціну або обмежити збитки.

- Наприклад, опціони дають змогу уникнути втрат при небажаних змінах ринку, а ф'ючерси — стабілізувати витрати чи доходи.

3. Встановлення стоп-лосс ордерів:

- Це автоматичні накази на продаж активу при зниженні його вартості до певного рівня. Вони допомагають уникнути значних втрат і дисциплінують інвестора.

4. Інвестування в захисні активи:

- Золото, державні облігації та резервні валюти (наприклад, долар США) традиційно зберігають або навіть підвищують свою вартість у періоди нестабільності.

5. Регулярний моніторинг і перегляд портфеля:

- Аналіз змін на ринку та адаптація портфеля до нових умов — ключ до збереження його ефективності.

- Ребалансування дозволяє підтримувати оптимальну структуру активів, залежно від ситуації.

6. Пасивне інвестування:

- Інвестиції в індексні фонди (ETF) чи інші пасивні інструменти забезпечують широку диверсифікацію з мінімальними витратами. Такий підхід дозволяє уникати частих помилок, пов'язаних з активним трейдингом. У сукупності ці інструменти та підходи дозволяють зменшити вплив несподіваних ринкових змін і підтримувати стабільність інвестиційного портфеля [5].

Висновок. Вплив світових подій на фондовий ринок є надзвичайно значущим, і правильне прогнозування ризиків є критично важливим для забезпечення стабільності інвестицій. Економічні кризи, геополітичні конфлікти, природні катастрофи та зміни в регулюванні можуть викликати різкі коливання на ринку, тому передбачення цих змін є ключовим для збереження капіталу. Основні методи прогнозування ризиків включають аналіз макроекономічних показників, технічний аналіз, моніторинг геополітичних новин та використання сучасних технологій, таких як штучний інтелект. Інвестори повинні застосовувати комплексний підхід до управління ризиками, включаючи диверсифікацію активів, хеджування та регулярний перегляд своїх портфелів. Загалом, успішне передбачення ризиків на фондовому ринку вимагає постійної уваги до змін у глобальному середовищі, а також готовності адаптувати стратегії в умовах постійної невизначеності.

Список використаних джерел:

1. Д'Суза Д. Як війна впливає на сучасний фондовий ринок. *Investopedia*. 2022. URL: <https://www.investopedia.com/solving-the-war-puzzle-4780889>

2. Галеа С. Вплив війни на фінансові ринки. *MFSA*. 2022. URL: <https://www.mfsa.mt/publication/theeffect-of-war-on-the-financial-markets/>.

3. Нілі К., Джордан-Вуд С. Вторгнення росії в Україну та його вплив на ціни акцій. *Federal Reserve Bank of St. Louis*. 2022. URL: https://www.stlouisfed.org/on-the-economy/2022/jun/russia-invasion_ukraine-impact-stock-prices

4. The S&P 500 is forecast to return 10% in 2025 <https://www.goldmansachs.com/insights/articles/the-s-and-p-500-is-forecast-to-return-10-percent-in-2025>

5. Зубковський Є. 10 продуманих стратегій інвестування в період кризи ринку. URL: <https://e-zubkovskiy.com/blog/10-produmanih-strategiy-investuvannya-v-period-krizi-rinku>

Ольга ЛЕВИЦЬКА*
студентка 1 курсу,
факультет економіки інформаційних технологій
та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ГАСТРОНОМІЧНА СПАДЩИНА УКРАЇНИ: ШЛЯХ ДО СВІТОВОГО ВИЗНАННЯ

Анотація. У статті досліджується гастрономічна спадщина України як важлива складова нематеріальної культури нації. Аналізується процес формування української кухні під впливом історичних подій, етнічного розмаїття та регіональних традицій. Особлива увага приділяється знаковим стравам, які стали символами української національної ідентичності, зокрема борщу, вареникам, галушкам, кулешу, узвару тощо. Стаття також висвітлює сучасні тенденції у популяризації української гастрономії на міжнародному рівні, у тому числі через участь у кулінарних фестивалях, відкриття тематичних ресторанів, розвиток гастротуризму та активну присутність у медіапросторі.

Abstract. The article explores the gastronomic heritage of Ukraine as an important component of the nation's intangible culture. The process of forming Ukrainian cuisine under the influence of historical events, ethnic diversity, and regional traditions is analyzed. Special attention is paid to iconic dishes that have become symbols of Ukrainian national identity, in particular borscht, varenyky, galushka, kulesh, uzvar, etc. The article also highlights current trends in the popularization of Ukrainian gastronomy at the international level, including through participation in culinary festivals, opening thematic restaurants, development of gastrotourism, and active presence in the media space.

Вступ. Гастрономічна спадщина є невід'ємною частиною культурної ідентичності кожної нації. Вона зберігає у собі історичну пам'ять народу, його традиції, побут і світогляд. Українська кухня — яскравий приклад багатой та різноманітної кулінарної культури, що сформувалась протягом століть під впливом географічних умов, етнічного розмаїття та історичних подій. Від давніх часів і до сьогодення українські страви вирізняються не лише своєю поживністю, а й глибокою символічністю, зв'язком з обрядами, святами та родинними традиціями.

Виклад основного матеріалу. Нематеріальна культурна спадщина (НКС)

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри бізнесу та сфери обслуговування ВНАУ- Анатолій ПРИЛУЦЬКИЙ

є потужним туристичним ресурсом, охорона та збереження якої регулюється, як на міжнародному, так і на державному рівнях. Серед елементів НКС одними із найпривабливіших для туристів є гастрономічна спадщина, яка має невичерпні можливості для використання у туристичній діяльності. Не дивлячись на те, що гастрономічна спадщина є складовою турів, а гастрономічний туризм – один з найпопулярніших різновидів туризму, потребує аналізу гастрономічний потенціал нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО, обґрунтування можливостей його використання у туризмі, удосконалення понятійно-термінологічного апарату [1].

Гастрономія в контексті туризму включає в себе з одного боку поєднання продуктів, послуг та видів діяльності, що підкреслюють унікальність та неповторність традицій місцевості, з іншого талант і творчий потенціал осіб, які готують страви та знайомлять з традиціями частування. Продукти, які складають основу гастрономічного туризму, мають бути пов'язані із регіоном, його культурою та мати власну історію або легенду.

Рекомендовані заходи для поліпшення якості продуктів і вражень в області гастрономічного туризму включають: розробку конкуренто – спроможної пропозиції, яка базується на автентичних традиціях; захист та визнання місцевих продуктів за допомогою спеціального маркування та зазначення місця походження; забезпечення фахового рівня людського ресурсу; забезпечення передачі знань та традицій культури приготування страв; гарантування безпеки продуктів; встановлення зв'язків між продуктами та регіонами шляхом розвитку гастрономічних туристичних маршрутів; відродження окремих туристичних маршрутів за допомогою розвитку ринків, кооперацій, тощо [2].

Українська народна кухня взяла свій початок від простих у приготуванні сільських стравах, основою яких є злакові та овочі, такі як картопля, капуста, буряк та гриби. Тому й традиційна кухня українців багата великим розмаїттям овочевих страв, таких як борщ, капустняк, голубці, квашена капуста, солоні огірки, гарбузова каша.

Борщ, напевно, є найвідомішою українською стравою. Є безліч способів приготування борщу, як і безліч його різновидів. Однак, традиційний борщ завжди містить буряк, який надає йому характерний смак і колір, і готується на м'ясному або м'ясо-кістковому бульйоні. Крім буряків, до складу борщу також входять такі овочі, як капуста, морква, помідори (або томатне пюре), картопля, цибуля. Гостроти борщу надає червоний стручковий перець, особливо поширений на Півдні України. Капустняк - традиційний український суп з капусти. Він схожий на російські щі, однак для його приготування використовується лише квашена капуста. Суп готується на м'ясному бульйоні, в який крім тушкованої на сковороді капусти також додається картопля, морква і цибулі [3].

Доки країна зайнята внесенням борщу до репрезентативного списку ЮНЕСКО, українці поступово втрачають деякі елементи власної кухні на зовнішній арені. Чи не настав час стратегічного підходу до гастрономічного

ресурсу України, шляхом внесення елементу «Традиції гостинності українського народу» до кращих культурних практик ЮНЕСКО? Створення *visible profile* України як країни з міцними традиціями гостинності, який складатиметься з пазлів різних профілів гастрономічних брендів регіонів, значно підвищить позиціонування України на туристичному глобальному ринку. Враховуючи світову пандемію та короткострокові поліпшення ситуації, саме гастрономічний туризм може стати інструментом залучення зовнішніх туристів для країни, що напряду вплине на економічний стан громад, зокрема туристичної та культурної сфер [2].

Українська культура активно популяризується за кордоном, у тому числі гастрономічна. Просування позитивного іміджу України, а отже, і більша увага громадян різних країн до війни між Україною та Росією, відбувається і через призму кулінарії. Наприклад, відомий український шеф-кухар Юрій Ковриженко приготував на обіді у посольстві Естонії у Великій Британії борщ, зробивши з цього справжній перформанс. Цікавим фактом є те, що у 2016 році туристичний блог *Yonderbound* зробив рейтинг найсмачніших кухонь світу. Українська гордо увійшла у першу десятку, а в Європі була визнана третьою. З того часу популярність наших гастрономічних традицій ні краплі не зменшилась. Більше того, кухарі і ресторатори відроджують забуті автентичні страви і дивують ними не тільки гостей країни, а й самих українців. А після початку війни, знамениті шеф-кухарі Європи, що їхні ресторани відзначені зіркою Мішлен, намагаються у своє меню ввести страви не французької, італійської чи азійської кухонь, а саме української. Вони відшуковують автентичні рецептури страв нашої кухні, трішечки їх модернізують та вводять у меню. Що на сьогоднішній день радує рецептори ресторанних критиків світу [4]. У зв'язку з військовою агресією на території України, 1 липня 2022 р. відбулась безпрецедентна подія, позачергове засідання Міжурядового комітету з охорони нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО, де було ухвалено доленосне рішення щодо включення елементу «Культура приготування українського борщу» у Список НКС, що потребує термінової охорони. Завдяки Євгену Клопотенку, відомому шеф-кухарю та команді одностудію, був зібраний та поданий на розгляд унікальний матеріал для прийняття такого рішення. До речі, це єдиний елемент гастрономічної спадщини НКС ЮНЕСКО, який входить саме до цього Списку [1]. Зі зростанням інтересу до етнічної кухні та гастрономічного туризму, українські страви знаходять все більше визнання. Очікується, що з'являться нові українські ресторани, а вже наявні заклади розширять своє меню, включаючи інноваційні інтерпретації традиційних страв.

Сучасні тенденції також включають використання органічних і локальних продуктів, що відмінно поєднується з філософією української кухні. Таким чином, українська кухня має всі шанси зайняти гідне місце серед світових кулінарних традицій і продовжувати радувати гурманів у всьому світі [5].

«Кулінарні традиції – це більше, ніж просто страви», – як зазначає В. Литовченко. «Це етнокультурний пласт», де поряд з іншими складовими

культури, «формувався генетичний код нації». Український борщ, як традиційна страва українського народу, є й туристичною принадою для іноземних туристів, які бажають відвідати Україну [1].

Гастрономічний туризм – явище місцеве, універсальне яке може стати порталом для входження в місцеву культуру, знайомство з творчістю (фольклорні традиції), природою (екологією) та місцевим одягом. Гастрономічний туризм охоплює понад 30% туристичних витрат на глобальному рівні, що позитивно впливає на місцеву економіку, зайнятість населення та збереження культурної спадщини. Гастротуризм створює унікальні можливості для туристичного маркетингу та стратегічного брендингу територій. Гастрономічні пропозиції поживають диверсифікацію цільової аудиторії та впливають на створення кроссекторальних партнерств [2].

ПРИКЛАДИ УКРАЇНСЬКИХ КУХОНЬ ЗА КОРДОНОМ:

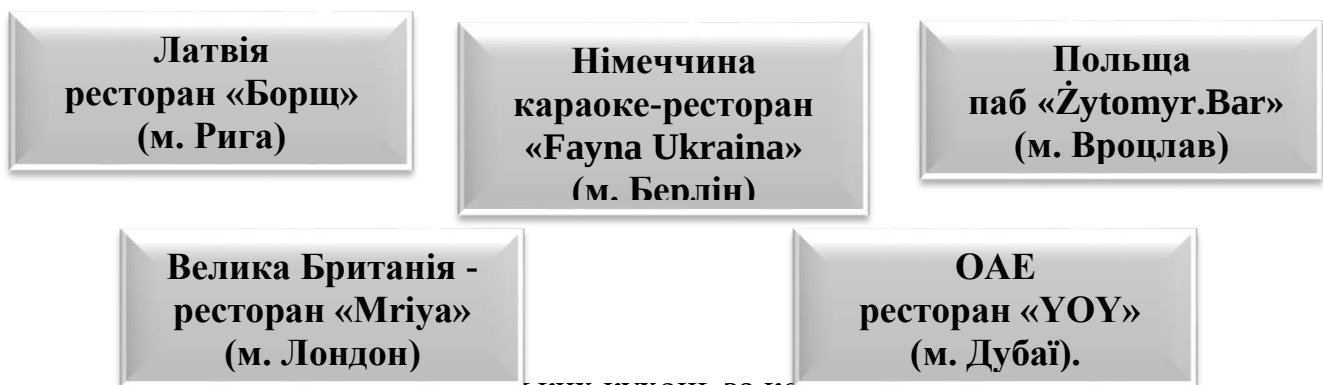

рис. 1. Приклади українських кухонь за кордоном

Джерело: сформовано автором на основі [4]/

1. Латвія - ресторан «Борщ» (м. Рига). Заклад відкрили українки, які евакуювалися після початку повномасштабного вторгнення. Найпопулярніші страви - борщ, вареники та сирники. Заклад не лише частує смачними стравами, а й підтримує ЗСУ, активно долучаючись до благодійності.

2. Німеччина - караоке-ресторан «Fauna Ukraina» (м. Берлін). Відкрився у листопаді 2022 року. У меню - традиційні українські страви: сало, котлета по-київськи, телячий стейк з вишневим соусом, карі з баранини.

3. Польща - паб «Żyatomyr.Bar» (м. Вроцлав). Один з найпопулярніших українських закладів у місті. У меню - автентична українська кухня: борщ, деруни, сирники з варенням і вершками, медовий торт.

4. Велика Британія - ресторан «Mriya» (м. Лондон). Ресторан відкрився 31 серпня під керівництвом відомого шеф-кухаря Юрія Ковриженка. Заснований українцями, які вимушено переїхали до Британії через війну. «Mriya» працює у форматі нео-бістро з елементами високої кухні, але без зайвої розкоші. У меню 24 страви — поєднання класичних українських рецептів та авторських інтерпретацій: борщ, котлета по-київськи, вінегрет з раковими шийками, голубці у квітках цукіні, качина грудка з яблучним тартом.

5. Об'єднані Арабські Емірати - ресторан «УОУ» (м. Дубаї). Перший український ресторан в ОАЕ, відкритий 25 листопада київською компанією Moderza. Заклад поєднує сучасний стиль з глибокою повагою до національних традицій. У меню - осучаснені українські страви, зокрема борщ на буряковому квасі з обпаленими ребрами, банош, сало з кокоса, паляниця з дров'яної печі, а також домашні наливки. Інтер'єр атмосферний, у закладі звучить українська музика, що створює відчуття дому навіть за тисячі кілометрів [6].

Висновки. Гастрономічна спадщина України - це не лише набір традиційних страв, а справжній культурний код нації, що передається з покоління в покоління. В умовах сучасних викликів, зокрема війни та масової міграції, українська кухня стала важливим елементом збереження ідентичності та культурної присутності у світі. Українська кухня сьогодні не просто виходить за межі своєї батьківщини - вона стає послом культури, символом стійкості та ідентичності на глобальній арені. Від Лондона до Дубаю, від Нью-Джерсі до Вроцлава українські ресторани об'єднують людей, пробуджують інтерес до традицій та надають підтримку тим, хто цього потребує. Популярність українських закладів харчування за кордоном свідчить про те, що гастрономічна спадщина України є не лише цінністю минулого, а й потужним ресурсом майбутнього. Її сучасна інтерпретація зберігає глибоку повагу до традицій, водночас відкриваючи двері до інновацій і міжнародного визнання. Гастрономія стає мовою, яка не потребує перекладу - вона говорить через смак, атмосферу й душу страв.

Список використаних джерел:

1. Мелько Л.Ф. Гастрономічний потенціал нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО та туризм. *Географія та туризм*. 2022. № 70. С. 3-9. DOI <https://doi.org/10.17721/2308-135X.2022.70.3-9>. (дата звернення: 06.04.2025).
2. Гастрономічна спадщина - ресурс розвитку економіки регіонів. URL: <https://uccr.org.ua/news/hastrospadshchyna-resurs-rozvytku-ekonomiky-rehioniv/> (дата звернення: 02.04.2025).
3. Українська кухня. URL: <https://www.kamis.ua/енциклопедія-спецій/кухні-світу/українська-кухня> (дата звернення: 04.04.2025).
4. Полотай Б. Я. Особливості популяризації української кухні за кордоном. Актуальні проблеми та перспективи розвитку агропродовольчої сфери, індустрії гостинності та торгівлі: тези доповідей Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 2 листопада 2022 р.; Державний біотехнологічний ун-т. Харків, 2022. 356 с. URL: <https://repo.btu.kharkov.ua/handle/123456789/15718> (дата звернення: 06.04.2025).
5. Українська кухня стає популярною у світі: які в неї перспективи? 24 Канал. URL: https://24tv.ua/trends24/ukrayinska-kuhnya-staye-populyarnoyu-sviti-yaki-neyi-perspektivi_n2615901 (дата звернення: 05.04.2025).
6. Restaurants of Ukrainian cuisine abroad: 14 establishments in different countries of the world//Visit Ukraine. Режим доступу: <https://visitukraine.today/uk/blog/1270/restaurants-of-ukrainian-cuisine-abroad-14-establishments-in-different-countries-of-the-world> (дата звернення: 06.04.2025).

Богдан ЛУПІНА*
студент 3-го курсу,
факультету економіки, інформаційних технологій та
сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ЗЕЛЕНА ГОСТИННІСТЬ: ВИКОРИСТАННЯ ВІДНОВЛЮВАНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ ДЛЯ ГОТЕЛЬНОГО БІЗНЕСУ

***Анотація.** У статті розглянуто перспективи застосування відновлюваних джерел енергії (ВДЕ) у готельному бізнесі як ключового елементу сталого розвитку. Проаналізовано сучасні технології, економічні та екологічні переваги їх використання, а також подано приклади успішного впровадження у готельному секторі. Підкреслено важливість екологічної відповідальності та сталого розвитку в умовах зростаючого попиту на "зелені" послуги серед туристів.*

***Abstract.** The article examines the prospects for the use of renewable energy sources (RES) in the hotel business as a key element of sustainable development. Modern technologies, economic and environmental benefits of their use are analyzed, and examples of successful implementation in the hotel sector are given. The importance of environmental responsibility and sustainable development in the context of growing demand for "green" services among tourists is emphasized.*

Вступ. Сучасний готельний бізнес переживає період трансформації під впливом змін клімату, нових стандартів сталого розвитку та зміни уподобань споживачів. Зростаюча увага до екологічної відповідальності спонукає готельєрів впроваджувати інноваційні рішення, зокрема у сфері енергозабезпечення. Протягом останнього десятиліття стало очевидно, що впровадження відновлюваних джерел енергії не лише сприяє захисту навколишнього середовища, а й забезпечує довгострокову економічну ефективність.

Виклад основного матеріалу. Готельний бізнес є одним із найбільш енергоємних секторів економіки, адже готелі щодня споживають значні обсяги електроенергії, води, природного газу та інших ресурсів. Це призводить до суттєвих викидів парникових газів, що спричиняють негативний вплив на довкілля. Основні джерела викидів CO₂ у готельній сфері включають споживання електроенергії для освітлення, кондиціонування та опалення,

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри бізнесу та сфери обслуговування ВНАУ – Олена ПОЛЬОВА

використання викопного палива для нагріву води та приготування їжі, а також утворення значної кількості відходів. [3] У зв'язку з цим дедалі більше готелів прагнуть зменшити свій вуглецевий слід та перейти до більш екологічних рішень, зокрема шляхом використання відновлюваних джерел енергії.

Сонячна енергія є одним із найбільш ефективних варіантів для готелів, адже сонячні панелі можуть забезпечувати як електроенергію, так і гаряче водопостачання. Геліосистеми дозволяють скоротити витрати на нагрівання води, а фотовольтаїчні панелі можуть покривати значну частину потреб готелю в електроенергії. У регіонах із сильними вітрами ефективним рішенням може бути використання вітрових турбін, що генерують електроенергію з відновлюваного джерела. Крім того, біопаливо та біогазові установки, що працюють на органічних відходах, можуть не лише забезпечити енергетичні потреби готелів, а й сприяти ефективному управлінню відходами. [1]

У сучасному світі, де питання екологічної відповідальності стають дедалі важливішими, готельний бізнес має унікальну можливість зробити значний внесок у сталий розвиток. Одним із ключових шляхів до досягнення цієї мети є інтеграція відновлюваних джерел енергії. Використання енергії сонця, вітру, землі та біомаси не лише зменшує негативний вплив готелів на довкілля, але й відкриває нові економічні переваги. Щоб краще зрозуміти потенціал кожного з цих джерел для готельної індустрії, пропонуємо розглянути наступну таблицю, де представлено огляд основних відновлюваних джерел енергії, їхні переваги та можливі обмеження при застосуванні в готельному бізнесі. (табл.1)

Таблиця 1

Потенціал відновлюваних джерел енергії для готелів

Відновлюване джерело енергії	Переваги для готелів	Недоліки та обмеження
Сонячна енергія	Зниження витрат на електроенергію, екологічність, позитивний імідж, доступність	Високі початкові інвестиції, залежність від погодних умов, потреба у площі для панелей
Вітрова енергія	Значне зниження витрат на електроенергію (при великих установках), екологічність	Високі початкові інвестиції, шум, вплив на ландшафт та фауну, залежність від вітру
Геотермальна енергія	Стабільне та ефективне опалення та охолодження, низькі експлуатаційні витрати	Високі початкові інвестиції, географічна залежність, потенційний вплив на підземні води
Біомаса	Використання місцевих ресурсів, зменшення відходів, потенційно низькі витрати на паливо	Потреба у великій кількості біомаси, викиди при згорянні (контрольовані), логістика
Гідроенергія (малі ГЕС)	Стабільне виробництво електроенергії, довговічність установок	Високі початкові інвестиції, вплив на водні екосистеми, географічна залежність

Джерело: сформовано автором на основі [2].

Перехід на відновлювані джерела енергії має низку важливих переваг. По-

перше, це значне зменшення негативного впливу на довкілля та зниження викидів парникових газів. По-друге, використання ВДЕ дозволяє оптимізувати витрати на енергоресурси, що в довгостроковій перспективі є економічно вигідним рішенням. По-третє, екологічно відповідальні готелі стають більш привабливими для туристів, які дедалі частіше обирають «зелені» варіанти проживання. Крім того, готелі, що активно впроваджують стратегії сталого розвитку, отримують вищий рейтинг серед міжнародних туристичних платформ та можуть розраховувати на підтримку екологічних сертифікаційних програм.

Незважаючи на значні переваги, впровадження відновлюваних джерел енергії в готелях пов'язане з певними викликами. Основним бар'єром часто є висока початкова вартість встановлення таких систем, як сонячні панелі, вітряні турбіни або геотермальні насоси. Для малих та середніх готелів це може стати серйозною перешкодою без належної підтримки з боку держави або міжнародних екологічних фондів. Крім того, ефективність відновлюваних джерел енергії може суттєво варіюватися залежно від географічних особливостей місцевості. Наприклад, у регіонах із низькою сонячною активністю продуктивність сонячних панелей може бути обмеженою. (табл.2)

Таблиця 2

Бар'єри на шляху впровадження відновлюваних джерел енергії

Бар'єр	Опис
Високі початкові інвестиції	Вартість придбання та встановлення обладнання для відновлюваної енергетики може бути значною.
Тривалий термін окупності	Повернення інвестицій може зайняти певний час, що може бути неприйнятним для деяких готелів.
Залежність від природних умов	Продуктивність деяких відновлюваних джерел енергії (сонячної, вітрової) залежить від погодних умов.
Недостатня нормативно-правова база	Відсутність або недосконалість законодавства, що стимулює використання відновлюваних джерел енергії.
Обмежений доступ до інформації та знань	Недостатня обізнаність про переваги та можливості використання відновлюваних джерел енергії серед власників та керівників готелів.
Технічні складності інтеграції	Інтеграція нових енергетичних систем з існуючою інфраструктурою може бути складним завданням.

Джерело: сформовано автором на основі [4].

В умовах зростаючої глобальної уваги до питань сталого розвитку та екологічної відповідальності, інтеграція відновлюваних джерел енергії набуває стратегічного значення для суб'єктів господарювання у сфері гостинності. Перехід до використання енергії з відновлюваних джерел, таких як сонячна, вітрова, геотермальна та біомаса, є не лише інструментом мінімізації негативного впливу на навколишнє середовище, але й фактором підвищення операційної ефективності та конкурентоздатності готельних підприємств. Попри усі труднощі, світова тенденція вказує на те, що перехід на екологічні технології у сфері гостинності стає неминучим. Багато країн впроваджують програми

фінансової підтримки для підприємств, які використовують відновлювану енергію, а туристи все більше віддають перевагу еко-готелям. Готелі, що першими адаптуються до нових екологічних стандартів, отримають не лише конкурентну перевагу, а й зроблять свій внесок у боротьбу з глобальним потеплінням. Впровадження відновлюваних джерел енергії у готельному бізнесі є важливим кроком до досягнення вуглецевої нейтральності та розвитку сталого туризму, що відповідатиме викликам майбутнього. (табл.3)

Таблиця 3

Приклади використання відновлюваних джерел енергії в готелях

Готель	Країна	Використане (ВДЕ)	Застосування
Six Senses Laamu	Мальдіви	Сонячні панелі	Електроенергія для освітлення, кондиціонування, підігріву води
Scandic Hotels (мережа)	Скандинавія	Вітрова енергія (закупівля)	Компенсація споживання електроенергії
ION Adventure Hotel	Ісландія	Геотермальна енергія	Опалення, гаряче водопостачання
Finca Rosa Blanca Country Inn	Коста-Ріка	Біогаз	Приготування їжі

Джерело: сформовано автором на основі [5].

Наведені приклади демонструють різноманіття підходів до інтеграції відновлюваних джерел енергії в готельному бізнесі та підкреслюють, що сталі енергетичні рішення можуть бути успішно реалізовані в різних географічних умовах та типах готелів. Впровадження таких технологій не лише сприяє зменшенню екологічного сліду, але й може призвести до значної економії операційних витрат у довгостроковій перспективі, а також підвищити привабливість готелю для екологічно свідомих клієнтів. Подальший розвиток та вдосконалення технологій відновлюваної енергетики відкривають нові можливості для готельного сектору у прагненні до більш сталого та відповідального майбутнього.

Для максимізації ефективності ВДЕ готелям необхідно розробляти комплексні стратегії сталого розвитку. Це включає не лише встановлення обладнання, але й оптимізацію енергоспоживання через енергоефективні технології, такі як LED-освітлення, розумні термостати та системи управління енергією. Крім того, співпраця з місцевими органами влади та енергетичними компаніями може сприяти отриманню фінансування та технічної підтримки. Готелі також можуть брати участь у міжнародних програмах сертифікації, таких як LEED або Green Key, які підвищують їхню репутацію та привабливість для клієнтів. [6]

У майбутньому готельна індустрія, ймовірно, продовжить рух у напрямку зеленої трансформації. Зростання цін на традиційні джерела енергії, посилення екологічного законодавства та зміна споживчих уподобань створюють

сприятливі умови для інвестицій у ВДЕ. Технологічний прогрес, такий як підвищення ефективності сонячних панелей чи розробка доступніших систем зберігання енергії, також сприятиме ширшому впровадженню відновлюваних джерел. Готелі, які першими адаптуються до цих змін, отримають конкурентну перевагу, зміцнюючи свої позиції на ринку.

Використання відновлюваних джерел енергії в готельному бізнесі є не лише відповіддю на екологічні виклики, але й стратегічним рішенням, яке забезпечує економічні, екологічні та соціальні вигоди. Готелі, які інвестують у ВДЕ, не лише скорочують витрати та зменшують вплив на довкілля, але й підвищують свою привабливість для сучасних туристів. У довгостроковій перспективі зелена гостинність стане невід'ємною частиною готельної індустрії, сприяючи створенню більш стійкого та відповідального світу.

Висновки. Використання відновлюваних джерел енергії (ВДЕ) у готельному бізнесі є важливим кроком до забезпечення сталого розвитку та підвищення конкурентоспроможності галузі. Сонячна, вітрова, геотермальна енергія та біоенергетика дозволяють готелям значно скоротити витрати на електроенергію, зменшити вуглецевий слід та відповідати зростаючим очікуванням екосвідомих клієнтів. Соціально ВДЕ створюють нові робочі місця, підвищують екологічну свідомість громад і покращують якість життя в регіонах. Незважаючи на виклики, такі як технічні обмеження та потреба в адаптації інфраструктури, гібридні системи та технологічний прогрес полегшують інтеграцію ВДЕ. У майбутньому зелена гостинність стане стандартом індустрії, а готелі, які першими впроваджують ці практики, отримають значні конкурентні переваги, сприяючи створенню більш стійкого світу.

Список використаних джерел:

15. Сталий розвиток у готельному господарстві. URL: <https://hotel-solution.com.ua/news/sustainable-development-in-the-hotel-business>.
16. Кудрі С.О. Відновлювані джерела енергії. 2024. URL: <https://www.ive.org.ua/wp-content/uploads/monograph2024.pdf>.
17. Власенко І. Михальчишина Л. Шевчук В. Проблеми та перспективи розвитку готельного господарства України в умовах війни. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic sciences*. 2025, №2.
18. Гбур З.В. Відновлювальні джерела енергії в Україні: можливості, перспективи, бар'єри. *Традиційні та інноваційні підходи до наукових досліджень*. 2025. URL: <https://archives.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/510/508>.
19. А. В. Грицина, В. А. Твердохліб, Л. О. Шаран, Н. П. Бондар, О. Пушка. Перспективні напрями екологізації вітчизняних готельних підприємств. *Innovations and technologies in the service sphere and food industry*. №1 (15). 2025.
20. Bovsh L., Rasulova A., Greenwashing and reputational risks in the hotel industry. *Global economy*. 2025. № 1. URL: [file:///C:/Users/user/Downloads/10%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/10%20(1).pdf).

Вікторія МИРОНЧУК*,
студентка 1 курсу,
факультету економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет,
м. Вінниця, Україна

ТУРИЗМ ДЛЯ ЛЮДЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ В СИСТЕМІ ІНКЛЮЗИВНОГО СУСПІЛЬСТВА

***Анотація.** У статті розглянуто питання розвитку туризму для осіб з обмеженими можливостями та їхній інтеграції в інклюзивне суспільство. У сучасному світі інклюзивний туризм набуває все більшого значення, прагнучи забезпечити рівні можливості для подорожей та відпочинку всім категоріям населення, включаючи людей з обмеженими можливостями. Одним із ключових факторів, що сприяють розвитку інклюзивного туризму, є використання інформаційних технологій, зокрема мобільних додатків.*

***Anotation.** The article examines the issue of tourism development for people with disabilities and their integration into an inclusive society. In the modern world, inclusive tourism is gaining increasing importance, striving to provide equal opportunities for travel and recreation for all categories of the population, including people with disabilities. One of the key factors contributing to the development of inclusive tourism is the use of information technologies, in particular mobile applications.*

Вступ. У сучасному світі, де туристичні проблеми стають все більш актуальними, розвиток інклюзивного туризму виступає як необхідність. Статистика каже, що близько 10% населення світу – люди з інвалідністю, що активно навчаються, працюють та подорожують. Інклюзивний туризм – один з напрямків, що найбільше розвивається сьогодні у світі. Доступний або інклюзивний туризм – це рівне право всіх людей на відпочинок, культурне життя та дозвілля. Уперше про цей підхід заговорили учасники туристичної конференції на Філіппінах у 1980 році.

Туристична пропозиція вважається інклюзивною, якщо нею однаково може скористатися незрячий, літня людина, турист нестандартних габаритів, батьки з маленькими дітьми та інші люди з фізичними, ментальними та соціальними потребами. Люди з особливостями повинні мати можливість подорожувати незалежно та з почуттям власної гідності [7].

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри бізнесу та сфери обслуговування Олена ГОЛОВНЯ

Виклад основного матеріалу дослідження. Інклюзивний туризм варто розглядати в контексті сталого туризму. Сталий розвиток передбачає вирішення економічних, соціальних та екологічних проблем. Розвиток буде сталим тільки тоді, коли буде досягнута рівновага між різними факторами, що зумовлюють загальний рівень життя [6, с. 153]

Інклюзія – багатозначний термін, який можна розуміти як включеність, що збільшує можливості участі всіх громадян у соціальне життя. Насамперед тих, хто має фізичні та ментальні порушення, але інклюзії можуть потребувати не лише люди з інвалідністю, а й будь-яка людина у певних життєвих обставинах. Базовий інклюзивний підхід визначає кожну людину як цінність, а найвищою цінністю для людини визначається її власне життя – саме ця ідея лежить в основі інклюзивного суспільства [8].

Доступний туризм – це сектор, що розвивається, який змінює не лише спосіб подорожей людей з обмеженими можливостями, а й місцеву та глобальну економіку. Інвестиції в доступність означають не лише усунення фізичних бар'єрів, а й відкриття нових ринкових можливостей. Поліпшити інфраструктуру та пропонувати послуги, адаптовані до туристичних напрямків, не лише звернутись до демографічної групи, яка залишилася без уваги, але й отримати додаткові доходи та зміцнити їхню економіку.

Доступний туризм – це не лише питання прав людини та соціальної справедливості, а й значна економічна можливість. За даними Всесвітньої туристичної організації (UNWTO), ринок доступного туризму становить значну частку туристичного ринку в світі, у світі налічується понад мільярд людей з певною формою інвалідності. Крім того, ця група подорожує не сама: на кожну людину з інвалідністю, яка подорожує, часто є принаймні один супутник, що подвоює кількість потенційних туристів.

Цей сегмент ринку має значну купівельну спроможність. Люди з обмеженими можливостями часто прагнуть отримати якісні подорожі та готові платити більше за індивідуальні послуги. Коли дестинації інвестують у доступність, вони не лише покращують досвід туристів, але й позиціонують себе як лідерів у інклюзивності, залучаючи велику кількість відвідувачів.

На місцевому рівні доступний туризм стимулює економічне зростання, створюючи робочі місця та збільшуючи доходи малих і середніх підприємств. Ресторани, сувенірні магазини та заклади розміщення, які роблять його об'єкти доступними, щоб не лише залучати туристів з обмеженими можливостями, але й отримувати вигоду від витрат цих відвідувачів у місцевій економіці. Крім того, зайнятість, пов'язана з доступним туризмом, виходить за рамки прямих послуг, створюючи можливості в таких секторах, як будівництво, технології та консультування з питань доступності.

Доступність також може мати багаторазовий ефект для місцевої економіки. Наприклад, коли готель інвестує в адаптацію своїх об'єктів, приваблює все більше туристів з обмеженими можливостями, що, у свою чергу, збільшує попит на інші доступні послуги, такі як транспорт і ресторани. Цей

ланцюжок попиту створює постійний потік доходу для місцевої економіки [4].

У країнах Європи інклюзивний туризм – звичне явище, тому свої послуги в цій сфері пропонують безліч туристичних фірм, що мають різні спеціалізовані туристичні програми і екскурсії для людей з інвалідністю. У Європі елементи туристичної інфраструктури адаптовані в Німеччині на 95%, в Іспанії на 90%, у Франції на 85%, в Фінляндії на 70%, Греції та Угорщини на 65%.

У Німеччині туристи можуть обрати екскурсію на цілий день до Мюнхена та за її межами, яка включає перевезення для людей на інвалідних візках, коротшу пішохідну екскурсію по історичній частині міста. Наприклад, «Пішохідний тур для осіб з інвалідністю в Мюнхені». Цей 3,5-годинний є ідеальним способом познайомитися зі столицею Баварії безпосередньо. Цей екскурсійний тур по Мюнхену, призначений для осіб, які переміщуються на інвалідних візках. Іспанське місто Барселона також очолює рух за доступним туризмом завдяки своїй відданості універсальній архітектурі. Прихильність міста до інклюзивності видно в безбар'єрній системі громадського транспорту, яка включає тактильні доріжки та звукові сигнали.

Основні моменти доступності Барселони: Саграда Фамілія надає безкоштовний вхід для людей з інвалідністю та їхніх супроводжуючих; парк Гуель має доступні маршрути для користувачів візків; Готичний квартал адаптований із плавними, зручними маршрутами; безкоштовна оренда інвалідних візків у головних туристичних зонах [1].

В свою чергу Португалія встановлює новий стандарт для інклюзивних подорожей, запускаючи сертифікацію доступного туризму. Ініціатива, спрямована на покращення мобільності та інклюзивності туристичних атракцій, спрямована на те, щоб зробити міста та туристичні послуги доступнішими для всіх. Незважаючи на те, що сертифікація є добровільною, ця сертифікація стимулює туристичних операторів і агентів до позитивної диференціації на ринку та сприяння репутації Португалії як інклюзивного та доступного туристичного напрямку. Ця ініціатива підкреслює роль доступного туризму у формуванні більш гостинної та стійкої індустрії подорожей. [3].

Однією з головних цілей туризму є відкриття свідомості туриста для яскравих і незабутніх вражень. Воно має бути доступним для людей з різною формою інвалідності. Такі люди можуть мати труднощі з пересуванням, проблеми із зором, обмежений слух тощо. Ці фактори можуть негативно вплинути на їхні враження та туристичний досвід. Тому необхідний розвиток, популяризація та пропаганда різних видів туризму, які б дозволяли людям з інвалідністю відчувати себе повноцінними мандрівниками. Туристичні організації в усьому світі працюють над тим, щоб люди з обмеженими можливостями могли подорожувати легко, як і інші туристи. Наприклад, можна побачити, наскільки широко поширена ця ідея, просто відвідавши веб-сайт організації ENAT, яка є некомерційною організацією а її метою є зробити туризм доступним для всіх. Крім того, ENAT тісно співпрацює з EASPD, яка також є дуже великою організацією [2]. Є багато мобільних додатків для людей з особливими

потребами (табл. 1).

Таблиця 1

Мобільні додатки для людей з особливими потребами

№ з/п	Назва мобільного додатка	Характеристика мобільного додатка
1.	Voice4me	Додаток для різних гаджетів, який містить спілкування на основі зображень для людей з проблемами мови. З цим додатком таким людям буде легше та швидше пояснити свої думки та потреби людям навколо. Voice4u оснащений колекцією іконок для різних життєвих ситуацій. Крім того, за бажанням користувачі можуть створювати власні значки.
2.	AccessNow	Додаток з інтерактивною картою, який допомагає знаходити ресторани, музеї та атракціони, що задовольняють різним критеріям для людей з особливими потребами. За допомогою цього додатку люди з обмеженими можливостями могли легко знайти зручне місце для вечері, шопінгу чи тимчасового житла.
3.	WheelMate	Додаток для інвалідів-візочників, який допомагає знайти вільні туалети та паркування для людей з особливими потребами. За допомогою WheelMate можна було не тільки користуватися туалетами, а й оцінювати їх за комфортом і охайністю.
4.	Перегляд субтитрів	Програма, яка дозволяє людям з проблемами слуху насолоджуватися відвідуванням кінотеатрів і дивитися фільми з екрана. Після встановлення Subtitle Viewer надає субтитри, якщо просто навести його на екран. Додаток доступний 22 мовами.
5.	Spoken Tap to Talk AAC	Додаток для тих, хто надає перевагу спілкуванню за допомогою слів, а не картинок. Ця програма заснована на методах передбачення. Користувач вводить слово, і програма пропонує кілька варіантів продовження фрази. Цей додаток доступний лише англійською мовою, що дуже зручно в контексті подорожі англomовними країнами.
6.	Bemyeyes	Програма, яка з'єднує сліпих людей із зрячою людиною. Зображення, якщо незрячому потрібно дізнатися термін придатності пачки молока або прочитати етикетку на якомусь продукті. Be my eyes дає можливість такій людині провести відеодзвінок з волонтером, який би описав потрібний предмет або прочитав для нього етикетку. Їм достатньо було б навести на об'єкт камеру свого смартфона. Додаток доступний 180 мовами (у 150 країнах).
7.	Spread Signs	Додаток, що дозволяє легко вивчити мову жестів для спілкування з глухонімими, особливо зручно під час подорожі з такою людиною. Словник жестової мови вже містить близько 300 000 символів і постійно поповнюється. Додаток також буде корисним для вивчення деяких місцевих знаків, поширених у країні призначення.
8.	RogerVoice	Додаток, який дозволяє глухим або слабочуючим людям розмовляти по телефону. Додаток використовує технологію розпізнавання мовлення для перетворення мовлення в текст.

Джерело: сформовано автором на основі [5].

Важливим аспектом розвитку інклюзивного туризму в Україні є його

потенціал для реабілітації постраждалих внаслідок війни. Однак для реалізації цього потенціалу необхідно вирішити низку проблем, зокрема забезпечити доступність туристичних об'єктів, розробити спеціалізовані туристичні програми та підготувати кваліфікованих фахівців. В умовах війни питання інклюзії набувають особливої гостроти. Необхідність реабілітації та соціальної адаптації стосується не лише військових, а і цивільного населення, яке зазнало травм та втрат. Адаптація людей з інвалідністю, отриманою внаслідок воєнних дій, має стати пріоритетним напрямом державної політики.

Висновки. Зростаюче усвідомлення важливості доступності призвело до створення правил і стандартів у багатьох країнах, які сприяють запровадженню стандартів доступності в індустрії туризму. Такий регуляторний підхід не тільки забезпечує більш інклюзивний характер цілей, але й забезпечує постійний потік туристів з особливими потребами.

Забезпечення рівних можливостей для всіх громадян має стати важливим пріоритетом для України, оскільки інклюзивний туризм не лише сприяє соціальній інтеграції людей з особливими потребами, але й відкриває нові економічні перспективи для туристичної галузі. Для цього потрібні як державні ініціативи, так і активна участь бізнесу та громадських організацій. Лише завдяки комплексному підходу можна створити умови, в яких інклюзивний туризм стане реальністю для кожного, сприяючи розвитку суспільства в цілому.

Список використаних джерел:

1. Accessible Adventures: Top Destinations for Inclusive Travel in 2025. URL: <https://journeyable.org/accessible-adventures-inclusive-travel-2025>
2. ENAT. URL: <https://www.accessibletourism.org>
3. Portugal launches accessible tourism certification to promote inclusive travel. URL: https://urban-mobility-observatory.transport.ec.europa.eu/news-events/news/portugal-launches-accessible-tourism-certification-promote-inclusive-travel-2025-03-27_en
4. The impact of accessible tourism in the local economy and global. URL: <https://www.tur4alltravel.com/en/the-impact-of-accessible-tourism-in-the-local-economy-and-global>
5. Tourism For People With Disabilities. URL: <https://centersmarttourism.world/news/trends/tourism-for-people-with-disabilities/>
6. Головня О.М. Забезпечення розвитку сталого туризму в умовах глобальних екологічних викликів. *Бізнес Інформ*. 2023. № 9. С. 152-161.
7. Інклюзивні подорожі: як світ підлаштовується під потреби людей з інвалідністю. URL: <https://tripmydream.ua/media/natxennya/inkluzivni-podorozhi>
8. Що таке інклюзія та інклюзивне суспільство? URL: <https://eleos.com.ua/shho-take-inklyuziya-ta-inklyuzyvne-suspilstvo-pro-inklyuziyu-yak-shlyah-do-gidnogo-majbutnogo-dlya-kozhnogo>].

Софія МЛАДІНА*
студентка 4-го курсу,
факультету економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ТУРИЗМ ТА КУРОРТНО-РЕКРЕАЦІЙНА СФЕРА: ОСОБЛИВОСТІ, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Анотація. У статті досліджено особливості туризму та курортно-рекреаційної сфери із урахуванням проблем та подальших перспектив розвитку. Охарактеризовано модель взаємозв'язку туризму з курортно-рекреаційною сферою, що враховує поглинаючий ефект санаторно-курортної сфери з використанням видів оздоровчого туризму. Наголошено, що взаємозв'язок туризму та курортно-рекреаційної сфери принесе значний результат соціально-економічного розвитку країни та окремих регіонів в цілому. Визначено соціально-економічні фактори впливу туристичної та курортно-рекреаційної сфери на розвиток регіонів, серед них: збільшення доходів місцевих бюджетів, створення нових робочих місць та зменшення рівня безробіття, забезпечення зростання рівня життя населення, розвиток суміжних галузей, модернізація соціальної та виробничої інфраструктури.

Abstract. The article examines the features of tourism and the resort and recreation sector, taking into account the problems and further development prospects. The model of the relationship between tourism and the resort and recreation sector is characterized, which takes into account the absorbing effect of the sanatorium and resort sector using types of health tourism. It is emphasized that the relationship between tourism and the resort and recreation sector will bring significant results in the socio-economic development of the country and individual regions as a whole. The socio-economic factors of the influence of the tourism and resort and recreation sector on the development of regions are determined, including: increasing local budget revenues, creating new jobs and reducing unemployment, ensuring an increase in the standard of living of the population, developing related industries, and modernizing social and production infrastructure.

Вступ. Для розвитку туризму та курортно-рекреаційної сфери настав не найкращий час. На початку 2020 року головною проблемою, що впливала на розвиток туристичних потоків по всьому світу, стала пандемія коронавірусної інфекції. На початку 2022 року повномасштабне вторгнення РФ на територію України усугубило проблему розвитку курортно-рекреаційна сфера. В цілому,

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри бізнесу та сфери обслуговування ВНАУ – Юлія СТАВСЬКА

туризм почав поступово функціонувати за рахунок пандемічних обмежень та відповідних вимог до туристів. Наразі на розвиток туризму та курортно-рекреаційної сфери впливає повномасштабна війна росії проти України. За таких умов існує необхідність у формуванні стратегій збалансованого розвитку галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери. Саме тому досить актуальним і важливим є процес дослідження особливостей туризму та курортно-рекреаційної сфери, визначення проблем та подальших перспектив розвитку.

Виклад основного матеріалу. Туризм є однією з найбільш швидкозростаючих галузей, починаючи свій розвиток у другій половині ХХ століття. В цілому, туризм часто використовується як ключ для економічного зростання як у розвинених, так і в країнах, що розвиваються. Туризм спостерігається в багатьох сферах як швидке та просте рішення боротьби з економічними недоліками. Загалом країни обирають розвиток, просуваючи свої ресурси за рахунок залучення туристів. Це посилює конкуренцію та приводить до очікування нових викликів розвитку як галузі туризму, так і економіки в цілому [1, с. 297].

Галузь туризму в Україні спрямована на задоволення найвибагливішого туриста, а сфера курортно-рекреаційної діяльності – на забезпечення лікування та оздоровлення за допомогою найсучасніших технологій з використанням рекреаційних ресурсів. Відтак, збалансований розвиток галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери дає змогу забезпечити декілька аспектів функціонування країни. З одного боку, це отримання економічного ефекту у вигляді заробітної плати, доходів, податків, збільшення зайнятості населення, створенні інфраструктури, соціально-економічний розвиток регіону та країни, а з іншого соціального – лікування та здоров'я нації, що є найважливішим завданням держави. Тобто, виникає ефект заміщення державних видатків на охорону здоров'я більш ефективним джерелом самофінансування відтворення здоров'я населення через придбання курортно-рекреаційних послуг [].

Аналіз стану розвитку галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери в Україні та її регіонах включає характеристику:

- стану туристичних потоків (в'їзних, виїзних туристів, внутрішніх туристів);
- динаміку туристів, яких обслуговували туроператори та турагенти;
- розподілу туристів за метою перебування;
- стан колективних засобів розміщення;
- кількість дитячих закладів оздоровлення;
- кількість санаторно-курортних закладів;
- забезпечення природно-рекреаційними ресурсами (лісові, гідро, рекреаційні, земельні, мінеральні) [2, с. 276].

Номінальний ВВП показує обсяг виробництва у залежності від цінової політики, яка склалася у відповідний період. Темпи росту номінального ВВП є вищим показником за реальний ВВП, що засвідчує про наявні інфляційні

процеси. Щодо частки туристичного сектору (галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери) у складі ВВП України, то вона відображає тенденцію змін цих показників. А саме, зниження реального ВВП призводить до зменшення частки туристичного бізнесу, або зовсім навпаки, збільшення показників реального ВВП збільшують частку туристичного сектору. З огляду на показники за 2015-2022 рр. частка туристичної сфери не перевищувала 2,1 % (табл. 1) [2, с. 278].

Таблиця 1

Показники ВВП і частки туристичного сектору України за 2015-2022р

Показники	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Номінальний ВВП, млрд. грн.	1454,9	1566,7	1979,5	2383,1	2982,9	3558,7	3974,6	4222,0
Темп росту номінального ВВП, у %	103,3	107,7	126,3	120,4	125,2	119,3	111,7	106,2
Реальний ВВП, у % до попереднього року	108,2	93,4	91,2	102,3	102,5	103,4	103,2	103
Частка туристичного сектору у ВВП, %	2,1	1,5	1,4	1,5	1,5	1,4	1,4	1,4

Джерело: сформовано автором на основі [3].

Курортно-рекреаційна діяльність охоплює не лише класичний пляжний чи гірськолижний туризм, а й оздоровчий, медичний, екотуризм, агротуризм та велнес-напрямки. Основними чинниками, що впливають на розвиток галузі, є природно-кліматичні ресурси, стан інфраструктури, якість послуг, наявність людського капіталу, безпека та доступність локацій.

В Україні значний потенціал зосереджено в Карпатському регіоні, на півдні країни (Одеська, Херсонська області), а також у зоні лісостепу та на Поліссі. Водночас розвиток ускладнюється слабкою транспортною інфраструктурою, низьким рівнем сервісу та нестачею інвестицій [4, с. 460].

До ключових проблем галузі в Україні належать:

- недостатнє державне фінансування: відсутність системного підходу до розвитку туризму як пріоритетного напрямку економіки.
- невідповідність інфраструктури міжнародним стандартам.
- брак кадрів та освітніх програм, орієнтованих на сучасні потреби туристичної сфери.
- втрата туристичних територій через війну (Крим, частина південно-східних регіонів).
- низький рівень цифровізації та маркетингової представленості на світовому ринку.

Попри значні виклики, туризм в Україні має реальні перспективи відновлення та зростання. Серед основних напрямів трансформації можна виділити:

- сталий туризм, орієнтований на збереження природного середовища та культурної спадщини.
- розвиток внутрішнього туризму, який вже продемонстрував зростання в умовах обмежених можливостей виїзду за кордон.
- інтеграція цифрових рішень (віртуальні тури, системи онлайн-бронювання, мобільні додатки).
- підвищення безпеки туристичних об'єктів і створення привабливого інвестиційного клімату.
- інклюзивний туризм, що враховує потреби людей з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб, літніх людей [4, с. 462].

Розвиток туризму та курортно-рекреаційної сфери вимагає комплексного підходу, що включає не лише економічні інструменти, а й соціальні, екологічні та культурні аспекти. В умовах післявоєнної відбудови Україна має шанс переосмислити своє туристичне позиціонування та створити конкурентоздатну, стійку до викликів галузь.

Висновки. Сучасний стан розвитку туризму та рекреації залежить від великої кількості чинників, що проявляються на глобальному, національному та регіональному рівнях. Аналіз сучасного стану галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери потрібен для того, щоб забезпечити розробку стратегії розвитку туризму із врахуванням низки чинників: політична ситуація в країні, нормативно-правове забезпечення, COVID-19, війна з РФ, соціально-економічний розвиток регіонів та країни загалом тощо. Соціальний ефект полягає у оздоровленні нації, що є важливим завданням розвитку людського потенціалу, а економічний ефект забезпечує формування валового внутрішнього продукту. Важливого значення набуває ефект заміщення державних видатків на охорону здоров'я більш ефективним джерелом самофінансування відтворення здоров'я населення через придбання курортно-рекреаційних послуг.

Список використаних джерел:

1. Нодь О. Л. Туризм та курортно-рекреаційна сфера: особливості, проблеми та перспективи розвитку. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2022. Том 7. № 2. С. 296-304. (дата звернення: 17.04.2025)
2. Нодь О. Л. Аналіз сучасного стану розвитку галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери України. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2021. № 5. Том 2. С. 274-279 (дата звернення: 17.04.2025)
3. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 17.04.2025)
4. Безверхнюк Т.М., Бабов К.Д., Цуркан О.І. Ресурсне забезпечення післявоєнного відновлення та розвитку України: потенціал курортно-рекреаційної сфери. *Журнал «Наукові інновації та передові технології»*. 2022. №6 (8). С. 459-470.
5. Камінецький В.В. Концептуальні засади державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери в регіонах України. *Право та державне управління*. 2020. № 1, том 2. С. 115-121.

Альона ПАЛАМАРЧУК*
студентка 2 курсу
факультет економіки, інформаційних технологій та сфери
обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНО ОБҐРУНТОВАНОЇ СТРАТЕГІЇ ООНОВЛЕННЯ ПРОДУКЦІЇ В СИСТЕМІ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Анотація. У статті розглядається економічне обґрунтування стратегії оновлення продукції підприємства, що є ключовим фактором його конкурентоспроможності та стійкого розвитку. Визначено основні підходи до формування стратегії оновлення, враховуючи аналіз ринкового середовища, інноваційні можливості та економічну доцільність модернізації продукції. Особливу увагу приділено оцінці витрат і прогнозуванню ефективності впровадження нових продуктів. Запропоновано механізми мінімізації ризиків та підвищення рентабельності інвестицій у процесі оновлення.

Abstract. The article examines the economic justification for a product renewal strategy as a key factor in a company's competitiveness and sustainable development. The main approaches to forming a renewal strategy are identified, taking into account market environment analysis, innovation opportunities, and the economic feasibility of product modernization. Special attention is given to cost assessment and forecasting the effectiveness of new product implementation. Mechanisms for risk minimization and increasing the profitability of investments in the renewal process are proposed.

Вступ. Оновлення продукції в системі стратегічного управління підприємством є ключовим чинником забезпечення його сталого розвитку, адаптації до ринкових змін і зростання конкурентоспроможності. В умовах динамічного розвитку ринку, посилення конкуренції та постійної зміни споживчих вподобань, оновлення продукції набуває стратегічного значення для забезпечення ефективного функціонування та довгострокової конкурентоспроможності підприємства. Формування економічно обґрунтованої стратегії оновлення продукції дозволяє не лише адаптувати асортимент до сучасних вимог ринку, а й оптимізувати використання ресурсів, підвищити прибутковість та зміцнити ринкові позиції. У контексті стратегічного управління важливо враховувати як внутрішні можливості підприємства, так і зовнішні виклики, що зумовлює необхідність системного підходу до розробки та

* Науковий керівник: д.ф.е., доцент кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ – Інна ТОМАШУК

реалізації таких стратегій. Актуальність дослідження полягає у зростаючій потребі в ефективних управлінських рішеннях, спрямованих на стратегічне оновлення продукційного портфеля підприємства з урахуванням економічної доцільності та перспектив ринкового розвитку.

Виклад основного матеріалу. Стратегії оновлення продукції в системі стратегічного управління підприємством - це сукупність цілеспрямованих управлінських дій і рішень, спрямованих на забезпечення ефективного оновлення асортименту продукції (модернізації, інновацій, заміни чи виведення нових товарів), які інтегруються в загальну стратегію розвитку підприємства для досягнення його довгострокових цілей та збереження конкурентоспроможності на ринку.

Ключові елементи таких стратегій включають [2]:

- аналіз життєвого циклу продукції;
- прогнозування ринкових трендів;
- визначення пріоритетних напрямів інновацій;
- оцінку економічної доцільності оновлення;
- узгодження з ресурсними можливостями підприємства.

Стратегії є невід'ємною частиною стратегічного управління, оскільки дозволяють забезпечити адаптацію підприємства до змін зовнішнього середовища, підвищити ефективність виробництва та задовольнити нові потреби споживачів (рис. 1).

Рис. 1. Система стратегічного управління сільськогосподарським підприємством

Джерело: сформовано за результатами досліджень

Стратегії розвитку підприємства зазвичай розраховані на довгострокову перспективу та потребують значних інвестиційних вкладень, що

супроводжується певним рівнем ризику. Тому під час формування стратегії важливо враховувати можливі ризики.

Серед основних факторів, що негативно впливають на реалізацію стратегії, можна виділити: нестабільність зовнішнього ринкового середовища, зниження ефективності діяльності підприємства, недостатній контроль за ризиками, можливі збитки через погіршення якості активів, надмірне інвестування, а також невідповідність виробничої структури масштабам діяльності (рис. 2). Окрім цього, не всі керівники готові приймати ризиковані рішення, що нерідко призводить до відмови від перспективних проєктів навіть за мінімального ризику.

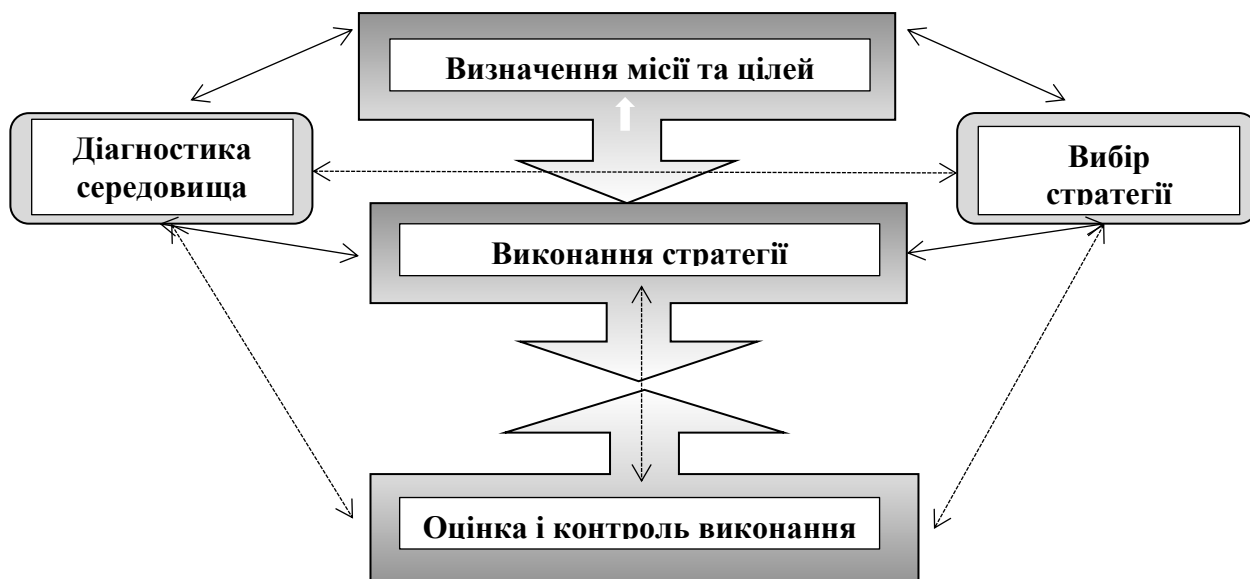

Рис. 2. Типова структура стратегічного управління підприємством
Джерело: сформовано авторами за результатами дослідження

З огляду на довготривалий характер реалізації стратегії розвитку, підприємству необхідно заздалегідь передбачити можливість адаптації до змін ринкових умов. Важливим аспектом успішної реалізації стратегії є її інноваційна спрямованість. Кожна стратегія розвитку має на меті досягнення позитивних результатів, таких як зростання прибутків і підвищення рентабельності, що сприятиме зміцненню конкурентоспроможності продукції підприємства [2]. Розробка аналітичної бази для прийняття рішень щодо вибору стратегії розвитку підприємства передбачає кількісне оцінювання можливих варіантів на основі розрахунку відповідних фінансово-економічних показників (рис. 3).

Остаточне рішення щодо вибору оптимальної стратегії може бути прийняте шляхом визначення інтегрального показника, який дозволяє враховувати широкий спектр як кількісних, так і якісних факторів. Цей показник узагальнює рівень розвитку підприємства та охоплює такі групи критеріїв [1]: показники продуктивності; фінансова стійкість; виробнича стабільність; техніко-технологічні характеристики; рівень рентабельності; інформаційне забезпечення.

Особливе місце у ефективності господарської діяльності займає фінансова стійкість підприємства, тобто, його здатність ефективно управляти своїми фінансами, забезпечуючи стабільність та платоспроможність у довгостроковій перспективі.

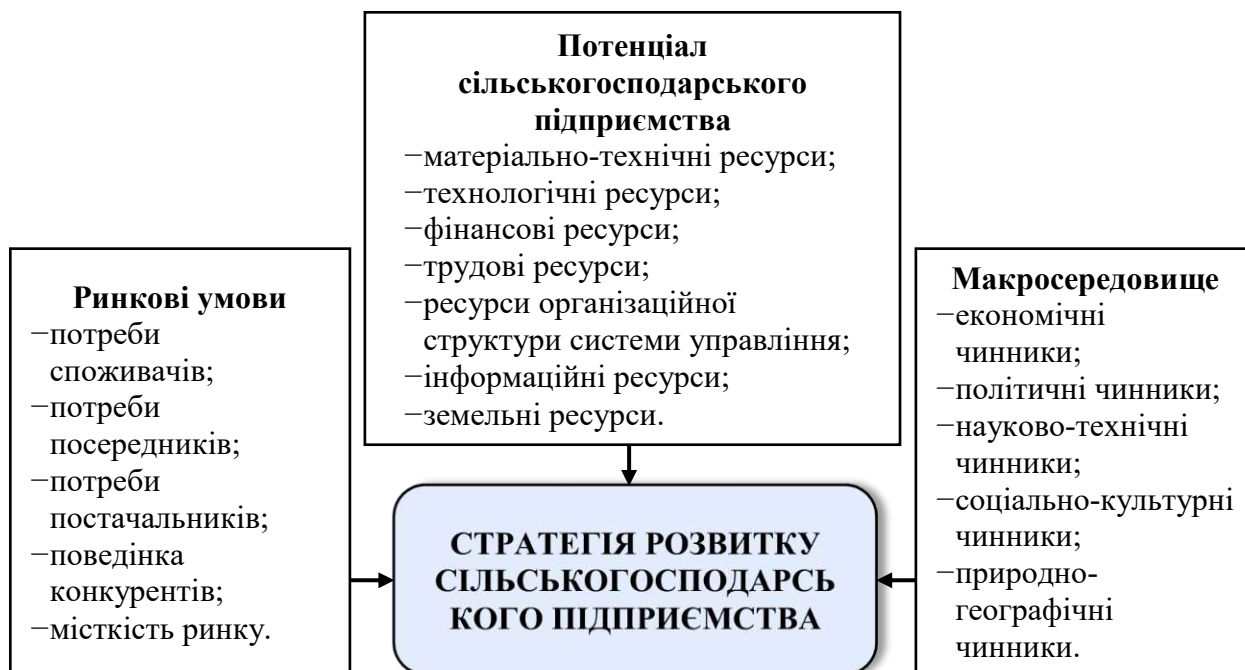

Рис. 3. Чинники, які впливають на вибір стратегії економічного розвитку сільськогосподарського підприємства

Джерело: сформовано авторами на основі [3]

Аналіз фінансової стійкості допомагає оцінити здатність підприємства протистояти фінансовим ризикам, забезпечувати достатній рівень ліквідності та підтримувати оптимальну структуру капіталу. Крім того, виробнича стабільність також є ключовим фактором успішного функціонування будь-якого підприємства, особливо в умовах динамічного ринкового середовища [2]. Вона відображає здатність підприємства ефективно та безперебійно здійснювати виробничий процес, забезпечуючи стабільний випуск продукції високої якості.

Стратегія ринкової ніші - це активна стратегія, яка зосереджена на досягненні високої прибутковості, покращенні якості продукції та її конкурентоспроможності, а також оптимізації обслуговування клієнтів. Підприємство може інвестувати в нові технології виробництва, адаптуючи їх до своїх потреб [1, 4]. Стратегія спрямована на зміцнення позицій на ринку та забезпечення стабільного розвитку, хоча й пов'язана з середнім або високим рівнем ризику [3]. Активні стратегії загалом характеризуються зростанням продажів, зниженням витрат, збільшенням прибутку, фінансовою стійкістю та розширенням мережі збуту. Пасивно-наступальна стратегія - це стратегія, яка передбачає виведення на ринок нових або покращених продуктів, але лише після того, як вони успішно пройшли випробування у лідерів ринку. Вимагає значних інвестицій в оновлення продукції та несе середній рівень ризику. Може

застосовуватися на будь-якому етапі життєвого циклу підприємства. Спрямована на підтримку стабільного зростання та забезпечення фінансової стійкості підприємства. Ці стратегії мають різні підходи до ринку та рівня ризику, і вибір між ними залежить від конкретних цілей та можливостей підприємства [2]. Порівняльна характеристика активної і пасивної стратегій розвитку підприємства наведена в табл. 1.

Таблиця 1

**Основні характеристики активної і пасивної стратегій
розвитку підприємства**

Характеристика	Активна стратегія	Пасивна стратегія
<i>Ризики</i>	Високий рівень ризику.	Низький або середній рівень ризику.
<i>Інновації</i>	Активне впровадження новаторських рішень і високий рівень їх сприйняття.	Пізнє впровадження інновацій та помірний рівень їх сприйняття.
<i>Конкуренти</i>	Випередження конкурентів.	Слідування за конкурентами.
<i>Збутова політика</i>	Регулярне вдосконалення збутової стратегії, підтримка високих стандартів обслуговування та впровадження індивідуального підходу до кожного клієнта.	Корегування збутової політики за потреби.

Джерело: систематизовано на підставі досліджень

Висновок. Економічно обґрунтована стратегія оновлення продукції є важливим інструментом стратегічного управління, що забезпечує підвищення адаптивності підприємства до ринкових змін, ефективне використання ресурсів та зміцнення його конкурентних позицій. Її формування вимагає комплексного підходу, який поєднує аналіз ринкових тенденцій, економічну доцільність інновацій та внутрішні можливості підприємства.

Список використаних джерел:

1. Хацер М.В. Стратегія розвитку підприємства в умовах нестабільності економіки держави. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2014. № 3. С. 109–112.
2. Ступчук С.М. Формування системи цільових показників як складова стратегії розвитку підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія «Економічні науки»*. 2014. № 3. Т. 3. С. 168–172.
3. Гончарук І.В., Томашук І.В. Формування стратегії економічного розвитку сільськогосподарського підприємства для підвищення його конкурентоспроможності. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2022. № 4 (62). С. 7-24. DOI: 10.37128/2411-4413-2022-4-1
4. Гончарук І.В., Томашук І.В. Ресурсний потенціал сільських територій: стан та напрями зміцнення: монографія. Вінниця: ТОВ «Твори», 2022. 334 с.

Ілія РЕВУЖЕНКО*
студент 2 курсу,
факультет економіки, інформаційних
технологій та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОГО СЕКТОРА В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Анотація. У статті розглянуто особливості функціонування підприємств аграрного сектора в умовах економічної нестабільності. Проаналізували ключові фактори впливу макроекономічних змін на аграрне виробництво, зокрема коливання цін, доступ до фінансових ресурсів та зміни у державній підтримці. Окреслено основні адаптаційні стратегії підприємств, серед яких диверсифікація виробництва, використання інноваційних технологій та оптимізація витрат. Окрему увагу приділено перспективам розвитку аграрного сектора в умовах кризових явищ, включаючи міжнародну співпрацю та впровадження сталих практик. Дослідження підкреслює важливість ефективного управління та стратегічного планування для збереження конкурентоспроможності аграрних підприємств.

Abstract. The article examines the features of the functioning of agricultural enterprises in conditions of economic instability. The key factors of the impact of macroeconomic changes on agricultural production are analyzed, in particular, price fluctuations, access to financial resources and changes in state support. The main adaptation strategies of enterprises are outlined, including diversification of production, use of innovative technologies and optimization of costs. Special attention is paid to the prospects for the development of the agricultural sector in conditions of crisis phenomena, including international cooperation and the implementation of sustainable practices. The study emphasizes the importance of effective management and strategic planning for maintaining the competitiveness of agricultural enterprises.

Вступ. Аграрний сектор відіграє ключову роль у забезпеченні продовольчої безпеки, розвитку національної економіки та формуванні експортного потенціалу країни. Проте в умовах економічної нестабільності, викликаній фінансовими кризами, інфляційними процесами, змінами у державному регулюванні та геополітичними факторами, підприємства аграрного сектора стикаються з численними викликами. Коливання цін на агропродукцію, нестача доступного фінансування, зростання собівартості виробництва та

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, завідувач кафедри економіки та підприємницької діяльності Ольга ХАЄЦЬКА

логістичні проблеми створюють додаткові ризики для ефективного функціонування галузі. У цих умовах важливим завданням аграрних підприємств стає пошук ефективних стратегій адаптації, зокрема через впровадження інноваційних технологій, оптимізацію ресурсів, диверсифікацію виробництва та розширення ринків збуту. Водночас, з огляду на зростаючу роль міжнародної співпраці та тенденції сталого розвитку, підприємства мають орієнтуватися на довгострокову стійкість і конкурентоспроможність.

Виклад основного матеріалу. Економічна нестабільність суттєво впливає на функціонування аграрного сектору, створюючи нові ризики та виклики для сільськогосподарських підприємств. Одним із ключових факторів є інфляція, яка призводить до зростання собівартості виробництва через підвищення цін на паливо, добрива, насіння та технічне оснащення. Девальвація національної валюти ускладнює доступ до імпортних ресурсів, зокрема обладнання та засобів захисту рослин, що змушує підприємства переглядати виробничі стратегії. Додатковим дестабілізуючим чинником є нестабільність ринків, яка проявляється у коливаннях попиту та пропозиції, обмеженому експорті та зміні торговельних партнерів. Значні зміни спостерігаються у доступі аграрних підприємств до фінансових ресурсів. З одного боку, банки та кредитні установи підвищують вимоги до позичальників через зростання ризиків неплатоспроможності, що ускладнює отримання кредитів для малих і середніх фермерських господарств. З іншого боку, державні програми підтримки, хоч і спрямовані на стабілізацію галузі, часто мають обмежене фінансування або не відповідають реальним потребам сільгоспвиробників. Інвестиційна активність у секторі також знижується через високий рівень економічної невизначеності, що уповільнює розвиток нових технологій та інноваційних підходів [1].

Коливання цін на агропродукцію та фактори виробництва створює додаткові труднощі для аграрного бізнесу. Зниження закупівельних цін на сільськогосподарську продукцію при одночасному зростанні витрат на виробництво зменшує прибутковість підприємств. Особливо це стосується тих, хто залежить від імпортного насіння, добрив та паливно-мастильних матеріалів. В умовах нестабільності ринків аграрні підприємства змушені шукати альтернативні механізми ціноутворення, розвивати кооперацію та шукати нові логістичні шляхи для збуту продукції (рис.1).

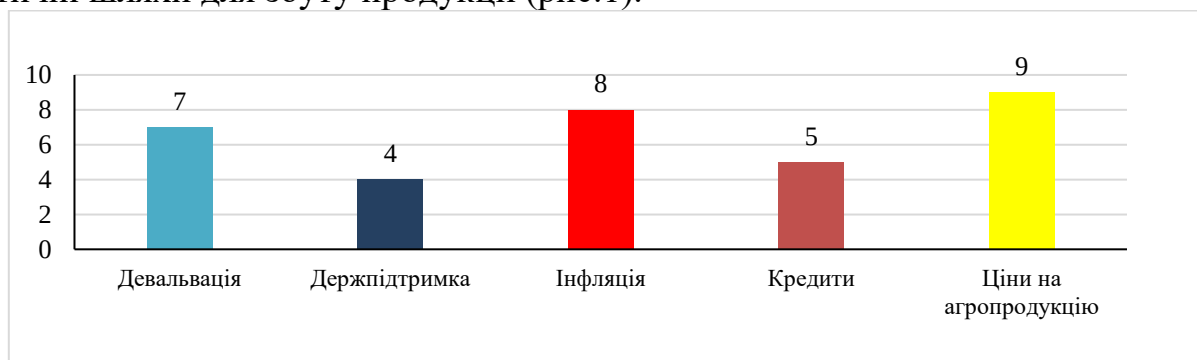

Рис. 1 Вплив основних факторів економічної нестабільності

на аграрний сектор

Джерело: побудовано автором на основі [6, 7]

Графік ілюструє вплив основних факторів економічної нестабільності на аграрний сектор за шкалою від 1 до 10. Найвищий рівень впливу спостерігається у коливаннях цін на агропродукцію (9 балів) та інфляції (8 балів), що зумовлює зростання собівартості виробництва та зниження прибутковості сільськогосподарських підприємств. Девальвація валюти також має значний вплив (7 балів), оскільки ускладнює доступ до імпортованих ресурсів. Доступність кредитів (6 балів) та ефективність державної підтримки (5 балів) є важливими, але менш значущими чинниками порівняно з ринковими коливаннями [6].

В умовах економічної нестабільності аграрні підприємства змушені впроваджувати різні адаптаційні стратегії для збереження стійкості та конкурентоспроможності (табл. 1). Однією з ключових стратегій є диверсифікація виробництва, яка передбачає розширення асортименту продукції та видів діяльності. Зокрема, впровадження багатокультурності дозволяє підприємствам мінімізувати ризики, пов'язані з коливаннями врожайності та ринкових цін. Розвиток тваринництва в поєднанні з рослинництвом створює можливості для ефективного використання ресурсів та додаткових джерел доходу. Важливим напрямом також є переробка сільськогосподарської продукції, що дає змогу підвищити додану вартість продукції та розширити ринки збуту.

Таблиця 1

Стратегії стійкості та конкурентоспроможності аграрних підприємств

Стратегія	Основні напрями	Очікувані результати
Диверсифікація виробництва	- багатокультурність - тваринництво - переробка продукції	- зменшення ризиків - розширення ринків - збільшення прибутку
Використання інноваційних технологій	- точне землеробство - цифровізація управління - агродрони	- Оптимізація ресурсів - підвищення продуктивності - зниження витрат
Оптимізація витрат та ефективності	- скорочення витрат - енергоефективність - співпраця з кооперативами	- мінімізація витрат - покращення екологічності - економія на логістиці та закупівлях

Джерело: сформована на основі [2, 4]

Другим напрямом адаптації є використання інноваційних технологій, які сприяють підвищенню ефективності та зниженню витрат. Точне землеробство дозволяє оптимізувати використання добрив, насіння та засобів захисту рослин, що підвищує врожайність і зменшує екологічне навантаження. Цифровізація управління, включаючи використання спеціалізованих програмних рішень для моніторингу та аналізу аграрного бізнесу, допомагає підприємствам оперативно приймати стратегічні рішення. Застосування агродронів у посівах і догляді за культурами сприяє підвищенню продуктивності праці та ефективності

управління агротехнологічними процесами.

Важливим елементом стратегії пристосування є оптимізація витрат та підвищення ефективності виробництва. Це включає скорочення витрат за рахунок раціонального використання ресурсів, впровадження енергоефективних технологій, зокрема сонячних панелей та систем водозбереження. Співпраця з кооперативами та аграрними об'єднаннями дозволяє підприємствам зменшувати витрати на закупівлю ресурсів, логістику та збут продукції [4, 5].

Таким чином, диверсифікація виробництва, впровадження інноваційних технологій та оптимізація витрат є ключовими адаптаційними стратегіями, що забезпечують ефективність та розвиток аграрних підприємств в умовах економічної нестабільності.

У сучасних умовах, коли внутрішні ринки часто є обмеженими через економічну кризу або зменшення попиту, важливим кроком для аграрних підприємств є розвиток експорту. Перспективи виходу на міжнародні ринки вимагають від агровиробників підвищення якості продукції, дотримання міжнародних стандартів безпеки харчових продуктів та екологічних вимог.

Важливою умовою є створення та розвиток експортної інфраструктури, включаючи логістичні мережі, а також сприяння формуванню торговельних угод з іншими країнами.

Сталий розвиток аграрного сектору в кризових умовах вимагає застосування нових підходів до землеробства, зокрема, екологічно безпечних технологій. Використання принципів сталого розвитку забезпечує не лише економічну вигоду, але й сприяє збереженню природних ресурсів, зменшенню забруднення навколишнього середовища та покращенню соціальних умов у сільській місцевості.

Екологічне землеробство передбачає відмову від хімічних добрив та пестицидів, що позитивно позначається на здоров'ї людей та екосистемах. Впровадження принципів органічного землеробства та агроекології дозволяє зберігати біорізноманіття, покращувати структуру ґрунтів та підвищувати стійкість до кліматичних змін.

Точне землеробство, надають змогу зменшити витрати ресурсів, підвищити ефективність виробництва та знизити вплив на навколишнє середовище. Таким чином, економічна нестабільність вимагає від аграрного сектору гнучкості та адаптаційних стратегій для збереження ефективності виробництва. Впровадження інновацій, диверсифікація джерел фінансування та розширення ринків збуту стають важливими чинниками забезпечення стійкості сільськогосподарських підприємств у складних економічних умовах [5, 2].

В умовах економічної нестабільності аграрні підприємства України стикаються з низкою викликів, серед яких основними є нестабільність цін на продукцію, обмежений доступ до фінансових ресурсів, зростання собівартості виробництва та логістичні труднощі. Для забезпечення стійкості функціонування необхідно впроваджувати адаптивні стратегії управління, зокрема диверсифікацію виробництва, цифровізацію аграрних процесів,

розвиток кооперації та активну роботу з ризиками. Такі підходи сприяють збереженню конкурентоспроможності підприємств. Ефективна діяльність аграрного сектору в умовах економічної нестабільності потребує гнучкості, інноваційності та державної підтримки. Успішна адаптація до нових реалій дозволить аграрному сектору залишатися одним із провідних драйверів економіки України та гарантом продовольчої безпеки. [7].

Висновки. Умови економічної нестабільності ставлять перед аграрними підприємствами складні виклики, змушуючи їх адаптуватися до нових реалій та шукати ефективні стратегії виживання і розвитку. Основними підходами до подолання негативних наслідків кризових явищ є диверсифікація виробництва, впровадження інноваційних технологій та оптимізація витрат. Розширення спектра продукції через багатокультурність, розвиток тваринництва та переробку сільськогосподарської продукції дозволяє підприємствам мінімізувати ризики, пов'язані з коливаннями ринку та змінами попиту.

У сучасних умовах важливим є також впровадження принципів сталого розвитку, що включають екологічно безпечні технології, органічне землеробство та збереження природних ресурсів. Отже, забезпечення стійкості та конкурентоспроможності аграрних підприємств в умовах економічної нестабільності можливе за рахунок ефективного стратегічного управління, використання інноваційних рішень, адаптації до змін ринку та активної участі в міжнародних економічних процесах. Лише комплексний підхід дозволить агросектору не лише вистояти в умовах кризи, а й забезпечити довгостроковий розвиток та продовольчу безпеку країни.

Список використаних джерел:

1. Білоус О. М. Точне землеробство в Україні: стан та перспективи. *Економіка та держава*. 2021. № 12. С. 45–48.
2. Гуменюк І. В., Шевчук А. В. Інноваційні технології в аграрному виробництві: монографія. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2020. 210 с.
3. Кабінет Міністрів України. Державна стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій до 2030 року: <https://www.kmu.gov.ua>
4. Козир Л. О. Диверсифікація як стратегія стійкого розвитку сільського господарства. *Економіка АПК*. 2022. № 7. С. 33–40.
5. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Щорічна доповідь про стан сільського господарства: <https://minagro.gov.ua>
6. Національний банк України. Інфляційний звіт, грудень 2023: <https://bank.gov.ua>
7. Організація Об'єднаних Націй з продовольства та сільського господарства (FAO). Підтримка аграрного сектору України в умовах війни: <https://www.fao.org/ukraine>
8. Світовий банк. Сільське господарство в Україні: розвиток, виклики та можливості: <https://www.worldbank.org/uk/country/ukraine/publication/agriculture-ukraine-report>

Дмитро РУДИЧ*
студент 2 курсу,
факультет економіки, інформаційних
технологій та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ВПЛИВ ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ НА ДИНАМІКУ ВВП: ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ СУЧАСНИХ РЕАЛІЙ

Анотація. У статті досліджено вплив військових конфліктів на динаміку валового внутрішнього продукту (ВВП) із акцентом на сучасні економічні реалії. Основна увага приділена аналізу економічних наслідків збройних дій, зокрема в контексті російсько-української війни. Розглянуто ключові фактори, що впливають на скорочення ВВП, серед яких: руйнування інфраструктури, втрата територій, міграційні процеси та зростання військових витрат. Представлено сценарії розвитку економіки України відповідно до прогнозів міжнародних фінансових інституцій. Стаття також окреслює глобальні економічні наслідки конфліктів, зокрема інфляційний тиск та зміну енергетичної політики. Зроблено висновки про можливість адаптації економіки навіть в умовах війни завдяки реформам та міжнародній підтримці.

Abstract. The article examines the impact of military conflicts on the dynamics of gross domestic product (GDP) with an emphasis on modern economic realities. The main attention is paid to the analysis of the economic consequences of armed actions, in particular in the context of the Russian-Ukrainian war. The key factors influencing the reduction of GDP are considered, including: destruction of infrastructure, loss of territories, migration processes and increased military spending. Scenarios for the development of the Ukrainian economy are presented in accordance with the forecasts of international financial institutions. The article also outlines the global economic consequences of conflicts, in particular inflationary pressure and changes in energy policy. Conclusions are drawn about the possibility of economic adaptation even in war conditions thanks to reforms and international support.

Вступ. У сучасному світі військові конфлікти стають дедалі частішими, які охоплюють як окремі регіони так мають глобальні наслідки, що безпосередньо впливає на економічний розвиток країн, зокрема на показник валового внутрішнього продукту (ВВП). Війна руйнує не лише інфраструктуру, а й економічні зв'язки, порушує ланцюги постачання, змушує підприємства зупиняти діяльність, а населення - змінювати місце проживання та види

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, завідувач кафедри економіки та підприємницької діяльності Ольга ХАЄЦЬКА

діяльності. Все це у сукупності відображається на економічній динаміці країни. Розглянемо економічний вплив військових конфліктів на ВВП, з акцентом на сучасну ситуацію в Україні, а та наслідки в майбутньому.

Валовий внутрішній продукт - це один із ключових показників, який відображає загальний обсяг товарів і послуг, вироблених у країні за певний період. Він є важливим індикатором економічного стану країни [5, 7]. У мирний час його зростання свідчить про економічне оздоровлення, інноваційний розвиток, зростання зайнятості та підвищення добробуту населення. У період війни цей показник стає чутливим до впливу як прямих (руйнування підприємств, міграція), так і непрямих (зниження інвестицій, зміну економічних пріоритетів) факторів.

Виклад основного матеріалу. З економічної точки зору, війна - це стан глибокої невизначеності, яка обмежує довгострокове планування і стримує внутрішнє та зовнішнє інвестування. Крім того, значні ресурси спрямовуються на військові потреби замість витрат на виробництво споживчих благ порушує економічну рівновагу. Такий перерозподіл ресурсів може спричинити як короткостроковий економічний приріст (через державні витрати на військові потреби), так і довготривалу стагнацію внаслідок втрати трудового потенціалу та інфраструктури.

Війна завжди мала глибокий вплив на економічну динаміку країн, і історія знає безліч прикладів цього. Наприклад, під час Другої світової війни, яка тривала з 1939 по 1945 рік, економіки провідних країн Європи зазнали катастрофічного падіння. У таких країнах, як Франція та Німеччина, валовий внутрішній продукт (ВВП) скоротився більш ніж на 40%. Цей економічний спад не лише призвів до безпосередніх труднощів у повсякденному житті людей, але й створив тривалі наслідки, які відчувалися ще багато років після завершення бойових дій. Відновлення економік цих країн тривало десятиліттями, і лише з часом вони змогли повернутися до рівня розвитку, який мали до війни [2].

Сучасні військові конфлікти наочно демонструють низку негативних тенденцій, які мають далекосяжні наслідки не лише для безпосередніх учасників бойових дій, але й для світової спільноти загалом. Яскравим прикладом є затяжна війна в Сирії, що розпочалася в 2011 році і триває вже понад десятиліття. Унаслідок збройного протистояння, широкомасштабних руйнувань інфраструктури, знищення виробничих потужностей, втрати мільйонів робочих місць та масової міграції населення, економіка країни зазнала катастрофічного падіння. Згідно з економічними даними, з 2010 по 2020 рік валовий внутрішній продукт (ВВП) Сирії зменшився більш ніж у чотири рази, що є свідченням глибокої соціально-економічної кризи [3].

Аналогічні явища спостерігаються і в інших країнах, які стали жертвами тривалих збройних конфліктів. Афганістан, Ірак та Лівія – кожен із цих регіонів пережив драматичні потрясіння, які не обмежувалися лише військовими діями. Усі ці конфлікти спричинили глибокі економічні рецесії, які виходили далеко за межі фізичних руйнувань. Населення залишалося без базових засобів до

існування, освітніх та медичних послуг, а соціальна структура суспільства зазнавала значних деформацій. У довгостроковій перспективі це суттєво ускладнює процес відновлення державності, довіри до інститутів влади та економічного зростання.

Війна - це не лише конфлікт зі зброєю, але й руйнівний фактор для всієї системи життєдіяльності держави, наслідки якого можуть відчуватися десятиліттями після завершення бойових дій.

Можна стверджувати, що війна є не лише військовим, але й економічним явищем, яке має далекосяжні наслідки. Економічна динаміка країн, що зазнали військових конфліктів, змінюється на багато років вперед, і їх відновлення вимагає значних зусиль та часу.

Україна стала прикладом країни, яка зазнала масштабного військового вторгнення та водночас змогла утримати функціонування державних інституцій та елементів економіки. Повномасштабна війна, розпочата Росією у лютому 2022 року, призвела до найглибшого економічного спаду за всю історію незалежної України. За підсумками 2022 року ВВП скоротився на 29,1%, згідно з даними Державної служби статистики України. Основними причинами такого падіння стали: фізичне руйнування інфраструктури та виробничих потужностей, територіальні втрати, масове переміщення населення та зростання військових витрат. Ударів зазнали промислові зони, електростанції, логістичні центри, що спричинило параліч у багатьох галузях. Втрата контролю над частиною східних та південних регіонів позбавила Україну значної частки експорту, зокрема металургії, машинобудування та аграрного сектору. Понад 6 мільйонів українців залишили країну, ще близько 5 мільйонів стали внутрішньо переміщеними особами, що створило додатковий тиск на державний бюджет та соціальні служби. Держава спрямовує понад 30% бюджету на оборону, що хоча й необхідно, проте обмежує можливості інвестування в інші галузі економіки [1].

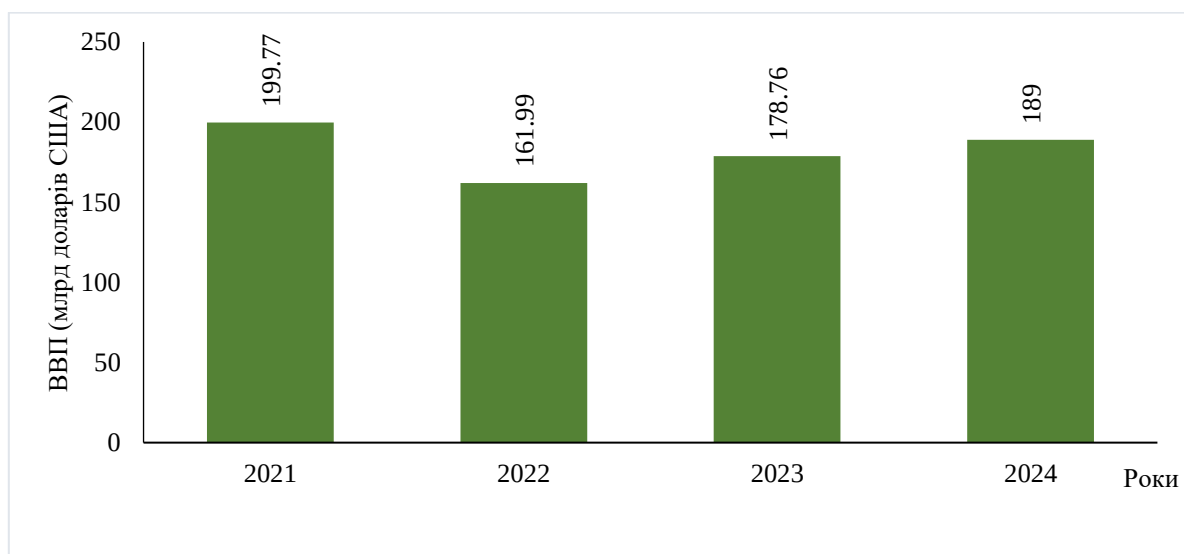

Рис. 1. Динаміка валового внутрішнього продукту України, 2021-2024 рр., млрд. дол. США

Джерело: побудовано на дані Державної служби статистики України

Попри складні умови, економіка України демонструє ознаки адаптації та початкового відновлення. За даними Міністерства економіки України, у 2023 році ВВП країни зріс на 5%, що стало яскравим свідченням життєздатності українського бізнесу, здатності підприємств адаптуватися до нових реалій та активізації зовнішньої підтримки. Це зростання відбулося в умовах війни, значного руйнування інфраструктури, енергетичних атак та обмеженого доступу до традиційних експортних маршрутів. Тим не менш, економіка зуміла пристосуватися; підприємства переорієнтували логістику, активно впроваджували цифрові рішення та релокували виробництва у безпечніші регіони.

Серед ключових факторів економічного зростання варто виділити підтримку з боку міжнародних партнерів, адаптацію бізнесу до нових умов, поступове відновлення внутрішнього попиту та зміцнення фінансової системи. У 2024 році міжнародні резерви України перевищили 43 млрд. дол. США, що є не лише буфером стабільності, а й сильним сигналом для іноземних інвесторів щодо фінансової надійності країни. Такі резерви дають змогу утримувати стабільність на валютному ринку, підтримувати ключові державні програми та забезпечувати макрофінансову рівновагу. Україна продовжує співпрацю з МВФ, Світовим банком, ЄС та іншими донорами, що зміцнює довіру до її економічного курсу та створює умови для сталого відновлення [4].

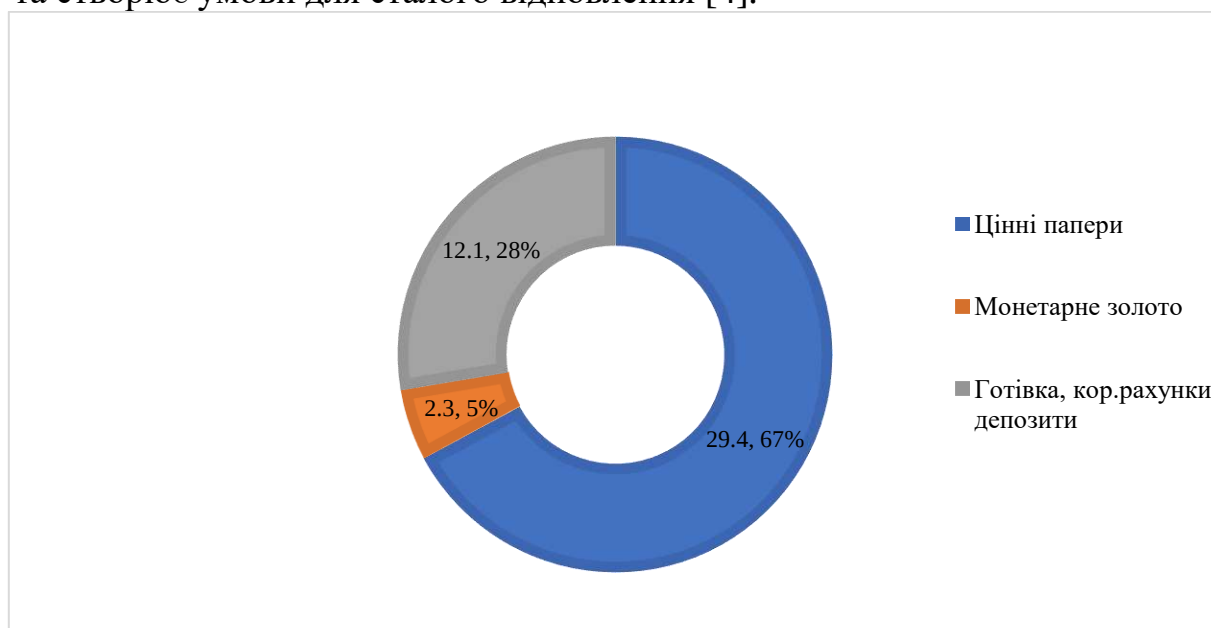

Рис. 2. Структура міжнародних резервів України за 2024 рік (в млрд. дол. США)

Джерело: побудовано на даних Міжнародного валютного фонду

Війна в Україні має значний вплив на глобальні економічні процеси. Зростання цін на енергоносії у 2022 році спричинило інфляцію в країнах ЄС, США та Азії, а також змусило уряди адаптувати свої фінансові та енергетичні

стратегії до нових реалій. Порушення постачання продовольства з України стало причиною продовольчої кризи в деяких регіонах Африки та Близького Сходу, де зростання цін на базові продукти харчування погіршило гуманітарну ситуацію. Країни Європи змушені були переглянути енергетичну політику та активізувати пошук альтернатив газу з росії, що стимулювало розвиток відновлюваної енергетики та прискорило процес "зеленої трансформації", яка водночас зменшує залежність від викопного палива та формує нову екологічну стратегію континенту.

Висновки. Військові конфлікти мають руйнівний вплив на економіку країн, особливо якщо вони затягуються на тривалий період, адже призводять до втрати людського капіталу, скорочення виробництва та падіння довіри інвесторів. ВВП є чутливим до змін, викликаних війною, оскільки відображає як фізичну втрату ресурсів, так і психологічний стан економічних агентів, що часто призводить до стагнації або глибокої рецесії. Проте, як показує досвід України, навіть у надзвичайно складних умовах повномасштабної війни можна зберігати економічну життєздатність за умови правильної та виваженої макроекономічної політики, ефективної взаємодії з міжнародними фінансовими установами, потужної зовнішньої підтримки та високого рівня гнучкості й адаптивності бізнесу. Важливим чинником є також активна діяльність малого та середнього бізнесу, який забезпечує динамічне реагування на виклики, що виникають. Очікується, що у 2025–2026 роках Україна зможе досягти сталого економічного зростання за умови стабілізації безпекової ситуації, масштабного відновлення критичної інфраструктури, посилення енергетичної незалежності та нарощування промислового потенціалу. Основними драйверами цього зростання можуть стати довгострокові інвестиції в інфраструктурні проекти, розвиток інноваційних галузей, зокрема ІТ-сектору, модернізація аграрного експорту та поглиблення стратегічного партнерства з Європейським Союзом.

Список використаних джерел:

1. Державна служба статистики України – Дані щодо динаміки ВВП у 2022–2023 роках. <https://ukrstat.gov.ua/>
2. Економіка – Аналітичний огляд економіки України після двох років війни. <https://money.comments.ua/ua/article/economy/analiz-ekonomiki-ukraini-pislya-2-rokiv-viyni-723918.html>
3. Global News Україна – Вплив війни на економіку України: прогнози та реалії. <https://globalnews.com.ua/vplyv-vijny-na-ekonomiku-ukrainy-proh/>
4. Міжнародний валютний фонд (МВФ) Офіційні прогнози економічного розвитку України у 2024–2025 роках. <https://www.imf.org/en/Home>
5. Хаєцька О.П. Валовий внутрішній продукт України: виклики сучасності та перспективи відновлення. *Економічний простір*. 2025. № 199. С. 128-133. DOI: <https://doi.org/10.30838/EP.199.128-133>
6. Світовий банк – Звіт про вплив збройних конфліктів на економічний розвиток країн. <https://www.worldbank.org/ext/en/home>
7. Мікроекономіка і макроекономіка: Підручник для студентів екон. спец. зал. освіти: У 2 ч. За ред. С.Будаговська, О. Кілієвич, І. Луніна та ін.; За заг. Ред. С. Будаговської. - К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2017. 517с.

Ігор СОЛЬВАР*
студент 1-го курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

РОЛЬ МАЛОГО БІЗНЕСУ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Анотація. У статті комплексно досліджено роль малого бізнесу в економіці України, зокрема його вплив на формування ВВП, зайнятість населення та інноваційний розвиток. На основі аналізу законодавчих норм (Закон України №123-IX та Директива ЄС 2023/123) виявлено відмінності у критеріях визначення малих підприємств в Україні та ЄС. Детально проаналізовано основні проблеми сектору: високе податкове навантаження, обмежений доступ до фінансування, адміністративні бар'єри та вплив військових умов. Запропоновано напрями вдосконалення державної політики підтримки малого бізнесу з урахуванням міжнародного досвіду.

Abstract. The article provides a comprehensive study of the role of small businesses in Ukraine's economy, particularly their impact on GDP formation, employment, and innovative development. Through analysis of legal norms (Law of Ukraine No. 123-IX and EU Directive 2023/123), differences in defining small business criteria between Ukraine and the EU were identified. Key sector challenges are examined in detail: high tax burden, limited access to financing, administrative barriers, and wartime impacts. The study proposes directions for improving state support policies, incorporating international best practices.

Вступ. Малий бізнес є невід'ємною складовою ринкової економіки та одним із ключових чинників формування національного добробуту. Його гнучкість, здатність швидко адаптуватися до змін, створювати робочі місця та стимулювати інновації надають йому особливої значущості в сучасних економічних умовах. У багатьох країнах світу саме мале підприємництво забезпечує значну частку ВВП та відіграє вирішальну роль у розвитку регіонів.

В Україні розвиток малого бізнесу має стратегічне значення, особливо в контексті подолання наслідків воєнних дій, повоєнного відновлення та інтеграції до європейського економічного простору. Водночас підприємці стикаються з численними викликами - нестабільністю економіки, обмеженим доступом до фінансування, надмірним регуляторним тиском, а також ризиками, зумовленими зовнішньою агресією.

* Науковий керівник: д.ф.е., доцент кафедри економіки та підприємницької діяльності – Інна ТОМАШУК

Виклад основного матеріалу. Малий бізнес є ключовим елементом ринкової економіки, що характеризується обмеженою кількістю працівників та скромними обсягами обороту. В Україні правовий статус таких підприємств визначається Законом України "Про малий та середній бізнес" (№123-IX), тоді як в Європейському Союзі - Директивою ЄС 2023/123 [2].

Згідно з дослідженням Європейського банку реконструкції та розвитку (2023), до категорії малих підприємств належать суб'єкти господарювання з чисельністю персоналу менше 50 осіб та річним оборотом, що не перевищує 10 мільйонів євро. Такі підприємства відіграють вирішальну роль у забезпеченні ринкової гнучкості та інноваційного розвитку [5].

В українському законодавстві (стаття 5 Закону №123-IX) встановлено такі критерії для малого бізнесу (табл. 1): чисельність працівників - до 50 осіб; річний дохід - не більше 800 мільйонів гривень (еквівалент приблизно 7 мільйонів євро за курсом НБУ).

Таблиця 1

Критерії малого бізнесу в Україні та інших країнах, 2024 р.

Країна	Максимальна кількість працівників	Максимальний річний дохід/баланс	Додаткові критерії	Джерело інформації
Україна	До 50 осіб	До 10 млн € (раніше 7 млн €)	Незалежність власності (<25% участі великого бізнесу)	Закон України "Про малі підприємства" №123-IX (2023), Офіційний вісник України
ЄС	До 250 осіб	До 50 млн € або баланс до 43 млн €	Макс. 25% участі держави/інших великих компаній	Директива ЄС 2023/123, Європейська комісія
США	До 500 осіб	До 7 млн \$ (залежить від галузі)	Галузеві стандарти (наприклад, до \$35.5 млн для виробників)	Визначення Small Business Administration (SBA), офіційний сайт SBA
Великобританія	До 250 осіб	До 36 млн £ або баланс до 18 млн £	-	Companies Act 2006, GOV.UK
Канада	До 100 осіб (частіше до 50)	До 5 млн CAD \$ (залежить від провінції)	-	Business Development Bank of Canada

Джерело: [1-8]

Як видно з табл. 1, українське законодавство встановлює більш жорсткі критерії, особливо щодо річного доходу. Це призводить до того, що багато підприємств, які в ЄС класифікуються як малі, в Україні вже належать до середніх.

Малий бізнес відіграє ключову роль у формуванні валового внутрішнього продукту України. Згідно з даними Державної служби статистики за 2023 рік, цей сектор, який становить понад 99% усіх суб'єктів господарювання в країні, згенерував приблизно 23% ВВП [3]. Для порівняння, у країнах Європейського Союзу, таких як Польща чи Німеччина, частка малого бізнесу у ВВП сягає 50–60%, що вказує на значний потенціал для подальшого зростання української економіки. Найбільший внесок у ВВП здійснюють такі галузі малого бізнесу: торгівля та послуги (45% від загального обсягу), сільське господарство (20%), а також ІТ та інноваційні сектори (15%), останній з яких демонструє стійке зростання [3] (рис. 1). Динаміка розвитку малого бізнесу в Україні за останні роки свідчить про його стійкість. До 2022 р. частка цього сектору у ВВП збільшилася з 18% у 2020 р. до 22% у 2021 році [3]. Однак військові умови значно уповільнили темпи зростання. Незважаючи на це, у 2023 р. завдяки державним програмам підтримки, таким як "єОселя" для ФОП, сектор малого бізнесу продемонстрував ознаки відновлення.

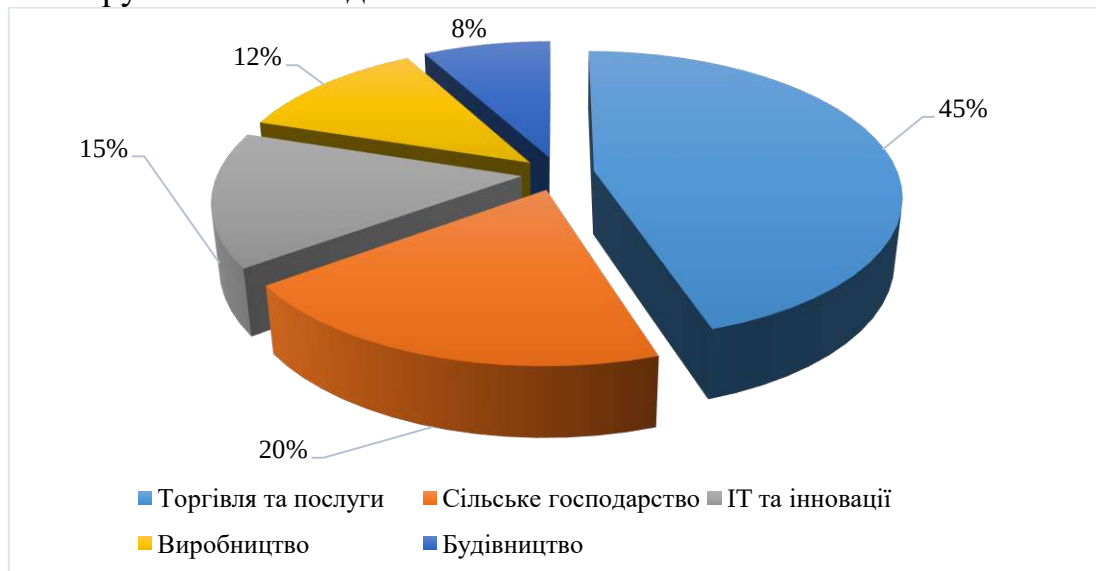

Рис. 1. Структура внеску малого бізнесу у ВВП України (2023 р.), %
Джерело: [3]

Малий бізнес в Україні, незважаючи на свою життєздатність, щодня стикається з низкою серйозних викликів, які загострилися через війну. Однією з найболючіших проблем залишається високе податкове навантаження. Багато підприємців, особливо фізичні особи-підприємці, вимушені витрачати значні ресурси на розрахунки з бюджетом, що в умовах нестабільності ще більше звужує їх фінансові можливості. До того ж, постійні зміни в податковому законодавстві створюють додатковий тиск, змушуючи бізнес постійно адаптуватися до нових правил [10].

Не менш гострою є проблема доступу до фінансування. Банки, обережні через економічну невизначеність, часто встановлюють високі процентні ставки або взагалі відмовляють у кредитах малим підприємствам. Державні програми підтримки, хоча й існують, поки що не в повній мірі закривають потреби бізнесу, особливо в регіонах, найбільш постраждалих від війни.

Адміністративні бар'єри – ще один камінь спотикання. Процедури реєстрації, ліцензування чи отримання дозволів часто затягуються через бюрократію, а в деяких випадках – через корупційні ризики [10]. Це особливо відчутно для малих підприємств, які не мають ресурсів для найму юристів чи консультантів. Війна додала нові виклики: руйнування інфраструктури, перебої з електроенергією, мобілізацію працівників та власників бізнесу. Багато підприємців змушені були переїхати або тимчасово призупинити діяльність, що вплинуло на загальну економічну активність. Енергетична криза, зокрема, змусила бізнес шукати альтернативні джерела енергії, що потребує додаткових інвестицій [10]. Однак, незважаючи на всі труднощі, малий бізнес продовжує боротися за виживання. Подолання цих проблем вимагатиме часу, але саме малий бізнес, завдяки своїй гнучкості та інноваційності, може стати одним із основних драйверів відновлення української економіки в повоєнний період. Малий бізнес відіграє ключову роль у формуванні гнучкої, інноваційної та соціально орієнтованої економіки. В умовах повоєнного відновлення України його розвиток набуває особливого стратегічного значення (табл. 2).

Таблиця 2

Перспективи розвитку малого бізнесу в Україні

№	Вектори розвитку	Сутнісна характеристика
1	<i>Державна підтримка та спрощення регуляторного середовища.</i>	Очікується посилення державної політики на підтримку МСП (малих і середніх підприємств) через спрощення дозвільних процедур, податкових систем, грантових програм та кредитних механізмів. Ефективне впровадження таких інструментів стимулюватиме створення нових підприємств та розширення наявних.
2	<i>Цифровізація бізнесу.</i>	Поширення електронної комерції, онлайн-сервісів та державних цифрових платформ (наприклад, «Дія») відкриває нові можливості для малого бізнесу щодо виходу на внутрішні та зовнішні ринки.
3	<i>Інтеграція до європейського ринку.</i>	Євроінтеграційний курс України передбачає адаптацію бізнес-процесів до стандартів ЄС, що, у свою чергу, відкриває перспективи для експорту українських товарів та послуг, залучення іноземних інвесторів, участі у програмах ЄС для малого бізнесу.
4	<i>Підвищення ролі малого бізнесу в регіональному розвитку.</i>	Саме малий бізнес має потенціал стати рушієм відновлення постраждалих від війни регіонів - завдяки швидкості адаптації, гнучкості у прийнятті рішень та здатності працювати в умовах нестабільності.
5	<i>Поява нових ринкових ніш.</i>	Післявоєнна реконструкція створює нові можливості для малого бізнесу в галузях будівництва, логістики, психологічної та соціальної допомоги, ІТ-сфери, освіти та "зелених" технологій.
6	<i>Зростання підприємницької культури</i>	У суспільстві посилюється мотивація до самозайнятості, розвитку стартапів і створення бізнесу на основі інновацій. Це є підґрунтям для формування нової генерації підприємців.
7	<i>Міжнародна фінансова допомога та співпраця.</i>	Україна може розраховувати на підтримку з боку міжнародних фінансових установ (ЄБРР, Світовий банк, USAID тощо), що фінансують програми розвитку малого та середнього бізнесу, особливо у сфері відновлення.

Джерело: [9, 10]

Малий бізнес є не лише інструментом економічного зростання, а й основою для побудови нової, стійкої та інноваційної економіки України [10]. Успішна реалізація наявних перспектив потребує цілеспрямованої політики держави, прозорого правового середовища та активної участі самого підприємницького середовища.

Висновки. Малий бізнес залишається важливим елементом економіки України, формуючи близько 23% ВВП. Незважаючи на такі виклики, як високе податкове навантаження, складність отримання фінансування та наслідки війни, цей сектор продовжує демонструвати стійкість. Порівняно з країнами ЄС, де частка малого бізнесу у ВВП значно вища, Україна має потенціал для розвитку цього сектора. Для його реалізації необхідно подальше спрощення податкової системи, зменшення бюрократичних бар'єрів та розширення державної підтримки. Малий бізнес завдяки своїй гнучкості може стати ключовим чинником відновлення економіки в повоєнний період. Його розвиток потребує як внутрішніх реформ, так і використання міжнародного досвіду.

Список використаних джерел:

1. Закон України "Про малий та середній бізнес" №123-IX (2023). *Офіційний вісник України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/123-20> (дата звернення 04.04.2025 р.).
2. Директива ЄС 2023/123. Офіційний сайт Європейської комісії. URL: https://commission.europa.eu/index_en (дата звернення 07.04.2025 р.).
3. Державна служба статистики України (Держстат). Дані щодо ВВП та малого бізнесу (2023-2024 рр.). URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення 04.04.2025 р.).
4. Національний банк України (НБУ). Макроекономічні огляди та статистика. URL: <https://bank.gov.ua> (дата звернення 11.03.2025 р.).
5. Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР). Звіти про стан малого бізнесу (2023). URL: <https://www.ebrd.com> (дата звернення 28.03.2025 р.).
6. Small Business Administration (SBA). Визначення малого бізнесу в США. URL: <https://www.sba.gov> (дата звернення 11.04.2025 р.).
7. Companies Act 2006 (Великобританія). Офіційний сайт уряду Великобританії. URL: <https://www.gov.uk> (дата звернення 30.03.2025 р.).
8. Business Development Bank of Canada. Критерії малого бізнесу в Канаді. URL: <https://www.bdc.ca> (дата звернення 13.04.2025 р.).
9. Орел Ю. Л., Прочан А. О., Нестеренко О. П. Перспективи післявоєнного відновлення економіки України: реалії сьогодення. *Академічні візії*. 2024. Вип. 31. С. 1-13. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.11096562>.
10. Гончарук І.В., Томашук І.В. Ресурсний потенціал сільських територій: стан та напрями зміцнення: монографія. Вінниця: ТОВ «Твори», 2022. 334 с.

Дмитро ТКАЧ*
студент 2 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

МИТА ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Анотація. У статті розглядаються мита як один із ключових інструментів економічної політики держави, здатний як підтримувати національного виробника, так і впливати на добробут споживача та загальну економічну динаміку. Особливу увагу приділено аналізу впливу мит на макроекономічні показники, такі як валовий внутрішній продукт, інфляція, зайнятість, конкурентоспроможність внутрішнього ринку та обсяги зовнішньої торгівлі. Висвітлено переваги застосування мит у вигляді фіскальних надходжень, стимулювання імпортозаміщення та захисту стратегічних галузей. Водночас окреслено ризики, пов'язані з надмірним протекціонізмом: зростання цін, послаблення конкуренції, ризик міжнародних торговельних конфліктів. У результаті дослідження зроблено висновок, що ефективна митна політика повинна ґрунтуватися на гнучкому підході, який враховує як зовнішньоекономічні реалії, так і потреби внутрішнього виробництва, забезпечуючи при цьому стабільне економічне зростання.

Abstract. This article examines tariffs as one of the key instruments of economic policy that can simultaneously support domestic producers and influence consumer welfare and overall economic dynamics. Special attention is paid to the impact of tariffs on macroeconomic indicators such as gross domestic product, inflation, employment, domestic market competitiveness, and international trade volumes. The study highlights the advantages of tariff application, including increased fiscal revenue, import substitution stimulation, and protection of strategic industries. At the same time, it outlines the risks associated with excessive protectionism, such as price inflation, weakened competition, and the potential for international trade conflicts. The research concludes that effective tariff policy should be based on a flexible, balanced approach that accounts for both external economic realities and the internal needs of national industries, aiming to ensure long-term sustainable economic growth.

Вступ. Митна політика протягом різних історичних періодів залишалася одним із основних інструментів економічного регулювання держави. Від античних часів до сучасності мита слугували інструментом формування державного бюджету, захисту внутрішніх ринків, регулювання

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, завідувач кафедри економіки та підприємницької діяльності – Ольга ХАЄЦЬКА

зовнішньоторговельних потоків та навіть реалізації політичних амбіцій. З настанням епохи глобалізації та інтенсифікації міжнародної торгівлі роль мит трансформувалася, однак вони не втратили своєї актуальності. Більше того, в умовах сучасних геополітичних змін, торговельних війн, запровадження санкцій і потреби відновлення національних економік після криз, питання доцільності митної політики знову виходить на перший план. У багатьох країнах світу, особливо тих, що розвиваються або мають вразливу економічну структуру, мита розглядаються як важливий засіб захисту національних інтересів. Завдяки їм уряди можуть тимчасово або довгостроково обмежувати імпорт, підтримувати виробництво у критичних галузях, створювати сприятливі умови для розвитку малого і середнього бізнесу.

Мета цієї роботи проаналізувати митну політику як інструмент сучасного державного регулювання, з'ясувати її ефективність у різних економічних умовах, визначити як переваги, так і недоліки, а також окреслити принципи збалансованого підходу до використання мит в умовах глобальної економіки. Особлива увага приділена взаємозв'язку між рівнем мит і динамікою макроекономічних показників, таких як зростання ВВП, рівень інфляції, обсяг імпорту, стан внутрішнього виробництва та зайнятість населення.

Виклад основного матеріалу. У сучасному світі, що глобалізується, питання митної політики стає дедалі актуальнішим. Держави, стикаючись із внутрішніми економічними викликами, конкуренцією з-за кордону та необхідністю підтримувати власне виробництво, часто вдаються до митного регулювання. Мито — це не просто податок на зовнішньоекономічні операції, а потужний інструмент впливу на економіку, що дозволяє контролювати імпорт, підтримувати певні сектори національної економіки, поповнювати бюджет та навіть використовуватись як засіб політичного тиску. Водночас, митна політика завжди викликає суперечки: чи справді мита сприяють економічному розвитку.

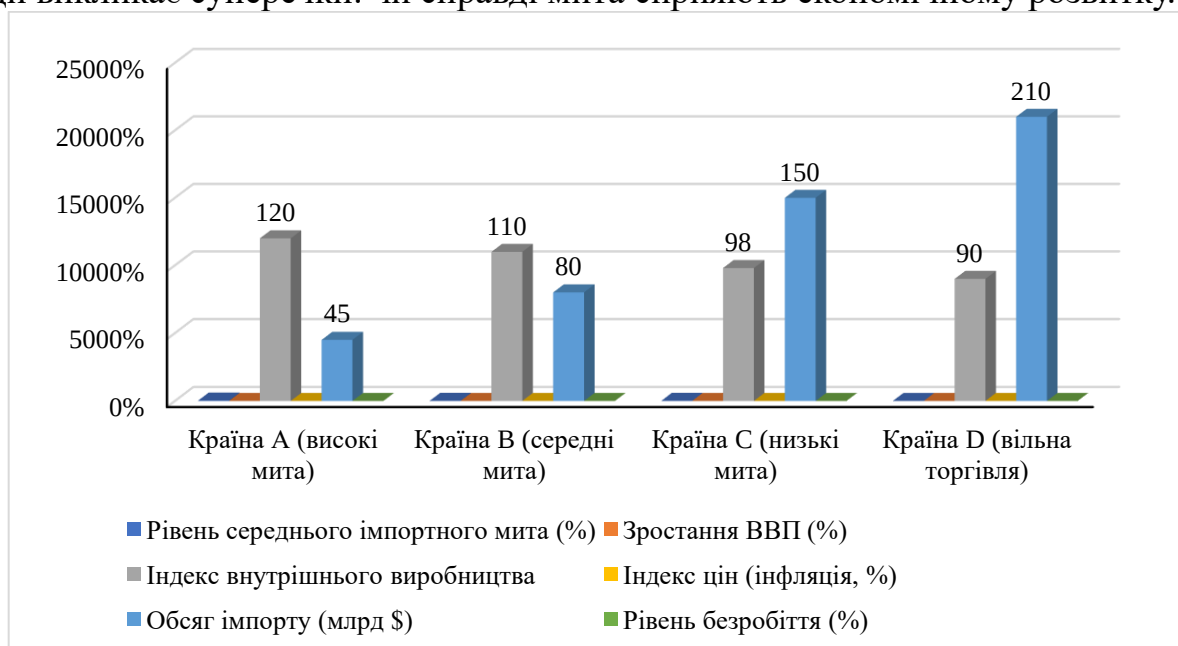

Рис. 1. Застосування митних політик для різних країн, %

Джерело: [2]

Мито, по суті, є інструментом економічного протекціонізму, що існує від часів виникнення міжнародної торгівлі. Воно полягає в обкладанні податком товарів, які перетинають кордон, що збільшує їх кінцеву вартість для споживача в країні імпорту. Історично мита використовували для досягнення різних цілей: захист внутрішнього виробника, поповнення державного бюджету, обмеження імпорту певних товарів, стимулювання розвитку конкретних галузей промисловості. Незважаючи на те, що в епоху неоліберальної глобалізації акцент зміщується на зменшення торговельних бар'єрів, мита залишаються важливим інструментом, особливо в періоди економічної нестабільності або зовнішньополітичного тиску. Позитивний вплив мит може бути значним. Найперше, вони захищають національного виробника. Якщо внутрішній ринок переповнений дешевими імпортними товарами, місцеві підприємства не мають можливості конкурувати через різницю в собівартості, обсягах виробництва, доступі до дешевих кредитів чи енергоносіїв. У таких випадках держава може втрутитися, застосувавши імпортні мита, які збільшують ціну іноземних товарів та, таким чином, створюють більш справедливі умови для місцевого бізнесу. Це особливо актуально для країн, що розвиваються, які тільки формують свої промислові кластери і потребують певного «періоду захисту», аби підготувати свої підприємства до конкуренції на світовому рівні.

Рис. 2. Вплив рівня мит на економічні показники, %

Джерело: [1]

Однією з найважливіших, хоча часто недооцінених переваг мит є їхній фінансовий вплив, тобто здатність генерувати вагомі надходження до державної скарбниці. Це особливо важливо для країн з обмеженою податковою базою, неефективною податковою системою або нестабільною економікою, де прямі

податки (на прибуток, доходи громадян, майно тощо) не забезпечують достатнього фінансового ресурсу для фінансування державних функцій. У таких державах мита часто є значним джерелом бюджетних надходжень. Це зумовлено тим, що вони є непрямим податком, який сплачується в момент імпорту товару, як правило, на кордоні. Завдяки цьому уряд може оперативно та ефективно адмініструвати митні збори - на відміну від внутрішніх податків, де виникають труднощі з обліком, звітністю, перевітками, а також суттєві можливості ухилення від сплати. Контроль на митниці дозволяє мінімізувати ці ризики. Крім того, стягнення мита відбувається в момент перетину кордону товаром, що унеможливує “ухилення заднім числом” і забезпечує стабільне, прогнозоване поповнення бюджету.

Фіскальна функція мит також може гнучко підлаштовуватися під поточні потреби держави. Наприклад, у разі виникнення дефіциту бюджету або потреби у фінансуванні антикризових заходів уряд може тимчасово збільшити митні ставки на деякі категорії товарів, які не є життєво необхідними для населення, або мають еластичний попит. У такий спосіб держава збільшує доходи без прямого підвищення податків для громадян. Крім безпосередньо фіскального ефекту, мита відіграють і поведінкову роль, впливаючи на структуру споживання в країні. Підвищення цін на імпортні товари, особливо в сегменті предметів розкоші, напоїв, тютюну, електроніки, змушує споживачів змінювати свої купівельні пріоритети, що може сприяти розвитку внутрішнього ринку. Водночас мита дають змогу обмежити імпорт продукції, яка потенційно шкодить національному виробництву, наприклад, за демпінговими цінами або низької якості. Це створює умови для здорової конкуренції та зменшує ризики деіндустріалізації, що загрожує багатьом країнам з відкритою економікою.

В періоди економічних криз, зовнішньоекономічного тиску або глобальної нестабільності мита часто слугують інструментом антикризової стабілізації. Наприклад, у разі різкого зростання імпорту продовольства через зміну валютного курсу або політичну лібералізацію, іноземна продукція може витіснити місцеву, створюючи загрозу занепаду сільського господарства. У таких випадках підвищення мит на продовольчі товари з-за кордону дозволяє зберегти конкурентоспроможність вітчизняних фермерів, підтримати зайнятість у сільській місцевості та уникнути соціальних заворушень. Аналогічно, у разі введення санкцій проти країни або її союзників, уряд може використовувати мита як засіб економічної відповіді. Це дає змогу або зменшити залежність від товарів з певних країн, або створити тимчасовий “захист” для чутливих галузей - таких як енергетика, машинобудування, харчова промисловість. Відповідно, митна політика може бути не лише джерелом надходжень до бюджету, але й елементом економічної безпеки в широкому сенсі. У довгостроковій перспективі ефективне використання мит як фіскального інструменту потребує системного підходу. Надмірне збільшення мит може призвести до протилежного ефекту – скорочення імпорту, послаблення конкуренції, контрабанди або переорієнтації споживачів на “тіньовий ринок”. Тому фіскальна мета митної політики повинна поєднуватися з

розрахунком економічної доцільності, стимулюванням внутрішнього виробництва та забезпеченням довіри з боку бізнесу.

Отже, фіскальна роль мит – це багатогранне явище, яке поєднує в собі прямі бюджетні надходження, стимулювання бажаної моделі споживання, захист національного виробництва та забезпечення економічної незалежності. Її ефективність залежить від гнучкості державної політики, якості адміністрування митних процедур та здатності враховувати як внутрішні, так і зовнішні економічні чинники. Проте, незважаючи на вищезгадані переваги, надмірна або неправильна митна політика може мати й негативні наслідки. Найпоширенішим з них є зростання цін на споживчі товари. Якщо значна частина імпорту обкладається митами, кінцева ціна на ці товари для споживача зростає, що безпосередньо впливає на рівень інфляції та добробут населення.

Висновок. Мита залишаються неоднозначним, але надзвичайно важливим елементом державної економічної політики, їхнє грамотне застосування може суттєво впливати на темпи економічного зростання, стан промисловості, рівень безробіття, стабільність національної валюти та соціально-економічне благополуччя громадян. Особливої ваги митна політика набуває у періоди криз, коли державі необхідно оперативно реагувати на зовнішні виклики та захищати національні інтереси. Разом із тим, надмірний протекціонізм може викликати зворотній ефект – гальмування розвитку, зниження інвестиційної привабливості, зростання вартості життя. Надмірна митна ізоляція також знижує рівень інтеграції країни у світову економіку, позбавляючи її доступу до сучасних технологій, знань та нових ринків. Тому ефективна митна політика повинна бути гнучкою, адаптивною та збалансованою. Вона має враховувати потреби внутрішнього ринку, потенціал національного виробника, геополітичну ситуацію та вимоги міжнародних зобов'язань. Оптимальним підходом є стратегія «розумного протекціонізму», яка дозволяє забезпечити тимчасовий захист певних галузей із паралельною підтримкою їхньої модернізації та конкурентоспроможності. Успішна митна політика – це не ізоляція, а виважене поєднання економічного націоналізму та інтеграції у світову економіку.

Список використаних джерел:

1. Шмигельський, С. В. Митна політика України: відкрита економіка та її виклики. Київ: Наукова думка, 2018. 256 с.
2. Кириченко І.В., Сидоренко О.А. Митні тарифи як інструмент економічної політики. Харків: Остром, 2020. 280 с.
3. Морозов, А.О., Бондаренко О.В. Економіка міжнародної торгівлі: глобальні проблеми та тенденції. Одеса: Астропринт, 2017. 312 с.
4. Національний банк України. Офіційний сайт. Аналіз впливу митної політики на економіку України. Національний банк України. 2020. URL: <https://www.bank.gov.ua/statistics>
5. World Trade Organization (WTO). Trade Policy Review: Ukraine/ WTO. Geneva: WTO Secretariat, 2021. 155 p. URL: https://www.wto.org/english/res_e/res_e.htm

Тетяна ТОЛСТОВА *,
Студентка 3 курсу
Навчально-науковий інститут економіки та управління
Факультет економіки, інформаційних технологій та сфери
обслуговування
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОЇ СПРАВИ У НІМЕЧЧИНІ

***Анотація.** У цій статті йдеться про розвиток та загальні положення готельно-ресторанної справи у Німеччині. Відзначаються всі аспекти та умови створення перших закладів харчування та ночівлі. Також вказуються першозасновані терміни та поняття про готельно-ресторанну справу.*

***Annotation.** This article discusses the development and general provisions of the hotel and restaurant business in Germany. All aspects and conditions for the creation of the first catering and overnight accommodation establishments are noted. The first established terms and concepts of the hotel and restaurant business are also indicated.*

Вступ. Готельно-ресторанна індустрія, як важлива складова зовнішньоекономічної діяльності кожної країни, належить до однієї з наймасштабніших та найприбутковіших галузей світової економіки. Уже на початку XIX століття цей сектор впевнено посів перше місце у світі, випереджаючи традиційних лідерів міжнародної торгівлі, зокрема автомобільну промисловість та нафтогазову галузь. Розвиток готельно-ресторанної сфери тісно переплітається з історією туризму, а точніше – із становленням і зростанням туристичної індустрії. З огляду на періодизацію туризму, пов'язану з соціально-економічною еволюцією суспільства, в історії готельної справи можна виокремити кілька ключових етапів:

- Давній світ
- Середньовічна Європа
- XVII–XVIII століття
- XIX – початок XX століття
- Сучасний період (друга половина XX – початок XXI століття) [4].

Сьогодні готельне господарство є частиною ширшого поняття, відомого як

* Науковий керівник: Малик В. М. д.ф. з педагогіки, викладач кафедри української та іноземних мов ВНАУ

"індустрія гостинності". Цей термін об'єднує різні види підприємницької діяльності, що спеціалізуються на наданні послуг у сфері прийому та обслуговування гостей. Проте сучасну готельну справу доречніше називати "індустрією організованої гостинності", оскільки сама ідея гостинності як явища має глибоке коріння, яке сягає перших людських подорожей. Дослідники пов'язують походження терміну "гостинність" (англ. hospitality) зі середньовічним словом "хоспис" (hospice — ст.-франц.), яке означало "притулок для мандрівників" або "странноприймний дім". Це слово, у свою чергу, бере початок від давньогрецького "хоспітеліум" і латинського "хоспітеум" (hospiteum), що позначали заїжджий двір або місце для ночівлі подорожніх.

Потреба в таких притулках виникла у людей із початком подорожей, коли пересування стало необхідністю, зокрема через розподіл праці в суспільстві. Люди почали залишати межі свого звичного середовища, щоб отримати ресурси та продукти, яких бракувало у їхньому найближчому оточенні. Окрім готелів різних категорій, у Німеччині існує безліч інших типів розміщення: апартготелі, апартаменти, сільські господарства, біологічні подвір'я, кемпінги, комплекси (або парки), квартири для відпочивальників, заїжджі двори, молодіжні турбази, пансіонати, курортні клініки, пансіони, санаторії, кінні подвір'я та інші. Розглянемо їх детальніше:

-Апарт-готель (Aparthotel) — це заклад, призначений виключно для проживання та ночівлі. Він може пропонувати гастрономічні послуги, такі як сніданок. Обслуговування в таких готелях, як правило, обмежується прибиранням номерів.

-Апартаменти (Apartment) — це одне або кілька приміщень, що знаходяться в туристичному комплексі із загальною інфраструктурою (наприклад, пральнями та сушарками для самостійного користування). Такі апартаменти надають певні послуги для гостей. Вони особливо популярні серед сімей із дітьми, оскільки дають змогу економити на харчуванні завдяки можливості самостійного приготування їжі на власній кухні.

-Фермерське подвір'я (Bauernhof) — це діюче сільське господарство, яке отримує значну частину доходу від аграрного виробництва. Такий тип розміщення дозволяє гостям насолодитися відпочинком у сільській місцевості.

-Еко-ферма (Biohof) — це фермерське господарство, що дотримується європейських стандартів з виробництва екологічно чистих продуктів харчування.

-Кемпінг (Campingplatz) — це спеціально облаштована, огорожена територія для розміщення наметів або автофургонів. Як правило, кемпінги мають електричні підключення, доступ до водопостачання, а також спільні душові кімнати та туалети.

-Курортне селище / туристичний комплекс / відпочинковий парк — це територія, що включає понад 50 окремих будинків або апартаментів. Обов'язковою умовою є наявність власної інфраструктури для організації дозвілля (спортивних чи культурних заходів тощо).

-Квартира для туристів (Ferienwohnung) – це частина приватного будинку, облаштована для короткострокової оренди. Вона повинна мати власну ванну кімнату, туалет та кухонне обладнання. Балкон або тераса зазвичай знаходяться у повному розпорядженні гостей.

-Гостинний двір (Gasthof) – це невеликий готель, переважно розташований у сільській місцевості, який має власний ресторан або кафе, відкрите для всіх відвідувачів. Окрім номерів для проживання, гостинний двір, як правило, не пропонує додаткових приміщень для гостей, таких як конференц-зали, кімнати відпочинку чи телевізійні зали.

-Готель (Hotel) – це заклад розміщення, що надає послуги проживання та харчування (через ресторан або інший гастрономічний сервіс).

-Молодіжний хостел (Jugendherberge) – це готель, орієнтований насамперед на підлітків та молодь, які зупиняються на короткий термін. Номери в таких закладах зазвичай багатомісні, з мінімалістичними меблями. Харчування надається виключно для мешканців. Молодіжні хостели особливо популярні серед туристів, які подорожують містами Німеччини під час довготривалих екскурсій.

-Пансіонат (Kurheim) – це готельний комплекс, розташований поблизу природних мінеральних джерел або у курортній зоні, що спеціалізується на оздоровчому відпочинку [1].

Виникнення Готельно-ресторанної справи в Німеччині. Перші згадки про готельно-ресторанну справу в Німеччині датуються середньовіччям. Готельна справа: - У XIII–XIV століттях у містах Священної Римської імперії, до складу якої входила значна частина сучасної Німеччини, почали з'являтися гостьові будинки (Gasthaus, Herberge). Вони забезпечували прихисток для мандрівників, купців і палігримів.

У німецькій системі класифікації готелів виділяють п'ять основних класів. Найнижчий серед них — туристичний клас, що позначається як «одна зірка». Його вимоги до комфорту є мінімальними. Кімнати зазвичай мають площу не більше 12 кв. м при двомісному розміщенні. У номері має бути власний туалет або доступ до спільного санвузла та душових, які можуть обслуговувати блок номерів чи весь поверх. Меблювання в таких готелях скромне, а харчування зазвичай обмежується сніданком. Наявність додаткових послуг, таких як телефон, факс, камера схову, кафе чи ресторан, хоч і не є обов'язковою, часто відповідає негласним стандартам цього класу. Готелі стандартного класу, які отримують «дві зірки», мають трохи вищі вимоги. Мінімальна площа кімнати при двомісному розміщенні збільшується до 16 кв. м. Інші базові умови аналогічні тим, що характерні для туристичного класу. Проте додається низка поліпшень: номер обов'язково обладнується телевізором, а сам готель має забезпечувати можливість оплати послуг кредитними картками. Комфортний клас «три зірки» пропонує номери, які відрізняються простотою та базовими умовами. Зазвичай, площа такого номера становить 18 кв. м при двомісному розміщенні. Близько 10% номерів адаптовані для гостей, які не палять. Усі

номери обов'язково оснащені міні-баром та телефоном. Додатково в готелях цього класу гостям надаються послуги носія багажу, а обслуговуючий персонал володіє декількома іноземними мовами, серед яких обов'язково має бути англійська. Готелі першого класу, що відповідають категорії «чотири зірки», повинні забезпечувати номери, оснащені сучасною та багатофункціональною технікою. Зокрема, це стосується наявності телефону з прямим набором і багатомовних інструкцій для зв'язку з готельними службами. Серед обов'язкових зручностей у номерах – фен, домашнє взуття та змінні халати, доповнені стандартним набором послуг. Люксові готелі категорії "п'ять зірок" в Німеччині втілюють ідею розкоші та бездоганного сервісу. Приблизно 5% номерного фонду в таких закладах повинні складати номери підвищеного комфортного рівня. Дворівневі номери оснащуються плазмовими телевізорами, додатковими умивальниками, сейфами та обов'язково комп'ютерами з доступом до Інтернету. Серед обов'язкових компонентів також передбачена наявність басейну [2].

Перші заклади громадського харчування. Заклади громадського харчування в Німеччині мають багатонаселельну історію, що бере свій початок ще з античних часів. Вони здобували популярність та значущість у періоди середньовіччя та Нового часу. Сучасний розвиток готельно-ресторанної справи в Німеччині. Готельно-ресторанна індустрія Німеччини належить до найрозвиненіших у Європі. Ця країна зачаровує туристів своїми історичними пам'ятками, діловими можливостями, курортними містами та унікальною гастрономією. Водночас галузь активно трансформується: впроваджується цифровізація, посилюється орієнтація на екологічні стандарти та здійснюється адаптація до нових викликів, що з'явилися після пандемії COVID-19. Німеччина стабільно входить до переліку п'яти найпопулярніших туристичних напрямків у Європі, що сприяє динамічному розвитку її готельної інфраструктури.

Готельно-ресторанна сфера Німеччини пройшла через численні кризи, але завжди знаходила шляхи для адаптації. Війни, економічні спади та пандемії – кожне таке випробування трансформувало індустрію, спрямовуючи її на пошук нових шляхів розвитку.

Таким чином, варто наголосити на тому, що готельно-ресторанний сектор у Німеччині має глибокі історичні традиції та високий рівень інновацій. Його розвиток тісно пов'язаний із соціально-економічними та політичними змінами, починаючи від середньовічних постійних дворів і трактирів до сучасних міжнародних готельних мереж і ресторанів. Німецькі готелі представляють широкий спектр закладів – від історичних готелів у замках до ультрасучасних smart-готелів. Країна приваблює ділових туристів, курортників, молодь та любителів гастрономічних подорожей. Німецька кухня славиться своєю різноманітністю, поєднуючи локальні традиції з глобальними трендами та високими стандартами якості в ресторанах. Сфера HoReCa (готелі, ресторани, кафе) динамічно змінюється під впливом технологій, кліматичних викликів і споживчих звичок. Готельно-ресторанний бізнес у Німеччині є одним із

найрозвиненіших у Європі, пропонуючи туристам різноманітні варіанти готелів і ресторанів, що відповідають будь-якому бюджету та стилю відпочинку. Індустрія вирізняється високим рівнем обслуговування, інноваційними рішеннями та екологічною відповідальністю. Автоматизація, сталий розвиток і персоналізація сервісу стають ключовими факторами успіху.

Висновки. Гастрономія Німеччини поєднує традиційні смаки з сучасними кулінарними експериментами, пропонуючи як класичні національні страви, так і нові гастрономічні ідеї. Вплив глобальних викликів, таких як пандемія COVID-19 і економічні кризи, спонукає до змін – зростає попит на безконтактні сервіси, адаптацію до нових бізнес-моделей і посилення гігієнічних стандартів.

Проте очікується подальше зростання ринку завдяки збільшенню туристичних потоків, розвитку "зеленого" туризму та цифрових технологій.

Отже, розвиток ефективної готельної індустрії є одним із ключових напрямів економічного зростання Німеччини. Подальші дослідження у сфері готельного бізнесу можуть зосереджуватися на аналізі тенденцій розширення та функціонування готельної мережі, впровадженні інноваційних методів управління, а також удосконаленні підходів до роботи з клієнтами. Ці та інші аспекти залишаються актуальними для майбутніх наукових розвідок.

Список використаних джерел:

1. Досвід організації готельного бізнесу в Німеччині. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/15206/1/11.pdf>
2. Рекреаційна географія та географія туризму. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/20360/1/3%20%d1%80%d0%be%d0%b7%d0%b4%20.doc>
3. Класифікація готелів у всіх світу. URL: https://pidru4niki.com/18060203/turizm/klasifikatsiya_goteliv_krayinah_svitu
4. Навчальний посібник для студентів спеціальності 241 «Готельно-ресторанна справа» першого (бакалаврського) рівня освіти усіх форм навчання. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/88704544-23b5-4908-afb4-7003227cbb8e/content>

Марія ЧИРКА*
студентка 4-го курсу,
факультету економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

МЕДИЧНИЙ ТУРИЗМ ТУРЕЧЧИНИ ЯК СКЛАДОВА РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Анотація. *Послуги з санаторно-курортного лікування та оздоровчі послуг, є такими, що пов'язані з медичним втручанням. Метою дослідження є оцінка стану курортно-рекреаційної системи Туреччини та розгляд основних тенденцій розвитку оздоровчого туризму. У статті розглянуто «медичний туризм» як у широкому, так і у вузькому (власному) розумінні. Викладене дає підставу для визнання діяльності з організації надання послуг з санаторно-курортного лікування, у тому числі і з медичної реабілітації, в якості невід'ємної складової медичного туризму. Результати дослідження показують, що Туреччина є одним із найпопулярніших місць відпочинку у світі і популярним напрямком медичного туризму. Лікарні Туреччини пропонують лікування за найсучаснішими медичними протоколами з використання високоякісного обладнання. Завдяки великим інвестиціям в галузь охорони здоров'я медицина в Туреччині знаходиться на одному рівні з провідними європейськими країнами.*

Abstract. *Sanatorium and resort treatment services and health services are those that are associated with medical intervention. The purpose of the study is to assess the state of the resort and recreation system of Turkey and consider the main trends in the development of health tourism. The article considers "medical tourism" in both a broad and narrow sense. The above provides grounds for recognizing the activities of organizing the provision of sanatorium and resort treatment services, including medical rehabilitation, as an integral part of medical tourism. The results of the study show that Turkey is one of the most popular vacation spots in the world and a popular destination for medical tourism. Turkish hospitals offer treatment according to the most modern medical protocols using high-quality equipment. Thanks to large investments in the healthcare industry, medicine in Turkey is on a par with leading European countries.*

Вступ. Реформування економіки пов'язане з глибокими структурними перетвореннями у всіх сферах суспільного життя, трансформацією господарського комплексу, здійсненням ефективної регіональної політики,

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри бізнесу та сфери обслуговування ВНАУ, Олена ПОЛЬОВА

тощо. Не менш важливим завданням залишається пошук раціональних методів та способів активізації розвитку тих видів діяльності, для котрих існують всі необхідні умови і які по своїй соціальній результативності та економічній віддачі можуть скласти гідну конкуренцію традиційним галузям господарства. Туреччина є однією з найбільш популярних туристичних країн у світі, завдяки своїй різноманітній та якісній туристичній інфраструктурі, чудовим курортам, багатій історії та культурі, а також природним красотам.

Виклад основного матеріалу. Медичний туризм – це новітня соціально-економічна галузь, розвиток якої обумовлений глобалізаційними процесами в світі, яка вимагає своєрідного підходу, оскільки необхідно враховувати різноманітні мотиви проведення лікування, оздоровлення та можливості його здійснення. Тому кількісні відмінності значно поступаються явищам, які в медичному туризмі класифікують через посилення на їхні ознаки.

Господарська діяльність у сфері надання медичних послуг, які є необхідною складовою туристичного продукту при медичному туризмі, потребує суворого дотримання норм і правил її здійснення, оскільки існує високий ступінь ризику заподіяння шкоди здоров'ю, а інколи навіть життю пацієнта. Особливої актуальності це набуває при медичному туризмі, специфікою якого є контакт лікаря з пацієнт протягом нетривалого часу. Ця обставина обумовлює відсутність або недостатність відомостей про загальний стан здоров'я, динаміку захворювання, неможливість медичного нагляду в період реабілітації й інші фактори, які підвищують ступінь ризикованості цього виду господарської діяльності [1]. У сфері медичного туризму до загальних туристичних послуг відносять: 1) медичні послуги: а) діагностики організму б) лікуванням, в тому числі трансплантацією, в) подальшої реабілітації; 2) лікувально-оздоровчі послуги (реабілітаційних), що передбачають медичне втручання, в тому числі в санаторно-курортних закладах; 3) медичні послугу, не пов'язаних з поліпшенням стану здоров'я пацієнта.

Туреччина є однією з найрозвинутіших туристичних держав світу. За офіційною статистикою ВТО, ця країна в останні роки була шостою за числом іноземних туристів у світі. Згідно опублікованих даних, цю державу щорічно відвідує близько 4 млн іноземних відпочивальників. Її бюджет отримує до 4 млрд дол. США прибутку від туризму кожного року [4].

Туреччина, яка завдяки своєму географічному положенню, виконує роль своєрідного повітряно-дорожнього перехрестя що з'єднують Європу і Азію, сьогодні вважається однією з кращих країн у сфері надання медичних та оздоровчих послуг поряд такими країнами-лідерами як Німеччина та Ізраїль і за останнє десятиріччя складає їм серйозну конкуренцію. У Туреччині з метою розвитку медичного і оздоровчого туризму та об'єднання національних зусиль по залученню до країни пацієнтів з усього світу, в 2005 році була заснована Турецька асоціація медичного туризму, яка спочатку об'єднала 32 організації, а сьогодні зросла до 312 учасників. Серед них є багатопрофільні клініки, готелі та термальні курорти, туристичні агентства, Medical SPA-центри,

SPA&WELLNESS-курорти, посередники і асистуючі компанії. На даний час Турецька асоціація медичного туризму має 272 офіційних представництва по всьому світу у 85 країнах і 144 містах. Особливо активно сфера медичного та оздоровчого туризму розвивається в Анталії - провінції на південному узбережжі Середземного моря з сонячним і відчутно спекотним літом та м'якою дощовою зимою, Аланії - морському курорті з субтропічним середземноморським кліматом, яка знаходиться в Анатолійській Затоці на рівнинах Памфілії між Середземним морем і хребтом Таврських гір та Фетхіє - місті-курорті на південному заході Туреччини розташованому біля підніжжя гір, вкритих сосновими та кедровими лісами.

Найбільшою популярністю серед іноземців користуються такі напрями медичного туризму як термальний, лікувально-оздоровчий і пластична хірургія. Туреччина має значні досягнення в таких галузях медицини, як трансплантація органів, генетичні дослідження, репродуктивне здоров'я, нейрохірургія, кардіологія та серцево-судинна хірургія, онкологія, ортопедія, пластична хірургія, офтальмологія, стоматологія та ін. Завдяки великим інвестиціям в галузь охорони здоров'я медицина в Туреччині знаходиться на одному рівні з провідними європейськими країнами. Зараз тут функціонує більше ніж 1400 лікарень, з яких 43 установи - медичні центри і клініки - отримали сертифікати міжнародної організації з акредитації медичних закладів Joint Commission International. Близько 300 організацій надають медичну допомогу в тісному зв'язку з міжнародними медичними центрами. У країні працює безліч як державних, і приватних медичних центрів. Кожен із них має свої досягнення. Наступним етапом даного дослідження буде аналіз найбільш популярних медичних центрів в Туреччині:

1) Клініка Анадолу. Анадолу – це найкраща лікарня Туреччини з лікування всіх видів онкологічних захворювань. Медичний центр співпрацює з однією з найкращих клінік США – госпіталем Джонса Хопкінса, завдяки чому лікування в Анадолі відбувається за американськими стандартами. Щороку тут проходять діагностику та лікування більше 1 500 000 пацієнтів. За даними організації MTQUA, медичний центр входить до ТОП-3 провідних шпиталів світу у сфері медичного туризму. Високу якість обслуговування та лікування в клініці підтверджують сертифікати Міжнародної об'єднаної комісії та Європейського товариства медичної онкології.

2) Медичний центр Салусс. Це клініка, яка спеціалізується на пересадці волосся, пластичних операціях, стоматології та бариатрії. Щороку тут проходять процедури понад 600 пацієнтів із 50 країн з усього світу. Клініка сертифікована Національною охороною здоров'я акредитаційною програмою Туреччини. Це свідчить про те, що пацієнти отримують безпечне лікування за допомогою якісних медичних матеріалів. У вартість включено проживання, трансфер та екскурсії. Салусс розташований у центрі курортного міста, тому пацієнти можуть поєднати естетичні процедури з відпочинком.

3) Медичний центр Стамбул Аестетик. Це клініка пластичної хірургії,

естетичної медицини та стоматології, куди щорічно приїжджають понад 4 000 пацієнтів. Пацієнтам доступні сучасні методики: ультразвукова ліпосакція Vaser, пересадка волосся FUE та DHI, лікування алопеції на ранній стадії за допомогою збагаченої тромбоцитами плазми PRP. Тут практикують пластичні хірурги та стоматологи, які регулярно стажуються у США та країнах Європи.

4) Клініка Меморіал Шишлі. Меморіал Шишлі – це найбільший багатопрофільний госпіталь, який спеціалізується на онкології, нейрохірургії, трансплантації кісткового мозку та штучному заплідненні (ЕКЗ). Це 1-а клініка в Туреччині та 21-а у світі, яка отримала акредитацію за якість лікування від Міжнародної об'єднаної комісії (JCI). Клініка оснащена найновішим обладнанням для діагностики та лікування: 64-зрізовим комп'ютерним томографом для максимально точного обстеження пухлин, установкою TrueBeam STx для опромінення злоякісних клітин без шкоди здоровим тканинам. Щороку до клініки приїжджають на лікування понад 15 000 пацієнтів із 92 країн світу. Одна з переваг медичного туризму в Туреччині – невисокі ціни (табл. 1.). Лікування та діагностика в турецьких клініках коштують на 30-50% дешевше, ніж в Ізраїлі та Німеччині. При цьому терапія відбувається за однаковими міжнародними протоколами.

Таблиця 1

Основні ціни на медичні процедури в Туреччині

Вид процедури	Ціна
Онкологічний чек-ап	від \$400
ПЕТ-КТ	від \$500
МРТ головного мозку	від \$150
Пересадка волосся	від \$900
Ринопластика	від \$2 200
Імплантація зубів	від \$284
Хіміотерапія	від \$600
Таргетна терапія	від \$3 000
Пересадка кісткового мозку	від \$19 900
Заміна кульшового суглоба	від \$4 500
Операція при раку шлунку	від \$5 000

Джерело: сформовано автором на основі [3].

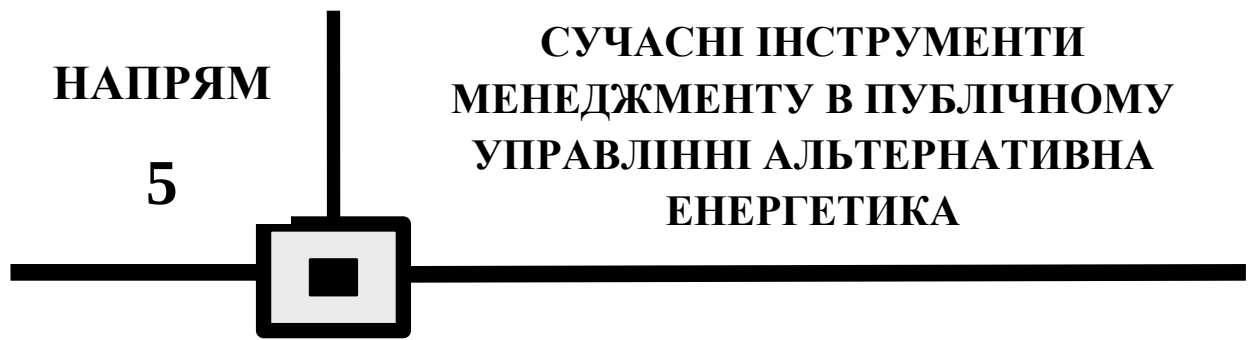
Розвиваючи медичний туризм, Туреччина отримує фінансування для модернізації шпиталів та покращення якості послуг. Сьогодні в країні розвинені практично всі популярні медичні напрямки: онкологія; нейрохірургія; ортопедія; кардіологія; стоматологія. Також лікування в Туреччині можуть пройти пацієнти із патологіями системи крові, різними проблемами з органами репродуктивної системи тощо. У сфері пластичної та естетичної хірургії Туреччина взагалі входить до топ-5 найпопулярніших країн серед медтуристів. У клініках країни застосовують сучасні методики: проводять робот-асистовані операції; використовують сучасні препарати; виконують процедури пересадки кісткового мозку та органів тощо. При цьому медичні послуги Туреччини коштують у рази менше, ніж лікування в інших європейських і американських клініках. Ризики

для здоров'я в країні та за кордоном практично не відрізняються. З мінусів лікування в Туреччині для медичних туристів можна відзначити [5]. Загалом рекреаційна система Туреччини сповнена перспективних напрямів розвитку, що цілком відповідають викликам та ключовим інтересам сучасного світу, однак для розширення сфери використання рекреаційного потенціалу країни потрібне всебічне реформування з боку центральних органів влади задля забезпечення надійності та безпеки. Наявні рекреаційні ресурси дозволяють Туреччині залишатися протягом десятиріч у списках найвідвідуваніших країн світу, а також у серцях мільйонів задоволених туристів з усього світу [2].

Висновки. Отже, основною перевагою медичної індустрії охорони здоров'я в Туреччині є те, що вона має достатньо можливостей для внутрішніх та іноземних пацієнтів. У турецьких лікарнях, які оснащені за останнім словом техніки та укомплектовані персоналом, який надає хорошу та кваліфіковану медичну допомогу, багато висококваліфікованих лікарів. Приватні лікарні є першокласними, а майже всі лікарні мають сертифікат управління якістю ISO. Більше десяти першокласних лікарень були акредитовані JCI, а інші все ще перебувають у процесі акредитації. Таким чином, елементи конкурентної переваги Туреччини в медичному туризмі можна визначити як: висока якість інфраструктури та обладнання в лікарнях; високий досвід роботи лікарів і постачальників медичних послуг на рівні європейських стандартів; цінові переваги в порівнянні з іншими країнами; природне та історичне процвітання країни та її унікальне географічне розташування як міст між Європою та Близьким Сходом; а також відповідні кліматичні умови в поєднанні з якісною туристичною адміністрацією та добре відомою турецькою гостинністю.

Список використаних джерел:

1. Гнедик Є.С. Правова характеристика медичного туризму в Україні. Господарське право та процес в умовах трансформації суспільних відносин: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (Кривий Ріг, 27 вересня 2019 р.). Кривий Ріг: ДЮІ МВС України, 2019. С. 84-89.
2. Лікування all inclusive: як Туреччина зробила медицину своїм туристичним брендом. URL. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-yakisne-zhyttia/3324154-likuvanna-all-inclusive-ak-tureccina-zrobila-medicinu-svoim-turisticnim-brendom.htm> (дата звернення 08.04.2025).
3. Медичний туризм у Туреччині: клінічна перевага лікування у Туреччині. URL. Режим доступу: <https://visrozdil.lviv.ua/2022/12/18/medichnii-turizm-u-turechchini-klinichna-perevaga-likuvannya-u-turechchin> (дата звернення 08.04.2025).
4. Туреччина займає третє місце в світі за кількістю міжнародно схвалених пляжів, 2021. URL: <https://www.ukr-ayna.com/uk/turechchina-zajmae-tretye-mistse-v-sviti-za-kil-kistyu-mizhnarodn-o-shvalenih-plyazhiv/> (дата звернення 08.04.2025).
5. Could Turkey hit US\$3 billion from medical travel? URL. Режим доступу: <https://www.laingbuissonnews.com/imtj/news-imtj/could-turkey-hit-us3-billion-from-medical-travel/> (дата звернення 08.04.2025).

НАПРЯМ

5

СУЧАСНІ ІНСТРУМЕНТИ МЕНЕДЖМЕНТУ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ АЛЬТЕРНАТИВНА ЕНЕРГЕТИКА

Павліна СІРАШ*
студентка 1 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ВІЙНИ ТА СТРАТЕГІЯ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Анотація. У статті розглядаються ключові аспекти економіки війни та повоєнного відновлення України. Проаналізовано макроекономічні наслідки збройної агресії, а також її вплив на різні сектори економіки та соціальну сферу. Акцентовано увагу на оцінці обсягів необхідного фінансування для відбудови, потенційним джерелам надходження коштів, визначенню пріоритетних напрямків відновлення інфраструктури та економічної активності. Розглянуто необхідність проведення структурних реформ, важливість міжнародної співпраці та залучення інвестицій, а також роль розвитку людського капіталу. Окреслено стратегічні напрямки подальшого економічного розвитку, включаючи цифровізацію та принципи "зеленого курсу".

Abstract: The article examines key aspects of the economy of war and post-war reconstruction of Ukraine. The macroeconomic consequences of armed aggression are analyzed, as well as its impact on various sectors of the economy and the social sphere. Attention is focused on assessing the amount of necessary financing for reconstruction, potential sources of funds, and determining priority areas for restoring infrastructure and economic activity. The need for structural reforms, the importance of international cooperation and attracting investment, as well as the role of human capital development are considered. Strategic directions for further economic development are outlined, including digitalization and the principles of the "green course".

Вступ. В умовах сучасного світу, де геополітична нестабільність та військові конфлікти стають дедалі відчутнішими, питання економічних наслідків

* Науковий керівник: д.ф.е., доцент кафедри економіки та підприємницької діяльності – Інна ТОМАШУК

війни та стратегій повоєнного відновлення набувають особливої актуальності. Збройна агресія проти України стала масштабним викликом для стабільності її економічної системи. У зв'язку з цим, дослідження ефективних стратегій повоєнного відновлення економіки України є надзвичайно важливим завданням.

Виклад основного матеріалу. Збройна агресія росії проти України спровокувала значну напруженість на фінансових ринках, безпрецедентне зростання цін на ключові товари та загальну економічну невизначеність. Це проявляється у сповільненні економічного зростання та стрімкому збільшенні інфляції [2]. За даними Національного банку України, саме невизначеність щодо тривалості та масштабу дестабілізації світової економіки, спричиненої війною, є ключовим внутрішнім фактором, що негативно впливає на стабільність вітчизняної економічної системи. Внаслідок військових дій Україна переживає найглибший економічний спад за всю історію своєї незалежності. За попередніми оцінками Міністерства економіки, падіння ВВП за підсумками 2022 року склало 30,4%, що є найгіршим показником, але все ж кращим за початкові песимістичні прогнози. Водночас, інфляція зросла з 10% у січні 2022 р. до 26,6% на кінець року, а особливо болючим для населення стало подорожчання товарів першої необхідності та пального. Крім того, високий рівень безробіття та зниження рівня заробітних плат стали серйозними соціально-економічними викликами [1].

Згідно з експрес-оцінкою Конференції ООН з торгівлі та розвитку, CNUCED, військова агресія росії проти України завдала невинуватено великий удар по світовій економіці, що призвело до серйозних порушень міжнародної торгівлі, що становить близько 25% всіх світових торговельних потоків [2]. Таке резонансне порушення призвело до масштабного зростання цін на світовому ринку ключових товарів, які торкнулися продуктів харчування, палива та добрив, спричиняючи значний вплив на реальний дохід населення ряду країн.

Війна в Україні спричинила глибокі соціально-економічні потрясіння. Масова вимушена міграція мільйонів людей, як внутрішня, так і зовнішня, призвела до розриву соціальних зв'язків та втрати житла. Руйнування підприємств та порушення логістики спричинили масштабну втрату робочих місць та зниження доходів значної частини населення, що призвело до зростання рівня бідності та поглиблення соціальної нерівності [4]. Війна також завдала значної шкоди фізичному та психічному здоров'ю українців, а перерви в освіті та психологічні травми негативно впливають на людський капітал (табл. 1). Крім того, руйнування соціальної інфраструктури ускладнює забезпечення базових потреб населення. Ці соціально-економічні наслідки є ключовими викликами, які необхідно враховувати при плануванні повоєнного відновлення країни [3]. Відновлення економіки України оцінюється в сотні мільярдів доларів, його фінансування очікується з державного бюджету, міжнародної допомоги, приватних інвестицій та спеціальних фондів.

Соціально-економічні наслідки війни

Соціально-економічні наслідки війни	Опис	Вплив на повоєнне відновлення
<i>Масова вимушена міграція</i>	Переміщення мільйонів українців всередині країни та за кордон, втрата житла та майна, розрив соціальних зв'язків.	Необхідність програм повернення та реінтеграції, забезпечення житлом, відновлення соціальних зв'язків.
<i>Втрата робочих місць та доходів</i>	Руйнування підприємств, порушення логістики, масове безробіття, зниження заробітних плат.	Потреба у створенні нових робочих місць, підтримці малого та середнього бізнесу, програмах соціальної допомоги для відновлення доходів населення.
<i>Зростання бідності та нерівності</i>	Збільшення кількості людей за межею бідності, поглиблення соціальної нерівності через непропорційний вплив війни на різні групи населення.	Необхідність адресних програм соціальної підтримки, спрямованих на найбільш вразливі верстви населення, та політик для зменшення соціальної нерівності.
<i>Погіршення здоров'я та психологічні травми</i>	Фізичні поранення, стрес, втрата близьких, психологічні травми у значної частини населення	Розвиток та відновлення системи охорони здоров'я, розширення програм психологічної підтримки та реабілітації
<i>Деградація людського капіталу</i>	Перерви в освіті та професійній підготовці, вимушена еміграція кваліфікованих кадрів, психологічні наслідки війни.	Інвестиції в освіту та професійну підготовку, створення умов для повернення кваліфікованих фахівців, програми психологічної підтримки для відновлення та розвитку людського потенціалу.
<i>Руйнування соціальної інфраструктури</i>	Знищення або пошкодження лікарень, шкіл, дитячих садків, культурних об'єктів та іншої соціальної інфраструктури.	Першочергове відновлення та модернізація соціальної інфраструктури для забезпечення базових потреб населення та створення умов для повернення до нормального життя

Джерело: сформовано автором на основі [3]

Визначені стратегічні сектори включають енергетику, оборонну промисловість, сільське господарство, ІТ, логістику та критичні матеріали (табл. 2).

Найбільш термінові завдання охоплюють структурні (судові, фіскальні, митні) реформи, нові інвестиції та передові технології, а також розвиток людського капіталу. Повернення багатьох кваліфікованих працівників має вирішальне значення не лише для людського капіталу країни, але й для економіки в цілому [4].

Основні складові стратегії повоєнного відновлення України

№	Назва основних напрямків	Сутнісна характеристика
<i>1. Економічне відновлення</i>		
1.1.	<i>Інвестиції та донорська допомога</i>	залучення міжнародних фінансових організацій, приватного капіталу та урядів інших країн.
1.2.	<i>Відновлення промисловості та агросектору</i>	модернізація виробництв, стимулювання малого і середнього бізнесу.
1.3.	<i>Податкова реформа</i>	створення сприятливого клімату для підприємців, прозора система оподаткування.
<i>2. Відбудова інфраструктури</i>		
2.1.	<i>Житло</i>	реконструкція зруйнованих будинків і створення нових житлових програм.
2.2.	<i>Транспорт</i>	модернізація доріг, мостів, залізниці, аеропортів.
2.3.	<i>Енергетика</i>	розвиток зеленої енергетики, децентралізація енергосистем.
<i>3. Соціальна політика та гуманітарна допомога</i>		
3.1.	<i>Психологічна реабілітація</i>	програми підтримки ветеранів, переселенців, дітей.
3.2.	<i>Освіта та медицина</i>	оновлення шкіл, лікарень, підвищення якості послуг.
3.3.	<i>Реформа соціального захисту</i>	підтримка вразливих верств населення.
<i>4. Реінтеграція тимчасово окупованих територій</i>		
4.1.	<i>Правова інтеграція</i>	забезпечення українського законодавства та верховенства права.
4.2.	<i>Інфраструктурне з'єднання</i>	фізичне об'єднання регіонів з рештою країни.
4.3.	<i>Довіра та діалог</i>	програми примирення, освіти, культурних обмінів
<i>5. Інституційна та антикорупційна реформа</i>		
5.1.	<i>Судова система</i>	незалежність судів, прозорість правосуддя.
5.2.	<i>Антикорупційні органи</i>	посилення контролю, прозорість державних витрат.
5.3.	<i>Електронне урядування</i>	цифровізація державних послуг.
<i>6. Євроінтеграція та міжнародна співпраця</i>		
6.1.	<i>Узгодження з європейськими стандартами</i>	гармонізація законодавства, підтримка реформ.
6.2.	<i>Безпекова інтеграція</i>	взаємодія з НАТО, реформування оборонного сектору.
6.3.	<i>Культурна дипломатія</i>	просування української ідентичності у світі.
<i>7. Екологічна відбудова</i>		
7.1.	<i>Ліквідація наслідків еко-катастроф</i>	розмінування, відновлення екосистем.
7.2.	<i>Стале містобудування</i>	розвиток еко-міст, модернізація ЖКГ.

Джерело: [1, 2, 3, 4]

Потенційні джерела післявоєнної відбудови України наведено на рис. 1.

Післявоєнна відбудова України є не лише технічним процесом реконструкції зруйнованих міст, доріг та інфраструктури, а й стратегічною передумовою для стабільного, безпечного та суверенного майбутнього держави [4]. Війна істотно підрвала продуктивність, інвестиційний клімат і здатність країни до самозабезпечення.

- централізована урядова підтримка постраждалих регіонів;
- міжнародна технічна допомога, в першу чергу, у формі грантів тощо;
- репарації;
- приватні інвестиції;

Рис. 1. Потенційні джерела післявоєнної відбудови України

Джерело: [2]

Відбудова - це також акт пам'яті, гідності та пошани до всіх, хто захищав Україну. Вона має на меті не просто "відновити", а побудувати країну, яка буде кращою, безпечнішою та сучаснішою, ніж до війни. Успішне відновлення стане прикладом для світу, що демократична країна, попри масштабне збройне вторгнення, здатна відродитись, модернізуватись.

Висновки. Війна завдала значної шкоди економіці України, спричинивши знищення інфраструктури, зменшення обсягів виробництва, зростання безробіття та різке скорочення інвестиційної привабливості. Особливо постраждали промислові регіони, аграрний сектор та логістичні зв'язки. Водночас Національний банк та уряд України вжили низку стабілізаційних заходів, що дозволили уникнути повного фінансового колапсу. Попри виклики, війна стала поштовхом до переосмислення економічної моделі країни, з акцентом на стійкість, цифровізацію, енергетичну незалежність та євроінтеграцію. Стратегія повоєнного відновлення має бути комплексною, включати як короткострокові заходи модернізацію та приєднання до європейського економічного простору. Прозорість використання ресурсів, антикорупційні заходи та ефективне управління проєктами є визначальними факторами успіху.

Список використаних джерел:

1. Грищенко В. В., Грищенко І. М. Вплив війни на економіку України (макроекономічний аспект). *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2023. № 19(1). С. 228-235.
2. Орел Ю.Л., Прочан А.О., Нестеренко О.П. Перспективи післявоєнного відновлення економіки України: реалії сьогодення. *Академічні візії*. 2024. №31. С. 1-13. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.11096562>. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1060> (дата звернення: 11.04.2025).
3. Охріменко О., Попов Р. Повоєнна відбудова України: потенціал та стратегія перетворень. *Економіка та суспільство*. 2022. №45. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-7> (дата звернення: 06.04.2025).
4. Вітер О., Килин О., Стручок Н. Європейські стратегії післявоєнної відбудови економіки. *Таврійський науковий вісник*. 2023. № 16. С. 15–21. DOI: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.16.2>(дата звернення: 21.03.2025).

Евеліна ТРОФИМЧУК, *
студентка 2-го курсу,
факультет економіки, інформаційних
технологій та сфери обслуговування
ННІ економіки та управління,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ОСНОВНІ АСПЕКТИ РОБОТИ ПОЧАТКІВЦІВ У БІЗНЕС-ПЛАНУВАННІ

Анотація. У статті розглядаються типові помилки новачків у бізнес-плануванні, такі як недостатній аналіз ринку, нереалістичні фінансові прогнози, ігнорування конкурентів та слабе планування ресурсів. Ми пропонуємо практичні рекомендації щодо їх подолання: глибше дослідження цільової аудиторії, обґрунтовані розрахунки, SWOT-аналіз та резервні плани. Матеріал допоможе початківцям уникнути поширених пасток і створити ефективний бізнес-план.

Abstract. The article examines common mistakes beginners make in business planning, such as insufficient market analysis, unrealistic financial forecasts, ignoring competitors, and poor resource planning. We offer practical recommendations for overcoming them: deeper research into the target audience, sound calculations, SWOT analysis, and contingency plans. The material will help beginners avoid common pitfalls and create an effective business plan.

Вступ. Сучасний світ характеризується високою динамікою розвитку підприємницької діяльності, що відкриває нові можливості для реалізації бізнес-ідей. Однак, процес створення та ведення власної справи пов'язаний із численними викликами, особливо для початківців. Одним із ключових аспектів успішного старту є грамотне бізнес-планування, яке дозволяє оцінити ринкові перспективи, передбачити ризики та оптимізувати ресурси.

На жаль, багато новачків припускаються типових помилок на етапі планування, що може призвести до фінансових втрат, неефективного використання ресурсів або навіть до закриття бізнесу. Серед основних проблем можна виділити недостатнє дослідження ринку, некоректне визначення цільової аудиторії, переоцінку фінансових можливостей, а також ігнорування потенційних ризиків. Уникнення цих помилок потребує системного підходу, знань у сфері економіки, фінансів та стратегічного управління.

Виклад основного матеріалу. Проведення глибокого дослідження ринку,

* Науковий керівник: доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу – Наталія GERMANIUK

зокрема аналіз цільової аудиторії (ЦА), конкурентного середовища та SWOT-аналіз, становить важливий етап у науковому дослідженні, спрямованому на вивчення ринкових механізмів, стратегій бізнесу та маркетингових рішень. Цей аналіз дозволяє виявити ключові фактори, що впливають на успішність компаній або продуктів, а також визначити потенційні ризики та можливості для подальшого розвитку.

Аналіз цільової аудиторії дає змогу зрозуміти потреби, уподобання та поведінку споживачів, що є критично важливим для розробки ефективних маркетингових стратегій. У науковій статті ці дані можуть бути використані для обґрунтування гіпотез щодо впливу соціально-демографічних, психографічних або географічних чинників на прийняття рішень покупцями. Крім того, порівняльний аналіз конкурентів дозволяє виявити переваги та недоліки різних бізнес-моделей, що може стати основою для подальших теоретичних узагальнень або практичних рекомендацій.

SWOT-аналіз, як універсальний інструмент стратегічного планування, надає можливість структурувати внутрішні (сильні та слабкі сторони) та зовнішні (можливості та загрози) чинники, що впливають на суб'єкт ринку. У науковому контексті цей метод дозволяє систематизувати знання про ринкову динаміку та запропонувати нові підходи до аналізу конкурентного середовища.

Результати SWOT-аналізу можуть бути інтерпретовані через призму теорій стратегічного менеджменту, маркетингу або поведінкової економіки, що робить їх цінним матеріалом для наукових публікацій.

Таким чином, інтеграція результатів ринкового дослідження в наукову статтю сприяє поглибленню розуміння ринкових процесів, надає емпіричну базу для теоретичних висновків та розширює можливості практичного застосування отриманих даних. Це дозволяє поєднати академічні знання з реальними бізнес-кейсами, що є особливо актуальним у сучасних дослідженнях з економіки, маркетингу та менеджменту [1].

Таблиця 1

Складові SWOT-аналізу

Складова SWOT-аналізу	Опис
Сильні сторони (Strengths)	Внутрішні фактори, які забезпечують конкурентну перевагу (інноваційні технології, висока якість продукції, сильний бренд).
Слабкі сторони (Weaknesses)	Внутрішні недоліки бізнесу (недостатність фінансування, низька впізнаваність, обмежені ресурси).
Можливості (Opportunities)	Зовнішні фактори, які можуть позитивно вплинути на бізнес (зростання ринку, нові технології, зміна законодавства на користь бізнесу).
Загрози (Threats)	Зовнішні фактори, які можуть створити ризики для бізнесу (висока конкуренція, зміни в законодавстві, економічні кризи).

Джерело сформовано автором

Представлена таблиця 1 розкриває сутність SWOT-аналізу одного з найпоширеніших інструментів стратегічного менеджменту, який дозволяє комплексно оцінити стан підприємства. Аналіз базується на чотирьох ключових складових, що формують акронім SWOT: Strengths (сильні сторони), Weaknesses (слабкі сторони), Opportunities (можливості) та Threats (загрози).

SWOT-аналіз набуває особливої цінності, коли його результати інтегруються в стратегічний процес планування. Наприклад, поєднання сильних сторін із можливостями (стратегія SO) дозволяє визначити напрямки розвитку, тоді як аналіз слабких сторін і загроз (стратегія WT) допомагає виявити критичні точки, які потребують негайного втручання. Сучасний етап розвитку економіки вимагає від підприємств та дослідників реалістичного підходу до фінансового планування, де ключову роль відіграє побудова точних фінансових моделей.

Особливу увагу при цьому слід приділяти диференціації витрат на постійні та змінні, оскільки це дозволяє не лише точно прогнозувати фінансові результати, але й оптимізувати витратну частину бізнес-процесів.

Таблиця 2

Класифікація витрат на підприємстві

№	Класифікаційні ознаки	Види витрат
1	За сферою виникнення	виробничі; невиробничі
2	За видами діяльності	операційної діяльності; інвестиційної діяльності; фінансової діяльності
3	За видами витрат	елементи затрат; статті калькуляції
4	За ступенем однорідності	одноеlementні; комплексні
5	За порядком віднесення на період визначення прибутку	на продукт; на період
6	За часом віднесення	поточні; майбутніх періодів; майбутні
7	За способом включення до собівартості	прямі; непрямі
8	За відношенням до господарського процесу	основні (технологічні); накладні (організаційні)
9	Залежно від прийняття рішень	релевантні; нерелевантні
10	Відносно до об'єкта виробництва	умовно-постійні; умовно-змінні
11	За реальністю використання грошових засобів або активів	реальні; можливі
12	Залежно від охоплення планом	планові; позапланові
13	За можливістю регулювання	регульовані; нерегульовані
14	За можливістю контролю	1) контрольовані; неконтрольовані
15	За ефективністю	ефективні; неефективні

Джерело сформовано автором

Наведена таблиця 2 систематизує різноманітні підходи до класифікації витрат підприємства за 15 ключовими ознаками, що відображає комплексність управління фінансовими ресурсами в сучасному бізнес-середовищі. Постійні витрати (наприклад, оренда приміщень, амортизація, зарплата адміністративного

персоналу) залишаються незмінними незалежно від обсягів виробництва чи продажів. Їх врахування в фінансовій моделі дозволяє визначити мінімальний рівень діяльності, необхідний для досягнення беззбитковості. Науковий аналіз постійних витрат дає змогу оцінити ефективність використання ресурсів підприємства та виявити резерви для їх скорочення, що особливо актуально в умовах економічної нестабільності. Змінні витрати безпосередньо залежать від обсягів виробництва. Включення цих витрат у фінансову модель дозволяє провести чутливісний аналіз, оцінивши, як зміни у виробничих потужностях або цінах на ресурси впливають на прибутковість. У науковому контексті це створює основу для дослідження еластичності витрат та розробки стратегій їх мінімізації за рахунок масштабування або впровадження інноваційних технологій.

Інтеграція реалістичних фінансових моделей у наукові дослідження дозволяє: підвищити точність прогнозів за рахунок відображення реальної структури витрат, розробити адаптивні стратегії управління витратами в умовах ринкової невизначеності. А також обґрунтування ефективності інвестиційних рішень через аналіз точок беззбитковості та граничної рентабельності. Наприклад, у статтях з корпоративних фінансів такі моделі можуть ілюструвати вплив змінних витрат на ціноутворення, а в дослідженнях з операційного менеджменту – демонструвати ефект масштабу при зростанні виробництва. Крім того, комбінація постійних і змінних витрат у динамічних моделях (на кшталт сценарного аналізу або Monte Carlo-симуляцій) розширює можливості наукового аналізу ризиків [2].

Висновок. У статті розглянуто ключові помилки, яких припускаються новачки під час бізнес-планування, та запропоновано практичні рекомендації щодо їх подолання. Ндостатнє дослідження ринку, нереалістичні фінансові прогнози, ігнорування конкурентів та слабе планування ресурсів є найпоширенішими проблемами, які можуть призвести до невдачі бізнесу на ранніх етапах. Для успішного старту та подальшого розвитку підприємцям необхідно ретельно вивчати цільову аудиторію, проводити обґрунтовані розрахунки, використовувати SWOT-аналіз та розробляти резервні плани.

Список використаних джерел:

1. Германюк Н. В. Особливості традиційного і цифрового маркетингу у сільському господарстві Вінниця: ВНАУ, 2021. 15 с.
2. Коваленко О. В., Петренко І. П. *Основи підприємництва: бізнес-планування та ринкові дослідження*. Київ: Центр учбової літератури, 2019. 180с.
3. Мельник Л. Г., Савчук В. С. *Маркетингові дослідження: практикум*. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2021. 150 с.
4. Панчишин С. М. *Стратегічне управління бізнесом: сучасні підходи*. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. 240 с.
5. Український бізнес-портал "Ділова столиця". Режим доступу: <https://www.dsnews.ua>
6. Шевчук В. Я. *Економіка підприємства: підручник*. Київ: Знання, 2022. 320 с.

Анастасія ПОЛЯКОВА, *
студентка 2-го курсу,
факультету менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ОБЛІКОВІЙ ПРАКТИЦІ МАЛОГО БІЗНЕСУ

Анотація. В статті обґрунтовано важливість штучного інтелекту як інструменту для автоматизації облікових операцій та аналізу фінансових даних. Досліджено застосування штучного інтелекту в обліковій діяльності підприємств малого бізнесу. Вивчено думки науковців про раціональність використання штучного інтелекту у бухгалтерському обліку, зокрема для автоматизації облікових операцій, аналізу фінансових даних, прогнозування та інформаційного забезпечення прийняття управлінських рішень. Виокремлено переваги інтеграції штучного інтелекту.

Abstract. The article substantiates the importance of artificial intelligence as a tool for automating accounting operations and analyzing financial data. The application of artificial intelligence in the accounting activities of small businesses is studied. The opinions of scientists on the rationality of using artificial intelligence in accounting are studied, in particular for automating accounting operations, analyzing financial data, forecasting and providing information for making management decisions. The advantages of integrating artificial intelligence are highlighted, including increasing the accuracy of accounting processes.

Вступ. Сучасні компанії активно впроваджують цифрові технології у свої процеси, і бухгалтерське узагальнення господарських операцій не є винятком. Штучний інтелект (ШІ) стає важливим інструментом для автоматизації облікових операцій та аналізу фінансових даних, що допомагає підвищити ефективність роботи бухгалтерів. Завдяки розвитку технологій, ШІ дає змогу підприємствам удосконалити функції бухгалтерського обліку, зменшувати кількість помилок і покращувати прогнозування фінансових результатів. Це питання є актуальним через необхідність суб'єктів господарювання адаптуватися до змін, впроваджувати нові технології та бути більш конкурентоспроможними.

Викладення основного матеріалу. На сьогодні автоматизовані системи обліку стають дедалі досконалішими, а цифрові технології – більш доступними для підприємств різного масштабу. Штучний інтелект вже перетворюється на

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, завідувач кафедри обліку і оподаткування факультету обліку, фінансів та аудиту – Олена ПОДОЛЯНЧУК

невід'ємну складову управлінських процесів, що дозволяє обробляти великі обсяги інформації, зменшувати ймовірність помилок та підвищувати оперативність прийняття управлінських рішень.

Управління фінансами є важливою складовою будь-якої компанії, і продуктивність бухгалтера з управлінського обліку є вирішальною для успішного функціонування підприємства. У зв'язку з розвитком сучасних технологій, таких як великі дані, бізнес-практика стала значно більш складною і вимагає використання аналітики даних для забезпечення високої продуктивності бухгалтера з управлінського обліку. Дослідження підтверджують, що аналітика даних має велике значення для бухгалтера з управлінського обліку, оскільки вона дозволяє виявляти нові моделі взаємозв'язків у великих обсягах даних, що сприяє прийняттю продуктивних рішень [1]. В дослідженнях науковців визначено, що розвиток сучасних технологій та використання аналітики даних змінюють підхід до управлінського обліку. Завдяки ІІІ бухгалтери можуть аналізувати величезні обсяги інформації, знаходити нові взаємозв'язки і тенденції, які раніше було важко виявити. Це дозволяє приймати більш обґрунтовані та ефективні рішення, покращуючи продуктивність роботи бухгалтера. Аналітика даних допомагає оптимізувати процеси, знижує ймовірність помилок і дає можливість швидко реагувати на зміни в бізнес-середовищі. Таким чином, її застосування в управлінському обліку є важливим для досягнення високих результатів у роботі компанії [1].

В наукових дослідженнях відзначено, що розвиток інформаційних технологій та штучного інтелекту зокрема має на меті підвищити ефективність людської діяльності, спростити виконання людиною рутинних завдань. Використання штучного інтелекту для підвищення ефективності управлінського обліку передбачає підвищення ефективності роботи бухгалтерів, які і займаються веденням управлінського обліку та забезпеченням інформаційної основи прийняття обґрунтованих рішень [1]. Підтримуючи думку вчених, можна відзначити, що штучний інтелект дійсно може покращити ефективність управлінського обліку. Автоматизація рутинних завдань, таких як обробка фінансових даних або складання звітів, допомагає бухгалтерам економити час і зменшити кількість помилок. Це дозволяє їм більше уваги приділяти складнішим завданням, таким як аналіз фінансових показників чи планування. Крім того, штучний інтелект може обробляти великі обсяги даних, знаходячи важливі закономірності, що допомагає приймати кращі управлінські рішення. Таке використання технологій робить роботу бухгалтерів швидшою, точнішою та ефективнішою.

Цей розвиток технологій є особливо важливим для малого бізнесу, де ресурси та можливості для внутрішнього обліку та податкового планування обмежені. Малий бізнес зіштовхується з численними викликами, зокрема з необхідністю ефективно управляти податковими зобов'язаннями. Однією з найбільших проблем є брак ресурсів та досвіду для ефективного управління складним податковим законодавством, адже, на відміну від великих корпорацій,

малий бізнес часто не має спеціальних податкових відділів і змушений використовувати обмежені внутрішні ресурси або залучати дорогих зовнішніх консультантів [3].

Малий бізнес часто має обмежені ресурси для ведення внутрішнього обліку та податкового планування. Через відсутність спеціалізованих податкових відділів та обмеженість фінансів, підприємці змушені витрачати багато часу та коштів на управління податками, часто звертаючись до дорогих зовнішніх консультантів. Використання технологій, зокрема автоматизованих систем, може допомогти зменшити ці витрати. Такі технології дозволяють автоматично обробляти податкові звіти, правильно вести облік і уникати помилок, що можуть призвести до штрафів. Це допомагає малим підприємствам заощаджувати час, гроші і знижує ризики при роботі з податковим законодавством.

Завдяки застосуванню штучного інтелекту в податковій оптимізації, малий бізнес може досягти значних переваг. Алгоритми штучного інтелекту допомагають автоматизувати аналіз фінансових операцій, виявляти можливості для податкових відрахувань і знижок, а також пропонувати стратегії податкової економії, які могли бути пропущені традиційними методами. Завдяки автоматизації процесу аналізу системи штучного інтелекту можуть виявити потенційні стратегії податкової економії, які могли бути пропущені або ж недооцінені традиційними методами [3]. Виправданою і об'єктивною є думка про те, що штучний інтелект дійсно може значно покращити податкову оптимізацію для малого бізнесу. Алгоритми ШІ допомагають автоматизувати аналіз фінансових операцій, швидко виявляючи можливості для податкових відрахувань та знижок. Вони можуть знайти стратегії економії, які могли бути непомічені при традиційних методах через обмежений час або людські помилки. Крім того, ШІ постійно оновлюється згідно з новими податковими змінами, що дозволяє більш точно та ефективно планувати податкові витрати, знижуючи навантаження на малий бізнес.

Застосування таких технологій дає змогу значно знизити податкове навантаження, зменшити ймовірність помилок, підвищити точність податкових розрахунків і забезпечити більш ефективну звітність. На думку вчених, це дозволяє малим підприємствам не лише оптимізувати податкові витрати, але й покращити загальну ефективність управлінських процесів, що має ключове значення для їх сталого розвитку в умовах цифрової трансформації економіки [2].

Однак, попри всі переваги, застосування штучного інтелекту в обліку пов'язане і з певними ризиками. По-перше, це загроза втрати або витоку конфіденційної інформації через кібератаки або недостатній рівень захисту даних. По-друге, надмірна автоматизація може призвести до зниження професійних навичок персоналу, якщо фахівці повністю покладаються на системи ШІ. Також варто враховувати ризики помилкових рішень, які можуть бути спричинені некоректно налаштованими алгоритмами або недостатньо

якісними вхідними даними. Тому важливо поєднувати технології з людським контролем, а також постійно вдосконалювати цифрову грамотність працівників [4]. В наукових дослідженнях виокремлюються як численні переваги застосування штучного інтелекту в обліку, так і суттєві ризики, які потребують уваги. Ризик витоку конфіденційної інформації через недостатній захист або кібератаки є серйозною загрозою для будь-якого підприємства. Окрім того, надмірна автоматизація може призвести до втрати професійних навичок у працівників, якщо вони надмірно покладаються на технології. Також існує можливість помилок через некоректно налаштовані алгоритми або неякісні дані, що можуть вплинути на прийняття неправильних рішень. Тому поєднання технологій з людським контролем і постійне вдосконалення навичок працівників є необхідними для мінімізації цих ризиків.

У таблиці 1 узагальнено основні переваги та ризики застосування ІІІ в бухгалтерському обліку.

Таблиця 1

Переваги та ризики впровадження ІІІ в процесах обліку та звітності українських компаній

Переваги	Ризики
Адаптація аналітичних звітів до індивідуальних потреб бізнесу та формування персоналізованих рекомендацій.	Можливість втрати контролю над фінансовими процесами та нерозуміння важливих деталей через надмірну залежність від автоматизації.
Гнучкість та масштабованість системи для адаптації до зростаючих потреб компанії без значних додаткових витрат.	Обмежені технічні можливості ІІІ або недостатній рівень підготовки персоналу, що ускладнює ефективне використання технологій.
Виявлення фінансових ризиків та оптимізація витрат для отримання конкурентних переваг.	Упередженість алгоритмів, що впливає на точність фінансових прогнозів та звітності.
Детальний аналіз економічних процесів для покращення стратегічного планування.	Опір персоналу через побоювання втрати робочих місць або змін у обов'язках.
Мінімізація помилок у фінансових даних та звітності.	Загрози безпеці даних через роботу з конфіденційною фінансовою інформацією.

Джерело: сформовано автором на основі [4]

Таким чином, використання штучного інтелекту в обліку стає не просто сучасною тенденцією, а реальною необхідністю, особливо для малого бізнесу. Завдяки таким технологіям підприємства можуть значно спростити виконання рутинних завдань, зменшити ймовірність помилок, підвищити точність обчислень та економити ресурси. Наприклад, системи на основі ІІІ здатні самостійно аналізувати фінансові документи, класифікувати операції, формувати звітність та навіть пропонувати варіанти оптимізації витрат або податків.

Особливо актуальним це є для малого бізнесу, який зазвичай має обмежені ресурси – як фінансові, так і кадрові. Використання ІІІ може стати вирішенням

цієї проблеми, коли підприємство не може дозволити собі великий бухгалтерський відділ або дорогих зовнішніх консультантів. Автоматизація облікових процесів дозволяє швидше обробляти дані, виявляти помилки ще до того, як вони потраплять у фінансову звітність, а також своєчасно приймати управлінські рішення [3].

Водночас, щоб повноцінно впроваджувати і використовувати такі технології, необхідно, щоб працівники мали відповідні знання і навички. Саме тому в умовах цифрової трансформації все більшої ваги набуває підготовка нових кадрів – бухгалтерів, фінансистів, аналітиків, які розуміються не лише на обліку, але й на цифрових технологіях. Сучасний фахівець має бути готовим до роботи з автоматизованими системами, вміти аналізувати дані, користуватись спеціальним програмним забезпеченням і розуміти, як функціонує штучний інтелект у межах бухгалтерського обліку [4]. Важливо, щоб фахівці мали навички роботи з великими даними, оскільки здатність ефективно обробляти та аналізувати величезні обсяги інформації є ключовою для прийняття обґрунтованих рішень у сфері фінансів. Також необхідно, щоб вони були ознайомлені з основами кібербезпеки, оскільки обробка та зберігання фінансової інформації вимагають високого рівня захисту від зовнішніх загроз.

Висновок. Розвиток інформаційних технологій, зокрема штучного інтелекту, має значний вплив на підвищення ефективності облікових процесів, особливо в малому бізнесі. Використання ШІ дозволяє автоматизувати рутинні завдання, скоротити ймовірність помилок, оптимізувати обробку даних і звітності, що дозволяє малим підприємствам знижувати витрати та пришвидшувати прийняття управлінських рішень. Такі технології дозволяють малому бізнесу досягати високих результатів навіть при обмежених фінансових та кадрових ресурсах.

Список використаних джерел:

1. Ляхович, Г.І., Вакун, О.В. Використання штучного інтелекту для підвищення ефективності системи управлінського обліку. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2023. №3(56). С. 28-33.
2. Головчак Ю.В., Головчак Г.В., Скрипник С.В. Інтеграція розумних технологій та штучного інтелекту в бухгалтерський облік: ключові аспекти цифрової революції. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. №6. С. 38-44.
3. Шаповалова А.П., Кузьменко О.П., Прокопова О.М.. Роль штучного інтелекту в оптимізації оподаткування та звітності в малому бізнесі. *Економіка і суспільство*. 2024. Вип. 62. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3987/3931> (дата звернення: 01.04.2025).
4. Костенко Ю.О., Лайчук С.М., Косташ Т.В. Використання штучного інтелекту для оптимізації процесів обліку та звітності в українських компаніях. URL: <https://a-economics.com.ua/index.php/home/article/view/273/292> (дата звернення: 01.04.2025).

Дарина МУРЛИК *
студентка 2-го курсу,
факультету менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ

Анотація. *Стаття присвячена дослідженню питань розвитку бухгалтерського обліку та оподаткування в Україні, зокрема в умовах змін, викликаних пандемією та війною. Проаналізовано основні етапи еволюції облікових систем в Україні, роль законодавчих змін та інтеграція з міжнародними стандартами. Розглянуто вплив новітніх технологій, таких як блокчейн і штучний інтелект, на ефективність обліку та управління підприємствами.*

Abstract. *The article is devoted to the study of the development of accounting and taxation in Ukraine, in particular in the context of changes caused by the pandemic and war. The main stages of the evolution of accounting systems in Ukraine, the role of legislative changes and integration with international standards are analyzed. The impact of new technologies, such as blockchain and artificial intelligence, on the efficiency of accounting and management of enterprises is considered.*

Вступ. Бухгалтерський облік в Україні має глибокі історичні корені, еволюціонуючи від простих облікових систем до складних технологій сучасності. Зміни в економічному середовищі, включаючи глобальні виклики, вимагають удосконалення облікової системи для забезпечення ефективності управління та прозорості даних.

Виклад основного матеріалу. Розвиток бухгалтерського обліку в Україні має давнє коріння, що охоплює низку етапів, починаючи від найпростіших форм обліку в давні часи до сучасних методів. На початкових стадіях, до появи товарно-грошових відносин, в Україні облік був характерний для натурального господарства. Люди потребували контролю над своїми ресурсами для виживання, тому облік обмежених ресурсів був важливою частиною щоденного життя. На цих стадіях облік був дуже простим та здійснювався переважно за допомогою примітивних засобів, таких як пальці рук, позначки на тілі, схематичні зображення на каменях або дереві. З розвитком товарно-грошових відносин, що почали формуватися в Україні ще за часів Київської Русі, виникли складніші форми обліку. У цей період на території сучасної України вирувала активна економічна діяльність, і облік став необхідним для контролю фінансів,

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування – Олена ПОДОЛЯНЧУК

торгівлі, земельних ресурсів. Перші бухгалтерські реєстри, які використовувалися в князівствах, були запроваджені для контролю над прибутками та видатками різних економічних суб'єктів [1].

Важливо зазначити, що перші бухгалтерські реєстри не тільки виконували функцію контролю за фінансами, але й були інструментом забезпечення економічної дисципліни. Вони давали можливість князям та місцевим правителям здійснювати ефективний нагляд за господарствами, а також допомагали у плануванні та розподілі ресурсів.

Зі становленням державності та зміцненням товарно-грошових відносин у XVI-XVIII століттях бухгалтерський облік почав набувати системності. Тоді ж з'являються різноманітні облікові реєстри, журнали, книги, в яких фіксувалися фінансові операції. Це давало можливість організувати контроль над витратами та доходами, а також ефективніше розподіляти ресурси. Окрім того, в цей час почали використовуватися перші методи обчислення податків [1].

Загалом, цей часовий відрізок можна визначити як ключовий етап у формуванні бухгалтерського обліку, як фундаменту для дієвого фінансового та ресурсного менеджменту. Облік почав структуруватися, що відкрило шлях до значного підвищення ефективності економічної діяльності, як на державному рівні, так і на рівні окремих підприємств.

З початком XX століття в Україні з'являються нові теоретичні підходи до ведення бухгалтерії, зокрема, через імплементацію досвіду європейських країн. У період з 1917 по 1991 рік, враховуючи соціалістичний устрій, бухгалтерський облік в Україні зазнав радикальних змін і підкорявся стандартам, які не завжди відповідали потребам ринку [1].

В умовах соціалістичної системи планування, бухгалтерський облік був націлений не на реалії ринку, а на централізоване регулювання економікою, що зумовило суттєві відмінності від того, як він працював у західних державах. За часів радянської доби, облік підпорядковувався жорстким державним вимогам та правилам, які значно обмежували можливості для ведення підприємницької діяльності. Враховуючи підпорядкування економіки плановим показникам, бухгалтерія не завжди мала змогу ефективно реагувати на потреби ринку, а орієнтація на централізоване планування нерідко призводила до нерівномірного розвитку різних галузей. З кінця 1980-х років, коли розпочався перехід до ринкової економіки, в Україні з'явилися нові підходи до бухгалтерії, зокрема, були розроблені перші бухгалтерські стандарти, які вийшли за межі простого контролю над витратами та доходами, та містили в собі розвинену систему управління підприємствами та фінансами [1].

Таким чином, можна відзначити, що історія становлення бухгалтерського обліку в Україні сягає корінням у сиву давнину людства. Від найдавніших часів люди усвідомлювали важливість продукування матеріальних цінностей для забезпечення власного існування та процвітання. Завдяки безперервному оновленню та повторенню виробничих та соціальних процесів, суспільство мало змогу існувати та розвиватися. Цей кругообіг виробництва і відтворення став

ґрунтом для виникнення різних форм обліку.

Розвиток бухгалтерського обліку та оподаткування в Україні відбувається у контексті великої кількості нормативно-правових актів, які визначаються та регулюються державними органами. Основним нормативним документом у сфері бухгалтерського обліку є Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» №996 від 16.07.1999 року, яким встановлено принципи, на яких базується уся система бухгалтерського обліку в країні, гарантує єдність у веденні обліку майна, господарських операцій та зобов'язань. Також він визначає порядок складання достовірної фінансової інформації про майновий стан підприємств, їхні доходи та витрати [2].

Прийняття Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» ознаменувало важливий етап на шляху до гармонізації облікової системи з міжнародними нормами. Закон заклав фундамент чітких засад ведення обліку, уніфікував облікові процедури та підняв рівень довіри до фінансової інформації підприємств. Створення прозорої та достовірної звітності – це не лише зобов'язання перед державою, а й ключовий фактор для залучення інвестицій, підтримки підприємницької діяльності та інтеграції України у світовий економічний простір.

Міністерство фінансів України виконує роль ключового регулятора у сфері бухгалтерського обліку. Його завдання включають державний контроль за правильністю ведення бухгалтерської документації, підготовкою бюджетної та фінансової звітності, а також проведенням аудиторських перевірок. Міністерство активно працює над вдосконаленням національної системи обліку, розробляє методологічні підходи та стандарти, які сприяють узгодженню фінансової звітності із сучасними міжнародними нормам [2].

Це дозволяє Україні рухатися в напрямку інтеграції до глобальної фінансової системи та підвищує довіру до національної економіки з боку інвесторів та міжнародних партнерів. Удосконалення бухгалтерського обліку через регулювання та постійне вдосконалення стандартів є важливим етапом на шляху до сталого економічного розвитку країни.

Починаючи з 2017 року, в Україні були запроваджені значні зміни до законодавства у сфері бухгалтерського обліку та оподаткування, що суттєво вплинули на діяльність підприємств, особливо в контексті євроінтеграційних процесів. Зокрема, зміни до Податкового кодексу України, внесені законами №466-IX, №786-IX, №1117-IX, сприяли впровадженню правил BEPS (Base Erosion and Profit Shifting) та модернізували підходи до оподаткування [2].

Ці зміни дозволяють Україні адаптуватися до міжнародних норм і вимог, сприяючи створенню конкурентоспроможного бізнес-середовища. Вони знижують ризик використання трансфертного ціноутворення для уникнення оподаткування і забезпечують більшу стабільність для національних підприємств, оскільки знижуються можливості для зловживань з боку великих міжнародних корпорацій.

Одночасно ці зміни підвищують вимоги до бухгалтерського обліку та

фінансової звітності підприємств, але потребують вдосконалення внутрішніх процесів і може стати викликом для малих та середніх підприємств. Однак у перспективі вони сприяють розвитку більш сучасної та ефективної системи оподаткування, що відповідає вимогам глобальної економіки.

Динамічна зміна глобального економічного оточення обумовлює потребу в комплексному переосмисленні традиційної системи бухгалтерського обліку, що має спиратися на позитивний досвід міжнародних методик організації облікових процесів та враховувати всі їхні переваги. В умовах реалізації Україною прагнення до європейської інтеграції, логічним є активне впровадження європейського досвіду організації бухгалтерського обліку та звітності з метою вдосконалення облікової моделі України.

Науковці стверджують, що наразі бухгалтерська система України, хоч і сформована, але продовжує супроводжуватися динамічними змінами соціально-економічного середовища. Їй притаманні наступні особливості:

1. Структура системи бухгалтерського обліку в Україні: Вона визначає методологічні основи для організації облікових операцій всередині певного господарюючого суб'єкта, враховуючи при цьому загальнодержавні регуляторні вимоги та стандарти.

2. Тенденції трансформації: Зміни в системах бухгалтерського обліку викликані технологічними зрушеннями, цифровою трансформацією та глобалізацією. Це охоплює формування цифрової економіки, вдосконалення електронного документообігу, використання хмарних технологій та підвищення значення інформаційної безпеки.

3. Адаптація до міжнародних стандартів: Впровадження поетапної адаптації системи бухгалтерського обліку України до норм Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ) має ключове значення для інтеграції у глобальну економіку [3].

Застосування МСФЗ в Україні регулюється виключно офіційним перекладом, який забезпечує Міністерство фінансів України. Питання, пов'язані із впровадженням МСФЗ в Україні, стосуються зокрема:

- оновлення стандартів відбувається із певним запізненням, при цьому переклади нерідко втрачають актуальність та не цілком відповідають оригінальним англomовним версіям, виданим International Accounting Standards Board;

- поява нових стандартів або їх відсутність, а також суттєве відставання через тривалий час, необхідний для перекладу. Окрім того, було виявлено неточності в наявних перекладах [3].

Труднощі з впровадженням МСФЗ в Україні відчутно впливають на достовірність фінансової звітності. Застарілі переклади та затримки з актуалізацією стандартів породжують ризики для коректного розуміння та застосування вимог міжнародних правил. Неточності в перекладах можуть зумовлювати неоднозначності та помилки в обліковій практиці. Щоб забезпечити відповідність світовим стандартам, необхідно налагодити оперативне оновлення перекладів та залучати експертів для їхньої високоякісної адаптації. Тільки таким

чином українські підприємства матимуть змогу ефективно інтегруватися в глобальну економічну систему.

Бухгалтерський облік і система оподаткування сьогодні переживають значні зміни через нові виклики, такі як пандемія COVID-19 та військова агресія, що негативно впливають на економічну ситуацію в Україні. В результаті підприємства стикаються з необхідністю адаптуватися до нових реалій, зокрема зменшенням обсягів виробництва і складнощами в плануванні фінансів. Це ставить на перший план роль бухгалтерії як інструмента контролю і планування, який має бути більш оперативним та аналітичним [4].

Водночас, з розвитком технологій, особливо в сфері ІТ, бухгалтерський облік змінюється, стаючи більш автоматизованим і зручним завдяки використанню спеціалізованих програм та новітніх технологій, таких як блокчейн та штучний інтелект. Це дозволяє удосконалити систему обліку, зробити її більш ефективною та зручнішою для управління підприємствами. Оцифрування та впровадження нових технологій можуть допомогти вирішити низку проблем сучасного бухгалтерського обліку, зробити його більш надійним і прозорим [4].

Загалом, інтегрування технологій в бухгалтерський облік є надзвичайно важливим процесом для підвищення ефективності ведення бізнесу у сучасному світі. Це ключовий крок, що дозволяє підприємствам не лише адаптуватися до змін, але й забезпечувати стабільний економічний розвиток, навіть у найскладніших економічних умовах.

Висновок. Бухгалтерський облік в Україні має давні традиції і змінюється разом із розвитком економічного середовища, а також під впливом глобалізаційних тенденцій та новітніх технологій. Від найпростіших способів обліку до сучасних підходів, система бухгалтерії в країні зазнала значних змін, що дозволило їй поступово наблизитися до міжнародних стандартів.

Список використаних джерел:

1. Дунаєва М. В. Шляхи розвитку та проблеми становлення бухгалтерського обліку в Україні. *Регіональна економіка та управління*. 2021. №1 (31). С. 40-46.
2. Костюченко В.М., Леотович І.В. Розвиток бухгалтерського обліку та оподаткування в Україні. 2024.UNIVERSUM. 2024. №9. С. 34-43.
3. Ярмолук О.Ф., Дмитренко О.М., Вітер С.А. Тенденції та закономірності розвитку бухгалтерського обліку в Україні з урахуванням зарубіжного досвіду. *Облік і фінанси*. 2021. №1 (91). С. 44-51.
4. Зябченкова Г.В., Іванова К.В. Тенденції розвитку та перспективи сучасного обліку та оподаткування в Україні. 2023. URL: <https://api.dspace.khadi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/ef7a8fc6-22fd-4d03-8718-bf781262552a/content> (дата звернення: 01.04.2025).

Марія ПОПОВА *

студентка 2-го курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

КОНТЕНТ – МАРКЕТИНГ В СУЧАСНИХ УМОВАХ УКРАЇНИ

Анотація. У статті розглянуто роль контент-маркетингу в умовах війни в Україні як одного з головних інструментів комунікації між бізнесом та споживачами. Описано зміни в поведінці споживачів та ефективні канали просування, які адаптовано до сучасних викликів. Особлива увага приділяється соціальній відповідальності бізнесу, підтримці національних ініціатив і зміцненню довіри до брендів.

Проаналізовано основні критерії використання контент-маркетингу до війни та під час війни в Україні. Досліджено складові використання українськими компаніями контент-маркетингу для збереження активності на ринку та підтримки аудиторії у складний період.

Abstract. The article discusses the role of content marketing in the context of the war in Ukraine as one of the main tools of communication between business and consumers. Changes in consumer behavior and effective promotion channels adapted to modern challenges are described. Particular attention is paid to the social responsibility of business, support for national initiatives, and strengthening of brand confidence.

The main criteria for using content marketing before and during the war in Ukraine are analyzed. The components of the use of content marketing by Ukrainian companies to maintain activity in the market and support the audience in a difficult period are investigated.

Вступ. Посилення глобалізаційних та кризових процесів стимулюють та підкреслюють необхідність для підприємств відкриття доступу до світових ресурсів ефективного розвитку. Одночасно викликають загострення конкуренції на всіх її рівнях та вимагають від суб'єктів господарювання активного пошуку нових напрямків і пріоритетів їх конкурентоспроможного росту в складних умовах економічних перетворень [6]. Війна, економічна нестабільність та інші кризові чинники – у цих умовах контент-маркетинг стає не просто інструментом просування, а життєвою необхідною стратегією для виживання та розвитку бізнесу. Традиційні методи реклами поступово втрачають популярність, натомість контент-маркетинг стає ключовим інструментом для залучення та

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу, доцент кафедри обліку і оподаткування – Коваль Н.І.

утримання клієнтів.

Виклад основного матеріалу. Успішне функціонування підприємств в умовах кризи певною мірою обумовлене використанням новітніх маркетингових технологій, зокрема франчайзингу, мерчандайзингу, заходів стимулювання збуту та контент-маркетингу [6].

Контент-маркетинг – це стратегія залучення й утримання клієнтів, що ґрунтується на створенні корисного та цінного контенту, який надає споживачам інформацію, що відповідає на їхні питання чи проблеми. В умовах війни цей підхід набув особливої актуальності, адже традиційні методи реклами, як правило, вже не відповідають реаліям, де споживачі стали більш обережними і критичними до комерційних повідомлень [2]. Основною метою контент-маркетингу є не просто продаж, а формування довірливих відносин між брендом і споживачами. Це дозволяє бізнесам не лише залучати нових клієнтів, але й створювати лояльну аудиторію, що готова підтримувати їх в умовах економічної нестабільності та соціальної напруги [4].

Війна в Україні кардинально змінила підхід бізнесів до маркетингових стратегій. Споживачі стали більш емоційно вразливими і критичними, тому традиційні рекламні методи втратили свою ефективність. У цей період контент-маркетинг став основним інструментом, через який компанії можуть не тільки продовжувати свою діяльність, а й підтримувати патріотичні ініціативи, показувати свою соціальну відповідальність і підтримку національних продуктів. Використання соціальних мереж, відео контенту, блогів і подкастів стало важливою складовою стратегії маркетингу під час війни. Бренди активно залучають аудиторію через соціальні ініціативи, висвітлюючи допомогу військовим, волонтерам та внутрішньо переміщеним особам. Це дозволяє зміцнювати зв'язки з клієнтами та підвищувати довіру до брендів [5].

Наприклад, багато компаній почали використовувати українську символіку у своїх рекламних кампаніях, висвітлювати історії про незламність та єдність народу, що відображає підтримку національних ініціатив і сприяє формуванню позитивного іміджу бренду серед аудиторії. Також відкритість у комунікаціях, показ процесів виробництва, історії про адаптацію бізнесу до нових умов стали важливими аспектами контент-маркетингу в цей період [3].

Під час війни в Україні змінилася динаміка використання каналів контент маркетингу, що відображає нові реалії: від змін у поведінці споживачів до технічних обмежень. Кожен канал має свої переваги та обмеження, що варто враховувати для досягнення найкращих результатів у сучасних умовах. Інтернет-канали, зокрема соціальні мережі та відеоконтент, продовжують бути основними платформами для залучення та комунікації з аудиторією в умовах війни. Соціальні мережі, такі як Facebook, Instagram, TikTok, Telegram, стали основними майданчиками для просування брендів та активної взаємодії з користувачами. Соціальні мережі мають високу ефективність завдяки своєму вірусному потенціалу, швидкому зворотному зв'язку та можливості підтримки патріотичних ініціатив. Водночас їх використання вимагає значних ресурсів на регулярне

оновлення контенту, щоб зберігати активність і залученість аудиторії [1].

Відео контент також демонструє високу ефективність у цей період, зокрема через свою емоційність та здатність донести важливу інформацію в умовах кризи. Однак виробництво якісного відеоконтенту потребує значних фінансових та технічних витрат [4]. Інші канали, такі як блог-платформи та email-маркетинг, хоча й мають середню ефективність, все ж залишаються важливими інструментами для просування контенту на довгострокову перспективу завдяки SEO-оптимізації та персоналізованим комунікаціям. Порівняння статистики до війни та під час війни демонструє значні зміни в поведінці споживачів і використанні маркетингових інструментів (таблиця 1)

Таблиця 1

Використання контент-маркетингу до війни та під час війни в Україні

Критерій	До війни (2021-2022 рр.)	Під час війни (2022-2025 рр.)
Витрати на контент маркетинг	10-15% від загальних маркетингових витрат	Збільшення інвестицій на контент через перехід до цифрових каналів та онлайн-просування
Популярні платформи	Facebook, Instagram, YouTube, LinkedIn	Facebook, Instagram, TikTok, YouTube, Telegram
Формати контенту	Блоги, статті, відео, соціальні мережі	Відео, пости в соцмережах, підкасти, короткі відео (Reels, TikTok)
Взаємодія з клієнтами	Активна комунікація, опитування, конкурси	Посилена взаємодія через волонтерські ініціативи, підтримка національних продуктів, зворотний зв'язок через месенджери
Основні теми контенту	Просування бренду, новини, інформаційні статті	Підтримка патріотичних ініціатив, соціальна відповідальність, волонтерська діяльність
Залучення аудиторії	Органічне залучення через SEO та контент у блогах	Рекламні кампанії з фокусом на соціальні цінності, актуальні питання для аудиторії
Ефективність	Висока на ринку з низьким рівнем конкуренції	Вища ефективність через адаптацію до нових умов, більш ніж 50% збільшення залучення в умовах війни

Джерело: сформовано автором на основі [2]

За результатами даної таблиці ми бачимо, що бізнеси адаптували свої стратегії, фокусуючись на підтримці соціальних ініціатив, підвищенні патріотичних настроїв і зміцненні зв'язку з аудиторією через інтерактивний та експертний контент.

Контент-маркетинг охоплює широкий спектр форматів, кожен з яких має свої переваги залежно від цілей компанії, аудиторії та доступних ресурсів. Серед найбільш популярних форматів, які використовуються українськими бізнесами у

воєнний період, варто виділити наступні:

- Статті та блоги (SEO-оптимізовані матеріали для залучення органічного трафіку).
- Відеоконтент (огляди, вебінари, навчальні відео).
- Інфографіка (візуальне подання складної інформації).
- Подкасти (аудіоконтент для залучення мобільної аудиторії).
- Соціальні мережі (пости, історії, інтерактивні формати).
- Електронні книги та гайди (розширений контент для глибшого розуміння теми) [3].

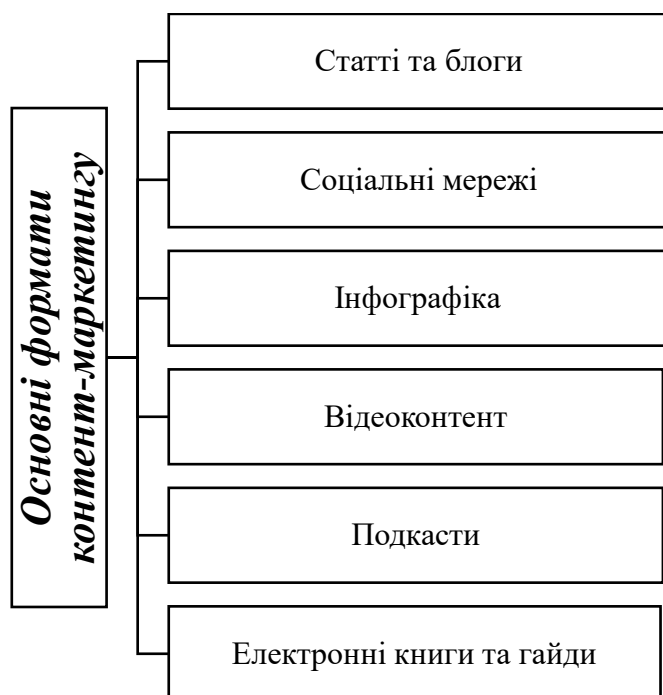

Рис. 1. Основні сучасні формати контент-маркетингу

Джерело: сформовано автором на основі [2]

У контексті війни в Україні особливої популярності набули відеоконтент та соціальні мережі, які стали не лише каналами комунікації, а й інструментами емоційного єднання бізнесу з аудиторією. Саме ці формати дозволяють брендам оперативно реагувати на суспільно значущі події, публічно висловлювати свою позицію, підтримувати волонтерські та благодійні ініціативи, а також демонструвати соціальну відповідальність [6].

Компанії активно застосовують короткі відео для інформування про актуальні виклики, мобілізації підтримки, збору коштів, просування національного виробника та зміцнення патріотичних наративів. Такий контент швидко поширюється, емоційно впливає на споживача та підвищує рівень довіри до бренду.

Водночас, блоги та email-маркетинг залишаються важливими інструментами для довгострокового стратегічного просування. Вони забезпечують стабільний приплив органічного трафіку, дозволяють формувати

експертний образ компанії та підтримувати персоналізовану комунікацію з клієнтом, що особливо цінно в умовах інформаційного перевантаження. Збалансоване використання всіх форматів контенту дозволяє бізнесам не лише виживати у кризовий період, а й зміцнювати свій вплив та суспільну значущість [5].

Висновок. В умовах воєнного стану контент-маркетинг став важливим інструментом для усіх галузей та напрямків бізнесу, які прагнуть не лише продавати свої товари, роботи, послуги, а й активно підтримувати Україну та її громадян у цей складний історичний період. Кризові чинники вплинули на зміну підходів до маркетингових досліджень та стратегій для українського бізнесу. Адаптація маркетингових стратегій до нових реалій дозволяє українським компаніям не лише зберігати свою присутність на ринку, а й активніше взаємодіяти з аудиторією в умовах кризових ситуацій. В умовах війни соціальні мережі стали платформами для активної підтримки патріотичних ініціатив, збору коштів на волонтерські потреби, а також для поширення важливої інформації.

Однак, через великий інформаційний шум та високі вимоги до регулярної активності, це також вимагає від брендів значних ресурсів на створення актуального та цікавого контенту. Загалом, контент-маркетинг в сучасних умовах України – це не лише інструмент для просування продуктів чи послуг, а й потужний засіб для зміцнення зв'язку з аудиторією, формування позитивного іміджу компанії та підтримки суспільства.

Список використаних джерел:

1. Державна служба статистики України. *Аналіз впливу економічної нестабільності на поведінку споживачів в умовах війни*. 2024. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 03.04.2025).
2. Українська асоціація маркетингологів. *Контент-маркетинг в умовах війни: нові тренди та адаптація стратегій*. 2023. URL: <https://uam.org.ua/> (дата звернення: 04.04.2025).
3. Яременко О. Вплив війни на зміни в українському бізнесі та маркетингу. *Журнал маркетингових стратегій*. 2023. № 5(2). С. 45–60.
4. Федоренко О. Літературні й аналітичні статті на тему адаптації українських бізнесів у кризових умовах. *Маркетингові стратегії: тенденції та практики в Україні*. 2023. URL: <https://www.marketing-strategy.ua/> (дата звернення: 05.04.2025).
5. Кузьміна М. Соціальні мережі як інструмент контент-маркетингу під час війни. *Соціологія масових комунікацій*. 2022. № 12(1). С. 30-42. URL: <https://www.sociology.org.ua/> (дата звернення: 03.04.2025).
6. Koval N.I. Theoretical and practical aspects of marketing activities of agrarian formations: a component of anti-crisis management. *Features of the development of the agricultural sector of Ukraine's economy in the context of European integration*. Monograph. – Primedia eLaunch, Boston, USA, 2024. P. 120-151. DOI: <http://doi.org/10.46299/979-8-89692-747-1.6>

Олександра МЕЛЬНИК*
студентка 2-го курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ВІРУСНИЙ МАРКЕТИНГ: ВІД СТИХІЙНОСТІ ДО СТРАТЕГІЧНОГО ВПЛИВУ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню вірусного маркетингу як ефективної стратегії в сучасному цифровому середовищі. Розглянуто еволюцію вірусного маркетингу від стихійного явища до усвідомленого інструменту, розкрито ключові етапи його механізму поширення та наведено приклади успішних вірусних кампаній. Проаналізовано переваги та ризики використання вірусного маркетингу, а також окреслено перспективи його подальшого розвитку в умовах технологічних інновацій та змін у поведінці споживачів.

Abstract. The article is devoted to the study of viral marketing as an effective strategy in the modern digital environment. The article considers the evolution of viral marketing from a spontaneous phenomenon to a conscious tool, reveals the key stages of its spreading mechanism and provides examples of successful viral campaigns. The advantages and risks of using viral marketing are analysed, and the prospects for its further development in the context of technological innovations and changes in consumer behavior are outlined.

Вступ. У сучасному динамічному світі маркетингу, де інформація поширюється з неймовірною швидкістю, вірусний маркетинг перестав бути випадковим явищем і трансформувався в усвідомлену та потужну стратегію для бізнесу.

Вірусний маркетинг – це тип маркетингу, коли компанії або бренди рекламують свої продукти чи послуги за допомогою онлайн-методів. Ця інформація чи контент блискавично поширюється в Інтернеті. Він також відомий як «V-маркетинг» або «органічний маркетинг». Крім того, вірусний маркетинг є дуже ефективним, створюючи величезну кількість трафіку та потенційних клієнтів. [2]

Виклад основного матеріалу. На зорі свого становлення успіх вірусних кампаній часто здавався результатом випадковості. Однак еволюція інтернету та соціальних медіа виявила певні закономірності та принципи, які маркетологи можуть використовувати для підвищення вірогідності вірусного поширення. Ключовим елементом є глибоке розуміння мотивації аудиторії: чому люди

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу, доцент кафедри обліку і оподаткування – Коваль Н.І.

діляться певним контентом? Відповіді можуть варіюватися від бажання висловити власну думку та поділитися корисними знаннями до прагнення розважити друзів, підкреслити свою приналежність до певної спільноти або ж просто відчутти емоційний зв'язок з брендом [5].

Для ефективного використання вірусного маркетингу важливо розуміти його основні види:

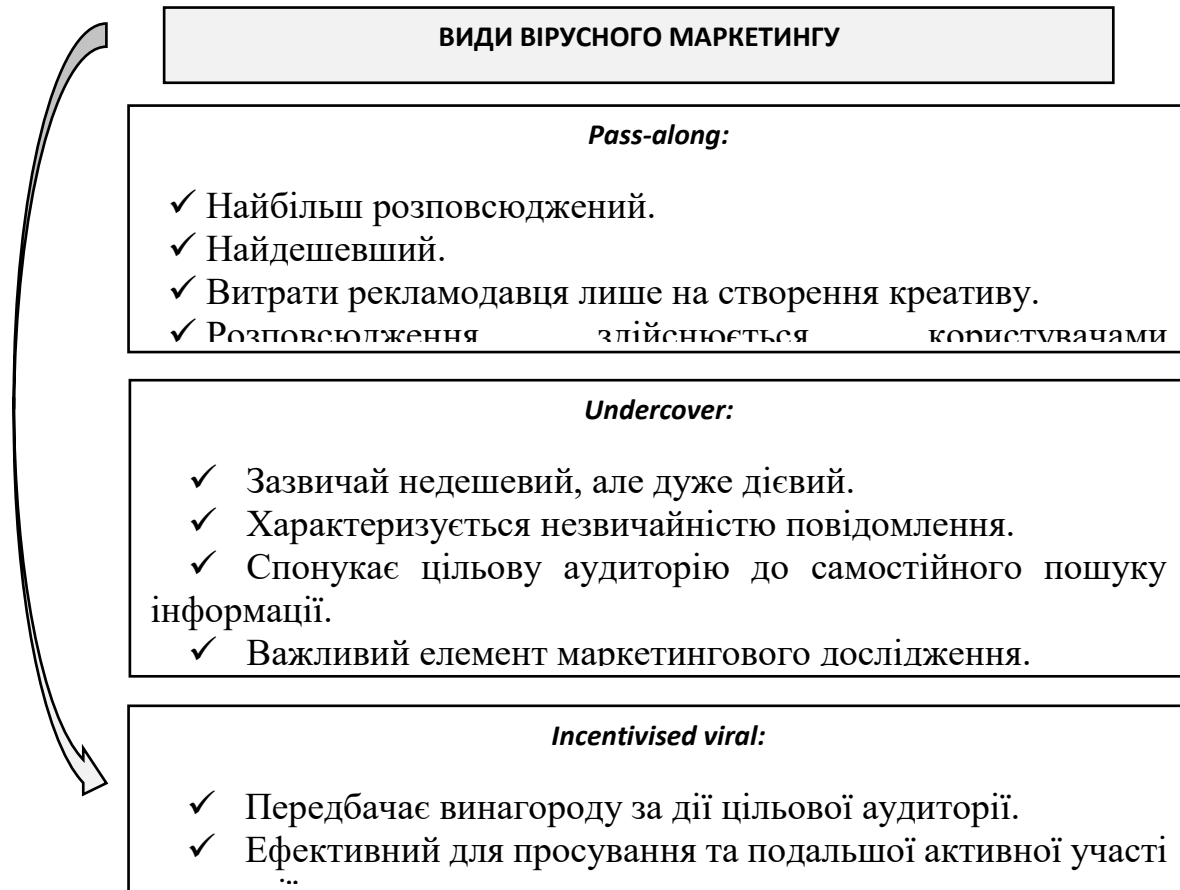

Рис. 1. Види вірусного маркетингу.

Джерело: систематизовано автором на основі [3]

Механізм поширення вірусного контенту розгортається через кілька ключових етапів, кожен з яких є визначальним для забезпечення широкого охоплення та активної зацікавленості аудиторії. Першим кроком є розробка емоційно насиченого та оригінального матеріалу, що не просто привертає увагу, а й володіє значним потенціалом для самостійного розповсюдження. Цього можна досягти завдяки незвичайному сюжету, влучному гумору, актуальній соціальній тематиці або нестандартній формі подачі [1, 2, 6]. Яскравим прикладом є українська мережа супермаркетів «Сільпо», яка ефективно використала вірусну силу мемів під час повномасштабного вторгнення. Одним із помітних випадків стала публікація, що обігрувала «активне зібрання на горі Щекавиця» - дотепну реакцію на загрозу агресії. Завдяки своєчасному гумору та оперативному реагуванню, цей пост швидко набув величезної популярності, зібравши тисячі вподобань, коментарів та поширень у соціальних мережах.

Наступним важливим етапом є продумане «посівання» контенту – його первинне розміщення на релевантних каналах та налагодження співпраці з інфлюенсерами та лідерами думок [1]. Саме ці авторитетні особистості стають першими «ретрансляторами» інформації, запускаючи ланцюгову реакцію поширення. Бренд Coca-Cola є показовим прикладом, систематично залучаючи популярних блогерів до своїх рекламних кампаній для просування нових напоїв, демонструючи продукт, ділячись особистими враженнями та заохочуючи свою аудиторію долучатися.

Третім ключовим етапом є активне стимулювання поширення контенту серед кінцевих користувачів. Це включає заохочення до вподобань, репостів, коментування, а також організацію конкурсів, флешмобів або челенджів. Український онлайн-ритейлер Rozetka успішно застосовує цей підхід, регулярно проводячи різноманітні розіграші та інтерактивні заходи у своїх соціальних мережах, де умови участі зазвичай прості – підписка на сторінку, відмітка друзів у коментарях та поширення публікації. Таким чином, кожен учасник стає активним розповсюджувачем інформації про бренд, залучаючи нову аудиторію.

Статистичні дані свідчать про часову динаміку вірусного поширення: пікова кількість переглядів зазвичай припадає на 3-5 дні після запуску і може тривати до 21 дня, що підкреслює довготривалість ефекту вірусної реклами. Перші три дні є критично важливими, оскільки саме в цей період вірусна реклама набирає обертів та активно поширюється в мережі. [7]

Ефективність вірусного маркетингу підтверджується численними успішними кейсами. До найвідоміших належить стратегія Hotmail: компанія додавала до кожного відправленого електронного листа ненав'язливе запрошення створити власну поштову скриньку на їхньому сервісі. Це просте рішення стало справжнім проривом і залучило мільйони нових користувачів [5]. У сучасному цифровому просторі аналогами стали популярні TikTok-челенджі, креативні відеоролики від IKEA, іронічні та провокаційні кампанії Burger King, а також дотепні публікації від Netflix, якими користувачі із задоволенням діляться. Варто також згадати вірусні відеоролики «Roller Babies» від Evian, де дорослі поводитися як немовлята на роликах, миттєво підкоривши інтернет своєю несподіваністю та гумором, значно підвищивши впізнаваність бренду.

Проаналізувавши механізми поширення та розглянувши успішні приклади, важливо також торкнутися питання вимірювання ефективності вірусних кампаній. Хоча прямий контроль над поширенням відсутній, існує низка ключових методик та підходів, що дозволяють оцінити їхній успіх. До них належать [4]:

1. Охоплення: Кількість унікальних користувачів, які переглянули контент або взаємодіяли з ним.

2. Залученість: Оцінює рівень взаємодії аудиторії, фіксуючи лайки, коментарі, репости, збереження та інші прояви активності. Висока залученість свідчить про релевантність та цікавість контенту.

3. Коефіцієнт поширення: Розраховується як відношення кількості

поширень до загальної кількості переглядів або охоплення.

4. Згадки бренду: Кількість разів, коли бренд або пов'язані з ним ключові слова згадуються в контексті вірусної кампанії. Це допомагає оцінити зростання впізнаваності.

5. Переходи на сайт та конверсії: Відстеження трафіку, що надходить на сайт компанії з вірусного контенту, та подальших конверсій (наприклад, реєстрацій, покупок). Це дозволяє оцінити прямий вплив кампанії на бізнес-результати.

6. Аналіз тональності: Оцінка емоційного забарвлення коментарів та згадок про бренд. Важливо відстежувати як позитивні, так і негативні відгуки [2; 4].

ПЕРЕВАГИ

1. Нестандартний підхід дозволяє пробитися крізь велику кількість рекламних пропозицій, які оточують сучасного споживача. Грамотна вірусна реклама добре запам'ятовується і створює вау-ефект.

2. Зазвичай дешевша, ніж традиційна реклама. Наприклад, не обов'язково наймати професійного фотографа або оператора, платити за стандартні канали просування.

3. Можливість охопити нову аудиторію, яка раніше про вас не знала. Ваше повідомлення побачать не лише потенційні клієнти, на яких ви зазвичай націлені. Про бренд дізнаються

НЕДОЛІКИ

1. Після запуску вірусної кампанії неможливо контролювати те, що відбувається далі. Контент розповсюджується сам по собі, і ринкове середовище може змінюватися. Якщо виникне негатив, то не буде кнопки «вимкнути», на відміну від контекстної реклами.

2. Ефективність вірусного маркетингу важко виміряти – ви не контролюєте канали, через які користувачі поширюватимуть вашу рекламу. Також важко заздалегідь передбачити рентабельність інвестицій у вірусний маркетинг. Деякі кампанії швидко стають популярними, інші можуть зазнати невдачі.

3. Вірусна реклама, яка поширюється з негативними відгуками, може завдати величезної

Рис. 2. Плюси та мінуси вірусної реклами

Джерело: систематизовано автором на основі [2]

Проте, поряд з очевидними перевагами, вірусний маркетинг має і свої вразливі сторони. Головна з них – це непередбачуваність результату. Жодна, навіть найретельніше розроблена стратегія, не дає стовідсоткової гарантії успіху: якісний та креативний контент може залишитися непоміченим аудиторією [4]. Крім того, існує потенційний ризик неконтрольованої інтерпретації повідомлення після його запуску – аудиторія може сприйняти ідею не так, як це задумували автори. У найгіршому випадку це може призвести до виникнення репутаційної кризи [4]. З точки зору сьогодення, особливу увагу слід приділити

ролі нових цифрових платформ. TikTok, Instagram та Facebook залишаються ключовими каналами поширення, а важливість локальних платформ та месенджерів зростає, особливо при виході на нові ринки. Порівнюючи сучасні підходи з минулим, можна простежити еволюцію від стихійного «сарафанного радіо» до більш стратегічного та керованого процесу, де маркетологи використовують широкий спектр інструментів для стимулювання та аналізу вірусного поширення, тоді як телевізійна реклама поступається позиціями цифровим платформам. Вірусний маркетинг – це надзвичайно потужний інструмент, особливо на етапах виведення нового продукту або для «перезапуску» вже наявного завдяки здатності залучати широку аудиторію при мінімальних витратах, якщо контент створено влучно, є легким для сприйняття, емоційно насиченим та містить елемент несподіванки або провокації.

Висновок. Підсумовуючи, вірусний маркетинг у сучасному цифровому ландшафті є не просто миттєвою тенденцією, а зрілою та дієвою стратегією, що здатна забезпечити значний маркетинговий ефект. Еволюціонувавши від випадкових спалахів популярності до усвідомлених технологій впливу, він спирається на глибоке розуміння людської мотивації та майстерне використання цифрових каналів комунікації. Попри певні ризики та непередбачуваність, вірусний маркетинг залишається потужним інструментом, здатним залучати широкі аудиторії та підвищувати впізнаваність бренду завдяки створенню емоційно насиченого, оригінального та легкого для поширення контенту.

Список використаних джерел:

1. Вірус, як метод досягнення успіху. *Вечірній Київ*. 2017. URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/17624/> (дата звернення: 04.04.2025).
2. Вірусний маркетинг: короткий гайд. *Нектарин*. URL: <https://nektaryn.com/blog/virusnii-marketing-korotkii-gaid/> (дата звернення: 03.04.2025).
3. Ковальчук С. В., Тябіна О.С. Вірусний маркетинг – ліки від кризи. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2009. № 6. Т. 3. С. 72-75. URL: https://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/2009_6_3/pdf/072-075.pdf (дата звернення: 04.04.2025).
4. Кордзая Н.Р. Вірусний маркетинг як метод електронної комерції. 2018. С. 338. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/15_ukr/53.pdf (дата звернення: 05.04.2025).
5. Курасова В. Є., Мозгова Г. В., Вірусний маркетинг: можливості використання під час реалізації маркетингової стратегії. 2018. № 2. Т. 29 (68). С. 22-26. URL: https://www.econ.vernadskyjournals.in.ua/journals/2018/29_68_2/7.pdf (дата звернення: 05.04.2025).
6. Тихонюк Н., Міщенко С. Вірусний маркетинг: реклама, за яку не потрібно платити. *Елітвеб*. 2023. URL: <https://elit-web.ua/ua/blog/viral-marketing> (дата звернення: 06.04.2025).
7. Янчук Т., Горелова Д. Вірусний маркетинг як основний вид інтернет-маркетингу. *Економічний аналіз*. 2022. Том 32. № 2. С. 228-235.

Каміла ЛИСА*,
студентка 2 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ЕКОЛОГІЧНИЙ МАРКЕТИНГ: ЯК БРЕНДИ ВИКОРИСТОВУЮТЬ СОЦМЕРЕЖІ ДЛЯ ПРОСУВАННЯ СТАЛОГО СПОЖИВАННЯ

***Анотація.** У статті досліджується роль соціальних мереж у просуванні екологічного маркетингу та формуванні культури сталого споживання. Розглядаються основні стратегії, що використовують бренди для популяризації екологічних ініціатив, зокрема розповідь історій (storytelling), візуальний контент, співпраця з інфлюенсерами, застосування хештегів, прозорість та інтерактивність. Аналізується ефективність соціальних мереж як інструменту залучення споживачів та підвищення їхньої обізнаності про екологічні продукти й послуги.*

***Abstract.** The article explores the role of social networks in promoting environmental marketing and creating a culture of sustainable consumption. The main strategies used by brands to promote environmental initiatives are considered, including storytelling, visual content, collaboration with influencers, the use of hashtags, transparency and interactivity. The effectiveness of social networks as a tool for attracting consumers and increasing their awareness of environmental products and services is analyzed.*

Вступ. Екологічний маркетинг, відомий також як зелений маркетинг, є стратегією, що фокусується на просуванні продуктів і послуг, які мінімізують негативний вплив на довкілля. Зростання екологічної свідомості серед споживачів, особливо в епоху цифрових технологій, змушує бренди адаптувати свої маркетингові підходи.

Соціальні мережі, такі як Instagram, TikTok, X і YouTube, стали платформами, де компанії не лише рекламують товари, а й формують цінності сталого споживання. Завдяки інтерактивному контенту, бренди можуть доносити інформацію про екологічні ініціативи, демонструвати процеси виробництва та підтверджувати відповідність своїх продуктів принципам сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу. З другої половини XX ст. людство починають захоплювати ідеї екологічної гармонії, безпечності існування майбутніх поколінь, здорового способу життя, чистого довкілля, адаптації до

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу, доцент кафедри обліку і оподаткування – Коваль Н.І.

кліматичних змін, збереження природних ресурсів та раціонального природокористування. Ці спершу теоретико-наукові положення з часом набувають дедалі більшого поширення і підтримки поза межами наукової спільноти. Їх популяризація в суспільстві формує нові види потреб – екологічні.

Ці потреби стосуються продуктів, їх пакування, транспортування, просування, перероблення, утилізації, споживання, технологій, ресурсів, умов виробництва, впливу на довкілля і здоров'я людини. У відповідь на екологічні запити з боку споживачів виробники починають активно впроваджувати екологічний маркетинг [4].

Сьогодні під екологічним маркетингом зазвичай розуміють особливий вид маркетингової діяльності підприємства, яка орієнтує всі внутрішні і зовнішні процеси в його функціонуванні на задоволення екологічних потреб суспільства й дозволяє отримати максимальний прибуток, зберігаючи стан довкілля і здоров'я населення. Пояснюючи сутнісні характеристики екологічного маркетингу, акцентується увага на трьох важливих рисах цього процесу:

- 1) екологічний маркетинг має на меті задоволення екологічних потреб споживачів;
- 2) екологічний маркетинг забезпечує певні конкурентні переваги підприємству, які зокрема сприяють збільшенню його прибутку;
- 3) екологічний маркетинг задовольняє вимоги суспільства щодо збереження довкілля та сприяє утворенню соціо-еколого-економічних ефектів.

Екологічний маркетинг вирішує два ключових завдання (рис. 1):

- 1) забезпечення екологічної безпеки суспільства через створення та надання благ, що відповідають екологічним стандартам;
- 2) залучення екологічно свідомих споживачів, які при ухваленні рішення про купівлю і споживання благ дедалі більше уваги приділяють їхнім впливам на довкілля та здоров'я людини [1].

Екологічний маркетинг дозволяє компаніям ефективно доносити до цільової аудиторії переваги своїх екологічних ініціатив. Наприклад, використання екологічно чистих матеріалів у виробництві, застосування технологій зі зниженим рівнем викидів або використання відновлених джерел енергії не лише зменшує негативний вплив на довкілля, але й формує позитивний імідж компанії, дозволяючи їй отримувати конкурентні переваги.

Такий підхід є особливо актуальним в умовах зростання попиту на екологічно безпечні товари та послуги, а також зростання вимог до соціальної відповідальності бізнесу [2].

Важливим є те, що екологічний маркетинг дає можливість не лише просувати товари й послуги з екологічною складовою, а і, виконуючи філантропічну роль, формувати нові моделі поведінки серед споживачів.

Через інформування, освіту та створення позитивного досвіду споживання екопродуктів відповідальний бізнес може сприяти зміні ставлення суспільства до раціонального використання природних ресурсів та збереження довкілля.

Як наслідок, відбувається стимулювання попиту на екоінновації,

реалізація котрих формує передумови досягнення Цілей сталого розвитку, інтегрованих у КСВ-стратегію підприємства [3].

Екологічний маркетинг (зелений маркетинг) охоплює стратегії та інструменти, спрямовані на зменшення негативного впливу на довкілля.

Рис. 1. Сутнісні характеристики, ключові завдання та рівні реалізації екологічного маркетингу

Джерело: сформовано автором на основі [1,3].

Він передбачає розробку екологічно чистих продуктів, екологічно відповідальне виробництво, прозору комунікацію зі споживачами та формування сталих споживчих звичок. Основні принципи екологічного маркетингу включають:

- 1) зменшення негативного впливу на навколишнє середовище;
- 2) відповідальне споживання ресурсів;
- 3) підвищення обізнаності споживачів;

4) підтримку соціально відповідальних ініціатив [4].

Екологічний маркетинг (або зелений маркетинг) стає дедалі популярнішим, оскільки споживачі все більше цікавляться сталим способом життя. Бренди активно використовують соціальні мережі для просування ідей сталого споживання, адже це швидкий і ефективний спосіб охопити широку аудиторію (табл. 1) [2; 4]:

Таблиця 1

Використання соціальних мереж брендами для просування сталого споживання в екологічному маркетингу

Стратегії	Основний зміст
<i>Розповідь історій (Storytelling)</i>	Бренди створюють емоційні та надихаючі історії про те, як їхні продукти чи послуги сприяють збереженню довкілля. Наприклад, компанії типу Patagonia діляться контентом про захист природи, підкреслюючи свою місію через фото, відео та пости в Instagram чи X.
<i>Візуальний контент</i>	Соцмережі, такі як Instagram і TikTok, ідеально підходять для демонстрації екологічних продуктів через яскраві зображення чи короткі ролики. Бренди показують упаковку з перероблених матеріалів, процес виробництва чи навіть “до і після” використання їхньої продукції.
<i>Хештеги та тренди</i>	Використання популярних хештегів, як-от #SustainableLiving, #EcoFriendly чи #ZeroWaste, допомагає брендам залучати аудиторію, яка вже цікавиться цими темами. На X, наприклад, вони можуть брати участь у дискусіях про кліматичні зміни, просуваючи свої ініціативи.
<i>Інфлюенсери</i>	Співпраця з екологічно свідомими блогерами дозволяє брендам доносити своє повідомлення через довірених осіб. Такі інфлюенсери можуть демонструвати, як використовувати продукти в повсякденному житті, наприклад, багаторазові пляшки чи органічну косметику.
<i>Прозорість і освіта</i>	Бренди публікують пости про свої екологічні практики — від скорочення викидів до використання відновлюваної енергії. Starbucks, наприклад, ділиться інформацією про переробку стаканчиків, а H&M просуває свою програму переробки одягу.
<i>Інтерактивність</i>	Опитування, челенджі (наприклад, #PlasticFreeJuly) чи заклики до дій (як-от “посади дерево з кожною покупкою”) залучають аудиторію до активної участі, роблячи її частиною змін.

Джерело: сформовано автором на основі [4].

Ефективність цих стратегій залежить від кількох факторів: автентичності, охоплення аудиторії та відповідності заявлених цінностей реальним діям. Дослідження показують, що 66% споживачів готові змінити бренд, якщо він не дотримується екологічних принципів (Unilever, 2017). Кампанії Patagonia, наприклад, мають високий рівень залучення завдяки їхній послідовній екологічній позиції, тоді як H&M часто критикують за «грінвошинг» через невідповідність між маркетингом і практиками швидкої моди [4].

Соціальні мережі також дозволяють брендам отримувати зворотний зв'язок у реальному часі. Коментарі та реакції на пости дають змогу оцінити, як аудиторія сприймає їхні ініціативи, що є цінним для коригування стратегій.

Соціальні мережі дають брендам можливість не лише рекламувати товари, а й формувати спільноту навколо цінностей сталого споживання. Однак важливо,

щоб за цими кампаніями стояла реальна дія, інакше бренд ризикує бути звинуваченим у «грінвошингу» (greenwashing) — удаваній екологічності, яка не підтверджується фактами. Аудиторія в соцмережах швидко розпізнає нещирість, тож автентичність тут ключова.

Серед яскравих прикладів успішного використання екологічного маркетингу можна продемонструвати такі:

1) компанія з виробництва напоїв в Україні «Кока-Кола Україна» запустила освітню кампанію «Зелена планета», спрямовану на популяризацію екологічного способу життя, що включає інформаційні матеріали та екологічні дії;

2) торговельна мережа «Епіцентр», що пропонує товари для будівництва та дому, продає продукцію, виготовлену з переробленого пластику;

3) національний залізничний перевізник «Укрзалізниця» запровадив сортування сміття на вокзалах і станціях, що сприяє збереженню довкілля;

4) мережа супермаркетів органічних продуктів харчування «Смак Життя» пропонує органічні продукти, вирощені без хімічних добрив і пестицидів;

5) інтернет-магазин «Розетка» має асортимент екологічно чистих товарів, таких як продукція з перероблених матеріалів, енергоефективні прилади та товари для екобудівництва[4].

Ці приклади свідчать про те, що екологічний маркетинг стає важливою складовою КСВ-стратегії багатьох українських підприємств, дозволяючи їм зменшити негативний вплив на довкілля.

Висновок. Отже, соціальні мережі є потужним інструментом для просування сталого споживання в рамках екологічного маркетингу. Стратегії, такі як розповідь історій, візуальний контент, співпраця з інфлюенсерами, хештеги, прозорість та інтерактивність, дозволяють брендам не лише рекламувати продукти, а й формувати екосвідомі спільноти.

Список використаних джерел:

1. Зіновчук Н.В. Екологічний маркетинг: навчальний посібник. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. 190 с.

2. Ращенко А. В. Сутність та тенденції розвитку екологічного маркетингу. *Ефективна економіка*. 2021. №2. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8650> (дата звернення: 02.04.2025).

3. Тарасович Л. В. Екологічний маркетинг-менеджмент як імператив соціально відповідального бізнесу. *Агросвіт*. 2023. № 2. С.42-46.

4. Шадура-Никипорець, Н. Т., Мініна, О. В., Шеремет, К. О. Екологічний маркетинг як інструмент корпоративної соціальної відповідальності українського бізнесу. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2024. № (4 (40)). С. 138–147.

DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-4\(40\)-138-147](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-4(40)-138-147) (дата звернення: 02.04.2025).

Наталія БІЛООЧКО, *
студентка 2 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

КОНТЕНТ-МАРКЕТИНГ В УМОВАХ КРИЗИ: СТРАТЕГІЇ ДЛЯ ПІДТРИМКИ ТА ЗРОСТАННЯ

Анотація. У статті розглянуто роль контент-маркетингу як стратегічного інструменту підтримки бізнесу під час кризових періодів, таких як війна або пандемія. В умовах глобальних змін контент-маркетинг стає важливим засобом для збереження довіри клієнтів, підтримки лояльності та адаптації до нових реалій. Окремо висвітлено стратегії, які дозволяють компаніям залишатися на зв'язку з аудиторією, надавати цінну інформацію, демонструвати соціальну відповідальність і підтримку в складні часи.

Abstract. The article discusses the role of content marketing as a strategic tool to support businesses during times of crisis, such as war or pandemic. In the face of global changes, content marketing is becoming an important tool for maintaining customer trust, maintaining loyalty, and adapting to new realities. Strategies that allow companies to stay in touch with audiences, provide valuable information, demonstrate social responsibility and support in difficult times are highlighted separately.

Вступ. Кризові періоди, такі як пандемія COVID-19 чи війна, створюють унікальні виклики для бізнесу та маркетингу. Ці події не лише впливають на економіку, а й змінюють поведінку споживачів, їхні пріоритети та очікування від брендів. У таких умовах контент-маркетинг стає не просто інструментом просування, а способом вибудувати довіру, підтримати аудиторію та підготувати ґрунт для майбутнього зростання. Він допомагає компаніям залишатися на зв'язку з клієнтами, надаючи цінний контент, що відповідає на їхні потреби і виклики, а також демонструючи соціальну відповідальність та емпатію.

Виклад основного матеріалу. У періоди економічних, соціальних чи глобальних криз компанії стикаються з безліччю викликів: скорочення бюджетів, зміна поведінки споживачів, невизначеність на ринку. Проте саме в такі моменти контент-маркетинг може стати потужним інструментом для підтримки бізнесу, збереження лояльності аудиторії та навіть забезпечення зростання. Використання контенту, який відповідає на запити споживачів, може допомогти бренду зберегти актуальність і створити довгострокові відносини з клієнтами, навіть у періоди нестабільності.

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу, доцент кафедри обліку і оподаткування – Коваль Н.І.

Контент-маркетинг – це стратегічний підхід до маркетингу, який зосереджений на створенні, публікації та розповсюдженні цінного, релевантного та послідовного контенту з метою залучення та утримання чітко визначеної аудиторії, а також стимулювання прибуткових дій з боку споживачів. Ключовим є те, що цей процес не полягає лише в залученні уваги, але й у створенні цінності для споживачів, що сприяє формуванню довіри та лояльності до бренду, навіть коли зовнішні обставини змінюються [6].

Основна ідея контент-маркетингу полягає в тому, щоб не просто рекламувати товари чи послуги, а надавати аудиторії корисну інформацію, яка допомагає вирішити їхні проблеми або відповідає на їхні потреби. Це сприяє формуванню довіри, підвищенню лояльності та зміцненню позицій бренду на ринку. Бренди, які можуть адаптувати свій контент під конкретні потреби аудиторії в умовах кризи, отримують значну перевагу, оскільки надають споживачам не тільки продукти, а й рішення для їхніх актуальних викликів.

Контент впливає на рівень впізнаваності бренду компанії, товарів або послуг. Також якісний контент дозволяє залучити новий трафік, розширити зони впливу і розвитку. Створення контенту є основою «вхідного маркетингу» (inbound marketing) і його якість відіграє ключову роль. Створюючи цікавий і корисний контент, фірми займають своє місце на ринку, а не купують його [8].

Криза часто змінює пріоритети людей. Те, що працювало раніше – агресивна реклама чи акцент на розкоші — може виглядати недоречно. У цей час брендам варто зосередитися на емпатії та розумінні потреб своєї аудиторії. Контент має демонструвати, що компанія усвідомлює труднощі, з якими стикаються клієнти, і готова допомагати. Це підвищує рівень емоційного зв'язку між брендом і споживачем, що в свою чергу може призвести до збільшення лояльності та довіри до бренду навіть в умовах нестабільності. Показуючи свою чутливість до ситуації, компанія може зміцнити своє місце на ринку, адже споживачі зазвичай надають перевагу брендам, які стоять на стороні їхніх інтересів у важкі часи [2; 6].

Контент-маркетинг є стратегічним підходом до створення та розповсюдження корисного, релевантного та послідовного контенту, який приваблює і утримує цільову аудиторію. У періоди криз цей підхід стає ще важливішим, оскільки (рис. 1) [6]:

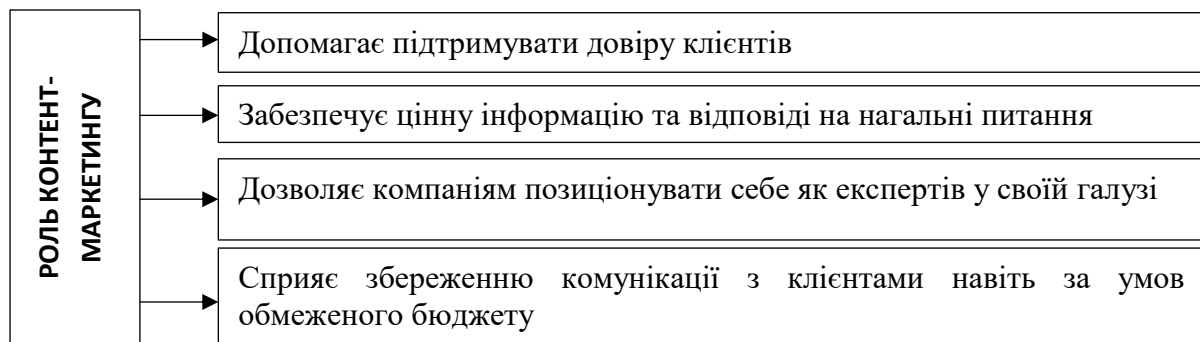

Рис. 1. Роль контент-маркетингу в умовах кризових ситуацій

Джерело: сформовано автором на основі [6].

Успішна контент-стратегія в період нестабільності базується на емпатії, прозорості та стабільній комунікації. Вона має враховувати емоційний стан аудиторії, відповідати на реальні запити та демонструвати людське обличчя бренду. Такий підхід дозволяє компаніям не лише зберегти лояльність споживачів, але й побудувати глибші, довготривалі стосунки, що триватимуть і після завершення кризи [5; 8]. Основні виклики контент-маркетингу в умовах кризи представлено у наступному рисунку (рис. 2) [5]:

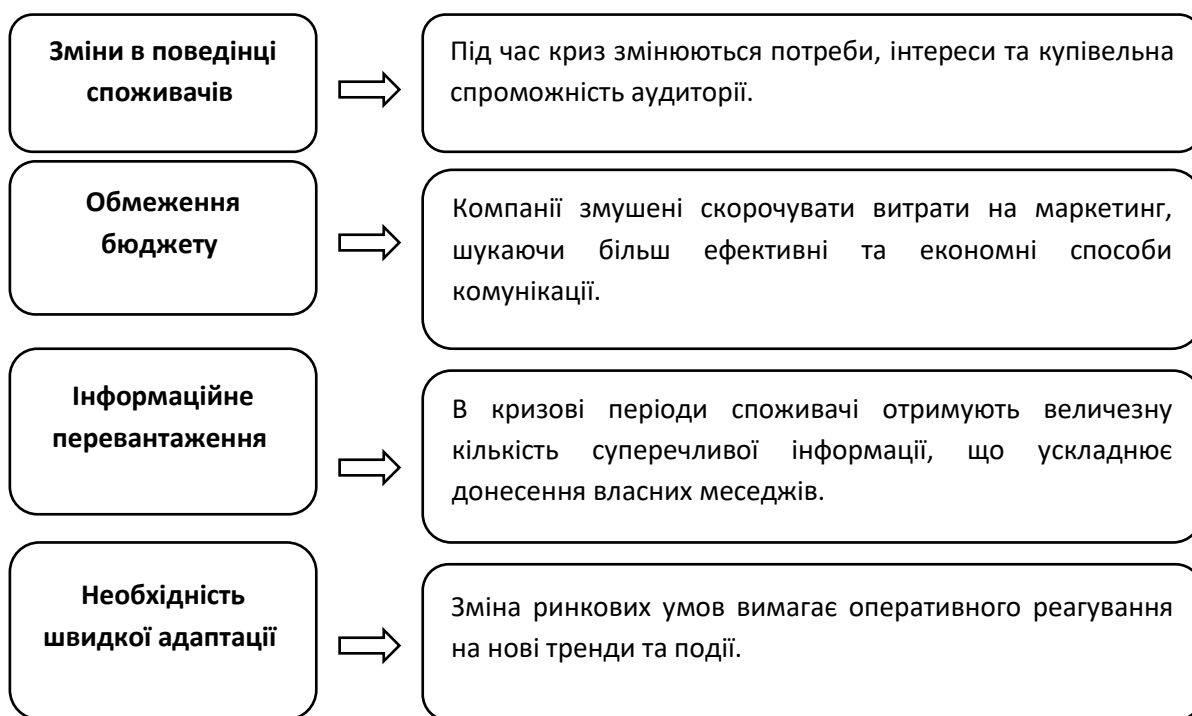

Рис. 2. Виклики контент-маркетингу

Джерело: сформовано автором на основі [5].

У таких умовах контент-маркетинг відіграє ключову роль у підтримці взаємодії з аудиторією, збереженні довіри та адаптації до нових реалій. Важливо, щоб контент був релевантним та актуальним для потреб споживачів, допомагаючи їм орієнтуватися в змінюваних обставинах. Криза створює можливості для брендів не лише адаптуватися, але й зміцнити свої позиції на ринку завдяки правильному посилянню на цінності, які важливі для їхніх клієнтів [3; 6].

Впровадження стратегій контент-маркетингу в умовах кризи допомагає компаніям залишатися актуальними, підтримувати своїх клієнтів і зберігати довіру. Гнучкість, прозорість та орієнтація на потреби аудиторії стають ключовими факторами успішного контент-маркетингу. Компанії, які ефективно використовують ці підходи, не лише переживають кризу, а й закладають основу для подальшого зростання та розвитку [1].

Під час кризових ситуацій бізнесу важливо не тільки зберігати довіру аудиторії, а й активно підтримувати клієнтів за допомогою якісного контенту.

Нижче наведено основні стратегії контент-маркетингу, які допомагають адаптуватися до змін і залишатися на плаву навіть у найскладніші часи (табл. 1) [4]. Війна в Україні змінила багато аспектів ведення бізнесу як всередині країни, так і на міжнародному рівні, вимагаючи від компаній адаптації до нових реалій та зміни стратегій комунікації, враховуючи чутливість тем і біль постраждалих.

Таблиця 1

Основні стратегії контент-маркетингу під час кризи

№	Стратегія	Опис
1	<i>Адаптація контенту до нових реалій</i>	Змінюйте контент під кризові умови: антикризові рішення, реальні історії, безпека, гуманітарна допомога.
2	<i>Прозорість і чесність</i>	Відкрито комунікуйте про ситуацію в компанії, підтримку клієнтів, безпеку та локальних виробників.
3	<i>Використання відеоконтенту</i>	Відео передає емоції й пояснює складне; знімайте про підтримку, відновлення, допомогу.
4	<i>Освітній та інформаційний контент</i>	Публікуйте корисні поради, аналітику, вебінари – під теми пандемії чи війни.
5	<i>Адаптація контенту під соціальні мережі</i>	Створюйте інтерактив, відповідайте на коментарі, тримайте позитивний тон.
6	<i>Локалізація контенту</i>	Адаптуйте контент до регіону: мова, локальні експерти, місцеві кейси.
7	<i>Використання даних і аналітики</i>	Аналізуйте запити, поведінку користувачів і тренди для актуального контенту.

Джерело: сформовано автором на основі [4].

Бренди, що активно підтримують благодійні ініціативи, надають гуманітарну допомогу та беруть участь у відновлювальних роботах, зміцнюють свій імідж, а стратегії, спрямовані на підтримку національної згуртованості, стають важливими. Водночас війна викликала зміни у споживчих звичках, зокрема в онлайн-шопінгу та дистанційній роботі, що поставило перед бізнесами завдання швидко адаптуватися до змін і забезпечити підтримку клієнтам у цей складний період [4]. Зважаючи на це, компанії повинні були перепрофілювати свої маркетингові стратегії, ставлячи на перший план не лише продукти і послуги, але й соціальну відповідальність, що створює сильніший зв'язок з аудиторією в умовах глобальної кризи [4].

Пандемія COVID-19 продемонструвала критичну роль контент-маркетингу в кризові часи, змусивши бізнеси швидко адаптувати свої стратегії до цифрових платформ. Це був момент, коли бренди могли продемонструвати свою соціальну відповідальність, зосередивши увагу на здоров'ї та безпеці споживачів, надаючи інформацію про заходи безпеки, дезінфекцію продуктів та безконтактну доставку. Незалежно від того, чи йдеться про пандемію, війну чи економічну кризу, контент-маркетинг стає не лише інструментом просування, а й важливим засобом для соціальної відповідальності та підтримки в періоди глобальних змін [2; 5].

Під час пандемії COVID-19 Airbnb запустив кампанію, спрямовану на підтримку господарів житла та мандрівників. Компанія створила серію вебінарів

і навчальних матеріалів, які допомогли господарям адаптуватися до нових умов. Nike у кризовий період змінив свою комунікацію, запустивши кампанію «Play Inside, Play for the World», яка закликала людей залишатися вдома та займатися спортом. Український маркетплейс Rozetka під час війни адаптував свій контент, наголошуючи на підтримці українських виробників і забезпеченні гуманітарної допомоги. Компанія Nova Poshta використала контент-маркетинг для інформування клієнтів про безпечні маршрути доставки, допомогу волонтерам і підтримку економіки країни [7].

Висновок. Контент-маркетинг у кризових умовах може стати потужним інструментом не лише для підтримки бізнесу, але й для його розвитку. Головне – оперативно реагувати на зміни, бути чесними та корисними для своєї аудиторії, використовуючи ефективні та адаптивні стратегії. Гнучкість і креативність у контенті допоможуть компаніям не лише втриматися на плаву, але й знайти нові можливості для зростання.

Список використаних джерел:

1. Альошина Т. В., Козенков Д. Е., Сало М. Д. Контент-маркетинг як сучасний елемент маркетингової стратегії підприємства. *Економічний вісник*. 2022. № 3. С. 59-68. DOI: <https://doi.org/10.33271/ebdut/79.059> (дата звернення: 03.04.2025).
2. Головчук Ю.О., Дибчук Л.В., Середницька Л.П. Контент-маркетингова стратегія просування на ринок та поширення послуг. *Економіка та держава*. 2022. № 4. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/4_2022/13.pdf. DOI: 10.32702/2306-6806.2022.4.69 (дата звернення: 03.04.2025).
3. Зрибнєва І. П. Використання відеоконтенту в маркетингу: стратегії створення, розповсюдження та взаємодії зі споживачами. *Економіка та суспільство*. 2024. № 59. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-32>. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-32> (дата звернення: 03.04.2025).
4. Контент-маркетинг під час війни: навіщо потрібний, якщо бізнес на паузі. URL: <https://webmaestro.com.ua/ua/blog/content-marketing-and-war/> (дата звернення: 03.04.2025).
5. Маркетинг в умовах економічної кризи: як вижити та зберегти бюджет? URL: <https://myka.agency/tpost/111jnpu8u1-marketing-v-umovah-ekonomichno-krizi-yak> (дата звернення: 02.04.2025).
6. Навіщо вашому бізнесу контент-маркетинг. URL: <https://www.content.rv.ua/uk/navishho-vashomu-biznesu-kontent-marketing/> (дата звернення: 02.04.2025).
7. Нова Пошта та соціальні медіа: використання для комунікації з клієнтами. URL: <https://lp-sklad.biz/blog/nova-poshta-ta-soczialni-media-vykorystannya-dlya-komunikacziyi-z-kliiyentamy/> (дата звернення: 03.04.2025).
8. Романчукевич М. Й., Білецька І. М. Особливості використання сучасних інструментів маркетингу в умовах кризи. *Ефективна економіка*. 2021. № 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9143> (дата звернення: 03.04.2025).

Діана ГЛУЩАК *

бакалавр 3-го року навчання,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В АГРАРНОМУ БІЗНЕСІ

Анотація. У статті розглянуто теоретичні аспекти розвитку соціальної відповідальності в аграрному бізнесі. Проаналізовано роль корпоративної соціальної відповідальності у бізнес-структурах і особливості її впровадження. Охарактеризовано напрями соціальної відповідальності бізнесу. Представлено типовий алгоритм упровадження стандартів GlobalGAP в аграрному підприємстві. Проаналізовано моделі соціально відповідального бізнесу у світі. Вказано конкурентні переваги, що надає соціальна відповідальність аграрним підприємствам. Наведено напрями соціальної відповідальності бізнесу топ-5 латифундистів України.

Abstract. The article considers theoretical aspects of the development of social responsibility in agrarian business. The role of corporate social responsibility in business structures and the features of its implementation are analyzed. The directions of social responsibility of business are characterized. A typical algorithm for implementing GlobalGAP standards in an agricultural enterprise is presented. Models of socially responsible business in the world are analyzed. The competitive advantages that social responsibility provides to agora enterprises are indicated. The directions of social responsibility of the top 5 latifundists of Ukraine are given.

Вступ. Соціальна відповідальність не має єдиного визначення та часто ототожнюється з корпоративною відповідальністю або благодійністю. Вона є важливим елементом діяльності підприємств, сприяючи зміцненню репутації, підвищенню довіри, якості продукції, охороні довкілля та прозорості бізнесу. В аграрному секторі соціальна відповідальність проявляється у двох формах: внутрішній (підтримка працівників) і зовнішній (взаємодія із суспільством і довкіллям). Дослідження аналізує роль корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) у бізнес-структурах та її впровадження у провідних аграрних компаніях [5].

В Україні соціально відповідальний бізнес ще розвивається, особливо в аграрному секторі, де КСВ є важливим чинником конкурентоспроможності. Дослідження охоплює екологічні ініціативи, покращення умов праці, підтримку

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу – Оксана КУБАЙ

сільських територій та ефективне використання ресурсів. Внутрішня КСВ передбачає соціальне страхування, безпечні умови праці, стабільні зарплати та професійний розвиток, що знижує плинність кадрів. Зовнішня включає благодійність, екологічні ініціативи, співпрацю з владою та соціальні проекти. Інтеграція КСВ у бізнес-модель сприяє сталому розвитку підприємств та їхній довгостроковій ефективності.

Виклад основного матеріалу. Розвиток екологічного аспекту соціальної відповідальності в аграрному бізнесі є ключовим фактором впливу на економічну ефективність підприємств. Виробництво якісної та екологічно чистої продукції не лише сприяє виконанню соціальних зобов'язань, а й забезпечує сільськогосподарським підприємствам стабільні конкурентні позиції на внутрішньому ринку та можливість виходу на міжнародні ринки.

Українські агровиробники мають унікальну перевагу – здатність випускати екологічно чисту та органічну продукцію, що користується значним попитом у Європі. Водночас експорт такої продукції можливий лише за умови відповідності міжнародним, зокрема європейським, стандартам якості.

В умовах динамічного розвитку зовнішньоторговельних відносин успіх аграрних підприємств та всього АПК значною мірою залежить від рівня відповідності продукції вимогам якості. Тому питання забезпечення та постійного підвищення якості агропродукції набуває особливої актуальності [2].

Практика провідних аграрних компаній свідчить, що досягнення стабільної якості продукції можливе лише через інтеграцію ефективних систем управління якістю на всіх рівнях виробництва. Виконання міжнародних стандартів якості дасть змогу не лише зміцнити позиції підприємств на внутрішньому ринку, а й успішно конкурувати на світовому рівні. В Україні розвиток соціальної відповідальності в аграрному секторі регулюється «Стратегією сприяння розвитку соціальної відповідальності бізнесу в Україні на період до 2020 року» [3]. Відповідно до цієї стратегії, до основних напрямів соціальної відповідальності бізнесу належать: дотримання вимог законодавства, дотримання міжнародних норм поведінки, ведення соціальної звітності, співпраця з зовнішнім оточенням, ділова та корпоративна етика.

Українським сільськогосподарським виробникам доцільно застосовувати стандарт GlobalGAP, розроблений Асоціацією європейських роздрібних торговців (EUREP) для забезпечення безпечного виробництва необроблених продуктів харчування (овочів, фруктів, риби, м'яса, молока) та декоративних рослин [3].

На відміну від інших міжнародних стандартів, GlobalGAP орієнтований виключно на фермерів, оскільки стосується саме необробленої сільськогосподарської продукції. Він не лише регулює безпечність харчових продуктів, а й охоплює питання екологічної відповідальності, добробуту тварин і безпеки праці, водночас стимулюючи мінімальне використання агрохімікатів та ветеринарних препаратів. GlobalGAP – це єдиний інтегрований стандарт для первинного виробництва, що містить окремі модулі для рослинництва,

тваринництва та виробництва комбікормів. Його перевагою є можливість сертифікації як виробничих потужностей, так і самої продукції, що особливо вигідно для кооперативів та підприємств, які експортують лише частину свого асортименту [3].

Сертифікація може проводитися як для окремого господарства (наприклад, ферми чи поля), так і для групи підприємств, що здійснюють спільний експорт. Незважаючи на значні витрати, сертифікація GlobalGAP відкриває широкі можливості для соціально-економічного розвитку агробізнесу та забезпечення його соціальної відповідальності (рис.1):

Рис. 1. Типовий алгоритм упровадження стандартів GlobalGAP в аграрному підприємстві

Джерело [4]

Соціальна відповідальність аграрного бізнесу є складним і багатограним явищем, яке має різні трактування в економічній науці. Котлер визначає корпоративну соціальну відповідальність (КСВ) як впровадження бізнес практик, що приносять користь як компаніям, так і суспільству, сприяючи сталому соціально-економічному та екологічному розвитку [4].

Оскільки ринкова економіка передбачає наявність альтернативних варіантів рішень, концепція соціальної відповідальності бізнесу (СВБ) сприяє розширенню сфер діяльності підприємців, водночас зменшуючи обсяг «тіньового бізнесу» (таблиця 1).

Таблиця 1

Моделі соціально відповідального бізнесу у світі

Назва	Характеристика
Англо-Американська	Створення комплексної системи забезпечення працівників базовими умовами праці; корпоративні фонди (для спонсорства освіти, культури тощо); податкові пільги

Європейська	Система високих податків; держава реалізує кошти на вирішення питань контактних груп
Скандинавська	Ефективна співпраця бізнесу та держави, яка забезпечує мінімізацію філантропії з боку ділового світу та створення дієвих рішень з боку органів влади
«Бізнес відповідає за все»	Окремі елементи цієї моделі використовують у Японії і Південній Кореї. Підприємства (держателі державної власності) надавали робочі місця, відповідали за соціальні програми й містили всю соціальну інфраструктуру, зокрема санаторії, піонерські табори, їдальні, поліклініки, профтехучилища.

Джерело [4]

Європейська модель КСВ охоплює три основні сфери: економіку, зайнятість і довкілля. У комплексному підході всі визначення соціальної відповідальності є взаємодоповнювальними. Дослідження показують, що аграрні підприємства різних масштабів і форм власності несуть відповідальність перед власниками, працівниками, споживачами, партнерами, місцевими громадами, національною економікою та міжнародною спільнотою. Більшість українських компаній (78,1 %) визнають важливість соціальної відповідальності бізнесу.

Основні напрями соціальної активності аграрних підприємств включають розвиток персоналу, інвестиції в охорону здоров'я та ресурсозбереження, а також сплату податків, що спрямовуються на соціальні потреби [1].

Стимулюючими факторами для впровадження соціальної відповідальності є податкові пільги та можливості державно-приватного партнерства. Попри додаткові витрати, соціальна відповідальність надає аграрним підприємствам конкурентні переваги, зокрема:

- зростання інвестиційної привабливості;
- збільшення продажів і прибутків;
- ефективне управління ризиками та витратами;
- підвищення продуктивності та якості;
- зміцнення репутації та лояльності споживачів;
- покращення фінансових показників [4].

Напрями соціальної активності аграрних підприємств включають розвиток персоналу, інвестиції в охорону здоров'я та ресурсозбереження, а також сплату податків, що спрямовуються на соціальні потреби.

Висновок. Розвиток соціальної відповідальності підвищує конкурентоспроможність аграрних підприємств, сприяє виходу на міжнародні ринки та залученню інвестицій. Впровадження стандартів GlobalGAP забезпечує якість, безпечність виробництва та екологічну стійкість. Основними

перешкодами залишаються законодавчі прогалини відсутність державних стимулів. Проте дотримання міжнародних стандартів сприятиме фінансовій стабільності, зміцненню репутації та сталому розвитку аграрного сектору.

Список використаних джерел:

1. Ковальчук Н.В., Особливості соціальної відповідальності в аграрному бізнесі. *Вісник Дніпропетровської державної фінансової академії*. 2015. С.1-53. URL:http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/1216/1/5_%D0%9A%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D1%87%D1%83%D0%BA.doc. (дата звернення 02.04.2025.)

2. Копішинська К.О., Грабина А.Ю., Управління соціальною відповідальністю аграрних підприємств в умовах міжнародної трансформації бізнесу. *«Економічний вісник НТУУ "Київський політехнічний інститут»*. 2022. С.85-91. URL: <https://ev.fmm.kpi.ua/article/download/274828/269974/633435>. (Дата звернення 02.04.2025.)

3. Лаврін І.М., Федір Р.Д., Вплив якості продукції на формування соціальної відповідальності в аграрному бізнесі. *Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор»*. 2017. Випуск 4-1 (43) С. 165-168. URL:http://business-navigator.ks.ua/journals/2017/43_1_2017/37.pdf. (дата звернення 01.04.2025.)

4. Макаренко П.М., Соціальна відповідальність аграрних підприємств як чинник їх ефективності та конкурентоспроможності: сутність, складники, проблеми і тенденції здійснення. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії*. 2015. Випуск 2(11). С. 3-8. URL:<https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/11/1.pdf>. (дата звернення 02.04.2025.)

5. Нагорний В.В., Четверик О.В. Роль соціальної відповідальності в розвитку аграрного бізнесу. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. 2018. С. 209-215. URL: <https://journals.nubip.edu.ua/index.php/Economica/article/viewFile/12293/10673>. (дата звернення 01.04.2025.)

6. Новіков Д.В. Концепція соціальної відповідальності бізнесу в аграрному секторі України. *Підприємництво та інновації*. 2020. Випуск-13. С.90-92. URL: <http://ei-journal.in.ua/index.php/journal/article/view/353/345>. (дата звернення 04.04.2025.)

Інна ІВАНОВА, *
бакалавр 3-го року навчання,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ СТРАХУВАННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. У статті досліджено сучасний стан сільськогосподарського страхування в Україні. Проаналізовано основні проблеми, такі як низька проінформованість аграріїв, високі страхові премії, відсутність державної підтримки та довіри до страхових компаній. Особливу увагу приділено впливу військових дій на страховий ринок. Визначено перспективи вдосконалення агрострахування.

Abstract. The article examines the current state of agricultural insurance in Ukraine. The main problems are analyzed, such as low awareness of farmers, high insurance premiums, lack of state support and trust in insurance companies. Special attention is paid to the impact of military operations on the insurance market. Prospects for improving agricultural insurance are identified.

Вступ. Сільськогосподарський сектор є важливою складовою української економіки. Він формує близько 10% валового внутрішнього продукту (ВВП) та забезпечує понад 40% експорту. Водночас, сільськогосподарська діяльність залишається однією з найбільш ризикованих через низку факторів, які можуть негативно вплинути на результати господарської діяльності. До таких факторів належать природно-кліматичні умови, економічні коливання, технологічні ризики та військові дії, які завдали значної шкоди аграрному сектору України [1]. Страхування є ефективним способом мінімізації ризиків з метою захисту інтересів сільськогосподарських підприємств перед обличчям непередбачуваних подій [3]. Однак рівень страхування в аграрному секторі України залишається низьким. Частка застрахованих посівів не перевищує 5-6%, що значно нижче, ніж у розвинених країнах [5]. Така ситуація свідчить про необхідність більш глибокого аналізу причин, що стримують розвиток страхування, та пошуку шляхів їх усунення. Метою даної статті є дослідження сучасного стану страхування сільськогосподарських підприємств в Україні, аналіз проблем, з якими стикається страховий ринок у цьому секторі, та визначення перспектив його розвитку. Завданням статті є дослідження основних тенденцій у сфері страхування в аграрному секторі, виявлення основних перешкод та розробка рекомендацій щодо підвищення ефективності страхових послуг [2].

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу – Оксана КУБАЙ

Виклад основного матеріалу. Сучасний стан сільськогосподарського страхування в Україні не є задовільним. За офіційними даними, лише невелика частина сільськогосподарських угідь застрахована. Основними факторами такої ситуації є низька поінформованість фермерів про страхові продукти, високі страхові премії, недовіра до страхових компаній та відсутність державної підтримки [2]. Український ринок сільськогосподарського страхування характеризується вузькою спеціалізацією. Основна увага приділяється страхуванню врожаю від погодних ризиків. У той же час, інші напрямки, такі як страхування техніки, тваринництва та страхування фінансових ризиків є недостатньо розвиненими [5]. У багатьох випадках фермери покладаються на власні кошти або кредити для компенсації своїх втрат. Військова кампанія в Україні збільшила ризики для аграрного сектору. Руйнування інфраструктури, розкопки орних земель та втрата доступу до родючих земель у зонах конфлікту ускладнили роботу фермерів [6]. Це збільшило попит на страхові послуги, але страховики не завжди готові брати на себе відповідальність через високу ймовірність збитків. У табл. 1 відображено кількість премій, які були виплачені страховими компаніями за страхування сільськогосподарської продукції.

Таблиця 1

Рейтинг страхових компаній із добровільного страхування сільгосппродукції за 1 квартал 2023 року

№ з/п	Страхова компанія	Премії, тис. грн
1	Оранта	771
2	PZU Україна	612
3	Арсенал страхування	67
4	ТАС СГ	53
5	Універсальна	35
6	Гардіан	22
7	Брокбізнес	11
8	Саламандра	8
9	Перша	6
10	Альфа-гарант	1
	Разом	1587

Джерело: [6]

Страхування посівів та збирання врожаю сільськогосподарських культур та багаторічних насаджень відбувається за умов, передбачених стандартизованим страховим продуктом та/або страховим продуктом. Однією з головних проблем сільськогосподарського страхування є відсутність комплексної державної підтримки. На відміну від Європейського Союзу, де держава субсидує до 50% страхових премій, в Україні така система недостатньо розвинена [1].

Крім того, відсутність чітких правових норм ускладнює впровадження сучасних страхових продуктів. Ще однією проблемою є недовіра до страхових компаній. Фермери часто стикаються з невиконанням умов полісів, затримками

виплат та відмовами у відшкодуванні. Недостатній фінансовий доступ до страхових послуг є ще однією важливою перешкодою. Високі страхові премії, які можуть становити до 10-12% від ціни врожаю, витрати на оподаткування є значним тягарем для МСП. Багато з них не мають достатніх фінансових ресурсів для сплати страхових внесків [2].

Весь аграрний сектор виступає одним із найбільш ризикових видів підприємницької діяльності, оскільки його розвиток залежить не тільки від фінансово-економічної ситуації та відповідної законодавчої бази, а й від погодно-кліматичних умов, які з кожним роком стають все більш непередбачуваними. Непередбачуваність природно-кліматичних умов та зміна обсягів збору врожаїв, коливання цін на внутрішньому та зовнішньому ринках є основними факторами, що впливають на зміни в доходах сільськогосподарських товаровиробників [3].

Тому, достатньо надійним джерелом захисту від сільськогосподарських ризиків є їх страхування. За своєю сутністю ризик – це поєднання ймовірності та наслідків настання несприятливих подій та важливий елемент підприємницької діяльності. (таблиця 1). Для страховиків ризики, пов'язані з воєнними діями, занадто високі, щоб зробити цей сегмент ринку привабливим. Більшість страховиків відмовляються виписувати поліси на окупованих територіях та у зонах бойових дій, а премії на таких територіях можуть досягати 10-15% від ціни врожаю, що робить їх недоступними для фермерів. Ситуація ускладнюється низькою поінформованістю фермерів про страхові продукти та недовірою до страхових компаній. Багато фермерів покладаються на власні кошти або кредити для покриття своїх збитків, що підвищує їхню фінансову вразливість [5].

Таблиця 1

Основні види ризиків у діяльності сільськогосподарських підприємств

Тип ризику	Способи впливу	Наслідки негативного впливу
Природні	природний процес ерозії	Відсутність сільськогосподарського виробництва через несприятливі погодні умови
Техногенні	Хімічне забруднення, забруднення ґрунтів пестицидами, нераціональне використання мінеральних добрив, перезволоження.	Зниження врожайності та погіршення якості ґрунту
Антропогенні	Погіршення структури ґрунту, механічна фрагментація та ущільнення ґрунтів, зниження рівня гумусу в ґрунті.	Порушення природного балансу, втрата ґрунтового покриву та вилучення поживних речовин з ґрунту.
Радіаційні	Іонізуюче випромінювання від радіоактивних матеріалів у навколишньому середовищі.	Радіоактивні речовини в сільськогосподарській продукції.
Еколого-економічні	Використання екологічно шкідливих технологій у виробництві сільськогосподарської продукції.	Зниження якості та конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції

Джерело: [3]

Відомо, що сільськогосподарське страхування має п'ять специфічних видів покриття: майно, транспортні засоби та сільськогосподарська техніка, врожай, худоба та багаторічні насадження. Страхові премії по страхуванню сільськогосподарських ризиків коливаються від 0,1% до 18% від страхової вартості [3]. Загалом, на розмір страхових премій впливає попередня історія страхування, технологія сільськогосподарського виробництва, географічне розташування страхувальника та кількість років діяльності на ринку (таблиця 2).

Таблиця 2

**Ставки премій за полісами обов'язкового страхування врожаю
сільськогосподарських культур. 2022-2023 роки, тис. грн**

Області	Озимі культури	Ярі, зернові, зернобобові	Цукрові буряки	Технічні культури
Вінницька	8,5	7	9,5	9
Донецька	8,5	7,5	9,5	9,5
Полтавська	7,5	7	9	7
Тернопільська	7,5	7	9	8,5

Джерело: [2]

Сільськогосподарське страхування в Україні було обмеженим ще до війни. Лише 4-6 відсотків оброблюваних земель в Україні було застраховано, тоді як у розвинених країнах - понад 50 відсотків. Воєнні дії ще більше ускладнили ситуацію. Руйнування логістичної інфраструктури, втрата доступу до портів і замінування великих територій для видобутку корисних копалин збільшили ризики для сільськогосподарського виробництва.

Розвиток сільськогосподарського страхування потребує комплексного підходу, що включає як економічні, так і інституційні заходи. Одним із важливих напрямків є запровадження державної підтримки через субсидування страхових премій [6]. Це дозволило б зменшити фінансове навантаження на аграріїв та підвищити їхню зацікавленість у страхуванні. Також необхідно розширити спектр страхових продуктів. Інноваційні рішення, такі як індексне страхування, коли виплати здійснюються на основі погодних та інших об'єктивних показників, можуть зробити страхування більш прозорим і доступним [5]. Діджиталізація страхування - ще один важливий крок. Створення онлайн-платформ для укладання договорів, оцінки ризиків та виплат компенсацій може значно спростити взаємодію між страховими компаніями та фермерами.

Висновок. Сільськогосподарське страхування є важливим інструментом забезпечення сталості сільського господарства в Україні. Незважаючи на низький рівень розвитку, сектор має великий потенціал. Подолання таких проблем, як незахищеність, низька фінансова доступність та відсутність державної підтримки, може розширити страховий ринок та підвищити ефективність аграрного сектору. Страхування сільськогосподарських підприємств у воєнний час є важливим інструментом підтримання стабільності аграрного сектору та

економіки України в цілому. Незважаючи на численні проблеми, ситуація може бути значно покращена завдяки впровадженню інноваційних страхових продуктів, державній підтримці та цифровим рішенням. Розвиток цього сектору має вирішальне значення для післявоєнного відновлення аграрного сектору та забезпечення продовольчої безпеки країни.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» № 4391-17 від 09.02.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4391-17#Text> (дата звернення: 07.01.2025).
2. Добіжа Н. В. Страхування ризиків сільськогосподарських підприємств: сучасний стан і проблеми розвитку. *Ефективна економіка*. 2013. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2256> (дата звернення: 07.01.2025).
3. Жмурко І. Ризики в аграрному секторі та необхідність їх страхування. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2017. № 1 (13). С. 42-49. URL: <http://ed.pdatu.edu.ua/article/view/127373> (дата звернення: 07.01.2025).
4. Журнал про страхування: новини страхового ринку, рейтинги надійних страхових компаній та банків. Для підготовки матеріалів використано огляди та дослідження Beinsure.com – Digital Media. URL: <https://forinsurer.com/ratings/nonlife/23/3/76> (дата звернення: 07.01.2025).
5. Марценюк-Розарьонова О. В., Чорнопищук О. М., Якубовська Я. Р. *Страхування сільськогосподарських ризиків: основні аспекти розвитку в Україні. Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2018. № 4. С. 165-172. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/4_2018/32.pdf (дата звернення: 07.01.2025).
6. Яцук О. О. Державна підтримка аграрного страхування в Україні: проблеми і перспективи. *Економіка та суспільство*. 2021. Випуск № 7. С. 584-591. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/7_ukr/145.pdf (дата звернення: 07.01.2025).

Маргарита ІВАНОВА *
бакалавр 3-го року навчання,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Анотація. У статті проаналізовано стан органічного сільського господарства в Україні та виклики, спричинені війною. Розглянуто основні принципи органічного виробництва. Охарактеризовано наслідки впливу війни на розвиток органічного виробництва. Акцентовано увагу на основних завданнях Стратегії розвитку органічного виробництва в Україні до 2030 року. Окреслено основні переваги для реалізації можливості України стати великим експортером органічної продукції.

Abstract . The article analyzes the state of organic agriculture in Ukraine and the challenges caused by the war. The main principles of organic production are considered. The consequences of the war on the development of organic production are characterized. The main objectives of the Strategy for the Development of Organic Production in Ukraine until 2030 are emphasized. The main advantages for realizing Ukraine's potential to become a major exporter of organic products are outlined.

Вступ . Органічне сільське господарство – це екологічне виробництво без хімії та ГМО, що зберігає ґрунти, біорізноманіття й забезпечує безпечну продукцію.

Органічне сільське господарство в Україні є важливим напрямом аграрного розвитку, що має значний екологічний, економічний та соціальний потенціал. До останніх років ця галузь активно розвивалася завдяки сприятливим умовам: родючим ґрунтам, зростаючому попиту на екологічно чисту продукцію та зацікавленості фермерів у впровадженні органічних технологій. Органічне виробництво сприяє збереженню природних ресурсів, зниженню рівня хімічного забруднення, покращенню якості продуктів харчування та здоров'я населення [6].

Однак сьогодні українські виробники стикаються з численними труднощами, зокрема економічними та логістичними. Попри це, органічний сектор залишається перспективним, адже попит на органічну продукцію зростає не лише в Україні, а й за кордоном. Україна має всі передумови для зміцнення своїх позицій на міжнародному ринку органічної продукції, що може стати

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу – Оксана КУБАЙ

важливим чинником економічного розвитку [2]. У цих умовах особливо актуальним є питання підтримки органічного виробництва, збереження його потужностей та впровадження ефективних стратегій розвитку. Подальший розвиток органічного сектору сприятиме економічному відновленню країни, покращенню добробуту населення та інтеграції України у світову систему виробництва екологічно чистих продуктів.

Виклад основного матеріалу. Зростаюча екологічна свідомість населення, прагнення до здорового способу життя та споживання натуральних продуктів сприяють розвитку органічного ринку. В Україні, як і в інших країнах, органічне сільське господарство активно розвивалося та регулюється відповідним законодавством, зокрема Законом України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» [1].

До початку повномасштабного вторгнення росії внутрішній споживчий ринок України демонстрував тенденцію до розширення асортименту органічних продуктів, які реалізовувалися через мережі супермаркетів. Основними видами органічної продукції, що користувалися попитом серед українських споживачів, були молочні вироби, овочі, фрукти, гриби, мед, крупи, зернові продукти, борошно, насіння, яйця, м'ясна продукція, олія, цукор тощо.

Виробництво органічної продукції ґрунтується на дотриманні ключових принципів (табл.1), які були сформульовані ще у 1980-х роках Міжнародною федерацією органічного сільського господарства (IFOAM). Вони є базою для розвитку цього напрямку, відображаючи його потенційні можливості та перспективи покращення методів ведення сільського господарства у світовому масштабі.

Таблиця 1

Основні принципи органічного виробництва

Принцип Здоров'я	Органічне сільське господарство має підтримувати та поліпшувати здоров'я ґрунту, рослини, тварини, людини та планети як єдиного й неподільного цілого
Принцип екології	Органічне сільське господарство має ґрунтуватися на принципах природних екологічних систем і циклів, працюючи, співіснуючи з ними та підтримуючи їх
Принцип справедливості	Органічне сільське господарство має базуватися на відносинах, що гарантують справедливість з врахуванням інтересів довкілля та життєвих можливостей
Принцип турботи	Управління органічним сільським господарством повинне мати попереджувальний і відповідальний характер для захисту здоров'я й добробуту як нинішніх і майбутніх поколінь, так і довкілля

Джерело [5]

IFOAM визначає органічне сільське господарство як систему, що підтримує здоров'я ґрунтів, екосистем і людей, використовуючи природні процеси та біорізноманіття, адаптовані до місцевих умов. Воно поєднує традиції, науку й інновації задля збереження довкілля та забезпечення справедливих відносин і якості життя.

Однак через повномасштабну війну внутрішні продажі органічної

продукції в Україні у 2022 році скоротилися: обсяги знизилися на 36% (до 6 280 тонн), а вартість – на 48% (до 17 млн доларів США) порівняно з 2021 роком.

Війна негативно вплинула на розвиток сільського господарства загалом, спричинивши такі наслідки:

1. Скорочення площ органічного виробництва. Станом на 31 грудня 2022 року площа земель, зайнятих під органічне виробництво та перехідний період, становила 263 619 га, з них 246 126 га мали органічний статус. Для порівняння, у 2019 році цей показник досягав 467 980 га, але у 2022 році він скоротився на 38% порівняно з попереднім роком. До війни лідером за площею органічних земель була Херсонська область (приблизно 62 000 га у 2021 році), однак унаслідок окупації територій у 2022 році ця площа зменшилася до 29 413 га.

2. Знищення інфраструктури. Аграрний сектор України зазнав значних руйнувань: багато органічних господарств, що опинилися в зонах бойових дій, втратили посівні площі, склади та інші об'єкти інфраструктури. За даними Державної служби статистики України, у 2023 році в регіонах, що постраждали від бойових дій, продуктивність сільського господарства знизилася більш ніж на 20% порівняно з довоєнним рівнем.

3. Проблеми з логістикою та постачанням. Через бойові дії в Україні виникли значні труднощі з постачанням органічних добрив, насіння та інших необхідних ресурсів. Було порушено логістичні маршрути, знищено велику кількість складів, а доступ до українських портів був заблокований або втрачений.

4. Зміни на ринку органічної продукції. З одного боку, підвищений інтерес споживачів до здорового харчування сприяв зростанню попиту на органічні продукти. З іншого боку, нестабільність ринку та високі ціни гальмують розвиток галузі. Собівартість органічної продукції зростає через збільшення витрат на виробництво та транспортування [5].

Унаслідок повномасштабної війни у 2022 році внутрішні продажі органічної продукції в Україні скоротилися на 36% за обсягом та на 48% за вартістю порівняно з 2021 роком. Водночас експорт залишився майже на рівні попереднього року—245,6 тис. тонн продукції на суму 219 млн доларів США. Основними ринками збуту стали країни Європи (95% експорту), а найбільшими імпортерами – Нідерланди, Німеччина, Австрія, Швейцарія, Польща, Литва, США, Італія, Велика Британія та Чехія. Серед основних експортних товарів – кукурудза, соя, пшениця, соняшникова олія та чорниця [3].

Зростання популярності органічних продуктів спричинило появу фальсифікату з написом «organic». Справжню органічну продукцію підтверджує сертифікат і офіційне маркування.

Більшість українських органічних господарств розташовані в Київській, Одеській, Херсонській, Полтавській, Вінницькій, Закарпатській, Львівській, Житомирській областях. Українські сертифіковані органічні господарства – різного розміру – від кількох гектарів, як і в більшості країн Європи, до декількох тисяч гектарів сільськогосподарських угідь. З огляду на процес зростання числа

дрібних органічних господарств, їх спеціалізація акцентується, в першу чергу, на вирощуванні плодоовочевої та ягідної продукції. Проте залишається фактом експортна орієнтація виробників, особливо зернобобових культур та ягід [5].

В Україні – це державний логотип – коло з жовтим, блакитним і зеленим листком та написом «ОРГАНІЧНИЙ ПРОДУКТ» або «ORGANIC PRODUCT». (рис.1).

Рис. 1 . Зразок логотипу органічного стандарту

Джерело [4]

У

країна має всі передумови стати потужним гравцем на ринку органічної продукції завдяки сприятливим природним умовам, аграрному потенціалу, зростаючому попиту та вигідному географічному розташуванню. (табл. 2).

Таблиця 2

Основні завдання Стратегії розвитку органічного виробництва в Україні до 2030 року

Розвиток внутрішнього споживчого ринку	Державна підтримка
Розвиток експорту	Інновації та дослідження

Джерело [3]

Органічне виробництво важливе для продовольчої безпеки, здоров'я населення та охорони довкілля. В Україні зростає попит на органічні продукти, тож держава розвиває правову базу та систему підтримки виробників.

Таким чином, Україна має великі території з різноманітними ґрунтами та кліматичними умовами, що створює сприятливі умови для вирощування різноманітних органічних культур;

– багатий аграрний потенціал. Україна володіє великими земельними ресурсами та традиціями сільськогосподарського виробництва, що дозволяє розвивати органічне виробництво на великій площі;

– зростаючий попит. За останні роки спостерігається зростання попиту на органічні продукти як на внутрішньому, так і на міжнародних ринках, що створює нові можливості для українських виробників;

– досвід виробництва. Україна має великий досвід у сільському господарстві, що дає змогу швидко адаптувати традиційні методи виробництва до органічних стандартів;

– потенційний експорт. Завдяки своєму географічному положенню та доступу до міжнародних ринків, Україна має можливість стати великим експортером органічної продукції [3].

Висновок. Органічне сільське господарство в Україні має значний потенціал, сприяючи екологічній рівновазі, продовольчій безпеці та

економічному розвитку. Однак повномасштабна війна суттєво негативно вплинула на галузь, спричинивши скорочення площ виробництва, руйнування інфраструктури, логістичні проблеми та падіння внутрішніх продажів. Попри ці виклики, Україна зберігає сильні позиції на міжнародному ринку органічної продукції, забезпечуючи стабільний експорт. Для подальшого розвитку необхідно розширювати внутрішній ринок, підвищувати обізнаність споживачів, покращувати інфраструктуру та логістику, а також забезпечувати державну підтримку виробників. Виконання Стратегії розвитку органічного виробництва до 2030 року дозволить Україні не лише зберегти, а й посилити свої позиції у сфері органічного агробізнесу, сприяючи сталому розвитку сільських територій та зміцненню економіки.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19#Text> (дата звернення 07.04.2025)
2. Герасименко Ю. С., Остапенко Р. М., Велієва В. О. Правила і вимоги виробництва та реалізації органічної продукції в Україні. *European scientific journal of Economic and Financial innovation*. 2020. №2(6). С. 6-7. URL: <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/download/112/99> (дата звернення 02.04.2025)
3. Корогод О. М. Стратегії розвитку органічного ринку в Україні: шляхи збільшення виробництва та зміцнення позицій на міжнародному ринку. *Економіка та суспільство*. 2024. С. 4-7. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/3821/3741/> (дата звернення 01.04.2024)
4. Милованов Є. В. Сучасні підходи до визначення поняття органічного сільського господарства. *Наукові горизонти*. 2018. № 5(68). С. 2-3. URL: http://organic.com.ua/wp-content/uploads/2019/10/suchasni_pidhody_vyznachennya_organichnogo_silskogo_gospodarstva.pdf (дата звернення 04.04.2025)
5. Хаєцька О.П., Удалов Д. К. Сучасні аспекти розвитку органічного сільського господарства України в умовах війни. *Економіка та суспільство*. 2024. Випуск 65. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/4460/4399/> (дата звернення 01.04.2025)

Діана НАВЕРТЮК, *
бакалавр 3-го року навчання,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ ТВАРИНИЦТВА

Анотація. У статті розглядається важливість тваринництва для агропромислового комплексу України, підкреслюється його роль у забезпеченні продовольчої безпеки та сировини для переробної промисловості. Однак галузь переживає значне скорочення, що спричинено економічними труднощами, військовими діями та відсутністю стабільної державної підтримки. Вказано на проблеми, такі як: зниження поголів'я тварин, зменшення продуктивності, недостатня кормова база та обмежений експортний потенціал. У статті також висвітлюються заходи, які вживаються на регіональному рівні, зокрема у Вінницькій та Волинській областях, де реалізуються програми підтримки фермерських господарств та стимулювання розвитку молочного скотарства.

Abstract. The article examines the importance of livestock farming for the agro-industrial complex of Ukraine, emphasizing its role in ensuring food security and raw materials for the processing industry. However, the industry is experiencing a significant decline, which is caused by economic difficulties, military actions and the lack of stable state support. Problems such as a decrease in the number of animals, reduced productivity, insufficient feed base and limited export potential are indicated. The article also highlights measures taken at the regional level, in particular in Vinnytsia and Volyn regions, where programs are implemented to support farms and stimulate the development of dairy farming.

Вступ. Тваринництво є однією з ключових галузей агропромислового комплексу, що забезпечує населення якісними продуктами харчування, а переробну промисловість – необхідною сировиною. Водночас воно відіграє важливу роль у підтримці продовольчої безпеки країни, особливо в умовах політичної та економічної нестабільності. Проте нинішній стан галузі не відповідає її потенціалу, що обумовлено низкою проблем: нестабільністю державної підтримки, недостатньою кормовою базою, низькою продуктивністю, слабким експортним потенціалом та відсутністю прогнозованої цінової політики.

Військові дії та економічна криза ще більше загострили ситуацію в тваринництві, поставивши перед державою і бізнесом нові виклики. На цьому тлі

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу – Оксана КУБАЙ

урядом було ініційовано розробку Концепції Державної цільової економічної програми розвитку тваринництва до 2033 року, спрямованої на стимулювання виробництва, підтримку фермерських господарств та розвиток індустріального тваринництва. Проте ефективна реалізація цих заходів можлива лише за умови комплексного підходу до державного регулювання та залучення інвестицій.

Мета дослідження полягає у необхідності пошуку ефективних механізмів стабілізації тваринницької галузі, що є важливим фактором економічного розвитку країни. У статті розглядаються основні проблеми галузі, аналізується роль державного регулювання та пропонуються шляхи покращення інвестиційної привабливості тваринництва в Україні.

Виклад основного матеріалу. Перехід України до ринкової економіки супроводжувався кризою, яка особливо вплинула на сільське господарство, зокрема на тваринництво. За останні два десятиліття поголів'я великої рогатої худоби (ВРХ) скоротилося більш ніж на 80%, включаючи зменшення кількості корів майже на 70%. Поголів'я свиней знизилося на 60%, а овець та кіз — на 80%. Зокрема, станом на 1 січня 2024 року в Україні налічувалося 906,3 тис. голів овець і кіз, що на 3,7% менше порівняно з попереднім роком (таблиця 1). Ці дані свідчать про значне скорочення чисельності сільськогосподарських тварин у країні [1].

Таблиця 1

Динаміка поголів'я сільськогосподарських тварин, 1991-2023 рр.

Види тварин	1991р.	2001р.	2015	2020р.	2021р.	2022р.	2023р.	2023р. у % до 1991 р.
Велика рогата худоба	24623,4	9423,7	3884,0	3092,0	2874,0	2644,0	2307,1	95,2
У тому числі корови	8378,2	4958,3	2262,7	1788,5	1673,0	1544,0	1352,8	16,1
Свині	19426,9	7652,3	7350,7	5727,4	5876,2	5608,8	4948,3	25,5
Вівці та кози	8418,7	1875,0	1371,1	1204,5	1140,4	1094,3	941,4	11,2
У тому числі вівці	7896,2	963,1	785,8	658,8	621,0	607,1	518,6	6,56
Коні	738,4	701,2	316,8	224,4	202,0	180,8	159,1	21,5
Птиця свійська всіх видів	246104,2	123722,0	213335,7	220485,8	200651,9	202243,1	180457,6	73,3

**Побудовано за даними [5]*

З 1991 року тваринництво в Україні зазнало значного скорочення, особливо після 2001 року. Найбільше зменшилося поголів'я великої рогатої худоби, овець, кіз і коней, тоді як свині також втратили значну частину чисельності. Лише свійська птиця певний час демонструвала зростання, проте у 2023 році її кількість також почала знижуватися.

Загалом, ця тенденція свідчить про кризу у галузі, що може бути наслідком економічних труднощів, змін у сільському господарстві та скорочення особистих господарств [5].

У зв'язку з триваючою широкомасштабною збройною агресією Російської Федерації проти України сектор тваринництва зазнав значних руйнівних і деструктивних змін. Ряд підприємств зупинили діяльність, значну кількість виробничих потужностей зруйновано або пошкоджено, ускладнено доступ підприємств до ресурсів і сировини, ринків збуту. За оцінками експертів Київської школи економіки (KSE), станом на 31 грудня 2023 р. загальний обсяг збитків через скорочення поголів'я оцінюється у 254 млн. доларів США без урахування збитків від зменшення обсягу виробництва продуктів тваринництва, спричиненого зменшенням поголів'я. Орієнтовна кількість сільськогосподарських тварин, яку було втрачено внаслідок широкомасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України, становить 238 тис. голів великої рогатої худоби, 544 тис. голів свиней, 131 тис. голів овець та кіз і майже 13 млн. голів птиці [6].

Короткостроковий розвиток галузі скотарства має базуватися на таких ключових чинниках аграрної політики (таблиця 2).

Таблиця 2

Чинники аграрної політики України щодо державної підтримки

Чинники	Прояв дії чинників
1. Структурний	Забезпечення випереджувальн зростання частки продукції скотарства у загальних обсягах виробництва продукції тваринництва Підтримка великих за розмірами підприємств з виробництва яловичини
2. Податковий	Підтримка дії фіксованого податку для сільськогосподарських товаровиробників
3. Фінансово-кредитний	Виділення видатків з державного бюджету на розвиток галузі скотарства
4. Ціноутворюючий	Формування паритетних цін на продукцію скотарства

Джерело [2]

Для розвитку скотарства в Україні важливими є кілька чинників. Структурний підхід, зокрема галузевий, дозволяє забезпечити зростання частки продукції скотарства в загальних обсягах тваринництва через державну підтримку та орієнтацію на великі підприємства. Податковий чинник, зокрема фіксований податок, підтримує товаровиробників. Фінансово-кредитні механізми, такі як виділення державних коштів, сприяють розвитку галузі. Ціноутворення, зокрема формування паритетних цін на продукцію, є важливим

для стабільності ринку та забезпечення вигідних умов для виробників [4].

Попри складну економічну ситуацію, обумовлену воєнним станом та обмеженістю фінансових ресурсів, регіональна влада продовжує підтримувати галузь тваринництва через спеціальні програми. Обласні військові адміністрації знаходять можливості для стимулювання розвитку тваринництва, що сприяє збереженню та нарощенню поголів'я худоби, підвищенню продуктивності фермерських господарств і покращенню інфраструктури галузі.

Наприклад, у Вінницькій області реалізується Програма розвитку особистих селянських, фермерських господарств, кооперативного руху та дорадництва на 2021-2025 роки. Основна мета програми – створення ефективної системи обслуговування галузей тваринництва та рослинництва у сільській місцевості, що дозволить збільшити поголів'я худоби в приватному секторі та підвищити його продуктивність. Одним із важливих елементів цієї програми є надання фінансової підтримки сімейним фермерським господарствам, які утримують від 5 до 50 голів корів молочного напрямку продуктивності. Для стимулювання нарощення поголів'я передбачена дотація в розмірі 5000 грн за кожну прирощену корову, але не більше 100 000 грн на одне господарство. Це сприяє підтримці малих фермерів і стимулює розвиток молочного скотарства.

Аналогічні заходи передбачені Програмою розвитку агропромислового комплексу Волинської області на 2023-2026 роки, одним із ключових завдань якої є стабілізація поголів'я великої рогатої худоби. В рамках цієї програми у регіональному бюджеті передбачено близько 20 млн грн на дотації для вирощування молодняка ВРХ у господарствах, що утримують до 50 голів, а також на покращення громадських пасовищ. Таким чином, навіть в умовах економічної нестабільності місцева влада продовжує здійснювати фінансову підтримку тваринницької галузі, що є важливим фактором для збереження і розвитку сільського господарства[3].

На сьогодні ситуація на ринку виробництва та збуту тваринницької продукції залишається непростою. Проблема забезпечення населення м'ясом та м'ясними виробами вітчизняного виробництва досі не вирішена. Рівень споживання цієї продукції на одну особу суттєво знизився, і в середньому українець споживає м'яса вдвічі менше, ніж жителі Європи чи США.

Однак загальний потенціал споживчого попиту значно перевищує нинішні показники. Якщо рівень споживання тваринницької продукції досягне норм, рекомендованих Українським науково-дослідним інститутом харчування, це сприятиме суттєвому зростанню загального обсягу споживчого попиту у кілька разів [2]. Тому стратегічним напрямом розвитку галузі повинно бути перетворення тваринництва в інвестиційно привабливий сегмент аграрного сектору, який забезпечує не лише продовольчу безпеку держави, а і сталий розвиток сільських територій. Крім використання коштів у рамках проектів іноземної підтримки, перспективною є можливість використання фінансових ресурсів, зокрема акумульованих у фонді розвитку тваринництва за рахунок цільових відрахувань від вартості високорентабельного експорту зерна за

ставкою, яка зменшується залежно від рівня розвитку тваринництва у господарствах - експортерах зерна. [6].

Висновок. Тваринництво в Україні є важливою частиною агропромислового комплексу, яка забезпечує продовольчу безпеку та сировину для переробної промисловості. Проте галузь зазнала значного скорочення, зокрема через економічні труднощі та воєнні дії. Проблеми включають нестабільність державної підтримки, недостатню кормову базу та знижену продуктивність. Для стабілізації галузі необхідно впроваджувати комплексний підхід до державного регулювання та інвестиційної підтримки. Програми на регіональному рівні, зокрема в Вінницькій та Волинській областях, допомагають стимулювати розвиток тваринництва, але ефективність таких заходів потребує посилення національної підтримки.

Список використаних джерел:

1. Барилевич. О.М. Тваринництво: стан галузі та перспективи відродження. *Національний університет біоресурсів і природокористування України*. URL: <https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/6.1/18.pdf>. (дата звернення 01.04.2025).
2. Брик М.М. Сучасний стан та перспективи розвитку галузі тваринництва в Україні. *Економічний аналіз*. 2018. Том 28. №4. С. 333. URL: <https://www.econa.org.ua/index.php/econa/article/download/1649/6565656727>. (дата звернення 01.04.2025).
3. Луц. Д.М., Куляк. Р.Ю. Правові питання підтримки суб'єктів у галузі тваринництва на регіональному рівні. *Актуальні проблеми юриспруденції*. 2024. №1. С. 1-7. URL: http://apnl.dnu.in.ua/1_2024/29.pdf. (дата звернення 01.04.2025).
4. Місюк. М.В., Державна підтримка ринкового розвитку тваринництва. *Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики*. №1 (25). 2014. С. 15-27. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/eupmg_2014_1_4.pdf. (дата звернення 01.04.2025)
5. Прокопенко. О., Вишневська. О. Державна служба статистики України. *Тваринництво України*. 2023. С. 1-160. URL: <https://stat.gov.ua/sites/default/files/2024-04/Статистичний%20збірник%20«Тваринництво%20України»%202022%20рік.pdf>. (дата звернення 01.04.2025)
6. Концепція Державної цільової економічної програми розвитку тваринництва на період до 2033 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/76-2025-%D1%80#Text> (дата звернення 11.04.2025).

Єлізавета ПАВЛІЧУК*
бакалавр 3-го року навчання,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ ОРГАНІЧНОГО СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ

Анотація. У статті представлено відомості про стан розвитку органічного виробництва в регіонах України. Розглянуто кількість суб'єктів органічного ринку, загальні площі угідь, що мають органічний статус, а також територій, які перебувають у перехідній стадії. Виокремлено області з найбільш сприятливими динаміками у сфері органічного землеробства, а також здійснено аналіз взаємозв'язку між рівнем розвитку органічного землеробства та числом органічних виробників. Запропоновано рекомендації щодо вдосконалення ситуації в галузі органічного виробництва та окреслено напрями подальших наукових досліджень.

Abstract. The article presents information on the state of development of organic production in the regions of Ukraine. The number of organic market entities, the total area of land with organic status, as well as territories in the transition stage are considered. The regions with the most favorable dynamics in the field of organic farming are identified, and the relationship between the level of development of organic farming and the number of organic producers is analyzed. Recommendations are offered for improving the situation in the field of organic production and directions for further scientific research are outlined.

Вступ. Екологічно безпечна їжа є основою доброго самопочуття та міцного здоров'я. Нині значна частина харчових товарів, які продаються в супермаркетах, містить у своєму складі штучні харчові домішки. І хоча ці речовини присутні у мінімальних дозах, вживання подібних продуктів вважається небажаним. Дослідження ситуації у сфері органічного сільського господарства в регіонах України дозволить виявити наявні труднощі в галузі органічного землеробства, визначити основні закономірності розвитку та сформулювати пропозиції щодо удосконалення органічного виробництва.

Виклад основного матеріалу. У державах Європейського Союзу та у світі загалом активно розвивається органічне виробництво — комплексна система ведення господарської діяльності та виготовлення харчових і інших товарів, що об'єднує провідні практики, орієнтовані на збереження навколишнього

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, кафедра аграрного менеджменту та маркетингу — Кубай О.Г.

середовища, підтримку біологічного різноманіття, раціональне використання природних ресурсів, дотримання високих норм гуманного поводження з тваринами, а також застосування технологій виробництва, що відповідають встановленим стандартам і базуються на використанні натуральних речовин і природних процесів [1].

Відповідно до чинного законодавства України, виготовлення органічної продукції (сировини) є виробничою діяльністю фізичних чи юридичних осіб (зокрема щодо вирощування та перероблення), в межах якої повністю виключено використання хімічних добрив, пестицидів, генетично модифікованих організмів (ГМО), консервантів тощо. На всіх стадіях такого виробництва (від вирощування до переробки) застосовуються методики, засади та правила, встановлені цим Законом, з метою отримання натуральної (екологічно безпечної) продукції, а також для збереження й відновлення природних ресурсів.

Державна стратегія у галузі виробництва та обігу органічної продукції (сировини) спрямована на забезпечення сприятливих умов для:

- розвитку конкурентного та високоефективного аграрного сектору шляхом виробництва органічної продукції (сировини);
- нарощування обсягів експорту органічної продукції;
- розширення внутрішнього ринку органічної продукції та задоволення попиту споживачів асортимент органічних товарів [3].

Виробництво органічної продукції є одним із ключових напрямів діяльності Міністерства аграрної політики та продовольства України, яке запровадило концепцію «3 + 5». Дана стратегія охоплює надання державної допомоги фермерам, Виробництво органічної продукції є одним із ключових напрямів діяльності Міністерства аграрної політики та продовольства України, яке запровадило концепцію «3 + 5». Дана стратегія охоплює надання державної допомоги фермерам, трансформацію державних підприємств та забезпечення прозорого ринку земельних ресурсів [3].

Реформування галузі здійснюється за п'ятьма основними векторами:

- розширення збутових каналів;
- розвиток органічного землеробства та вирощування нішевих культур;
- покращення умов життя в сільській місцевості;
- забезпечення якості та безпечності харчових продуктів.

У зв'язку з цим, аналіз сучасного стану органічного виробництва та реалізація заходів щодо його активізації залишаються важливими аспектами наукових досліджень. Адже за підтримки на рівні держави, виробники органічної продукції мають відчувати сприяння і з боку місцевих органів влади. Особливо актуальним є створення умов, що сприятимуть подальшому зростанню органічного сектору та стануть рушієм популяризації екологічно відповідального споживання в суспільстві [2]. Згідно з аналітичними даними FiBL та IFOAM, на території України сертифіковано 16 категорій органічної продукції. До них належать: крупи із зернових і бобових культур, олійні рослини, овочева

продукція, кавуни, дині, гарбузи, фруктові культури, ягоди, виноград, ефіроолійні культури, м'ясна продукція, молочні вироби, гриби, горіхи та мед. Перелік перероблених органічних товарів містить зернову сировину, пластівці, фруктові джеми, сиропи, натуральні соки, рослинні олії, борошно.

Втім, подальше поступальне зростання органічного виробництва в Україні гальмується через недосконалість інституційного середовища. На даний момент державне сприяння розвитку органічного сектору відображене лише в окремих законодавчих актах, серед яких основними є Закон України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» і Державна цільова програма розвитку українського села до 2015 року. У згаданій програмі передбачено завдання підвищити частку органічної продукції у загальному обсязі сільськогосподарського виробництва до 10 %, а також передбачено механізми заохочення ведення органічного господарювання, унормування практик органічного землеробства й упровадження системи сертифікації [1].

Закон України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» закладає нормативну базу для сталого та ефективного розвитку органічного сільського господарства. Положення цього закону вступають у силу через три місяці після його офіційного оприлюднення – 9 січня 2014 року. Суб'єкти господарювання, які маркують свою продукцію як органічну, зобов'язані адаптувати свою діяльність до вимог цього законодавства впродовж шести місяців. Фахівці галузі висловлюють сподівання, що ухвалення закону активізує динаміку розвитку органічного виробництва в країні, а також сприятиме усуненню явища так званої «псевдоорганіки» [3]. Однак варто підкреслити, що через відсутність розроблених підзаконних актів українські виробники змушені проходити процедуру органічної сертифікації відповідно до чинних міжнародних вимог, здебільшого за стандартами ЄС [4]. Існує ще ряд проблем, що стримують розвиток органічного сектору в Україні (рис.1).

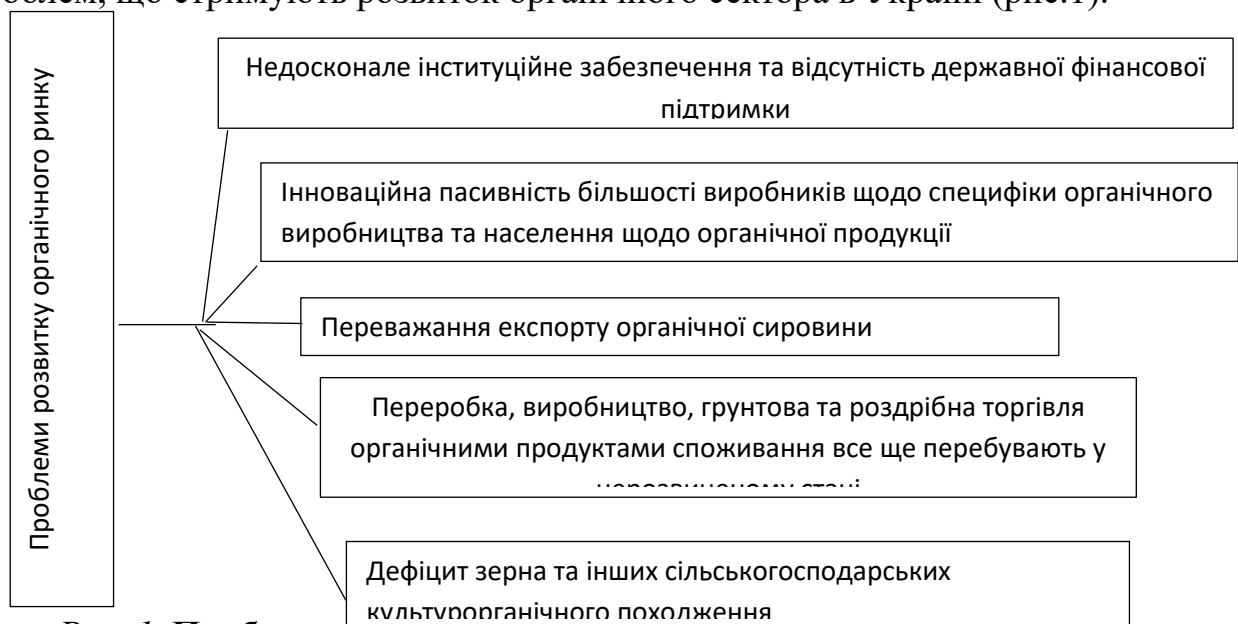

Рис. 1. Проблеми розвитку органічного ринку
Джерело [4]

Більшість українських органічних агропідприємств сконцентрована в регіонах Одещини, Херсонщини, Полтавщини, Вінниччини, Закарпаття, Львівщини, Тернопільщини та Житомирщини. У Полтавській області офіційно засвідчені два фермерські господарства – ТОВ «Кварк» і ПП «Акроекологія», які спеціалізуються на вирощуванні сільськогосподарських культур. Окрім цього, там функціонує підприємство з переробки – ТОВ «Діамант», що випускає різноманітні крупи, мюслі та пластівці, які потребують варіння або ж придатні до миттєвого приготування з будь-яких видів зернобобових культур. Українські органічні ферми відрізняються за площею: від декількох гектарів, як у багатьох європейських державах, до понад десяти тисяч гектарів орної землі.

Наразі через обмежену кількість сировини та відсутність ринкової конкуренції, органічна продукція реалізується за досить високими цінами. Завищена вартість залишається одним з основних чинників, що стримують споживачів від придбання органічних товарів. Водночас із зростанням кількості виробників органічної продукції та розширенням спектра пропозиції, ціни стабілізуються й можуть залишатися лише на 10–30% вищими за вартість традиційної продукції [1].

Україна стабільно входить до числа провідних країн, що демонструють високий рівень постачання органічної продукції до Європейського Союзу. У 2023 році обсяг експорту органічних товарів з України до ЄС склав 173,7 тис. тонн, що на 20,7% менше порівняно з 2022 роком, коли цей показник досягав 219,1 тис. тонн. Попри військові виклики, країна продовжує утримувати лідерські позиції (таблиця 1).

Таблиця 1

Динаміка обсягів імпорту органічної продукції за країною експорту

№	Країна-експортер	Імпорт 2022	Імпорт 2023	Зміна (%)	Частка у загальному обсязі(%, 2023)	Сукупна частка (%,2023)
1	Еквадор	345 522	359 554	4,1	14,5	14,5
2	Китай	194 101	200 170	3,1	8,1	22,6
3	Домініканська Республіка	251 378	191 788	-23,7	7,7	30,3
4	Перу	197 297	182 270	-7,6	7,4	37,7
5	Україна	219 125	173 720	-20,7	7	44,7
6	Туреччина	104 041	150 012	44,2	6,1	50,7
7	Колумбія	120 875	120 189	-0,6	4,9	55,6
8	Того	125 619	104 068	-17,2	4,2	59,8
9	Індія	139 243	68 109	-51,1	2,7	62,5
10	Сполучене Королівство	52 917	56 471	6,7	2,3	64,8

Джерело [5]

Основними шляхами реалізації органічної продукції в Україні виступають спеціалізовані відділи супермаркетів і невеликі крамниці. Внаслідок зростання

попиту зростає й кількість точок продажу, де доступна натуральна та органічна їжа. Загалом в Україні діє близько 150 таких магазинів. Органічні товари можна придбати у мережах Сільпо, METRO, Чумацький Шлях, МегаМаркет, Фуршет та інших. Торгова мережа, що забезпечує поширення органічних продуктів, продовжує зростати. Більшість торгових точок розміщені у великих містах, таких як Київ, Львів, Івано-Франківськ, Донецьк, Кропивницький, де зазвичай працюють невеликі спеціалізовані магазини. Питома вага сертифікованої органічної продукції в таких торгових точках коливається від 10 до 50%. Широке поширення отримали й онлайн-магазини, де покупець має можливість ознайомитися з асортиментом товарів і оформити замовлення [2].

Україна є ключовим експортером органічних зернових та олійних культур, а з 2023 року – також фруктів і ягід. Ці категорії займають значну частку в поставках української органічної продукції до ЄС, сприяючи стабільності та розширенню асортименту екологічно чистих товарів на європейському ринку.

Висновок. Україна володіє вагомими передумовами для розвитку органічного аграрного виробництва, його експорту та нарощування внутрішнього споживання. Попри наявність численних перешкод, що гальмують розширення органічного сектора, ця сфера залишається перспективною завдяки родючим українським чорноземам, багатим сільськогосподарським традиціям та прагненню ключових учасників ринку створити належне правове й інституційне підґрунтя. Розвиток органічного землеробства сприятиме комплексному поліпшенню економічної, соціальної та екологічної ситуації в Україні, активізує розвиток сільських територій і підвищить рівень здоров'я населення.

Список використаних джерел:

1. Стратегія розвитку аграрного сектору економіки. Федерація органічного руху. URL : <http://www.organic.com.ua/uk/programme-about-organic/strategy>. (дата звернення 01.03.2025)
2. Трофімцева О., Прокопчук Н. Органічний ринок в Україні. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України. URL : [minagro.gov.ua/system/files/Органіка%20 в%20Україні%202018%20p.docx](http://minagro.gov.ua/system/files/Органіка%20в%20Україні%202018%20p.docx). (дата звернення 09.03.2025)
3. Закон України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції». URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/425-18>. (дата звернення 12.03.2025)
4. Клітна М. Р., Брижань І. А. Стан і розвиток органічного виробництва та ринку органічної продукції в Україні. *Ефективна економіка*. 2021. URL : (дата звернення 15.03.2025)
5. Хаєцька О. П., Удалов Д. К. Сучасні аспекти розвитку органічного сільського господарства України в умовах війни. *Економіка та суспільство*. ВНАУ. Випуск 65. 2024. URL : <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/4460/4399/> (дата звернення 03.04.2025)

Іван КРАСИЛЮК*
студент 4 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій та
сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
м. Вінниця, Україна

РОЛЬ БІОЕНЕРГЕТИКИ У СТАЛОМУ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ ТА ЄС

Анотація. У статті підкреслюється важливість біоенергетики як ключового елемента відновлюваної енергетики, особливо в контексті енергетичної кризи та євроінтеграційних прагнень України. У статті розглядається потенціал біоенергетики у забезпеченні енергетичної безпеки, стимулюванні економічного зростання та зменшенні негативного впливу на довкілля. Автор наголошує на необхідності розвитку цього сектору в Україні, враховуючи значний потенціал використання біомаси та досвід країн ЄС. Також у статті аналізуються виклики, що стоять на шляху розвитку біоенергетики в Україні, та пропонуються шляхи їх подолання.

Abstract. The article emphasizes the importance of bioenergy as a key element of renewable energy, especially in the context of the energy crisis and Ukraine's European integration aspirations. The article examines the potential of bioenergy in ensuring energy security, stimulating economic growth, and reducing negative environmental impact. The author stresses the need for the development of this sector in Ukraine, considering the significant potential for biomass utilization and the experience of EU countries. The article also analyzes the challenges facing the development of bioenergy in Ukraine and proposes ways to overcome them.

Вступ. Енергетика – фундамент економіки кожної держави, що відіграє ключову роль у формуванні сталого розвитку та зміцненні конкурентоспроможності. Війна, на жаль, нанесла колосальні збитки саме українській енергетичній інфраструктурі, що робить критично важливим пошук ефективних шляхів енергозабезпечення для економіки на найближче десятиліття. Ключовим напрямом у вирішенні питань енергетичної безпеки, стимулювання економічного зростання та збереження довкілля є розвиток відновлювальної енергетики. Адже в сучасних реаліях, коли ціни на енергоресурси постійно зростають, надзвичайно важливо максимально використовувати як енергоощадні технології, так і енергію, отриману з відновлюваних джерел.

Біоенергетика займає ключове місце серед відновлюваних джерел енергії, оскільки використовує органічні матеріали, такі як біомаса та біопалива, для

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії – Діна ТОКАРЧУК

генерації електроенергії, тепла й пального для транспорту. Останні роки спостерігається швидке зростання цього сектора у світі, що підкреслює необхідність його ефективного розвитку в Україні. Враховуючи стратегічний курс на євроінтеграцію, біоенергетика має стати важливим елементом переходу країни до екологічно сталого енергетичного майбутнього.

Виклад основного матеріалу. Біоенергетика – вагома складова відновлюваної енергетики планети і є невід’ємним елементом «зеленого» енергетичного переходу для країн, включаючи Україну. Наша країна розглядає біоенергетику як один із ключових напрямків розвитку енергетичного сектору, враховуючи значну залежність країни від імпорту енергоносіїв, зокрема, природного газу, а також наявний великий потенціал використання біомаси для виробництва енергії.

Однак слід підкреслити, що розвиток біоенергетики в Україні значно відстає від європейських стандартів. Розвиток цього сектору в Україні, одночасно з розв’язанням питань економічної безпеки та незалежності, сприятиме покращенню екологічної безпеки та зниженню негативного впливу на довкілля [7].

Біомаса виступає багатообіцяючим джерелом відновлюваної енергії як у світі, так і в Україні. На даний момент, біомаса займає четверте місце у світі за обсягами використання в енергетиці. Останніми роками в Україні спостерігається повільне, але стабільне зростання кількості об’єктів та встановленої потужності для виробництва тепла та електроенергії з біомаси [2].

Згідно з інформацією від Міжнародного агентства з відновлюваної енергії (IRENA), частка біоенергетики у загальному потенціалі відновлюваної енергії планети може сягнути 60% до 2050 року. Більше того, біоенергетика може бути вигідною для сільськогосподарського сектору, сприяючи переробці сільськогосподарських відходів та збільшуючи прибутки для фермерських господарств [5].

Наразі країни Західної Європи активно використовують біоенергетичні ресурси, зокрема на виробництво біоетанолу, біодизелю, біогазу, твердих біопалив (пелети та брикети).

Застосування відновлюваних джерел енергії, включаючи біопаливо, є ключовим стратегічним пріоритетом для України. Це дасть змогу скоротити екологічне забруднення, зміцнити енергетичну безпеку та позбавитися залежності від імпортованих енергоносіїв, сприятиме розвитку сільського господарства та відкриттю нових робочих місць. Додатково, використання ВДЕ призведе до збільшення фінансових потоків до державного бюджету [1].

За останні два десятиліття поставки первинної енергії з біомаси та біопалива зросли на третину, досягнувши приблизно 10% від загального обсягу постачання первинної енергії (ЗПРЕ), або майже 70% від ЗОРЕ, одержаної з поновлюваних джерел. В Європейському Союзі аналогічна картина: біоенергетика забезпечує близько 11% первинної енергії, що відповідає 65% від загального внеску усіх джерел поновлюваної енергії (ВРЕ) [6].

У період від 2014 до 2021 року в більшості держав відзначалося збільшення споживання природного газу. Вторгнення росії на територію України у лютому 2022 року та вжиті у відповідь заходи з метою зменшення ввезення російського газу і нафти спричинили різке зростання цін на газ і значне скорочення його споживання в Європі. У 2022 році найбільшу частку відновлюваної енергії в загальному енергопостачанні (понад 30%) зафіксовано в таких країнах, як Норвегія, Швеція, Бразилія, Нова Зеландія, Данія, Фінляндія та Австрія. Для Бразилії, Фінляндії, Данії та Швеції основним джерелом відновлюваної енергії стала біоенергетика.

У країнах, де біоенергетика має значне поширення, на кшталт Австрії, Бразилії, Данії, Фінляндії та Швеції, вона суттєво вплинула на енергетичну безпеку, знизивши потребу в імпорті викопних видів палива.

У 2022 році залежність Європейського Союзу від імпорту викопного палива досягла 82%, що значно посилило вразливість енергетичної системи та економіки регіону. Водночас обсяги виробництва біоенергетичних ресурсів у ЄС майже дорівнюють загальному видобутку сирої нафти, природного газу та вугілля всередині ЄС [9].

Експерти Біоенергетичної асоціації України (БАУ) проаналізували ключові напрями, визначені Стратегією сталого розвитку енергетики й промисловості України, що стосуються біоенергетичного сектору. У короткостроковій перспективі планується впровадження аукціонного механізму підтримки відновлюваної енергетики. Середньострокова стратегія передбачає розширення зеленої енергетики та активніше використання біомаси для виробництва електричної та теплової енергії. Довгострокові цілі включають оптимізацію структури енергетичних потужностей, вдосконалення логістики збору, перевезення та переробки біомаси, а також підтримку вітчизняного виробництва енергетичного обладнання, зокрема, для водневої енергетики. Ключовим аспектом є досягнення встановленої частки відновлюваних джерел енергії у загальному первинному постачанні енергії на рівні 12% до 2025 року (табл. 1).

Таблиця 1

Прогнозована БАУ частка відновлювальних джерел енергії у загальному постачанні енергії на рівні 12% в 2025 році в Україні

Види енергії	Частка в загальному енергопостачанні первинних джерел енергії	Структура ВДЕ, %
Енергія отримана з біомаси, відходів і біопалив	6,9%	57,5
Вітрова та сонячна енергія	2,4%	20,0
Гідроенергетика	1,1%	9,2
Термальна енергія	1,1%	9,2
Інше	0,5%	4,1
Разом	12,0%	100

Джерело: сформовано автором на основі [4]

Згідно з таблицею, у 2025 році частка відновлюваних джерел енергії у загальному первинному постачанні енергії прогнозується на рівні 12%. Основним джерелом відновлюваної енергії є біомаса, відходи та біопаливо, що становитимуть 6,9% від загального енергопостачання та 57,5% від усіх відновлюваних джерел. Сонячна та вітрова енергія займають друге місце (2,4% у загальному балансі), а гідроенергетика та теплова енергія мають рівні частки (по 1,1%). Загальний внесок відновлюваної енергетики в енергобаланс досягне 12%. Це свідчить про поступовий перехід до більш екологічних джерел енергії, де біомаса залишається ключовим ресурсом.

Нещодавно World Bioenergy Association оприлюднила свій щорічний звіт, знаний як «Глобальна статистика біоенергетики. 11-те видання. 2024 рік». Головний акцент цього звіту – це аналіз глобальної динаміки виробництва енергії, яка отримується з біомаси. Інформація представлена в розрізі різноманітних географічних сфер, від загальносвітового рівня до окремих континентів та регіонів, включно з усіма ключовими сегментами біоенергетики. Аналіз включав рідке біопаливо, біогаз, пелети, а також галузі лісового господарства, сільського господарства та управління відходами.

Головні тенденції:

- частка біоенергетики у загальному світовому енергопостачанні склала 9%, що робить її однією з основних відновлюваних технологій;
- електроенергія з біомаси займає 8% від усієї відновлюваної електроенергії, поступаючись гідро-, сонячній та вітровій енергетиці;
- біопаливо відіграє ключову роль у транспортному секторі, забезпечуючи 4,3% загального споживання енергії у світі та 10% у Європейському Союзі;
- основним видом біомаси залишається тверде паливо (деревна тріска, гранули), яке складає 85% постачання біомаси [3].

Розвиток біоенергетики в Україні наразі стримується рядом факторів, серед яких варто зазначити нестачу фінансування, відсутність дієвого законодавства, що заохочує, а також технологічні та інфраструктурні перепони. Існують також труднощі через невизначеність правил гри та значну конкуренцію з імпортованою енергією. Війна спричинила скорочення інвестицій у проєкти з біоенергетики. Ситуацію погіршують складні та мінливі умови оподаткування та регулювання в галузі. Значною перешкодою для розвитку залишається брак доступу до ефективних технологій виробництва та використання біомаси, а також їх недостатній розвиток. Розвиток біоенергетики вимагає відповідної інфраструктури, яка в Україні часто відсутня. Окремі види біоенергетики можуть мати негативний вплив на навколишнє середовище, наприклад, вирубка лісів для отримання деревного біопалива. Відповідно потрібно дотримуватися балансу між енергетичними потребами та збереженням навколишнього середовища.

Для успішної інтеграції української економіки в європейський економічний простір у найближчі десятиріччя державна інвестиційна політика має бути

зосереджена на створенні необхідної екологічної інфраструктури, стимулюванні розвитку ресурсо- та енергозберігаючих технологій та підтримці відновлюваної енергетики [8].

Висновок. Біоенергетика має великий потенціал для сприяння сталому розвитку та зменшенню залежності від вуглеводневих ресурсів. Розвиток цього сектору може стати важливим елементом стратегії зниження викидів парникових газів і пом'якшення негативного впливу на навколишнє середовище. Активно нарощуючи виробництво біоенергії, Україна може зменшити залежність від імпорту вугілля, природного газу та інших видів палива, що дозволить знизити геополітичні ризики, пов'язані з енергетичними ресурсами. Використання біомаси для генерації енергії є екологічно вигідним порівняно з традиційними джерелами, такими як вугілля чи нафта, що допомагає Україні виконувати кліматичні зобов'язання перед ЄС. Інвестиції в цей сектор стимулюють розробку нових технологій, які можуть бути корисними не лише для енергетики, а й для сільського господарства та промисловості. Біоенергетика дозволить Україні зміцнити енергетичні зв'язки з країнами ЄС і поглибити інтеграційні процеси на європейському енергетичному ринку. Загалом, розвиток біоенергетики є важливим кроком для забезпечення сталого розвитку та зниження залежності від викопних палив на глобальному рівні.

Список використаних джерел:

1. Бабина О.М., Роль біоенергетики у розвитку аграрного сектору України. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Випуск 30-1. С. 28-32.
2. Біоенергетика в Україні. *UABIO*. 2020. URL: <https://uabio.org/bioenergy-in-ukraine/> (дата звернення: 04.04.2025).
3. Біоенергетика у 2024 році: глобальний статистичний звіт Всесвітньої біоенергетичної асоціації (WBA). SAF Україна (Sustainable Agribusiness Forum). 2024. URL: <https://saf.org.ua/news/2095/> (дата звернення: 04.04.2025).
4. Біоенергетика у Стратегії сталого розвитку енергетики і промисловості України. *UABIO*. 2021. URL: <https://uabio.org/news/9645/>
5. Bioenergy & biofuels. *IRENA*. 2020. URL: <https://www.irena.org/Energy-Transition/Technology/Bioenergy-and-biofuels> (дата звернення: 04.04.2025).
6. Глобальні перспективи біоенергетики. *Економічна правда*. 2021. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2021/09/1/677373/> (дата звернення: 04.04.2025).
7. Лутковська С.М., Зеленчук Н.В. Нозвиток біоенергетики в Україні – енергетична та економічна безпека в умовах сталого розвитку. *Ефективна економіка*. 2021. №12. DOI: 10.32702/2307-2105-2021.12.2.
8. Печенюк А.В. Перспективи розвитку біоенергетичної галузі України в контексті європейської інтеграції. *Інноваційна економіка*. 2024. №1(97). С. 173-178. DOI: 10.37332/2309-1533.2024.1.20
9. Тенденції розвитку біоенергетики в країнах світу. *UABIO*. 2025. URL: <https://uabio.org/materials/17565/> (дата звернення: 04.04.2025).

Аліна КОМАР,*
студентка 4 курсу,
факультет менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ СТВОРЕННЯ СПРИЯТЛИВОГО СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ В КОЛЕКТИВІ ОРГАНУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

***Анотація.** У статті розглядаються теоретичні та практичні аспекти формування сприятливого соціально-психологічного клімату в колективах органів місцевого самоврядування в сучасних умовах. Акцентовано увагу на важливості міжособистісної взаємодії, емоційної атмосфери та організаційної культури для забезпечення ефективності управлінських процесів. Проаналізовано чинники, які впливають на психологічний клімат, зокрема адміністративні зміни, кадрові ротації та рівень професійного вигорання. Запропоновано програму заходів, спрямовану на покращення соціально-психологічного клімату в колективі органу місцевого самоврядування. Очікувані результати включають підвищення згуртованості, покращення комунікації та зростання мотивації працівників.*

***Abstract.** The article examines the theoretical and practical aspects of forming a favorable socio-psychological climate in the collectives of local government bodies in modern conditions. The emphasis is on the importance of interpersonal interaction, emotional atmosphere and organizational culture to ensure the effectiveness of management processes. The factors that influence the psychological climate are analyzed, in particular administrative changes, personnel rotations and the level of professional burnout. A program of measures aimed at improving the socio-psychological climate in the collective of a local government body is proposed. The expected results include increased cohesion, improved communication and increased employee motivation.*

Вступ. У сучасних умовах реформування державного управління та розбудови демократичного суспільства в Україні органи місцевого самоврядування відіграють ключову роль у забезпеченні ефективного функціонування територіальних громад. Проте успішність їхньої діяльності значною мірою залежить не лише від організаційної структури чи нормативного забезпечення, а й від внутрішнього середовища – зокрема соціально-психологічного клімату в колективі.

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії – Діна ТОКАРЧУК

Сприятливий соціально-психологічний клімат є важливою умовою високої продуктивності праці, згуртованості персоналу, зниження рівня конфліктності та підвищення якості прийняття управлінських рішень. У колективах органів місцевого самоврядування, де поєднуються професійні обов'язки з громадською відповідальністю, формування здорового психологічного мікросередовища набуває особливого значення. Незважаючи на актуальність теми, в багатьох органах місцевої влади ще досі спостерігаються труднощі з формуванням довіри, налагодженням ефективної комунікації, запобіганням професійному вигоранню та подоланням міжособистісних бар'єрів. У зв'язку з цим постає потреба у більш глибокому осмисленні перспектив створення позитивного соціально-психологічного клімату в колективах органів місцевого самоврядування.

Виклад основного матеріалу. Теоретичні дослідження показують, що науковці не дійшли спільної думки щодо трактування сутності цього явища [1]. Можна виокремити два основні підходи: перший – диференційований, що передбачає перелік різних емпіричних характеристик, другий – інтегрований, орієнтований на узагальнення та систематизацію. Згідно з точкою зору дослідників, соціально-психологічний клімат варто розглядати як загальний емоційно-психологічний настрій, що формується в процесі спільної праці. Такий настрій виникає внаслідок особистісних контактів співробітників, коли функціональні, організаційні, інформаційні, а також ідейно-психологічні зв'язки між ними набувають емоційного забарвлення. Соціально-психологічний клімат є багатовимірною характеристикою, яка відображає якість взаємин у колективі й рівень задоволеності працівників різними аспектами професійного життя. Цей феномен виконує низку функцій, серед яких перераховані на рис. 1.

консолідуюча	стимулююча	стабілізує	регулятивна
• сприяє об'єднанню колективу для досягнення спільних професійних цілей	• формує позитивну емоційну атмосферу	• забезпечує сталість міжособистісних зв'язків і полегшує адаптацію нових працівників	• допомагає гармонізувати внутрішньо-колективні процеси

Рис. 1. Функції соціально-психологічного клімату

Джерело: складено автором на основі [2]

У контексті реформи місцевого самоврядування та трансформації адміністративно-територіального устрою, вивчення соціально-психологічного клімату в трудових колективах стає вкрай актуальним з точки зору підвищення ефективності реалізації реформ на регіональному та державному рівнях.

Суттєвий вплив на формування психологічного клімату в державних структурах чинять також соціально-психологічні характеристики територій, на яких функціонують ці органи [3]. Адміністративні зміни, спричинені реформою, створили нову модель територіального устрою в Україні, що стало джерелом

стресу як для громадян, так і для посадовців [4]. Ці зміни часто призводять до фізичної ротації кадрів, переміщення працівників на нові робочі місця. Окрім того, як мешканці об'єднаних територіальних громад, багато службовців зіткнулися з новими умовами доступу до державних послуг, що іноді ускладнює як професійну діяльність, так і особисте життя. У даному контексті має місце двосторонній вплив: з одного боку, соціальні та національні фактори формують психологічне здоров'я громадян, а з іншого – нація з високим рівнем психологічного добробуту стає основою для поступального розвитку суспільства та реалізації демократичних трансформацій у державі [5].

Узагальнюючи результати аналізу, можна стверджувати, що соціально-психологічний клімат справляє вагомий вплив на реалізацію політичних і господарських процесів у межах органів державного управління та місцевого самоврядування. З метою формування сприятливих умов праці нами було розроблено Програму формування сприятливих соціально-психологічних умов діяльності колективу органу місцевого самоврядування (рис. 3).

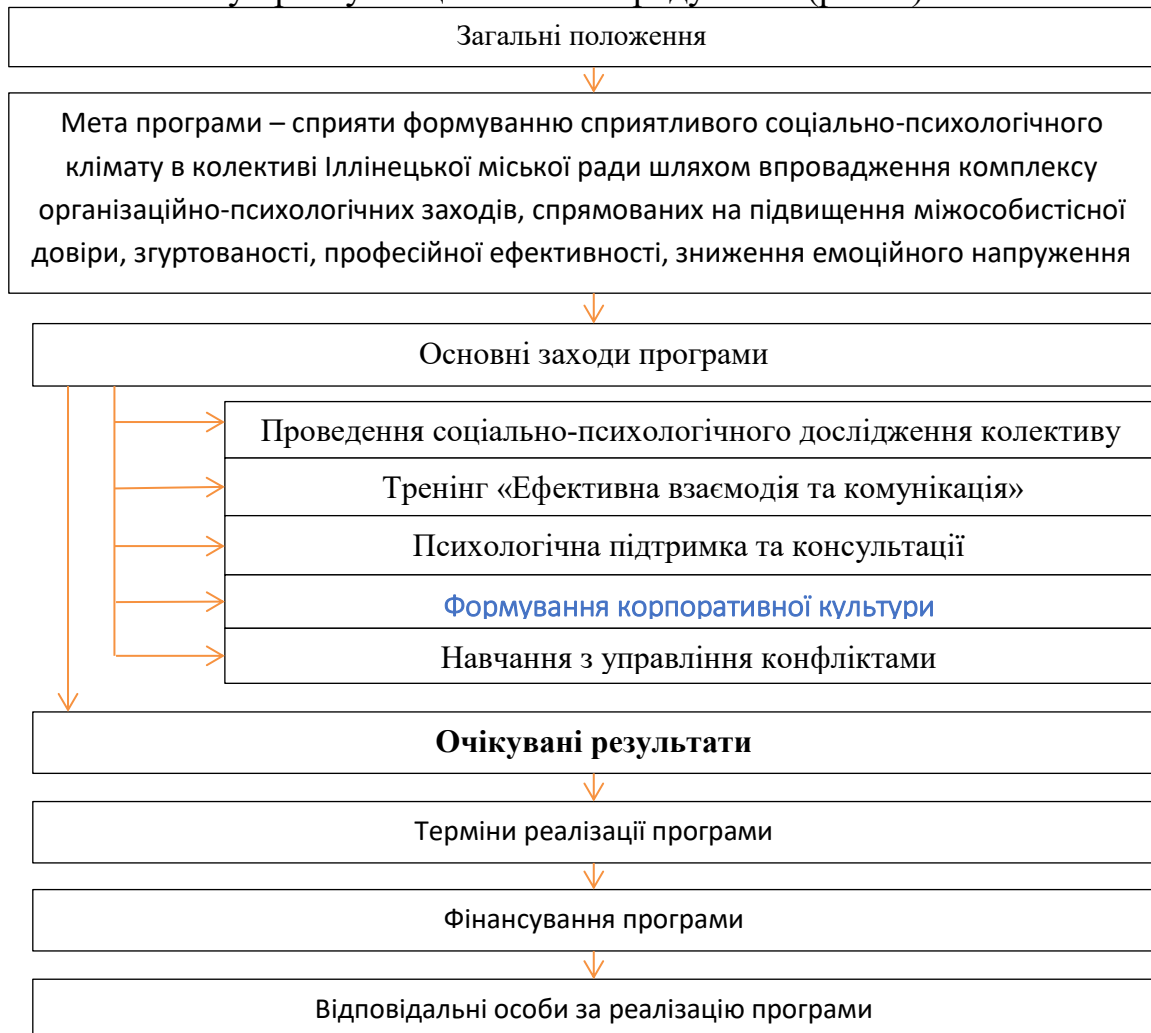

Рис. 2. Структура Програми формування сприятливих соціально-психологічних умов діяльності колективу органу місцевого самоврядування

Джерело: складено автором

Мета програми – сприяти формуванню сприятливого соціально-психологічного клімату в колективі органу місцевого самоврядування шляхом впровадження комплексу організаційно-психологічних заходів, спрямованих на підвищення міжособистісної довіри, згуртованості, професійної ефективності та покращення якості внутрішньої комунікації.

Очікуваними результатами для колективу органу місцевого самоврядування стане: поліпшення соціально-психологічного клімату в установі, зниження рівня стресу та професійного вигорання серед працівників, покращення комунікації та співпраці між структурними підрозділами, підвищення продуктивності роботи працівників, посилення згуртованості колективу та командної взаємодії, зростання мотивації та задоволеності професійною діяльністю, формування ефективної корпоративної культури, зменшення кількості конфліктів та підвищення ефективності їх вирішення.

Висновок. Формування сприятливого соціально-психологічного клімату в колективі органу місцевого самоврядування є важливим чинником ефективної реалізації завдань, покладених на місцеву владу в умовах сучасних викликів та трансформацій. Саме здоровий психологічний мікроклімат забезпечує високий рівень згуртованості працівників, зміцнення командної взаємодії, підвищення довіри між членами колективу та покращення загальної атмосфери в установі. Емоційна стабільність, взаємоповага та підтримка в трудовому середовищі є необхідними передумовами для прийняття обґрунтованих і збалансованих управлінських рішень. Реалізація комплексних заходів щодо покращення соціально-психологічного клімату сприяє зниженню рівня конфліктності, запобіганню професійному вигоранню та посиленню мотивації до результативної праці.

Список використаних джерел:

7. Фурман І.В., Джога О.В. Суть та необхідність використання соціально-психологічних методів в трудовому колективі. Зб. матеріалів XXX Міжнародної наукової конференції студентів і молодих учених «Наука і вища освіта», м. Запоріжжя, 10 листопада 2021 р. Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2021. С. 157-158.
8. Серьогін С.М., Бородін Є.І., Комарова К.В. *Управління персоналом в органах публічної влади*. Дніпро: Грані, 2019. 342 с.
9. Романюк С.А. *Децентралізація: теорія та практика застосування*: монографія. Київ: НАДУ, 2017. 345 с.
10. Березюк С.В., Токарчук Д.М., Яремчук Н.В. Нові вимоги до провладного українського політикуму в умовах повоєнної відбудови економіки України. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2022. № 4 (62). С.24-42.
11. Терещенко К.В. Детермінанти забезпечення психологічного здоров'я персоналу організацій в умовах соціальної напруженості. *Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія*. 2020. № 55. С. 59–65.

Богдан КОЛІЖУК*
студент 4 курсу,
факультет менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ТА ТЕОРЕТИЧНИЙ БЕКГРАУНД ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ СМАРТ-СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНІВ І ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Анотація. У статті проведено аналіз класичних і сучасних теорій інноваційного економічного розвитку як теоретичної бази для формування концепції смарт-спеціалізації регіонів і територіальних громад. З'ясовано, що її формування пов'язане з такими теоріями (концепціями та моделями): спеціалізації А. Сміта та Д. Рікардо; промислових криз та ділових циклів М. Туган-Барановського; економічного розвитку Й. Шумпетера; зайнятості, відсотків і грошей Дж. М. Кейнса; ендогенного зростання П. Ромера; креативного класу Р. Флоріди; нерівномірного розвитку Е. Райнерта; регіональних інноваційних систем Б. Асхайма та А. Ізаксена; «потрійної спіралі» Г. Іцковица; інформаційного суспільства Ф. Махлупа клубів Дж. Б'юкенена; колективних дій М. Олсона; вікіноміки Д. Тапскотта та Е. Уільямса.

Abstract. The article analyzes classical and modern theories of innovative economic development as a theoretical basis for the formation of the concept of smart specialization of regions and territorial hromadas. It is found that its formation is associated with such theories (concepts and models): specializations of A. Smith and D. Ricardo; industrial crises and business cycles of M. Tugan-Baranovsky; economic development of J. Schumpeter; employment, interest and money J. M. Keynes; the endogenous growth of P. Romer; the creative class of R. Florida; the uneven development of E. Reinert; the regional innovation systems of B. Asheim and A. Isaksen; the "triple spiral" of G. Itskovits; the information society of F. Mahlu; the clubs of J. Buchanan; the collective actions of M. Olson; the Wikinomics D. Tapscott and E. Williams.

Вступ. Поява концепції смарт-спеціалізації значною мірою пов'язана з тим, що у Європейському Союзі (ЄС) традиційно проводили міждержавний порівняльний аналіз ефективності функціонування базових видів економічної, зокрема промислової, діяльності. На основі аналізу вчені дійшли висновку, що порівняно зі США, Японією та Китаєм у країнах ЄС не так сильно проявляються

* Науковий керівник: д.е.н., професор, професор кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії – Володимир ЗАХАРЧЕНКО,

проблеми галузевої структури економіки, як проблеми, зумовлені недостатнім рівнем її інноваційності, зокрема в окремих регіонах і територіальних громадах (ТГ) [1]. Відтак, у ЄС нагальною стала потреба формування та реалізації регіональної політики на засадах концепції «розумної» або смарт-спеціалізації. Щонайбільше вона особливо актуалізувалася в контексті розробки та реалізації стратегії ЄС «Європа 2020» [2].

Виклад основного матеріалу. Для розробки стратегії «Європа 2020» Директоратом з питань технологій та інновацій Європейської комісії у 2008 р. було створено групу академічних експертів під назвою «Знання для зростання»; до неї увійшли Д. Форей, П. Девід та Б. Холл. Ними у тому ж році була розроблена й запропонована Європейській комісії концепція смарт-спеціалізації (або «S3» від англ. Smart Specialisation Strategy) [3]. Причому ця концепція увібрала в себе ідеї багатьох теорій, концепцій та моделей інноваційного розвитку економіки, зокрема регіонів і ТГ, – від класичних до сучасних (табл. 1).

Вже основоположники класичної політекономії (А. Сміт та Д. Рікардо), вивчаючи генезу інновацій, відмічали їхній вплив на соціально-економічний розвиток країн. А. Сміт у праці «Дослідження про природу і причини багатства народів» (1776 р.) стверджував, що економічні інновації виникають під впливом науково-технічного прогресу (НТП), внаслідок поділу праці в суспільстві. Д. Рікардо писав: «Той, хто зробив відкриття машини, ... буде насолоджуватися додатковими перевагами, продукуючи більший прибуток ...» [4].

Вагомий внесок у теорію інноваційного розвитку економіки зробив видатний український вчений М. Туган-Барановський. У праці «Періодичні промислові кризи ...» (1914 р.) він розглянув проблеми кризових явищ в економіці, зокрема Англії, у зв'язку діловими циклами та інноваційними процесами. Вчений довів, що циклічність економічного розвитку визначається обмеженістю позичкового капіталу та особливостями його інвестування в капітальні товари. При цьому він підкреслював вирішальний вплив НТП на процеси відтворення й нерівномірність розвитку економіки різних країн.

Австрійський вчений Й. Шумпетер у праці «Теорія економічного розвитку» (1911 р.) зробив висновок, що визначальним фактором структурних зрушень в економіці є радикальні інновації. Вчений вважав, що інноваційна діяльність є основною функціональною характеристикою підприємництва. Інновації, на його думку, дозволяють підприємцю виробляти більш якісну продукцію та отримувати більший дохід.

Дж. М. Кейнс у праці «Загальна теорія зайнятості, відсотків і грошей» (1936 р.) висловив цікаву думку щодо еволюції теорії інновацій, зокрема про те, що «певна епоха до початку історії людства може вважатися картиною прогресу, схожою із сучасною», але «сучасна епоха розпочалася разом з накопиченням капіталу в XVI ст.» [5, с. 42]. Отже, інноваційні процеси в економіці можуть бути інтенсивними лише за умови активного інвестиційного процесу, що потребує сприятливого інституціонального середовища. Причому з прогресом людства все більшу питому вагу повинні мати інтелектуальні інновації.

П. Ромер [6, с. 71] при побудові моделей економічного зростання виходив з того, що ендogenous змінні, зокрема людський капітал і нагромаджені знання, здатні матеріалізуватися у вигляді нових технологій і забезпечувати самовідтворення й саморозвиток соціально-економічних систем.

Таблиця 1

Теоретичний бекграунд теорії смарт-спеціалізації

Назва теорії (концепції, моделі)	Автори	Ключові фактори економічного розвитку	
		традиційні	інноваційні
Теорія спеціалізації	А. Сміт, Д. Ркардо	фактори виробництва, ринковий механізм, спеціалізація	застосування машин
Теорія ділових циклів та економічних криз	М. Туган-Барановський	обсяг позичкового капіталу	науково-технічний прогрес
Теорія економічного розвитку	Й. Шумпетер	підприємницька здатність (четвертий фактор виробництва)	радикальні інновації, інноваційна діяльність підприємця
Загальна теорія зайнятості, відсотків і грошей	Дж. М. Кейнс	державне регулювання рівня зайнятості, норми відсотків та рівня інфляції	людський капітал, інтелектуальні інновації
Модель ендogenous зростання	П. Ромер	людський капітал, висока зайнятість	нагромаджені знання, нові технології
Теорія креативного класу	Р. Флоріда	капітал, технології	креативні працівники, венчурний капітал
Теорія нерівномірного розвитку	Е. Райнерт	державне регулювання, протекціонізм, індустріалізація	інновації, співпраця університетів, промисловості і держави, неоіндустріалізація
Теорія регіональних інноваційних систем	Б. Асхайд, А. Ізаксен	внутрішній потенціал	інформація, знання, радикальні інновації, співпраця університетів, промисловості та держави

Джерело: авторська розробка.

Американсько-канадський вчений Р. Флоріда вважав, що «розвиток сучасного міста неможливий без працівника креативного сектора, який є уособленням духу і часу сучасного міста. Саме креативний клас здатний спричинити докорінні зміни у способах праці, цінностях, бажаннях ...» [7, с. 157]. У своїй теорії креативного класу він показав, що технології, компанії та венчурний капітал переміщується в ті регіони, ТГ і міста, де є концентрація креативних працівників.

Відомий норвезький економіст Е. Райнерт [8] у межах теорії нерівномірного розвитку довів, що багаті країни стали багатими не завдяки вільній торгівлі, а через поєднання державного втручання, протекціонізму та стратегічних інвестицій. Наскрізною ідеєю вченого є твердження про те, що основою економіки успішної країни і добробуту її народу є національна

промисловість. В контексті концепції смарт-спеціалізації принципово важливою є вказівка вченого на те, що наявність в регіоні високорозвинутих галузей буде «підтягувати» за собою й низькорозвинуті.

Аналізуючи теоретичні підходи, які формують основу смарт-спеціалізації, варто звернути увагу на концепцію регіональних інноваційних систем (Б. Асхайм, А. Ізаксен). Згідно з нею, при сполученні внутрішніх (локальних) і зовнішніх (глобальних) знань з'являється можливість генерувати не тільки часткові, але й радикальні інновації, які є необхідними для підтримання високої конкурентоспроможності регіонів і ТГ [9, с. 11]. При цьому інноваційний розвиток регіонів і ТГ стимулюється процесами взаємодії між представниками університетів, промисловості та держави.

З концепцією регіональних інноваційних систем кореспондує концепція «потрійної спіралі», яка була сформульована Г. Іцковіцем у 2000 р. [10]. Її головний зміст криється у однойменній моделі, складовими якої є влада (як центральна, так і місцева), університети та підприємства (бізнес). Згідно цієї моделі, влада має формувати відповідну нормативну базу та стимулювати інноваційну діяльність, університети – створювати інновації, а бізнес – забезпечувати їх упровадження необхідними ресурсами.

Розвиток технологій обумовлює виникнення різних ефектів та нагромадження знання. Саме такі ідеї розвитку узагальнено в концепції інформаційного суспільства, яка є похідною від теорії постіндустріального суспільства (Д. Белла, Е. Тоффлера та ін.). Своєю появою вона завдячує дослідженням Ф. Махлупа, який на початку 1960-х років у праці «Виробництво й розподіл знань у Сполучених Штатах», увів поняття «індустрія знань». До неї він відніс п'ять секторів інформаційної діяльності, а саме: освіту, науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи (НДДКР), засоби масової інформації, інформаційні технології та інформаційні послуги [7, с. 158].

Розкриваючи теоретичні основи концепту смарт-спеціалізації, доречно звернути увагу на фундаментальні ідеї теорії клубів Дж. М. Б'юкенена [11]. Її суть зводиться до того, що індивідууму легше задовольняти свої соціальні та економічні потреби в групі, ніж індивідуально. Важливим чинником колективних дій є наявність загальної мотивації для учасників спільної діяльності.

Драйвером сучасної економіки все більше стають глобальні канали зв'язку, новітні технології та інформація. Це сприяє тому, що колективні дії поступово трансформуються в масове співробітництво. Така модель функціонування економіки наведена у праці Д. Тапскотта й Е. Д. Уільямса «Вікіноміка. Як масове співробітництво змінює все» (2009 р.), вона отримала назву вікіноміка. В її основі – пірінгове виробництво – спосіб виробництва товарів і послуг, що базується на самоорганізації груп. Розглянуті теорії, концепції та моделі формують теоретичний базис концепції смарт-спеціалізації. Первісно вона виходила з того, що пердові регіони і ТГ мають спеціалізуватися на НДДКР та впровадженні нових технологій, тоді як відсталішим регіонам і ТГ була залишена місія щодо використання цих технологій. Проте з часом концепція радикально змінилася.

Д. Форей та його співавтори вказували: «Смарт-спеціалізація не має бути пов'язана зі стратегією простої промислової спеціалізації конкретного регіону... смарт-спеціалізація – це процес, що вирішує проблему відсутності або слабкості відносин між НДДКР та інноваційними ресурсами і діяльністю, з одного боку, та галузевою структурою економіки – з іншого» [12].

Висновок. Теоретичним підґрунтям концепції смарт-спеціалізації стали як класичні теорії економічного зростання, так і сучасні теорії, концепції та моделі інноваційного розвитку економіки. У перших із них провідна роль відводиться традиційним факторам, зокрема виробничим, до яких відносяться земля, праця, капітал і підприємницька здатність, тоді як у других основна увага акцентується на освіті, знаннях, інформації та інноваціях.

Список використаних джерел:

1. McCann P., Ortega-Argilés R. Smart Specialisation, Regional Growth and Applications to European Union Cohesion Policy. *Regional Studies*. 2015. Vol. 49(8). P. 1291-1302.

2. Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth / Communication from the Commission. Brussels, .2010 URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:en:PDF>

3. Foray D., David P.A., Hall H. B. Smart Specialization: The Concept. Knowledge for Growth. Prospects for Science, Technology, and Innovation. *Selected papers from Research Commissioner Janez Potochnk's Expert Group*. 2009. P. 20-24.

4. Ricardo D. Principles of Political Economy and Taxation. London : Penguin Books, 1971. 427 p.

5. Пархомиць М. К., Пуцентейло П. Р., Уніят Л. М. Поняття, суть інновацій та технологічні уклади інноваційного розвитку агропромислового бізнесу. *Інноваційна економіка*. 2019. № 5-6. С. 41-46. DOI: 10.37332/2309-1533.2019.5-6.5

6. Romer P. M. Endogenous Technological Change. *Journal of Political Economy*. 1990. Vol. 98 (5). P. 71-102. URL: <https://www.jstor.org/stable/2937632>.

7. Возняк Г. В. Смарт-спеціалізація у постулатах економічних шкіл: теоретичний дискурс. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2021. Вип. 17(1). С. 153-162. DOI: 10.15330/apred.1.17.153-162

8. Райтнерт Е. С. Як багаті країни стали багатими... І чому бідні країни залишились бідними / пер. з англ. Київ : Саміт-книга, 2019. 416 с.

9. Захарченко В. І. Систематика теорій розвитку економіки регіонів на основі течій економічної думки. *Економічний форум*. 2018. № 1. С. 5–16.

10. Etzkowitz H. The Triple Helix: University-Industry-Government Innovation in Action. Routledge, 2008. 180 p.

11. Buchanan J. M. An Economic Theory of Clubs. *Economica*. 1965. Vol. 32, No. 125. P. 1-14.

12. Foray D., David P.A., Hall H. B. Smart specialization: from academic idea to political instrument, the surprising career of a concept and the difficulties involved in its implementation. *MTEI Working Paper*. Lausanne, 2011. 16 p.

Олександр СОЛЬСЬКИЙ*
студент групи 41-ПУА,
Факультет менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет,
м. Вінниця, Україна

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ В УКРАЇНІ

Анотація: У статті досліджено теоретичні та практичні аспекти функціонування механізмів державної підтримки розвитку сільських територій в Україні. Проаналізовано існуючі інструменти державного впливу, спрямовані на стимулювання економічного, соціального та екологічного розвитку сільських громад. Особливу увагу приділено розгляду нормативно-правової бази, фінансових інструментів (субсидій, дотацій, грантів), галузевих програм та інших форм державної підтримки, що застосовуються в Україні. Виявлено основні проблеми та недоліки в реалізації державної політики у сфері розвитку сільських територій, зокрема недостатнє фінансування, неефективність окремих програм, складність бюрократичних процедур та нерівномірність розподілу підтримки. На основі проведеного аналізу запропоновано рекомендації щодо удосконалення механізмів державної підтримки з метою забезпечення сталого та збалансованого розвитку сільських територій в Україні, підвищення їх конкурентоздатності та покращення якості життя сільського населення.

Abstract: The article examines the theoretical and practical aspects of the functioning of state support mechanisms for the development of rural areas in Ukraine. The existing instruments of state influence aimed at stimulating the economic, social and environmental development of rural communities are analyzed. Particular attention is paid to the consideration of the regulatory framework, financial instruments (subsidies, grants, subsidies), sectoral programs and other forms of state support used in Ukraine. The main problems and shortcomings in the implementation of state policy in the field of rural development are identified, in particular, insufficient funding, inefficiency of individual programs, complexity of bureaucratic procedures and uneven distribution of support. Based on the analysis, recommendations are proposed for improving state support mechanisms in order to ensure sustainable and balanced development of rural areas in Ukraine, increase their competitiveness and improve the quality of life of the rural population.

Вступ: Сільські території України відіграють ключову роль у забезпеченні продовольчої безпеки держави, збереженні національних традицій та розвитку

* Науковий керівник: к.е.н., старший викладач кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії – Руслан ДМИТРЕНКО

аграрного сектору економіки. Проте впродовж останніх десятиліть ці території зіштовхуються з низкою серйозних викликів – демографічним спадом, деградацією інфраструктури, обмеженим доступом до якісних соціальних послуг та інвестиційною нерозвиненістю. У зв'язку з цим формування ефективної системи державної підтримки розвитку сільських територій набуває особливого значення.

Державна політика має забезпечувати не лише стабільне функціонування аграрного сектору, а й створення сприятливих умов для життя сільського населення, диверсифікацію економіки села, розвиток малого і середнього підприємництва, а також збереження навколишнього природного середовища. У цьому контексті надзвичайно важливо проаналізувати наявні механізми державної підтримки, оцінити їхню ефективність та визначити перспективні напрями вдосконалення державної політики щодо розвитку сільських територій України.

Виклад основного матеріалу. Розвиток сільських територій є одним з пріоритетних напрямів державної політики в Україні. У контексті децентралізації, інтеграції до ЄС та глобальних викликів (економічних, екологічних і соціальних), ефективне функціонування механізмів державної підтримки набуває особливого значення. Сільські території охоплюють понад 60% площі країни та є домівкою для значної частини населення, але часто залишаються економічно та соціально вразливими.

Розвиток сільських територій в Україні є стратегічно важливим для забезпечення продовольчої безпеки, економічного зростання та соціальної стабільності. Державна підтримка відіграє ключову роль у стимулюванні економічного, соціального та екологічного прогресу сільських громад. Нижче представлено аналіз теоретичних основ, практичних інструментів, проблем реалізації та рекомендацій для вдосконалення політики у цій сфері. [3]

Теоретичні аспекти.

1. Концептуальні засади.

Державна підтримка розвитку сільських територій базується на ідеї сталого розвитку, яка поєднує економічну ефективність, соціальну справедливість та екологічну безпеку. В Україні це поняття охоплює не лише аграрний сектор, а й інфраструктуру, зайнятість, освіту, охорону здоров'я та збереження довкілля. Теоретичний підхід ґрунтується на принципах адресності, прозорості та комплексності.

2. Моделі підтримки

- Європейська модель: акцент на диверсифікацію економіки, екологічні стандарти та соціальну інклюзію (CAP EU).

- Ринкова модель: стимулювання через конкуренцію та приватні інвестиції (США).

- Державно-регуляторна модель: пряме втручання держави через субсидії та програми (Китай, Японія).

Україна прагне інтегрувати європейські підходи, але на практиці переважає

комбінація ринкових і державно-регуляторних механізмів.

3. Мета та завдання.

- Економічні: підвищення продуктивності сільського господарства, залучення інвестицій.

- Соціальні: зменшення бідності, покращення умов життя, зупинка депопуляції.

- Екологічні: збереження ґрунтів, раціональне використання ресурсів, підтримка органічного виробництва. [1]

Практичні аспекти: інструменти державного впливу.

1. Нормативно-правова база .

Основні документи, що регулюють державну підтримку сільських територій в Україні:

- Закон України "Про державну підтримку сільського господарства України (2004, зі змінами).

- Стратегія сталого розвитку сільських територій до 2030 року (оновлена у 2024 році).

- Державна цільова програма розвитку аграрного сектору (затверджена Кабміном).

- Постанови про субсидії, гранти та пільгові кредити.

Проте нормативна база часто є фрагментарною, а її імплементація ускладнена через бюрократичні бар'єри та недостатню координацію між органами влади.

2. Фінансові інструменти .

- Субсидії: прямі виплати фермерам (наприклад, на гектар землі чи голову худоби). У 2024 році обсяг субсидій склав близько 4,5 млрд.грн., але цього недостатньо для повного покриття потреб.

- Дотації: компенсація витрат на насіння, техніку, добрива. Програма "Доступна техніка" компенсує до 25% вартості обладнання.

- Гранти: підтримка малих фермерів та кооперативів (наприклад, через міжнародні проєкти USAID чи ЄС). У 2023 році гранти отримали лише 2% заявників через складність процедур.

- Пільгові кредити: програма "5-7-9%" дозволяє отримати позики під 5-9% річних, але доступність обмежена для дрібних господарств.

3. Галузеві програми.

- Програма розвитку фермерських господарств: спрямована на підтримку малих і середніх виробників (до 50 тис.грн. на господарство).

- Розвиток органічного землеробства: передбачає сертифікацію та маркетингову підтримку, але охоплює лише 1% сільгоспвиробників.

- Сільський туризм: ініціативи на кшталт "Зелені садиби" стимулюють альтернативні джерела доходу, однак фінансування мінімальне.

4. Інші форми підтримки.

- Податкові пільги: спрощена система оподаткування для фермерів (єдиний податок 4-ї групи).

- Інфраструктурні проєкти: будівництво доріг, шкіл, медичних пунктів через децентралізацію та субвенції громадам.

- Консультаційні послуги: державні агроексперти надають безкоштовні поради, але їх доступність низька в віддалених районах. [4]

Проблеми та недоліки реалізації.

1. Недостатнє фінансування.

У 2024 році на підтримку сільських територій виділено лише 0,3-0,4% від ВВП аграрного сектору, що значно нижче за європейські показники (1-2%). Війна та бюджетні обмеження погіршують ситуацію.

2. Неефективність програм.

Багато програм (наприклад, компенсація за техніку) не досягають цільової аудиторії через низьку поінформованість або складність умов. Ефективність витрат рідко оцінюється.

3. Бюрократичні процедури.

Отримання субсидій чи грантів вимагає численних документів і тривалого часу розгляду, що відлякує малих фермерів. Наприклад, середній термін обробки заявки – 2-3 місяці.

4. Нерівномірність розподілу.

Великі агрохолдинги отримують до 70% фінансової підтримки, тоді як малі господарства (до 50 га) – лише 10-15%. Це посилює соціальну нерівність і монополізацію ринку.

5. Відсутність комплексного підходу.

Підтримка зосереджена на аграрному виробництві, а соціальні (освіта, медицина) та екологічні аспекти (збереження ґрунтів, зрошення) залишаються недооціненими.

6. Регіональні диспропорції.

Західні регіони (Львівщина, Тернопільщина) отримують більше уваги через активність громад, тоді як східні та південні території страждають від браку інфраструктури.

Рекомендації щодо удосконалення.

1. Збільшення фінансування.

- Підвищити бюджетну підтримку до 1% від аграрного ВВП (близько 10-12 млрд.грн. щорічно), залучивши міжнародних донорів (ЄС, Світовий банк).

2. Спрощення процедур.

- Впровадити електронну платформу для подачі заявок на субсидії та гранти з терміном розгляду до 30 днів.

- Розширити мережу консультаційних центрів у сільській місцевості.

3. Адресність і прозорість.

- Створити виплатну агенцію за європейським зразком для моніторингу розподілу коштів.

- Пріоритетно підтримувати малі та середні господарства (до 100 га), обмеживши доступ агрохолдингів до субсидій.

4. Комплексний підхід.

- Поєднати аграрну підтримку з інвестиціями в інфраструктуру (дороги, водопостачання, інтернет).

- Розвивати соціальні програми (мобільні медпункти, дистанційна освіта).

- Стимулювати екологічні ініціативи (компенсація за органічне виробництво, відновлення деградованих земель).

5. Галузева диверсифікація.

- Розширити програми з розвитку сільського туризму, бджільництва, садівництва.

- Підтримувати кооперативи через гранти та навчання.

6. Оцінка ефективності.

- Щорічно проводити аудит програм підтримки, публікуючи результати для громадського контролю.

7. Регіональна адаптація.

- Розробити диференційовані стратегії: для заходу – туризм і кооперація, для сходу – інновації в агровиробництві, для півдня – зрошення та боротьба з посухою. [2]

Висновок. Механізми державної підтримки розвитку сільських територій в Україні мають міцну теоретичну основу, орієнтовану на європейські стандарти, але їх практична реалізація стикається з системними проблемами: недостатнім фінансуванням, бюрократією, нерівномірністю та браком комплексності. Запропоновані рекомендації – збільшення ресурсів, спрощення доступу, акцент на малі господарства та інтеграція соціально-екологічних компонентів – дозволять підвищити конкурентоспроможність сільських громад, покращити якість життя та забезпечити збалансований розвиток територій. Реалізація цих заходів потребує політичної волі, співпраці з міжнародними партнерами та активного залучення місцевих громад.

Список використаних джерел:

1. Державна служба статистики України. Сільське господарство України: статистичний збірник 2023

https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2024/zb/03/zb_sg_2023.pdf

2. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Звіт про реалізацію програми підтримки державного аграрного сектору на 2023-2024 роки. <https://minagro.gov.ua/>

3. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Звіт про використання коштів державної підтримки аграрного сектору у 2023 році <https://minagro.gov.ua/pidtrimka>

4. Презентація Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року / Міністерство аграрної політики та продовольства України, 2024. <https://minagro.gov.ua/news/strategiya-2030-prezentaciya>

Богдан КОЛІЖУК*
студент 4-го курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Анотація. У статті досліджено роль публічно-приватного партнерства (ППП) як важливого інструменту відновлення та розвитку сільських територій України в умовах повоєнної трансформації. Здійснено аналіз сучасного стану впровадження механізмів PPP у вітчизняній практиці, визначено ключові проблеми, що стримують ефективну реалізацію таких партнерств, зокрема на рівні територіальних громад. Особливу увагу приділено дослідженню фінансових аспектів функціонування PPP, їхньої ролі у залученні інвестицій та досягненні стратегічних цілей розвитку сільських територій. Висвітлено перспективи розширення PPP як інноваційного підходу до управління місцевим розвитком, зокрема через впровадження стимулюючих інструментів державної політики, формування ефективного нормативно-правового середовища та зміцнення інституційної спроможності органів місцевого самоврядування. Запропоновано практичні заходи, спрямовані на активізацію PPP з метою забезпечення сталого, інклюзивного та збалансованого розвитку сільських громад України.

Abstract. The article examines the role of public-private partnerships (PPPs) as an important tool for the restoration and development of rural areas of Ukraine in the context of post-war transformation. The author analyses the current state of implementation of PPP mechanisms in domestic practice and identifies the key problems that hinder the effective implementation of such partnerships, in particular at the level of territorial communities. Particular attention is paid to the study of financial aspects of PPPs, their role in attracting investment and achieving strategic goals of rural development. The article highlights the prospects for expanding PPPs as an innovative approach to local development management, in particular through the introduction of incentive instruments of state policy, formation of an effective regulatory environment and strengthening the institutional capacity of local self-government bodies. Practical measures aimed at enhancing PPPs to ensure sustainable, inclusive and balanced development of rural communities in Ukraine are proposed.

* Науковий керівник: к.е.н., старший викладач кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії – Руслан ДМИТРЕНКО

Вступ. Сільські території України охоплюють близько 70% її площі та становлять основу аграрного виробництва, збереження природного середовища, культурної спадщини та соціальної стабільності в державі. Водночас, упродовж останніх десятиліть ці території характеризуються стійкою деградацією, що проявляється у зниженні чисельності населення, занепаді соціальної інфраструктури, обмеженому доступі до базових послуг і фінансових ресурсів, а також у зростаючому соціально-економічному відставанні від міських центрів. Ситуація ще більше ускладнилася внаслідок повномасштабної збройної агресії проти України, яка спричинила значні руйнування інфраструктури, переміщення населення та зростання потреб у швидкому відновленні постраждалих територій. У цьому контексті актуалізується пошук ефективних механізмів забезпечення сталого розвитку сільських громад, серед яких важливе місце посідає публічно-приватне партнерство (ППП). PPP виступає сучасною формою взаємодії держави, органів місцевого самоврядування та бізнесу, що дозволяє поєднувати ресурси і компетенції сторін для реалізації соціально значущих проєктів. Його застосування в умовах післявоєнної відбудови відкриває широкі можливості для залучення інвестицій, модернізації інфраструктури, створення нових робочих місць і, в цілому, підвищення якості життя у сільській місцевості. Метою цієї статті є дослідження потенціалу публічно-приватного партнерства як інструменту сталого розвитку сільських територій України в умовах післявоєнного відновлення, а також виявлення проблемних аспектів і формування пропозицій щодо його активізації. [1]

Виклад основного матеріалу. Сутність та значення публічно-приватного партнерства. Публічно-приватне партнерство (ППП) виступає сучасною формою взаємодії між державним та приватним секторами, яка ґрунтується на розподілі ризиків, ресурсів та відповідальності між сторонами з метою реалізації соціально важливих проєктів. У межах PPP приватний сектор не лише інвестує кошти, але й забезпечує управлінську ефективність, інноваційні підходи та гнучкість, тоді як державна сторона гарантує правову підтримку, доступ до об'єктів публічної власності та сприяння реалізації проєктів. Завдяки поєднанню фінансових, управлінських та технічних ресурсів, PPP дозволяє розв'язувати комплексні соціально-економічні завдання, зокрема в сферах інфраструктури, охорони здоров'я, освіти, житлово-комунального господарства тощо.

На сучасному етапі розвиток публічно-приватного партнерства в Україні залишається фрагментарним і недостатньо активним. Попри наявність нормативно-правової бази, механізми PPP реалізуються вкрай повільно, що зумовлено низкою об'єктивних та суб'єктивних факторів. Дослідження свідчать про зниження динаміки укладання нових договорів PPP, особливо на рівні територіальних громад. Серед основних бар'єрів слід виокремити: недосконалість законодавства, відсутність чітких процедур реалізації PPP-проєктів, низький рівень обізнаності представників органів місцевого самоврядування та бізнесу про переваги і можливості таких партнерств, а також обмежений доступ до фінансування, зокрема для громад, що найбільше

потребують інвестицій. Крім того, стримувальним чинником є низький рівень довіри між державою та приватним сектором, що ускладнює налагодження довгострокового партнерства. З огляду на виклики повоєнного відновлення, актуалізується потреба у модернізації фінансового механізму ППП, зокрема через створення стимулюючих умов для інвесторів, розроблення типових моделей договорів та посилення інституційної спроможності громад до ініціювання та супроводу ППП-проектів (Табл.1). [2]

Таблиця 1

Кількість реалізованих проектів ППП в Україні за 2020-2024 роки.

Рік	Кількість проектів
2020	15
2021	12
2022	10
2023	8
2024	5

Джерело: [2]

Повоєнне відновлення є багатограним процесом, який потребує залучення різних стейкхолдерів. ППП може стати ключовим механізмом у формуванні стратегій місцевого розвитку, заснованих на ефективності прийняття рішень та значущості соціально-економічних заходів. Взаємодія органів публічної влади та приватного сектору є критично важливою для успішної реалізації проектів відбудови. [3]

Фінансовий механізм ППП включає різні інструменти та заходи, спрямовані на стимулювання участі приватного сектору у реалізації суспільно значущих проектів. Це може включати податкові пільги, гарантії, субсидії та інші форми підтримки. Ефективне задіяння фінансового механізму ППП сприятиме реалізації стратегічних планів територій України та збалансуванню інтересів держави, приватного сектора та суспільства в складних умовах війни та повоєнного відновлення (Табл.2). [6]

Таблиця 2.

Основні фінансові інструменти підтримки ППП в Україні.

Інструмент	Опис
Податкові пільги	Зниження податкового навантаження для учасників ППП
Гарантії	Державні гарантії повернення інвестицій у разі невдачі проекту
Субсидії	Прямі фінансові вливання від держави для підтримки проектів ППП
Кредитування	Пільгові кредити для реалізації проектів ППП

Джерело: [6]

Перспективи розвитку ППП у сільських територіях [5]. Для активізації ППП у сільських територіях необхідно:

Удосконалити законодавчу базу, враховуючи специфіку сільських територій, що дозволить забезпечити прозорі умови для співпраці держави та бізнесу.

Підвищити обізнаність місцевих громад та бізнесу про переваги PPP через освітні програми та інформаційні кампанії, що сприятиме формуванню довіри до цього механізму. Забезпечити доступ до фінансових ресурсів для реалізації PPP-проектів шляхом запровадження пільгового кредитування, державних гарантій та субсидій для підприємців, які інвестують у розвиток сільської інфраструктури.

Створити сприятливі умови для залучення міжнародних інвесторів, розробивши механізми гарантій та захисту їхніх інвестицій у сільські території.

Запровадити механізми моніторингу та оцінки ефективності PPP, що дозволить вчасно коригувати реалізацію проектів і забезпечити їхню стійкість та результативність. [4]

Висновок. Публічно-приватне партнерство (PPP) є потужним інструментом розвитку сільських територій, особливо в умовах їхньої повоєнної відбудови. Аналіз сучасного стану PPP в Україні засвідчує необхідність активізації цього механізму, усунення законодавчих бар'єрів та впровадження ефективних фінансових стимулів для залучення приватного капіталу. Впровадження PPP сприяє не лише модернізації інфраструктури, але й створенню нових робочих місць, покращенню якості соціальних послуг і підвищенню інвестиційної привабливості регіонів. З огляду на світовий досвід, Україні варто розвивати партнерські відносини між державним і приватним секторами через вдосконалення нормативно-правової бази, підвищення рівня компетенції місцевої влади та створення сприятливих умов для залучення інвесторів. Активізація PPP дозволить забезпечити сталий розвиток сільських територій, зробивши їх більш конкурентоспроможними та комфортними для проживання.

Список використаних джерел:

1. Economy and Society. (2023). Фінансовий механізм публічно-приватного партнерства в Україні. Retrieved URL:<https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2673>
2. Інститут економіки та прогнозування НАН України. (2022). Публічно-приватне партнерство як механізм розвитку інфраструктури в сільських територіях. Retrieved URL:<https://ief.org.ua>
3. Оболенський, О. Ю., Косицька, В., & Огородник, В. В. (2024). Розвиток публічно-приватного партнерства при формуванні стратегій місцевого розвитку в умовах повоєнної відбудови. Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана. Retrieved URL:<https://ir.kneu.edu.ua/items/bc7f6aa5-3d65-4c69-9693-d87f24cec8a1/full>
4. Ministry of Economy of Ukraine. (2023). Законодавчі аспекти реалізації PPP в Україні. Retrieved URL:<https://www.me.gov.ua>
5. World Bank Group. (2021). Public-Private Partnerships in Rural Development: Global Experience. Retrieved URL:<https://www.worldbank.org/en/topic/publicprivatepartnerships>
6. OECD iLibrary. (2020). Innovative Approaches to Rural Infrastructure Development through PPPs. Retrieved URL:<https://www.oecd-ilibrary.org>

РОЛЬ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ПІДВИЩЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

Анотація. У статті досліджується значення емоційного інтелекту в контексті ефективного управління персоналом. Описано, що емоційний інтелект охоплює здатність усвідомлювати і аналізувати як власні емоції, так і емоції інших, а також управляти ними задля покращення комунікації та підвищення продуктивності на робочому місці. Аналізується, як високий рівень емоційного інтелекту у керівника сприяє формуванню позитивної атмосфери в команді, вирішенню конфліктних ситуацій та підвищенню мотивації співробітників. Також розглядаються методи розвитку емоційного інтелекту серед працівників та менеджерів. У результаті, робиться висновок про те, що емоційний інтелект є ключовим фактором для ефективного управління людськими ресурсами в умовах сучасних викликів.

Abstract. The article explores the importance of emotional intelligence in the context of effective human resource management. It describes emotional intelligence as the ability to recognize and analyze both one's own emotions and those of others, as well as to manage them in order to improve communication and enhance workplace productivity. The analysis focuses on how a high level of emotional intelligence in a leader contributes to creating a positive team atmosphere, resolving conflicts, and increasing employee motivation. The article also examines methods for developing emotional intelligence among employees and managers. As a result, it concludes that emotional intelligence is a key factor in effective human resource management in the face of modern challenges.

Вступ. У сучасному суспільстві управління персоналом давно перевершило просте управління персоналом і техніку. «М'які навички» стають все більш важливими, і особливе місце серед них займає емоційний інтелект. Ефективне управління командою неможливо без розуміння емоцій, мотивації та поведінки ваших співробітників. Менеджери з високим емоційним інтелектом краще вибудовують стосунки в команді, швидше вирішують конфлікти та створюють позитивну робочу атмосферу. Зосередження уваги на цьому аспекті управління особливо важливо під час змін, стресу або дистанційної роботи,

* Науковий керівник: старший викладач кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії – Руслан ДМИТРЕНКО

коли психологічна підтримка та розуміння між людьми є вирішальними. Тому тема емоційного інтелекту стає все більш актуальною у сфері людських ресурсів та менеджменту. Ця стаття має на меті дослідити, як емоційний інтелект впливає на ефективність управління персоналом і які інструменти можна використовувати для розвитку емоційного інтелекту в практиці управління.

Виклад основного матеріалу. Емоційний інтелект (EI або EQ) – це вміння усвідомлювати та аналізувати власні емоції, а також розуміти почуття інших людей. Це поняття набуло популярності в 90-х роках завдяки книзі Деніела Гоулмана «Емоційний інтелект» [1].

Емоційний інтелект відіграє вирішальну роль у формуванні організаційних структур компаній, оскільки він істотно впливає на якість взаємодії, співпраці та керівництва в колективі. Зокрема, дана компетенція є надзвичайно важливою для керівників, бо дозволяє їм ефективно розуміти та управляти емоціями своїх підлеглих. Лідери з високим рівнем емоційного інтелекту здатні мотивувати й надихати команду, вирішувати конфлікти, що виникають всередині організації, та будувати взаємини, які сприяють продуктивності. Це, у свою чергу, забезпечує формування здорового та продуктивного робочого середовища [4].

Емпатія та самоконтроль є важливими якостями, що визначають рівень емоційного інтелекту. Часто ми навіть не помічаємо, наскільки значну роль вони відіграють у нашому спілкуванні з оточуючими. До ознак високого емоційного інтелекту належать: здатність розпізнавати й виражати почуття інших; усвідомлення своїх сильних сторін і слабкостей; вміння пробачати себе та інших за помилки; здатність пристосовуватися до змін; щире зацікавлення життям інших людей; уважність до емоцій оточуючих; емпатія, що проявляється в співпереживанні та турботі про інших; готовність брати відповідальність за свою поведінку; вміння контролювати емоції в складних ситуаціях. [1].

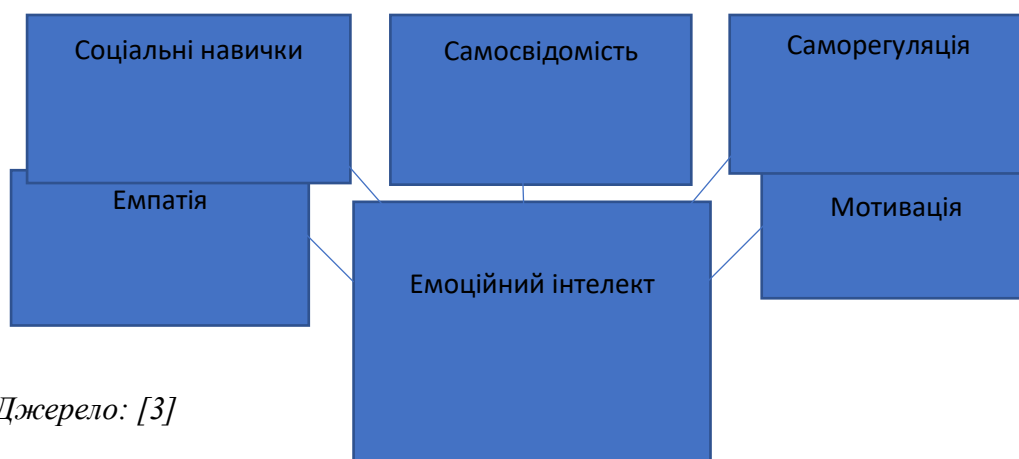
Транзактний аналітик К. Стайнер розробив концепцію «емоційної грамотності», яку тісно пов'язує з системою здібностей і життєвих навичок. Ця концепція передбачає здатність усвідомлювати власні емоції, уважно слухати інших та виявляти співчуття до їхніх почуттів, а також продуктивно висловлювати свій емоційний стан. Для роз'яснення суті «емоційної грамотності» К. Стайнер також звертається до поняття «емоційний інтелект». Емоційний інтелект (EQ) складається з чотирьох ключових компонентів: самосвідомості, самоконтролю, емпатії та навичок побудови взаємин. Усвідомлення та управління власними емоціями, вміння поставити себе на місце іншого та прийняти його почуття, а також дружнє ставлення у співпраці з людьми становлять основу для глибшого розуміння світу. Ці риси є засобами самопізнання, саморозвитку та успішної самореалізації [2].

Гоулман стверджував, що емоційний інтелект є важливішим фактором для досягнення успіху в житті та кар'єрі, ніж традиційний показник IQ (Рис.1). Він наголошував на необхідності розвивати емоційні навички для досягнення як особистого, так і професійного благополуччя [3].

Сьогодні емоційно зрілий підхід до управління персоналом має значний розвиток, сприяючи формуванню лідерських якостей серед працівників компанії. Це активізує створення відкритої та інклюзивної культури, де ідеї та ініціативи кожного стають частиною успіху організації та заохочуються всілякими засобами. Емоційний інтелект допомагає лідерам справлятися з кризовими ситуаціями, приймати обґрунтовані рішення, а також підтримувати настрій та мотивацію своєї команди.

Модель емоційного інтелекту Д. Гоулмана

Рисунок 1.

Джерело: [3]

Лідери з високим рівнем емоційної чутливості здатні враховувати емоції, почуття та потреби своїх співробітників, проявляти емпатію, ефективно управляти конфліктами та забезпечувати позитивну атмосферу в колективі [3].

Емоційний інтелект значно покращує процес прийняття рішень в управлінні проектами. Емоційно розумні лідери здатні поєднувати емоційне проникнення з логічним аналізом і технічними навичками, щоб допомогти приймати складніші та ефективніші рішення. Відчуваючи власні емоції та емоції своєї команди, вони можуть передбачати потенційні проблеми, розуміти різні точки зору та враховувати емоційні чинники, які інакше могли б залишитися без уваги. Цей цілісний підхід гарантує, що рішення є не тільки технічно надійним, але й враховує людський фактор [5].

Емоційний інтелект значно впливає на ефективність роботи працівників у різних сферах. Розглянемо результати досліджень, що вивчали його вплив на продуктивність співробітників західних компаній. У L'Oreal з'ясували, що менеджери з продажу, яких обрали за результатами тестування EQ, досягають значно вищих особистих обсягів продажів у порівнянні з колегами, яких брали на роботу за іншими критеріями. В аналогічному проєкті в PepsiCo керівники, обрані за рівнем емоційної компетентності, демонстрували підвищену продуктивність на 10%, мали на 87% нижчу плинність кадрів, створювали додаткову економічну вартість і відзначилися високими показниками окупності інвестицій [2].

Люди з низьким емоційним інтелектом часто мають раптові спалахи гніву, говорять грубі речі, поведуться неввічливо та примхливі. Це може призвести до

стресу та виснаження, а також може створити напругу в команді. Люди з високим емоційним інтелектом швидше знаходять спільну мову з іншими, краще контролюють свої емоції та рідше вступають у невинуваті конфлікти. Запрошуючи до своєї команди емоційно розумних людей, ви підвищуєте ймовірність того, що всі учасники об'єднаються навколо спільної мети і стануть не тільки колегами, а й друзями [1].

Висновок: Емоційний інтелект є важливою складовою ефективного управління персоналом у сучасних організаціях. Його наявність сприяє створенню позитивної командної атмосфери серед керівників, підвищенню мотивації співробітників, вирішенню конфліктних ситуацій та побудові довірливих стосунків у колективі.

Емоційний інтелект не тільки допомагає в особистому розвитку, але й допомагає підвищити загальну продуктивність компанії. Високий рівень емоційного інтелекту пов'язаний з покращеними показниками ефективності, швидшим досягненням цілей і підвищенням задоволеності співробітників. Крім того, цей інтелектуальний розвиток тісно пов'язаний із зростанням самооцінки та впевненості, що, у свою чергу, призводить до успіху в кар'єрі. Сучасні технології відкривають нові можливості для аналізу емоційного стану співробітників і підтримки емоційної стабільності в колективі, особливо в умовах віддаленої роботи.

Отже, емоційний інтелект слід розглядати як ключовий елемент корпоративної культури, який потребує постійного розвитку та інтеграції на всіх рівнях управління персоналом.

Список використаних джерел:

1. Вплив емоційного інтелекту на ефективність роботи працівників. URL: <https://indigo.co.ua/ua/blog/vpliv> (дата звернення 01.04.2025).
2. Емоційний інтелект персоналу як основа ефективного розвитку організації. 1-4 С. URL: <https://library.wunu.edu.ua/> (дата звернення 01.04.2025).
3. Самара Ольга Євгенівна. Магістерська робота на тему «Емоційний інтелект як фактор успішного публічного управління». 8-20 С. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/> (дата звернення 02.04.2025).
4. Олійник І.В. Роль емоційного інтелекту в ефективному лідерстві. «Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка». Випуск 16, 2023. 222-228 С. URL: <http://tnv-econom.ksauniv.ks.ua/> (дата звернення 02.04.2025).
5. Мацей Світек. Як емоційний інтелект трансформує успіх в управлінні проектами. URL: <https://teamdeck.io/> (дата звернення 02.04.2025).

NEUROMARKETING AS A CONCEPT OF INFLUENCE ON THE CONSUMER

Abstract. *The article examines the role of neuromarketing in the study of consumer behavior and the formation of effective marketing communications. The main methods of neuromarketing research are analyzed, in particular functional magnetic resonance imaging (fMRI), electroencephalography (EEG), eye tracking, facial microexpression analysis and biometric technologies. Special attention is paid to sensory channels of influence (sight, hearing, smell, taste, touch) and their application in marketing strategies. Examples of the use of neuromarketing technologies by global brands to increase the effectiveness of advertising, branding and consumer engagement are given.*

Анотація. *У статті розглядається роль нейромаркетингу в дослідженні поведінки споживачів і формуванні ефективних маркетингових комунікацій. Проаналізовано основні методи нейромаркетингових досліджень, зокрема функціональну магнітно-резонансну томографію (fMRI), електроенцефалографію (EEG), айтрекінг, аналіз мікроекспресії обличчя та біометричні технології. Особлива увага приділена сенсорним каналам впливу (зір, слух, нюх, смак, дотик) та їхньому застосуванню в маркетингових стратегіях. Наведено приклади використання нейромаркетингових технологій світовими брендами для підвищення ефективності реклами, брендингу та залучення споживачів.*

Introduction. In the context of rapid digital transformation and increased competition in the market, a deep understanding of consumer motivations and behavior is becoming an important aspect of marketing activities. Traditional research methods, such as surveys and focus groups, do not always provide objective information due to the subjectivity of respondents' answers. In this regard, neuromarketing, an interdisciplinary field that combines marketing, neuroscience, and cognitive psychology to analyze consumer reactions at the subconscious level, is becoming increasingly important.

The use of neuroscience methods, such as functional magnetic resonance

* Academic supervisor: Doctor of Philosophy in entrepreneurship, trade and stock exchange activity, senior lecturer of the Department of Agrarian Management and Marketing – Olha Alieksieieva

imaging (fMRI), electroencephalography (EEG), and other biometric technologies, allows us to determine the true emotional and cognitive reactions of consumers to advertising stimuli, packaging, logos, and other marketing elements. This helps to increase the effectiveness of marketing strategies and build long-term brand loyalty.

The purpose of the article is to analyze the main approaches to the use of neuromarketing technologies in the study of consumer behavior, as well as to assess their effectiveness in shaping marketing communications.

Summary of the main research material. Neuromarketing is one of the modern concepts of marketing influence in retail, which is based on the study of consumer psychology, using the technology of “scanning” the brain of potential consumers to determine the images to which the target group reacts most actively and relies on the feelings and emotions of customers. This neuromarketing concept was pioneered by experts from the Austrian company ShopConsult by Umdasch.

Neuromarketing contributes to a broader understanding of economic and consumer motivations based on the processes occurring in the human brain and nervous system. The foundations of this concept were laid in the 1990s by Harvard University psychologist J. Zaltman, who developed and patented the ZMET (Zaltman Metaphor Elicitation Method). This approach is based on the assumption that a significant part of cognitive activity, including emotional reactions, functions at the subconscious level. The essence of the ZMET method was to analyze consumers' subconscious perceptions with the help of specially selected images that evoked positive emotional reactions and activated hidden metaphorical associations that stimulated buying behavior. The identified metaphors were used to create graphic collages that later became the basis for advertising materials [2].

Neuromarketing research methods are divided into two main groups: soft and hard. Soft methods involve psycholinguistic research, interviews, surveys, analysis of consumer behavior in the buying process (focus groups, observations), while hard methods, in turn, are based on measuring biometric indicators that reflect changes in the emotional state and motivation of consumers. Such methods include eye tracker technologies, printing studies, analysis of facial microexpressions, and neuroimaging methods, including functional magnetic resonance imaging (fMRI) and electroencephalography. (EEG) [3].

Neuromarketing is based on the fact that about 85% of consumers make purchases under the influence of subconscious impulses rather than rational analysis. These impulses are formed through emotions and vivid memories. The field of neuromarketing is constantly expanding, focusing on the technologicalization of data collection. The research covers not only the perception of advertising but also product tasting, packaging design, motivation for choice, etc. This approach allows us to better understand consumer expectations, even if they are not aware of them, which is beneficial for both manufacturers and consumers [4].

Neuromarketing is conventionally divided into two types: fundamental, largely based on empirical research, and instrumental, which includes work with devices for recording neurophysiological reactions (fig. 1).

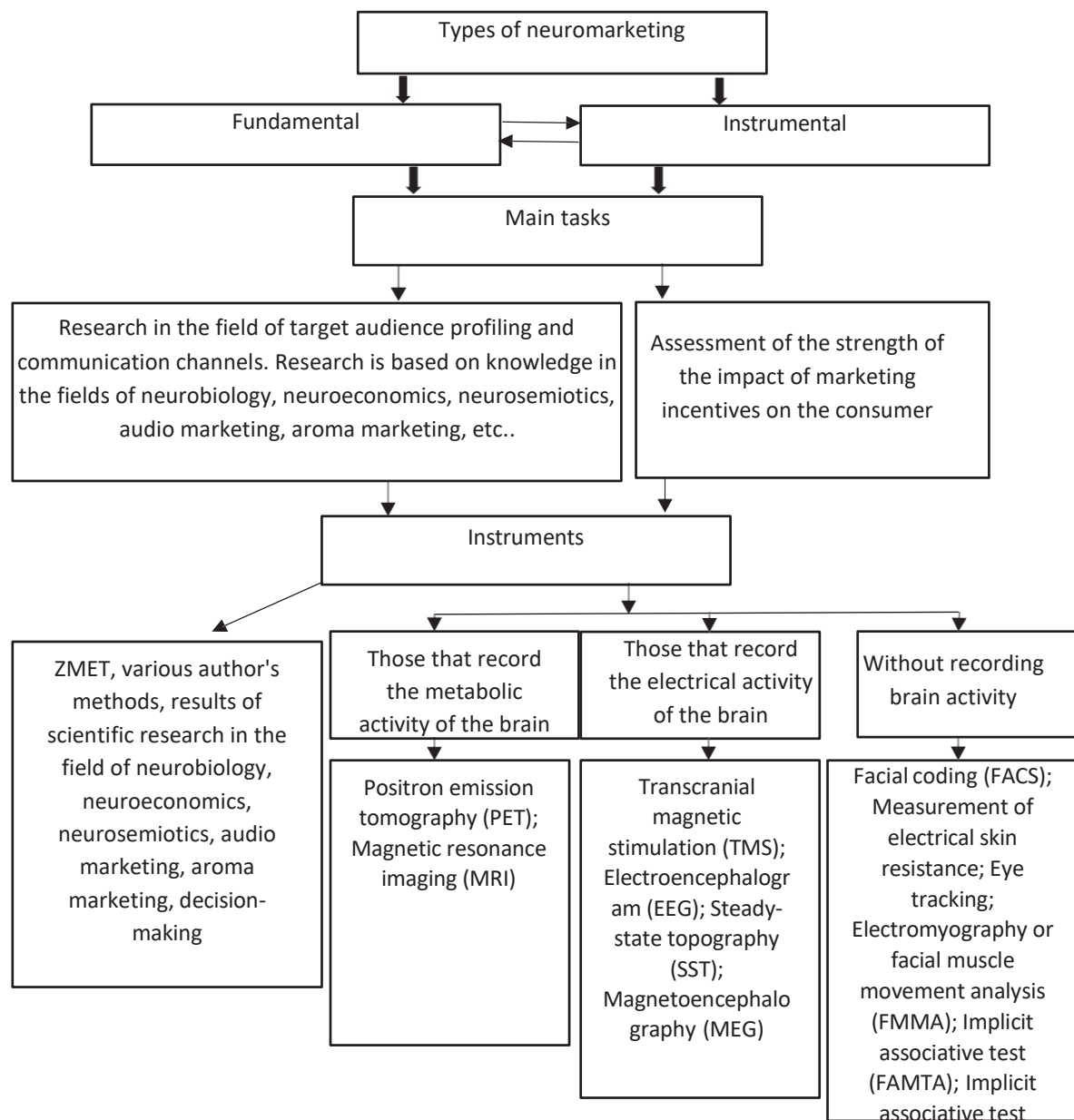

Fig. 1. Types and tools of neuromarketing

Source: compiled by the author on the basis of the sources processed

A key tool in neuromarketing is visual stimuli, as consumers receive most of the information through vision. Properly selected interior color schemes can influence customer behavior in retail spaces, increasing their activity. The color impact largely depends on such parameters as saturation, size, distance to the object, and lighting features [1].

The color scheme of marketing spaces, especially during the holidays, has a significant impact on consumers. For example, red and white New Year's locations attract more attention, and for premium goods, it is advisable to use colors associated with luxury - black and gold, purple and green, etc.

Neuromarketing is based on understanding consumers' subconscious responses and using sensory stimuli to increase emotional engagement. It effectively influences buyer behavior, as most decisions are made subconsciously. The task of marketers is to use this knowledge to improve the effectiveness of their strategies [1,2].

Neuromarketing uses a variety of methods to help determine how a consumer subconsciously perceives a product, its design, advertising, and its individual elements. Popular neuromarketing methods for studying consumer behavior are presented in Tab. 1.

Table 1

Neuromarketing methods

Methods	Characteristics
fMRI	Analysis of the brain's response to certain stimuli
EEG	
Measuring electrical skin resistance	To detect excessive sweating
Facial muscle contraction	To analyze specific emotions
Eyetracking	Eye movement analysis

Source: compiled by the author based on processed sources

These methods are widely used in the development of new products and marketing campaigns, as they help identify the most attractive characteristics of goods (taste, color, design). The leading laboratory specializing in neuromarketing research is Consumer Neuroscience, which is owned by Nielsen. Its services include fMRI, EEG, iTracking, analysis of voice and movement characteristics, facial expressions, and latent testing [5].

Large companies such as Procter & Gamble, General Motors, and Coca-Cola are actively investing in neuromarketing research to create effective advertising. In particular, Coca-Cola has its own laboratory that evaluates the emotional impact of advertising videos using neuroimaging.

An interesting example is Frito Lay. Studies have shown that packaging with matte colors and images of healthy food does not stimulate sales. Therefore, the company switched to a bright design with images of fried chips that arouse the appetite. The case of Mercedes-Benz was also successful, where the front of the car was stylized as a face, activating the pleasure centers of viewers - sales grew by 12% over the quarter.

Thus, neuromarketing covers almost all aspects of traditional marketing. Its methods are used in research, branding, marketing communications, product promotion, consumer behavior analysis, and web content creation.

Neuromarketing is important for the agribusiness sector because it can provide various benefits, such as:

1. Deeper understanding of consumer preferences;
2. Improving the efficiency of visualization and packaging;
3. Development of loyalty through emotions;
4. Minimizing the risk of new product failure;

5. Optimization of prices and promotional offers;
6. Increasing the effectiveness of marketing strategies;
7. Prediction of purchase decisions;
8. Increasing the development and attractiveness of the product;
9. Solving global health problems;
10. Expanding social recognition;
11. Sustainability and brand loyalty;
12. Competitive advantage in market niches.

Conclusion. Neuromarketing is a modern tool for influencing consumers that combines traditional marketing strategies with neuroscience and diagnostic methods. Manipulations with the subconscious mind contribute to the growth of sales and profits. These technologies are rapidly gaining popularity, especially when used systematically in marketing campaigns.

Neuromarketing tools allow you to track how consumers perceive information about a product in real time, modeling behavior in conditions as close to reality as possible. This allows you to study not only product and brand preferences, but also the selection process itself, taking into account individual characteristics. Thus, neuromarketing provides access to the deep decision-making mechanisms in the consumer's brain.

References:

1. Lozovskaya G.M., Znachek R.R. The use of neuromarketing tools in the promotion of goods and services in social networks. *Economy and society*. 2024. № 59. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3452/3380> (date of application 01.04.2025).
2. Savchenko S. O., Sukach O. M. Neuromarketing as a tool for influencing consumer behavior. *Economic Space*. 2021. №174. URL: <https://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/download/983/952> (date of application 01.04.2025).
3. Neuromarketing: Research and Analytics. URL: <https://creativity.ua/marketing-and-advertising/nejromarketingdoslidzhennja-ta-n/> (date of application 01.04.2025).
4. Shulga O. A. Neuromarketing in the system of marketing innovations of the enterprise. *Bulletin of the Khmelnytsky National University*. 2021. No. 6. Volume 2. DOI: : <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2021-300-6/2-42> (date of application 01.04.2025).

Bohdan KOLIZHUK*
4th year student,
Faculty of Management and Law,
Vinnytsia National Agrarian University
Vinnytsia, Ukraine

SELF-MANAGEMENT IN THE CONTEXT OF DIGITAL TRANSFORMATION OF SOCIETY: CHALLENGES AND ADAPTATION STRATEGIES

Abstract. *The article examines the features of self-management in the context of digital transformation of society. The challenges that arise when adapting to the digital environment are analyzed, in particular, the change in traditional models of personal time and activity management. Particular attention is paid to the role of digital technologies, mobile applications and cloud services in increasing the efficiency of self-management. The author emphasizes the importance of developing digital strategies for personal development and the need to form new competencies and flexible skills for successful self-realization in the context of digitalization. Self-management techniques that contribute to increased productivity and stress reduction in the context of digitalization of the work environment are discussed. Recommendations for the use of digital tools to optimize time and resource management, as well as self-discipline strategies to achieve work-life balance, are considered.*

Анотація. *У статті досліджуються особливості самоменеджменту в умовах цифрової трансформації суспільства. Проаналізовано виклики, які виникають під час адаптації до цифрового середовища, зокрема зміна традиційних моделей управління особистим часом і діяльністю. Особливу увагу приділено ролі цифрових технологій, мобільних додатків і хмарних сервісів у підвищенні ефективності самоменеджменту. Авторами підкреслюється важливість розробки цифрових стратегій для особистісного розвитку та необхідність формування нових компетентностей і гнучких навичок для успішної самореалізації в умовах діджиталізації. У статті здійснено огляд методів самоменеджменту, які сприяють підвищенню продуктивності та зменшенню стресу в умовах цифровізації робочого середовища. Розглядаються рекомендації щодо використання цифрових інструментів для оптимізації управління часом та ресурсами, а також стратегій самодисципліни для досягнення балансу між роботою та особистим життям.*

Introduction. Digital transformation has become one of the key characteristics

* Academic supervisor: Doctor of Philosophy in entrepreneurship, trade and stock exchange activity, senior lecturer of the Department of Agrarian Management and Marketing – Olha Aliksieieva

of the current stage of society's development, covering almost all areas of activity - from industry to everyday life, from education to governance. It became especially important after the start of the Fourth Industrial Revolution, which intensified the processes of automation, introduction of artificial intelligence, the Internet of Things, cloud technologies and digital platforms.

These changes have affected not only organizational management but also self-management, which is a person's ability to manage their own time, resources, goals, and professional development. In the context of digitalization, forms of labor, the nature of work tasks and communications are changing significantly. All this poses new challenges to the individual: the need to adapt to online modes, quickly learn new tools, maintain productivity in a remote format, and develop digital skills [1].

In such conditions, effective self-management becomes a critical element of successful implementation in both professional and personal life. That is why the study of the features of self-management in the era of digital changes is relevant and requires in-depth analysis (Table 1).

Table 1

Peculiarities of self-management in the context of digital transformation of society

Aspect	Description
Digital transformation	A key characteristic of modern society, it encompasses all spheres: industry, everyday life, education, and management.
The Fourth Industrial Revolution	Strengthened automation processes, implementation of AI, Internet of Things, cloud technologies, and digital platforms.
Impact on management	The changes affected both organizational management and self-management..
Self-management	Ability to independently manage time, resources, goals, and development.
Challenges of digitalization	Adaptation to online modes, rapid mastery of new tools, productivity in remote work, development of digital skills.
Changes in the workplace	Transformation of forms of work, content of work tasks, communication processes.

Source: compiled by the author based on the reviewed literature.

Summary of the main research material. The development of employees' personalities is based on the realization that people with a high level of personal skill achieve better results.

Thus, the growth of an organization is closely linked to the professional and personal growth of its employees. One of the characteristic features of a learning organization is the ability to change the way employees think, forming a new type of employee. In modern management, self-management is a promising area - the purposeful and systematic application of proven methods and practical tools by a manager in daily work in order to improve performance and achieve goals [2].

The effectiveness of self-management is related to the extent to which the manager takes into account the laws of self-management in his or her activities, which determine his or her actions, formation, and development. Knowledge of the laws of

self-management, the mechanism of their action, the form of detection and use in the process of life in specific conditions contribute to the effective management of the manager and subordinates [2]. One of the key features of digital transformation is the widespread use of digital technologies in work organization and management.

These changes have been particularly intensified during the COVID-19 pandemic, which has forced most employees to work remotely. This has led to a sharp increase in the importance of self-management, as work efficiency now increasingly depended not on external control but on the ability of a person to organize their own activities. New conditions forced a rethinking of traditional approaches to time management. Instead of a fixed schedule, flexibility has emerged, but at the same time, the need for high self-organization has increased [3]. Modern mobile applications, such as calendars, task trackers, and time management apps, have become the main tools for managing personal effectiveness. Online tools for self-study, performance tracking, and career planning are also being actively implemented as part of digital self-management.

Digitalization also creates new challenges: it is more difficult to maintain a work-life balance, the information load is growing, and “digital burnout” is emerging. People lose the sense of the boundary between professional and personal spheres. In this regard, the role of the so-called “soft self-management” is growing - management of emotional state, stress level, and mental health [4].

In addition, changes in the information environment have led to the emergence of new formats of professional presence: online branding, social media activity, self-presentation through video content. This also requires digital communication skills and strategic planning of one's professional image.

The digital transformation of self-management is also manifested in a change in development strategy: more and more people are applying personal digital strategies.

An online strategy focuses on the effective use of available digital tools (including SMM, mobile applications, cloud services), while a digital strategy involves the deep integration of digital technologies into all areas of personal activity - from planning to self-education and feedback. Special attention should be paid to gamification as an element of motivation in the digital environment. Numerous platforms allow you to use game elements in completing tasks, which increases engagement and helps you better control the process of achieving goals. Gamified interfaces are especially effective for young people who are accustomed to interactivity. Successful self-management in the digital era is based on the development of skills such as digital literacy, emotional intelligence, lifelong learning, analytical thinking, adaptability, and quick decision-making [5]. These competencies are gradually replacing classical linear approaches to career and self-development (Table 2).

The digital transformation of society is not only a driver of technological progress, but also has a profound impact on the internal processes of self-organization. It creates both unique opportunities for development and new challenges that every person faces in the face of rapid change. In these conditions, effective self-management

becomes especially relevant, as it allows maintaining the stability and integrity of the individual in the face of information overload and flexible work formats.

Table 2

Specific Features of Self-Management amid Digital Transformation

Aspect	Description	Examples of tools/technologies
Time Management	The need for effective self-organization in the context of flexible schedules and remote work	Google Calendar, Trello, Notion, Pomodoro Timer
Goal Setting	Digital strategies help you clearly formulate goals, break them down into tasks, and track progress.	Todoist, Asana, SMART-method, OKR-platforms
Self-Education and Development	Constant need to update knowledge and develop skills in a rapidly changing environment	Coursera, Prometheus, YouTube, LinkedIn Learning
Communication and Collaboration	The transition to online communication requires the development of digital communication skills and rapid adaptation to new formats	Zoom, Slack, Microsoft Teams, Google Meet
Emotional Health and Motivation	Maintaining motivation, combating digital burnout, self-regulation in conditions of information overload	Headspace, Calm, RescueTime, mental checklists
Personal Brand and Self-Presentation	The need to create a digital presence for professional growth	LinkedIn, Instagram, TikTok, personal sites
Gamification of Processes	Using gamification to increase engagement and productivity	Habitica, Forest, platforms with badges, levels, motivational goals

Source: compiled by the author based on the reviewed literature

Adapting to the digital environment is no longer limited to mastering technical skills - it involves a profound transformation of thinking, rethinking priorities, constant readiness to learn, and openness to change.

In today's world, personal effectiveness is determined not only by the ability to organize one's time, but also by the ability to quickly integrate digital tools into everyday life, manage information flows, maintain internal motivation, and take responsibility for one's own professional and personal development.

Conclusion. Thanks to digital technologies, self-management is turning into a holistic life management system, where flexibility, technological literacy, emotional stability, and the ability to introspect play a key role. Work-life balance, maintaining productivity in remote environments, and continuous self-education are all shaping new dimensions of personal fulfillment.

Thus, successful self-realization in the 21st century directly depends on the ability to be not only a user of technology, but also an active participant in the digital

space who knows how to manage his or her time, energy, resources, and life goals. Self-management in the digital age is becoming not just a tool, but the basis of a life strategy.

References:

1. Kuybida V. S., Petrov O. M., Fedulova L. I., Androschuk G. O. Digital competencies as a condition for the formation of the quality of human capital. *Collection of scientific works of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine*. 2019. Vol. 1. p. 118–133. URL: https://moodle.znu.edu.ua/pluginfile.php/777794/mod_resource/content/2/%D0%A6%D0%98%D0%A4%D0%A0%D0%9E%D0%92%D0%86%20%D0%9A%D0%9E%D0%9C%D0%9F%D0%95%D0%A2%D0%95%D0%9D%D0%A2%D0%9D%D0%9E%D0%A1%D0%A2%D0%86.pdf.
2. Ostryanina S. V., Mokiy O. O. Managing the development of the enterprise's personnel in the context of implementing the conceptual model of self-management. *Economy and Society*. 2021. №29. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-29-39>
3. Kobelya Z. I., Todoryuk S. I. HR Digitalization: The Future of Personnel Administration. *Business Inform*. 2022. № 1. p. 397–402. URL: business-inform-2022-1_0-pages-397_402.pdf
4. Bilyavska Yu., Varava V. Specialist of the innovation era: scenarios of labor market development. *Scientific professional journal "Foreign trade: economics, finance, law"*. Kyiv: DTEU, 2022. № 3. p. 35–50.
5. Bilyavsky V. M. Optimization of the management process as a factor in increasing the competitiveness of an enterprise. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series "Economics"*. 2021. Vol. 42. p. 30–38. URL: <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8030/2021-42-5>

Kateryna KOLIZHUK*
2th year student,
Faculty of Management and Law,
Vinnytsia National Agrarian University
Vinnytsia, Ukraine

MARKETING OF ORGANIC PRODUCTS OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Abstract. *The article examines the specifics of organic product marketing for agricultural enterprises, driven by the growing demand for environmentally friendly products. The key principles of organic production, certification requirements, and factors influencing consumer trust are identified. Special attention is given to marketing strategies such as market segmentation, communication approaches, pricing policy, and the use of digital promotion tools. The main challenges faced by agricultural enterprises in promoting organic products, including high certification costs and competition with traditional producers, are analyzed. It is determined that the effective use of modern marketing approaches contributes not only to the commercial success of enterprises but also to enhancing environmental safety in society.*

Анотація. *У статті розглядаються особливості маркетингу органічної продукції аграрних підприємств, що зумовлені зростаючим попитом на екологічно чисті продукти. Визначено ключові принципи органічного виробництва, вимоги сертифікації та чинники, що впливають на довіру споживачів. Особливу увагу приділено маркетинговим стратегіям, таким як сегментація ринку, комунікаційні підходи, цінова політика та використання цифрових інструментів просування. Проаналізовано основні труднощі, з якими стикаються аграрні підприємства у просуванні органічної продукції, зокрема високі витрати на сертифікацію та конкуренцію з традиційними виробниками. Визначено, що ефективне використання сучасних маркетингових підходів сприяє не лише комерційному успіху підприємств, а й підвищенню рівня екологічної безпеки суспільства.*

Introduction. The modern agricultural market is characterized by a growing demand for organic products. Consumers are increasingly choosing organic products as they are associated with a healthy lifestyle and environmental care. At the same time, agricultural enterprises face challenges in promoting organic products due to high certification costs, the need for effective communication with the target audience, and competition with conventional producers.

* Academic supervisor: Doctor of Philosophy in entrepreneurship, trade and stock exchange activity, senior lecturer of the Department of Agrarian Management and Marketing – Olha Aliksieieva

Summary of the main research material. Organic products are agricultural goods, including food and feed, that are produced through organic production. Organic products are certified, which confirms their compliance with legal requirements in the field of organic production, circulation and labeling. The certificate distinguishes them from other products, and labeling is mandatory [1]

Organic production is a certified activity that involves growing crops and breeding animals in strict compliance with legal regulations, circulation and labeling requirements. Ukraine has a great potential in this area due to its fertile soils, favorable climate, vast agricultural land and rich agricultural traditions. The basic principles of organic production are:

1. Refusal to use synthetic fertilizers and chemical plant protection products. Instead, natural methods are used, such as compost, green manure, manure, and biological methods of pest and disease control.

2. Minimal intervention in the soil, preserving its fertility through crop rotation, mulching, green manure and mechanical weeding to prevent erosion.

3. Organic livestock farming involves creating conditions that are as close to natural as possible, using exclusively organic feed and preventing diseases instead of using antibiotics.

4. Clear separation of production and storage processes to avoid mixing different types of products and prevent contamination.

5. Absolute ban on the use of GMOs and their products.

6. Supporting biodiversity, planting protective forest belts and preserving natural ecosystems on the farm.

In turn, Ukrainian legislation establishes specific requirements for organic production, including [2]:

- ✓ use of only authorized fertilizers and plant protection products;
- ✓ prohibition of GMOs, synthetic substances and growth hormones;
- ✓ clear distinction between organic and conventional production;
- ✓ maintaining documentation to track the origin of products;
- ✓ preservation of natural resources, soil fertility and biodiversity;
- ✓ providing animals with conditions close to natural ones;
- ✓ feeding livestock exclusively with organic feed.

Therefore, based on the fact that the agricultural market is developing dynamically and the demand for organic products is constantly growing. Consumers are increasingly choosing organic products because they are associated with a healthy lifestyle and a responsible attitude towards the environment.

The main functions of agricultural marketing in modern business conditions for different markets include: concentration, classification, processing, storage, packaging and distribution. Concentration is a key function of agricultural marketing, which involves the collection of finished products and the formation of appropriate batches. Classification of agricultural products involves categorizing a wide range of goods according to their quality, size and other characteristics, which helps to set standards for products.

Processing involves the transformation of raw materials received from the farm into final consumer products. Storage of products is necessary to protect them from spoilage and contamination between production and consumption. Packaging plays an important role in preserving products and making them attractive to customers. The last function is distribution, which ensures the transportation of goods from the warehouse to the end consumer. However, agricultural enterprises face difficulties in promoting organic products. The main challenges include significant certification costs, the need to establish effective communication with the target audience, and competition with conventional producers. That is why it is important to apply a well-thought-out marketing approach [3].

Marketing of organic products by agricultural enterprises has specific features that distinguish it from traditional agricultural marketing. The main ones include:

1. Market segmentation and positioning. Identification of target consumer groups that value environmental friendliness and product safety. It is important to emphasize the benefits of organic products, such as the absence of pesticides, GMOs and synthetic fertilizers.

2. Certification and consumer trust. Organic production certificates are a prerequisite for entering the market. Certification confirms that products meet the established standards and increases consumer confidence.

3. Communication strategies. The use of eco-labeling, informing consumers about the benefits of organic products through social media, participation in exhibitions and fairs help to increase awareness and customer loyalty.

4. Pricing policy. Given the higher cost of organic production, it is necessary to justify the price premium through the communication of values and product quality. Consumers should understand why they pay a higher price [4].

The marketing of organic products has its own specifics, as it is based on building consumer confidence, compliance with environmental standards, and the use of modern digital promotion tools (Table 1).

To achieve commercial success in the organic market, a company must focus on the needs of end consumers and meet them effectively.

This means that in order to avoid difficulties with product sales, it is necessary to constantly analyze consumer behavior, their requirements, satisfaction, purchase motives, and market structure. Based on this research, the company should adjust its production activities to create exactly the products that meet market expectations. Implementation of this approach is possible only if the marketing concept is implemented in the practical activities of organic producers [5].

As noted by Dudar O. T. [6], the use of modern marketing approaches implies that a commodity producer, having identified and satisfied consumer demand for organic products and food more effectively than competitors, simultaneously achieves several goals. Firstly, the consumer receives the desired products, secondly, the company makes a profit, and thirdly, society benefits from an increased level of environmental safety.

Table 1

Digital technologies in organic marketing

Basic digital marketing tools for product promotion		
SEO and contextual advertising	Social networks	E-mail marketing
website optimization for search engines so that potential buyers can easily find products.	active presence on Facebook, Instagram, TikTok to promote the brand and communicate with customers.	sending useful information and special offers to regular customers.

Source: compiled by the author based on processed sources.

An important aspect of the marketing strategy is the effective promotion of organic products to the end consumer. The main methods of promotion include advertising, building a positive image, personal selling and sales promotion. The key role in this process is played by marketing channels for organic products, which are currently at different stages of development: some are already functioning, while others are still being formed (Fig. 2) [6].

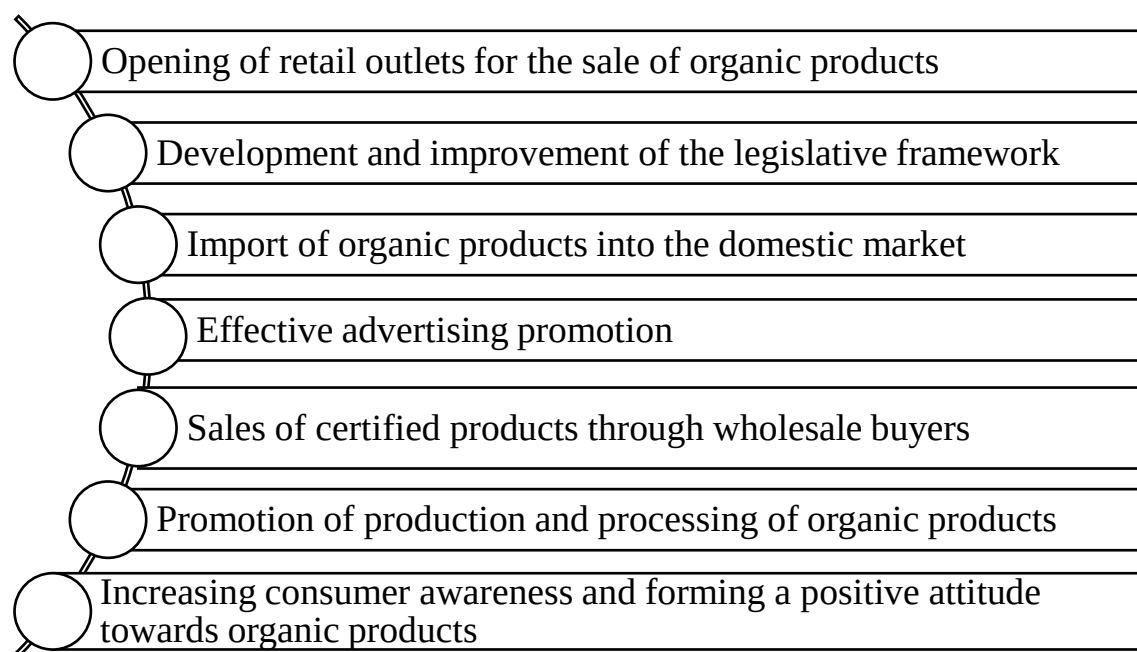

Fig. 2. Main elements of forming marketing channels for organic products in Ukraine

Source: compiled by the author based on [6].

The growth of Ukraine's organic exports depends on the implementation of effective marketing tools that allow organic-oriented enterprises to increase their competitiveness on international markets. In addition, government institutional support is essential to shaping Ukraine's image as a country that produces high-quality organic products, both domestically and internationally.

Challenges faced by organic producers include limited access to high-quality seeds and planting material, as well as difficulties in accessing logistics services and timely information on global price trends. For successful promotion of organic products on foreign markets, it is important to apply marketing technologies that allow to increase sales efficiency, optimize the use of agricultural resources and forecast long-term strategies for the development of organic production.

Conclusion. Marketing of organic products is key to the successful distribution of these products among consumers, as the demand for environmentally friendly and safe products is constantly growing. Agricultural marketing not only contributes to profit generation, but also helps farmers and organic producers to quickly find customers by providing them with the necessary knowledge about the market, demand and supply. It is important for smallholder farmers to integrate into the market and be aware of fluctuations, demand and trends in organic production, as their profits depend to a large extent on this.

References:

1. On the basic principles and requirements for organic production, circulation and labeling of organic products: Law of Ukraine dated July 10, 2018 2496-VIII: as of 15.11.2024 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19#Text> (data of application: 27.03.2025)
2. Organic production in Ukraine. URL: <https://weagro.com.ua/blog/organichne-vyrobnytvo-v-ukrayini/> (data of application: 27.03.2025)
3. Kish L. M. Marketing of agricultural products in the context of entering foreign markets. *Agrosvit*. 2020. DOI: 10.32702/2306-6792.2020.2.69. (data of application: 29.03.2025)
4. Hermanchuk A. V. Approaches to forming a strategy for promoting agricultural products to foreign markets in conditions of global instability. *Agrosvit*. 2025. DOI: 10.32702/2306-6792.2025.6.134 (data of application: 29.03.2025)
5. H. Wheeler, D. Shaik. Organic land use and market development in Europe.. URL: <http://orgprints.org/28706/1/willerschaack-2015-europe.pdf>
6. Dudar T. G., Dudar O. T. Marketing activities in the system of promoting organic products to consumers. *Economics and management of the agricultural complex*. Vol. 2 (71). C. 11-16.

CREATION OF NEW PRODUCTS

Abstract. *The article examines the importance and features of creating new products in the current conditions of market competition. Innovative approaches to the creation of new products that open up paths to the future in the field of business and technology are considered. Competition is considered as an engine of development, which encourages companies to look for new opportunities in the market and stimulates innovation, improving quality and reducing prices. The process of creating new products requires the cooperation of different specialists and significant investment in research and development. Despite the challenges, the success of new products depends on their competitiveness and relevance to market needs. In conclusion, the authors point out the importance of innovative approaches in creating new products for successful business development in the future.*

Анотація. *У статті досліджується важливість та особливості створення нових товарів у сучасних умовах ринкової конкуренції. Розглядаються інноваційні підходи до створення нових товарів, які відкривають шляхи до майбутнього в сфері бізнесу та технологій. Розглядається конкуренція як двигун розвитку, який спонукає компанії до пошуку нових можливостей на ринку та стимулює інновації, підвищення якості та зниження цін. Процес створення нових товарів вимагає співпраці різних спеціалістів та значних інвестицій у дослідження та розробку. Незважаючи на складнощі, успіх нових продуктів залежить від їхньої конкурентоспроможності та відповідності потребам ринку. Завершуючи, автори вказують на важливість інноваційних підходів у створенні нових товарів для успішного розвитку бізнесу в майбутньому.*

Introduction. The creation of new products is a key element of economic development and competitiveness for any country or enterprise. Product innovation reflects the needs of the modern market and responds to changes in consumer preferences, technological progress and social trends. Product innovations not only meet market needs, but also set new standards for quality, efficiency, and consumer value. They can help improve the quality of life, provide access to new technologies and services, and solve social problems. By creating new products, companies can actively influence the formation of consumer preferences, contributing to the

* Academic supervisor: Doctor of Philosophy in entrepreneurship, trade and stock exchange activity, senior lecturer of the Department of Agrarian Management and Marketing – Olha Aliksieieva

development of a more sustainable lifestyle and reducing the negative impact on the environment.

Summary of the main research material. History shows that product innovation is critical to economic growth. From revolutionary inventions such as the automobile or the electric light bulb to modern technologies that fundamentally change the way we live, product innovation drives productivity, improves quality of life, and creates new business opportunities.

Modern markets are constantly changing. Consumers are looking for new features, environmentally friendly products, products with higher quality or greater convenience. Creating new products allows companies to respond to these changes and meet the growing needs of the market.

Competition is the engine of development. New product development creates new market entry opportunities for small and large companies. Competition between different producers fosters innovation, improves quality, and reduces prices for consumers.

The development of new products require talented people with various skills - from designers and engineers to marketers and production workers. This creates new opportunities for employment and promotes economic growth. The process of creating new products can be difficult and require significant investment in research and development. Effective communication mechanisms and cooperation between different business units are also needed to ensure product success.

The advantages of creating new products have a great impact on various aspects of society, economy and business. Some of the most important advantages are given in Table 1.

Table 1

The benefits of creating new goods	
Advantage	Short description
Increasing competitiveness	Innovative products allow companies to stand out in the market and attract new customers.
Increasing profits	New products can generate high profits, especially if they are protected by patents or other forms of intellectual property..
Creating new jobs	The development and production of new products creates new jobs and stimulates economic growth..
Improving the quality of life	Innovative products can improve people's quality of life by meeting their new needs and solving current problems.

Source: [1].

Factors that complicate the development of new products include: short -lived product life cycle; state regulation of innovative processes; considerable amount of needed investments; relative similarity of basic technologies to enterprises of such industries; High costs for the development and introduction of products.

The key factors for the success of new products are: the advantage of goods (the availability of unique properties that bring additional benefits to the consumer and contribute to better perception and interest); Marketing know-how and technological

know-how (a better understanding of the market, the focus on market development and consumer). In addition, the factors of success include: intensive primary analysis, accurate formulation of the concept, plan of development, control of all stages of product output, access to resources, factors of time, as well as a correct assessment of the degree of risk.

Creating new products is an important aspect of innovative business development. This process includes a combination of creative idea with practical implementation, in order to meet the needs of consumers and ensure the competitiveness of the company in the market.

Creating a new product begins with the generation of ideas - a systematic search for ideas of new products. Ideas need a lot to choose a few promising proposals. The main stages of the process of creation of new goods include the generation of ideas, the selection of ideas, the development and testing of the concept of goods, the development of marketing strategies, economic analysis, prototype creation, trial marketing and commercialization [2].

Recommended strategies for bringing new products to the market can include strategies: gradual profit, accelerated maximum profit, accelerated market conquest, gradual conquest of the market and averaged parameters of penetration into the market [3]. When creating new products, it is important to take into account the current trends and needs of consumers. Innovations and technologies play a key role in this process, allowing businesses to produce competitive products that meet market requirements.

Innovations can include new materials, design, functionality or methods of production. The development of new ideas and their implementation allows businesses to occupy the leading position in the market and attract new clients [4].

The use of modern technologies, such as artificial intelligence, internet things, 3D printing and others, allows you to automate production processes, improve product quality and reduce production costs. This contributes to the rapid introduction of new products on the market. Innovative approaches to the creation of new products in the modern world are a key element of successful business and technological progress. By exploring and implementing innovative strategies and methods, companies can create products that not only meet the needs of consumers, but also go beyond imagined, opening new markets and stimulating economic growth.

One of the innovative approaches is design thinking that emphasizes the understanding of users' needs and desires and using this information to create products that meet their needs as much as possible. Customer cooperation is another important approach that allows companies to get consumer feedback during the product development process, which allows you to quickly adapt to variable market needs. The use of advanced technologies also plays an important role in creating new products. Development of artificial intelligence, expanded reality and other advanced technologies allows companies to create innovative and high-tech solutions. The "minimal product" strategy is another approach that is to produce a product with a minimal set of functions to quickly test the concept and obtain user feedback.

Finally, the product ecosystem allows companies to create not only individual

products, but also whole ecosystems, which include various services and products that interact with each other and provide users with a full range of decisions. In general, innovative approaches to the creation of new products open ways to business for the future, allowing them to adapt to changing market conditions and meet consumers' needs in the most effective way [2].

At the present stage, the creation and production of new goods are considered as decisive factors of effective activity of the company. New or significantly improved goods attract consumers' attention. Naturally, competing companies will strive to create new or updated products. It follows that each manufacturer must have its own program of development of new products, aimed at the future and taking into account the "mortality" of goods, that is, withdrawing them from the consumer market after a certain period. Considering this, it is necessary to include in the development plan for the development of replacement development [1].

One of the striking examples of successful creation of a new product is Tesla Model 3, an electric car from Tesla, Inc. Issued in 2017, which has become a more accessible alternative to previous Tesla models, offering a striking combination of performance, long run and high efficiency. Tesla Model 3 opened a new market for electric cars, attracting consumers who were previously prone to traditional cars with internal combustion engines. It caused an increase in interest in electric vehicles and prompted other car manufacturers to develop their own electric models. Thanks to Tesla Model 3 Tesla, Inc. She strengthened her leadership in the field of electric cars, created a new standard of efficiency, and demonstrated that innovations can lead to successful market and great influence on the industry.

Conclusion. Therefore, the creation of new products is a key element of economic growth and innovative development. It stimulates competition, improves the quality of consumer life and creates new jobs. For companies, innovation in goods is a need for successful survival and prosperity in a constantly changing market. Therefore, investing in research and developing new products is an important strategy that brings significant benefits to both business and society as a whole. Properly selected strategies and careful study of market trends will help the enterprise successfully introduce new products on the market and ensure their popularity among consumers.

References:

1. Aparova O.V. Marketing of innovations as a necessary condition for ensuring competitive advantages. *Market infrastructure*. 2017. № 7. pp. 93–99. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2017/7_2017_ukr/18.pdf.
2. Features of creating innovations and forming demand for them. URL: <http://5fan.info/jgeqasrnabewujgpol.html>.
3. Rayko D.V. Marketing management model in the management system of an industrial enterprise. *Marketing and management of innovations*. 2021. № 1. pp. 107–123. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mimi_2015_1_11
4. Rossokha V.V. Marketing management in the enterprise management system. *Agroinkom*. 2018. № 10–12. pp. 108–112. URL: <http://irbis.library.te.ua/cgi-bin/irbis64r>

MODERN CONCEPTS OF MARKETING MANAGEMENT

Abstract. *The article examines the process of marketing management and its key stages that ensure effective management of a company's marketing activities. Special attention is given to the analysis of modern digital marketing management tools that contribute to improving business interaction with the target audience, increasing brand awareness, optimizing advertising campaigns, and enhancing the decision-making process in marketing. The study is based on the analysis of relevant scientific sources and practical experience in the use of digital technologies in marketing activities. The research findings can be useful for marketers, entrepreneurs, and professionals in the field of digital marketing.*

Анотація. *У статті розглядається процес маркетингового менеджменту та його ключові етапи, що забезпечують ефективне управління маркетинговою діяльністю підприємства. Особлива увага приділяється аналізу сучасних цифрових інструментів маркетингового менеджменту, які сприяють покращенню взаємодії підприємств із цільовою аудиторією, підвищенню впізнаваності бренду, оптимізації рекламних кампаній та вдосконаленню процесу ухвалення маркетингових рішень. Дослідження базується на вивченні актуальних наукових джерел та практичного досвіду використання цифрових технологій у маркетинговій діяльності. Результати дослідження можуть бути корисними для маркетологів, підприємців та фахівців у сфері цифрового маркетингу.*

Introduction. In today's context of digital transformation, marketing management plays a key role in ensuring the competitiveness of enterprises. The introduction of the latest technologies in marketing activities can significantly increase the efficiency of communications with consumers, optimize advertising campaigns and get more detailed analytics to make strategic decisions.

The development of digital technologies has greatly influenced marketing processes, expanding opportunities for interaction of enterprises with consumers through various platforms and communication channels. Successful companies are actively using tools such as websites, content marketing, search optimization (SEO), advertising with click (PPC), social networks, Email mailing, navigation, as well as

* Academic supervisor: Doctor of Philosophy in entrepreneurship, trade and stock exchange activity, senior lecturer of the Department of Agrarian Management and Marketing – Olha Aliksieieva

innovative technologies, including augmented and virtual reality (AR/VR), chatbots, and QR codes. The use of these tools allows businesses not only to increase sales, but also to form a long -term relationship with consumers.

The purpose of this article is to analyze the key stages of marketing management and to study the efficiency of digital marketing tools in ensuring strategic development of enterprises.

Summary of the main research material. The process of marketing management is a structured and systematic set of actions aimed at the implementation of strategic and tactical tasks of the enterprise in the field of marketing (Fig. 1). It includes an analysis of the market environment, the definition of the target audience, the development of marketing strategies and their further implementation. Each stage of this process plays an important role in achieving specific marketing goals, facilitating the competitiveness of the company, efficient use of resources and forming long -term relationships with consumers [1].

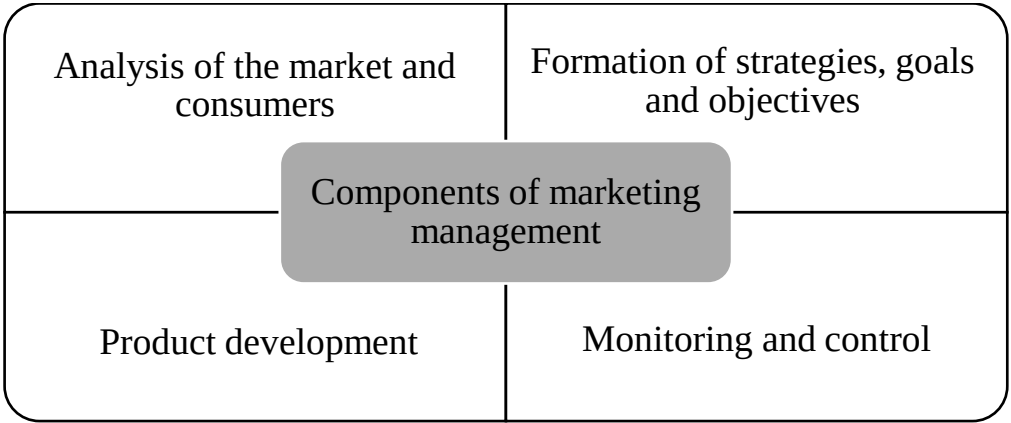

Fig. 1. Components of marketing management

Source: Compiled by the author based on processed literary sources [1-6]

The primary component of marketing management is the analysis of the market and behavior of consumers. At this stage, the company examines market trends, evaluates a competitive environment and studies the target audience. This comprehensive approach allows you to identify the strengths and weaknesses of the brand, adapt a marketing strategy to current market requests and respond more effectively to changes in consumer preferences.

The next step is to identify the marketing strategy, the formation of goals and key objectives. Based on the analytical data obtained, the company develops a clear plan of action, which covers both long -term strategic orientations and the tactical tasks necessary to achieve the goals.

Particular attention is paid to the creation and improvement of the product. Marketing managers develop a unique concept of a product or service, focusing on their competitive advantages. It is important not only to ensure high quality, but also to form an attractive product image, which will emphasize its uniqueness and

compliance with consumer expectations.

The final stage is the monitoring and control of marketing activities. Regular evaluation of the effectiveness of implemented measures helps identify the strengths of the strategy and make the necessary adjustments in time. A constant analysis of marketing campaigns allows the company to quickly adapt to changes in the market situation, which is critical for maintaining competitiveness and sustainable brand development [2].

On the basis of the analysis of modern scientific sources, a number of digital marketing management tools can be distinguished, which cover a wide range of technologies and platforms aimed at interaction of enterprises with target audiences, promotion of products or services and evaluation of marketing initiatives (Fig. 2).

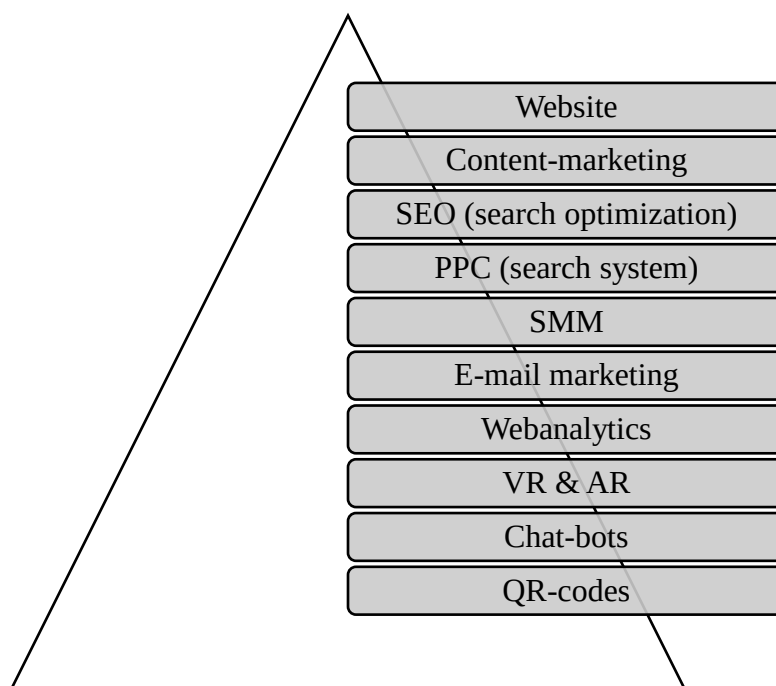

Fig. 2. Digital marketing management tools

Source: Compiled by the author based on processed literary sources [1-6]

The web resource is an important tool for the online correspondence of the enterprise. In modern conditions of digital development, you can create both multi - page functional sites, as well as unicorn platforms or resources integrated into marketplaces like Prom.ua. The basic requirements for an efficient website include convenience of use, fast downloading of pages, adaptability to mobile devices and quality search optimization. The main purpose of the site is to provide comprehensive information about goods or services, interest visitors and turn them into potential customers.

Content marketing is to create and disseminate a useful, relevant content that is focused on a specific audience. Common formats include articles, blogs, videos, infographics and more. This approach helps to interact with the audience, increase the

brand recognition and consolidate its expert status. In addition, quality content improves SEO indicators and promotes organic traffic.

SEO or search engine optimization is a set of measures aimed at improving the position of a web resource in the search results of Google and other systems. The main goal is to increase the visibility of the site for relevant queries, which helps to attract more potential customers. Optimization includes improving the content, site structure, technical aspects and building external links.

PPC advertising (pay-per-click) involves paying only for actual clicks on advertisements. In Ukraine, the most popular platforms for this type of advertising are Google Ads and Yandex Direct. PPC allows you to accurately reach the target audience and effectively manage advertising costs.

Social media marketing (SMM) encompasses content publishing, campaign setup, user engagement, and performance analytics. Platforms like Facebook, Instagram, Twitter, and LinkedIn provide a direct connection between a brand and its audience, helping to build loyalty and positive brand awareness.

Email marketing is personalized correspondence with customers via email, which may include newsletters, promotional offers, company news, etc. This approach helps retain customers, encourage repeat purchases, and increase audience engagement.

Web analytics involves collecting, analyzing, and interpreting data about website visitors and their behavior. This allows you to evaluate the effectiveness of marketing actions, improve user experience, and increase conversion.

Integrating virtual (VR) and augmented (AR) reality technologies into marketing campaigns allows you to create captivating visual presentations of products or services, offering customers a new level of interaction with the brand. This contributes to increasing audience interest and activity.

AI-powered chatbots are automated assistants that provide instant customer service. They reduce case handling times, streamline support, and increase customer satisfaction.

QR codes are a convenient tool for quickly accessing information about products or services. They help to unite online and offline communications, improving brand awareness and attracting new consumers. [3, 4, 5, 6, 7].

Conclusion. Marketing management is a complex process that includes market analysis, target audience identification, strategy development, and implementation of modern tools. In the digital age, the use of technology is a key factor in the success of marketing campaigns and ensuring competitive advantages.

Research shows that websites, content marketing, SEO, PPC, SMM, email marketing, web analytics, AR/VR, chatbots, and QR codes are effective marketing management tools. They increase consumer engagement, strengthen brand loyalty, and optimize costs. In particular, SEO and content marketing provide organic traffic, while PPC and SMM provide rapid customer acquisition.

A promising area of research is the study of the effectiveness of the integrated use of digital tools in various industries, as well as the analysis of the impact of AI and

automation on marketing management. In general, digital technologies are an important factor in business development and its competitiveness in the global market.

References:

1. Borisenko O.S., Shevchenko A.V., Fisun Y.V., Krapko O.M. Marketing management: textbook. Kyiv: NAU, 2022.
2. Sydoruk Y.A. Marketing management at the enterprise: theoretical foundations. *Effective economy*. 2022. №5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/>
3. Gaol J. L., Ichsan R. N. Traditional Market Management Model Based on Digital Marketing. *Quality – Access to Success*, 2022, Vol. 23(191), 228–233. DOI: <https://doi.org/10.47750/QAS/23.191.27>.
4. Shpak N. O., Grabovych I. V., Soroka V. Digital and Internet Marketing: The Relationship of Concepts. *Bulletin of the National University “Lviv Polytechnic”. Series “Problems of Economics and Management”*. 2022. Vol. 1, № 9. pp. 143–156. DOI: <https://doi.org/10.23939/semi2022.01.143>.
5. Diaz E., Esteban Á., Carranza Vallejo R., Martín-Consuegra Navarro D. Digital tools and smart technologies in marketing: a thematic evolution. *International Marketing Review*, 2022, Vol. 39(5), 1122–1150. DOI: <https://doi.org/10.1108/IMR12-2020-0307>.
6. Vo M.S., Huynh D.Q.V., Nguyen G.H. et al. The impact of Marketing Communication Content Distributed on Social Networks on Electronic Word-of-Mouth. *Journal of Distribution Science*. 2022, Vol. 20(5). p. 65–74. DOI: <https://doi.org/10.15722/jds.20.05.202205.65>
7. Önder I., Berbekova A. Web analytics: more than website performance evaluation? *International Journal of Tourism Cities*. 2022. Vol. 8(3). 603–615. DOI: <https://doi.org/10.1108/IJTC-03-2021-0039>.

SELF-MANAGEMENT AS THE KEY TO SUCCESS IN THE MODERN WORLD

Abstract: *The article examines the concept of self-management as an important factor in achieving success in the modern world. The main components of self-management are analyzed, including time management, goal setting, self-discipline, and the development of emotional intelligence. Key strategies for effective self-management are outlined that contribute to increasing productivity, reducing stress, and achieving professional and personal goals. Particular attention is paid to the role of digital technologies in self-organization and planning.*

Анотація: *У статті розглядається концепція самоменеджменту як важливого чинника досягнення успіху в сучасному світі. Проаналізовано основні складові самоменеджменту, зокрема управління часом, постановку цілей, самодисципліну та розвиток душевного інтелекту. Окреслено ключові стратегії ефективного самоменеджменту, які сприяють підвищенню продуктивності, зниженню рівня стресу та досягненню професійних і особистих цілей. Особливу увагу приділено ролі цифрових технологій у самоорганізації та плануванні.*

Introduction. In the modern dynamic world, success in any sphere of life depends largely on a person's ability to manage himself, his time, resources and emotions. Self -management is an integral tool for achieving personal and professional goals, which ensures efficiency, productivity and balance in life.

Self -management is a powerful tool that allows people to succeed in all areas of life. The ability to manage your own time, emotions and resources helps to achieve the goals effectively, maintain a balance between work and personal life, and adapt to the challenges of the modern world. The constant development of self -management skills contributes to harmonious personal and professional growth.

Self -management, as a scientific field, attracted the attention of researchers to the issues of human interaction with the environment, as well as the relations between citizens, the state and individuals in all areas of their activity, including psychological state and organizational processes.

Summary of the main research material. Self-management is the ability to manage oneself using various techniques and strategies to effectively manage time,

* Academic supervisor: Doctor of Philosophy in entrepreneurship, trade and stock exchange activity, senior lecturer of the Department of Agrarian Management and Marketing – Olha Aliksieieva

resources, and emotions to achieve personal and professional goals. It includes the ability to plan, organize, make decisions, control one's actions, and motivate oneself.

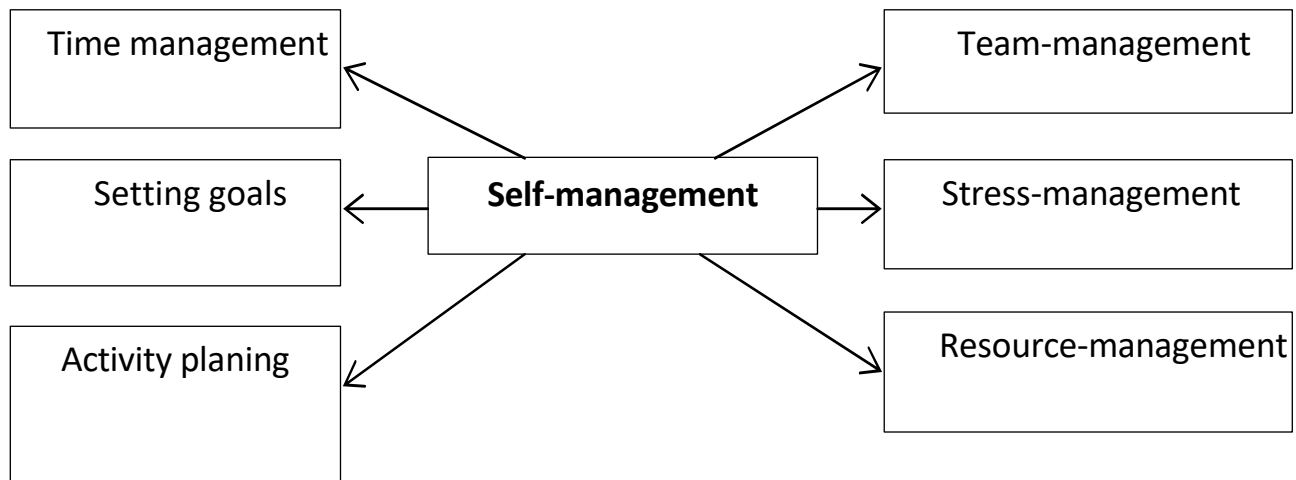

Fig. 1. Components of self-management

Source: developed by the authors based on [2]

Time management is the ability to use your time effectively. It includes planning, priority setting, avoiding procrastination and distracting factors.

Setting a goal is a process of determining what a person wants to achieve. Clear and specific goals are an important element of self -management because they give direction and motivation.

Planning activities are the development of detailed plans to achieve the goals. It includes the definition of the necessary steps, resources and terms.

Team management is the ability to effectively manage the work of the team. It includes delegation of tasks, coordination of actions and motivation of team members.

Stress management is the ability to manage stress and emotions. It includes relaxation techniques, emotions management and stress resistance.

Resource Management is the ability to effectively use available resources such as time, money, information and people [2].

Self-management in different areas of life:

- **In professional activities**

Effective self-management contributes to increased productivity, career development, and professional success. It is important to be able to properly allocate working time, manage priorities, and maintain a balance between work and personal life.

- **In education**

Students and pupils who possess self-management skills organize their learning better, achieve higher results, and master new knowledge faster.

- **In health and personal development**

Self-management helps you maintain a healthy lifestyle, exercise, eat right, and avoid bad habits. It also promotes personal development through self-reflection and setting new challenges.

The main components of self-management include:

- *Time management.* Time management is an important component of self-management, as it allows you to effectively distribute work and personal tasks, avoid procrastination, and increase productivity. The main time management methods include [3]:

- ✓ Using planners and checklists.
- ✓ Pomodoro and time-blocking principles.
- ✓ Prioritizing using the Eisenhower Matrix method.

- *Goal setting.* Goal setting helps to clearly define the direction of development and evaluate the results of activities. Effective goals should comply with the SMART methodology (specific, measurable, achievable, relevant, time-bound). This allows you to clearly formulate expected results, create plans and implementation stages, and motivate yourself to achieve the set goals.

- *Self-discipline.* Self-discipline plays a key role in achieving long-term goals and maintaining productivity. It includes forming good habits, overcoming procrastination, and the ability to control emotions and behavior.

- *Development of emotional intelligence.* Emotional intelligence helps people better understand their own feelings, manage emotions, and build effective relationships. Its components:

- ✓ Awareness and control of one's own emotions.
- ✓ Empathy and understanding of other people's feelings.
- ✓ Adaptability to stressful situations.
- ✓ Key strategies for effective self-management.

Effective self-management is based on the use of strategies that help increase productivity, reduce stress levels, and achieve personal and professional goals (Table 1). Digital technologies play a significant role in self-organization and planning. In particular, modern digital technologies significantly simplify the process of self-management, helping to organize work and personal time, control tasks, and increase productivity. Key aspects of their impact include digital planners and task managers, automation and optimization of routine processes, learning and development, and digital tools for stress reduction [4]. As of 2023, digital tools are being actively implemented in the US corporate environment. For example, time management tools are used in 80% of companies. Task Management Tools are used by 71.3% of organizations, Focus Tools by 56.2%. Communication Tools have the highest usage rate, with 96.4% of companies using them. Productivity Analytics Tools are also gaining popularity, with 62.3% of organizations using them, reflecting a general trend toward digitalizing business processes to increase efficiency [5].

Table 1

Essential strategies for increasing productivity, reducing stress, and achieving personal and professional goals

Strategy	Description
Clear planning and priorities	Using the Eisenhower Matrix to prioritize tasks by importance and urgency. The SMART method for setting realistic and achievable goals. Keeping a diary or electronic planner to track task completion.
Time management	The Pomodoro Method – working in short, intense intervals with breaks. The 80/20 Principle (Pareto Rule) – focusing on 20% of tasks that produce 80% of the results. Time Blocking – allocating time to specific tasks or activities.
Developing self-discipline and self-motivation	Forming good habits and eliminating distractions. Using a reward system to maintain motivation. Keeping a success journal to track progress.
Managing stress and emotions	Mindfulness practices and meditation to reduce anxiety. Physical activity and a healthy lifestyle as the basis of emotional stability. Using deep breathing techniques and positive thinking to overcome stress.
Flexibility and adaptability	Willingness to change plans according to circumstances. Ability to analyze mistakes and find new solutions. Increasing the level of emotional intelligence to improve interactions with other people.
Continuous development and learning	Reading books and taking courses to improve skills. Analyzing your own experience and feedback from others. Setting new challenges and getting out of your comfort zone.

Source: compiled by the authors based on processed sources.

In the European Union, digital self-management tools are also of great importance. For example, 77.1% of organizations use Time Management Tools to improve work organization. Task Management Tools are used in 65.9% of companies, allowing for more effective tracking of task completion. Focus Tools, which help to avoid distractions, are used in 52.3% of organizations. Communication Tools remain the most widespread, implemented in 91.6% of companies. In addition, 57.3% of enterprises in the EU use Productivity Analytics Tools to monitor and improve employee performance [5].

As we can see, self-management is one of the determining factors in increasing the efficiency of both individual employees and organizations as a whole. By mastering time management skills, the ability to prioritize and use resources rationally, employees increase their productivity, reduce stress levels, and improve the overall organization of the work process. Additionally, effectively managing your energy and focus helps you maintain a consistent performance throughout the day,

which helps you achieve a work-life balance. This, in turn, maintains long-term motivation and increases job satisfaction.

Conclusion. Self-management is a key factor for success in today's world, as it allows you to effectively manage your time, set and achieve goals, maintain self-discipline, and develop emotional intelligence. Using self-management strategies helps increase productivity, reduce stress, and achieve harmony between your professional and personal life. Digital technologies play a special role in this process, greatly facilitating planning, self-organization, and task control. Developing self-management skills is an important step towards a successful and balanced life strategy.

References:

1. Ageeva I. V. The role of self-management in achieving the goals of a manager in the organization. *Collection of scientific works of the Tavria State Agrotechnological University named after Dmitry Motorny*. № 1(39). pp. 167-172. URL: <http://elar.tsatu.edu.ua/handle/123456789/10439>.
2. Bunyak N.M. Self-management as the art of personality development. *Global and national problems of the economy*. 2017. Vol. 18. URL: <http://global-national.in.ua/archive/18-2017/36.pdf/>
3. Lyubchenko N. V. Self-management and time management as soft skills of managers and employees in the field of education. *Continuing education*. 2022. №5(206). DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-5\(206\)-37-44](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-5(206)-37-44).
4. Ratushnyak O. G., Kavetskyi V. V., Lesko O. Y. Self-management as a main component in the work of an operations manager. *Effective economy*. 2022. №1. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105-2022.1.76>.
5. Self-management in organizations. Statista. 2024. URL: <https://www.statista.com/search/?q=selfmanagement+in+organizations&p=1>

Вадим ОЛІШЕВСЬКИЙ*
студент 4 курсу,
факультет менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВЗАЄМОПОВ'ЯЗАНОГО РОЗВИТКУ АПК ТА СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Анотація. У статті підкреслено, що важливим завданням функціонування АПК є забезпечення сталого розвитку сільських територій. Показано, що через повномасштабну військову агресію росії АПК України функціонує у вкрай складних умовах, тому зростає значимість його державного регулювання в контексті розвитку сільських територій. Розглянуто особливості організаційно-економічного механізму державного регулювання АПК і сільських територій в умовах воєнного стану. Підкреслено, що в цих умовах особливо важливою є державна підтримка сільгоспвиробників за низкою бюджетних програм. Зауважено, що вона безпосередньо або опосередковано впливає на розвиток сільських територій.

Abstract. The article emphasizes that an important task of the functioning of the agro-industrial complex is to ensure sustainable development of rural areas. It is shown that due to the full-scale military aggression of Russia, the agro-industrial complex of Ukraine functions in extremely difficult conditions, so the importance of its state regulation in the context of rural development is growing. The features of the organizational and economic mechanism of state regulation of the agro-industrial complex and rural areas under martial law are considered. It is emphasized that in these conditions, state support for agricultural producers under a number of budget programs is especially important. It is noted that it directly or indirectly affects the development of rural areas.

Вступ. Від ефективного функціонування агропромислового комплексу (АПК) значною мірою залежить розвиток сільських територій, причому як у довоєнний період так і в період гібридної та повномасштабної війни росії проти України. Тому метою нашого дослідження стало обґрунтування теоретичних засад і практичних рекомендацій щодо державного регулювання взаємопов'язаного розвитку АПК і сільських територій, зокрема в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Для початку визначимо базові поняття нашого дослідження, а саме: «агропромисловий комплекс», «сільські території»

* Науковий керівник: д.е.н., професор, професор кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії – Володимир ЗАХАРЧЕНКО.

та «державне регулювання економіки».

АПК – міжгалузевий комплекс, що включає виробництво засобів виробництва для сільського господарства, саме сільське господарство та види діяльності, що забезпечують заготівлю, зберігання та переробку сільськогосподарської сировини, а також транспортування та реалізацію кінцевих продуктів.

Сільські території – історично сформована у законодавчо визначених межах системна сукупність сільських населених пунктів і прилеглих до них земельних, лісових, водних та рекреаційних ресурсів, що поєднують у собі адміністративно-територіальну (села, сільські ради) та територіально-функціональну (виробництво продукції, її переробка, зберігання та реалізація) приналежність щодо створення належних умов праці і життєдіяльності сільського населення [1].

Державне регулювання економіки – сукупність форм і методів цілеспрямованого впливу державних установ та організацій на розподіл ресурсів і доходів, темпи економічного розвитку, що в сукупності визначають рівень добробуту населення країни, її регіонів і територій.

Важливим завданням функціонування АПК є забезпечення сталого розвитку сільських територій (рис. 1).

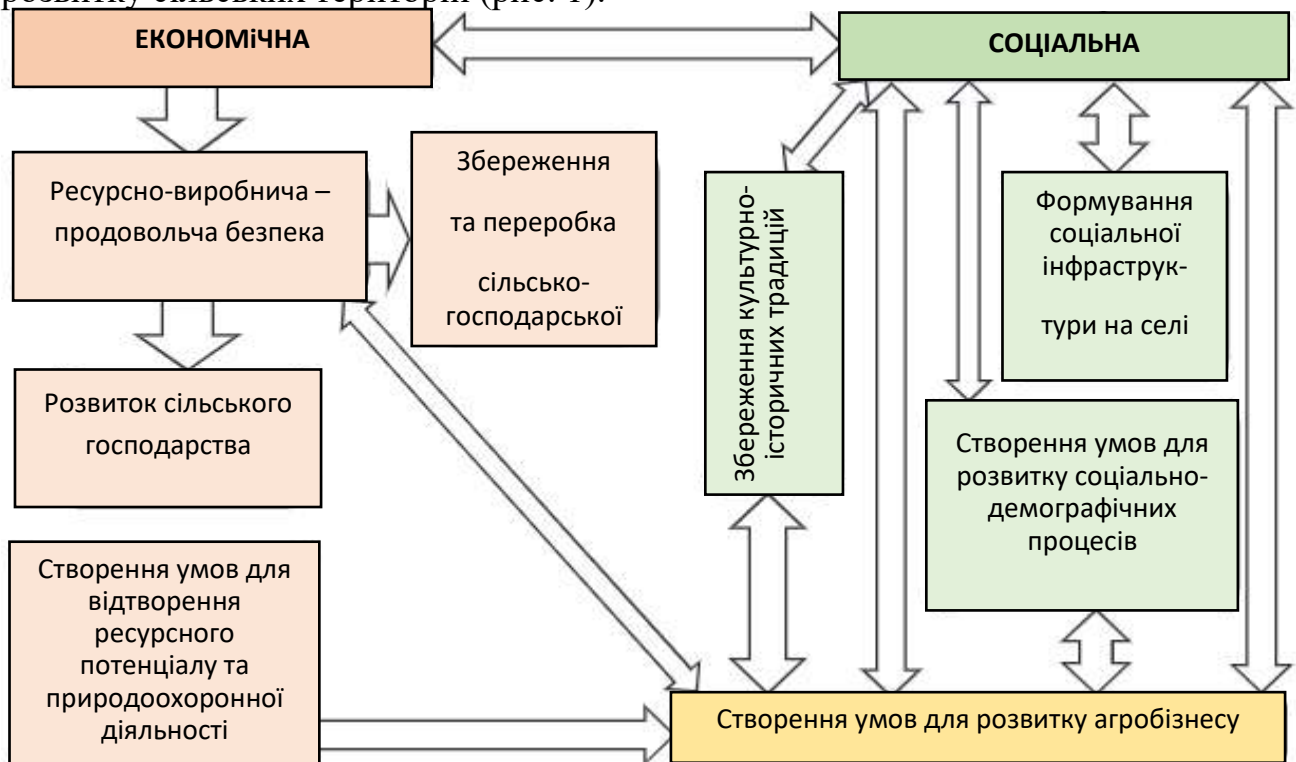

Рис. 1. Цілі функціонування АПК у контексті сталого розвитку сільських територій

Джерело: побудовано на основі [2, с. 112]

Через повномасштабну військову агресію росії АПК України функціонує у вкрай складних умовах, що не дозволяє йому повною мірою реалізовувати

наведені функції в контексті розвитку сільських територій. Тому значно зросла значимість державного регулювання взаємопов'язаного розвитку АПК і сільських територій.

На сьогодні організаційно-економічний механізм державного регулювання АПК і сільських територій включає різні види державної політики – податкову, бюджетну, грошово-кредитну, цінову, зовнішньоекономічну – та такі інструменти, як планування, державне замовлення, державна підтримка (пільгове оподаткування та кредитування, компенсація витрат тощо). При цьому більшість напрямів державної підтримки функціонування і розвитку АПК передбачають або поточну фінансову підтримку, або відтерміновану (кредитну), що має важливе значення і для розвитку сільських територій – через створення сприятливих умов для розвитку агробізнесу. Із соціальним розвитком сільських територій найбільше пов'язане пільгове кредитування індивідуальних сільських забудовників, а із покращенням екологічної ситуації в сільській місцевості – компенсація витрат за розмінування земель.

Важливо мати на увазі, що умовах воєнного стану АПК України зазнав значних збитків [3]. Прямі втрати АПК України під час війни у 2022-2024 рр. складають 10,3 млрд дол. США. Ці збитки включають грошову оцінку втрат матеріальних активів – через руйнування чи втрату під час окупації та воєнні дії. Найбільших втрат зазнали південні та східні області: Донецька – 2 929 млн дол. США, Харківська – 2,050 млн дол. США та Запорізька – 1 747 млн дол. США.

За категоріями збитків прямі втрати від війни в АПК розподілені на 5 основних груп [3]:

- сільськогосподарська техніка – 5,8 млрд дол. США;
- втрачений урожай – 2 млрд дол. США;
- зерносховища – 1,8 млрд дол. США;
- багаторічні насадження – 0,4 млрд дол. США;
- тваринництво – 0,29 млрд дол. США.

Величезного удару по АПК, його зрошувальній системі в південних регіонах України завдав підрив росіянами Каховської гідроелектростанції у 2023 р., через що постраждала Каховська магістральна зрошувальна система. Оскільки від неї залежали 78% зрошуваних земель країни, то їх площа скоротилася з понад 500 тис. га до 15 тис. га, а загальне виробництво сільгоспкультур на зрошувальних землях знизилося на 89% [3]. Відтак, необхідність державної підтримки АПК з допомогою міжнародних партнерів значно зросла, хоча він і продемонстрував високу резильєнтність – стійкість та адаптивність до наявних ризиків (рис. 2).

Але, незважаючи на це, АПК України в умовах повномасштабної війни стикається з рядом суттєвих викликів і обмежень. Основними з них є: дефіцит фінансових ресурсів, зменшення обсягів внесення мінеральних добрив та використання засобів захисту рослин, посилення кризових явищ у тваринництві, зокрема в м'ясо-молочній галузі, дефіцит трудових ресурсів, руйнування об'єктів інфраструктури та логістики, екологічні проблеми (що пов'язані з мінуванням

територій та підривом Каховської ГЕС).

В цих умовах особливо важливою є державна підтримка сільгоспвиробників. Не випадково законом про державний бюджет щорічно передбачається певний обсяг коштів за низкою бюджетних програм.

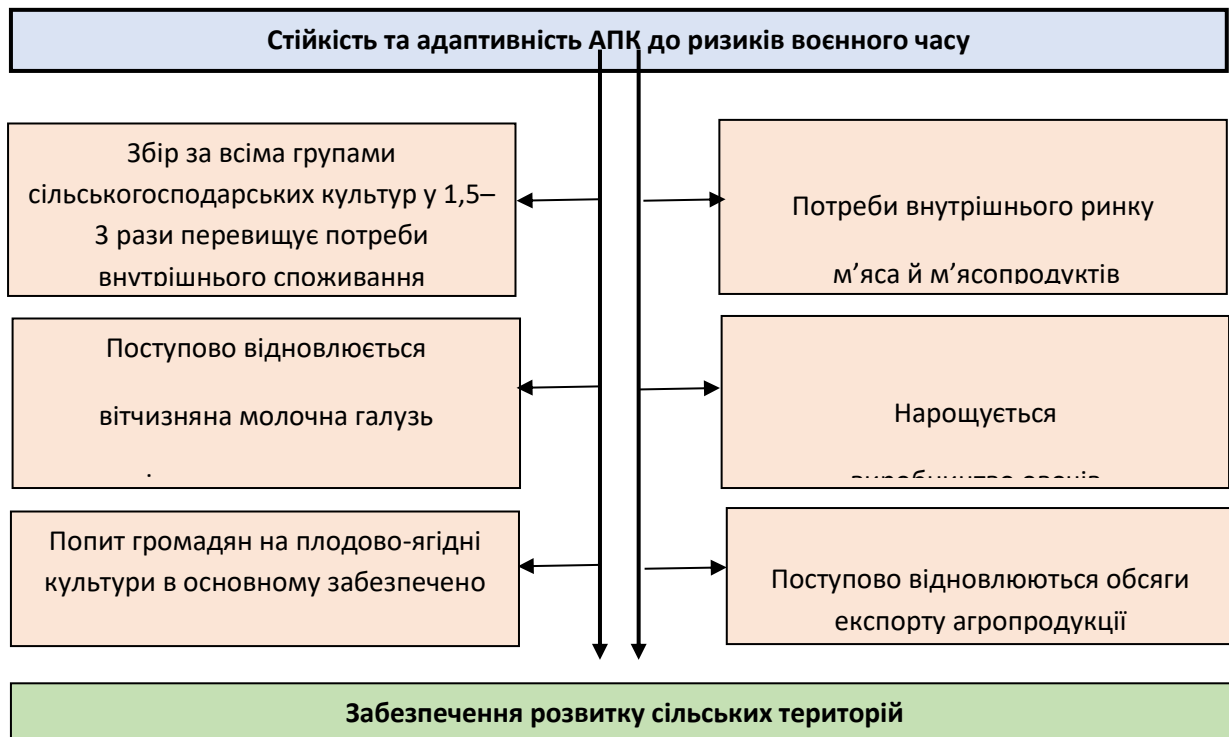

Рис. 2. Резильентність АПК у період воєнного часу як передумова розвитку сільських територій

Джерело: авторська розробка

Опрацювання заявок на бюджетні кошти здійснює Державний аграрний реєстр, а головними їх розпорядниками виступають Міністерство аграрної політики та продовольства України та Міністерство економіки України (табл. 1).

Таблиця 1

Видатки державного бюджету на підтримку виробників сільгосппродукції, стимулювання підприємництва та сільського розвитку за основними розпорядниками бюджетних коштів

№	Назва бюджетної програми	2023 рік		2024 рік	
		млн грн	%	млн грн	%
1	2	3	4	5	6
	Міністерство аграрної політики та продовольства України	641	3,56	1081	4,24
1.	КПКВК 2801580 «Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників»	201,0	1,12	205,0	0,80
2.	КПКВК 2801500 «Підтримка фермерських господарств та інших виробників сільськогосподарської продукції»	0,0**	0,00	796,0	3,12
3.	КПКВК 2801460 «Надання кредитів фермерським господарствам»	80,0	0,44	80,0	0,31
4.	КПКВК 2801380 «Формування статутного капіталу Фонду часткового гарантування кредитів в	360,0	2,00	0,0**	0,0

	сільському господарстві»				
1	2	3	4	5	6
	<i>Міністерство економіки України</i>	17 370,0	96,44	24 370,0	95,64
1.	КПКВК 1201350 «Надання грантів для створення або розвитку бізнесу»	1 370,0	7,61	1 370,0	5,38
2.	КПКВК 1201450 «Забезпечення функціонування фонду розвитку підприємництва»	16 000,0*	88,83	18 000,0	70,64
3.	КПКВК 1201310 «Часткова компенсація вартості сільгосптехніки та обладнання вітчизняного виробництва»	0,0**	0,00	1 000,0	3,92
4.	КПКВК 1201340 «Державне стимулювання створення індустріальних парків»	0,0**	0,00	1 000,0	3,92
5.	КПКВК 1201420 «Компенсація витрат за гуманітарне розмінування земель сільгосппризначення»	0,0**	0,00	3 000,0	11,77
	<i>Міністерство розвитку громад і територій України</i>	0,0**	0,00	30, 760	0,12
1.	КПКВК 3101430 «Державне пільгове кредитування індивідуальних сільських забудовників»	0,0**	0,00	30, 760	0,12
	Всього	18011	100,00	25481,76	100,00

Примітки: *- розпорядником бюджетних коштів було Міністерство фінансів України;

** - бюджетна програма не була передбачена законом про Державний бюджет України.

Джерело: складено і розраховано за даними [4].

Бюджетна підтримка агробізнесу безпосередньо або опосередковано впливає на розвиток сільських територій за такими напрямками:

1-й напрям: зміцнення ресурсної бази сільських територій, незважаючи на те, що за роки війни відбулося суттєве звуження ресурсної бази: площа сільськогосподарських угідь у використанні аграрних підприємств зменшилася на 16%, а кількість найманих працівників – на 13%;

2-й напрям: створення сприятливих умов для розвитку агробізнесу. Можна відмітити такі позитивні тенденції в агробізнесі, як: уповільнення темпів зменшення обсягів виробництва; зростання цін на агропродукцію;

Висновки. Отже, основними напрямками удосконалення державного регулювання взаємопов'язаного розвитку АПК і сільських територій є збільшення розмірів бюджетних програм підтримки агробізнесу та перехід на принципи сталого розвитку сільських територій.

Список використаних джерел:

1. Про сільське господарство : Проект Закону України від 27.01.2012 р. URL: <http://www.minagro.kiev.ua/page/?12119> (дата звернення: 16.04.2025).

2. Савченко В., Кононенко Л. Розвиток і функціонування агропромислового комплексу України як соціально-економічної системи. *Таврійський науковий вісник. Серія : Економіка*. 2023. Вип. 15. С. 109-115. DOI: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.15.13>

3. Несмачна М., Красновська Я. Агросектор України після трьох років війни: втрати і виклики. *Superagronom : сайт*. 2025. 24 лют. URL: surl.lu/tyvxqb (дата звернення: 17.04.2025).

4. Павленко С. Огляд державної підтримки виробників сільськогосподарської продукції та сільського розвитку у 2024 році. *Німецько-український агрополітичний діалог : інформ. лист*. 2024. № 1. URL: surl.li/hfcfvz.

Volodymyr PYSARSKYI*
second-year student,
Faculty of Management and Law,
Vinnytsia National Agrarian University,
Vinnytsia, Ukraine

INDICATORS OF THE EFFECTIVENESS OF ELECTRONIC GOVERNANCE IN UKRAINE FROM THE VIEWPOINT OF IMPLEMENTING INTERNATIONAL EXPERIENCE

Abstract. *The article analyzes the impact of information and communication technologies on development of the sphere of public administration. Electronic governance has been defined as a special form of organizing state power with the use of information and communication technologies. The advantages of a transparent and open management process have been described. Indicators of the effectiveness of e-governance have been distinguished. The chronology of implementation of information and communication technologies for development of e-governance has been researched. The importance of international experience in implementation of e-governance in Ukraine for the authorities' accountability and the community's participation in state-building processes has been proved.*

Анотація. *У статті проаналізовано вплив інформаційно-комунікаційних технологій на розвиток сфери державного управління. Визначено електронне врядування як особливу форму організації державної влади із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій. Описано переваги прозорого й відкритого процесу управління. Виокремлено показники ефективності електронного врядування. Досліджено хронологію впровадження інформаційно-комунікаційних технологій для розвитку електронного врядування. Доведено важливість міжнародного досвіду в реалізації електронне урядування в Україні задля підзвітності влади й участі громади в державотворчих процесах.*

Introduction. The development of information and communication technologies also determines the development of the sphere of public administration, especially the provision of administrative services. For every country that is integrated or seeks integration into world organizations and associations with developed countries, it is important to implement changes in public administration. That is why the UN, since 2003, has been conducting the research on the level of implementing changes in governance, the development of electronic governance, so that each country can determine its level and draw conclusions on how to improve it.

Presentation of the main material. Electronic governance has several

* Науковий керівник: д.п.н., доцент, завідувач кафедри української та іноземної мов ВНАУ – Руслан КРАВЕЦЬ

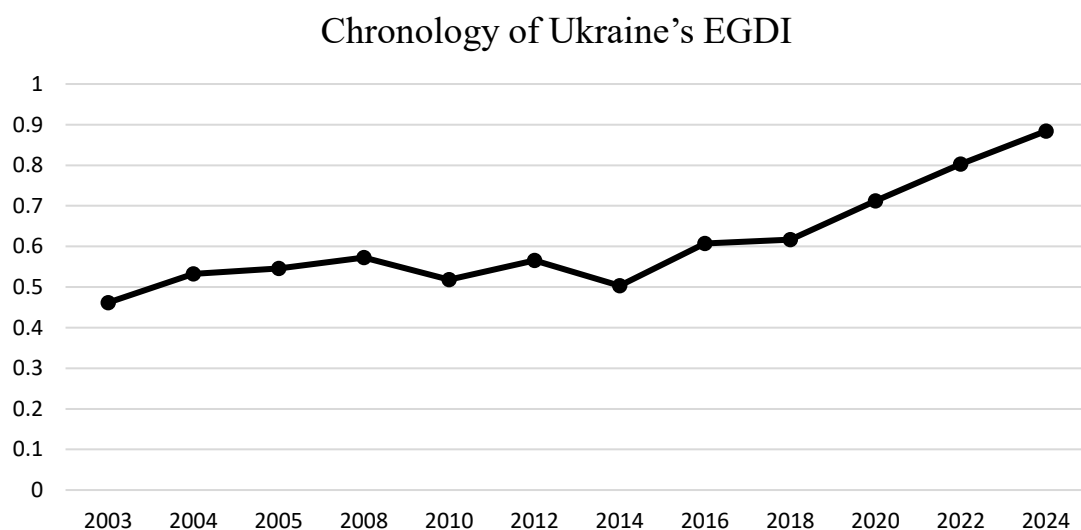
definitions. Most scholars point out that it is a special form of public administration, but there are those who define electronic governance as a special organization form of state power by using information and communication technologies. P.S. Klimushyn and A.O. Serenok also point out that the concept of electronic governance has been formed in Western countries and based on the understanding of the state as a service provider, where information technologies should work for the interests of broad strata, ensuring the provision of services to citizens and organizations by the state. Despite the difference in definitions, they all boil down to the fact that electronic governance is a form of organization of state (public power) with the use of information and communication technologies, which makes the management process more transparent and open, and participation in this process is more accessible, which corresponds to the broad concept of electronic government [1, p. 32].

Since 2003 every 2 years the United Nations (UN) has been conducting the research in which it determines the level of development of electronic government in UN member countries. Along with evaluating the development patterns of websites in countries, the E-Government Development Index (EGDI) includes access characteristics such as the infrastructure and education level to reflect how the country uses information technology to promote access and engagement of its people [2].

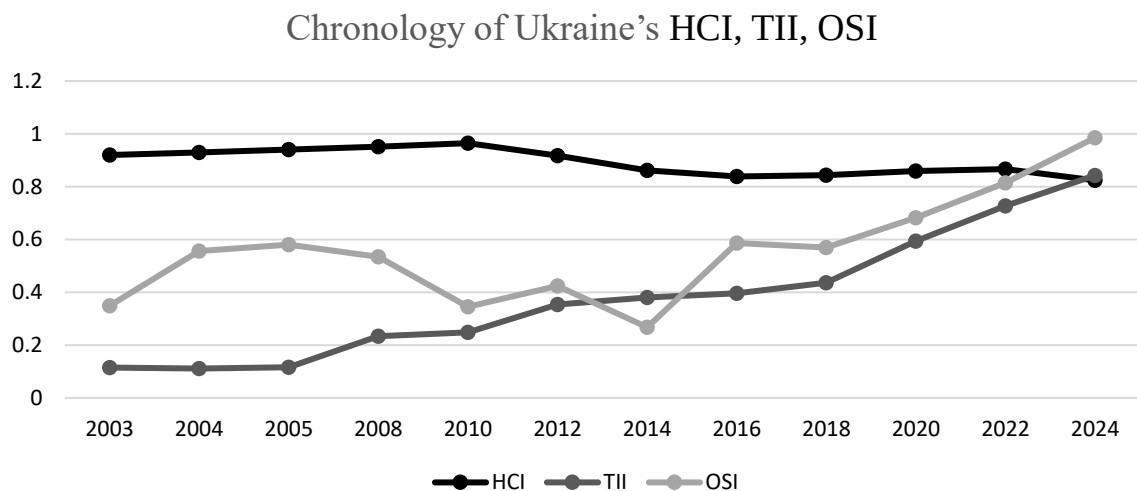
The EGDI is a consolidated indicator of three important dimensions electronic government, namely: Online Service Index (it assesses the availability of online services provided by governments), Telecommunication Infrastructure Index (it measures the level of telecommunication infrastructure development) and Human Capital Index (it evaluates the level of human capital, its education and desire for education).

Ukraine took the 30th place in the EGDI ranking among 193 countries, with an index value of 0.8841. Compared to previous researches, it can be seen that Ukraine has significantly developed electronic governance, that is shown on the chart below [3].

Chronology of Ukraine's EGDI

The Human Capital Index (HCI) is the only indicator that tends to decrease in Ukraine, according to the UN data. From 2010 to 2016 HCI decreased, and from 2016 to 2022 it increased, until the start of the war on February 24, and now the indicator is steadily decreasing. This indicates a general decline in the level of education among the population, its desire to receive it and the emigration of educated people abroad. However, TII and OSI indicators tend to increase, which indicates an improvement in technology, Internet infrastructure, quality of public online services, digital literacy of the population, availability of Internet communications, mobile communications and means of communication.

There is one more indicator distinguished by the UN while evaluating electronic governance – the Electronic Participation Index (EPI). This index assesses the level of citizens' involvement in electronic government processes and the ability to influence decision-making through digital platforms. A country's EPI reflects the electronic participation mechanisms implemented by the government compared to all other countries

It is based on three main components: E-Information (the ability to participate by providing citizens with public information and access to information without or upon request), E-Consultation (involving citizens in the participation and discussion of public policies and services) and E-Decision Making (empowering citizens through the co-development of policy options and the co-production of service components and ways of delivery) [4].

In 2024 Ukraine ranked first in the world according to the Electronic Participation Index, rising by 56 positions compared to 2022. One of the most important roles in development of Ukraine's EPI is played by the EGAP project. The "E-Governance for Government Accountability and Community Participation" (EGAP) program is funded by Switzerland and implemented by the East Europe Foundation in cooperation with the Ministry of Digital Transformation and the Innovabridge Foundation [5]. The key goal of this cooperation between Switzerland and Ukraine is to improve communication between people and the authorities,

regardless of their place of residence, through the creation of transparent and reliable state electronic services

Main EGAP projects include platform “Demining Ukraine”; “Diia. Digital State”; e-DEM Plattform; “Diia. Digital Education”; platform “SVOI”; “eMaliatko”; “Electronic hospitals”; “Government Portal”; “NAZK. Study”; “ESPL.com.ua” and others [5].

Although Ukraine has quite high indicators, there are countries with a higher level of e-governance. Estonia is the post-Soviet leader in terms of EGDI. The country ranked 2nd in the world with an indicator of 0.9727. Estonia is a country that has rapidly transformed from a post-Soviet corrupt country to a Euro-integrated digitalized country.

Since the mid-90s Estonia has adopted the following educational programs: Estonian Information Policy (1994), Personal Data Protection Act (1996), establishment of the Data Protection Board (1999), Population Register Act (2000), Act on Openness of Information and Establishment of Free Internet Points (2001), Electronic Elections Act (2002), Information Policy for 2004-2006 (2004), State Policy 2005-2007 (2005), Information Policy 2007-2013 (2006), Personal Data Protection Act (2008), EstWin (2009), Green Paper on Public Administration (2013). In spring of 2017 the National Reform Program “Estonia-2020” and the Action Plan “Estonia-2020” were launched [6].

After conducting educational programs and preparing the legislative framework, a number of reforms were implemented in Estonia. They are shown in Table 1.

Table 1.

Chronology of implementation for the development of e-governance

Years	Implementation
1995	The first Internet bank in Estonia
1998	Bank authorization becomes the “standard”
1999	More than 50% of transactions on the Internet
2000	E-government, mobile parking
2001	X-Road, the unified population register
2002	ID card, electronic tax return
2004	Launch of the portal www.eesti.ee. E-police
2005	First electronic elections
2009	Mobile-ID
2010	eScript – electronic medical prescription
2014	E-citizenship
2015	The first virtual “Data Embassy”
2017	NIIS X-Road Consortium. The Information Systems Association developed by Estonia and Finland
2018	“Seamless Service” – a service of proactive public services
2019	Government AI Strategy

Estonia’s experience is one of the best for Ukraine, as it is a post-Soviet country that has coped with the problems which are still relevant for our country, in particular

corruption. And the experience of electronic elections and the unified population register is the most important for Ukraine in wartime.

Conclusion. The article considers the current state of e-governance in Ukraine and its prospects in the context of international experience. Ukraine has made significant progress in the digital transformation of public administration, that is confirmed by high places in international rankings such as the E-Government Development Index and the E-Participation Index. Government initiatives, such as the Diia portal and the EGAP project, aimed at increasing the accessibility and transparency of public services, have played a key role in this process. However, there are still problems related to the decline in the Human Capital Index (HCI), which indicates the need to improve educational programs and reduce the migration of skilled personnel. Ukraine can continue its digital growth by using the positive experience of countries such as Estonia, which has made great strides in implementing electronic governance.

Список використаних джерел:

1. Електронне урядування як особлива форма публічного управління: поняття та проблеми запровадження. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/915921> (дата звернення: 24.03.2025).
2. UN E-Government Knowledgebase: E-Government Development Index. URL: <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/About/Overview/-E-Government-Development-Index> (дата звернення: 24.03.2025).
3. UN E-Government Knowledgebase: Ukraine. URL: <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Data/Country-Information/id/180-Ukraine> (дата звернення: 24.03.2025).
4. UN E-Government Knowledgebase: E-Participation-Index. URL: <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/About/Overview/E-Participation-Index> (дата звернення: 24.03.2025).
5. EGAP Program. URL: <https://egap.in.ua> (дата звернення: 24.03.2025).
6. Дринько В. О. Запровадження електронного врядування: досвід ЄС для України. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8a9ee348-6fbf-4541-bef8-8a404fe58006/content> (дата звернення: 24.03.2025).

Владислав ГОНЧАРЕНКО*
студент 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ЗА ДОПОМОГОЮ ІННОВАЦІЙНИХ МОДЕЛЕЙ ВИРОБНИЦТВА

Анотація. У статті досліджуються інноваційні моделі виробництва як засіб забезпечення продовольчої безпеки України в умовах глобальних кліматичних та економічних викликів. Аналізується впровадження цифрових технологій, точного землеробства та автоматизованих систем управління як інструментів підвищення продуктивності та оптимізації витрат у сільському господарстві. Особлива увага приділяється ролі державної політики у стимулюванні інноваційного розвитку аграрного сектору та формуванню сприятливих умов для його модернізації. Дослідження дозволяють сформулювати рекомендації щодо підвищення конкурентоспроможності агропромислового комплексу в умовах мінливого клімату та забезпечення стійкої продовольчої безпеки.

Abstract The article examines innovative production models as a means of ensuring food security in Ukraine in the face of global climatic and economic challenges. The introduction of digital technologies, precision agriculture and automated management systems as tools for increasing productivity and optimizing costs in agriculture is analyzed. Particular attention is paid to the role of state policy in stimulating innovative development of the agricultural sector and creating favorable conditions for its modernization. The research allows us to formulate recommendations for increasing the competitiveness of the agro-industrial complex in the face of a changing climate and ensuring sustainable food security.

Вступ. В умовах глобальних кліматичних змін, економічної невизначеності та зростаючого попиту на продовольство традиційні моделі аграрного виробництва України виявляють свою недостатню здатність забезпечувати стабільну продовольчу безпеку. Низька врожайність, зумовлена як недостатністю опадів і зниженням вологості ґрунтів, так і застарілими технологічними практиками, призводить до зниження конкурентоспроможності аграрного сектору. Крім того, відсутність системної підтримки інноваційних рішень та цифровізації аграрного виробництва обмежує можливості оптимізації

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії – Ілона БІЛОКІННА

витрат і підвищення продуктивності.

Тому основною проблемою є невідповідність існуючих виробничих практик сучасним викликам, що вимагають впровадження інноваційних моделей виробництва, здатних адаптуватися до мінливих кліматичних умов та забезпечувати належний рівень продовольчої безпеки. Розв'язання цієї проблеми потребує розробки та впровадження сучасних технологій, цифровізації агропроцесів і реформування державної підтримки аграрного сектора.

Виклад основного матеріалу. Нинішня ситуація в Україні, позначена масштабною воєнною агресією та пов'язаними з нею руйнуваннями інфраструктури, суттєво впливає на аграрний сектор і систему забезпечення продовольчої безпеки. Зокрема, війна спричинила руйнування виробничих потужностей, порушення логістичних ланцюгів, обмеження доступу до ресурсів та значне зниження капіталовкладень. У цьому контексті традиційні моделі сільськогосподарського виробництва виявляються недостатньо ефективними для забезпечення стабільності та конкурентоспроможності аграрного сектора, що посилює нагальну потребу в інноваційних підходах.

Актуальність проблеми забезпечення продовольчої безпеки зумовлена низкою факторів. По-перше, глобальні кліматичні зміни, які супроводжуються зниженням рівня опадів, деградацією ґрунтів та підвищенням середньорічних температур, суттєво впливають на врожайність основних сільськогосподарських культур. По-друге, воєнні дії в Україні стали додатковим чинником, що порушує виробничий процес: руйнування аграрної інфраструктури, мобілізація кадрів, відтік інвестицій і тимчасова нестача технологічного парку змушують аграріїв шукати нові шляхи підвищення ефективності виробництва. По-третє, економічна нестабільність, зумовлена війною, призводить до коливань валютного курсу, зростання вартості ресурсів і послаблення фінансової підтримки аграрного сектора з боку держави.

На фоні цих викликів інноваційні моделі виробництва набувають особливої актуальності. Вони спрямовані на модернізацію аграрного сектора через впровадження сучасних технологій, цифровізацію виробничих процесів, оптимізацію використання ресурсів та підвищення продуктивності. Серед таких технологій – системи точного землеробства, використання безпілотних літальних апаратів (БПЛА) для моніторингу стану посівів, датчики вологості ґрунту, GPS-технології та штучний інтелект для аналізу великих обсягів даних. Ці технології дозволяють в режимі реального часу відслідковувати стан ґрунту, прогнозувати врожайність та своєчасно реагувати на екстремальні кліматичні умови. Таким чином, впровадження цифрових рішень є ключовим елементом для забезпечення стабільності виробництва та підвищення продовольчої безпеки [3].

Досвід країн Європейського Союзу свідчить про те, що впровадження інноваційних технологій у сільському господарстві сприяє значному зростанню продуктивності, зниженню витрат та підвищенню якості продукції. ЄС активно використовує стратегії «зеленого переходу» та «цифрової трансформації», що дозволяють інтегрувати інновації у виробничі процеси, забезпечуючи прозорість

ланцюга поставок, підвищення екологічних стандартів та розвиток нових фінансових механізмів підтримки аграрного бізнесу. Україна, яка прагне інтегруватися до європейського ринку, має брати приклад з цих країн та адаптувати їхні технологічні та нормативно-правові підходи для вирішення власних проблем.

Нормативно-правова база аграрного сектора в Україні включає низку законодавчих актів, зокрема Закон України «Про державну підтримку сільського господарства», Стратегію продовольчої безпеки, Національну економічну стратегію до 2030 року, а також документи щодо земельної реформи та регулювання виробництва агропродукції. Проте багато з цих нормативних актів були прийняті до початку воєнних дій і не враховують сучасних викликів, зокрема впливу війни, необхідності цифровізації та інтеграції інноваційних технологій. Тому оновлення нормативно-правової бази є обов'язковим кроком для створення сприятливих умов для впровадження інноваційних моделей виробництва [1].

Окрім модернізації технологічних процесів, важливим аспектом є оптимізація використання ресурсів. Сучасні технології дозволяють зменшити витрати води, добрив та енергоресурсів за рахунок точного дозування та своєчасного подання необхідних ресурсів. Наприклад, системи зрошення з використанням датчиків вологості ґрунту дозволяють оптимізувати водозабезпечення посівів, що є критичним у контексті зниження рівня опадів. Подібні підходи дозволяють аграріям не тільки знизити експлуатаційні витрати, але й підвищити екологічну стійкість виробництва.

В умовах війни, коли аграрний сектор зазнає значних руйнувань та порушень у виробничому процесі, забезпечення продовольчої безпеки набуває стратегічного значення. Військові дії спричинили тимчасове скорочення виробництва через руйнування інфраструктури, втрату кадрів та зменшення інвестиційних потоків. Проте впровадження інноваційних технологій може стати одним із механізмів для швидкого відновлення виробничого потенціалу. Застосування цифрових технологій, автоматизованих систем управління та сучасних агротехнологій дозволить не тільки компенсувати негативні наслідки війни, а й забезпечити довгострокову стабільність і конкурентоспроможність аграрного сектора [2].

Досвід ЄС демонструє, що підтримка інновацій через фінансові механізми, такі як гранти, пільгове кредитування та інвестиційні програми, може значно посилити розвиток аграрного виробництва. Наприклад, країни Європейського Союзу активно впроваджують програми з підтримки цифровізації аграрного виробництва, що дозволяє їм знижувати виробничі витрати, підвищувати врожайність та забезпечувати високу якість продукції. В Україні подібні механізми можуть бути адаптовані шляхом створення сприятливих умов для залучення іноземних та внутрішніх інвестицій, модернізації виробничих процесів та підтримки аграрного бізнесу на всіх етапах виробництва [4].

Станом на 2025 рік в Україні реалізується низка масштабних програм

фінансової підтримки бізнесу та економічного розвитку. Серед них вирізняється державна ініціатива «Доступні кредити 5-7-9%», яка забезпечує пільгове кредитування підприємців на інвестиційні цілі та поповнення оборотного капіталу. Для представників мікро- та малого бізнесу діє програма «Власна справа», що передбачає надання грантів на започаткування чи розширення власної справи, із пріоритетом для ветеранів та соціально вразливих категорій.

Окремо функціонує програма підтримки виробників, яка дозволяє отримати до 8 мільйонів гривень на розвиток переробних підприємств. У сфері житлової політики активно впроваджується програма «Оселя», що забезпечує доступне іпотечне кредитування для широких верств населення. Аграрний сектор має можливість отримати часткову компенсацію вартості української сільгосптехніки, що стимулює модернізацію агропромислового виробництва.

Також в Україні впроваджено спеціальне пільгове кредитування для підприємств оборонно-промислового комплексу зі ставкою 5% річних та максимальним розміром кредиту до 500 мільйонів гривень. Окрім того, активно розвиваються грантові програми, спрямовані на підтримку жіночого підприємництва та впровадження енергоефективних технологій, що дозволяє отримати фінансування в розмірі до 20 000 євро для реалізації відповідних проєктів.

Особливу увагу слід приділити питанням координації діяльності державних інституцій, аграрних підприємств та наукових установ. Лише інтегрований підхід, що передбачає співпрацю між державою, приватним сектором і науковою спільнотою, може забезпечити ефективне впровадження інноваційних технологій. Необхідно створити спеціальні платформи для обміну досвідом, впровадження найкращих практик ЄС та розробки спільних проєктів, спрямованих на модернізацію аграрного сектора. Такі платформи повинні підтримувати інституційну співпрацю, стимулювати інновації та забезпечувати оперативну реакцію на виклики, зокрема, ті, що спричинені воєнними діями [5].

Важливим є і питання підвищення рівня кваліфікації аграрних кадрів, що є одним із передумов успішного впровадження інновацій. Сучасна аграрна політика повинна передбачати активну підтримку освітніх програм, спрямованих на набуття спеціалізованих знань у сфері цифровізації, використання сучасних агротехнологій та управління аграрним виробництвом. Досвід країн ЄС показує, що інвестиції в освіту і підготовку кадрів сприяють не лише модернізації виробництва, а й стимулюють загальну конкурентоспроможність аграрного сектора [6].

Таким чином, забезпечення продовольчої безпеки через інноваційні моделі виробництва в умовах війни в Україні та з урахуванням європейського досвіду є багатовимірною проблемою, що включає як технологічні, так і нормативно-правові, фінансові та кадрові аспекти. Розробка ефективних інноваційних підходів потребує комплексного аналізу сучасного стану аграрного виробництва, визначення основних викликів, зумовлених війною, та адаптації найкращих практик ЄС до умов українського ринку.

Впровадження таких інновацій дозволить забезпечити не тільки відновлення виробничого потенціалу аграрного сектора, але й створити передумови для його довгострокової стійкості та конкурентоспроможності. Це, своєю чергою, сприятиме збереженню продовольчої безпеки держави, підвищенню екологічної стійкості виробництва та залученню інвестицій для модернізації аграрного комплексу. У зв'язку з цим, основним завданням державної політики є створення сприятливого інвестиційного клімату, оновлення нормативно-правової бази та активна підтримка інноваційних технологій, що дозволить українському аграрному сектору не лише відновитися після воєнних руйнувань, а й досягти нового рівня розвитку у глобальних умовах [7, с. 26].

Висновок. Підсумовуючи, забезпечення продовольчої безпеки через інноваційні моделі виробництва є стратегічним завданням, що вимагає комплексного підходу. Це завдання передбачає модернізацію технологічного процесу, адаптацію нормативно-правової бази до сучасних викликів, активну підтримку інновацій та підвищення кваліфікації аграрних кадрів. Інтеграція найкращих практик ЄС та застосування сучасних цифрових технологій дозволять не лише відновити виробничий потенціал аграрного сектора, але й забезпечити його довгострокову стійкість у нових економічних та кліматичних реаліях, що є критично важливим для продовольчої безпеки України в умовах воєнних потрясінь та глобальних викликів.

Список використаних джерел:

1. Стратегія продовольчої безпеки України на період до 2030 року. Міністерство аграрної політики України. Київ. 2022. 120 с.
2. Європейський зелений курс: перспективи для аграрного сектора. Європейська комісія. Брюссель. 2023. 95 с.
3. Перспективи розвитку аграрного сектора України в умовах кліматичних змін. Національний інститут стратегічних досліджень. Київ. 2023. 150 с.
4. Актуальні дані аграрного виробництва України за 2022 рік. Державна служба статистики України. Київ. 2022. 75 с.
5. Іваненко П. Інноваційні моделі виробництва в аграрному секторі: досвід ЄС та перспективи для України. Київ: «Наукова думка». 2024. 200 с.
6. Коваль О. Ефективність цифровізації аграрного виробництва в умовах воєнного конфлікту: аналіз та рекомендації. Київ: «Аграрна наука». 2025. 180 с.
7. Земельні ресурси України як потенціал для виробництва біопалива. Земельні ресурси України та Європи для виробництва біопалива : тези доп. конф. Київ, 2 жовт. 2008 р. Київ, 2008. С. 25-27

Діана ГУСАК*
студентка 2-го курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЦИФРОВОЇ ДЕМОКРАТІЇ В УМОВАХ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

***Анотація.** У статті розглянуто сучасний стан правового регулювання цифрової демократії в Україні в умовах цифровізації, воєнного стану та євроінтеграційних процесів. Визначено основні інструменти е-демократії, окреслено переваги її впровадження, а також основні виклики та проблеми, з якими стикається правова система держави. Запропоновано рекомендації щодо вдосконалення нормативно-правового забезпечення цифрової участі громадян у демократичних процесах.*

***Abstract.** The article considers the current state of legal regulation of digital democracy in Ukraine in the context of digitalization, martial law and European integration processes. The main tools of e-democracy are identified, the advantages of its implementation are outlined, as well as the main challenges and problems faced by the legal system of the state. Recommendations for improving the regulatory and legal support for digital participation of citizens in democratic processes are proposed.*

Вступ. Цифрова демократія в Україні розвивається в унікальних умовах, зумовлених швидкою цифровізацією суспільства, воєнним станом і прагненням до європейської інтеграції. Використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для залучення громадян до політичних процесів, реалізації їхніх прав і свобод у цифровому просторі стало важливим елементом демократичного розвитку. Однак правове регулювання цього процесу залишається фрагментарним і потребує системного підходу.

Виклад основного матеріалу. У ХХІ столітті цифрові технології стали невід'ємною частиною повсякденного життя. Вони змінюють не лише спосіб

* Науковий керівник: к.ю.н, доцент кафедри права ВНАУ Андрій ПРАВДЮК

комунікації чи ведення бізнесу, а й впливають на політичні процеси. Зокрема, зростає значення цифрової демократії – явища, що включає використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для залучення громадян до процесу прийняття політичних рішень. Цифрова демократія в Україні набула особливого значення після Революції Гідності 2014 року, коли цифрові інструменти активно використовувалися для мобілізації громадян і комунікації з владою. Розвиток платформ електронного урядування, таких як «Дія», та впровадження цифрових послуг стали кроком до інклюзивності демократичних процесів. Саме впровадження інструментів е-урядування та розвиток інфраструктури е-урядування має прямий вплив на покращення демократичних процесів в Україні, що в підсумку повинен призвести до позитивних змін у суспільних відносинах в сфері електронної демократії [5].

Електронна демократія – це форма суспільних відносин, за якої громадяни та організації залучаються до державотворення та державного управління, а також до місцевого самоврядування шляхом широкого застосування інформаційно-комунікаційних технологій в демократичних процесах, що дає змогу: посилити участь, ініціативність та залучення громадян на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівні до публічного життя; поліпшити прозорість процесу прийняття рішень, а також підзвітність демократичних інститутів; поліпшити зворотну реакцію суб'єктів владних повноважень на звернення громадян; сприяти публічним дискусіям та привертати увагу громадян до процесу прийняття рішень [6]. Вона охоплює такі інструменти, як:

- 1) електронне голосування (e-voting);
- 2) електронні петиції;
- 3) онлайн-консультації з громадськістю;
- 4) відкритий доступ до даних державних органів (open data);
- 5) цифрові платформи для обговорення законопроектів.

Ці механізми розширюють можливості громадян впливати на процеси управління та підвищують прозорість діяльності держави.

Серед ключових переваг е-демократії слід виділити: значне скорочення витрат на проведення демократичних процесів; зменшення витрат на інтерактивні форми взаємодії з громадянами, що дозволяє органам влади враховувати думки різних соціальних груп населення при ухваленні рішень; швидше і більш глибоке залучення громадян до процесу ухвалення рішень; спрощення участі громадян, які мають обмежені можливості, до суспільно-політичних процесів; зміцнення довіри до держави через нові канали комунікації, що створюють у громадян відчуття участі в процесі прийняття рішень.

Теоретично цифрова демократія в Україні базується на принципах відкритості, прозорості та доступності, однак практична реалізація цих принципів залежить від якості правового регулювання. Одним із ключових принципів е-демократії є доступність і відкритість. Це означає, що всі громадяни

мають рівний доступ до інформації про діяльність державних органів, законодавчі ініціативи, громадські слухання, консультації тощо. Електронні платформи повинні бути розроблені таким чином, щоб забезпечити доступ до інформації для широкого кола людей, включаючи тих, хто проживає в сільських регіонах або належить до соціально вразливих груп. Відкритість інформації є важливою для формування інформованої громадської думки та прийняття обґрунтованих рішень. Рада Європи визначає е-демократію як використання інформаційно-комунікаційних технологій урядами, політичними партіями, громадянами та іншими учасниками політичних процесів на місцях, в регіонах, на національному або міжнародному рівнях із метою розширення участі громадян у процесах прийняття державних рішень. В Україні правове регулювання цифрової демократії здійснюється через низку законодавчих актів, зокрема (рис. 1):

Рис. 1. Правове регулювання цифрової демократії

Джерело: сформовано автором на основі [2,3].

У 2020-х роках активізувався розвиток електронних сервісів, зокрема через впровадження платформи «Дія», що стала інструментом не лише цифрової ідентифікації, а й участі громадян у демократичних процесах. Конституція України гарантує базові права, такі як свобода слова та право на інформацію (ст. 34, 50), які в цифровому контексті трансформуються у право на доступ до Інтернету та захист персональних даних. Закон України «Про захист персональних даних» (2010) регулює обробку інформації, однак не повною мірою враховує сучасні виклики, такі як масове використання соціальних мереж і хмарних технологій [4].

В Україні електронне урядування активно розвивається завдяки Стратегії розвитку інформаційного суспільства (2013) та Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки. Платформа «Дія» забезпечує доступ до адміністративних послуг, електронних петицій і

голосувань у громадах. Проте відсутність окремого закону про електронну демократію ускладнює системне регулювання цих процесів.

Закон України «Про основи національної безпеки» (2018) і «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» (2017) визначають засади захисту цифрової інфраструктури. У контексті війни з Росією кіберзагрози, такі як хакерські атаки та дезінформація, стали критичними. Наприклад, у 2022 році Україна зазнала понад 1500 кібератак, що підкреслює потребу в посиленні правових механізмів захисту.

Побудова системи електронної демократії дозволяє на національному рівні виконувати задачі, реалізація яких була майже неможливою в класичній демократичній державі, а саме:

- 1) формувати і відправляти в органи влади всіх рівнів публічні, в тому числі колективні, звернення, відслідковувати їх статус, отримувати відповіді;
- 2) прив'язувати до карти проблеми, про які повідомляється в орган влади;
- 3) проводити публічні обговорення документів, збір зауважень і пропозицій, формувати інтерактивну статистику якості роботи органів влади;
- 4) вести блоги органів влади;
- 5) оцінювати якість прийнятих органом влади заходів або відповіді на звернення [1].

Ефективне функціонування цифрової демократії потребує належного нормативного підґрунтя. Основними аспектами правового регулювання є:

1) *Конституційні гарантії участі громадян.* У багатьох країнах Конституція гарантує право на участь у державному управлінні, що охоплює і цифрову форму цієї участі.

2) *Законодавство про захист персональних даних.* Законодавчі акти, подібні до Загального регламенту ЄС про захист даних (GDPR), встановлюють стандарти обробки інформації користувачів.

3) *Правове забезпечення електронного голосування.* Необхідно передбачити надійні технічні стандарти, процедурні гарантії прозорості та можливість перевірки результатів голосування.

4) *Регулювання онлайн-платформ.* Потрібне чітке регулювання діяльності соціальних мереж та інтернет-платформ, зокрема щодо відповідальності за поширення неправдивої інформації.

5) *Доступність державних сервісів.* Законодавство має передбачати обов'язок держави забезпечити доступ до цифрових сервісів усім категоріям громадян, включно з особами з інвалідністю чи жителями віддалених районів.

Незважаючи на прогресивні кроки у впровадженні цифрових технологій у демократичні процеси, правове регулювання цифрової демократії стикається з низкою викликів, серед яких ключовим є відставання нормативно-правової бази від динамічного розвитку інформаційних технологій. Додатковими проблемами є обмежений доступ до цифрових сервісів у сільській місцевості та серед малозабезпечених верств населення, що породжує цифрову нерівність, а також

низький рівень цифрової грамотності громадян, що перешкоджає їхній повноцінній участі у демократичних процесах через електронні інструменти. Для розвитку цифрової демократії в Україні необхідно (табл. 1):

Таблиця 1.

Рекомендації щодо розвитку цифрової демократії в Україні

Напрямок розвитку	Конкретні рекомендації
Цифрова інфраструктура	- Розширення доступу до якісного інтернету в усіх регіонах України. - Модернізація ІТ-систем державних органів.
Цифрова грамотність населення	- Освітні курси та кампанії для всіх вікових груп. - Підтримка медіа та НГО в розвитку цифрової культури.
Інструменти електронної участі	- Платформи для електронних петицій, обговорень, голосувань. - Технології блокчейн для прозорості процесів.
Відкриті дані та прозорість	- Відкриття державних реєстрів у форматі open data. - Зрозуміле та регулярне оновлення відкритої інформації.
Громадська участь у формуванні політик	- Онлайн-консультації, бюджети участі, електронні опитування. - Залучення НГО до цифрових процесів.
Кібербезпека та захист даних	- Адаптація законодавства до стандартів GDPR. - Навчання населення цифровій безпеці.
Інституційна підтримка	- Підтримка Мінцифри, Дії, місцевих ІТ-структур. - Залучення міжнародного досвіду та партнерств.

Джерело: сформовано автором

Висновки. Отже, цифрова демократія в умовах сучасного суспільства набуває дедалі більшої значущості. Її ефективне функціонування залежить від належного правового забезпечення, що має гарантувати рівний доступ до цифрових інструментів участі, прозорість діяльності органів влади та захист цифрових прав громадян. Україна має значний потенціал у цій сфері, однак потребує системного вдосконалення законодавства та інституційного забезпечення.

Список використаних джерел:

1. Електронна демократія: правове регулювання та перспективи розвитку у сучасному суспільстві. URL: <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-1232/> дата звернення: 10.04.2025).
2. Закон України «Про захист персональних даних» від 01.06.2010 № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17> дата звернення: 10.04.2025).
3. Закон України «Про інформацію» № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення: 10.04.2025).
4. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-в> дата звернення: 10.04.2025).
5. Правдюк А.Л. Електронна демократія (краудсоринг) як елемент сучасних прав громадян. *Наукові інновації та передові технології*. 2022. № 3 (5). С. 85-97.
6. Тарас Курус. Нормативно-правове регулювання електронного урядування в Україні. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія*. 2024. Випуск 19. С. 73-92. DOI <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2024-19-9> дата звернення: 10.04.2025).

Вікторія МИСЮГА,*
студентка 2-го курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

БАНКІВСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА БАНКІВСЬКІ ПОСЛУГИ ПИТАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО СПІВВІДНОШЕННЯ ТА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ

Анотація. У статті досліджено співвідношення та взаємозв'язок понять «банківська діяльність» і «банківські послуги» в Україні. Проаналізовано правові аспекти їхнього визначення відповідно до законодавства України, зокрема Закону «Про банки і банківську діяльність». Визначено основні складові банківської діяльності, такі як залучення депозитів, кредитування, проведення розрахункових операцій та управління фінансовими ризиками. Розглянуто банківські послуги як кінцевий продукт банківської діяльності, спрямований на задоволення фінансових потреб клієнтів. Проаналізовано трансформацію банківських послуг під впливом цифрових технологій, фінансових інновацій і змін у споживчих запитах. Визначено ключові відмінності між цими поняттями та їхній вплив на регуляторну політику й стратегічний розвиток банківського сектору України.

Abstract. The article studies the correlation and relationship of the concepts of «banking» and «banking services» in Ukraine. The legal aspects of their definition in accordance with the legislation of Ukraine, in particular the Law «On Banks and Banking», are analyzed. The main components of banking activity, such as attracting deposits, lending, settlement operations and financial risk management, have been identified. Banking services are considered as the final product of banking activity aimed at satisfying the financial needs of customers. The transformation of banking services under the influence of digital technologies, financial innovations and changes in consumer demands is analyzed. The key differences between these concepts and their impact on the regulatory policy and strategic development of the banking sector of Ukraine are identified.

Вступ. У сучасних економічних умовах банківська діяльність відіграє ключову роль у забезпеченні фінансової стабільності та економічного зростання. Банки є основними фінансовими посередниками, що забезпечують рух капіталу, виконують кредитно-розрахункові функції та сприяють економічному розвитку країни. Водночас у фінансовій термінології часто виникає плутанина між поняттями «банківська діяльність» та «банківські послуги». Це зумовлює необхідність чіткого визначення цих термінів, їхнього співвідношення та

* Науковий керівник: К.Ю.Н., доцент кафедри права ВНАУ Андрій ПРАВДЮК

розуміння їхнього місця у банківській системі. Важливість правильного розмежування цих понять полягає в тому, що воно дозволяє ефективніше регулювати банківську сферу, визначати межі відповідальності фінансових установ і забезпечувати належний рівень захисту прав клієнтів банків. Окрім цього, розуміння взаємозв'язку між банківською діяльністю та банківськими послугами є необхідним для адаптації банків до сучасних тенденцій, зокрема цифровізації фінансових операцій та зростаючої ролі фінансових технологій.

Виклад основного матеріалу. Банківська система України відіграє ключову роль у забезпеченні фінансової стабільності, підтримці економічного зростання та наданні доступу до фінансових ресурсів для населення й бізнесу. Протягом останніх десятиліть, особливо після реформ 2014-2016 років, банківський сектор зазнав значних змін, що вплинули на його структуру, функції та взаємодію з клієнтами. У цьому контексті особливу увагу привертають терміни «банківська діяльність» і «банківські послуги», які часто вживаються в нормативних актах, наукових працях і повсякденній практиці. Незважаючи на їх широке використання, співвідношення цих понять залишається недостатньо чітким, що призводить до термінологічної плутанини та ускладнює регуляторні й управлінські процеси [3].

Банківська діяльність в Україні охоплює широкий спектр операцій, пов'язаних із залученням коштів, їх розміщенням, проведенням розрахункових операцій, кредитуванням, інвестиційною діяльністю тощо. Відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність», банківська діяльність є виключним видом діяльності, що потребує відповідної ліцензії від Національного банку України (НБУ).

Основними складовими банківської діяльності є:

- 1) залучення депозитів фізичних та юридичних осіб;
- 2) надання кредитів та фінансових зобов'язань;
- 3) проведення платіжних операцій та розрахунків;
- 4) валютні операції та міжнародні розрахунки;
- 5) управління активами та пасивами банку.

Банківська діяльність має системний характер і включає як операційні, так і управлінські аспекти роботи банку. Вона спрямована не лише на обслуговування клієнтів, а й на забезпечення фінансової стабільності установи. Українські банки відіграють важливу роль у регулюванні фінансових потоків, виконуючи функції фінансових посередників між кредиторами та позичальниками, а також забезпечуючи виконання державної монетарної політики [6].

Банківська діяльність не лише забезпечує ефективний рух капіталу в економіці, а й сприяє реалізації державної монетарної політики. Через механізм рефінансування центральні банки регулюють ліквідність комерційних банків та впливають на рівень інфляції. Крім того, банківська система відіграє ключову роль у стимулюванні інвестиційної активності, надаючи підприємствам і домогосподарствам доступ до фінансових ресурсів. Завдяки кредитним

механізмам банки підтримують розвиток малого та середнього бізнесу, що є важливим чинником економічного зростання. Водночас ефективне функціонування банківської системи забезпечує довіру населення до фінансових установ, що сприяє зростанню депозитної бази та підвищенню стабільності економіки загалом.

У рамках банківської діяльності також реалізуються такі функції:

- 1) посередництво між суб'єктами економіки через кредитні та депозитні операції;
- 2) забезпечення фінансової стабільності через управління ризиками;
- 3) підтримка економічного розвитку шляхом фінансування підприємств та інвестиційних проектів [2].

Банківські послуги є більш конкретним поняттям, яке стосується окремих операцій чи продуктів, що надаються банком клієнтам. У науковій літературі банківські послуги часто визначають як результат діяльності банку, який має споживчу цінність для клієнта. Прикладами таких послуг є:

- 1) відкриття та обслуговування рахунків;
- 2) інтернет-банкінг та мобільні платформи;
- 3) послуги еквайрингу та обслуговування платіжних карток;
- 4) кредитні та депозитні програми;
- 5) консалтингові та фінансові послуги;
- 6) операції з цінними паперами.

На відміну від банківської діяльності, банківські послуги є кінцевим продуктом, орієнтованим на задоволення потреб клієнтів. Вони формуються в рамках банківської діяльності, але не охоплюють її повного обсягу.

Сучасні банківські послуги виходять за межі традиційного банкінгу. Завдяки впровадженню фінансових технологій (FinTech), банки пропонують нові сервіси, що включають цифрові платежі, блокчейн-рішення, алгоритмічне управління інвестиціями та кредитний скоринг на основі штучного інтелекту.

Крім того, банківські послуги поділяються на:

- *основні (традиційні)*: кредитування, депозити, платежі, валютні операції;
- *додаткові*: страхові продукти, інвестиційне консультування, управління активами.

У зв'язку з розвитком цифрових технологій відбувається трансформація банківських послуг, що підвищує їх доступність, швидкість обробки операцій та безпеку фінансових транзакцій.

У законодавстві України терміни «банківська діяльність» і «банківські послуги» не завжди чітко розмежовані. Наприклад, стаття 47 Закону «Про банки і банківську діяльність» перелічує операції, які банки мають право здійснювати, однак не уточнює, які з них належать до діяльності, а які є послугами. Така невизначеність ускладнює правозастосування, зокрема в питаннях оподаткування чи ліцензування. Крім того, відсутність чіткої дефініції цих понять може створювати труднощі для банків у розробці тарифної політики та

формуванні звітності, а також для споживачів фінансових послуг, яким складніше орієнтуватися в правах та обов'язках, що впливають з банківських договорів. Це також впливає на судову практику, оскільки при вирішенні спорів щодо банківських операцій суди змушені тлумачити законодавство, виходячи з контексту та загальних принципів фінансового регулювання [4].

Взаємозв'язок між банківською діяльністю та банківськими послугами полягає в тому, що останні є засобом реалізації першої. Банківські послуги надають клієнтам можливість використовувати банківські продукти та послуги для задоволення своїх фінансових потреб. Наприклад, видача кредитів є банківською діяльністю, а видача кредитної картки — банківською послугою, яка дозволяє клієнтам використовувати кредити в зручній формі.

Основні аспекти цього взаємозв'язку:

Функціональний аспект: банківська діяльність охоплює не лише надання послуг, а й управління ризиками, регуляторну відповідність, фінансовий моніторинг.

Операційний аспект: кожна послуга є частиною операційної моделі банку, яка базується на принципах ліквідності, платоспроможності та прибутковості.

Регуляторний аспект: надання банківських послуг здійснюється відповідно до банківських ліцензій, що встановлюють вимоги до фінансових установ. Банківська діяльність створює передумови для надання послуг. Наприклад, впровадження сучасних інформаційних систем (елемент діяльності) дозволяє банкам пропонувати клієнтам мобільний банкінг (послуга). Без належного рівня ризик-менеджменту чи капіталізації банк не зможе забезпечити стабільне надання кредитів чи депозитних продуктів [1].

З іншого боку, попит на певні послуги стимулює трансформацію банківської діяльності. Наприклад, зростання популярності безконтактних платежів в Україні після 2020 року змусило банки інвестувати в інфраструктуру (термінали, платіжні системи), що є частиною їхньої діяльності. Детальніше співвідношення між цими поняттями представлено в таблиці 1, яка ілюструє їх ключові відмінності та взаємозв'язок.

Таблиця 1

Співвідношення банківської діяльності та банківських послуг

Аспект	Банківська діяльність	Банківські послуги
Визначення	Сукупність операцій і процесів банку	Конкретний продукт для клієнта
Обсяг	Широке поняття	Вужче поняття
Приклади	Управління активами, ризик-менеджмент	Відкриття рахунку, онлайн-перекази
Регулювання	Законодавство про банки	Договори з клієнтами, тарифи
Вплив цифровізації	Розвиток інфраструктури, кібербезпека	Мобільний банкінг, fintech-продукти

Джерело: сформовано автором на основі [1].

У 2020-2025 роках цифровізація стала ключовим фактором, що вплинула на співвідношення цих понять. Згідно з даними НБУ, у 2024 році понад 70% банківських операцій в Україні здійснювалися через цифрові канали. Це призвело до появи нових послуг (наприклад, онлайн-кредитування) та змін у банківській діяльності (розвиток кібербезпеки, інтеграція з fintech-компаніями).

Банківська діяльність в Україні регулюється такими основними нормативно-правовими актами:

- 1) Закон України «Про банки і банківську діяльність»;
- 2) Закон України «Про Національний банк України»;
- 3) Постанови НБУ щодо ліцензування банківської діяльності та регулювання банківських послуг;
- 4) Міжнародні стандарти (Базельські угоди, FATF, MiFID II, PSD2) [5].

З точки зору правового регулювання, банки в Україні повинні відповідати вимогам щодо капіталізації, звітності та дотримання законодавчих норм, включаючи вимоги щодо фінансового моніторингу та захисту прав споживачів банківських послуг.

Висновки. Отже, банківська діяльність та банківські послуги є взаємопов'язаними категоріями, які визначають ефективність функціонування банківського сектору України. Банківська діяльність охоплює стратегічні та управлінські аспекти функціонування банку, тоді як банківські послуги є її практичним втіленням у роботі з клієнтами. Зміни у законодавстві, технологічний розвиток та посилення конкурентного середовища стимулюють банки в Україні до впровадження нових фінансових інструментів та оптимізації надання послуг. У перспективі подальша цифровізація, удосконалення регуляторної політики та посилення фінансової стійкості сприятимуть зміцненню банківського сектору України та його інтеграції у глобальну фінансову систему.

Список використаних джерел:

1. Веретельников, І. Світові моделі державного регулювання банківського сектору. *Державне будівництво*. 2023. № 1(33), С. 148–162
2. Дмитренко Ю. М. Банківська діяльність як інститут фінансового права. *Форум права*. 2012. № 2. С. 188-195.
3. Коваленко А. А. Фінансово-правові питання банківської діяльності в Україні. *Право і суспільство*. 2015. № 5. С. 136-140.
4. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (дата звернення 31.03.2025).
5. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text> (дата звернення 31.03.2025).
6. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 № 2473-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#n84> (дата звернення 30.03.2025).

Світлана ПАНЧЕНКО*,
студентка 2-го курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПРАВО НА ЖИТТЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Анотація. *Стаття досліджує питання забезпечення права на життя різних категорій осіб в умовах війни. Актуальність і важливість права на життя людини, його реалізацію та захист є очевидною, оскільки без такого фундаментального права всі інші права втрачають будь-яке значення. Життя є необхідною умовою реалізації всіх прав і свобод людини. Це право закріплено в усіх договорах про права людини і є частиною універсального міжнародного права. Зроблено висновок, згідно з яким право на життя є невід'ємним правом кожної людини, яке гарантується Основним Законом нашої держави, нормативно-правовими актами та низкою міжнародних актів.*

Abstract. *The article examines the issue of ensuring the right to life of various categories of persons in war conditions. The relevance and importance of the right to human life, its implementation and protection is obvious, since without such a fundamental right, all other rights lose any meaning. Life is a necessary condition for the implementation of all human rights and freedoms. This right is enshrined in all human rights treaties and is part of universal international law. The conclusion is made that the right to life is an inalienable right of every person, which is guaranteed by the Fundamental Law of our state, regulatory legal acts and a number of international acts.*

Вступ. В сучасних умовах актуальність та значущість права людини на життя, а також його реалізація та захист, є беззаперечними, оскільки без цього основоположного права всі інші права втрачають свою цінність. Життя є першочерговою умовою для здійснення всього спектру прав і свобод людини. Це право закріплене в усіх міжнародних договорах з прав людини та є складовою універсального міжнародного права. Попри це, право на життя не є абсолютним і за певних юридичних та фактичних обставин може бути законно обмежене. На практиці головною загрозою та перешкодою для реалізації цього права є збройні конфлікти та внутрішні ситуації насильства.

Право на життя є абсолютним, природним та невід'ємним правом кожної особи. Актуальність та незаперечність регламентації такого права зумовлена насамперед цінністю життя кожної окремої людини, саме тому будь-яка правова

* Науковий керівник: К.Ю.Н, доцент кафедри права ВНАУ Андрій ПРАВДЮК

держава і світова спільнота загалом визнає за необхідність не лише його закріплення, а й належне виконання. Зміст права на життя має такі основні аспекти: обов'язок держави захищати життя людини, можливість людини захищати своє життя законним способом, а також заборона свавільного позбавлення життя. Отже, захист права на життя полягає у дотриманні державою свого обов'язку щодо захисту життя особи та наданні особі можливості захищати своє життя.

Виклад основного матеріалу. Поняття «життя» в правовому значенні розуміють як найвище нематеріальне благо, яке виникає з моменту відділення життєздатної дитини від організму матері під час фізіологічних пологів, яке триває протягом усього часу функціонування головного мозку. Поняття «право на життя» і «життя» не тотожні. Вважаємо, що право на життя – це природна невід'ємна від особистості і гарантована нормами внутрішнього законодавства та міжнародно-правовими актами можливість захисту недоторканності життя і свободи розпоряджатися ним, яка має складну структуру та зміст, обумовлені її сутністю [1, с. 32]. Право на життя має всі ознаки природного права. Воно існувало в людини в її природному стані, ще до виникнення держави й позитивних законів та по своїй суті є її властивістю як живої істоти. Таке право виникає з моменту народження людини та виявляється в його невід'ємності й невідчужуваності. Воно загальне й універсальне, незмінне, реалізується безпосередньо й об'єктивно [2, с. 75–77]. З точки зору природно-правових теорій, право на життя розглядають як таке, що походить від самої незмінної природи людини. Взагалі, теорії природного права та природних прав людини тісно переплетені між собою. Ідея природного права полягає в існуванні у людини природних прав. Основні ознаки, властиві природним правам людини, були сформульовані ще в античний період та у середньовіччя. Квінтесенцією природного права вважається відомий вираз одного з софістів – Протагора (близько 490 до н.е. — близько 420 до н.е. рр.) «міра всіх речей – людина». Закладені софістами ідеї природних прав людини знайшли свій подальший розвиток у творах багатьох філософів та мислителів як минулого, так і сучасної науки. Теорії природного права та природного права людини розвивалися разом з розвитком права в цілому. З часом, в процесі розвитку держави, суспільства, ідеї про існування природних прав людини трансформувалися в теорію про природні права людини, основу якої й становить природне право.

Сьогодні, природні права людини не тільки стали максимально точним та конкретизованим виразом суті природного права в сучасному розумінні – свободи окремої особи, а й інституціоналізацією природного права, його суті, що стосується особи [3]. Тлумачення права на життя за Конституцією України є можливим у контексті принаймні двох її статей – 3 і 27. Зокрема, ст. 3 формує основоположний ціннісний підхід Української держави до людини, її життя і здоров'я як до найвищої соціальної цінності в Україні, а в ст. 27 закріплено загальний зміст особистого права на життя. З огляду на ч. 1 ст. 22 Конституції України, яка встановлює, що «права і свободи людини і громадянина, закріплені

цією Конституцією, не є вичерпними», беручи до уваги ч. 1 ст. 9 Основного Закону, зміст конституційного права на життя слід окреслювати також на підставі ст. 3 Загальної декларації прав людини, ст. 6 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, ст. 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Протоколу № 6 до цієї Конвенції та інших міжнародних договорів України з прав людини. Стаття 3 Загальної декларації прав людини 1948 року проголошує, що кожна людина має право на життя, свободу й особисту недоторканність. Стаття 6 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 року закріплює положення про те, що право на життя є невід'ємним правом кожної людини. Воно охороняється законом. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя [4].

Зазначу, що право на життя на війні майже беззахисне. Рішення міжнародних і національних судів щодо поваги до права на життя під час збройного конфлікту не завжди чіткі, оскільки вони часто призводять до погроз урядам вийти з міжнародних механізмів захисту прав людини. Механізми захисту права на життя потребують удосконалення. 30 жовтня 2018 року Комітет ООН з прав людини прийняв загальний коментар № 36 до ст. 6 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, де він намагався вирішити основні проблеми, пов'язані із захистом прав людини на життя. Але, незважаючи на ухвалення такого важливого акту, багато питань залишаються відкритими.

У статті 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод зазначено, що право кожного на життя охороняється законом. Ніхто не може бути навмисно позбавлений життя інакше, як у разі виконання смертного вироку судом після визнання його винним у вчиненні злочину, за який законом передбачено таке покарання.

Позбавлення життя не вважається вчиненням з порушенням цієї статті, якщо воно є наслідком виключно необхідного застосування сили: захистити будь-яку особу від незаконного насильства; для здійснення законного арешту або запобігання втечі особи, яка законно затримана; при виконанні законних дій щодо придушення заворушень чи повстань. Саме тому стаття 2 містить два основні зобов'язання: загальне зобов'язання захищати право на життя законом і заборону навмисної смерті, обмежену вичерпним переліком винятків.

Через свою фундаментальну природу ця стаття також містить процесуальний обов'язок щодо проведення ефективного розслідування тверджень про порушення її матеріального аспекту. Відповідно, мови відступу від зобов'язань за цією Конвенцією під час війни чи іншої суспільної небезпеки, що загрожує життю нації, закріплені в статті 15 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка передбачає можливість будь-якої високої Договірної Сторони вживати заходів, що відступають від нього. Зобов'язання за цією Конвенцією лише в тій мірі, в якій це вимагається гостротою ситуації та за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням за міжнародним правом. Проте це положення не може бути підставою для відступу від статті 2 [5, с. 45]. Отже, право на життя передбачає подвійний обов'язок держави: з одного

боку, активно протидіяти злочинним посяганням та терористичним актам, що призводять до загибелі людей, а з іншого – встановлювати чіткі межі допустимих випадків правомірного позбавлення життя. При цьому, право на життя, як найвища цінність для кожної людини, в будь-якому разі потребує першочергового захисту з боку держави. Загалом, розуміння права на життя є динамічним і викликає численні дискусії з моменту прийняття Загальної декларації прав людини у 1948 році. Саме під час розробки тексту Декларації та дебатів у Комісії ООН з прав людини щодо визначення сутності права на життя, його змісту та можливих винятків було закладено основу та напрями вирішення багатьох питань, що залишаються актуальними й сьогодні. Право на життя є не лише правовою, але й глибокою філософською категорією, над якою розмірковували мислителі та юристи всього світу. Необхідна повага та дотримання всього комплексу інших прав і свобод, інакше право на життя зведеться лише до права на фізичне існування [6].

Висновок. З проведеного нами аналізу можна побачити, що в умовах збройного конфлікту право на життя як фундаментальне право людини є практично беззахисним. Пов'язано це з тим, що війна призводить до різних форм насильства, включаючи вбивства, тілесні ушкодження, викрадення, катування, які безпосередньо порушують право на життя, гідність та недоторканність, що є особливо серйозною проблемою сьогодення. Такі дії є неприпустимими, незалежно від обставин, і підлягають суворому засудженню як порушення міжнародного гуманітарного права та прав людини. З огляду на це, першочерговим обов'язком держави є захист життя людини як найбільшої цінності кожної держави.

Список використаних джерел:

1. Кузьменко Я. Загальна характеристика права людини на життя. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2014. 32 с
2. Пеценчук А. Право на життя в системі прав людини. *Науково-практична Інтернет-конференція «Проблеми юриспруденції: теорія, практика, суспільний досвід»*. 2013. 24 с.
3. Белов Д.М., Громовчук М.В. Система захисту прав і свобод людини і громадянина: доктринальні засади. *Науковий вісник УжНУ*. Серія «Право». Випуск 42. 2017 р. С. 27–31.
4. Джуська А., Палюх А. Конституційне право людини на життя в Україні: сучасний підхід. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 4 (113) С.48-56
5. Кориневич, А.О. Застосування міжнародного гуманітарного права до збройного конфлікту на території України: навч. посіб. Одеса: Фенікс, 2015. 78 с.
6. Мартиновський Д.П. Міжнародні стандарти прав людини та конституційне забезпечення політичних прав і свобод громадян в Україні. *Наше право*. 2013. № 1. С. 180–185.

Ларіса СРОДНЮК*,
здобувач 2-го курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ПРО СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЇХНІХ СІМЕЙ: СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД

Анотація. У статті досліджено актуальний стан законодавчої бази України, що регулює соціальний захист військовослужбовців та членів їхніх родин. У сучасних умовах захист і забезпечення прав військовослужбовців Збройних Сил України та інших військових формувань, які відстоюють територіальну цілісність і суверенітет держави, є першочерговим завданням. Зазначено, що в Україні функціонує розгалужена система нормативно-правових актів різної юридичної сили, які охоплюють питання соціального та правового захисту військовослужбовців, їхніх конституційних прав і свобод, а також гарантії реалізації їхнього соціального забезпечення.

Abstract. The article examines the current state of the legislative framework of Ukraine, which regulates the social protection of military personnel and their family members. In modern conditions, the protection and ensuring of the rights of servicemen of the Armed Forces of Ukraine and other military formations that defend the territorial integrity and sovereignty of the state is a priority task. It is noted that in Ukraine there is an extensive system of regulatory legal acts of various legal force, which cover the issues of social and legal protection of military personnel, their constitutional rights and freedoms, as well as guarantees for the implementation of their social security.

Вступ. Державна політика у сфері соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України формується та реалізується на принципах: соціальної справедливості під час встановлення обсягу пільг та гарантій; комплексності під час формування та реалізації заходів адаптації ветеранів війни до мирного життя; належного фінансового забезпечення передбачених законом пільг та гарантій зазначеній категорії громадян; відкритості та рівного доступу до інформації про державні пільги та гарантії, механізми їх реалізації; доступу до реалізації права на отримання всіх пільг та гарантій; прозорості та підзвітності діяльності органів державної влади, їх посадових осіб у сфері соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей,

* Науковий керівник: К.Ю.Н, доцент кафедри права ВНАУ Андрій ПРАВДЮК

членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України [1].

Забезпечення соціального захисту громадян та створення умов для гідного рівня їхнього життя є одним із конституційних зобов'язань держави. Стаття 46 Конституції України визначає право громадян на соціальне забезпечення у випадках втрати працездатності (повної, часткової або тимчасової), втрати годувальника, безробіття, старості та в інших випадках, передбачених законом [2].

Водночас окремі категорії громадян потребують посиленого соціального захисту не лише через втрату здатності самостійно забезпечувати свої потреби, а й через об'єктивну необхідність додаткової підтримки з боку держави. До такої вразливої групи належать військовослужбовці, чия професійна діяльність безпосередньо пов'язана з ризиком для життя та здоров'я. Відповідно, члени їхніх сімей також є вразливими, оскільки їхні умови життя суттєво відрізняються від умов життя інших громадян. Тому питання соціального захисту цієї категорії населення має бути пріоритетним для держави.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні в Україні склалася система нормативно-правових актів різної юридичної сили, які регулюють питання соціального та правового захисту військовослужбовців, їх конституційних прав і свобод, гарантій щодо їх реалізації. Так, згідно ст. 17 Конституції України «держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей».

Складовою соціальної діяльності кожної держави є захист осіб з інвалідністю, який полягає у дотриманні прав та можливостей військовослужбовців на рівні з іншими громадянами, та направлений на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до особливого виду їх службової діяльності, статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі тощо.

Як зазначає В. Павленко, «саме ці конституційні положення є правовою основою для інших законодавчих актів щодо соціального захисту військовослужбовців. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Її норми є нормами прямої дії і гарантують захист конституційних прав і свобод людини і громадянина, у тому числі соціальний захист військовослужбовців безпосередньо на підставі норм Конституції України» [3, с. 132].

Далі положення про соціальний захист військовослужбовців та членів їх сімей деталізуються у законах України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» «Про Збройні сили України», «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших

осіб», «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», «Про статус ветеранів військової служби і ветеранів органів внутрішніх справ та їх соціальний захист», а також в інших законодавчих актах («Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», Основи законодавства України про охорону здоров'я, Кодекс законів про працю України, Податковий кодекс України, Житловий кодекс України, Земельний кодекс України), якими визначаються загальні положення щодо соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей, серед яких гарантії щодо робочого часу та часу відпочинку, заробітної плати, грошового, матеріального, продовольчого, житлового, медичного, санаторно-курортного забезпечення, надання пільг, допомог, пенсійного забезпечення [4].

Основним, з перелічених є Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», в якому соціальний захист військовослужбовців визначено як діяльність (функція) держави, спрямована на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до особливого виду їх службової діяльності, статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі. Це право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, у старості, а також в інших випадках, передбачених законом.

Тобто головною метою соціального захисту військовослужбовців є всебічне забезпечення особового складу та членів їх сімей, яке б компенсувало ті обмеження, що встановлені для військових у діючому законодавстві, та умови служби, які властиві саме цій категорії працівників. Також Законом передбачено, що військовослужбовці та члени їх сімей користуються пільгами, гарантіями та компенсаціями, встановленими для громадян України законами та іншими нормативно-правовими актами, а також рішеннями органів місцевого самоврядування. При цьому якщо такі особи одночасно мають право на отримання однієї і тієї ж пільги, гарантії чи компенсації з кількох підстав, то їм надається за їх вибором пільга, гарантія чи компенсація тільки з однієї підстави, крім випадків, передбачених законами [5].

Загалом можемо зазначити, що немає єдиного підходу до правового регулювання соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей, бракує єдиного законодавчого акту, відповідно до якого було б визначено консолідовані та взаємоузгоджені стандарти і принципи побудови всієї структури соціального забезпечення у досліджуваній сфері. Так, не дивлячись на внесені зміни щодо покращення якості соціального захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей, констатуємо, що такі зміни стосуються кількісних, а не якісних норм. До прикладу, статтею 1 Закону «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» визначено сутнісне поняття «соціальний захист», що є ширшим від поняття «соціальне забезпечення», котре було раніше.

За цією статтею соціальний захист – це діяльність держави, спрямована на встановлення цілої системи спеціальних правових норм і гарантій для забезпечення матеріальних і духовних, потреб військовослужбовців [6].

Ще одним національним нормативним актом у цій сфері є Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту». Цей законодавчий документ визначає осіб, які належать до ветеранів війни, безпосередніх учасників бойових дій та учасників війни. Також його норми стосуються осіб, які мали особливі заслуги перед Батьківщиною. В нормативно-правовому акті встановлено достатньо широкий ряд пільг та гарантій соціального захисту ветеранам, інвалідам та учасникам війни, а також іншим особам, на яких поширюється дія цього закону. Основними завданнями цього закону є: створення належних умов для підтримання здоров'я та активного довголіття; організації соціального та інших видів обслуговування, зміцнення матеріально-технічної бази створених для цієї мети закладів і служб та підготовки відповідних спеціалістів; виконання цільових програм соціального і правового захисту ветеранів війни; надання пільг, переваг та соціальних гарантій у процесі трудової діяльності відповідно до професійної підготовки і з урахуванням стану здоров'я [7].

Аналіз наведених нормативних актів дає підстави стверджувати, що вони не відповідають дійсному стану суспільних відносин у цій сфері, чинним показникам у соціальній сфері, рівню мінімальних показників соціальних виплат у державі. Українська держава виконує свої зобов'язання щодо соціального забезпечення військовослужбовців у таких сферах, як медичне обслуговування, грошове забезпечення, надання земельних ділянок, правова допомога, освітні можливості та культурний розвиток, проте реалізація цих гарантій не є повною [8, с. 65].

Водночас у більшості країн світу держава приділяє значну увагу як якості соціального захисту військовослужбовців, так і практичній можливості отримання ними відповідних пільг. Для забезпечення соціальних гарантій впроваджується цілий комплекс заходів, спрямованих на забезпечення гідного рівня життя та задовільного самопочуття як самих військовослужбовців, так і членів їхніх сімей. Підтримуючи думку інших дослідників цієї проблематики, ми вважаємо, що нормативно-правове регулювання питань забезпечення соціальних гарантій українських військовослужбовців та членів їхніх сімей має бути наближене до міжнародних стандартів, зокрема тих, що діють у країнах-членах НАТО. Як зазначає Л. Мазуренко у своєму науковому дослідженні, реформування системи соціального захисту військовослужбовців Збройних Сил України повинно здійснюватися з урахуванням успішного досвіду країн Західної Європи та США, бути обґрунтованим глибокими правовими й історичними дослідженнями, а також відповідати сучасним українським реаліям, можливостям та потребам [9].

Висновок. Таким чином, соціальне забезпечення військовослужбовців та членів їхніх сімей, а також підвищення їхнього статусу й авторитету в

суспільстві, є важливим пріоритетом державної політики, який має бути в центрі уваги як під час війни, так і після її завершення. Проведене дослідження підтверджує необхідність постійної адаптації законодавства до сучасних реалій, що зумовлює завдання реорганізації нормативно-правового забезпечення у цій сфері. Для належного законодавчого врегулювання питань захисту прав військовослужбовців та членів їхніх сімей необхідно враховувати міжнародний досвід та використовувати напрацювання інших країн, особливо з огляду на євроінтеграційні прагнення України та її політичні відносини з розвиненими зарубіжними державами. Існуюча система соціального захисту потребує фундаментальної реорганізації для створення чіткої системи гарантій соціального (матеріального) забезпечення військовослужбовців та членів їхніх сімей, забезпечення їхнього дотримання та виконання державою, що сприятиме мотивації громадян до військової служби.

Список використаних джерел:

1. Труфанова Ю., Майка Н. Соціальний захист військовослужбовців в умовах воєнного стану: окремі правові аспекти. *Актуальні проблеми правознавства*. 2023. 3 (35) С.45-49
2. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Павленко В.С. Захист прав військовослужбовців та їх сімей: міжнародно-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 7. С. 131–133.
4. Циганок В. Сучасний стан законодавства України про соціальний захист військовослужбовців та членів їх сімей. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»* 2023. С 377-381
5. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 № 2011-ХІІ.URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>.(дата звернення 25.03.2025)
6. Шевердіна В. Правова основа соціального забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей за законодавством України: сучасний стан. *Право та інноваційне суспільство*. 2024 1 (22), С. 32-38.
7. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 45. Ст.425.
8. Сахно С.В., Беліменко О.О. Проблеми соціального забезпечення військовослужбовців в Україні. *Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: Соціально-гуманітарні науки та публічне адміністрування*. 2020. Вип. 5. С. 64–68.
9. Мазуренко Л.І. Основні засади державної політики у сфері соціального захисту військовослужбовців: нормативно-правове забезпечення. *Актуальні проблеми політики*. 2023. Вип. 71. С. 223–231. URL: http://app.nuoua.od.ua/archive/71_2023/31.pdf.

Маріна ТРІЩ*,
здобувач 2-го курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПРАВО НА УКЛАДАННЯ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ

Анотація. *Стаття присвячена дослідженню окремих питань, пов'язаних із припиненням дії шлюбного договору шляхом його розірвання та визнання недійсним. У роботі розглядається шлюбний договір як відносно новий інститут сімейного права України. Проаналізовано наукові підходи до розуміння сутності шлюбного договору та його нормативне закріплення в українському законодавстві.*

Abstract. *The article is devoted to the study of certain issues related to the termination of the marriage contract by its termination and recognition as invalid. The work considers the marriage contract as a relatively new institution of family law of Ukraine. The scientific approaches to understanding the essence of the marriage contract and its normative consolidation in Ukrainian legislation are analyzed.*

Вступ. Сімейні правовідносини в Україні є досить динамічними. Постійно виникають усе нові питання і проблеми щодо майнових і немайнових відносин подружжя, які потребують нормативного врегулювання. Інститут шлюбного договору з'явився в Україні в 1991 році і мав на меті полегшити процес поділу майна подружжя, визначити майнові обов'язки чоловіка і дружини.

Сторони в договорі вільні у виборі правового режиму спільно нажитого майна і можуть відступити від презумпції спільності майна подружжя. У наш час, в складних умовах війни, проблематика шлюбного договору залишається особливо актуальною.

Відтак, майнові сімейні правовідносини, в нашій країні, сім'ї час від часу сторони врегульовують шлюбним договором. При цьому, актуальність дослідження шлюбного договору в Україні пояснюється тим, що з розвитком економіки, соціальних норм та інститутів у сучасному суспільстві все більше людей укладають шлюбні договори.

Зокрема, це стосується таких аспектів: наявність майна: якщо один, або обидва партнери володіють значними активами, підприємствами чи іншим майном, шлюбний договір дозволяє чітко визначити як це майно буде розподілено в разі розлучення; фінансова безпека: оскільки багато пар мають спільні зобов'язання (кредити, борги, інвестиції), договір може визначити як

* Науковий керівник: К.Ю.Н, доцент кафедри права ВНАУ Андрій ПРАВДЮК

саме буде відбуватися розподіл фінансових обов'язків; різниця в доходах або майнових статках: якщо партнери мають різний рівень доходів, або різну фінансову ситуацію, шлюбний договір допомагає уникнути непорозумінь та забезпечує більш справедливий розподіл майна; розлучення: у разі розірвання шлюбу, шлюбний договір визначає порядок поділу майна, що може значно зменшити конфлікти під час розлучення.

Однак слід ураховувати, що укладення шлюбного договору не є беззаперечним способом захисту особистого майна і уникнення майнових спорів, адже його можна розірвати чи оспорити в судовому порядку.

Виклад основного матеріалу. Інститут шлюбного договору в українському законодавстві бере свій початок з 23 червня 1992 року, коли Президія Верховної Ради Української РСР видала Указ «Про внесення змін і доповнень до Кодексу про шлюб і сім'ю Української РСР», яким було введено статтю 27¹ щодо права подружжя на укладення шлюбного контракту [1].

Таким чином, на законодавчому рівні вперше було закріплено цей правовий інструмент. Подальшого розвитку та розширеного тлумачення інститут шлюбного договору набув із прийняттям та набранням чинності 1 січня 2004 року Сімейного кодексу України. Цим кодексом було визначено сторони шлюбного договору, їхні права та обов'язки, умови, що можуть бути передбачені в ньому, його зміст і форму, строк дії та порядок розірвання.

І.В. Жилінкова визначає шлюбний договір як угоду між особами, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, або між подружжям, спрямовану на встановлення майнових прав і обов'язків, що виникають у зв'язку з укладенням шлюбу, його існуванням або припиненням [2, с. 40]. Аналізуючи наукові праці В.С. Гопанчука, можна обґрунтовано стверджувати, що шлюбний договір є угодою між особами (подружжям) щодо врегулювання спірних питань сімейного життя, переважно майнового характеру [3, с. 61].

Згідно з частиною першою статті 92 Сімейного кодексу України, шлюбний договір може бути укладений як особами, які мають намір укласти шлюб та подали відповідну заяву, так і вже перебуваючим у шлюбі подружжям [4].

При цьому, необхідність складання шлюбного договору диктується не стільки недовірою подружжя одне до одного, скільки бажанням при можливому розірванні шлюбу не шукати істини в судах і не виставляти подробиці особистого життя на загальний огляд [5, с. 105]. О.І. Сафончик пропонує шлюбний договір розглядати як певну домовленість між особами, що вступають до шлюбу та яка визначає майнові права та обов'язки як у шлюбі, так і у випадку його розірвання [6, с. 84]. Така позиція є досить справедливою та чітко відображає суть самого шлюбного договору, який врегульований на законодавчому рівні. Власне основні положення, щодо правового регулювання шлюбного договору в Україні полягають в наступному: момент укладення шлюбного договору: шлюбний договір може бути укладений як до так і після реєстрації шлюбу; свобода в умовах договору: подружжя має право самостійно визначити умови договору, але якщо вони не порушують права третіх осіб

(наприклад, прав дітей); публічність: шлюбний договір укладається в письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню; виконання і зміна умов: у разі значних змін у життєвих обставинах подружжя (зміна майнового стану, наявність дітей і т.д.) договір може бути переглянутий або змінений за згодою обох сторін [3].

Як і будь-який правовий договір, шлюбний договір має свій зміст, який включає у себе права та обов'язки його сторін. Так, зміст шлюбного договору може варіюватися в залежності від потреб і побажань подружжя, але загалом він може включати: майнові відносини: це може бути чітке визначення того, яке майно є спільним, а яке належить одному із подружжя на праві особистої приватної власності (наприклад, майно, набуте до шлюбу або отримане в спадщину). Це питання важливо обумовити сторонами у шлюбному договорі, щоб у майбутньому не виникало суперечок між подружжям; фінансові зобов'язання: шлюбний договір може визначити, як партнери будуть розподіляти доходи, витрати, зобов'язання по кредитах, здійснювати фінансування освіти чи здоров'я дітей; права на нерухомість та бізнес: якщо в одного із партнерів є бізнес, або значна нерухомість, у шлюбному договорі можна визначити, як це майно буде розподілятися в разі розлучення; утримання: у разі розлучення, сторонами у шлюбному договорі може бути визначено, чи буде один із партнерів отримувати аліменти, в якому розмірі та на який період.

Дослідження сучасного стану шлюбних договорів в Україні показали, що вони використовуються доволі рідко – лише 10% осіб, що вступають у шлюб, укладають шлюбний договір. Якщо у Європі кожна третя шлюбна пара укладає шлюбний договір, а в США – кожна друга пара, то в Україні за рік не більше 300 сімей підписують шлюбний договір. Як показує практика, шлюбний договір у нашій країні укладають здебільшого жителі мегаполісів, а саме підприємці, політики, актори, співаки [7, с. 103]. У переважній більшості населення України побутує думка, що була притаманна громадянам радянського простору. Сутність її полягає в тому, що потреба в підписанні шлюбного договору виникає лише в разі укладення фіктивного шлюбу або жє ознакою «несправжнього» кохання, тому ми вважаємо, що значна частина громадян держави знає про можливість укладення шлюбного контракту, але фактично не володіє достатньою кількістю інформації щодо змісту договору та процедури його підписання [8].

Проте укладення шлюбного договору не позбавляє подружжя права вибору іншого варіанту врегулювання майнових відносин. Враховуючи те, що одностороння відмова від шлюбного договору не дозволяється відповідно до законодавства, розірвати шлюбний договір можна лише за рішенням суду. Підставами розірвання згідно зі ст. 102 Сімейного кодексу є обставини, що мають істотне значення, зокрема неможливість його виконання. Щодо визнання шлюбного договору недійсним, то до прийняття СК України, підстави були передбачені у Постанові КМУ від 16 червня 1993 р. № 457, зокрема наступні: недотримання порядку, затвердженого вказаною постановою; укладання контракту після офіційної реєстрації шлюбу; погіршення становища одного із

подружжя. Сімейний кодекс України регулюванню шлюбного договору присвятив окрему 10 главу і в статті 103 передбачив, що шлюбний договір може бути визнаний недійсним у судовому порядку за вимогою одного із подружжя чи іншої людини, права якої порушилися таким договором, але при цьому відсилає до загальних підстав Цивільного кодексу України. Аналіз положень глави 10 СК України та статей 203, 215 ЦК України, дозволяє зауважити, що підставами для визнання шлюбного договору недійсним можуть бути такі: 1) зміст договору суперечить законодавству України та моральним засадам суспільства; 2) волевиявлення одного чи обох із подружжя під час укладення договору не є вільним і не відповідає внутрішній волі; 3) шлюбний договір не спрямований на реальне настання правових наслідків, які ним обумовлені [9].

Проведений аналіз судової практики дозволив нам виокремити ті підстави та особливості, на які звертають увагу суди при розгляді справ про визнання шлюбних договорів не дійсними:

1) в момент укладення шлюбного договору сторони не дотрималися вимоги, що зміст шлюбного договору не повинен суперечити законодавству України та моральним засадам суспільства. Верховний Суд зауважив, що не зважаючи на принцип свободи договору, який є визначальним та дозволяє сторонам визначати зміст договору, водночас вони не мають включати ті умови, включення яких не допускається (постанова КЦС ВС від 26.02.2020 р. у справі №755/19197/18) [10]. Верховний Суд у постанові від 30 січня 2018 року виділив критерії правозгідності (правомірності) шлюбного договору, а саме: повинні бути відсутні суперечності між змістом договору та вимогами закону, тобто договір має відповідати імперативним нормам законодавства; положення договору мають відповідати моральним засадам суспільства. У цій справі ВС також зауважив, що якщо умовами шлюбного договору не була передбачена передача у власність нерухомого майна, а лише встановлено його правовий режим, то нема підстав для визнання недійсними таких пунктів договору [11].

2) Зміст договору не повинен суперечити самій сутності шлюбних договорів. Зокрема, в постанові ВС від 30 січня 2019 року у справі № 158/2229/6-ц зауважено, що коли шлюбний договір укладається за декілька днів до розірвання шлюбу і його основний зміст стосується поділу спільного майна, то такий договір суперечить сутності шлюбних договорів. Волевиявлення обох із подружжя під час укладення шлюбного договору повинні бути вільним та відповідати їх внутрішній волі. Верховний Суд зауважує, що не допускається укладення шлюбного договору через представників, оскільки при цьому відсутнє волевиявлення подружжя (постанова Верховного Суду від 25.09.2019, справа № 757/10715/17-ц). При аргументації такого висновку ВС зауважив, що шлюбний договір, який укладений через представників, суперечить нормам ст. 92 СК України та ч. 2 ст. 238 ЦК України, згідно якої представник не може вчиняти правочин, який згідно його змісту може бути вчинений тільки тою особою, яку він представляє [12].

Шлюбний договір має бути спрямований на реальне настання тих правових

наслідків, які ним обумовлені. При розгляді справ про поділ майна подружжя, в яких боржники намагаються ухилитися від виконання зобов'язань Верховний Суд послідовний у своїй позиції: «що поділ спільного майна подружжя не може використовуватися учасниками цивільного обороту для уникнення сплати боргу боржником або виконання».

Висновок. Проведений нами аналіз свідчить, що шлюбний договір є складовою інституту сімейного права України, основною метою якого є забезпечення майнових прав кожного з подружжя. Його розірвання можливе виключно за наявності істотних обставин та через звернення до судової інстанції. Важливо підкреслити, що при винесенні рішення суд враховує не лише інтереси чоловіка та дружини, але й інтереси їхніх спільних дітей.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін і доповнень до Кодексу про шлюб і сім'ю Української РСР: Указ Президії Верховної Ради Української Радянської Соціалістичної Республіки від 23 червня 1992 року № 783-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/783-10>. (дата звернення 26.03.2025)
2. Жилинкова І.В. Шлюбний договір: монографія. Харків: Ксілон, 2005. 173 с.
3. Гопанчук В.С. Законодавство України Про шлюб та сім'ю: монографія. Київ: Наукова думка, 1998. 237 с.
4. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III (в редакції від 28.08.2018 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#n504>. (дата звернення 25.03.2025)
5. Білоусов В.М., Дмитришина В.А. Шлюбний договір в Україні: практичне втілення. *Юридичний вісник*. 2016. № 4. С. 105–108.
6. Сафончик О.І. Шлюбний договір і ІТ: проблемні питання застосування. *Часопис цивілістики*. Одеса, 2017. Вип. 26. С. 83–86.
7. Римаренко І. Шлюбний договір в Україні: за і проти. *Сучасні питання економіки і права*. 2023. № 1. С. 102-105.
8. Пряміцин В., Балінська. О, Ковалик І. Особливості укладення шлюбного договору в Україні та США: переваги й недоліки. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2020. № 1. С. 55-58
9. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III (в редакції від 28.08.2018 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#n504>. (дата звернення 26.03.2025)
10. Постанова Верховного суду у складі колегії суддів Третьої Судової палати Касаційного цивільного суду 26 лютого 2020 року у справі N 755/19197/18. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/88016384> (дата звернення: 26.03.2025).
11. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 30 січня 2018 року у справі № 756/7489/15-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72073900> (дата звернення 26.03.2025).

Маріна ТРІЩ*,
здобувач 2-го курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ІНСТИТУТУ НОТАРІАТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. *Стаття досліджує специфічні проблемні аспекти діяльності нотаріату в Україні під час дії правового режиму воєнного стану. Актуальність розглянутих питань зумовлена тим, що сучасний розвиток інформаційних технологій та їхнє впровадження в нотаріальну систему надає можливість отримувати широкий спектр послуг якісно, швидко та прозоро, навіть в умовах воєнного стану.*

Abstract. *The article examines specific problematic aspects of the notarial activity in Ukraine during the legal regime of martial law. The relevance of the issues considered is due to the fact that the modern development of information technologies and their implementation in the notarial system provides the opportunity to receive a wide range of services qualitatively, quickly and transparently, even under martial law.*

Вступ. Трансформація нотаріальної діяльності є постійним процесом, що відбувається під впливом різноманітних об'єктивних та суб'єктивних чинників і фіксується у правовому полі. Сьогодні Україна переживає епохальні зміни в економічній, політичній, правовій та інших сферах суспільного життя. Ці зміни викликані як курсом на формування та утвердження України як соціальної, демократичної та правової держави європейського зразка, так і дією правового режиму воєнного стану. Традиційно правове регулювання суспільних відносин розвивається у відповідь на потреби практики, оскільки постійне вдосконалення законодавства є запорукою стабільного існування держави та її механізмів.

Функціонування нотаріату також підпорядковується цій закономірності, тому наукове осмислення змін у чинному законодавстві, що характеризують сучасний стан нотаріату в Україні, є надзвичайно важливим. Нотаріат з моменту появи є унікальною інституцією запобіжного правосуддя, що має на меті забезпечити безперешкодну реалізацію прав і законних інтересів учасників цивільного обороту, щоб уникнути необхідності їхнього звернення до судових органів для захисту. Здійснюючи від імені держави передбачені законодавством нотаріальні дії, нотаріуси виступають ключовою ланкою дієвої правової системи та важливим елементом демократичної правової держави [1, с. 282].

* Науковий керівник: К.Ю.Н., доцент кафедри права ВНАУ Андрій ПРАВДЮК

У зв'язку з останніми змінами в законодавстві про нотаріат, спричиненими воєнним станом, слід акцентувати увагу на важливих нововведеннях. Держава, навіть у цей непростий для України час, не залишає поза увагою потреби громадян та врегульовує роботу нотаріусів на період воєнного стану. Запровадження правового режиму воєнного стану в Україні суттєво обмежило можливості нотаріусів у повноцінному здійсненні нотаріальних дій. З огляду на це, законодавство у сфері нотаріату потребувало значних змін, першочергово з метою забезпечення безпеки [2, с. 23].

Виклад основного матеріалу. Нотаріат в Україні є невід'ємною складовою правової системи, а його розвиток тісно пов'язаний з законодавчими ініціативами та змінами у суспільстві. У контексті останніх реформ та законодавчих нововведень національної системи правосуддя, ця стаття досліджує тенденції, що визначають сучасний розвиток нотаріату в Україні. Нотаріат в Україні - це система органів і посадових осіб, на які покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені Законом, з метою надання їм юридичної вірогідності [3].

Слово «нотаріус» походить від латинського терміну «notarius». Латинське слово «notarius» мало значення «писар», «записувач». У середньовіччі, впродовж розвитку юридичних систем, це слово отримало новий сенс і стало позначати особу, яка має повноваження засвідчувати та складати нотаріальні документи, а також вести письмові записи про події, свідчення, та інші правові дії. Термін «нотаріус» використовується в багатьох мовах світу та відображає функціональну роль цього професійного представника у правовій системі [4].

Повномасштабне військове вторгнення Російської Федерації 24 лютого 2022 року на територію України спричинило в країні і суспільстві появу нових викликів, нових правових проблем і колізій, ускладнення функціонування державних органів в областях, де ведуться активні бойові дії тощо.

Введення в Україні правового режиму воєнного стану спричинило прийняття ряду змін у сфері правового регулювання нотаріальної діяльності. Особливості діяльності нотаріату в умовах воєнного стану визначені Постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» від 28 лютого 2022 р. № 164. Відповідно до зазначеної постанови, в умовах воєнного стану та протягом одного місяця з дня його припинення або скасування, нотаріальні дії вчиняються з урахуванням ряду встановлених особливостей (заборон), основними із яких є такі:

- у разі звернення громадян Російської Федерації або юридичних осіб, у яких власниками істотної частки чи кінцевими бенефіціарами є громадяни Російської Федерації, нотаріус відмовляє у вчиненні нотаріальної дії, а незавершені нотаріальні дії зупиняються. Це обмеження діє до прийняття та набрання чинності законом щодо врегулювання відносин за участю осіб, пов'язаних з державою-агресором;

- посвідчення довіреностей (крім окремих їх видів), засвідчення

справжності підпису на заяві про надання дозволу на тимчасовий виїзд дитини за кордон, здійснюється без використання спеціальних бланків нотаріальних документів на білих аркушах паперу з нанесеними на них за допомогою комп'ютерної техніки реквізитами нотаріуса;

- у разі виникнення загрози неправомірного вилучення чи втрати спеціальних бланків нотаріальних документів, печатки приватного або державного нотаріуса, такі бланки та печатки підлягають невідкладному знищенню у встановленому порядку. Дозволяється передача спеціальних бланків нотаріальних документів між нотаріусами, у тому числі поза межами нотаріального округу;

- визначений законодавством строк для внесення нотаріусом відомостей до єдиних та державних реєстрів, що функціонують у системі Міністерства юстиції, продовжується на підтверджений державним підприємством «Національні інформаційні системи» час їх неналежного функціонування;

- нотаріальне посвідчення окремих правочинів здійснюється виключно нотаріусами, включеними до затвердженого Міністерством юстиції переліку нотаріусів, якими в умовах воєнного стану вчиняються нотаріальні дії щодо цінного майна;

- забороняється нотаріальне посвідчення окремих правочинів, пов'язаних із відчуженням нерухомого майна, цінних паперів, корпоративних прав, іпотекою, встановлення довірчої власності на нерухоме майно та ряду інших правочинів;

- на час воєнного стану перебіг строку для прийняття спадщини або відмови від її прийняття зупиняється, а свідоцтво про право на спадщину видається спадкоємцям після закінчення строку для прийняття спадщини;

- в умовах воєнного стану окремі види довіреностей та заповіти військовослужбовців та працівників правоохоронних (спеціальних) органів можуть посвідчуватися командиром (начальником) або іншою уповноваженою таким командиром (начальником) особою [5].

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 06 березня 2022 р. № 209 «Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану» встановлено, що в умовах воєнного стану та протягом одного місяця з дня його припинення або скасування державна реєстрація юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань, державна реєстрація речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, надання/отримання відомостей/інформації з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань, Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, у тому числі шляхом безпосереднього доступу до них, проводиться/забезпечується з урахуванням особливостей, визначених цією постановою. До основних особливостей, що стосуються діяльності нотаріусів, відносяться такі:

- види державної реєстрації, визначені у цій постанові, можуть

проводитися, серед інших суб'єктів, нотаріусами, включеними до затвердженого Міністерством юстиції переліку нотаріусів, якими в умовах воєнного стану вчиняються нотаріальні дії щодо цінного майна;

– державна реєстрація майнових прав проводиться нотаріусами в межах області, у м. Києві або Київській області, за місцезнаходженням нерухомого майна, крім проведення державної реєстрації прав у результаті оформлення спадщини [6].

На нашу думку, такі заходи є своєчасними та обґрунтованими. Зазначені обмеження не суперечать принципам і засадам нотаріальної діяльності, визначеним відповідним законодавством, а пропонують правові інструменти для певних обмежень виключно на період дії воєнного стану. Проаналізовані підзаконні нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, що забезпечують організацію нотаріату в умовах війни, загалом є конституційними та адекватними викликам воєнного стану.

Висновок. З проведеного нами аналізу можна побачити, що з початком введення воєнного стану в Україні урядом нашої держави було прийнято чимало нових законодавчих актів, а також оновлено вже чинні нормативно-правові положення у сфері нотаріату. Водночас кожна зі сфер нотаріальної діяльності зазнала змін: починаючи від встановлення осіб нотаріусом для вчинення нотаріальних дій – до здійснення нотаріальних дій, що потребують їх реєстрації у Державних Реєстрах тощо.

Список використаних джерел:

1. Крістева Е. А. Особливості дотримання нотаріальної таємниці в Україні. *Правова держава*. 2016. 21. 282–285.
2. Тимошук О. Г. Окремі аспекти державного регулювання організації нотаріальної діяльності в Україні в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми права, психології та педагогіки в умовах війни : Матеріали Міжнар. наук.-практ. онлайн-конф.* (БНАУ, 13-14 квітня 2023 р.). Біла Церква, 2023. С. 23-25.
3. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 № 3425-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12>. (дата звернення 25.03.2025)
4. Сірко В Сучасні тенденції розвитку нотаріату в Україні: вплив законодавчих змін та перспективи подальшого розвитку. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2023. Том 34 (73) № 1. С.212-215
5. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 25.03.2025)
6. Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 06 березня 2022 р. № 209. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/209-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 25.03.2025)

Вікторія УРСОЛ*,
студентка 2-го курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ У ЕЛЕКТРОННИХ КОМЕРЦІЙНИХ ОПЕРАЦІЯХ: ПРАВОВІ ЗАСАДИ ТА МЕХАНІЗМИ ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті досліджено роль електронної комерції як одного з ключових механізмів інформатизації економічного середовища. Проаналізовано основні переваги електронної комерції, зокрема підвищення ефективності бізнес-операцій, автоматизацію процесів, зниження витрат та розширення ринкових можливостей. Розглянуто нормативно-правове забезпечення електронної комерції в Україні та основні проблеми правового регулювання цієї сфери, включаючи недостатній захист прав споживачів, відсутність ефективного контролю за діяльністю онлайн-продавців та складнощі з поверненням коштів. Запропоновано комплекс заходів щодо удосконалення законодавчої бази, посилення контролю за суб'єктами електронної комерції та підвищення рівня правової обізнаності споживачів. Реалізація цих заходів сприятиме розвитку цифрової економіки та підвищенню довіри до онлайн-торгівлі.

Abstract. The article studies the role of e-commerce as one of the key mechanisms of informatization of the economic environment. The main advantages of e-commerce are analyzed, including increasing the efficiency of business operations, automating processes, reducing costs and expanding market opportunities. The article considers the regulatory and legal support of e-commerce in Ukraine and the main problems of legal regulation in this area, including insufficient protection of consumer rights, lack of effective control over the activities of online sellers and difficulties with refunds. A set of measures has been proposed to improve the legislative framework, strengthen control over e-commerce entities and increase the level of legal awareness of consumers. The implementation of these measures will contribute to the development of the digital economy and increase confidence in online commerce.

Вступ. Електронна комерція, як динамічний та швидкозростаючий сегмент світової економіки, радикально трансформувала способи, якими споживачі взаємодіють з ринком. Зручність, доступність та широкий вибір товарів і послуг зробили онлайн-покупки невід'ємною частиною сучасного життя.

* Науковий керівник: К.Ю.Н., доцент кафедри права ВНАУ Андрій ПРАВДЮК

Проте, ця цифрова революція також породила низку нових викликів, пов'язаних із захистом прав споживачів. Відсутність фізичного контакту, транскордонний характер транзакцій та складність встановлення особистості продавця створюють унікальні ризики для споживачів. В Україні, яка активно інтегрується в глобальний цифровий простір, питання захисту прав споживачів в електронних комерційних операціях набуває особливої актуальності. З одного боку, зростання електронної комерції стимулює економічне зростання та розширює доступ до товарів і послуг. З іншого боку, недостатнє правове регулювання та відсутність ефективних механізмів захисту можуть призвести до порушення прав споживачів, втрати довіри до онлайн-торгівлі та гальмування розвитку цього сектору.

Виклад основного матеріалу. Одним із ключових механізмів впровадження та розвитку процесу інформатизації в економічному середовищі є електронна комерція. Вона забезпечує високу ефективність проведення бізнес-операцій, оперативне реагування на динаміку ринку товарів і послуг, а також сприяє розширенню географії діяльності підприємств. Завдяки використанню цифрових технологій електронна комерція підвищує рівень автоматизації бізнес-процесів, знижує операційні витрати, спрощує комунікацію з партнерами та клієнтами, а також створює нові можливості для залучення інвестицій та розвитку інноваційних бізнес-моделей [1].

Суб'єктами електронної комерції є об'єкти (споживачі) та суб'єкти електронної комерції, постачальники посередницьких послуг в інформаційному просторі, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, що виконують функції держави або місцевого самоврядування. Суб'єкти електронної комерції також включають постачальників послуг з електронної ідентифікації та електронних довірчих послуг, а також платформи для онлайн-платежів, що забезпечують безпеку фінансових транзакцій. До цього кола входять також провайдери інтернет-послуг та компанії, які здійснюють логістичні операції, доставку товарів та надають інші послуги, необхідні для успішної реалізації електронних угод. Крім того, важливим аспектом є роль державних органів, які здійснюють моніторинг та контроль за дотриманням законодавства в сфері електронної комерції, включаючи захист прав споживачів та боротьбу з кіберзлочинністю [5].

Основними інструментами електронної комерції є спеціалізовані магазини та веб-сайти в Інтернеті, де люди продають, купують, обмінюються, інвестують, позичають, торгують, бронюють квитки та готелі, грають на біржі та в казино, розміщують рекламу та відкривають рахунки. Торгівля з використанням електронних засобів зв'язку тепер називається «електронною комерцією» і, як правило, означає використання комп'ютерних мереж для полегшення транзакцій, пов'язаних з виробництвом, розподілом, продажем і маркетингом товарів і послуг. Окрім традиційних моделей торгівлі, електронна комерція також включає такі інноваційні формати, як електронні аукціони, платформи для краудфандингу, онлайн-платежі та мобільні додатки, що сприяють створенню

нових можливостей для споживачів і підприємців. Важливою частиною цього процесу є інтелектуальна власність та захист даних, що також входять до спектра е-комерційних механізмів, забезпечуючи правову безпеку і надійність усіх учасників.

Мотивація українців здійснювати покупки онлайн залишається незмінною: це економія часу, широкий вибір товарів та нижчі ціни порівняно зі стаціонарними магазинами. Однак, поряд із перевагами, споживачі стикаються з певними труднощами, зокрема з порушенням їхніх прав з боку суб'єктів комерційної діяльності. Основні проблеми пов'язані з продажем товарів на замовлення та дистанційною торгівлею, серед яких: шахрайство, ненадання товару, а також складнощі з поверненням товарів у разі виявлення дефектів [1].

Правове регулювання електронної комерції в Україні здійснюється низкою нормативно-правових актів, зокрема: Господарським кодексом України (2003), Цивільним кодексом України (2003), Законом України «Про інформацію» (1992), Законом України «Про електронні документи та електронний документообіг» (2003), Законом України «Про електронну комерцію» (2015), а також Законом України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» (2017) [3,5,6,7,8,9,10,11].

Попри існування законодавчих норм, чинний механізм захисту прав споживачів у сфері електронної комерції залишається недостатньо ефективним. Недобросовісні продавці знаходять способи уникати відповідальності, а покупці часто не можуть відстояти свої права через складні процедури повернення коштів або відсутність належного контролю за онлайн-продавцями. Це свідчить про необхідність удосконалення правового регулювання, посилення відповідальності за порушення та впровадження більш ефективних механізмів захисту споживачів.

Згідно зі статистичними даними щодо використання інформаційно-комунікаційних технологій у компаніях, слід зазначити, що кількість компаній зросла порівняно з 2018-2021 роками (рис. 1).

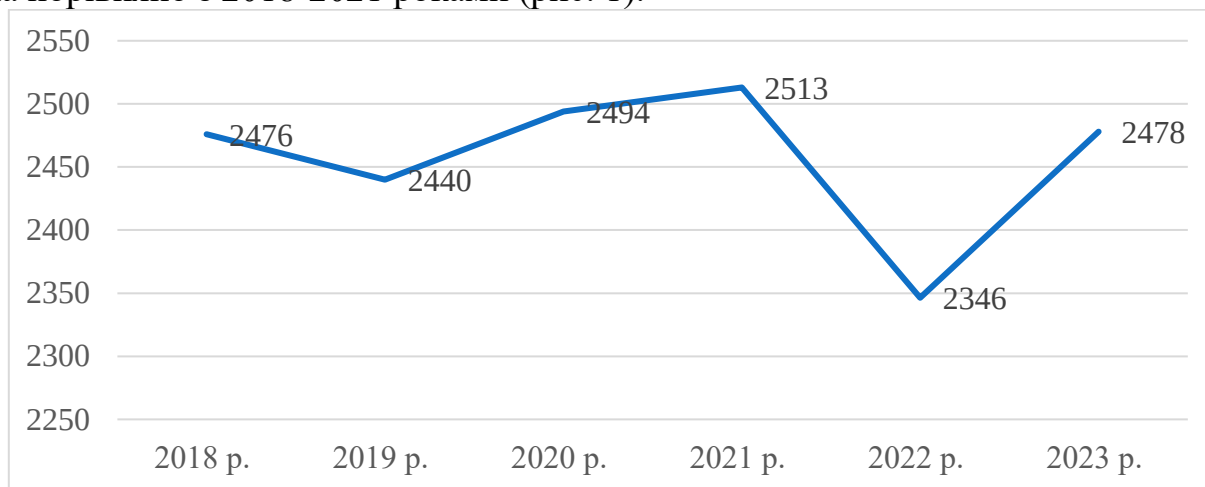

Рис.1. Кількість підприємств що здійснюють електронну торгівлю за 2018-2023 роках

Джерело: сформовано автором на основі [4].

Однією з основних проблем у сфері інтернет-торгівлі є те, що деякі інтернет-магазини порушують вимоги Закону України «Про захист прав споживачів» (Закон України №1023-ХІІ, 1991) [10] та вимоги Закону «Про електронну комерцію» [5]. Українське законодавство не вимагає від онлайн-продавців надання реальних реквізитів, таких як: назва юридичної особи, виписка з Єдиного реєстру підприємств та організацій, юридична адреса та реальна структура бізнесу. Це дозволяє безкарно публікувати вигадані дані. Їх справжність не перевіряється Держпродспоживслужбою чи іншими спеціалізованими державними органами. Встановлення правового статусу продавців та їх можливості здійснювати комерційні операції в Інтернеті є першим кроком у запобіганні можливим ризикам. Чи має продавець право продавати онлайн, можна перевірити в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань.

Одним із ключових механізмів є забезпечення прозорості у відносинах між продавцем і споживачем. Законодавство зобов'язує суб'єктів електронної комерції надавати вичерпну інформацію про товар чи послугу до укладення договору. У разі порушення цього обов'язку споживач має право розірвати угоду та вимагати компенсації. Наприклад, стаття 15 Закону «Про захист прав споживачів» [10] передбачає штрафи для продавців за ненадання інформації у розмірі до 30% вартості товару.

В Україні існує кілька механізмів, що дозволяють споживачам відстоювати свої права у разі порушень:

Право на інформацію. Продавець зобов'язаний надавати достовірні дані про товар або послугу, включаючи характеристики, гарантії, умови повернення та контакти.

Право на відмову від покупки. Відповідно до законодавства, покупець може повернути товар протягом 14 днів без пояснення причин, якщо товар не був у використанні і збережено його товарний вигляд.

Гарантійні зобов'язання. Виробник або продавець повинен забезпечити споживача гарантійним обслуговуванням у разі виявлення дефектів.

Захист від шахрайства. Державні органи, такі як Держпродспоживслужба та кіберполіція, займаються розслідуванням випадків шахрайства в електронній торгівлі.

Судовий захист та альтернативне врегулювання спорів. У разі порушень споживачі можуть звертатися до суду або використовувати механізми медіації та досудового врегулювання.

Попри наявність законодавчої бази, на практиці в Україні існує ряд проблем у сфері захисту прав споживачів в електронній комерції:

1) *Низька правова обізнаність споживачів.* Багато громадян не знають про свої права та механізми їх захисту.

2) *Недостатній контроль за діяльністю онлайн-магазинів.* Відсутність обов'язкової реєстрації електронних продавців створює умови для

недобросовісної діяльності.

3) *Проблеми з поверненням коштів.* Часто споживачі стикаються з відмовами продавців у поверненні грошей за неякісний товар.

4) *Складність доказової бази.* Відсутність фізичних доказів покупки інколи ускладнює судовий розгляд спорів.

Для вирішення цих проблем необхідно:

- 1) посилити контроль за електронною торгівлею та запровадити обов'язкову реєстрацію продавців;
- 2) створити єдиний електронний реєстр перевірених онлайн-магазинів;
- 3) спростити процедуру повернення коштів через банківські установи;
- 4) проводити інформаційні кампанії щодо прав споживачів у сфері електронної комерції [2].

На жаль, у сучасному секторі електронної комерції в багатьох інтернет-магазинах досі реалізується продукція невідомого походження, без підтверджених доказів безпечності та з невизначеними якісними характеристиками. Це зумовлено тим, що товари без знака відповідності заборонені до продажу, оскільки можуть становити потенційну загрозу для споживачів. Відсутність контролю з боку відповідних органів сприяє появі недобросовісних продавців, які безперешкодно реалізують низькоякісні або небезпечні для здоров'я продукцію. Тому необхідно запровадити більш ефективні механізми перевірки товарів на етапі їх постачання, а також встановити обов'язкову сертифікацію товарів для онлайн-продажу, що дозволить знизити ризики для споживачів і забезпечить вищу відповідальність продавців.

Для ефективного стимулювання розвитку національного ринку електронної комерції доцільно реалізувати такі заходи:

1) державна підтримка електронної комерції, спрямована на зниження адміністративних бар'єрів та спрощення транзакцій.

2) розвиток цифрової інфраструктури, що включає покращення логістичних процесів, розширення мережі інтернет-доступу та вдосконалення платіжних систем.

3) гармонізація нормативно-правових стандартів, що сприятиме спрощенню виходу підприємців на ринок та забезпеченню єдиних правил для всіх учасників.

4) поширення інформації про переваги онлайн-торгівлі, а також створення інформаційних платформ для підприємців щодо потенціалу електронної комерції.

5) забезпечення рівних прав усіх учасників ринку, що виключає будь-які форми дискримінації та гарантує ефективний судовий захист.

Забезпечення цих умов сприятиме не лише підвищенню довіри споживачів до онлайн-торгівлі, а й загальному розвитку цифрової економіки країни.

Висновок. Отже, ефективний захист прав споживачів є важливим елементом розвитку електронної комерції в Україні. Хоча чинне законодавство

забезпечує основні гарантії покупців, існує потреба в його удосконаленні та практичному застосуванні. Запровадження прозорих механізмів контролю, підвищення обізнаності споживачів та ефективне вирішення спорів сприятиме формуванню довіри до онлайн-торгівлі та стимулюватиме її розвиток у правовому полі. Удосконалення законодавчого регулювання, посилення контролю за дотриманням прав споживачів та розвиток інструментів альтернативного вирішення спорів стануть ключовими факторами для створення безпечного та прозорого середовища електронної комерції в Україні. Крім того, впровадження європейських стандартів у цій сфері допоможе підвищити довіру громадян до онлайн-покупок, що, своєю чергою, сприятиме економічному зростанню та розширенню цифрової економіки країни.

Список використаних джерел:

1. Андронік, О. Л., Воронін, А. В. Можливості та загрози електронної комерції в Україні. *Економіка і організація управління*. 2021. № 4 (44). С. 118-130.
2. Бондарчук, М. Є. Особливості захисту прав споживачів в інтернет-торгівлі. *Підприємництво і торгівля*. 2022. № 33. С. 16-23.
3. Господарський Кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 01.04.2025).
4. Державна статистика України. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/zv/ikt/arh_ikt_u.html (дата звернення: 01.04.2025).
5. Закон України Про електронну комерцію № 675-VIII від 03.09.2015. Верховна Рада України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19> (дата звернення: 01.04.2025).
6. Закон України Про інформацію № 2657-XII від 02.10.1992. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>
7. Закон України Про електронні документи та електронний документообіг № 851-IV від 22.05.2003. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15> (дата звернення: 01.04.2025).
8. Закон України Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги № 2155-VIII від 05.10.2017. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19> (дата звернення: 01.04.2025).
9. Закон України Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг № 265/95-ВР від 06.07.1995. Верховна Рада України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/265/95-вр#Text> (дата звернення: 01.04.2025).
10. Закон України Про захист прав споживачів №1023-XII від 12.05.1991. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text> (дата звернення: 01.04.2025).
11. Цивільний Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. Верховна Рада України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (01.04.2025).

Ольга ХИТРУК*,
студентка 2-го курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЕЛЕКТРОННІ КОНСУЛЬТАЦІЇ ЯК ЗАСІБ ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАДЯН ДО ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ

Анотація. *Стаття присвячена аналізу ролі електронних консультацій у процесі взаємодії влади та громадськості в умовах цифрової трансформації суспільства. Розглядається сутність електронних консультацій, їхні основні форми та механізми реалізації, а також законодавче забезпечення цього процесу в Україні. У статті визначені ключові етапи проведення електронних консультацій, їхні переваги, зокрема доступність, швидкість, прозорість та інклюзивність, а також основні проблеми, зокрема недостатній рівень цифрової грамотності та відсутність юридичних зобов'язань влади щодо врахування результатів консультацій. Розглянуто міжнародний досвід застосування електронних консультацій у демократичних країнах та окреслено перспективи їхнього розвитку в Україні, зокрема через інтеграцію з державними реєстрами, використання штучного інтелекту та удосконалення нормативно-правової бази.*

Abstract. *The article is devoted to the analysis of the role of electronic consultations in the process of interaction between the authorities and the public in the context of digital transformation of society. The essence of electronic consultations, their main forms and mechanisms of implementation, as well as legislative support for this process in Ukraine are considered. The article identifies the key stages of conducting electronic consultations, their advantages, in particular accessibility, speed, transparency and inclusiveness, as well as the main problems, in particular the insufficient level of digital literacy and the lack of legal obligations of the authorities to take into account the results of consultations. The international experience of using electronic consultations in democratic countries is considered and the prospects for their development in Ukraine are outlined, in particular through integration with state registers, the use of artificial intelligence and the improvement of the regulatory framework.*

Вступ. У сучасному світі розвиток інформаційних технологій відкриває нові можливості для залучення громадян до процесу прийняття рішень на всіх рівнях управління. Одним із найефективніших інструментів у цій сфері є

* Науковий керівник: К.Ю.Н., доцент кафедри права ВНАУ Андрій ПРАВДЮК

електронні консультації. Цей засіб дозволяє підвищити рівень участі громадськості у формуванні державної політики та місцевого самоврядування, забезпечуючи прозорість і відкритість процесів прийняття рішень. Електронні консультації дають можливість громадянам висловити свої думки та пропозиції щодо різних аспектів суспільного життя, починаючи від міських проектів і закінчуючи національними стратегіями розвитку. Завдяки цьому громадянське суспільство стає більш активним і впливовим у формуванні майбутнього країни. Актуальність електронних консультацій полягає в їх здатності підвищувати довіру населення до органів влади та сприяти демократизації суспільства. Крім того, вони забезпечують можливість для громадян отримувати оперативну інформацію про плани та рішення органів влади, що сприяє підвищенню рівня інформованості населення.

Виклад основного матеріалу. В умовах цифрової трансформації суспільства електронні консультації стають важливим інструментом взаємодії влади та громадськості. Вони сприяють залученню громадян до процесу прийняття рішень, підвищують прозорість державного управління та забезпечують відкритий діалог між владою та суспільством.

Електронні консультації – це процес обговорення важливих суспільних питань через цифрові платформи, що дозволяє громадянам висловлювати свою думку, пропонувати ініціативи та брати участь у формуванні державної політики. Вони можуть відбуватися у формі онлайн-опитувань, форумів, електронних петицій, голосувань та коментування нормативних актів на офіційних порталах [1].

Електронні консультації можуть включати оприлюднення консультаційних документів на офіційних веб-сайтах органів влади або спеціалізованих онлайн-платформах. Громадяни мають можливість надсилати свої пропозиції та коментарі через електронну пошту або у вигляді електронних коментарів на відповідних платформах. Такий підхід забезпечує швидкість та ефективність процесу збору громадської думки, дозволяючи органам влади оперативно реагувати на потреби населення.

Законодавство України забезпечує правові механізми для проведення електронних консультацій. Закон України «Про звернення громадян» регулює питання звернень громадян до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, що включають пропозиції щодо вдосконалення діяльності органів влади та умов життя громадян. Закон України «Про доступ до публічної інформації» гарантує доступ громадян до інформації про діяльність органів влади, що є важливим аспектом прозорості та підзвітності влади [4].

В Україні ще у 2017 році була здійснена спроба нормативного регулювання публічних консультацій. Зокрема до Верховної Ради було подано Проект Закону «Про публічні консультації», який мав встановити загальні стандарти проведення державними органами та органами місцевого самоврядування публічних консультацій з метою участі громадськості та інших зацікавлених осіб у процесі формування державної, регіональної політики. Після розгляду

Комітетом з питань державного будівництва, регіональної політики та місцевого самоврядування проєкт був відправлений на доопрацювання суб'єкту законодавчої ініціативи. Такий стан речей залишався до 2023 року, доки у червні Верховною Радою України був прийнятий Закон України «Про публічні консультації» [3]. Його положення сповна запрацюють лише через рік після скасування воєнного стану. Перших пів року після закінчення війни активно працюватимуть органи місцевого самоврядування, яким треба буде прийняти або оновити нормативні акти, що регулюють публічні консультації [4].

Закон прийнятий з метою упорядкування залучення заінтересованих сторін до участі у прийнятті рішень шляхом проведення публічних консультацій на всіх етапах постановки проблеми, розроблення, формування та реалізації державної політики, вирішення питань місцевого значення у відповідних сферах суспільного життя [3].

Електронні консультації спрямовані на залучення органами влади громадян до участі в розробці та, що найважливіше, у прийнятті політичних рішень шляхом надання власних пропозицій і «зворотного зв'язку» через використання спеціально створених для цього онлайн платформ або ж через офіційні веб-сайти чи сторінки органів влади в соціальних мережах.

Основні етапи проведення електронних консультацій включають наступні кроки:

- 1) підготовка запитів: формулювання питань та цілей консультацій, визначення сфери обговорення та зацікавлених сторін.
- 2) вибір відповідних платформ: розробка або вибір існуючої платформи для проведення консультацій, забезпечення її доступності та зручності для користувачів.
- 3) інформаційне забезпечення: публікація інформації про консультації, їх мету та правила участі. оповіщення громадськості через офіційні канали, медіа та соціальні мережі.
- 4) проведення консультацій: збір і обробка думок, зауважень та пропозицій громадян. організація дискусій та обговорень для більш детального роз'яснення питань.
- 5) аналіз результатів та формулювання висновків: аналіз зібраних даних та підготовка звіту щодо результатів консультацій.
- 6) звітування та зворотний зв'язок: оприлюднення результатів консультацій та забезпечення зворотного зв'язку з учасниками для подальшої участі у процесі прийняття рішень [5].

Електронні консультації як форма публічних консультацій є важливим інструментом, який дозволяє людям висловлювати свої думки, що потім враховуються та розглядаються органами державної влади та органами місцевого самоврядування. Інклюзивність є важливим аспектом процесу громадських консультацій, що сприяє більш повному розумінню проблеми, яка винесена на обговорення. Іншим ключовим аспектом цього інструменту є прозорість та гласність, оскільки консультації - це спосіб дати можливість

висловитися та забезпечити, щоб кожна думка була почута та врахована. Розглянемо переваги електронних консультацій (табл.1).

Таблиця 1

Переваги електронних консультацій

Переваги	Характеристика
Доступність	Громадяни можуть брати участь у консультаціях з будь-якого місця, де є доступ до інтернету, без необхідності фізичної присутності на зустрічах.
Швидкість	Онлайн-формат дозволяє оперативно збирати та обробляти велику кількість відгуків.
Прозорість	Процес консультацій стає відкритим, а результати можуть бути оприлюднені для загального доступу.
Інклюзивність	Електронні консультації дають можливість залучити різні групи населення, включаючи тих, хто через географічні, фізичні чи часові обмеження не може брати участь у традиційних формах обговорень.

Джерело: сформовано автором на основі [2].

Попри численні переваги, електронні консультації стикаються з певними труднощами: недостатній рівень цифрової грамотності населення; загроза маніпуляцій та фальсифікацій (використання ботів, накрутки голосів тощо); низький рівень довіри громадян до механізмів електронної демократії; відсутність юридичних зобов'язань влади щодо врахування результатів консультацій.

В Україні функціонують різні платформи електронних консультацій, зокрема, портал електронних петицій до Президента України, громадські обговорення законопроектів на офіційних вебсайтах органів влади. В країнах ЄС широко застосовуються інструменти цифрової демократії, такі як платформи «We the People» у США або «Your Voice in Europe» в Європейському Союзі [6].

У зарубіжних країнах електронні консультації є досить популярним інструментом, завдяки якому влада веде інтерактивний діалог із громадськістю для вирішення проблем чи обговорення питань, які становлять інтерес для суспільства. Такі країни, як Великобританія, Данія, Німеччина, Канада, американський штат Каліфорнія та Австралія можна вважати лідерами в цій галузі. Ці та багато інших країн інтегрують онлайн-консультації, використовуючи різні методи та платформи [7].

Для підвищення ефективності електронних консультацій необхідно:

- 1) забезпечити інтеграцію електронних платформ із державними реєстрами для автентифікації учасників.
- 2) використовувати штучний інтелект для аналізу громадської думки.
- 3) зміцнити правові гарантії врахування результатів електронних консультацій у процесі прийняття рішень.

Електронні консультації стають все більш важливими завдяки технологіям, які змінюють спосіб їх проведення, що полягає в наданні відгуків та пропозицій з питань державного та місцевого значення, враховуючи

різноманітні точки зору.

Запровадження електронних консультацій є не лише модернізацією процедур, а й зміцненням принципів демократичної участі, таких як доступність, прозорість, активне залучення громадян незалежно від їхнього місцезнаходження, сприяє більш спільному підходу до прийняття рішень, гарантією, що кожен голос має значення.

Висновок. Отже, електронні консультації є важливим інструментом залучення громадян до процесу прийняття рішень, забезпечуючи відкритість, прозорість і демократичність державного управління. Вони сприяють підвищенню рівня громадянської активності, зростанню довіри до органів влади та врахуванню громадської думки під час формування політики. Ефективне використання електронних консультацій можливе за умови належного технологічного забезпечення, чітко визначених процедур та активної взаємодії між владою і суспільством. Водночас існують виклики, пов'язані з цифровим розривом, недовірою до результатів консультацій і необхідністю вдосконалення правового регулювання. У майбутньому розвиток електронних консультацій має ґрунтуватися на розширенні доступності цифрових платформ, підвищенні цифрової грамотності громадян і впровадженні механізмів ефективного зворотного зв'язку. Це дозволить зробити процес ухвалення рішень більш інклюзивним, обґрунтованим і відповідним до потреб суспільства.

Список використаних джерел:

1. Бахамент Н. До громади за порадою: як перетворити публічні консультації на дієвий інструмент демократії. URL: <https://www.chesno.org/post/6204/> (дата звернення 26.03.2025).
2. Ковач Я. В. Організація та проведення електронних консультацій органів державної влади з громадськістю. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Том 3 № 86. С. 336-342.
3. Про публічні консультації: Закон України від 20.06.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3841-20#Text> (дата звернення 26.03.2025).
4. Про публічні консультації: Закон України від 20.06.2024 № 3841-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3841-IX#Text> (дата звернення 26.03.2025).
5. Світлична А., Лобойко С., Ємельянова А. Електронні консультації. Європейська практика: аналітична записка. Київ: Центр розвитку інновацій, 2018. 37 с.
6. Mertes A., Fischer D., Bruesch, Kevin C. Andermatt The Perceived Advantages of e-Participation and its Impact on Citizens' Willingness to Engage: Finding From the Canton of Zurich. *Swiss Yearbook of Administrative Sciences*. 2022. № 13 P. 131–148.
7. Online Consultations. URL: <http://surl.li/ujqnex> (дата звернення 27.03.2025).

Ліна ЦЮПКА*,
студентка 2-го курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КОНТРОЛЮ У СФЕРІ БАНКІВСЬКИХ ДІЯНЬ

Анотація. У статті досліджується адміністративно-правове регулювання банківського контролю, його основні принципи та механізми. Розглянуто роль державних регуляторів, таких як Національний банк України, у здійсненні нагляду за діяльністю банків, а також правові основи зовнішнього та внутрішнього контролю. Проаналізовано нормативні акти, які регулюють банківську сферу, та міжнародні стандарти, що впливають на банківський контроль. Окрему увагу приділено механізмам ризик-менеджменту, внутрішнього аудиту та заходам впливу, які застосовуються у разі порушень. Запропоновано можливі напрями вдосконалення банківського нагляду з урахуванням сучасних викликів та технологічних змін.

Abstract. The article examines the administrative and legal regulation of banking control, its basic principles and mechanisms. The role of state regulators, such as the National Bank of Ukraine, in supervising the activities of banks, as well as the legal basis of external and internal control, is considered. The normative acts that regulate the banking sector and international standards that affect banking control are analyzed. Special attention is paid to risk management mechanisms, internal audit and measures of influence that are applied in case of violations. Possible directions for improving banking supervision are proposed, taking into account modern challenges and technological changes.

Вступ. Банківська система є основою фінансової інфраструктури будь-якої сучасної держави, зокрема й України. Вона забезпечує обіг грошових коштів, кредитування економіки, залучення інвестицій і підтримку платіжних систем. Водночас банківська діяльність пов'язана з високими ризиками, такими як фінансові махінації, відмивання грошей чи банкрутство, що можуть дестабілізувати економіку. Адміністративний контроль у банківській сфері спрямований на підтримку фінансової дисципліни, запобігання зловживанням і забезпечення прозорості операцій. В Україні ці функції переважно покладені на Національний банк України (НБУ), який виступає головним регулятором.

Виклад основного матеріалу. Контроль у сфері банківських дій є

* Науковий керівник: К.Ю.Н., доцент кафедри права ВНАУ Андрій ПРАВДЮК

важливим елементом фінансової системи країни, оскільки він забезпечує стабільність та безпеку банківської діяльності. Адміністративно-правове регулювання контролю в цій сфері здійснюється за допомогою спеціальних органів та нормативних актів, які встановлюють правила та стандарти для діяльності банків та інших фінансових установ.

У більшості країн контроль за банківською діяльністю здійснюється спеціалізованими органами, такими як Національний банк або фінансові регулятори. Ці органи відповідають за нагляд за дотриманням банками законодавства та нормативних вимог, забезпечення їхньої ліквідності та капіталізації, а також за захист прав споживачів фінансових послуг [1].

Адміністративно-правовий контроль у банківському секторі — це система заходів, спрямованих на забезпечення відповідності діяльності банків законодавчим та нормативним вимогам.

Держава контролює банківську діяльність через систему органів влади, які здійснюють нагляд та застосовують санкції у разі порушень.

Основні цілі такого контролю:

- 1) забезпечення стабільності банківської системи;
- 2) захист прав вкладників і клієнтів банків;
- 3) протидія фінансовим махінаціям та шахрайству;
- 4) виконання міжнародних стандартів фінансового моніторингу.

Адміністративно-правове регулювання банківської діяльності в Україні ґрунтується на системі нормативних актів (табл.1):

Таблиця 1

Основні нормативні акти та їхній зміст

Назва нормативного акту	Основний зміст
Конституція України	Стаття 92 визначає, що основи банківської діяльності регулюються виключно законами.
Закон України «Про банки і банківську діяльність»	Цей закон встановлює правовий статус банків, порядок їх створення, ліцензування та ліквідації, а також основи нагляду.
Закон України «Про Національний банк України»	Визначає НБУ як центральний орган, відповідальний за монетарну політику та банківський нагляд.
Кодекс України про адміністративні правопорушення (КУпАП)	Передбачає санкції за порушення банківського законодавства, наприклад, за неподання звітності (ст. 163-1 КУпАП).
Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом»	Регулює фінансовий моніторинг.
Міжнародні стандарти	Україна адаптує Базельські принципи (Basel III), які встановлюють вимоги до капіталу та ліквідності банків.

Закон України «Про фінансову стабільність»	Регулює заходи щодо підтримання стабільності фінансової системи України.

Джерело: сформовано автором на основі [3,4,5,6].

Крім того, НБУ видає численні підзаконні акти — постанови, положення, інструкції. Наприклад, Постанова НБУ № 351 від 2015 року встановлює критерії оцінки ризиків банківської діяльності.

На сучасному етапі розвитку банківського регулювання правові механізми контролю у сфері банківської діяльності можна поділити на дві категорії: механізми зовнішнього контролю, які застосовують компетентні органи банківського нагляду щодо банків, та механізми внутрішнього контролю, які банки застосовують самостійно щодо внутрішніх процесів у рамках системи внутрішнього контролю.

До основних правових механізмів зовнішнього контролю у сфері банківської діяльності уявляється можливим віднести: встановлення обов'язкових економічних нормативів діяльності банків, визначення особливого порядку погодження набуття або збільшення істотної участі в банках, визначення особливого порядку погодження керівників банків, контроль за операціями з пов'язаними особами банків, призначення куратора банку, застосування заходів впливу [2].

Окрім цього, важливим елементом зовнішнього контролю є здійснення регулярного моніторингу фінансового стану банків, зокрема через обов'язкову звітність, аудит та перевірки регуляторними органами. Це дозволяє оперативно реагувати на виявлені порушення та мінімізувати ризики банкрутства фінансових установ. Також важливу роль відіграє інтеграція міжнародних стандартів банківського нагляду, таких як рекомендації Базельського комітету, що сприяє гармонізації регуляторної політики з найкращими світовими практиками.

Установлення обов'язкових економічних нормативів є базовим правовим механізмом контролю у сфері банківської діяльності, спрямованим на забезпечення стабільної діяльності банків, своєчасного виконання ними зобов'язань перед вкладниками, а також запобігання неправильному розподілу ресурсів і втраті капіталу через ризики, притаманні банківській діяльності.

З-поміж основних економічних нормативів діяльності банків слід відзначити нормативи капіталу, нормативи ліквідності, нормативи ризику та нормативи інвестування.

Економічні нормативи діяльності банків установлюються законодавчими актами та рішеннями органу банківського регулювання. Орган банківського нагляду на постійній основі здійснює моніторинг дотримання банками значень економічних нормативів. За їх порушення до банків можуть застосовуватися заходи впливу. Наприклад, в Україні за порушення значень обов'язкових

економічних нормативів Національний банк України може застосувати до банків такі заходи впливу, як письмове застереження; укладення письмової угоди з банком, за якою банк чи визначена угодою особа зобов'язується вжити заходів для усунення порушень, поліпшення фінансового стану банку; зупинення виплати дивідендів чи розподілу капіталу в будь-якій іншій формі; встановлення для банку підвищених економічних нормативів, підвищення резервів на покриття можливих збитків за кредитами та іншими активами; обмеження, зупинення чи припинення здійснення окремих видів здійснюваних банком операцій; накладення штрафу, віднесення банку до категорії проблемного або неплатоспроможного.

Іншим правовим механізмом контролю у сфері банківської діяльності є визначення особливого порядку погодження набуття або збільшення істотної участі в банках. Згідно з Основними принципами ефективного банківського нагляду Базельського комітету (принцип 6) зазначений механізм полягає в тому, що особа, яка має намір набути або збільшити істотну участь у банку, повинна повідомити про свій намір орган банківського нагляду та отримати погодження на набуття або збільшення істотної участі в банку. У процесі розгляду документів потенційного інвестора орган банківського нагляду здійснює його ідентифікацію, перевіряє його фінансовий стан та ділову репутацію [7].

Визначення істотної участі та граничного розміру корпоративних прав банку, при перевищенні якого особа повинна отримати погодження органу банківського нагляду, визначається в національному законодавстві. Так, згідно зі ст. 34 Закону України «Про банки і банківську діяльність» погодження Національного банку України необхідно отримувати у випадку, якщо внаслідок правочину особа буде прямо та/або опосередковано, самостійно чи спільно з іншими особами володіти 10, 25, 50 та 75 і більше відсотками статутного капіталу банку чи правами голосу акцій у статутному капіталі банку та/або незалежно від формального володіння справляти значний вплив на управління або діяльність банку [7].

Правові механізми системи внутрішнього контролю спрямовані на забезпечення ефективного та успішного функціонування банку, розсудливого ведення діяльності, адекватного виявлення, оцінки та мінімізації ризиків, надійності отримуваної інформації, дієвих адміністративних процедур та процедур звітності, дотримання вимог законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів, вимог органу банківського регулювання та нагляду, а також внутрішніх документів та рішень банку [1].

До основних правових механізмів внутрішнього контролю у сфері банківської діяльності уявляється можливим віднести ризик-менеджмент, комплаєнс-контроль та внутрішній аудит банку. Ризик-менеджмент (управління ризиками) – це процес, у рамках якого банк виявляє ризики, проводить оцінку їх величини, здійснює їх подальший моніторинг, забезпечує їх мінімізацію та контролює їх уникнення, а також здійснює оцінку достатності капіталу та ліквідності банку для покриття ризиків.

До основних ризиків, які виникають у діяльності банку, слід віднести кредитний ризик, ризик ліквідності, ризик зміни процентних ставок, роздрібний, ринковий, валютний, операційний, юридичний та стратегічний ризики, ризик репутації. У рамках системи управління ризиками в банках створюються системи раннього реагування, спрямовані на інформування компетентних органів банку про перевищення величини прийнятного рівня ризику. Незважаючи на наявність ефективної системи контролю, існують певні проблеми, такі як ризики фінансової нестабільності та необхідність постійного вдосконалення нормативної бази. Перспективи розвитку контролю полягають у впровадженні нових технологій для підвищення ефективності нагляду та забезпечення безпеки фінансової системи.

Висновок. Контроль у сфері банківських дій є ключовим механізмом забезпечення стабільності фінансової системи, захисту прав вкладників та запобігання ризикам у банківському секторі. Адміністративно-правове регулювання цього процесу здійснюється через систему законодавчих актів, міжнародних стандартів та діяльність спеціалізованих регуляторних органів, таких як Національний банк України. Правові механізми контролю включають як зовнішній нагляд з боку державних структур, так і внутрішні системи контролю, які банки впроваджують для управління ризиками та забезпечення фінансової безпеки. Важливу роль відіграють заходи впливу за порушення нормативних вимог, а також механізми фінансового моніторингу, спрямовані на боротьбу з шахрайством і відмиванням коштів. Незважаючи на розвинену систему контролю, банківська діяльність залишається під впливом економічних, політичних та технологічних викликів. Тому необхідним є постійне вдосконалення регуляторної бази, впровадження сучасних цифрових інструментів контролю та адаптація до міжнародних стандартів.

Список використаних джерел

1. Алієва В. Н., Форостяна С. В. Проблеми правового регулювання здійснення банківських операцій в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2014. Вип. 24. Т. 2. С. 114–116.
2. Бортник Н. П., Єсімов С. С. Банківська діяльність як об'єкт адміністративно-правового регулювання. *Наше право*. 2019. № 1. С. 175–182.
3. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 7 грудня 2000 року № 2121-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 5–6. Ст. 30.
4. Про Національний банк України: Закон України від 20 травня 1999 року № 679-XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 29. Ст. 238.
5. Про платіжні послуги: Закон України від 30 червня 2021 року № 1591-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text> (дата звернення: 27.03.2025).
6. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. Ст. 356.
7. Core Principles for Effective Banking Supervision (September 2012). URL: <http://www.bis.org/publ/bcbs230.pdf>. (дата звернення: 27.03.2025).

Анастасія БУРЛАЧЕНКО*,
студентка 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ СУДОВИХ ОРГАНІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ ЛЮДИНИ

Анотація. Актуальність теми полягає у здатності цих органів ефективно забезпечувати дотримання прав людини, не порушуючи при цьому принципи суверенітету держав.

Метою цієї статті є оцінка функцій міжнародних судів у захисті прав людини та їх взаємодія з принципом державного суверенітету, а також вивчення теоретичних і практичних проблем, які виникають на цьому шляху.

У статті проаналізовано роль міжнародних судових органів у забезпеченні прав людини, а також їхній вплив на суверенітет держав і баланс між універсальними правами і національними інтересами.

Abstract. The relevance of the topic lies in the ability of these bodies to effectively ensure compliance with human rights, without violating the principles of state sovereignty.

The purpose of article is to assess the functions of international courts in protecting human rights and their interaction with the principle of state sovereignty, as well as to study the theoretical and practical problems that arise along the way.

This article analyzes the role of international judicial bodies in ensuring human rights, as well as their impact on the sovereignty of states and the balance between universal rights and national interests.

Вступ. Права людини є фундаментальними правами та свободами, які гарантуються міжнародними договорами і конвенціями, зокрема Загальною декларацією прав людини (від 10 грудня 1948 року), Міжнародним пактом про громадянські і політичні права (від 16 грудня 1966 року) та іншими. Вони не залежать від громадянства особи чи місця її проживання і повинні забезпечуватися на глобальному рівні. Міжнародні судові органи відіграють важливу роль у забезпеченні цих прав, однак їх діяльність іноді стикається з викликами, зокрема у контексті суверенітету держав. Тема дослідження є надзвичайно актуальною, оскільки багато країн мають складнощі у виконанні міжнародних рішень, що ставить під питання баланс між державним суверенітетом і універсальними правами людини.

* Науковий керівник – : к.пед.н., доцент кафедри права ВНАУ - Маньгора В. В.

Виклад основного матеріалу. Міжнародні судові органи забезпечують правозахист у випадках порушення прав людини, коли національні судові системи не здатні чи не бажають здійснювати належний захист. Водночас існують серйозні виклики в реалізації їх рішень, що пов'язані з потенційним обмеженням суверенітету держав. У цих умовах важливо оцінити, як міжнародні суди можуть оптимально забезпечувати баланс між захистом універсальних прав людини та повагою до національних інтересів держав.

Серед основних міжнародних судових органів, що займаються захистом прав людини, виділяються:

- *Міжнародний суд ООН (International Court of Justice, ICJ)* є головним судовим органом Організації Об'єднаних Націй. Його юрисдикція охоплює міждержавні спори, а також консультативні висновки з юридичних питань. Суд сприяє мирному вирішенню конфліктів між державами та зміцненню міжнародного права відповідно до Статуту ООН [1]. Наприклад, у справі «*Конго проти Уганди*» (2005), Суд визнав порушення міжнародного гуманітарного права та прав людини з боку Уганди [2].

- *Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ)* є ключовим регіональним механізмом захисту прав людини в Європі. Його юрисдикція поширюється на всі держави-члени Ради Європи, які ратифікували Європейську конвенцію з прав людини. Суд розглядає індивідуальні заяви про порушення прав і свобод, гарантованих Конвенцією, після вичерпання національних засобів захисту [3]. Наприклад, справа «*Ханді проти Великої Британії*» (2004) вплинула на перегляд законодавства щодо затримання без суду осіб, підозрюваних у тероризмі [4].

- *Міжнародний кримінальний суд (МКС)* розглядає справи про особливо тяжкі злочини, такі як геноцид, воєнні злочини та злочини проти людяності. Він доповнює національні системи кримінальної юрисдикції та діє відповідно до Римського статуту (1998 р.) [5; 6]. Наприклад: справа проти колишнього президента Кот-д'Івуару Лорана Гбагбо, якого було звинувачено у злочинах проти людяності [5].

- *Регіональні судові органи:* до таких установ належать Міжамериканський суд з прав людини, Африканський суд з прав людини і народів та Арабський суд з прав людини. Вони забезпечують захист прав у відповідних регіонах і виступають додатковими механізмами для реалізації універсальних стандартів.

- *Міжамериканський суд з прав людини* є незалежним судовим органом, що виконує функції тлумачення та застосування положень Міжамериканської конвенції з прав людини. Право звертатися до Суду мають виключно держави-учасниці Конвенції, а також Міжамериканська комісія з прав людини. Наприклад, справа «*González et al. (Cotton Field) v. Mexico*» (2009), де Міжамериканський суд визнав відповідальність держави за гендерно-зумовлені вбивства [7].

- *Африканський суд з прав людини і народів (АСПЛН)* є ключовим елементом африканського регіонального механізму захисту прав людини. Його відносно недавня історія функціонування демонструє цікавий досвід еволюції

правозахисного дискурсу в Африці, незаперечних успіхів, прорахунків та викликів на цьому шляху.

Діяльність міжнародних судових органів нерідко викликає дискусії щодо обмеження суверенітету держав. Принцип державного суверенітету визначає право держави на незалежне управління своїми внутрішніми справами. Наприклад:

- *Суверенітет держав*: однак участь у міжнародних угодах і договорах зобов'язує держави до дотримання загальноприйнятих стандартів прав людини. Деякі країни сприймають втручання міжнародних судових органів як загрозу їхньому суверенітету, особливо коли рішення суперечать національному законодавству або політичним інтересам.

- *Універсальні права людини*: міжнародні судові органи можуть бути сприйняті деякими країнами як втручання в їхній внутрішній суверенітет, особливо коли рішення цих судів суперечать національному законодавству чи політичним інтересам.

Практичні аспекти діяльності міжнародних судових органів. Судова практика цих органів включає аналіз ключових справ щодо порушень прав людини. Наприклад, рішення ЄСПЛ часто впливають на розвиток законодавства країн Європи щодо захисту особистих даних або свободи слова [3]. Однак виконання рішень іноді стикається із перешкодами через суперечності між національним законодавством і вимогами міжнародного права.

Конфлікт між державним суверенітетом і міжнародним правом. Конфлікти виникають тоді, коли держави намагаються збалансувати свої внутрішні інтереси із зобов'язаннями перед міжнародною спільнотою. Рішення Міжнародних судів можуть змусити країни змінити своє законодавство для приведення його у відповідність до стандартів захисту прав і свобод людини.

Наприклад: у 2017 році Росія прийняла закон, який дозволяє Конституційному суду не виконувати рішення ЄСПЛ, якщо вони суперечать Конституції РФ [8].

Перспективи розвитку міжнародної юстиції у сфері прав людини. Реформи існуючих інститутів можуть підвищити ефективність забезпечення дотримання людських свобод глобально. Новітні виклики включають використання цифрових технологій для посилення контролю за дотриманням цих прав під час кризових ситуацій (міграційні потоки тощо).

Виклики та перспективи:

1. *Політизація рішень*. Деякі рішення міжнародних судів викликають критику через можливу політичну заангажованість або конфлікт із національними інтересами держав.

2. *Невиконання рішень*. Виконання рішень міжнародних судових органів залежить від доброї волі держав, що може створювати перешкоди для ефективного захисту прав людини. Наприклад, Туреччина неодноразово ігнорувала рішення ЄСПЛ у справах, пов'язаних з політичними в'язнями.

3. *Обмежена юрисдикції*. У деяких випадках міжнародні суди не мають

повноважень розглядати певні категорії справ, особливо коли йдеться про нові сфери, як-от кіберправа чи екологічні права.

Висновок. Отже, міжнародні судові органи відіграють важливу роль у захисті прав людини, оскільки вони дозволяють забезпечити дотримання універсальних стандартів прав людини там, де національні системи не здатні їх гарантувати.

Проте, ці органи повинні діяти обережно, не порушуючи принципів суверенітету, і водночас забезпечувати реалізацію універсальних стандартів. З огляду на нові виклики, такі як цифрові технології та нові загрози (наприклад, глобальні кризи чи міграційні потоки), є важливим продовжити реформи існуючих міжнародних судових інститутів, зокрема розширити їх юрисдикцію для охоплення нових правових сфер.

Майбутнє міжнародної юстиції залежить від її здатності оперативно реагувати на нові виклики, підтримувати довіру держав і громадян та забезпечувати справедливість на глобальному рівні.

Список використаних джерел:

1. Cour international de Justice. URL: <https://www.icj-cij.org/home> (дата звернення: 12.04.2025).
2. Збройні дії на території Конго (Демократична Республіка Конго (ДПК) проти Уганди. HUDOC - European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-153724> (дата звернення: 12.04.2025).
3. European Court of Human Rights. URL: <https://www.echr.coe.int/> (дата звернення: 12.04.2025).
4. Справа Хан проти Об'єднаного Королівства : Справа; Рада Європи від 12.05.2000 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/980_020 (дата звернення: 12.04.2025).
5. Міжнародний кримінальний суд (МКС) URL: <https://www.dw.com/uk/miznarodnij-kriminalnij-sud-mks/t-18836549> (дата звернення: 12.04.2025).
6. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду : Статут; Міжнародні суди від 17.07.1998 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_588 (дата звернення: 12.04.2025).
7. González et al. (Cotton Field) v. Mexico. Judgment of November 16, 2009 // Inter-American Court of Human Rights. URL: https://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_205_ing.pdf (дата звернення: 12.04.2025).
8. Путін дозволив Конституційному суду ігнорувати рішення ЄСПЛ - BBC News Україна. BBC News Україна. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/news_in_brief/2015/12/151215_or_russia_echr?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 12.04.2025).

Іван ВОЛОВОДІВСЬКИЙ*,
студент 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРИНЦИПІВ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА В ДОБУ НОВІТНІХ МІЖНАРОДНИХ КОНФЛІКТІВ

Анотація. У статті досліджується еволюція та трансформація основоположних принципів міжнародного права під впливом сучасних міжнародних конфліктів. Акцент зроблено на тому, як змінюються уявлення про суверенітет, невтручання, колективну безпеку й гуманітарне право в контексті нових викликів – гібридних війн, тероризму та кібератак. Матеріал базується на аналізі конкретних кейсів і нормативно-правової бази, що дозволяє зрозуміти тенденції майбутнього розвитку міжнародного права. Важливо також враховувати, як ці зміни впливають на міжнародну співпрацю та механізми вирішення конфліктів. Дослідження підкреслює необхідність адаптації міжнародних норм до нових реалій, щоб забезпечити ефективний захист прав людини та підтримку миру у світі.

Abstract. The article examines the evolution and transformation of fundamental principles of international law under the influence of contemporary international conflicts. It emphasizes how perceptions of sovereignty, non-intervention, collective security, and humanitarian law are changing in the context of new challenges such as hybrid wars, terrorism, and cyberattacks. The material is based on the analysis of specific cases and legal frameworks, allowing for an understanding of future trends in the development of international law. It is also important to consider how these changes impact international cooperation and conflict resolution mechanisms. The research highlights the need to adapt international norms to new realities to ensure effective protection of human rights and support for peace worldwide.

Вступ. Принципи міжнародного права завжди були орієнтиром у регулюванні відносин між державами. Але ХХІ століття поставило перед юриспруденцією нові виклики. Світ змінився – разом із ним трансформується й міжнародне право. Конфлікти більше не мають чітко окреслених ліній фронту, сторони можуть бути не лише державами, а й недержавними утвореннями. Це змушує переглядати традиційні підходи та принципи, які ще вчора здавались незаперечними. Сучасні технології, такі як кібернетика та штучний інтелект, також вносять нові елементи у міжнародні відносини, створюючи потребу в

* Науковий керівник – : к.пед.н., доцент кафедри права ВНАУ - Маньгора В. В.

нових правових нормах. Крім того, глобалізація та міжкультурні взаємодії ускладнюють питання юрисдикції та відповідальності, адже дії однієї держави можуть мати наслідки для багатьох інших. У цьому контексті важливо адаптувати міжнародне право до нових реалій, щоб забезпечити ефективний захист прав людини та підтримувати мир у світі.

Виклад основного матеріалу. Принцип заборони агресії: між Резолюцією 3314 ООН і сучасними реаліями-зі ст. 2. пункту 4 Статуту ООН, агресія є найтяжчим міжнародним злочином [1]. Однак вторгнення РФ в Україну в 2022 році показало, що механізми притягнення до відповідальності агресора залишаються згідно слабкими. На думку Антоніу Гутерріша, «війна в Україні - це виклик усьому міжнародному правопорядку». Спроби РФ виправдати агресію «захистом російськомовного населення» суперечать принципу «*jus ad bellum*» та рішенням Міжнародного Суду ООН щодо тимчасових заходів у справі «Україна vs Росія». Сучасна практика свідчить про системну кризу механізмів запобігання агресії. Зокрема, право вето в Раді Безпеки ООН, яким постійно користується РФ, паралізувало можливість ухвалення ефективних рішень щодо припинення агресії. Це актуалізує дискусію щодо реформи системи колективної безпеки, зокрема через обмеження права вето у справах, що стосуються масових порушень прав людини. Крім того, зростає значення регіональних організацій у забезпеченні безпеки. Наприклад, рішення ЄС про фінансову та військову підтримку України, а також застосування санкцій проти РФ демонструють нові підходи до реалізації принципу заборони агресії [2]. Однак відсутність єдиного механізму притягнення до відповідальності на міжнародному рівні залишається серйозною проблемою. Важливим аспектом є також розвиток інструментів документування злочинів агресії. Міжнародні організації, такі як ООН та Міжнародний кримінальний суд, активно залучають сучасні технології для фіксації доказів воєнних злочинів. Це створює передумови для майбутніх судових процесів, зокрема щодо створення Спеціального трибуналу за злочин агресії проти України. Таким чином, принцип заборони агресії потребує подальшого розвитку та адаптації до нових викликів, зокрема через посилення ролі регіональних організацій, реформу ООН та вдосконалення механізмів документування злочинів. Суверенітет і невтручання: нові виміри. Принцип суверенітету ст. 2 пункт 1 Статуту ООН стикається з викликами у вигляді підтримки сепаратизму (наприклад, «визнання» РФ «ДНР» та «ЛНР») та гібридних атак (кібероперації, інформаційні кампанії). Згідно з дослідженням Талліаферро у 2023 році, сучасні технології дозволяють порушувати суверенітет без прямого військового втручання, що потребує переосмислення поняття «збройний напад» у контексті ст. 51 Статуту ООН [3].

Сучасні загрози суверенітету набувають все більш складних форм. Особливу небезпеку становлять так звані «м'які силові» методи впливу, коли держава-агресор уникає прямої збройної агресії, але системно підриває стабільність іншої країни через економічний тиск, маніпуляції інформаційним простором та підтримку антиурядових сил. Це створює правову невизначеність,

оскільки такі дії важко кваліфікувати як пряме порушення міжнародного права.

Новим викликом для принципу невтручання стали кібероперації, які можуть мати руйнівні наслідки, порівнянні з традиційними збройними нападами. Зокрема, атаки на критичну інфраструктуру, системи державного управління або фінансові установи можуть паралізувати функціонування цілої держави. Однак міжнародне право поки що не має чітких механізмів протидії таким загрозам та кваліфікації їх як порушення суверенітету. Особливу увагу привертає проблема використання третьої сторони для обходу принципу невтручання. Наприклад, залучення приватних військових компаній, найманців або непряма підтримка терористичних організацій дозволяє державам-агресорам уникати прямої відповідальності. Це вимагає перегляду існуючих міжнародно-правових норм щодо визначення участі держави у збройних конфліктах. Розвиток технологій штучного інтелекту та автономних систем зброї ще більше ускладнює захист суверенітету. Виникнення «гібридних війн нового покоління», де ключову роль відіграють не людські фактори, а алгоритми та автоматизовані системи, ставить питання про необхідність корінного переосмислення традиційних принципів міжнародного права у цифрову епоху. Атаки на критичну інфраструктуру (наприклад, кібернапад на українські енергосистеми в 2014–2025 роках) піднімають питання про межі самооборони. Коли кібератака призводить до відключення енергосистем, паралічу фінансових установ або порушення роботи медичних закладів, її наслідки можуть бути катастрофічнішими, ніж від звичайного збройного нападу. Однак міжнародне право досі не виробило чітких критеріїв, за яких такі дії можуть бути визнані достатньо серйозними для застосування ст. 51 Статуту ООН.

Важливим аспектом є питання атрибуції кібератак. На відміну від традиційних збройних нападів, де агресора часто можна ідентифікувати візуально або через технічні засоби, кібероперації дозволяють приховувати справжнє джерело атаки. Це створює ризик помилкового застосування права на самооборону проти невинних сторін або ескалації конфлікту через неправильну інтерпретацію подій.

Крім того, виникає питання про пропорційність заходів самооборони в кіберпросторі. Якщо держава відповідає на кібератаку традиційними збройними силами, чи не порушує вона принципів міжнародного гуманітарного права? Наприклад, у відповідь на злам державних серверів нанести авіа удар по кіберцентру супротивника може бути визнано надмірним. Це вимагає розробки нових стандартів відповідності між засобами нападу та методами захисту.

Окремої уваги заслуговує роль колективної безпеки в умовах кіберзагроз. НАТО вже визнало кіберпростір п'ятим виміром ведення війни (поряд із суходолом, морем, повітрям і космосом), що відкриває можливість застосування ст. 5 Північноатлантичного договору у разі масштабних кібератак [4]. Однак механізми колективного захисту в кіберпросторі ще не до кінця сформовані, що зберігає значні правові невизначеності для міжнародної спільноти.

Таким чином, розвиток технологій вимагає перегляду традиційних

підходів до права на самооборону, зокрема через:

- 1) уточнення понять «збройний напад» і «агресія» для кіберпростору;
- 2) встановлення чітких критеріїв пропорційності заходів самооборони;
- 3) вдосконалення інструментів колективного реагування на кіберзагрози.

Створення Спеціального трибуналу за агресію проти України може стати прецедентом для подолання імунітету глав держав. Як зазначає А. Кассез, подібні механізми зміцнюють індивідуальну кримінальну відповідальність, але потребують політичної підтримки [5]. Використання БПЛА, автономних систем зброї та ШІ у війні порушує принципи проведення розрізнення ст. 48 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій. Доповідь Міжнародного комітету Червоного Хреста наголошує: автоматизація загрожує гуманітарним нормам, якщо контроль над рішеннями делеговано алгоритмам [6]. Лише синтез традиційних імперативів і інноваційних механізмів зможе запобігти ерозії міжнародного правопорядку.

Висновок. Сучасні конфлікти виступають каталізатором трансформації міжнародного права. Класичні принципи, такі як суверенітет і заборона агресії, потребують адаптації до кіберпростору, гібридних загроз і технологізації війни. Україна, як жертва масштабної агресії, стала полігоном для тестування нових правових підходів - від міжнародних санкцій до прецедентів у галузі відшкодування шкоди. Для збереження релевантності міжнародне право має розвиватися у напрямках: чіткості критеріїв кваліфікації кібератак як збройних нападів; посиленню інструментів притягнення агресорів до відповідальності (на кшталт Спеціального трибуналу); регульованої інтеграції етики ШІ у гуманітарні норми.

Список використаних джерел:

1. Статут Організації Об'єднаних Націй від 24 жовтня 1945 р. URL:<https://www.un.org/ru/about-us/un-charter/full-text> (дата звернення 08.04.2025)
2. Council decision (cfsp) «Concerning restrictive measures in response to the recognition of the non-government controlled areas of the Donetsk and Luhansk oblasts of Ukraine and the ordering of Russian armed forces into those areas» of 23 February 2022. № 2022/266. *Official Journal of the European Union* URL:<https://eur-lex.europa.eu/eli/dec/2022/266/oj> (дата звернення 08.04.2025)
3. Таліаферро Дж. Суверенітет у епоху кібервійн / пер. з англ. Кембрідж: Cambridge University Press, 2023. 450 с.
4. Північноатлантичний договір від 4 квітня 1949 р. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm (дата звернення 08.04.2025)
5. Кассезе А. Спеціальний трибунал за агресію проти України: правовий прорив. *Міжнародний журнал кримінального правосуддя*. 2022. № 20. С. 539-558.
6. Міжнародний комітет Червоного Хреста. Автономна зброя та міжнародне гуманітарне право: новий звіт. 2023. 2 с.

Іван ВОЛОВОДІВСЬКИЙ*,
студент 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЛІЦЕНЗУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ

***Анотація.** Ліцензування господарської діяльності є важливим елементом державного регулювання економічних відносин в Україні, сприяючи забезпеченню якості та безпеки товарів і послуг. Однак, існуюча система ліцензування стикається з низкою проблем, які потребують уваги та вдосконалення. Зокрема, надмірна бюрократизація та обтяжливі процедури ліцензування створюють значні труднощі для суб'єктів господарювання, що негативно позначається на розвитку бізнес-середовища. Розширення переліку видів діяльності, що підлягають ліцензуванню, та недостатня ефективність роботи регуляторних органів ускладнюють підприємницьку діяльність.*

***Abstract.** Licensing of economic activity is an important element of state regulation of economic relations in Ukraine, contributing to ensuring the quality and safety of goods and services. However, the existing licensing system faces a number of problems that require attention and improvement. In particular, excessive bureaucratization and burdensome licensing procedures create significant difficulties for business entities, which negatively affects the development of the business environment. The expansion of the list of activities subject to licensing and the insufficient efficiency of regulatory authorities complicate entrepreneurial activity.*

Вступ. Ліцензування господарської діяльності є невід'ємною складовою правового регулювання економіки в Україні, сприяючи забезпеченню якості та безпеки товарів і послуг. Однак, існуюча система ліцензування стикається з низкою проблем, які потребують уваги та вдосконалення. Зокрема, недостатня чіткість деяких норм законодавства призводить до неоднозначного тлумачення та застосування. Це створює труднощі для суб'єктів господарювання та органів ліцензування. Процедура отримання ліцензії включає кілька етапів: подання заяви, перевірку відповідності ліцензійним умовам, прийняття рішення про видачу або відмову у видачі ліцензії. Однак на практиці виникають затримки та бюрократичні перепони, що ускладнюють цей процес. Адміністративний контроль за дотриманням ліцензійних умов є необхідним для запобігання порушенням та забезпечення добросовісної конкуренції. Однак надмірний контроль може створювати додаткові бар'єри для бізнесу.

* Науковий керівник – к.ю.н., доцент кафедри права ВНАУ Маньгора Т.В.

Виклад основного матеріалу. Ліцензування господарської діяльності є важливим інструментом державного регулювання, спрямованим на забезпечення якості та безпеки товарів і послуг. Законодавство України в цій сфері зазнало значних змін, зокрема прийняття Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» [1]. Цей закон встановлює основні принципи та процедури ліцензування, спрямовані на спрощення та дерегуляцію бізнес-середовища. Однак, попри позитивні зміни, існують проблеми правозастосування, які потребують уваги. Зокрема, недостатня чіткість норм законодавства призводить до неоднозначного тлумачення та застосування [2, с. 19]. Це створює труднощі для суб'єктів господарювання та органів ліцензування.

Процедура отримання ліцензії включає кілька етапів: подання заяви, перевірку відповідності ліцензійним умовам, прийняття рішення про видачу або відмову у видачі ліцензії. Однак на практиці виникають затримки та бюрократичні перепони, що ускладнюють цей процес [3, с. 35]. Адміністративний контроль за дотриманням ліцензійних умов є необхідним для запобігання порушенням та забезпечення добросовісної конкуренції. Однак надмірний контроль може створювати додаткові бар'єри для бізнесу.

Таблиця 1

Розподіл ліцензіатів за видами господарської діяльності

Вид діяльності	Кількість ліцензіатів
Діяльність у сфері телекомунікацій	150
Діяльність у сфері енергетики	120
Діяльність у сфері транспорту	100
Діяльність у сфері будівництва	80
Діяльність у сфері медичних послуг	60

Джерело: [4, с. 65]

Таблиця 2

Порівняння основних етапів ліцензування в Україні

Етап ліцензування	Опис етапу	Проблеми та труднощі
1. Підготовка документів	Підготовка всіх необхідних документів для подання заяви	Відсутність чітких вказівок щодо формату документів
2. Подання заяви	Заява подається до відповідного органу ліцензування	Затримки при поданні заяви, перевантажені органи
3. Розгляд заяви	Орган ліцензування перевіряє подану заяву	Відсутність чітких критеріїв для прийняття рішення
4. Видача ліцензії	Ліцензія видається після підтвердження відповідності вимогам	Тривалість процесу видачі ліцензії, бюрократичні затримки
5. Контроль за дотриманням умов ліцензії	Перевірка виконання ліцензійних умов та вимог	Надмірний адміністративний контроль, штрафи

Джерело: [5, с. 22]

Висновки. Ліцензування господарської діяльності в Україні є важливим інструментом державного регулювання, спрямованим на забезпечення якості та

безпеки товарів і послуг. Незважаючи на позитивні зміни, такі як спрощення процедур та дерегуляція, існують проблеми правозастосування, зокрема недостатня чіткість норм законодавства, що призводить до неоднозначного тлумачення та застосування. Процедура отримання ліцензії потребує вдосконалення, оскільки затримки та бюрократичні перепони ускладнюють цей процес. Адміністративний контроль за дотриманням ліцензійних умов є необхідним, але надмірний контроль може створювати додаткові бар'єри для бізнесу.

Впровадження зазначених заходів сприятиме створенню сприятливого бізнес-клімату, стимулюючи економічний розвиток та залучення інвестицій в Україну.

Список використаних джерел:

1. Про ліцензування видів господарської діяльності : Закон України від 02.03.2015 № 222-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/go/222-19> (дата звернення: 08.04.2025).

2. Колесник І. М. Проблеми правового регулювання ліцензування господарської діяльності в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2022. № 3. С. 17–22.

3. Проблеми ліцензування господарської діяльності в Україні. *Вісник ДДУВС*. 2022. № 4. С. 31–38. URL: <https://visnik.dduvs.edu.ua/> (Дата звернення 08.04.2025)

4. Ковальчук О. І. Ліцензування в Україні: проблеми та перспективи розвитку. *Юридичний журнал*. 2021. № 8. С. 60–65. URL: <https://www.law-journal.com.ua/> (Дата звернення 08.04.2025)

5. Олефіренко І. В. Ліцензування господарської діяльності як механізм регулювання економічних відносин в Україні. *Актуальні проблеми права. Юридичний журнал*. 2020. № 5. С. 21–26. URL: <https://jurist.ua/> (Дата звернення 08.04.2025)

Вікторія ДАНЧЕВСЬКА*,
студентка 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ДОСЛІДЖЕННЯ ФАКТОРІВ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА КРИМІНАЛЬНУ ПОВЕДІНКУ НЕПОВНОЛІТНІХ

Анотація. У статті досліджено актуальні питання, що стосуються факторів, які впливають на кримінальну поведінку неповнолітніх. Проаналізовано різноманітні соціальні, психологічні та культурні чинники, які можуть сприяти розвитку девіантної поведінки серед молоді. Особливу увагу приділено впливу родинного середовища, рівня соціальної підтримки, а також проблемам, пов'язаним з освітою та взаємодією з однолітками. Вивчено роль медіа, інтернет-культури та вулиць у формуванні світогляду підлітків. Також акцентовано на значенні психоемоційного стану та особистісних характеристик, таких як імпульсивність, низька самооцінка та схильність до ризику. Зроблено висновки щодо необхідності запровадження ефективних соціальних програм і заходів для попередження кримінальної поведінки серед неповнолітніх, зокрема через підтримку сім'ї, розвиток освітніх ініціатив та створення позитивного соціального середовища.

Abstract. The article examines current issues related to factors that affect the criminal behavior of minors. Various social, psychological and cultural factors that can contribute to the development of deviant behavior among young people are analyzed. Particular attention is paid to the influence of the family environment, the level of social support, as well as problems related to education and interaction with peers. The role of the media, Internet culture and streets in shaping the worldview of adolescents is studied. The importance of the psycho-emotional state and personal characteristics, such as impulsivity, low self-esteem and risk-taking, is also emphasized. Conclusions are drawn regarding the need to introduce effective social programs and measures to prevent criminal behavior among minors, in particular through family support, the development of educational initiatives and the creation of a positive social environment.

Вступ. Запобігання злочинності неповнолітніх в Україні є однією з найважливіших та найскладніших проблем для суспільства та держави. Зростання рівня злочинності серед неповнолітніх, зокрема осіб віком 14-18 років, є тривожним сигналом для соціального розвитку та вимагає негайних заходів

* Науковий керівник – к.ю.н., доцент кафедри права ВНАУ Маньгора Т.В.

щодо попередження протиправної поведінки. Нинішній стан цієї проблеми вказує на необхідність активізації запобіжної роботи, пошуку та реалізації нових профілактичних стратегій, спрямованих на локалізацію рівня злочинності серед молоді.

Високий рівень кримінальної діяльності неповнолітніх свідчить про наявні прогалини в організації профілактичної роботи, що вимагає нових підходів у системі запобігання. Створення ефективної системи попередження злочинності неповнолітніх на нових засадах, розбудова відповідної законодавчої бази та активне залучення громадськості до цієї діяльності є нагальною потребою. Важливим аспектом є врахування регіональних особливостей та соціальних впливів, які безпосередньо впливають на поведінку підлітків, що потребує більш адресного та специфічного підходу до запобігання злочинності.

Проблема, що постала перед правоохоронними органами, полягає в труднощах застосування ефективних запобіжних заходів, особливо на регіональному рівні, що не сприяє стабілізації кримінологічної ситуації. Тому дослідження факторів, які впливають на кримінальну поведінку неповнолітніх, є важливим кроком до розробки більш ефективних методів попередження злочинності серед молоді, з урахуванням специфіки соціальних, психологічних та економічних чинників.

Виклад основного матеріалу. Молодь є однією з найдинамічніших і найактивніших частин суспільства, і будь-які зміни в макросередовищі, зазвичай, мають на неї сильний і часто бурхливий вплив. До макросередовища належать соціально-економічні, політичні, організаційно-адміністративні, культурні, правові та ідеологічні явища і процеси, які відображають рівень розвитку суспільства та його культурну зрілість. Очевидно, що чим більш розвинена економіка, стабільніша правова система та вищий рівень освіти й культури населення, тим нижчий рівень злочинності в країні, оскільки слабшає дія основних причин і умов, що сприяють злочинності. Оскільки чинників, які впливають на вчинення злочинів молоддю, дуже багато, у цій статті ми зосередимося на соціально-економічних аспектах.

Молодь, в контексті цього дослідження, — це особи віком від 14 до 18 років, які знаходяться на етапі формування особистості, життєвих орієнтирів і переходу від залежності від родини та школи до самостійного життя. Це період, коли молодь усвідомлює загальноприйняті соціальні цінності і починає виконувати свої особисті функції в суспільстві.

Одним із основних факторів, що впливають на кримінальну поведінку неповнолітніх, є соціально-економічні умови, в яких вони живуть. Бідність, безробіття, низький рівень освіти та соціальна нерівність можуть сприяти формуванню у підлітків негативного ставлення до суспільства, що в свою чергу може стати однією з причин вчинення злочинів. Відсутність стабільності в сім'ї, нестача матеріальних ресурсів, а також незадоволеність основних соціальних потреб можуть сприяти виникненню у молоді відчуття безвиході та агресії, що може призвести до скоєння правопорушень.

Загальновідомо, що психіка неповнолітніх характеризується підвищеною емоційністю, схильністю до навіювань та глибоким сприйняттям будь-яких ситуацій, що часто призводить до надмірного переживання. Тому мотиви скоєння злочинів серед підлітків часто зумовлені їхнім сприйняттям оточення та соціального середовища загалом. Сім'я відіграє ключову роль у формуванні особистості дитини, оскільки, спостерігаючи за поведінкою батьків і їхнім стилем життя, дитина, фактично, копіює ці моделі. Враховуючи це, вважаємо за важливе виокремити основні сімейні фактори, які, на нашу думку, значно впливають на формування мотивів правопорушень серед неповнолітніх у сучасному суспільстві. Зокрема, сімейне неблагополуччя може мати суттєвий вплив на розвиток підлітка, спонукаючи його до вчинення незаконних та аморальних вчинків, що є проявом злочинної поведінки.

Обставини, які виникають у сім'ях, де дитину виховує лише один з батьків або де один із батьків страждає від алкогольної чи наркотичної залежності, створюють прогалини в стосунках між батьками та дітьми. Батьки повинні проявляти зацікавленість у житті своїх дітей, перевіряти їх активність у соціальних мережах або обмежувати час, проведений у них. Оскільки деякі матеріали з соціальних мереж можуть негативно впливати на психіку і поведінку, спричиняючи розвиток агресії та безпричинної жорстокості до жертв насильницьких злочинів.

У віці від 13 до 18 років важливим фактором формування особистості неповнолітнього є його соціальне середовище, яке може здійснювати як позитивний, так і негативний вплив на цей процес. Зазвичай вибір способів дозвілля підлітків не завжди визначається їх власними бажаннями, а радше залежить від впливу однолітків і знайомих. Соціальне середовище, в якому перебуває підліток, має здатність формувати його погляди і стереотипи, інколи включаючи антисоціальні та правопорушні. Проблеми з формуванням моральних цінностей і поведінки часто виникають через несприятливі умови життя, виховання та вплив негативних факторів з навколишнього середовища. Основні переживання підлітків часто пов'язані з їхніми взаєминами з однолітками і страхом втратити авторитет серед них. Друзі виконують важливу роль у житті підлітка, оскільки часто з ними обговорюються проблеми, які не можна поділити з дорослими. Інформація, отримана від друзів, здебільшого сприймається підлітками як більш достовірна, ніж поради дорослих. У процесі спілкування з друзями підлітки можуть знаходити підтримку та розуміння своїх вікових переживань. Друзі з кримінальним минулим або з родин, що мають соціальні проблеми, можуть значно вплинути на поведінку неповнолітнього, часто підштовхуючи його до протиправних вчинків. Такі підлітки об'єднуються в групи, проводячи час разом, що часто призводить до негативних форм дозвілля, таких як вживання алкоголю або наркотичних засобів. Негативне оточення поступово нарощує свій вплив, що значно знижує ефективність позитивних соціальних впливів.

Якщо брати до уваги психологічний стан неповнолітніх, то він

безпосередньо впливає на їх поведінку. На етапі підліткової зрілості молодь часто переживає сильні емоційні потрясіння через внутрішні суперечності, труднощі адаптації до соціальних вимог, конфлікти з авторитетами. Всі ці фактори можуть призвести до розвитку імпульсивної поведінки, підвищеної агресивності, депресії чи навіть суїцидальних нахилів, що в свою чергу підвищує ризик скоєння злочинів. Більш того, недооцінка важливості емоційного розвитку підлітків та відсутність належної психологічної підтримки може призвести до серйозних наслідків.

Школа та інші освітні заклади також мають значний вплив на поведінку неповнолітніх. Негативний досвід у навчальних закладах, такі як булінг, низька успішність, конфлікти з однолітками чи вчителями, можуть призвести до соціальної ізоляції та зниження самооцінки підлітка. В таких умовах молодь може почати шукати «підтримки» в кримінальних колах або серед осіб, які демонструють девіантну поведінку. Важливу роль відіграє також якість та доступність психологічної допомоги в школах, яка може допомогти запобігти виникненню кримінальних вчинків.

Нормативно-правова основа для запобігання злочинній поведінці неповнолітніх складається з Конституції України, відповідних кодексів, законів, указів Президента, постанов Кабінету Міністрів, а також відомчих нормативно-правових актів, державних програм та інших документів. Відповідно до положень Конституції України та Конвенції ООН про права дитини, 26 квітня 2001 року в Україні був прийнятий Закон «Про охорону дитинства». Цей закон визначає охорону дитинства як стратегічний національний пріоритет, спрямований на забезпечення прав дитини, включаючи право на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист і всебічний розвиток. Закон також встановлює основні принципи державної політики в цій галузі, що є важливим заходом для запобігання злочинній поведінці серед неповнолітніх правопорушників [1].

Профілактика кримінальної поведінки серед неповнолітніх є важливим напрямом роботи, спрямованим на запобігання розвитку злочинності в молодіжному середовищі. Вона вимагає комплексного підходу та включає різноманітні методи, що охоплюють різні сфери життя підлітків.

Одним із основних аспектів профілактики є соціально-психологічна допомога неповнолітнім. У цей період життя особистість підлітка активно формується, тому на нього значно впливають як позитивні, так і негативні фактори з навколишнього середовища. Психологічна підтримка, індивідуальні консультації, психотерапія та тренінги допомагають підліткам справлятися з внутрішніми переживаннями, конфліктами та стресами, які можуть стати причиною проявів агресії або правопорушень. Важливою складовою є також робота з групами ризику, тобто з тими підлітками, які зазвичай перебувають в умовах, що сприяють розвитку антисоціальних рис поведінки. Психологічні програми дозволяють виявити внутрішні проблеми підлітка і допомогти їм знайти конструктивні шляхи вирішення конфліктів та труднощів.

Не менш важливою складовою профілактики є підтримка сім'ї. Робота з батьками має на меті зміцнення сімейних відносин, навчання батьків відповідальних методів виховання та підтримки дітей. Тренінги та консультації для батьків сприяють покращенню взаєморозуміння у сім'ї, що в свою чергу забезпечує емоційну підтримку підлітка. У сім'ї він отримує перші уявлення про моральні норми і поведінкові моделі. Коли сім'я не може надати необхідного підтримуючого середовища, дитина може шукати це вулиці або неформальних групах, де цінності можуть бути радикально іншими.

Також важливу роль відіграють освітні методи профілактики. Школа є основним середовищем соціалізації для підлітків, тому навчальні заклади повинні забезпечувати не тільки освітні, але й виховні функції. Профілактичні програми, які включають лекції, тренінги та практичні заняття, допомагають підліткам отримати знання про права і обов'язки, а також розуміння наслідків правопорушень. Крім того, важливо залучати підлітків до позакласної діяльності, таких як спортивні секції, творчі гуртки чи волонтерські проекти, що допомагають формувати позитивні інтереси та надають альтернативу антисоціальній поведінці.

Інституційні методи профілактики включають створення спеціалізованих установ, таких як центри соціальної реабілітації для неповнолітніх правопорушників, де вони можуть отримати не лише психологічну допомогу, але й правову підтримку. Такі установи працюють на виправлення поведінки підлітків, надаючи їм можливість відновити соціальні навички, які вони могли втратити або не мати через вплив негативного середовища.

Не менш важливими є медіа та інформаційні кампанії, які формують громадську думку про важливість дотримання норм поведінки і запобігання злочинності. Власне, через медіа можна донести до підлітків корисну інформацію щодо шкідливості наркотиків, алкоголю, насильства та інших негативних явищ. Такі кампанії можуть також інформувати підлітків про їхні права та обов'язки, навчати їх, як уникати конфліктів і правопорушень.

Загалом, методи профілактики кримінальної поведінки неповнолітніх базуються на глибокому розумінні причин, що призводять до таких вчинків. Це не лише превентивні заходи, але й активна робота зі зміною соціального середовища підлітків, створення умов для їх гармонійного розвитку та інтеграції в суспільство без негативних проявів. Важливо, щоб ці методи були не лише комплексними, але й адаптованими до конкретних умов та потреб кожного підлітка.

Висновок. Таким чином, можна зробити висновок, що фактори, які впливають на кримінальну поведінку неповнолітніх, є багатограними і взаємопов'язаними. Психологічні, соціальні, сімейні та освітні умови створюють основу для формування у підлітків як позитивних, так і негативних поведінкових моделей. Висока емоційність, схильність до наслідування, а також соціальний тиск можуть призводити до девіантної поведінки, особливо коли підлітки не мають належної підтримки в сім'ї або у школі.

Особливу роль у запобіганні кримінальній поведінці неповнолітніх відіграють методи, спрямовані на зміцнення соціальних і психологічних навичок, формування здорових стосунків у сім'ї та колективі, а також правильне спрямування емоційних і соціальних потреб підлітків через позакласні та громадські ініціативи. Важливим є забезпечення своєчасної допомоги через освітні програми та створення сприятливого мікросередовища, яке сприяє соціалізації неповнолітніх у позитивному напрямку.

Завдяки комплексному підходу до профілактики, включаючи індивідуальну, сімейну та соціальну допомогу, а також розвиток відповідних правових норм та програм, можна значно знизити рівень злочинності серед неповнолітніх і забезпечити більш стабільний соціальний розвиток молодого покоління.

Список використаних джерел:

1. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2402-14> (дата звернення: 07.04.2025)
2. АБАКІНА-ПІЛЯВСЬКА Л. М. Особливості сучасних соціально-економічних факторів, які впливають на вчинення крадіжок молоддю. 2023. С.452-456 URL: <file:///C:/Users/%D0%A0%D0%9E%D0%9C%D0%90%D0%9D/Downloads/68.pdf>
3. Сизоненко А. Детермінанти злочинної поведінки неповнолітніх. *Юридичний вісник*. 2021. С.127-135 URL: <file:///C:/Users/%D0%A0%D0%9E%D0%9C%D0%90%D0%9D/Downloads/15.pdf>
4. Карий В. В. Психологічні фактори формування індивіду неповнолітнього кримінального правопорушника. *Наукові записки Випуск 16*. 2024. С.183-187 URL: <file:///C:/Users/%D0%A0%D0%9E%D0%9C%D0%90%D0%9D/Downloads/456-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-853-1-10-20240805.pdf>
5. Тіточка Т. І. Основні чинники формування віктимної поведінки неповнолітніх. 2022. С.69-73 URL: <file:///C:/Users/%D0%A0%D0%9E%D0%9C%D0%90%D0%9D/Downloads/2022-2-14.pdf>

Аліна КОВАЛЬ*,
студентка 3-го курсу,
факультету менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. У статті досліджуються особливості забезпечення прав споживачів в умовах воєнного стану. Основну увагу приділено аналізу нормативно-правових актів, ухвалених для регулювання споживчих відносин у кризових ситуаціях, а також змін у діяльності державних органів, відповідальних за контроль і захист споживчих прав. Наведено проблеми, з якими стикаються споживачі під час воєнного стану, такі як обмежений доступ до товарів і послуг, випадки шахрайства та зростання цін, а також оцінюється ефективність наявних механізмів їх захисту. У статті запропоновано рекомендації щодо вдосконалення захисних механізмів, які допомагають захищати права споживачів у складний час.

Abstract. The article examines the peculiarities of ensuring consumer rights under martial law. The main attention is paid to the analysis of legal acts adopted to regulate consumer relations in crisis situations, as well as changes in the activities of state bodies responsible for the control and protection of consumer rights. Problems faced by consumers during martial law, such as limited access to goods and services, cases of fraud and price increases, are presented, and the effectiveness of existing mechanisms to protect them is assessed. The article offers recommendations for improving protective mechanisms, in particular through strengthening state supervision, development of the institution of mediation, and raising the level of legal awareness of citizens.

Вступ. Питання захисту прав споживачів набувають особливо важливого значення в умовах воєнного стану. Економічна нестабільність, перебої у постачанні товарів і послуг, зростання інфляції та недобросовісної конкуренції на ринку створюють виклики як для споживачів, так і для державних органів. Споживачі наражаються на цілу низку ризиків: від зростання цін на товари першої необхідності до шахрайства в інтернет-магазинах. Водночас постають такі питання, як забезпечення доступу до якісних товарів, захист від недобросовісної реклами та відшкодування збитків у разі форс-мажорних ситуацій. Українське законодавство, зокрема законодавство про захист прав споживачів, залишається важливим механізмом захисту прав громадян навіть у

* Науковий керівник – к.ю.н., доцент кафедри права ВНАУ Маньгора Т.В.

надзвичайних обставинах. Однак практична реалізація цих норм потребує адаптації до реалій воєнного часу, додаткових заходів державного контролю та активної участі самих споживачів. Розуміючи свої права та механізми їх реалізації, українці можуть одночасно сприяти загальній стабільності та соціальній згуртованості.

Виклад основного матеріалу. Після запровадження воєнного стану в Україні, Кабінет Міністрів України Постановою № 303 від 13.03.2022р. із змінами та доповненнями “Про припинення заходів державного нагляду (контролю) і державного ринкового нагляду в умовах воєнного стану” заборонив органам державного нагляду і контролю [1] здійснювати перевірки суб’єктів господарювання, тому споживачі повинні звернути увагу на те, що згідно ст. 1 Закону України “Про захист прав споживачів” визначено, що споживач – фізична особа, яка придбаває, замовляє, використовує або має намір придбати чи замовити продукцію для особистих потреб, безпосередньо не пов’язаних з підприємницькою діяльністю або виконанням обов’язків найманого працівника. Надавачам послуг та продавцям може бути зручніше заплатити гроші, які вимагає споживач, ніж витратити час та зусилля на вирішення спорів у суді. Однак там, де це не дає бажаного ефекту, держава передбачає відповідні механізми захисту прав та законних інтересів споживачів у відповідних правовідносинах, які наразі передбачені спеціальним законом України «Про захист прав споживачів». На підставі Закону держава встановлює права споживачів, підстави, форми та види відповідальності суб’єктів господарювання, які виконують роботи та/або надають послуги, визначає конкретний зміст судового захисту, встановлює систему органів державного нагляду у сфері захисту прав споживачів, правові форми та засоби державного регулювання у цій сфері, визначає завдання громадських органів у сфері захисту прав споживачів та закріплює їхні права [2].

Конституція України встановлює фундаментальні правові принципи, важливі для споживачів. Наприклад, стаття 42 Конституції України говорить, що «держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт, сприяє діяльності громадських організацій споживачів». Стаття 50 говорить, що «Кожен має право на безпечне для життя і здоров’я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Кожному гарантується право вільно одержувати і поширювати інформацію про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту. Така інформація не може бути ніким засекречена [3].

Публічно-правові норми у сфері захисту прав споживачів дають підстави споживачам посилатися у своїх зверненнях на положення статті 2 Господарського кодексу країни, яка передбачає, що учасниками відносин у сфері господарювання є суб’єкти господарювання, споживачі, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією, а також громадяни, громадські та інші організації, які виступають засновниками суб’єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські

повноваження на основі відносин власності [4].

У відповідності до ст. 4 Закону України “Про захист прав споживачів” зазначено, що споживачі під час укладення, зміни, виконання та припинення договорів щодо отримання (придбання, замовлення) продукції, а також при використанні продукції, яка реалізується на території України, для задоволення своїх особистих потреб мають право на:

- захист своїх прав державою;
 - належну якість продукції та обслуговування;
 - безпеку продукції;
 - необхідну, доступну, достовірну та своєчасну інформацію державною мовою про продукцію, її кількість, якість, асортимент, її виробника відповідно до Закону України “Про забезпечення функціонування української мови як державної”;
 - обслуговування державною мовою відповідно до Закону України “Про забезпечення функціонування української мови як державної”;
 - відшкодування майнової та моральної шкоди, завданої внаслідок недоліків продукції, відповідно до закону;
 - звернення до суду та інших уповноважених державних органів за захистом порушених прав;
 - об’єднання в громадські організації споживачів (об’єднання споживачів)
- [2].

Закон України «Про захист прав споживачів» [2], прийнятий у 1991 році, неповністю адаптований до сфери електронної купівлі-продажу, дистанційного продажу товарів покупцям шляхом вчинення електронних правочинів з використанням інформаційно-комунікаційних систем. Зокрема, він не містить положень, які встановлюють відносини споживачів з суб’єктами електронної комерції. Такі законодавчі прогалини призводять до порушення прав споживачів. 10 червня 2023 року Верховна Рада України прийняла новий Закон України «Про захист прав споживачів». Новелою цього закону є запровадження електронного єдиного веб-порталу для споживачів у сфері електронної комерції (Портал є-покупець), спрямованого на взаємодію між операторами електронної комерції, споживачами та органами державної влади, що здійснюють захист прав споживачів. Ці положення є позитивним досягненням у сфері захисту прав споживачів. Хоча лише практика застосування законодавства може продемонструвати ефективність такого правового регулювання. Нажаль, багато положень закону наберуть чинності лише після закінчення війни; положення про портал «Е-покупець» наберуть чинності після того, як запрацює сам сервіс [6, с. 187].

Під час воєнного стану споживачі в Україні стикаються з низкою проблем, які впливають на їхній добробут, безпеку та доступ до товарів і послуг: дефіцит товарів і послуг; підвищення цін; перебої з електроенергією та інтернетом; інформаційні атаки та шахрайство проблеми з оплатою; неповернення коштів споживачам; отримання товарів неналежної якості; відсутність повної,

достовірної інформації про товари та про продавців в інтернет-магазинах. Як пом'якшити ці проблеми? Планування покупок: робити запаси лише необхідного, уникати паніки; підтримка місцевого бізнесу: це сприяє відновленню економіки; моніторинг цін: використання онлайн-платформ для пошуку найкращих пропозицій; використання гуманітарної допомоги: за потреби звертатися до волонтерських організацій або державних програм [7].

В умовах війни в Україні функціонування державних інституцій, що опікуються наглядом та обороною прав споживачів, піддалося певним змінам, націлених на адаптацію до нинішньої обстановки та гарантії дієвого захисту інтересів громадян. А саме:

1. Мораторій на перевірки: для зменшення адміністративного тиску на підприємства в умовах воєнних дій введено тимчасовий мораторій на організацію планових перевірок організаціями державного нагляду (контролю), зокрема Держпродспоживслужбою України. Це обмеження стосується планових інспекцій, але позапланові перевірки можуть бути здійснені у разі появи небезпеки для життя, здоров'я або інших надзвичайних обставин [1].

2. Зростання ролі Держпродспоживслужби: незважаючи на обмеження, Держпродспоживслужба продовжує реалізовувати свої функції щодо захисту прав споживачів. Зокрема, у 2023 році було затверджено нову редакцію Закону України «Про захист прав споживачів» (№3153-IX), що передбачає розширення повноважень цієї установи.

3. Зміни в мовних вимогах: закон передбачає, що інформація про продукцію повинна надаватися державною мовою і забороняє використання мови країни-агресора. Це посилює вимоги до надання інформації про продукцію та забезпечує захист прав споживачів на отримання достовірної інформації [5].

Судова практика свідчить про активний розгляд справ, пов'язаних із захистом прав споживачів. За статистикою Верховного Суду, протягом першого півріччя 2023 року в касаційній інстанції перебувало 478 спорів, пов'язаних із застосуванням Закону України «Про захист прав споживачів». Найбільш поширеними були спори, пов'язані з оскарженням кредитних і депозитних договорів [8]. 16 серпня 2023 року Верховний Суд у складі колегії Касаційного цивільного суду розглянув справу № 176/1445/22 за позовом фізичної особи до банку. При зверненні до суду позивач посилалася на те, що в липні 2022 року невідомі особи своїми шахрайськими діями заволоділи доступом до карткових рахунків позивача та списали грошові кошти, які там знаходились. Банк стверджував, що заволодіння грошовими коштами відбулось в результаті недбалості самого позивача, який розкрив шахраям дані свого ПІН-коду. Суд зобов'язав банк повернути позивачеві всю суму втрачених коштів, підкресливши, що сумніви та припущення мають тлумачитися на користь споживача, який зазвичай є «слабкою» стороною у таких правовідносинах. Цей випадок показує, що навіть в умовах воєнного стану суди продовжують захищати права споживачів, забезпечують справедливість та дотримання законодавства [9].

Висновок. В умовах воєнного стану захист прав споживачів є ключовим

елементом підтримки соціальної стабільності та довіри до державних інституцій. Незважаючи на труднощі, спричинені війною, державні інституції, бізнес та суспільство мають зосередитися на дотриманні ключових принципів захисту прав споживачів. Таким чином, у часи воєнного стану захист прав споживачів є не лише питанням законності, але й засобом підтримання морального духу та довіри суспільства. Тому важливо, щоб держава, бізнес та суспільство комплексно працювали над забезпеченням балансу між потребами споживачів та економічними реаліями.

Список використаних джерел:

1. Про припинення заходів державного нагляду (контролю) в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 13.03.2022 № 303 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/303-2022-%D0%BF> (дата звернення: 03.01.2025).
2. Про захист прав споживачів : Закон України від 12.05.1991 № 1023-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1023-12> (дата звернення: 09.01.2025).
3. Конституція України : Конституція України; Верховна Рада України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 11.01.2025).
4. Господарський кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 436-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/436-15> (дата звернення: 16.01.2025).
5. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України від 25.04.2019 № 2704-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2704-19> (дата звернення: 22.01.2025).
6. Менів Л.Д. До питання захисту прав споживачів при придбанні продукції у суб'єктів електронної комерції. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. Т. 1. С. 185–187. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2024/44.pdf (дата звернення: 28.01.2025).
7. Як споживачу захистити свої права в умовах воєнного стану? URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=c4a1849f-4558-4410-9dce-> (дата звернення 05.02.2025).
8. Статистика Верховного Суду України щодо розгляду справ, пов'язаних із застосуванням Закону України «Про захист прав споживачів» (перше півріччя 2023 року): Офіційний сайт Верховного Суду України. URL: <https://supreme.court.gov.ua>. (дата звернення: 10.02.2025).
9. Постанова Верховного Суду України у справі № 176/1445/22 від 16 серпня 2023 року. Офіційний сайт Верховного Суду України. URL: <https://supreme.court.gov.ua>. (дата звернення: 16.02.2025).

Ніна БІЛИК*,
студентка 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЗАЛИШЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ДОКУМЕНТА БЕЗ РОЗГЛЯДУ ЯК ЗАХІД РЕАГУВАННЯ НА ОБРАЗЛИВІ ВИСЛОВЛЮВАННЯ З БОКУ УЧАСНИКА СУДОВОГО ПРОЦЕСУ

***Анотація.** Дослідження присвячене оцінці відповідності практиці Європейського суду з прав людини залишення процесуального документа без розгляду як заходу реагування на образливі висловлювання з боку учасника судового процесу. Актуальність роботи зумовлена усталеною судовою практикою, коли образливі висловлювання учасників судового процесу перешкоджають розгляду справ. Метою є визначення пропорційності таких заходів, враховуючи право на судовий захист. Відзначено, що безпідставне припинення провадження не відповідає принципам справедливого судочинства та є непропорційним заходом втручання. Окремо розглядаються міжнародно-правові зобов'язання України та практика Європейського суду щодо пропорційності санкцій за образливі висловлювання.*

***Abstract.** The study is devoted to assessing the compliance with the practice of the European Court of Human Rights of leaving a procedural document without consideration as a measure of response to offensive statements by a participant in the trial. The relevance of the work is due to the established case law, when offensive statements by participants in the trial impede the consideration of cases. The aim is to determine the proportionality of such measures, taking into account the right to judicial protection. It is noted that the groundless termination of the proceedings does not comply with the principles of fair trial and is a disproportionate measure of interference. The international legal obligations of Ukraine and the practice of the European Court on the proportionality of sanctions for offensive statements are considered separately.*

Вступ. Завдання цивільного судочинства полягає в забезпеченні справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду справ, а також у реагуванні на дії учасників процесу, які перешкоджають або спотворюють хід судового провадження. Однак, питання зловживання процесуальними правами, зокрема у вигляді образливих висловлювань у процесуальних документах та виступах, залишається спірним. Судова практика в Україні показує, що дії

* Науковий керівник – к.ю.н., доцент кафедри права ВНАУ Маньгора Т.В.

учасників, які не перешкоджають виконанню завдання судочинства, нерідко кваліфікуються як зловживання процесуальними правами. Це часто призводить до застосування заходів, які можуть серйозно вплинути на права осіб, зокрема на їх право на судовий захист. Водночас такі заходи можуть бути непропорційними і суперечити міжнародно-правовим зобов'язанням України, що закріплені в Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, та практиці Європейського суду з прав людини.

Виклад основного матеріалу. Протидія зловживанню процесуальними правами у цивільному процесі є однією з ключових аспектів забезпечення справедливості та ефективності судового розгляду. Дії учасників процесу, що спричиняють зловживання правами, можуть суттєво впливати на хід справи, порушувати права інших учасників процесу та порушувати принципи правосуддя. У цьому контексті важливим є чітке визначення механізмів боротьби з такими зловживаннями, що забезпечує не лише дотримання норм законодавства, але й підтримання авторитету суду [1, с. 23].

Згідно з Цивільним процесуальним кодексом України, зловживання процесуальними правами є неприязною практикою, яку законодавець намагається уникнути шляхом застосування спеціальних заходів для запобігання подібним діям. Зокрема, відповідно до п. 11 ч. 3 ст. 2 Цивільного процесуального кодексу України, однією з основних засад цивільного судочинства є неприпустимість зловживання процесуальними правами. Учасники процесу повинні дотримуватися принципу добросовісності та взаємоповаги, що забезпечує належний хід справи та захист прав кожної зі сторін [2, с. 344].

Зловживання процесуальними правами можна визначити як дії учасника процесу, які спрямовані на те, щоб завдати шкоди іншій стороні або затягнути процес, використовуючи свої права у спосіб, що суперечить завданню цивільного судочинства. Це може проявлятися через подачу безпідставних заяв або скарг, затягування процесу, неправомірне використання доказів або неналежну поведінку в суді. Згідно з п. 1 ч. 2 ст. 43 Цивільного процесуального кодексу України, учасники процесу зобов'язані поважати суд і інших учасників процесу, що передбачає заборону використання процесуальних прав для створення перешкод чи негативного впливу на хід розгляду справи [3, с. 100].

Законом визначено ряд заходів, які суд може застосувати до учасників судового процесу, що зловживають своїми процесуальними правами. Відповідно до ч. 3 ст. 44 ЦПК України, якщо подання скарги, заяви чи клопотання визнано зловживанням процесуальними правами, суд має право залишити їх без розгляду або повернути їх заявнику. Це є важливим інструментом для запобігання затягуванню процесу та використанню процесуальних прав для маніпуляцій або створення штучних перешкод.

Ще одним заходом, що може бути застосованим у випадку зловживання процесуальними правами, є покладення судових витрат на сторону, яка зловживає своїми правами. Згідно з ч. 9 ст. 141 ЦПК України, якщо спір виник внаслідок неправомірних дій сторони, суд може покласти на неї всі або частину

судових витрат, незалежно від результату розгляду справи. Це є додатковим стимулом для учасників процесу діяти добросовісно і не зловживати своїми правами, оскільки вони повинні нести відповідальність за свої дії, що мають негативний вплив на хід процесу [4].

Особливе значення має також застосування штрафів як заходів процесуального примусу. Стаття 148 ЦПК України передбачає можливість накладення штрафу на учасників судового процесу, які зловживають своїми процесуальними правами. Штраф може бути накладений у розмірі від 0,3 до 3 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб. У випадку повторного зловживання процесуальними правами штраф може бути збільшений і становити від 1 до 10 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб. Цей захід має на меті не лише попередження зловживань, але й є фінансовим стимулом для сторін дотримуватися норм судового процесу [5].

Крім того, згідно з ч. 1 ст. 262 ЦПК України, у разі зловживання процесуальними правами або іншого порушення законодавства адвокатом або прокурором суд може винести окрему ухвалу щодо цих осіб. Це забезпечує додаткову відповідальність для представників сторін процесу, що має важливе значення для забезпечення добросовісного та справедливого ведення справи.

Не менш важливим є питання накладення адміністративних штрафів за порушення норм поведінки в суді, зокрема у випадку явної зневаги до суду або порушення встановлених у суді правил. Відповідно до ст. 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення, учасники судового процесу можуть бути оштрафовані за неповагу до суду, використання нецензурної лексики або образливих висловлювань щодо суддів, інших учасників процесу або самого процесу. Це дозволяє забезпечити належну поведінку учасників процесу та зберігати порядок і повагу до суду [6].

Таким чином, суд, застосовуючи вищезгадані заходи, має можливість запобігти зловживанням процесуальними правами та забезпечити нормальний хід судового розгляду. Важливо, що більшість цих заходів мають фінансовий характер і не припиняють сам процес, що дозволяє зберігати можливість подальшого розгляду справи, проте водночас надають можливість карати осіб, що порушують принципи цивільного судочинства.

Проте, у кожному випадку суд має ретельно визначити межу між добросовісним використанням процесуальних прав та їх зловживанням. Це є важким завданням, оскільки в кожному конкретному випадку потрібно враховувати особливості поведінки учасників процесу, мету їх дій, а також їхній вплив на хід судового розгляду [7]. Однак законодавець чітко зазначає, що суд зобов'язаний вживати відповідних заходів для припинення зловживань процесуальними правами, що підтверджується нормами ЦПК України та іншими нормативно-правовими актами.

Варто зазначити, що в судовій практиці Верховного Суду України зустрічаються випадки, коли учасники процесу використовують нецензурну лексику, образи та лайливі слова щодо суддів, інших учасників процесу чи їх

представників. У справі № 9901/34/19 Верховний Суд України наголосив, що використання такої лексики не може бути прийнятним у судовому процесі. Відповідно до постанови Верховного Суду від 14 березня 2019 року, нецензурні висловлювання, образи чи лайливі слова у процесуальних документах або виступах учасників судового процесу порушують основні засади цивільного судочинства і є підставою для залишення без розгляду або повернення заяви, скарги чи клопотання. Такі дії також свідчать про неповагу до учасників процесу та суду, що порушує принципи чесності, добросовісності та поваги в процесуальному праві [8, с. 56].

Це свідчить про те, що судова практика є важливим інструментом у боротьбі зі зловживаннями процесуальними правами. Враховуючи те, що суди повинні забезпечити дотримання прав усіх учасників процесу, однак також мають на меті забезпечити порядок та ефективність розгляду справи, застосування заходів впливу на учасників судового процесу є необхідною складовою забезпечення правосуддя. Водночас суди повинні ретельно оцінювати кожен випадок, щоб уникнути надмірного обмеження прав учасників процесу, що також може бути порушенням принципу справедливого суду.

У практиці Європейського суду з прав людини також підкреслюється важливість забезпечення балансу між правом на справедливий судовий розгляд та необхідністю забезпечення порядку в судовому процесі [9].

ЄСПЛ вказує, що хоча свобода вираження поглядів є важливим правом, вона не є необмеженою. Висловлювання, які порушують авторитет суду чи гідність інших учасників процесу, можуть бути обмежені в інтересах належного функціонування судової системи. У цьому контексті ЄСПЛ оцінює, чи є критика суддів чи інших учасників процесу обґрунтованою та пропорційною, і чи не порушує вона принципи правосуддя.

З урахуванням вищезгаданого, судова практика України, як і міжнародна практика, підкреслює важливість забезпечення дотримання процесуальних норм і боротьби з зловживаннями процесуальними правами. Це є необхідним для підтримання авторитету суду, забезпечення ефективності правосуддя та захисту прав учасників процесу.

Висновок. Отже, протидія зловживанню процесуальними правами є важливим елементом забезпечення справедливого та ефективного цивільного судочинства. Зловживання процесуальними правами негативно впливає на хід справи, порушує права інших учасників процесу та може призвести до затягування судового розгляду.

Законодавством України передбачено ряд заходів, спрямованих на запобігання таким діям, зокрема покладання судових витрат, накладення штрафів та застосування інших процесуальних санкцій.

Суд має обов'язок забезпечити баланс між правами учасників процесу та необхідністю дотримання порядку в судовому розгляді. У судовій практиці важливо враховувати конкретні обставини кожної справи, щоб уникнути надмірних обмежень прав учасників процесу.

Оскільки ефективне правосуддя можливе лише за умови добросовісного використання процесуальних прав, законодавчі та судові заходи повинні бути спрямовані на запобігання їх зловживанню.

Список використаних джерел:

1. Хуртова К. М. Розуміння зловживання правом у правових позиціях Великої Палати Верховного Суду. Аналітичне-порівняльне правознавство. 2024. № 3. С. 20–25.
2. Монаєнко А. О. Щодо механізмів запобігання та протидії зловживанню процесуальними правами у цивільному судочинстві України. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 1. С. 343–346.
3. Поліщук В. Ю. Необґрунтована заява про відвід судді як зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві. Держава та регіони. 2020. Т. 4. № 2. С. 96–103.
4. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України; Кодекс, Закон від 18.03.2004 № 1618-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1618-15> (дата звернення: 09.04.2025)
5. Верховний Суд України. Постанова від 7 листопада 2019 року у справі № 9901/324/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85775709> (дата звернення: 05.04.2025).
6. Цивільний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15> (дата звернення: 09.04.2025)
7. Реєстр Європейської конвенції з прав людини. Посібник з статті 6 Європейської конвенції з прав людини. URL: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_6_civil_eng (дата звернення: 05.04.2025).
8. Верченко А., Резнікова М. Зловживання процесуальними правами в цивільному процесі: виявлення та шляхи протидії. Збірник наукових праць «Логос». 2020. С. 55–57.
9. Європейський суд з прав людини. Рішення у справі Михайлова проти України від 6 березня 2018 року (№ 10644/08). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-181381> (дата звернення: 05.04.2025).

Леся БОДНАРЧУК*,
студентка 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

НАСИЛЬНИЦЬКА ЗЛОЧИННІСТЬ ПРОТИ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ОСОБИ

Анотація. У статті досліджено ключові аспекти насильницької злочинності проти життя та здоров'я особи. Проаналізовано визначення, класифікацію, статистичні дані та основні причини цього суспільно небезпечного явища. Розглянуто фізичні та психологічні наслідки для потерпілих, а також ширший вплив на соціальне середовище. Особливу увагу приділено наслідкам насильства для жертв, їхніх родин та суспільства в цілому. У статті також проаналізовано існуючі підходи до запобігання насильницькій злочинності на різних рівнях та охарактеризовано законодавче регулювання цих питань в Україні.

Abstract. The article examines key aspects of violent crime against the life and health of a person. The definition, classification, statistical data and the main causes of this socially dangerous phenomenon are analyzed. The physical and psychological consequences for victims are considered, as well as the broader impact on the social environment. Special attention is paid to the consequences of violence for victims, their families and society as a whole. The article also analyzes existing approaches to preventing violent crime at different levels and characterizes the legislative regulation of these issues in Ukraine.

Вступ. Насильницькі злочини проти життя та здоров'я особи становлять одну з найбільш гострих і тривожних проблем сучасного суспільства. Ці діяння не лише завдають непоправної шкоди окремим громадянам, руйнуючи їхнє фізичне та психічне благополуччя, але й підривають основи правопорядку та соціальної стабільності. Актуальність дослідження цієї категорії злочинів зумовлена їхньою поширеністю, тяжкими наслідками та необхідністю розробки ефективних заходів для їх запобігання та протидії. Статистичні дані щодо насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи в Україні та світі свідчать про тривожну тенденцію. Кожен такий злочин – це не лише трагедія для потерпілого та його близьких, але й відображення глибинних соціальних проблем. У зв'язку з цим, всебічне дослідження феномену насильницької

* Науковий керівник – к.ю.н., доцент кафедри права ВНАУ Маньгора Т.В.

злочинності, її детермінантів, наслідків та шляхів подолання набуває особливої актуальності та соціальної значущості.

Виклад основного матеріалу. Законодавче регулювання питань запобігання та протидії насильницькій злочинності в Україні здійснюється насамперед Кримінальним кодексом України, який визначає кримінальну відповідальність за широкий спектр насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи, включаючи вбивства, замах на вбивство, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, зґвалтування та інші статеві злочини, пограбування, розбій та інші злочини, пов'язані з насильством. Важливу роль відіграє Закон України "Про запобігання та протидію домашньому насильству", який визначає основні засади державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, права та обов'язки постраждалих осіб та кривдників, а також повноваження органів державної влади та місцевого самоврядування у цій сфері, передбачаючи такі заходи, як термінові заборонні приписи, обмежувальні приписи та кримінальну відповідальність за домашнє насильство. Також діють інші нормативно-правові акти, спрямовані на захист прав дітей (Закон України "Про охорону дитинства"), забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків (Закон України "Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків") та інші закони та підзаконні акти, які регулюють окремі аспекти запобігання та протидії насильству, визначають компетенцію різних державних органів та установ у цій сфері, а також встановлюють процедури надання допомоги та захисту постраждалим особам.

Згідно зі статтею 3 Конституції України, життя і здоров'я людини, її честь та гідність, недоторканність і безпека є найвищими соціальними цінностями в державі. Це зумовлює особливу важливість питань кваліфікації злочинів, що зазіхають на ці найцінніші блага. Такі посягання розглядаються як одні з найбільш суспільно небезпечних, а кримінальна відповідальність за них встановлена розділом II Особливої частини Кримінального кодексу України під назвою «Злочини проти життя та здоров'я особи». Тому необхідно зазначити, що насильницька злочинність, спрямована проти життя та здоров'я особи, являє собою комплекс навмисних діянь, метою яких є порушення фізичної та психічної недоторканності потерпілого шляхом спричинення смерті або тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості [1].

Класифікація насильницької злочинності проти життя і здоров'я особи може здійснюватися за різними критеріями, включаючи об'єкт посягання (наприклад, вбивства, замах на вбивство, тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості), спосіб вчинення (наприклад, із застосуванням зброї, групою осіб, шляхом катування), мотив (наприклад, корисливі, хуліганські, на ґрунті расової чи національної ненависті), ступінь тяжкості наслідків (від легких тілесних ушкоджень до смерті), суб'єкт злочину (наприклад, вчинені дорослими, неповнолітніми), а також за сферою прояву (наприклад, насильство в сім'ї, вулична злочинність, злочини, вчинені в місцях позбавлення волі) [5].

Для кваліфікації злочинів, спрямованих проти життя та здоров'я особи,

необхідно враховувати, що з суб'єктивної сторони вони можуть бути вчинені як з умислом (наприклад, умисне вбивство, тяжке тілесне ушкодження, погроза вбивством), так і через необережність (наприклад, вбивство з необережності, необережне заподіяння тілесних ушкоджень). Окремі злочини можуть мати складну, змішану форму вини, як-от доведення до самогубства, зараження ВІЛ або іншою невиліковною хворобою, а також ненадання допомоги особі, яка перебуває у небезпеці для життя.

У процесі кваліфікації злочинів проти життя та здоров'я особи за об'єктивною стороною слід керуватися тим, що аналізовані злочини характеризуються переважно трьома обов'язковими ознаками:

- 1) суспільно небезпечним діянням;
- 2) суспільно небезпечними наслідками;

3) причиновим зв'язком між суспільно небезпечним діянням і суспільно небезпечними наслідками. Звідси, більшість з таких злочинів сконструйовано як злочини з матеріальним складом (усі види вбивств і тілесних ушкоджень; ненадання допомоги особі, що перебуває в небезпечному для життя стані; незаконна лікувальна діяльність тощо). Це означає, що при кваліфікації злочинів буде потреба у встановленні наявності не тільки суспільно небезпечного діяння (дії чи бездіяльності), а й суспільно небезпечних наслідків і причинового зв'язку між таким діянням і його наслідками. Однак у розділі II Особливої частини КК є також злочини з формальним складом (наприклад, погроза вбивством, незаконне проведення абортів, залишення в небезпеці), а тому для їх кваліфікації за об'єктивною стороною слід, як мінімум, встановити зміст самого суспільно небезпечного діяння.

Статистичні дані щодо насильницької злочинності проти життя та здоров'я особи в Україні, як і в багатьох інших країнах, відображають складну та неоднорідну картину, характеризуючись періодичними коливаннями та залежністю від соціально-економічних, політичних та культурних факторів. Аналіз офіційних звітів правоохоронних органів, таких як Національна поліція України та Державна судова адміністрація України, дозволяє відстежувати загальну кількість зареєстрованих злочинів, їхню структуру за видами (вбивства, тяжкі тілесні ушкодження, зґвалтування тощо), регіональну специфіку та динаміку протягом певних періодів часу. Також важливо враховувати, що офіційна статистика може не повністю відображати реальний рівень насильницької злочинності через латентність значної частини таких діянь, зумовлену різними причинами, включаючи небажання потерпілих звертатися до правоохоронних органів, недовіру до системи, страх перед помстою або стигматизацію [6].

Основні причини насильницької злочинності є багатограними та взаємопов'язаними, включаючи індивідуальні фактори, такі як психологічні розлади, агресивність, імпульсивність, зловживання алкоголем та наркотичними речовинами, низький рівень освіти та соціалізації. Соціально-економічні фактори відіграють значну роль, серед яких бідність, безробіття, соціальна

нерівність, нестабільність та конфлікти можуть створювати середовище, сприятливе для насильства. Культурні та історичні чинники, такі як традиції насильницької поведінки, гендерна нерівність, вплив кримінальної субкультури та недостатня розвиненість інститутів соціального контролю також сприяють поширенню насильницьких злочинів, крім того, неефективна робота правоохоронних органів, низький рівень довіри до судової системи, недостатня профілактична робота та відсутність належної підтримки жертв насильства можуть поглиблювати проблему та ускладнювати боротьбу з цим суспільно небезпечним явищем.

Фізичні наслідки насильницьких злочинів для потерпілих можуть варіюватися від легких тілесних ушкоджень, таких як синці та подряпини, до тяжких травм, каліцтв і навіть смерті. Ці ушкодження можуть потребувати тривалого лікування, реабілітації та призводити до хронічних болів або інвалідності, значно погіршуючи якість життя потерпілих. Психологічні наслідки є не менш руйнівними та часто мають довготривалий характер, включаючи посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), який характеризується нав'язливими спогадами, кошмарами, відчуттям повторного переживання травматичної події, уникненням нагадувань про травму та підвищеною збудливістю. Потерпілі також можуть страждати від депресії, тривожних розладів, панічних атак, почуття провини, сорому, безпорадності та втрати довіри до себе та інших. Емоційні травми можуть призвести до проблем у міжособистісних стосунках, соціальної ізоляції, труднощів з адаптацією та функціонуванням у повсякденному житті. Ширший вплив насильницьких злочинів на соціальне середовище проявляється у зростанні рівня страху та недовіри в суспільстві, особливо в районах з високим рівнем злочинності це може призводити до обмеження соціальної активності громадян, погіршення соціальної згуртованості та відчуття незахищеності. Насильство також може мати значні економічні наслідки для суспільства, включаючи витрати на медичну допомогу, правоохоронні органи, судову систему, соціальну підтримку потерпілих та втрату продуктивності праці, крім того, насильство в сім'ї та жорстоке поводження з дітьми може мати міжгенераційний вплив, призводячи до повторення циклів насильства та негативно впливаючи на розвиток майбутніх поколінь [5].

Існують підходи для запобігання насильницької злочинності на різних рівнях такі як: первинна профілактика; вторинна профілактика та третинна профілактика. Первинна профілактика спрямована на усунення глибинних причин насильства шляхом реалізації соціально-економічних програм, підвищення рівня освіти та культури, пропагування здорових сімейних цінностей та гендерної рівності, формування толерантності та поваги до прав людини. Вторинна профілактика передбачає раннє виявлення осіб та груп ризику, надання їм психологічної та соціальної підтримки, проведення корекційних програм для потенційних кривдників та жертв насильства, впровадження програм медіації та вирішення конфліктів. Третинна

профілактика зосереджується на роботі з особами, які вже вчинили насильницькі злочини, включаючи їхню реабілітацію, ресоціалізацію, психологічну корекцію та запобігання рецидивам, а також на підтримці та захисті жертв насильства, наданні їм медичної, психологічної, соціальної та юридичної допомоги.

Висновок. Таким чином, насильницька злочинність проти життя і здоров'я особи є однією з найгостріших соціальних проблем сучасного українського суспільства. Вона має не лише індивідуальний, а й глибокий колективний вплив — завдаючи шкоди потерпілим, руйнуючи родини, підриваючи довіру до правосуддя та дестабілізуючи соціальні структури. Причини цього явища є комплексними: від соціально-економічної нестабільності та дефіциту виховних цінностей до недоліків у профілактиці та правозастосуванні. Наслідки насильства — фізичні, психологічні, економічні й моральні — потребують багаторівневого реагування з боку держави, громади та кожного громадянина. Законодавче регулювання в Україні охоплює ключові аспекти запобігання, покарання та захисту постраждалих, однак потребує подальшого вдосконалення та ефективного застосування на практиці.

Список використаних джерел:

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2229-19> (дата звернення: 08.04.2025)
2. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2402-14> (дата звернення: 08.04.2025)
3. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2866-15> (дата звернення: 08.04.2025)
4. Кримінальний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 28.12.1960 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2001-05> (дата звернення: 09.04.2025)
5. Конституція України : Конституція України; Верховна Рада України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 08.04.2025)
6. Кримінологія: підручник/за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В.В. Чернея; за наук. ред. д-ра юрид. наук, проф. О.М. Джужі; О.М. Джужа, В.В. Василевич, В.В. Черней, С.С. Чернявський та ін.; Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. 612 с.
7. Бандурка О.М., Бандурка І.О. Злочинність і сучасність: монографія. Харків: ХНУВС, Майдан, 2020. 408 с.

Леся БОДНАРЧУК*,
студентка 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ЗАХИСТ ПОРУШЕНИХ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ

Анотація. У статті досліджено актуальні питання захисту особистих немайнових прав в Україні. Широко розкрито поняття та класифікація особистих немайнових прав, їх правові основи та способи захисту. Особлива увага приділяється проблемам, що виникають у процесі захисту цих прав, та шляхам їх вирішення. Досліджуються судові та позасудові способи захисту, а також їх ефективність. Стаття містить огляд чинного законодавства та судової практики, а також пропозиції щодо вдосконалення механізмів захисту особистих немайнових прав в Україні.

Abstract. The article examines current issues of protecting personal non-property rights in Ukraine. The concept and classification of personal non-property rights, their legal foundations and methods of protection are widely disclosed. Special attention is paid to the problems that arise in the process of protecting these rights and ways to solve them. Judicial and extrajudicial methods of protection are studied, as well as their effectiveness. The article contains a review of current legislation and judicial practice, as well as proposals for improving the mechanisms for protecting personal non-property rights in Ukraine.

Вступ. Особисті немайнові права є фундаментальною складовою прав людини, що забезпечують її гідність, свободу та недоторканність. У сучасному світі, де інформаційні технології та соціальні мережі стрімко розвиваються, захист цих прав набуває особливої актуальності. Порухення особистих немайнових прав, такі як поширення недостовірної інформації, втручання в приватне життя або посягання на честь і гідність, можуть мати серйозні наслідки для особистості. Тому, дослідження правових механізмів захисту цих прав є надзвичайно важливим для забезпечення справедливого та правового суспільства.

У цій статті ми розглянемо актуальні питання захисту особистих немайнових прав в Україні. Проаналізуємо поняття та класифікацію цих прав, їх правові основи та способи захисту. Особливу увагу буде приділено проблемам, що виникають у процесі захисту цих прав, та шляхам їх вирішення. Ми також

* Науковий керівник – к.ю.н., доцент кафедри права ВНАУ Маньгора Т.В.

дослідимо судові та позасудові способи захисту, а також їх ефективність. Наша мета - надати всебічний аналіз чинного законодавства та судової практики, а також запропонувати шляхи вдосконалення механізмів захисту особистих немайнових прав в Україні

Виклад основного матеріалу. Для початку необхідно зазначити, що у положеннях ЦК України не розкривається таке поняття як особисті немайнові права, незважаючи на відсутність чіткого визначення особистих немайнових прав у Цивільному кодексі України, стаття 177 згадує нематеріальні блага як об'єкти цивільних прав, а стаття 201 ЦКУ надає перелік таких благ, включаючи життя, здоров'я, гідність, честь, ділову репутацію, творчу свободу, ім'я та авторство, а також інші права, що охороняються законом. Тому з вищезазначеного можна сказати, що захист порушених особистих немайнових прав – це комплекс правових заходів, спрямованих на відновлення порушених прав фізичної особи, які не мають майнового характеру, але тісно пов'язані з її особистістю. Вони є невід'ємними, не можуть бути відчужені або передані іншій особі, і існують незалежно від будь-яких економічних чи матеріальних благ [1].

Право на захист особистих немайнових прав фізичної особи, як суб'єктивне цивільне право, включає в свій зміст наступні повноваження:

- 1) вимагати від усіх та кожного непорушення особистих немайнових прав;
- 2) вимагати припинення всіх діянь, якими порушуються ці права;
- 3) вимагати відновлення вказаних особистих немайнових прав у випадку

їх порушення. І тому особа - носій відповідного особистого немайнового права у випадку вчинення стосовно її права відповідної поведінки, що породжує в неї право на захист цього права, сама вправі обрати спосіб його захисту відповідно до специфіки відповідного права, способу його порушення та наслідків, що спричинило це порушення.

Класифікація особистих немайнових прав має теоретичне і практичне значення. Вона полегшує процес вивчення особистих прав людини, дає можливість відшукати внутрішні закономірності, що визначають розвиток, зміну і доповнення зазначеного в Конституції їх переліку. Вирішення проблеми класифікації особистих немайнових прав цивільно-правовими засобами закладено у ЦК, де на законодавчому рівні вони поділені на дві великі групи:

1) права, що забезпечують природне існування фізичної особи: право на життя; право на охорону здоров'я; право на усунення небезпеки, що загрожує життю і здоров'ю; право на надання медичної допомоги; право на інформацію про стан свого здоров'я; право на таємницю про стан здоров'я; права фізичної особи, яка перебуває на стаціонарному лікуванні в закладі охорони здоров'я; право на свободу; право на особисту недоторканність; право на донорство; право на сім'ю; право на опіку або піклування; право на безпечне для життя і здоров'я середовище;

2) права, що забезпечують соціальне буття фізичної особи: право на ім'я, зміну й використання імені; право на повагу до гідності та честі; право на повагу до людини, яка померла; право на недоторканність ділової репутації; право на

індивідуальність; право на особисте життя та його таємницю; право на інформацію; право на охорону інтересів особи, зображеної на фотографіях та в інших художніх творах мистецтва; право на свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості; право на місце проживання; право на недоторканність житла; право на вибір роду занять; право на свободу пересування; право на свободу об'єднання; право на мирні зібрання [6].

Згідно з Цивільним кодексом України особисті немайнові права можуть захищатися спеціальними способами, до спеціальних способів відносять спростування недостовірної інформації: фізична особа, чиї особисті немайнові права порушено поширенням неправдивих відомостей про неї або її сім'ю, має право на відповідь та спростування цієї інформації, причому таке право у випадку смерті особи належить її родичам та зацікавленим особам. Право на відповідь полягає у висвітленні власної позиції щодо поширеної інформації, а право на спростування – у визнанні неправомірності дій порушника та спростуванні неправдивої інформації у такий самий спосіб, яким вона була поширена. Спростування здійснюється особою, яка поширила інформацію, а якщо це посадова особа, то юридичною особою, де вона працює, або, у разі невідомості особи, через суд, який встановлює факт поширення недостовірної інформації, якщо неправдива інформація міститься в документі юридичної особи, цей документ має бути відкликаний. У випадку порушення прав у засобах масової інформації, фізична особа має право на відповідь та спростування в тому ж засобі масової інформації відповідно до закону.

У процесі захисту особистих немайнових прав виникають численні проблеми, серед яких виділяються: недостатня правова обізнаність громадян, що ускладнює звернення за захистом; складність доказування факту порушення, особливо у випадках поширення інформації в інтернеті; тривалість судових процесів, що відкладає відновлення порушених прав; та недостатня ефективність виконання судових рішень, що зменшує довіру до системи правосуддя. Судові способи захисту, такі як визнання права, відновлення порушеного права, спростування недостовірної інформації та відшкодування моральної шкоди, часто стикаються з проблемами доказування та визначення розміру компенсації.

Позасудові способи, включаючи самозахист, медіацію та звернення до омбудсмена, хоч і є менш формальними, але їх ефективність залежить від готовності сторін до діалогу та співпраці. Шляхи вирішення цих проблем включають підвищення правової обізнаності громадян, удосконалення законодавства, підвищення ефективності роботи судової системи та розвиток інституту медіації [5].

Правові наслідки невиконання рішення суду про захист особистого немайнового права:

1) якщо особа, яку суд зобов'язав вчинити відповідні дії для усунення порушення особистого немайнового права, ухиляється від виконання судового рішення, на неї може бути накладено штраф відповідно до Цивільного процесуального кодексу України.

2) сплата штрафу не звільняє особу від обов'язку виконати рішення суду.

Також якщо фізичній особі внаслідок порушення її особистого немайнового права завдано майнової або моральної шкоди, ця шкода підлягає відшкодуванню.

Огляд чинного законодавства та судової практики щодо захисту особистих немайнових прав в Україні демонструє комплексний підхід до забезпечення цих прав, закріплений у Конституції України, яка гарантує основні права і свободи, включаючи особисті немайнові права, такі як право на життя, здоров'я, честь, гідність, приватність, та наголошує на їх невідчужуваності та непорушності, а також у Цивільному кодексі України, що регулює цивільно-правові відносини, включаючи захист особистих немайнових прав, визначаючи особисті немайнові блага та встановлюючи способи їх захисту, такі як спростування недостовірної інформації та заборона її поширення; крім того, важливу роль відіграють Закон України "Про інформацію", що регулює відносини у сфері інформації, включаючи захист від поширення недостовірної інформації, та Закон України "Про захист персональних даних", що регулює захист персональних даних фізичних осіб, а також інші закони та міжнародні договори [3].

У практиці суди розглядають численні справи щодо порушення немайнових прав. Наприклад, якщо засіб масової інформації поширив неправдиві відомості про особу, вона може звернутися до суду з вимогою їхнього спростування та компенсації моральної шкоди.

Судова практика, зокрема роз'яснення Верховного Суду України та прецеденти щодо відшкодування моральної шкоди, завданої порушенням особистих немайнових прав, сприяє тлумаченню та застосуванню законодавства, виявляючи особливу увагу до доведення факту поширення недостовірної інформації, встановлення факту порушення особистих немайнових прав та визначення розміру моральної шкоди, що підкреслює важливість захисту цих прав у правовій системі України та необхідність постійного розвитку судової практики у цій галузі [5].

Для вдосконалення механізмів захисту особистих немайнових прав в Україні необхідно зосередитися на кількох ключових напрямках. По-перше, важливо підвищити правову обізнаність громадян шляхом проведення інформаційних кампаній та освітніх програм. По-друге, необхідно удосконалити законодавство, зокрема, чітко визначити поняття та класифікацію особистих немайнових прав, а також спростити процедури їх захисту. По-третє, слід підвищити ефективність роботи судової системи, скоротивши терміни розгляду справ та забезпечивши належне виконання судових рішень. По-четверте, важливо розвивати альтернативні способи вирішення спорів, такі як медіація, що дозволить зменшити навантаження на суди та забезпечити більш швидке та ефективне відновлення порушених прав. Крім того, необхідно посилити контроль за дотриманням прав в інформаційному просторі, зокрема, шляхом запровадження ефективних механізмів захисту від поширення недостовірної інформації та втручання в приватне життя. Нарешті, важливо забезпечити

належну підготовку фахівців, які займаються захистом особистих немайнових прав, включаючи суддів, адвокатів та працівників правоохоронних органів.

Висновок. Таким чином, захист особистих немайнових прав є важливим елементом правової системи, що гарантує кожній людині можливість зберігати свою честь, гідність, особисту недоторканність та репутацію. Незважаючи на наявність законодавчих механізмів, у процесі захисту таких прав виникають певні проблеми, зокрема складність доведення моральної шкоди та тривалість судових розглядів.

Підвищення ефективності захисту цих прав вимагає вдосконалення правових норм, спрощення процедур судового розгляду та популяризації альтернативних способів вирішення спорів, таких як медіація. Важливим аспектом залишається правова обізнаність громадян, адже знання своїх прав є першим кроком до їх захисту. Тому, захист особистих немайнових прав є важливим завданням для забезпечення справедливого та правового суспільства в Україні. Необхідно продовжувати роботу над удосконаленням правових механізмів та підвищенням ефективності їх застосування для забезпечення належного захисту цих прав.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо розширення кола об'єктів цивільних прав : Закон України від 10.08.2023 № 3320-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3320-20> (дата звернення: 01.04.2025)
2. Цивільний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15> (дата звернення: 01.04.2025)
3. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2657-12> (дата звернення: 01.04.2025)
4. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2297-17> (дата звернення: 01.04.2025)
5. Юркевич Ю. М., Дутко А. О. та ін. Особисті немайнові права особи : навч. посібник / за ред. А. О. Дутко. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 444 с.
6. Пріоритетні напрями досліджень в науковій та освітній діяльності: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 11-12 травня 2022 року. Львів : Львівський науковий форум, 2022. 46 с.

Анастасія БУРЛАЧЕНКО*,
студентка 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ДОГОВОРІВ У СИСТЕМІ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

***Анотація.** Стаття присвячена аналізу правових аспектів регулювання господарських договорів в Україні, досліджується їхня роль у сучасній системі законодавства.*

Розглянуто ключові аспекти, зокрема законодавчу базу, укладення та виконання договорів, механізми забезпечення їх виконання, відповідальність за порушення, роль судової практики, напрями вдосконалення правового регулювання та міжнародний досвід.

Abstract. *The article is devoted to the analysis of the legal aspects of the regulation of commercial contracts in Ukraine, their role in the modern system of legislation is studied.*

Key aspects are considered, in particular, the legislative framework, the conclusion and execution of contracts, mechanisms for ensuring their execution, liability for violations, the role of judicial practice, areas for improving legal regulation and international experience.

Вступ. У сучасних умовах розвитку економіки України правове регулювання господарських договорів є надзвичайно актуальним. Господарські договори становлять основу для здійснення будь-якої господарської діяльності, а їх правильне укладення та виконання є запорукою успішного функціонування підприємств, організацій та інституцій.

Актуальність дослідження цього питання зумовлена потребою забезпечення стабільності та передбачуваності правових відносин у сфері господарської діяльності, зменшення ризиків виникнення спорів між контрагентами, а також покращення інвестиційного клімату та сприяння економічному зростанню країни.

Правове регулювання господарських договорів в Україні здійснюється широким спектром законодавчих актів. Основними нормативно-правовими актами, що визначають правові рамки для укладення та виконання господарських договорів, є Цивільний кодекс України, Господарський кодекс

* Науковий керівник – к.ю.н., доцент кафедри права ВНАУ Маньгора Т.В.

України, а також низка інших законів і підзаконних актів, які регулюють окремі види господарських договорів.

Цивільний кодекс України встановлює загальні принципи укладення та виконання договорів, визначає умови їх дійсності, форми, зміст, а також відповідальність за їх порушення [3]. Господарський кодекс України, своєю чергою, регулює особливості укладення та виконання договорів у сфері господарської діяльності, включаючи специфіку відповідальності за порушення умов господарських договорів [1].

Крім того, ряд інших законів та підзаконних актів регулюють окремі види господарських договорів, зокрема, Закон України «Про оренду державного та комунального майна», Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність», Закон України «Про закупівлі» та інші.

Варто зазначити, що правове регулювання господарських договорів в Україні постійно розвивається та вдосконалюється. Наприклад, у 2022 році Верховна Рада України внесла зміни до Цивільного кодексу України щодо електронної форми укладення договорів, а також до Господарського кодексу України — щодо механізмів забезпечення виконання господарських договорів [2].

Укладення та виконання господарських договорів має низку особливостей, які зумовлені їхньою природою та правовим режимом (ст. 181 ГК України) [1]. До таких особливостей належать:

- високий рівень професійності сторін договору;
- значний обсяг майнових прав та обов'язків, що виникають з договору;
- складність процедури укладення і виконання договору, що потребує дотримання всіх юридичних формальностей;
- підвищений рівень відповідальності сторін.

Господарський договір, як правило, укладається у письмовій формі (ч. 1 ст. 181 ГК України, ст. 208 ЦК України), що обумовлено необхідністю ведення бухгалтерського обліку, захисту інтересів сторін та забезпечення належної доказової бази у випадку спорів [1, 3].

Виконання господарських договорів повинно здійснюватись відповідно до їхніх умов та чинного законодавства (ст. 180 ГК України). Сторони договору повинні дотримуватися встановлених строків, умов оплати, якості товарів, робіт або послуг, а також інших умов, що визначені в договорі [1].

З метою гарантування виконання зобов'язань сторін, законодавство України передбачає низку механізмів забезпечення виконання договорів. Відповідно до ч. 1 ст. 546 ЦК України [3], основними з них є:

- Застава — передача майна кредитору для забезпечення виконання боргового зобов'язання (нерухомість, транспорт, тощо).
- Поручка — зобов'язання третьої особи відповідати за виконання зобов'язання боржником.
- Гарантія — письмове зобов'язання третьої особи забезпечити виконання зобов'язання боржником за певних умов.

- Неустойка (штраф, пеня) — сума грошей, яку боржник зобов'язаний сплатити кредитору в разі невиконання або неналежного виконання зобов'язання.

- Забезпечення виконання договору — передача майна або грошових коштів кредитору для забезпечення виконання зобов'язання.

Вибір конкретного механізму забезпечення виконання договору залежить від конкретних умов договору та від сторін. Важливо, що використання механізмів забезпечення виконання договору дозволяє сторонам уникнути можливих ризиків, пов'язаних з невиконанням договору, а також підвищити рівень довіри між контрагентами.

Українське законодавство передбачає відповідальність за порушення умов договору у вигляді:

- майнової відповідальності (штраф, пеня, відшкодування збитків);
- цивільно-правової (зобов'язання усунути наслідки порушення, виконати умови договору тощо).

Важливою особливістю відповідальності за порушення господарських договорів є те, що вона має бути доведена кредитором. Він повинен обґрунтувати факт порушення, його винність та збитки. Доказами порушення договору можуть бути письмові договори, листування, акти виконаних робіт, інші документи, а також свідчення свідків.

Водночас, відповідальність може бути обмежена або виключена, зокрема в разі непереборної сили (форс-мажору) або інших незалежних від сторін обставин, що унеможливають виконання зобов'язань.

Судова практика відіграє важливу роль у регулюванні господарських договірних правовідносин. Суди розглядають спори, що виникають між контрагентами, тлумачать законодавчі норми, формують правову позицію щодо конкретних випадків порушення господарських договорів, та надають роз'яснення щодо застосування правових норм у господарських договірних відносинах.

Рішення судів є обов'язковими для сторін спору і можуть стати правовим прецедентом, що впливає на подальше регулювання господарських договірних відносин.

Важливою тенденцією в судовій практиці є зростаюча увага до принципів добросовісності, справедливості та обґрунтованості у вирішенні спорів, що виникають з господарських договорів.

Уявімо ситуацію між двома підприємствами: ТОВ «А» і ТОВ «Б». ТОВ «А» уклало з ТОВ «Б» договір постачання товару, де були чітко визначені умови поставки, зокрема — дата доставки та ціна товару. ТОВ «Б» не виконало умов договору і поставило товар із затримкою, що призвело до збитків для ТОВ «А», яке змушене було призупинити свою діяльність на деякий час. Відповідно, ТОВ «А» звернулося до суду з позовом про стягнення штрафу та відшкодування збитків.

Суд ухвалив рішення на користь ТОВ «А», зобов'язавши ТОВ «Б» сплатити

штраф за порушення строків постачання товару, а також відшкодувати збитки, понесені через затримку. При цьому суд врахував, що обставини, які були заявлені як форс-мажор, не могли повністю звільнити ТОВ «Б» від відповідальності.

Цей приклад є яскравим свідченням того, як суди не лише застосовують закон, але й створюють прецеденти, які сприяють розвитку господарського права, а також забезпечують стабільність і передбачуваність у договірних відносинах. Для подальшого розвитку правового регулювання господарських договорів в Україні необхідно враховувати ряд напрямів:

- Вдосконалення законодавства, зокрема, внесення змін до кодексу України, що стосуються уніфікації правового регулювання договорів, спрощення процедури укладення та виконання договорів, а також посилення відповідальності за їх порушення.

- Розширення використання електронних форм укладення та виконання договорів, що дозволить зменшити витрати часу та коштів, а також підвищити ефективність та прозорість господарських відносин.

- Впровадження сучасних механізмів забезпечення виконання господарських договорів, таких як електронний обіг документів, електронний аудит, електронний архів, що забезпечать більш ефективний контроль за виконанням зобов'язань.

- Посилення ролі судової практики у регулюванні господарських договірних правовідносин, зокрема, шляхом розробки єдиної системи правових прецедентів, що дозволить забезпечити більш стабільне та передбачуване застосування правових норм. Впровадження зазначених напрямів дозволить створити більш ефективну та стабільну систему правового регулювання господарських договорів, що сприятиме розвитку економіки України. Вивчення та застосування міжнародного досвіду в правовому регулюванні господарських договорів є важливим аспектом їх вдосконалення. Наприклад, можна розглянути досвід країн Європейського Союзу, що мають розвинену систему правового регулювання господарської діяльності.

Впровадження міжнародного досвіду може бути спрямоване на:

- Уніфікацію правового регулювання господарських договорів, що дозволить спростити процедури укладення та виконання договорів, а також зменшити кількість спорів між контрагентами.

- Впровадження механізмів альтернативного вирішення спорів, що дозволить зменшити навантаження на судову систему.

- Впровадження міжнародних стандартів якості товарів, робіт та послуг, що підвищить конкурентоспроможність українських товарів та послуг на міжнародному ринку.

Важливо, що застосування міжнародного досвіду має враховувати специфіку українського законодавства та економічної системи.

Висновок. Отже, правове регулювання господарських договорів в Україні є складним і багатограним процесом. Вивчення його особливостей та аналіз

сучасної законодавчої бази дозволяє зробити наступні висновки:

- Господарські договори є важливим елементом економічного життя України.

- Правове регулювання господарських договорів має ряд особливостей, що впливають з їхньої специфіки та особливого правового режиму.

- Сучасне законодавство України забезпечує достатній рівень правового захисту для учасників господарських договорів.

- Розвиток правового регулювання господарських договорів має йти в напрямку удосконалення законодавства, розширення використання електронних форм укладення та виконання договорів, впровадження сучасних механізмів забезпечення виконання договорів, а також посилення ролі судової практики.

- Застосування міжнародного досвіду може сприяти вдосконаленню правового регулювання господарських договорів в Україні, але воно має враховувати специфіку українського законодавства та економічної системи.

Рекомендації щодо подальшого розвитку законодавства:

- Продовжувати вдосконалювати законодавство в галузі господарських договорів, зокрема, шляхом внесення змін до Цивільного кодекса України, що стосуються уніфікації правового регулювання договорів, спрощення процедури укладення та виконання договорів, а також посилення відповідальності за їх порушення. Розширювати використання електронних форм укладення та виконання договорів. Впроваджувати сучасні механізми забезпечення виконання господарських договорів, такі як електронний обіг документів, електронний аудит, електронний архів. Посилювати роль судової практики у регулюванні господарських договірних правовідносин, зокрема, шляхом розробки єдиної системи правових прецедентів. Активно вивчати та впроваджувати міжнародний досвід в правовому регулюванні господарських договорів.

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 436-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/436-15> (дата звернення: 27.12.2024)

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення укладення угоди між Україною та Європейським Союзом про взаємне визнання кваліфікованих електронних довірчих послуг та імплементації законодавства Європейського Союзу у сфері електронної ідентифікації: Закон України від 01.12.2022 № 2801-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2801-20> (дата звернення: 29.12.2024)

3. Цивільний кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15> (дата звернення: 29.12.2024)

Діана ВОДЯНИЦЬКА*,
Студентка 2 курсу,
Факультет менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРАВОСУДДЯ: ЕЛЕКТРОННИЙ СУД І ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ПРОЦЕСІВ

Анотація. *Стаття вивчає ключові аспекти цифрової трансформації в українській судовій системі. Особлива увага приділяється впровадженню електронних судів, функціонуванню Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС), що забезпечує взаємодію судів, учасників процесу та органів державної влади в електронному середовищі, викликам діджиталізації судових процесів, а також перспективам їх подальшого розвитку. Аналізуються ключові наукові підходи до поняття електронного правосуддя та визначаються його основні переваги й недоліки. У роботі аналізується український досвід цифровізації правосуддя в умовах воєнного стану, виділяються переваги, проблеми та ризики, пов'язані з переходом на електронну форму судочинства.*

Abstract. *This article examines key aspects of digital transformation in the Ukrainian judiciary. Particular attention is paid to the introduction of electronic courts, the functioning of the Unified Judicial Information and Telecommunication System (UJITS), which ensures interaction of courts, litigants and public authorities in the electronic environment, the challenges of digitalization of court proceedings, and the prospects for their further development. The author analyzes key scientific approaches to the concept of e-justice and identifies its main advantages and disadvantages. The article analyzes the Ukrainian experience of digitalization of justice under martial law, and highlights the advantages, problems and risks associated with the transition to electronic justice.*

Вступ. Цифрові технології активно входять у всі сфери життєдіяльності суспільства, зокрема й у правосуддя. В Україні одним із ключових напрямків розвитку судової системи є її цифрова трансформація, що включає впровадження електронного суду, автоматизацію процесів та інтеграцію інформаційно-комунікаційних технологій. Цифровізація передбачає створення електронного суду, котрий дозволяє проводити засідання онлайн, обмінюватися документами в електронному вигляді та здійснювати електронні платежі. Важливим елементом є автоматизація судових процесів, зокрема автоматичний розподіл

* Науковий керівник – к.ю.н., доцент кафедри права ВНАУ Маньгора Т.В.

справ та створення судових актів. Це робить процеси прозорішими та знижує ймовірність людських помилок.

Використання інформаційно-комунікаційних технологій покращує зв'язок між судовими органами, адвокатами та іншими учасниками процесу, а також дає змогу проводити судові засідання у форматі відеоконференцій.

Сучасні виклики, зокрема пандемія COVID-19 та війна в Україні, підкреслили потребу в цифровізації правосуддя. Ці фактори показали важливість онлайн-доступу до суду, що забезпечує безперервність та ефективність роботи судів навіть у важких умовах. Цифрова трансформація судової системи є стратегічно важливим кроком для створення сучасного і доступного правосуддя.

Виклад основного матеріалу. Під терміном «електронне правосуддя» (e-justice) розуміють комплекс цифрових технологій, що використовуються задля оновлення процесу правосуддя, покращення доступу до нього, забезпечення прозорості та ефективності роботи судів.

Електронне правосуддя, або e-justice, — це система організації діяльності судової влади, яка забезпечує здійснення судочинства з використанням сучасних інформаційних технологій. Основною метою є спрощення доступу громадян до правосуддя, підвищення прозорості судових процедур і ефективності судового розгляду [1, с. 136].

Електронне правосуддя базується на декількох ключових принципах:

- Доступність: можливість подати документи, скарги, заяви в електронному вигляді з будь-якої точки;
- Прозорість: онлайн-доступ до рішень суду, календарів засідань, перебігу справи;
- Автоматизація: використання інформаційних систем для реєстрації, обліку справ, розподілу між суддями;
- Дистанційна участь: забезпечення можливості відеозв'язку для проведення засідань;
- Безпека: захист електронної інформації, дотримання вимог до цифрового підпису, шифрування.

В Україні ідея цифровізації правосуддя почала активно втілюватися з 2016 року, коли були затверджені перші нормативно-правові акти для створення ЄСІТС. З 2020 року, в умовах пандемії COVID-19, її розвиток набрав особливої ваги, а з 2022 року — став надзвичайно необхідним у зв'язку з повномасштабною війною.

ЄСІТС — ключовий інструмент реалізації цифрової трансформації. Вона забезпечує електронну взаємодію між судами, учасниками процесу та органами влади. Підсистема «Електронний суд» дозволяє подавати документи онлайн, брати участь у відеозасіданнях, отримувати рішення електронною поштою [3, с].

Він є ключовим елементом електронного правосуддя в Україні, впровадженим в рамках судової реформи та підпорядкованим Державній судовій адміністрації. Система об'єднує всі суди загальної юрисдикції країни, формуючи єдиний інформаційний простір.

Основними функціональними компонентами ЄСІТС є:

- Підсистема “Електронний суд” — інтерфейс для сторін процесу, що дозволяє подачу документів, комунікацію із судом, отримання повісток та рішень онлайн;
- Система автоматичного розподілу справ — забезпечує об’єктивний механізм призначення судді, що унеможливорює маніпуляції;
- Електронний документообіг — скорочує витрати часу і ресурсів на пересилання документів, архівування справ;
- Платформа відеозасідань — дозволяє проводити засідання без фізичної присутності в залі суду;
- Реєстри та довідкові сервіси — доступ до Єдиного державного реєстру судових рішень, баз даних, статистики.

Воєнний стан в Україні створив додаткові виклики для судової системи. У багатьох регіонах стало неможливим проведення традиційних засідань. У таких умовах дистанційна участь у засіданнях, електронна подача документів та використання онлайн-комунікацій стали єдиним способом забезпечення судового захисту громадян [5, с. 65].

Дурач О.А. відзначає, що в умовах війни цифровізація судів дає можливість зберігати безперервність функціонування судової влади, навіть попри фізичну загрозу для суддів і працівників апарату [5, с. 63].

Серед переваг цифрової трансформації судової системи можна виокремити:

- зменшення навантаження на суддів та працівників апарату суду;
- оперативність розгляду справ;
- економію часу і ресурсів сторін;
- зниження рівня корупції [3, с. 92].

Водночас існують ризики:

- технічні збої та ненадійність каналів зв’язку;
- недостатній рівень цифрової грамотності окремих учасників процесу;
- загроза кібербезпеці та витоку персональних даних [2, с.25].

Необхідно розширити інфраструктуру, провести навчання для працівників судової системи, оновити законодавчі норми та розвивати партнерство з ІТ-сектором [6]. У наукових джерелах зазначається, що повноцінна діджиталізація судової системи вимагає комплексного підходу: вдосконалення нормативно-правової бази, підвищення технічної спроможності судів, навчання кадрів, створення резервних систем захисту даних [1, с. 140]

За словами Теремецького В.І. та Дуліби Є.В., важливо сформувати єдину політику щодо цифрової безпеки в ЄСІТС, забезпечити фінансування її розвитку, а також підвищити довіру громадськості до електронного правосуддя через інформаційну кампанію [6, с. 7].

Висновок. Електронне правосуддя в Україні демонструє ефективність, особливо в умовах кризи. Цифрова трансформація має стратегічне значення для модернізації судової влади, і її подальше впровадження є критично важливим

для гарантії правосуддя в умовах сучасних викликів. Цифровізація правосуддя стала не тільки відповіддю на зовнішні виклики, але й потужним знаряддям реформування судової влади згідно з європейськими стандартами.

Перспективами подальшого розвитку цифрового правосуддя в Україні є:

- посилення кіберзахисту інформаційних систем суду;
- вдосконалення нормативно-правового регулювання елементів електронного судочинства;
- навчання суддів та працівників апарату суду сучасним ІТ-інструментам;
- забезпечення рівного доступу всіх громадян до електронних сервісів правосуддя.

Успішна реалізація цих напрямів дозволить сформувати ефективну, прозору та сучасну судову систему, яка відповідатиме потребам цифрової доби.

Список використаних джерел:

1. Риженко Н. О. Цифрова трансформація в судовій системі України // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2023. № 79. С. 134–140. URL: <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/288609> (дата звернення: 12.04.2025).
2. Борщенко В. В. Інформаційні технології в судочинстві: сучасний стан та перспективи // Вісник Одеського національного університету. Правознавство. 2024. № 26(1). С. 22–30. URL: <https://journals.visnyk-onu.od.ua/index.php/law/article/view/471> (дата звернення: 12.04.2025).
3. Барабаш О. О. Цифровізація правосуддя у контексті впровадження системи Е-Суд: виклики та завдання // Науковий вісник ЛьвДУВС. Серія юридична. 2023. № 1. С. 91–98. URL: <https://journals.lvduvs.lviv.ua/index.php/law/article/view/564> (дата звернення: 12.04.2025).
4. Шимін О. Система електронного судочинства: до питання комплексності компонентів // Вісник Нац. ун-ту "Львівська політехніка". Юридичні науки. 2023. № 4(40). С. 45–52. – URL: <https://science.lpnu.ua/uk/law/vsi-vypusky/volume-10-number-4-40-2023/systema-elektronnogo-sudochynstva-do-pytannya> (дата звернення: 12.04.2025).
5. Дурач О. А. Цифровізація суду як шлях до запровадження дистанційної роботи судів загальної юрисдикції в умовах воєнного стану // Інформація і право. 2024. № 4(51). С. 60–66. URL: <https://il.ippi.org.ua/article/view/318164> (дата звернення: 12.04.2025).
6. Теремецький В. І., Дуліба Є. В. Особливості впровадження та функціонування ЄСІТС // Repository of academic texts of The F. H. Burchak SRI of Private Law NALS of Ukraine. 2023. С. 1–9. URL: <https://repository.ndippp.gov.ua/handle/765432198/751> (дата звернення: 12.04.2025).

Владислав ГОНЧАРЕНКО*,
студент 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЦИВІЛЬНА ПРОЦЕСУАЛЬНА ДІЄЗДАТНІСТЬ ЯК УМОВА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ПОЗОВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Анотація. У статті аналізується цивільна процесуальна дієздатність як ключова умова реалізації права на позов у цивільному судочинстві. Розглядаються особливості її наявності у фізичних та юридичних осіб, а також взаємозв'язок з цивільною процесуальною правоздатністю, що в сукупності формує правосуб'єктність позивача. Акцентовується увага на ролі суду у перевірці цивільної процесуальної дієздатності позивача, зокрема через ідентифікацію юридичних осіб за ЄДРПОУ. Досліджуються спеціальні та загальні правила виникнення дієздатності у фізичних осіб, а також їх практичне застосування. Виявлено прогалини у законодавчому регулюванні цього питання, що може ускладнювати доступ до судового захисту.

Abstract. The article analyzes civil procedural capacity as a key condition for the exercise of the right to sue in civil proceedings. The features of its presence in individuals and legal entities are considered, as well as the relationship with civil procedural capacity, which together forms the legal personality of the plaintiff. The focus is on the role of the court in verifying the civil procedural capacity of the plaintiff, in particular through the identification of legal entities according to the Unified State Register of Legal Entities. The special and general rules for the emergence of legal capacity in individuals are studied, as well as their practical application. Gaps in the legislative regulation of this issue are identified, which may complicate access to judicial protection.

Вступ. Право на позов у цивільному процесі має як матеріальний, так і процесуальний аспекти, при цьому його реалізація в судовому порядку залежить від дотримання низки умов. Однією з ключових умов є наявність у позивача цивільної процесуальної дієздатності, яка визначає його можливість самостійно або через представника брати участь у судовому процесі. Особливість встановлення цієї умови залежить від правового статусу особи, що ініціює судовий розгляд, зокрема від того, чи є позивач фізичною або юридичною особою. Водночас, законодавство містить певні прогалини та суперечності щодо набуття і здійснення цивільної процесуальної дієздатності, що може

* Науковий керівник – к.ю.н., доцент кафедри права ВНАУ Маньгора Т.В.

ускладнювати доступ до судового захисту.

Отже, дослідження цивільної процесуальної дієздатності як умови реалізації права на позов є актуальним завданням цивільного процесуального права, що потребує комплексного аналізу та вдосконалення правового регулювання.

Виклад основного матеріалу. Цивільне процесуальне право є однією з основних складових правової системи, яка забезпечує реалізацію права кожної особи на судовий захист. Право на позов є центральним у цій системі, адже воно забезпечує можливість особи звернутися до суду для захисту своїх прав і законних інтересів, порушених іншою стороною. Однак, реалізація цього права не є автоматичною і потребує дотримання певних правових умов, однією з яких є наявність цивільної процесуальної дієздатності позивача. Цивільна процесуальна дієздатність є одним із основних елементів правосуб'єктності, без якої особа не може брати участь у цивільному процесі (ст. 46 ЦПК України).

Цивільна процесуальна правосуб'єктність є комплексною категорією, що включає в себе як правоздатність, так і дієздатність особи. Правоздатність фізичних осіб виникає з моменту їх народження (ст. 26 Цивільного кодексу України), а для юридичних осіб — з моменту їх реєстрації (ч. 4 ст. 87 ЦК України). Однак, варто зазначити, що цивільна правоздатність може виникати до народження особи, наприклад, у випадках захисту прав зачатої дитини, що є підтвердженням гнучкості правового регулювання у сфері цивільного права (ст. 25 ЦК України). Водночас цивільна процесуальна дієздатність не є автоматичною, і її наявність у позивача має бути перевірена судом на підставі процесуальних норм [1]. Не менш важливим є розрізнення між цивільною правоздатністю та цивільною процесуальною дієздатністю. Перша є здатністю особи мати цивільні права і обов'язки, тоді як друга визначає здатність особи здійснювати свої процесуальні права та обов'язки в рамках судового процесу. Відсутність будь-якої з цих складових є підставою для відмови в відкритті провадження, оскільки без цих передумов неможливо реалізувати право на позов (п. 6 ч. 1 ст. 186 ЦПК України). У разі відсутності дієздатності суд має право повернути позовну заяву (п. 1 ч. 4 ст. 185 ЦПК України), що також відображає важливість цієї умови для подальшого розгляду справи [2, с. 46].

Особливої уваги заслуговує питання дієздатності неповнолітніх осіб, оскільки це питання актуальне в контексті розвитку правосуддя для молодших осіб. Неповнолітні можуть бути учасниками цивільного процесу, але їх дієздатність є обмеженою. Закон передбачає для них можливість самостійного здійснення процесуальних прав у тих випадках, коли вони безпосередньо беруть участь у справах, що впливають із відносин, у яких вони самостійно зацікавлені (ч. 2 ст. 47 ЦПК України). Однак для неповнолітніх, які не досягли 14 років, а також для осіб з обмеженою дієздатністю, потрібне додаткове регулювання, зокрема участь представника або надання судом спеціальних повноважень (ст. 35 ЦК України) [3, с. 37]. Набуття цивільної процесуальної дієздатності може відрізнятися залежно від віку особи, її статусу або конкретних обставин.

Наприклад, особи, що досягли повноліття, зазвичай отримують повну дієздатність автоматично (ч. 1 ст. 34 ЦК України), але в певних випадках суд може встановити обмеження або надати повну дієздатність на підставі відповідного рішення (ч. 1, 3 ст. 35 ЦК України). Це підкреслює необхідність гнучкості правової системи для врахування різноманітних життєвих ситуацій, що можуть виникнути. З іншого боку, юридичні особи набувають дієздатності одночасно з правоздатністю, що настає після їх державної реєстрації (ч. 4 ст. 87 ЦК України). Оскільки юридичні особи є учасниками цивільного процесу на рівні з фізичними особами, то й для них існує потреба у підтвердженні цивільної процесуальної дієздатності, яка перевіряється через реєстраційні дані. Зокрема, це здійснюється через Єдину державну реєстрацію підприємств та організацій, що дозволяє суду верифікувати статус юридичних осіб (п. 2 ч. 3 ст. 175 ЦПК України) [4, с. 73]. У підсумку, цивільна процесуальна дієздатність є необхідною умовою для реалізації права на позов у цивільному процесі.

Висновок. Таким чином, цивільна процесуальна дієздатність є ключовим елементом реалізації права на позов, оскільки визначає можливість особи самостійно здійснювати процесуальні права та обов'язки в суді. Вона тісно пов'язана з цивільною процесуальною правоздатністю, однак її наявність не завжди є обов'язковою, оскільки у визначених законом випадках позовні дії можуть здійснювати законні представники. Важливе значення має також правовий статус позивача, адже для фізичних і юридичних осіб встановлено різні підходи до перевірки їхньої дієздатності. Набуття повної цивільної процесуальної дієздатності можливе не лише внаслідок досягнення повноліття, а й у випадках, передбачених законодавством, зокрема через шлюб або надання повної цивільної дієздатності судом. Отже, забезпечення належної перевірки цивільної процесуальної дієздатності позивача є важливим чинником дотримання законності та ефективності цивільного судочинства.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України; Кодекс, Закон від 18.03.2004 № 1618-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1618-15> (дата звернення: 07.04.2025)
2. Лисенко В. І. Цивільна процесуальна правоздатність: теорія та практика. В. І. Лисенко. Юридична наука і практика. 2023. № 4. С. 45–58.
3. Кравчук А. О. Особливості цивільної процесуальної дієздатності в сучасному судочинстві. А. О. Кравчук. Вісник цивільного процесу. 2024. Т. 12, № 1. С. 32–41.
4. Оніщенко І. С. Права та обов'язки учасників цивільного процесу: теоретичні аспекти. І. С. Оніщенко. Часопис приватного права. 2022. № 3. С. 67–75.
5. Степаненко О. Є. Практика реалізації права на позов у цивільному процесі. О. Є. Степаненко. Актуальні проблеми правознавства. 2023. № 2(38). С. 54–63.

Ганна ДЕМЧУК*,
студентка 2 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний
аграрний університет
Вінниця, Україна

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СКАСУВАННЯ СВЯТКОВИХ ТА ВИХІДНИХ ДНІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Анотація. *Статтю присвячено дослідженню правових аспектів скасування святкових та вихідних днів під час воєнного стану в Україні. Проаналізовано положення Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» № 2136-IX, що надає роботодавцю право залучати працівників до роботи у святкові та неробочі дні без обов'язкової компенсації[3]. Розглянуто проблематику обмеження права на відпочинок в умовах надзвичайної ситуації, зокрема з точки зору трудового законодавства, міжнародних норм та Конституції України. Особливу увагу приділено соціальним, психологічним та культурним наслідкам такого обмеження, включаючи ризики професійного вигорання та ослаблення національної ідентичності.*

Abstract. *The article is devoted to the study of the legal aspects of the cancellation of holidays and weekends during martial law in Ukraine. The provisions of the Law of Ukraine “On the Organization of Labor Relations under Martial Law” No. 2136-IX are analyzed, which gives the employer the right to involve employees in work on holidays and non-working days without mandatory compensation[3]. The issue of restricting the right to rest in times of emergency is considered, in particular from the point of view of labor legislation, international norms and the Constitution of Ukraine. Particular attention is paid to the social, psychological and cultural consequences of such restriction, including the risks of professional burnout and weakening of national identity.*

Вступ. В умовах воєнного стану, коли країна бореться за свою свободу та територіальну цілісність, багато аспектів звичного, для українців життя зазнають змін. Одним із таких аспектів є режим праці та відпочинку, зокрема скасування святкових та вихідних днів. Це питання має важливе значення як для працівників, так і для роботодавців, адже безпосередньо впливає на трудові права та організацію виробничого процесу.

У зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України,

* Науковий керівник – к.ю.н., доцент кафедри права ВНАУ Маньгора Т. В.

Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженого Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX (зі змінами), на всій території України було введено воєнний стан тому і відбулися зміни у законодавстві для того, щоб чинні норми закону відповідали реальним життєвим обставинам у країні [2].

Виклад основного матеріалу. Основні положення щодо регулювання трудових відносин під час воєнного стану закріплені у Законі України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 № 2136-IX [3]. Цей Закон, прийнятий з метою оперативного реагування на потреби оборони країни, також для організації роботи та забезпечення функціонування економіки, вніс суттєві корективи до Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП).

Стаття 6 Закону № 2136-IX чітко визначає, що на період дії воєнного стану скасовуються норми статті 73 КЗпП щодо визначення святкових і неробочих днів [3,4]. Це означає, що такі дні, як 1 січня, 8 березня, Великдень, Трійця, День Конституції України, День Незалежності України та інші, не є вихідними днями [4]. Тож, ст. 6 Закону України від 15.03.2022 №2136-IX «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» у період дії воєнного стану не застосовуються норми ст. 73 КЗпП, тому офіційними вихідними залишаються лише субота та неділя [3,4].

Таким чином, у період дії воєнного стану роботодавці мають право самостійно визначати графік роботи працівників, включаючи роботу у дні, які раніше були святковими або неробочими. Також роботодавець може встановити до 60 годин на тиждень (Замість 40 годин згідно з КЗпП до війни). Також згідно КЗпП під час воєнного стану, якщо роботодавець не може забезпечити роботою працівника, або не має можливості виплачувати йому заробітну плату за виконану роботу через бойові дії, то дія трудового договору може бути призупинена. Це не звільнення, а тимчасово припинення трудового договору.

В умовах воєнного стану відбулося скасування не лише святкових та неробочих днів, але й зміни відбулися стосовно відпусток.

Право працівників на щорічну основну оплачувану відпустку зберігається під час воєнного стану. Однак стаття 12 Закону № 2136-IX передбачає деякі особливості надання таких відпусток [3]. Зокрема, протягом періоду дії воєнного стану роботодавець може відмовити працівнику у наданні будь-якого виду відпустки (крім відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами та відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку), якщо такий працівник залучений до виконання робіт на об'єктах критичної інфраструктури.

Щодо тривалості щорічної основної оплачуваної відпустки, то протягом дії воєнного стану вона може бути обмежена 24 календарними днями за поточний робочий рік. Проте, це є правом, а не обов'язком роботодавця, і за можливості працівнику може бути надана повна тривалість відпустки, передбачена КЗпП.

Незважаючи на скасування святкових та неробочих днів як офіційних вихідних, право працівників на щотижневий відпочинок не скасовується. Стаття

6 Закону № 2136-IX встановлює, що тривалість щотижневого безперервного відпочинку може бути скорочена до 24 годин [3]. Це є мінімальною гарантією права на відпочинок, і роботодавець повинен прагнути надавати працівникам більшу тривалість відпочинку, якщо це можливо в умовах воєнного стану.

Важливо зазначити, що скасування святкових та неробочих днів як вихідних не тягне за собою скасування підвищеної оплати праці за роботу у вихідний день, якщо такий день надається працівнику за графіком. Стаття 107 КЗпП передбачає, що робота у вихідний день оплачується у подвійному розмірі [4]:

- відрядникам – за подвійними відрядними розцінками;
- працівникам з погодинною оплатою праці – у подвійному розмірі годинної ставки;
- працівникам з місячним окладом – у розмірі подвійної денної або годинної ставки понад оклад, якщо робота провадилася у межах місячної норми робочого часу, і в розмірі подвійної денної або годинної ставки понад оклад, якщо робота провадилася понад місячну норму.

Оскільки під час воєнного стану святкові та неробочі дні стають звичайними робочими днями, робота в ці дні не підлягає подвійній оплаті, якщо вони є робочими згідно з графіком працівника. Подвійна оплата здійснюється лише за роботу у вихідний день, який надається працівнику відповідно до встановленого роботодавцем графіку.

Таким чином, норми Кодексу законів про працю України щодо заборони залучення працівників у святкові і вихідні дні та компенсації за роботу у святкові і вихідні дні не застосовуються під час дії воєнного стану.

Досліджуючи, дане питання, ми прийшли до висновку, що скасування святкових вихідних днів є не доречним, особливо у воєнний стан. Пояснимо чому, ми так думаємо: По-перше, це порушення права на відпочинок, згідно зі Ст. 45 Конституції України, у якій ідеться про право кожного на відпочинок, включаючи також вихідні святкові дні [1]. Навіть у надзвичайних ситуаціях, в нашому випадку військова агресія російської федерації проти України, часткове скасування права на відпочинок вже суперечить базовим нормам трудового права. По-друге, ризик професійного вигорання. Що це мається на увазі, без періодичного відновлення сил (вихідних і свят) зростає фізичне та емоційне виснаження працівників. Це особливо критично для медиків, військових, рятувальників, волонтерів та інших, хто працює в посиленому режимі.

Тривале перевантаження може призвести до зниження ефективності, помилок, хвороби і навіть звільнень. Таким чином, відсутність вихідних має негативний ефект, що впливає не лише на окрему людину, а й на всю структуру, де вона працює. По-третє, у непростий час займає почесне місце і соціальна напруга. Свята — це не тільки вихідний, а важливий елемент національної ідентичності (День Незалежності України), традицій (Великдень, Різдво), єднання людей (День захисників та Захисниць України). Під час війни свята можуть відігравати дуже важливу роль як моральна підтримка.

Відзначення релігійних і національних свят — це спосіб зберегти зв'язок

із нормальним життям, культурою, родиною, вірою в перемогу. Їхнє ігнорування або скасування лише поглиблює психологічну травму від війни, породжує негативні емоції, втрату морального духу у суспільстві. По-четверте, відсутність чіткого механізму компенсації.

Законом дозволено працювати у свята, але не завжди забезпечується справедлива компенсація за роботу у ці дні. Це створює ситуації, коли працівник працює більше, а заробляє так само або менше — що прямо порушує принципи рівності та справедливості.

Якщо брати до уваги брати європейський досвід, то можна чітко побачити, що у країни, які проходили через воєнні або кризові періоди не скасовували національні чи релігійні свята повністю, а навпаки навіть давали додаткові вихідні для підняття морального духу та довіри до влади та швидкої перемоги.

Висновок. Правове регулювання скасування святкових та вихідних днів під час воєнного стану в Україні спрямоване на забезпечення безперебійного функціонування економіки та критичної інфраструктури. Закон № 2136-IX тимчасово скасував статус святкових та неробочих днів як офіційних вихідних, надавши роботодавцям більше гнучкості у визначенні графіків роботи [3].

Водночас, законодавство гарантує право працівників на щотижневий відпочинок, хоча його тривалість може бути скорочена. Оплата праці за роботу у вихідні дні, що надаються за графіком, здійснюється у подвійному розмірі. Право на щорічну основну оплачувану відпустку зберігається, але її надання та тривалість можуть мати певні обмеження для працівників, залучених до критично важливих сфер. Важливо, щоб роботодавці під час застосування норм Закону № 2136-IX враховували потреби працівників, дотримувалися мінімальних гарантій щодо відпочинку та оплати праці, а також забезпечували належні умови праці в умовах воєнного стану [3]. Це сприятиме підтримці працездатності населення та наближенню перемоги України.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Конституція України; Верховна Рада України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 13.04.2025)
2. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/64/2022> (дата звернення: 13.04.2025)
3. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2136-20> (дата звернення: 13.04.2025)
4. Кодекс законів про працю України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 10.12.1971 № 322-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/322-08> (дата звернення: 13.04.2025)

Софія ІВАШКОВСЬКА*,
студентка 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОКАЗІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Анотація. У статті проаналізовано правову природу забезпечення доказів у цивільному процесі України. Розкрито сутність цього інституту як комплексу норм, що регулюють відносини між судом, заявником та зацікавленими особами з метою збереження доказової інформації для подальшого використання у судовому провадженні. Детально звернено увагу на зв'язок між забезпеченням доказів та завданнями цивільного судочинства, а також на необхідність належного процесуального оформлення доказів до розгляду справи по суті. Підкреслено, що суд не має права відмовити в забезпеченні доказів, навіть за відсутності письмових підтверджень. Наголошено, що йдеться про ймовірні докази, які можуть набувати статусу судових лише після їх остаточної оцінки судом.

Abstract. The article analyzes the legal nature of securing evidence in civil proceedings in Ukraine. The essence of this institution is revealed as a set of norms that regulate the relations between the court, the applicant and interested parties in order to preserve evidentiary information for further use in judicial proceedings. Attention is paid in detail to the connection between securing evidence and the tasks of civil proceedings, as well as the need for proper procedural registration of evidence before considering the merits of the case. It is emphasized that the court does not have the right to refuse to secure evidence, even in the absence of written confirmations. It is emphasized that this is about probable evidence that can acquire the status of judicial only after its final assessment by the court.

Вступ. Одним із основних завдань цивільного судочинства в Україні є забезпечення ефективного захисту прав, свобод і законних інтересів учасників цивільних правовідносин. Для цього важливо правильно встановити факти, що обґрунтовують вимоги й заперечення сторін, а також правильно застосувати норми матеріального права до встановлених обставин справи.

Однак, багато обставин, які мають значення для справи, відбуваються до відкриття цивільної справи, і суд не може отримати необхідні відомості без проведення процесу доказування. Існує ризик, що певні докази можуть бути недоступні або знищені до початку розгляду справи, що ускладнює можливість

* Науковий керівник – к.ю.н., доцент кафедри права ВНАУ Маньгора Т.В.

підтвердження чи спростування заявлених вимог. У таких випадках інститут забезпечення доказів стає необхідним механізмом для збереження доказової інформації на етапі до розгляду справи по суті. Забезпечення доказів дозволяє оперативно закріпити важливі дані, що можуть бути використані в майбутньому судовому процесі.

Тому проблема забезпечення доказів є важливою для забезпечення справедливого і своєчасного правосуддя в цивільному процесі України.

Виклад основного матеріалу. Інститут забезпечення доказів є однією з важливих складових цивільного процесуального права України, що безпосередньо пов'язаний з процесом доказування в суді. Цей інститут включає сукупність правових норм, які регулюють правовідносини між уповноваженими органами, заявниками і зацікавленими сторонами щодо забезпечення доказів, які мають значення для майбутнього судового процесу. Забезпечення доказів полягає в тому, щоб запобігти втраті або спотворенню доказів, що мають істотне значення для справи, а також забезпечити збереження доказів до моменту їх подання до суду. Одним з основних завдань є забезпечення збереження матеріалів, які мають важливе значення для розкриття істини по справі, оскільки це гарантує правильне і об'єктивне рішення в цивільному процесі [1].

Як зазначається в Цивільному процесуальному кодексі України (ЦПК), основні положення щодо доказів та їх забезпечення закріплені в різних статтях цього нормативного акта. Зокрема, стаття 76 ЦПК визначає, що доказами у справі є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, а також інші обставини, які мають значення для вирішення справи. Ці дані можуть бути надані у вигляді письмових, речових або електронних доказів, висновків експертів або показань свідків. Це визначення є основою для розуміння процесу забезпечення доказів, оскільки без наявності доказів, що можуть бути подані до суду, неможливо здійснити ефективне забезпечення доказів у майбутньому судовому процесі.

У статті 77 ЦПК України зазначено, що суд має право забезпечити докази на будь-якому етапі цивільного процесу, навіть до того, як справа буде розглянута по суті. Це означає, що забезпечення доказів здійснюється на підставі ймовірності, що ці докази будуть необхідні для вирішення справи. Однак важливим є те, що суд не може здійснювати остаточну оцінку доказів на етапі їх забезпечення. Зазначена стаття також встановлює, що забезпечення доказів можливе за заявою однієї зі сторін або за ініціативою суду, якщо є обґрунтовані підстави для цього [2].

Забезпечення доказів може включати кілька різних етапів. Перш за все, це включає процес збору і збереження доказів, що підтверджують певні обставини, на яких ґрунтується позов або заперечення однієї зі сторін. Наприклад, коли однією зі сторін подається заявка про забезпечення доказів через побоювання, що певні свідчення можуть бути спотворені або втрачено в майбутньому, суд може вжити заходів для забезпечення таких доказів ще до того, як справа буде

розглянута по суті. Відповідно до статті 78 ЦПК України, суд не бере до уваги докази, що були одержані з порушенням закону, що свідчить про необхідність правильного процесу отримання доказів.

Одним із основних аспектів забезпечення доказів є можливість використання різних типів доказів, включаючи письмові, речові, електронні докази, а також експертні висновки та показання свідків. Це дозволяє суду отримати всю необхідну інформацію для правильного вирішення справи. Однак у разі наказного провадження, яке є спрощеним видом цивільного процесу, судовий доказ зазвичай ґрунтується на письмових документах або електронних доказах, що значно спрощує процес. Стаття 292 ЦПК України визначає, що наказне провадження застосовується для вирішення безспірних справ, де наявні документи, що підтверджують вимоги сторін [3, с. 80].

У свою чергу, питання доцільності використання показань свідків або речових доказів у наказному провадженні є важливим для правильного розуміння процесу доказування. Вказано, що показання свідків і речові докази не використовуються в наказному провадженні, оскільки воно базується переважно на письмових доказах. Це дає можливість швидко вирішити спори, але з іншого боку, обмежує можливості для всебічного з'ясування обставин справи. Таке обмеження є характерним саме для спрощеного порядку, де швидкість розгляду має важливе значення для ефективного правосуддя.

Незважаючи на спрощену процедуру наказного провадження, забезпечення доказів є важливим етапом і в цьому випадку. Суд може зобов'язати сторону надати необхідні документи чи інші докази для підтвердження своїх вимог. Зокрема, це може бути важливим, якщо сторона має побоювання, що певні документи або електронні записи можуть бути втрачені або спотворені.

Однією з важливих проблем, що виникають у процесі забезпечення доказів, є питання про цілі цього інституту. Вчені вказують на кілька основних цілей забезпечення доказів, які можуть бути застосовані в різних ситуаціях. По-перше, це створення умов для встановлення істини у справі. Збереження доказів забезпечує можливість для суду в подальшому використати ці докази для встановлення істини і ухвалення обґрунтованого рішення. По-друге, забезпечення доказів полягає у збереженні інформації, що міститься в доказах, для їх подальшого використання в суді. Це особливо важливо, коли є ризик, що певні докази можуть бути втрачені або змінені до моменту їх подання до суду [4, с. 95].

Іншою важливою метою є запобігання втраті або знищенню доказів. Якщо є ризик, що певні докази можуть бути недоступними або спотвореними в майбутньому, суд може вжити заходів для їх збереження, що є важливим для встановлення істини і правильного вирішення справи. Це стосується не лише письмових доказів, а й речових доказів або електронних даних, які можуть бути важливими для розгляду справи. Під час судового процесу не можна враховувати докази, що були одержані з порушенням законного порядку, відповідно до статті

78 ЦПК України.

Для покращення системи забезпечення доказів у цивільному процесі можна впровадити кілька інноваційних методів, що сприятимуть підвищенню ефективності та зручності цього процесу. Одним з таких методів є активне використання електронного документообігу та електронних доказів, що дозволить значно зменшити час на збирання та збереження матеріалів справи. Створення єдиного реєстру електронних доказів, доступного для всіх учасників процесу, забезпечить прозорість і зручність у доступі до інформації. Також варто впровадити систему автоматичного збору доказів, зокрема в електронному вигляді, шляхом використання спеціальних програм для збереження даних без можливості їх змінювати або видаляти. Це дасть змогу уникнути спотворення доказів і пришвидшити процес їх забезпечення [5].

Важливим нововведенням є застосування технологій блокчейн для забезпечення незмінності та достовірності електронних доказів, що дозволить зробити процес більш надійним і прозорим. Додатково можна розробити систему автоматизованого аналізу доказів, яка б за допомогою штучного інтелекту перевіряла відповідність наданих доказів встановленим нормам і правилам. Це дозволить швидко і ефективно відсіяти недійсні або порушені документи.

Іншим важливим кроком є запровадження онлайн-платформ для забезпечення доказів, що дозволить сторонам подати докази без необхідності фізично відвідувати суд, зменшуючи тим самим витрати часу та ресурсів. Це також допоможе зберегти доступ до доказів у випадку, коли їх подання до суду може бути ускладнено. Використання систем відеоконференцій для допиту свідків і проведення експертиз дасть змогу зберегти актуальність доказів, навіть якщо свідки або експерти не можуть бути присутніми особисто.

Належна підготовка суддів та адвокатів до використання новітніх технологій для забезпечення доказів є важливим аспектом удосконалення системи. Тому варто впровадити спеціалізовані курси для професіоналів у сфері цивільного процесу, щоб забезпечити правильне і ефективне використання нових інструментів. Крім того, на державному рівні можна розробити законодавчі ініціативи для захисту електронних доказів і запобігання їх фальсифікації.

З метою підвищення рівня довіри до системи забезпечення доказів, також варто посилити контроль за збереженням доказів на етапі їх забезпечення, впровадивши спеціалізовані інспекції або автоматизовані системи моніторингу. Ці заходи не тільки забезпечать більшу надійність процесу, але й сприятимуть зниженню рівня корупції та зловживань у цій сфері. В кінцевому рахунку, інноваційні методи дозволять зробити систему забезпечення доказів більш доступною, прозорою та ефективною, що сприятиме зростанню рівня правової свідомості та довіри до судової системи.

Тому можна зробити такий, що інститут забезпечення доказів є невід'ємною частиною цивільного процесуального права України, що сприяє ефективному вирішенню справ та встановленню істини. Статті ЦПК України,

зокрема статті 76, 77, 78, 292, 294, визначають правові основи цього інституту, що дають змогу суду приймати обґрунтовані рішення щодо забезпечення доказів на різних етапах цивільного процесу.

Висновок. Інститут забезпечення доказів є важливою складовою цивільного процесуального права, що гарантує збереження та доступність доказів для судового розгляду. Законодавчі норми, закріплені в Цивільному процесуальному кодексі України, визначають основні механізми забезпечення доказів на різних етапах процесу. Забезпечення доказів дозволяє уникнути втрати важливої інформації та сприяє встановленню істини у справі. Особливо важливим є застосування цього інституту в спрощених процедурах, таких як наказне провадження, де документи та електронні докази мають перевагу. Однак забезпечення доказів передбачає певні обмеження щодо їх оцінки, що здійснюється лише після подання до суду. Важливою метою цього процесу є збереження процесуальної форми доказів та їх відповідності вимогам закону. Таким чином, забезпечення доказів є необхідним інструментом для забезпечення правосуддя та прав громадян у цивільному процесі.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15> (дата звернення: 07.04.2025)
2. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України; Кодекс, Закон від 18.03.2004 № 1618-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1618-15> (дата звернення: 07.04.2025)
3. Доказування та докази в цивільному судочинстві : навч.-метод. посіб. / Н. Ю. Голубєва, І. В. Андронов, Н. В. Волкова, І. А. Яніцька ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.» ; 2-ге вид., переробл. і допов. Одеса : Фенікс, 2024. 80 с
4. Лезін Є. Поняття і зміст забезпечення доказів у цивільному процесі України. National Law Journal: Theory and Practice. 2017. December. S. 93–97. URL: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/(дата звернення: 07.04.2025).
5. Висновок Великої Палати Верховного Суду, викладений у Постанові від 07.07.2020 (провадження No 14-448цс19). LigaZakon. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/91460925> (дата звернення: 07.04.2025).